Die Fragmente der sikelischen Ärzte Akron, Philistion und des Diokles von Karystos / herausgegeben von M. Wellmann.

Contributors

Philistion, of Locri, active 4th century B.C. Wellmann, Max, 1863-1933 Diocles, of Carystus. Acron, of Agrigentum, active 5th century B.C. Royal College of Physicians of London

Publication/Creation

Berlin: Weidmannsche Buchhandlung, 1901.

Persistent URL

https://wellcomecollection.org/works/e235m2e3

Provider

Royal College of Physicians

License and attribution

This material has been provided by This material has been provided by Royal College of Physicians, London. The original may be consulted at Royal College of Physicians, London. where the originals may be consulted. Conditions of use: it is possible this item is protected by copyright and/or related rights. You are free to use this item in any way that is permitted by the copyright and related rights legislation that applies to your use. For other uses you need to obtain permission from the rights-holder(s).

Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
https://wellcomecollection.org

FRAGMENTSAMMLUNG DER GRIECHISCHEN ÄRZTE.

BAND I.

DIE FRAGMENTE

DER

SIKELISCHEN ÄRZTE AKRON, PHILISTION

UND DES

DIOKLES VON KARYSTOS

HERAUSGEGEBEN

VON

M. WELLMANN.

BERLIN,
WEIDMANNSCHE BUCHHANDLUNG.
1901.

REE 61 (02) "a"

FRAGMENTSAMMLUNG

DER

GRIECHISCHEN ÄRZTE

HERAUSGEGEBEN

VON

M. WELLMANN.

BAND I.

BERLIN,
WEIDMANNSCHE BUCHHANDLUNG.
1901.

104. e

DIE FRAGMENTE

DER

SIKELISCHEN ÄRZTE AKRON, PHILISTION

UND DES

DIOKLES VON KARYSTOS

HERAUSGEGEBEN

VON

M. WELLMANN.

BERLIN,
WEIDMANNSCHE BUCHHANDLUNG.
1901.

51 .

ROYAL e	OLLEGE OF PHYSICIANS
CLASS	61 (02) "a"
ACCH.	25361
SOURCE	
DATE	

SEINEM LIEBEN SCHWAGER

MAX RADMANN

GEWIDMET.

VORWORT.

Es ist wiederholt ausgesprochen worden, dass eine Sammlung der Bruchstücke der verloren gegangenen Autoren der medizinischen Litteratur des Altertums eine der dringendsten Aufgaben unserer Wissenschaft ist. Demnach bedarf das von mir seit langem geplante und vorbereitete Unternehmen keiner besonderen Rechtfertigung. Die Beschränkung der Fragmentsammlung auf die älteren Arzte bis zur Alexandrinerzeit ist bedingt durch das Fehlen kritischer Ausgaben der späteren medizinischen Sammelwerke. Die Sammlung soll zunächst 5 Bände umfassen: Band I Fragmente der sikelischen Arzte und des Diokles. Band II Fragmente der ältesten Arzte (6. 5. 4. Jhd.) aus verschiedenen Schulen. Band III Fragmente der Schule des Praxagoras. Band IV Fragmente des Herophilos und seiner Schule. Band V Fragmente des Erasistratos und seiner Schule. Herr Dr. G. Fredrich hat sich erfreulicherweise als Mitarbeiter für mein Unternehmen gewinnen lassen. Zu grossem Danke fühle ich mich Herrn Geheimrat Prof. Dr. H. Diels und Herrn Prof. Franz Cumont verpflichtet, durch deren freundliche Vermittlung mir die Benützung des für Diokles wichtigen medizinisch-doxographischen Bruchstücks in dem cod. Bruxellensis n. 1342-50 fol. 48r ff. ermöglicht worden ist. Die Kollation rührt von Herrn Norbert Hacher aus Gent her, dem ich an dieser Stelle für seine wertvolle Beigabe meinen Dank ausspreche. Den Text findet man hinter den Bruchstücken des Diokles. Für Beihilfe bei der Correctur, als Krankheit mich arbeitsunfähig machte, habe ich den Kollegen Prof. Dr. G. Knaack und Kleikamp, besonders aber Herrn Prof. Dr. K. Kalbfleisch und bei den letzten Bogen Prof. Dr. W. Kroll zu danken. Ebenso fühle ich mich der Verwaltung der königlichen Bibliothek in Berlin sowie der Greifswalder Universitätsbibliothek zu grossem Danke für das weitgehende Entgegenkommen verbunden.

Stettin, im Oktober 1900.

Der Verfasser.

INHALT.

Vorwort													
I. Quellen für die Lehre das I													
Schriftencorpus						*				*		1	1
II. Diokles von Karystos und	Ph	illist	tion	a v	on	L	okro	i	16				65
III. Die Schrift περί καρδίης .													94
IV. Akron aus Akrigent													
V. Philistion von Lokroi											*		109
VI. Diokles von Karystos				*						-			117
VII. Der Tractat des Vindicianu	S												208
Register													
Druckfehler													

Quellen für die Lehre des Diokles. Diokles und das hippokratische Schriftencorpus.

Die Hochflut der durch den Fund des bekannten ägyptischen Papyrus des Britischen Museums von neuem angeregten Diskussion über das litterarhistorisch wichtige, aber ungemein schwierige Problem, welche Schriften in der unter dem Namen des Hippokrates erhaltenen Schriftensammlung dem grossen Koer angehören, hat in der letzten Zeit niederzugehen begonnen, und die besonnene Skepsis. die der hochverdiente Herausgeber des Papyrus gegenüber dem Inhalt der von Menon für hippokratisch ausgegebenen Lehre berechtigterweise geübt hat, hat in weitere Kreise Eingang gefunden. 1) Die Untersuchungen von C. Fredrich, der sich zuletzt über die hippokratische Frage geäussert hat 2), haben diese Skepsis durch weitere Gründe gesichert. Es ist kein Zweifel, dass die Erklärung, die Diels 3) für den Missgriff des Menon gegeben hat, das richtige trifft. Die sophistisch-medizinische Schrift Περὶ φυσῶν, die Menon für den wahren Hippokrates gehalten, gehört ihm ebensowenig an wie die meisten Schriften des Corpus, doch ist sie sicher nicht jünger als das Schriftencorpus selbst. Sie unterscheidet sich nicht nur sprachlich, sondern auch durch die Tendenz von allen übrigen Schriften: sie stellt sich als Kompromiss dar zwischen der sikelischen Arzteschule und der Lehre des Diogenes von Apollonia. Die Voraussetzung der Dielsschen Erklärung ist die Annahme, die durch die Untersuchungen Poschenrieders 4) zu einem hohen Grade von Wahr-

¹⁾ Wenn Fr. Spaet trotzdem auf seinem entgegengesetzten Standpunkt verharrt, so ist das eine Verirrung, vgl. Janus 1896. 1897 und seine Schrift "die geschichtliche Entwicklung der sogenannten hippokratischen Medicin", die von J. Ilberg in scharfer, aber gerechter Weise beurteilt worden ist (Phil. Woch. 1897, 1153f).

²⁾ Philol. Unters. Heft XV 52ff. 78ff.

³⁾ Herm. XXVIII 431ff.

⁴⁾ Poschenrieder "die naturwissenschaftlichen Schriften des Aristoteles in ihrem Verhältnis zu den Büchern der hipp. Sammlung" (Progr. Bamberg 1887). Wellmann, Fragmente I.

scheinlichkeit erhoben worden ist, dass dem Aristoteles-Menon bereits ein Corpus von Schriften unter dem Namen des Hippokrates vorgelegen hat, in dem auch die pneumatische Rede Περὶ φυσῶν enthalten war. Wer die Resultate Poschenrieders nicht als stichhaltig anerkennt, der hat die unerlässliche Pflicht, bevor er die Existenz eines hippokratischen Schriftencorpus im 4. Jh. rundweg leugnet 1), die Ärzte des 4. Jhds. zu befragen, was sie uns in dieser Frage lehren. Wenn sich nun bei einem dieser Ärzte, auf deren Urteil doch das allergrösste Gewicht zu legen ist, dieselbe Unsicherheit des Urteils findet wie bei Menon, wenn sich ferner bei einem derselben in ähnlicher Weise wie bei Aristoteles Spuren der Einwirkung der verschiedenen im hippokratischen Corpus willkürlich vereinigten Schriften nachweisen lassen, so ist der Schluss auf Existenz eines Corpus unter dem Namen des Hippokrates unabweislich. Von den in Betracht kommenden Arzten ist es der Karystier Diokles, der unmittelbare Nachfolger des grossen Koers, und nächst ihm der bedeutendste Arzt des 4. Jhds.2), dessen Bruchstücke uns eine gewichtige Handhabe bieten, die gestellte Frage mit Sicherheit zu entscheiden.

Wir waren bisher für unsere Kenntnis des hochbedeutenden Arztes auf die von Plinius, Galen, Athenaios, Caelius Aurelianus (Soran) erhaltenen Bruchstücke angewiesen. Erst in neuerer Zeit hat uns ein glücklicher Zufall in dem von R. Fuchs 3) edierten Anonymus des cod. Paris. suppl. gr. 636 (= P. fonds gr. 2324 = P,) eine neue Quelle für seine physiologischen und ätiologischen Lehren geschenkt. Durch diesen wichtigen Fund sind wir in den Stand gesetzt, ein längst bekanntes, aber wenig beachtetes doxographisches Bruchstück über alte Medizin zum Teil für ihn in Anspruch zu nehmen — ich meine den aus griechischer Quelle 4) übersetzten medizinischen Traktat, welcher in der vom Grafen Neuenar besorgten Ausgabe des sogenannten

¹⁾ Fredrich a. a. O. 80.

²⁾ Plin. XXVI 10. Gal. XIV 638. Cels. praef. 2, 17.

³⁾ Rh. Mus. XLIX 532f.

⁴⁾ Dass wir es mit einer Übersetzung aus dem Griechischen zu thun haben, dafür spricht abgesehen von der durch die Übersetzungsthätigkeit des Caelius Aurelianus und Cassius Felix zur Genüge bekannten Manier der Häufung griechmedizinischer Termini (c. 1: ἀνατοιή c. 5: σπιρματικοὺς πόρους 19: ὑαλοειδή, κρυσταλλοειδή, φακοειδή, δισκοειδή 25: ἀμφιβληστρου 27: χοληδόχου 30: μυξώδεις 32: ζύμωσιν 37: ἀναθυμίασιν) der Umstand, dass der Verfasser an zwei Stellen die griechischen Worte seiner Vorlage unbesehen herübergenommen hat. 41: τί ἐστι ψυχή; πνεῦμα λεπτομερὲς παρεσπαρμένον δλφ τῷ σώματι καὶ εξ οῦ κίνησις αἰσθησις und 44: ἀρτηρία μικρὸν δὲ τὸ αἰμα, πολὸ δὲ τὸ πνεῦμα, αὶ δὲ φλέβες πολὸ ἔχονσι τὸ αἶμα, μικρὸν δὲ τὸ πνεῦμα.

Octavius Horatianus 1) im Anhang zu diesem ediert worden und nach dem Zeugnis V. Roses 2) allein in der Brüsseler Handschrift des Theodorus Priscianus (Nr. 1342-50 s. XII i fol. 48r-52v) erhalten ist. Dieser durch Seltenheit des Inhalts ausgezeichnete Traktat, der mit Theodorus Priscianus nicht das mindeste zu thun hat, aber nach der Sprache 3) zu urteilen aus jener Übersetzungsperiode griechischer Ärzte stammt, für welche die Namen des Caelius Aurelianus und Theodorus Priscianus typisch geworden sind, besteht aus zwei Teilen: der erste behandelt in doxographischer Form die in der Zeit des 5. und 4. Jhds. v. Chr. vielfach ventilierte Frage nach der Natur des menschlichen Samens mit Citaten aus Alexander Philalethes, Diogenes von Apollonia, Diokles, den Stoici, Herophilos, Erasistratos, Hippokrates, Aristoteles, Asklepiades (fol. 48r-49r), der zweite Hauptteil giebt eine kurze Übersicht über eine Reihe von embryologischgynäkologischen, physiologischen und ätiologischen Theorieen, die ersteren mit vornehmlicher Benützung des Hippokrates. Dieser zweite Teil, in dem das häufig wiederkehrende dixit, inquit, ait, constituit einen deutlichen Hinweis auf Benützung eines und desselben Autors enthält, trägt abgesehen von den gynäkologischen Partieen inhaltlich den Stempel eines einheitlichen medizinischen Systems an der Stirn: das Pneuma, das vom Herzen ausgeht, dient fast ausschliesslich zur Begründung der behandelten physiologischen Vorgänge und Krankheitserscheinungen. Es liegt auf der Hand, dass der Arzt, auf den diese Excerpte in letzter Linie zurückgehen, ein entschiedener Verfechter der Pneumalehre war, wie sie im 4. Jhd. v. Chr. seit Diokles die antike Medizin fast ausschliesslich beherrschte⁴), resp. ein Anhänger der auf derselben Grundlage beruhenden pneumatischen Schule. Was

¹⁾ Octavius Horatianus ed. Heremann a Neuenar Argent. apud Schottum 1532 fol. 102 ff.

²⁾ Theodorus Priscianus ed. V. Rose 400. Über die Hds. vgl. praef. IV.

³⁾ Im Sprachschatz berührt sich der Verfasser am nächsten mit Caelius Aurelianus und Cassius Felix. Einige Beispiele mögen es beweisen: animae regimen (41) = C. Aur. a. m. I 8, 54. saxitas (σκίροωσις 27) = C. Aur. m. chr. I 1, 12. Cass. Fel. ind. 215 s. v. reflatio (34) = C. Aur. m. chr. I 1, 12. mordicatio (2) = C. Aur. a. m. II 18, 105. II 30, 161. nimietas (30) = C. Aur. a. m. I 9, 65 u. öft. auliscus (31) = C. Aur. a. m. III 4, 29. Cass. Fel. ind. 199. corpuscula intellectu sensa (8) = C. Aur. a. m. I 14, 105. argillosus (ἀργιλλώδης 31. 33) = C. Aur. m. chr. III 5, 68. nutribilis (12) häufig bei Cael. Aur. inaquare (εξνδατοῦν 39) = C. Aur. a. m. I 14, 108. propriari (30) = C. Aur. m. chr. V 11, 136. summitates (ἄκρα 35) = Cass. Fel. ind. 255, C. Aur. häufig u. s. w.

⁴⁾ Diels über die Excerpte von Menons Iatrika Herm. a. a. O. 432.

den Verfasser dieses Bruchstückes angeht, so hat bereits V. Rose in seiner Ausgabe des Theodorus Priscianus 448 f. auf die Übereinstimmung hingewiesen, welche zwischen einem Teil der gynäkologischen Excerpte (fol. 49v-50r) und dem von ihm aus mehreren Handschriften edierten Abschnitt aus den Gynaecia des Vindicianus besteht. Der Schluss ergiebt sich daraus von selbst, dass der Verfasser der Excerpte des Bruxellensis der bekannte Lehrer des Theodorus Priscianus und ältere Zeitgenosse des Augustin ist, der comes archiatrorum Vindicianus aus dem Ende des 4. Jhds. nach Chr. 1) Die Citate des ersten Hauptteiles beweisen, dass Vindicianus nicht eigene Theorieen vorträgt, sondern die einer älteren Vorlage, und dass das Bruchstück doxographischen Inhalts ist. Der zweite Hauptteil ist gleichfalls doxographisch: die Manier der Behandlung ist dieselbe wie in den von Fuchs edierten Anekdota, mit denen er inhaltlich eine enge Verwandtschaft aufweist, allerdings mit dem Unterschiede, dass die Excerpte in der Hauptsache auf einen Autor beschränkt sind. Eigen gehört dem Verfasser nur weniges: so fügt er zweimal, bei der Epilepsie und Gelbsucht²), die zu seiner Zeit geläufigen lateinischen Namen der Krankheit hinzu, bei der Epilepsie giebt er sein therapeutisches Verfahren zum besten (33)3). Es ist nun ohne weiteres klar, dass der erste Teil, der mit den Worten beginnt: Alexander amator veri (Φιλαλήθης) appellatus, discipulus Asclepiadis, libro primo de semine spumam sanguinis eius essentiam dixit. Diogenis placitis consentiens aus der Schrift περί σπέρματος 4) des um Christi

¹⁾ V. Rose Herm. VIII 42. Anecd. 2, 177.

²⁾ Vgl. Vind. 33. 37. Der letztere Zusatz verdient Beachtung wegen der auffälligen Übereinstimmung mit Cael. Aur. m. chr. III 5, 68: de aurigine sive arquato morbo, quem vulgo morbum regium vocant, Graeci Extegor appellant. Vind. a. a. O: ictericum inquit fieri, qui apud nos auriginosus seu arquatus vocatur: nam vulgo morbum regium vocant.

³⁾ Die Schlussworte unseres Traktates gehören offenbar auch dem Vindicianus an: arteria multum habet spiritum et modicum sanguinem, venae autem multum habent sanguinem et modicum spiritum, sicuti memoravimus in libro undecimo quem epidemion appellavimus qui sunt libri sex. Mit den libri sex können doch nur die hippokratischen Epidemien gemeint sein, von denen Vindicianus wie Erotian nur sechs Bücher kannte. Diese Worte scheinen einen Hinweis auf die kommentatorische Thätigkeit des Vindicianus resp. seiner Vorlage zu Hippokrates zu enthalten.

⁴⁾ Ich schliesse mich der Ansicht von H. Diels Dox. gr. 186 an. V. Rose Arist. Ps. 379f. hatte bekanntlich das Citat aus der doxographischen Schrift Alexanders ἀφέσχοντα τοῖς ἰατροῖς hergeleitet.

Geburt lebenden herophileischen Arztes Alexander Philalethes 1) geschöpft ist. Die Auswahl der benützten Autoren, die Bevorzugung des Herophilos, die schematische Art seiner Begründung 2), das alles passt vortrefflich zu dem Bilde, das wir durch den Anonymus Londinensis von seiner Schriftstellerei gewonnen haben. Für den zweiten Teil liegt es nahe, gleichfalls an Alexander als Quelle zu denken, doch ist, soweit ich sehe, eine Entscheidung darüber unmöglich. Dagegen glaube ich mit Hilfe der dürftigen Überlieferung der medizinischdoxographischen Litteratur die Frage nach der direkten Vorlage des Vindicianus beantworten zu können.

Wer den Abschnitt über die spezielle Pathologie auch nur flüchtig durchliest, dem wird auffallen, dass die Gelbsucht von Vindicianus an zwei verschiedenen Stellen (27, 37) behandelt wird, und dass die Erklärung, die er von dieser Krankheit giebt, in beiden Fällen eine verschiedene ist. Das eine Mal versteht er darunter eine Entzündung des ductus hepaticus d. h. des aus der Pforte der Leber zur Gallenblase führenden Ganges (δ άπὸ τοῦ ἢπατος εἰς τὴν χοληδόχον κύστιν τείνων πόρος), das andere Mal eine Verstopfung des ductus choledochus, der im Zwölffingerdarm ausmündet. Vergleichen wir damit den Bericht des Anonymus Parisinus über den "zzegog, so wird die Übereinstimmung in die Augen springen:

lum tendit.

37: ictericum inquit fieri . . . Fuchs 30,554: Έρασίστρατος fit obtruso meatu, qui ad ventrem έμφραξιν ήγεττο γίνεσθαι [άπὸ] ducit ex eo, qui ad fellis follicu- τοῦ τείνοντος ἀπὸ τῆς χοληδόχου χύστεως έπὶ τὰ έντερα πόρου . . . 27. ictericum inquit fieri turges- Διοκλής δέ και διά φλεγμονήν cente iecore, id est tumente vesi- των ἀπό τοῦ ήπατος είς τὴν χοληcula, quam fel appellamus . . . δόχον κύστιν τεινόντων πόρων, δι' ὧν ἀποφράττεσθαι τὸ χολώδες έφη.

In ähnlicher Weise wird von Vindicianus eine doppelte Entstehungsursache der Epilepsie angeführt (33). Die nachstehende Untersuchung wird lehren, dass die zweite Erklärung auf Diokles resp. Praxagoras zurückgeht. Wieder verdanken wir diesen Nachweis dem Verfasser der Anecdota medica (3, 541 F). Die erste Erklärung rührt allem Anschein nach von Erasistratos her: für diese Annahme spricht die zur Begründung verwandte erasistrateische Lehre von

2) Diels Herm. XXVIII 414.

¹⁾ Susemihl Gesch. d. alex. Litt. II 446. Diels Dox. a. a. O.

der πρός τὸ κενούμενον ἀκολουθία. Dass das Placitum des Erasistratos auch in der Quelle der Anecdota Parisina gestanden, wird sehr wahrscheinlich, wenn man sich die Arbeitsweise des Schreibers dieser Anecdota vergegenwärtigt und bedenkt, dass er seine zweifellos vollständigere Vorlage vielfach gekürzt und, wo es möglich war, die Placita mehrerer Ärzte zusammengearbeitet hat, ferner wenn man erwägt, dass seine Quelle in der Auswahl der behandelten Autoren (Hippokrates, Diokles, Praxagoras, Erasistratos) ziemlich konstant gewesen ist. Demnach haben wir in zwei Fällen Übereinstimmung zwischen Vindicianus und dem Anonymus Parisinus in dem doxographischen Material zu konstatieren. Diese Übereinstimmung gewinnt dadurch eine erhöhte Bedeutung, dass sich, wie die folgende Untersuchung lehren wird, für eine ganze Reihe von Placita des Vindicianus die Quelle nur mit Hilfe des Anonymus Parisinus resp. des Caelius Aurelianus, dessen doxographisches Material sicher auf dieselbe Quelle zurückgeht wie das der Anecdota medica, benennen lässt. Daraus folgt für mich zweierlei: erstens dass die Vorlage des Vindicianus nicht auf die Dogmen eines Arztes beschränkt, sondern vollständiger war, und dass diese Vorlage derselbe Arzt war, welchen der Schreiber der Anecdota Parisina direkt oder indirekt benützt hat. Wer ist nun dieser Arzt? H. Diels hat es für die Anecdota Parisina bereits ausgesprochen, und nach meiner Kenntnis der medizinischen Litteratur muss ich es bestätigen: niemand anders als das berühmte Haupt der methodischen Schule in der Zeit des Trajan-Hadrian, Soran aus Ephesos. 1) Sein doxographisches Interesse, sein Interesse für die Geschichte seiner Wissenschaft ist bekannt2). Wie auf diätetischem Gebiet das συμπόσιον des Tarentiners Herakleides die abschliessende Kompilation war, so auf pathologischem Gebiet die Schrift περί αίτιων παθων des Soran und auf dem Gebiet der Geschichte der Medizin die βίοι καὶ αἰρέσεις καὶ συντάγματα desselben Verfassers.3) Wer sich in den nachfolgenden Jahrhunderten über die Ansichten gerade der älteren Ärzte orientieren wollte, griff zu diesen Büchern. Eine Vorstellung von dem Umfange der Pathologie des Soran giebt uns das von Cael. Aurelianus aufbewahrte doxographische Bruchstück über die Phrenitis (a. m. I 8, 53): aliqui igitur cerebrum pati dixerunt (Hippokrates), alii eius fundum sive basin (Herophilos) . . . alii mem-

¹⁾ Diels Sitzungsb. der Berl. Ak. (1899) IX 102 A. 2. Den Beweis für die Vermutung von H. Diels wird man im Hermes lesen.

²⁾ Diels Dox. 206 und a. a. O.

³⁾ Suid. s. v. Σωρανός.

branas (Erasistratos), alii cerebrum et eius membranas, alii cor (Praxagoras), alii cordis summitatem, alii membranam, quae cor circumtegit, alii arteriarum eam, quam graeci ἀόρτην appellant, alii venam crassam, quam iidem φλέβα παχεῖαν vocaverunt, alii diaphragma (Diokles) et quid ultra tendimus quod facile explicare poterimus, si id quod senserunt dixerimus? nam singuli eum locum in phreniticis pati dixerunt, in quo animi regimen esse suspicati sunt. denique singulorum iudicium atque assertionem pertractantes expugnabimus libris, quos de passionum causis scribemus (sc. Soranus). Aus diesem reichen doxographischen Material hat der Verfasser der Anecdota Parisina vier Placita ausgewählt (Erasistratos, Praxagoras, Diokles, Hippokrates), Vindicianus bietet nur das Placitum des Schriftstellers, dessen Lehren ihm in hohem Grade imponiert haben müssen (44). Um aber meiner Vermutung eine urkundliche Grundlage zu geben, mache ich auf die Übereinstimmung der von Vindicianus vorgetragenen Atiologie des εtλεός und γορδαψός (31) mit derjenigen aufmerksam, die Caelius Aurelianus, d. h. Soran von Diokles aufbewahrt hat (a. m. III 17, 144). Da diese Übereinstimmung 1) eine nahezu völlige ist, so darf es meines Erachtens als sicher, zum mindesten aber als sehr wahrscheinlich gelten, dass Soran die Vorlage des Vindicianus gewesen ist.

Eine wichtige äussere Bestätigung für dies Resultat erhalten wir durch die Art der Hippokratescitate bei Vindicianus (5): Diocles his assertionibus (sc. Diogenis) respondens ait: in libro trigesimo octavo Hippocrates, quem graece περί ὀπταμήνων appellamus, suo testimonio affirmavit de seminis natura. (14): sed figuram hominis infans accipit primo quadragesimo aliquando, aliquando et trigesimo die, sicut ait Hippocrates in libro quadragesimo nono de infantis natura. Nun wissen wir, dass Soran als Commentator des Hippokrates²) eine feste, nach Rollen geordnete Sammlung hippokratischer Schriften gekannt und sicher auch benützt hat. Diese wichtige Nachricht verdanken wir der von Suidas erhaltenen, aus Soran³) geschöpften vita des Hippokrates: πρώτη μὲν οὖν βίβλος ἡ τὸν ὁρχον περιέχουσα,

¹⁾ Vgl. das Folgende.

²⁾ Vgl. Ps. Orib. comm. in aphorismos praef.: interpretes extitere Hippocratis: Pelops, Lycus, Rufus, Soranus, Domnus, Galenus, Attalio et multi alii Soranus divisit (sc. aphorismos) in partes tres, Rufus in quatuor, Galenus in septem.

³⁾ Vgl. die aus Sorans Schrift $\beta loi\ larg\~{\omega}v$ stammende vita des Hippokrates bei Ideler physici et medici graeci I 252 ff.

δευτέρα δὲ ή τὰς προγνώσεις ἐμφαίνουσα, τρίτη ή τῶν ἀφορισμῶν άνθρωπίνην ύπερβαίνουσα σύνεσιν, τετάρτην τάξιν (?) έχέτω ή πολυθούλητος και πολυθαύμαστος έξηκοντάβιβλος ή πάσαν ιατρικήν ἐπιστήμην τε καὶ σοφίαν ἐμπεριέχουσα. 1) Man wende nicht ein, dass diese feste Ordnung der hippokratischen Schriften älteren Ursprungs sei, zumal das eine Citat nach dem Wortlaut des Vindicianus aus Diokles stammt. Das ist aber keineswegs der Fall: weder von dem alexandrinischen noch von dem pergamenischen Corpus oder von dem des Erotian lässt es sich beweisen; wenigstens findet sich bei keinem der vielen Arzte, die seit dem Beginne des 3. Jhds. den Hippokrates kommentiert und citiert haben 2), die leiseste Spur einer ähnlichen Citierweise. Wir haben also anzunehmen, dass das rollenmässig angelegte Corpus, dessen Existenz überhaupt fürs Altertum bestritten worden ist 3), erst der nachchristlichen Zeit angehört, und dass die Zahl der τόμοι in dem Text des Vindicianus dem aus Diokles entnommenen Hippokratescitate von Soran beigefügt worden ist.

Freilich hüte man sich zu glauben, dass das doxographische Bruchstück des Vindicianus aus einer einzigen Quellenschrift entnommen ist. Dem widerspricht die Mannigfaltigkeit und Verschiedenheit des Inhalts. Ich vermute vielmehr, dass der erste Teil aus der soranischen Schrift περὶ σπέρματος (Sor. π. γυν. παθ. I 12, 179 R), der gynäkologische Abschnitt dagegen aus den φυσικὰ περὶ ζφογονίας (Sor. a. a. O. I 13, 210) und der ätiologische endlich aus der Schrift περὶ αἰτιῶν παθῶν stammt, resp. aus seiner Schrift βίοι ὶατρῶν καὶ αἰρέσεις καὶ συντάγματα, in der er doch wohl auch die Lehren der einzelnen Schulhäupter behandelt hat.

Was nun die von Vindicianus zusammengetragenen Placita anbelangt, so haben schon V. Rose⁴) und nach ihm H. Diels⁵) die Vermutung ausgesprochen, dass der zweite Hauptteil im wesentlichen auf Diokles von Karystos zurückgehe. In der That lässt sich der

¹⁾ Vgl. Ps. Orib. a. a. O.: qui initiantur arti, primo legant sacramentum ipsius Hippocratis, inde librum praeceptorum, tertio librum hunc (sr. aphorismorum), in quo totius artis speculatio continetur. Tzetzes in den Chiliaden VII 970 f. kannte ein aus 53 (?) Büchern bestehendes Corpus: ἔγραψε δὲ βιβλία τρία τε καὶ πεντήκοντα (aus Sorans βίος Ἰπποκράτους. Vgl. Tzetz. a. a. O. 986: ἐξ Ἐφεσίου Σωρανοῦ τὰ Ἰπποκράτους ἔφην).

²⁾ Littré Oeuvr. d'Hipp. I 80 f.

³⁾ Wilamowitz bei Fredrich a. a. O. 12 A. 1.

⁴⁾ Arist. Pseud. 379f.

⁵⁾ Dox. gr. 185. 435 adn. crit. 9.

Beweis durch Konfrontation der vorgetragenen Theorieen mit den verhältnismässig zahlreichen Bruchstücken dieses Arztes erbringen.

Unter Peripleumonie versteht unser Autor (c. 36) eine Entzündung der Lungenvenen, welche durch allzureichliche Blutzufuhr oder durch scharfe Säfte hervorgerufen wird und Verstopfung des Pneuma im Gefolge hat. Durch den Druck, den die überfüllten Venen auf die Lunge ausüben, entstehen die Atembeschwerden: Peripleumoniam vero inquit fieri astante sanguinis plenitudine aut nimio tumore (in venis) facto, quae pulmonem penetrant, quoniam respiratio impeditur oppressione pulmonis et densatis eius vasculis, hoc est venis: item aliam obtrusionem spiritus generari, aliam liquoris acrioris incerti et transitum viarum non habentis. Das Charakteristische dieser Atiologie ist die Verlegung des Sitzes der Entzündung in die Lungenvenen. Es ist bekannt, dass grade die Frage, welcher Teil der Lunge bei der Lungenentzündung Sitz der Krankheit sei, von den alten Arzten in der widersprechendsten Weise beantwortet worden ist. Dass Diokles die vorgetragene Ansicht von dem Sitz des Leidens vertreten hat, wird durch eine kurze von Cael. Aurelianus aufbewahrte Notiz (a. m. II 28) ausser Zweifel gesetzt: pati in peripneumonicis Diocles venas pulmonis inquit, Erasistratus vero arterias. Praxagoras eas inquit partes pulmonis pati, quae sunt spinae coniunctae (vgl. Fuchs a. a. O. 9, 545). at enim omnem inquit pulmonem pati Herophilus . . . Asclepiades vero eas pulmonis partes pati, quae arteriae sunt adhaerentes, quas appellant βρόγχια. Apollonius Herophilius inquit ipsius pulmonis venas atque arterias pati. Erwähnung verdient ausserdem, dass Diokles thatsächlich im Gegensatz zu anderen Ärzten 1) die Entzündung als eine Folge der Verstopfung der Blutgefässe auffasste. 2)

Mit dieser für den Karystier erschlossenen speziellen Ätiologie der Lungenentzündung vergleiche man nun, was Plato im Timaios (84 D) über die Entstehung schmerzhafter Krankheiten in den Lungenflügeln sagt: δταν μὲν γὰρ ὁ τῶν πνευμάτων τῷ σώματι ταμίας πλεύμων μὴ καθαράς παρέχη τὰς διεξόδους ὑπὸ ὁευμάτων φραχθείς, ἔνθα μὲν οὐκ ἰόν, ἔνθα δὲ πλεῖον ἢ τὸ προσῆκον πνεῦμα εἰσιὸν τὰ μὲν οὐ τυγχάνοντα ἀναψυχῆς σήπει, τὰ δὲ τῶν φλεβῶν διαβιαζόμενον καὶ ξυνεπιστρέφον αὐτὰ τῆκόν τε τὸ σῶμα εἰς τὸ

¹⁾ Gal. VIII 187.

²⁾ Fuchs a. a. O. 29, 553: κατά δὲ Διοκλέα ἔμφραξιν τῶν ἐν τούτφ (sc. ἤπατι) φλεβῶν καὶ ἐγκατάκλεισιν τοῦ θερμοῦ (sc. γίνεσθαι ἐν τῆ τοῦ ἤπατος φλεγμονή), ἔφ' ὧν τὴν φλεγμονήν. Vgl. 4, 542.

μέσον αὐτοῦ διάφραγμά τ' ἴσχον ἐναπολαμβάνεται, καὶ μυρία δή νοσήματα έχ τούτων άλγεινά μετά πλήθους ίδρωτος πολλάχις ἀπείργασται. Dass Plato unter den μυρία νοσήματα τοῦ πλεύμονος in erster Linie an die Lungenentzündung gedacht hat, daran ist wohl kaum ein Zweifel. 1) Die Zurückführung der Krankheit auf Verstopfung des Pneuma in den Lungenvenen, die durch das Zuströmen von Säften hervorgerufen wird, deckt sich völlig mit diokleischer Lehre. Der polemische Verf. von περί ίερ. νούσ. c. 6 (VI 370) hat dieselbe Beschreibung der Entstehung von Lungenschwindsucht: δταν γάρ ἐπικατέλθη τὸ φλέγμα (πνεύμα θ) ψυχρὸν ἐπὶ τὸν πλεύμονα καὶ τήν καρδίην, ἀποψύχεται τὸ αίμα αί δὲ φλέβες πρὸς βίην ψυχόμεναι πρός τῷ πλεύμονι καὶ τῆ καρδίη πηδῶσι, καὶ ή καρδίη πάλλεται, ώστε ύπο της ἀνάγκης ταύτης το ἄσθμα ἐμπίπτειν καὶ τὴν δοθοπνοίην οὐ γὰρ δέχεται τὸ πνεῦμα ὅσον ἐθέλει, ἄγρι αν πρατηθή του φλέγματος τὸ ἐπιρουἐν καὶ διαθερμανθέν διαχυθή ές τὰς φλέβας. ἔπειτα παύεται τοῦ παλμοῦ καὶ τοῦ ἄσθμαvos. Diese Übereinstimmung verrät einen Zusammenhang platonischer Lehre mit der des Karystiers, der eine doppelte Erklärung gestattet: entweder ist Plato von Diokles beeinflusst oder aber, was nach den Ausführungen Fredrichs2) mehr Anrecht auf Wahrscheinlichkeit hat und im folgenden mit weiteren Gründen belegt werden wird, beide haben unter dem Banne desselben Arztes gestanden 3) nämlich des Philistion von Lokroi.

Für die Brustfellentzündung führt unser Autor zwei Entstehungsursachen an, ähnlich wie für die Lungenentzündung: similiter (im engen Anschluss an obige Worte) et pleureticae passionis duplicem dedit substantiam d. h. Entzündung und Verstopfung. Die von Fuchs edierten Anecdota (8, 544) beweisen, dass das die Lehre des Diokles gewesen: er behauptete, dass die Pleuritis bald durch Entzündung der die Rippen bekleidenden Haut, bald durch Verstopfung der Venen, welche sich an den Rippenknorpeln hinziehen (vena azygos und hemiazygos?), ent-

¹⁾ Vgl. Martin, études sur le Timée de Platon II 355.

²⁾ a. a. O. 47.

³⁾ Als Vermutuug hat das schon M. Fraenkel in seiner Berliner Dissertation Dioclis Carystii fragmenta quae supersunt (1840) p. 30 ausgesprochen: et Dioclem ed Platonem ex eodem fonte hausisse suspicari licet. Übrigens berührt sich, wie Poschenrieder (die plat. Dialoge in ihrem Verhältnis zu den hippokratischen Schriften Progr. der Studienanstalt Metten 1881/82) gesehen hat (40 f.), der Autor des letzten Stückes von περί δστ. φύσ. c. 13 (IX 186) gleichfalls nahe mit Plato: doch hat seine Schlussfolgerung auf Abhängigkeit des Plato von ihm nach den obigen Ausführungen nichts Verbindliches.

stehen: τὴν πλευρῖτιν Ἐρασίστρατος μέν φησι τοῦ ὑπεζωκότος τὰς πλευρὰς ὑμένος εἶναι φλεγμονήν, ὁ δὲ Διοκλῆς καὶ τῶν περὶ τὰς πλευρὰς φλεβῶν ἔμφραξιν, αἴπερ κατὰ τὰ ἔξημμένα τῶν ὀστῶν τέτανται. Vgl. Cael. Aur. a. m. II 16: quaesitum etiam est a veteribus, quis in pleuriticis locus patiatur, et quidam pulmonem pati dixerunt, ut Euryphon, Euenor, Praxagoras, Philotimus, Herophilus. item quidam ὑπεζωκότα membranam, quae latera et interiora cingit, ut Diocles, Erasistratus, Asclepiades et eorum plurimi sectatores.

Der σπασμός δπισθοτόνος, so heisst es in den Anecdota medica (7, 544), entsteht nach der einstimmigen Ansicht der alten Ärzte infolge von Verstopfung der vom Gehirn ausgehenden Nerven durch klebrige und schleimige Säfte, die Behinderung der freien Bewegung des Pneuma zur Folge hat: κοινῶς ἔδοξαν οἱ παλαιοὶ πληροῦσθαι τὰ ἀπὸ τοῦ ἐγκεφάλου πεφυκότα νεῦρα ὑπό τινων γλίσχρων καὶ κολλωδών γυμών, οίς προσκόπτον (προκόπτον cod.) τὸ ψυχικόν πνεύμα κατά την πάροδον τούς σπασμούς έπιφέρει. 1) Mit diesem Zeugnis lässt sich die Thatsache schwer vereinen, dass weder Diokles noch Praxagoras, deren Dogmen in jenen Anecdota einen so breiten Raum einnehmen, dass man bei den ἀρχαῖοι in erster Linie an sie zu denken hat, das Gehirn für den Ausgangspunkt der motorischen Nerven hielten. 2) Demnach ist es unmöglich, die an jener Stelle vorgetragene Atiologie für diese beiden Arzte in Anspruch zu nehmen. Aber unbegreiflich wäre es, wie der Verfasser der Anecdota zu jener Behauptung käme, wenn nicht ein Teil der Erklärung auch für jene Arzte Geltung hätte. Mit andern Worten das, worin die alten Arzte übereinstimmten, war nur die Zurückführung des οπισθοτόνος auf Verstopfung der Nerven und Störung der freien Bewegung des Pneuma. Eine andere Frage ist die, was Diokles unter Nerven verstand, und wo er sich dieselben lokalisiert dachte. Bekanntlich hatte sein Schüler und Nachtreter Praxagoras das wunderliche Dogma vertreten, das den heftigsten Widerspruch Galens hervorgerufen hat, dass die Nerven vom Herzen ausgehen. Er sah in ihnen die feinsten Verzweigungen und Verästelungen der Arterien, die durch das Zusammenfallen der Häute ihre Hohlräume eingebüsst hätten.3) Vornehmlich galten ihm als Nerven die letzten

¹⁾ Vgl. die Atiologie des κυνικός σπασμός bei Fuchs a. a. O. 21, 550. Ausserdem [Gal] XIV 738.

²⁾ Fuchs anecd. 20, 550. Gal. V 187ff.

³⁾ Gal. V 188 (144 M): ούτος γὰρ ὁ ἀνήρ (sc. Πραξαγόρας) ἐπειδή μηδὲν ἐώρα νεύρον ἐκφυόμενον τῆς καρδίας, ἐφιλοτιμεῖτο δὲ πρὸς Ἱπποκράτην καὶ

Verzweigungen der Arterien, die längs des Rückgrats zu den Schulterblättern und die zu den Händen führen. 1) Diese Theorie, die ja auch Aristoteles 2) aufgegriffen hat 3) und die von Chrysipp 4) in die Physiologie der Stoa herübergenommen worden ist, findet ihre Erklärung in dem Streben, auf das Herz, dessen hohe Bedeutung für das Leben im Körper des Menschen durch die Erkenntnis, dass es der Mittelpunkt des Gefässsystems sei, schon im ausgehenden 5. Jahrh. für alle Zeiten festgestellt war, und auf das im Herzen lokalisierte Pneuma alles das zu übertragen, was bis dahin als Funktionen des Gehirns gegolten. Bisher galt Praxagoras, von dem Galen dieses Dogma allein bezeugt, als Urheber desselben, durch den Autor der Anecdota medica lernen wir den eigentlichen Vater dieses Gedankens kennen 5): Πραξαγόρας δὲ καὶ Διοκλής ύπὸ παχέος καὶ ψυχροῦ φλέγματος περὶ τὰς ἀποφύσεις τὰς ἀπὸ καρδίας και της παχείας άρτηρίας γινομένου (sc. το της παραλύσεως πάθος γίνεσθαι), δι' ώνπερ ή κατά προαίρεσιν κίνησις έπιπέμπεται τῷ σώματι. Dieselbe Theorie vertritt die Quelle des Vindicianus c. 43: sed pulmonem esse velut cellarium spiritus ad arterias mittendi seu replendi omnem corporis regionem, ex quo spiritu omnes nostri artus commoventur, sowie der Verfasser von περί όστ. φύσ. 11 (ΙΧ 182): αἱ φλέβες διὰ τοῦ σώματος κεχυμέναι πνευμα καὶ φευμα καὶ κίνησιν παφέχονται, ἀπὸ μιῆς πολλαὶ

πάντως έβούλετο τον ξγκέφαλον ἀφελέσθαι τῆς τῶν νεύρων ἀρχῆς, οὐ σμικρον ἀπετόλμησε ψέυσασθαι τὰς ἀρτηρίας φάμενος ἐν τῷ προϊέναι καὶ κατασχίζεσθαι στενὰς γινομένας εἰς νεῦρα μεταβάλλειν τοῦ γὰρ δὴ σώματος αὐτῶν ὑπάρχοντος νευρώδους μέν, ἀλλὰ κοίλου καὶ κατὰ τὴν ἐπὶ πλέον ἐν τῷ ζῷῷ σχίσιν οὖτω γινομένων μικρῶν τῶν κοιλοτήτων, ὡς ἐπιπίπτειν ἀλλήλοις τοὺς χιτῶνας, ὁπόταν τοῦτο πρῶτον γένηται, νεῦρον ἤδη φαίνεσθαι τὸ ἀγγεῖον. Ἐρασίστρατος μὲν οὖν οὐδὲ ἀντιλογίας ἡξίωσε τὸν λόγον ὡς ἀναισχύντως ἀποτετολιημένον. Fuchs anecd. 20, 550.

¹⁾ Gal. V 191. (147 M).

²⁾ Arist. de part. an. III 4,666 b 13: ἐχει δὲ καὶ νεύρων πληθος ή καρδία, καὶ τοῦτ' εὐλόγως ἀπὸ ταύτης γὰρ αὶ κινήσεις, περαίνονται δὲ διὰ τοῦ ἔλκειν καὶ ἀνιέναι. hist an. III c. 5,515 a 27. Gal $\, {
m V}\,$ 187. 200.

³⁾ Vgl. Theoph περὶ παραλύσεως (409, 44): τοῦτο (sc. τὸ πνεῦμα) γὰρ εἶναι τὸ τὴν θερμότητα καὶ τὴν κίνησιν ὅλως ποιοῦν.

⁴⁾ Gal. V 189: ἐγὼ δέ, ἐπειδήπερ ἄπαξ κατέστην εἰς τὸ περὶ πάντων διασκέφασθαι, βραχέα τῷ Πραξαγόρα διαλεχθῆναι βούλομαι καὶ μάλισθ' ὅτι καὶ Χρύσιππος ἐμνημόνευσε τὰνδρὸς, ἀντιθεὶς τοῖς ἀπὸ τῆς κεφαλῆς ἄρχεσθαι τὰ νεῦρα νομίζουσιν. Vgl. V 282, wo dem Diogenes dasselbe Dogma beigelegt wird.

⁵⁾ Fuchs Anecd. 20, 550.

ἀποβλαστάνουσαι. 1) Nunmehr vergleiche man die von unserem Autor vorgetragene Ätiologie des δπισθοτόνος (c. 35): spasmum opisthotonum fieri inquit spiritus conceptione sive assumptione interius secundum spinam constituti et qui venarum inferiores regat partes. quando enim, inquit, conceptus spiritus in exitum coeperit perurgeri nec tamen valuerit exire, angustiarum causa irruens venarum summitatibus, totius corporis sensualis viae occlusionem atque attractionem nervorum atque musculorum facit. Diokleisch ist die Zurückführung des Leidens auf Anhäufung des Pneuma infolge von Verstopfung, diokleisch die Theorie von dem Übergange der feinsten Verzweigungen der Blutgefässe²) (summitates venarum) in Nerven, diokleisch ohne Zweifel die Annahme, dass die längs des Rückgrats sich hinziehenden Blutgefässe vornehmlich in Nerven endigen. Ich denke, die Übereinstimmung ist so frappant, dass niemand sich einen Zweifel an ihrem diokleischen Ursprung beigehen lassen wird. Zieht man endlich zur Vergleichung heran, was Plato im Timaios (84 E) über die Entstehung dieses Leidens sagt, so springt in die Augen, dass die von ihm vorgetragene Atiologie wenigstens in dem Hauptpunkt, in der Herleitung desselben aus einer Anhäufung des Pneuma um die Sehnen und in den Blutgefässen, durch die eine widernatürliche Spannung der νεῦρα hervorgerufen wird, sich mit der des Diokles deckt: πολλάχις δ' έν τῷ σώματι διαχριθείσης σαρχός πνεῦμα έγγενόμενον και άδυνατούν έξω πορευθήναι τάς αύτάς τοῖς ἐπεισεληλυθόσιν ώδινας παρέσχε, μεγίστας δέ, δταν περί τὰ νεύρα καὶ τὰ ταύτη φλέβια περιστάν και άνοιδήσαν τούς τε έπιτόνους και τά ξυνεχή νεύρα ούτως είς τὸ έξόπισθεν κατατείνη τούτοις. ά δή καὶ ἀπ' αὐτοῦ τῆς συντονίας τοῦ παθήματος τὰ νοσήματα τέτανοί τε και δπισθότονοι προσερφήθησαν. ὧν και το φάρμακον χαλεπόν πυρετοί γάρ οδν δή τὰ τοιαύτα ἐπιγιγνόμενοι μάλιστα λύουσι.3)

¹⁾ Der Verfasser von $\pi \epsilon \varrho i$ $i \epsilon \varrho$. $\nu o \nu \sigma$. c. 7 (VI 372) schreibt die Bewegung der Glieder gleichfalls dem Pneuma zu, aber natürlich dem im Gehirn lokalisierten. Der Verfasser von $\pi \epsilon \varrho i$ $\delta \iota \alpha \iota \tau$. $\delta \xi$. $(\nu \delta \vartheta \alpha)$ c. 37 (165 K) führt den $\tau \epsilon \tau \alpha \nu \sigma s$ auf Absperrung des Pneuma zurück.

²⁾ Nach Diokles enthielten alle Blutgefässe Pneuma; daher endigen nach seiner Theorie auch die Venen in Nerven.

^{3) [}Hipp.] περὶ φυσῶν c. 11 (VI 108 L): τὰ δὲ ῥήγματα πάντα γίνεται διὰ τάδε ὁκόταν ὑπὸ βίης διαστέωσιν αὶ σάρκες ἀπ΄ ἀλλήλων, ἐς δὲ τὴν διάστασιν ὑποδράμη πνεῦμα, τοῦτο τὸν πόνον παρέχει. Aph. IV 57 (IV 522 L): ὑπὸ σπασμοῦ ἢ τετάνου ἐχομένῳ πυρετὸς ἐπιγενόμενος λύει τὸ νόσημα. vgl. Poschenrieder a. a. O. 42 ff.

Dem σπασμός ὁπισθοτόνος verwandt ist der Tetanos. Man unterschied beide Leiden durch die Art der Konvulsionen. Beim τέτανος erscheint der ganze Körper krankhaft gespannt, beim σπασμός ὁπισθοτόνος ist dagegen der Körper des Kranken nach hinten gestreckt. Plato führte ihn, wie der Verfasser von περί διαίτ. όξ. (νόθα) c. 37 (165 K), auf Absperrung des Pneuma zurück, während man gemeiniglich als Ursache eine Verstopfung der vom Gehirn ausgehenden νεῦρα durch dicke Säfte ansah. Bei unserem Autor heisst es: tetanici vero fiunt in statione sanguinis arteriae, quae ex corde fertur fieri. Er erklärte ihn aus einer Stauung des Blutes in der Aorta, die natürlich eine Verstopfung des Pneuma zur Folge hat. Die Ursache ist also dieselbe wie beim σπασμός ὁπισθοτόνος, nur der Sitz der Krankheit ist verschieden. Es leuchtet ein, dass diese Erklärung mit der diokleischen Lehre im Einklang steht.

Selbstverständlich ist es nach den Andeutungen, die im vorhergehenden gegeben sind, dass der Autor des Vindicianus den Sitz der Seele, d. h. des ψυγικὸν πνεῦμα in das Herz verlegte (c. 17. c. 41: animae regimen in corde consistit, quae per subtilitatem spiritus seminata est per omnem corporis regionem (retentionem ed.), quod graece dicimus τί έστι ψυγή; πνεύμα λεπτομερές παρεσπαρμένον δλφ τῷ σώματι ἐξ έαυτοῦ κινούμενον). Dass dies die Ansicht des Diokles gewesen ist, das brauchen wir nicht erst durch Kombination zu erschliessen, es lässt sich urkundlich mit mehreren Zeugnissen belegen. Fuchs anecd. 1, 540: δ δὲ Διοκλής φλεγμονήν τοῦ διαφράγματός φησιν είναι την φρενίτιν άπὸ τόπου καὶ ούκ άπὸ ένεργείας τὸ πάθος καλῶν, συνδιατιθεμένης καὶ τῆς καρδίας. ξοικε γάρ και ούτος την φρόνησιν περί ταύτην (sc. την καρδίαν) ἀπολείπειν· διὰ τοῦτο (διαὐτοῦ cod.) γὰς καὶ τὰς παρακοπὰς ἔπεσθαι τούτοις. Theodoret V 22, 6: Έμπεδοκλής δὲ καὶ Αριστοτέλης Διοκλής (Αριστοκλής cod. vgl. Diels Dox. 204 A. 1) και των Στωικών ή ξυμμορία την καρδίαν άπεκληρωσαν τούτω (sc. τῷ ήγεμονικῷ). Tert. de anima c. 15. Dieselbe Lehre vertraten die Schule des Praxagoras3),

¹⁾ Vgl. [Hipp.] π . τ . $\ell\nu\tau\dot{o}s$ π . c. 53. 54 (VII 300). [Gal.] $\delta\rho\sigma\iota$ 237 (XIX 413). Aret. caus. a. m. I 6.

²⁾ Fuchs a. a. O. 7, 544 f. vgl. Ps. Gal. XIV 738.

³⁾ Fuchs Anecd. 1, 540. 17, 548. Ath. XV 687: τοῦτο δ' ἔπραττον . . . διὰ τὸ νομίζειν ἐν τῷ καρδία τὴν ψυχὴν καθιδρῦσθαι, ὡς Πραξαγόρας καὶ Φυλότιμος οἱ ἰατροὶ παραδεδώκασι. Schol. Il. Κ 10: ἐντεῦθαν κινηθεὶς Φυλότιμος σοφιστὴς ἐν καρδία τὸ ἡγεμονικὸν ἔθετο ΄ δθεν γὰρ τὸ χαίρειν καὶ τὸ λυπεῖσθαι τὰς ἀρχὰς ἔχει, δῆλον ὅτι ὁ νοῦς ἐκεῖθεν ἤρτηται. Dieselbe Argumentation bei Chrysipp (Gal. V 294 = 259 M). Der Verfasser von π. ἰερ. νούσ. c. 17 giebt die nahe Be-

Aristoteles 1), die Stoiker 2) sowie die pneumatische Schule. 3) Bekanntlich hatte Empedokles den Sitz der Seele im Herzblut zu finden geglaubt mit der Begründung, dass in ihm die vier Elemente am gleichmässigsten gemischt seien (v. 372 ff. Theoph. phys. opin. 10, 502 D). Das Herz galt ihm als das wichtigste Organ des menschlichen Körpers: daher bildet es sich nach seiner Lehre zuerst im Embryo (Cens. de d. n. VI 1). Ihm waren Kritias gefolgt (Arist. de anim. 405 b), der Schüler des Gorgias, sowie der knidische Verfasser von περί νούσων Ι 30 und der von der sikelischen Schule beeinflusste Verfasser von περί φυσῶν c. 14. An diese Lehre knüpft die des Diokles an: das Herz ist der Mittelpunkt für alles Blut (Fuchs Anecd. med. 2, 541: τὸ τῆ καρδία σύνοικον αίμα) und zugleich das Zentralorgan der ψυχική δύναμις oder des ψυχικόν πνευμα (Fuchs 5, 543), das sich von dort dem ganzen Körper und dem Gehirn mitteilt. Fuchs a. a. O.: άφ' ής (sc. τῆς καρδίας) τὸ ψυχικὸν πνεῦμα τοῦ σώματος ἄρμηται κατ' αὐτόν (sc. τὸν ἐγκέφαλον). Vgl. Fuchs 2, 541. 3, 541. 4, 542. 18, 549. 29, 553. Der Unterschied zwischen seiner Lehre und der des Empedokles besteht darin, dass er auf das Pneuma übertrug, was jener vom Blute aussagte: nicht das Blut, so lautet sein Dogma, sondern das vom Herzen ausgehende πνεύμα ψυχικόν ist der Träger der Vernunft.4) Diese Wertschätzung des Pneuma, die uns zuerst bei dem sikelischen Arzte Philistion 5) be-

ziehung der Affekte zur Thätigkeit des Herzens zu, doch folge daraus nicht, dass es irgendwelchen Anteil am Verstande habe.

¹⁾ Zeller II B3 483 ff.

²⁾ Zeller III A 3 197. Stein Psych. der Stoa I 135.

³⁾ Wellmann die pneum. Schule 141. Vgl. Aret. caus. m. a. II, 1.

⁴⁾ Dem Diogenes von Apollonia galt als Seele die warme Luft, welche zugleich mit dem Blut im menschlichen Körper zirkuliert (Zeller I 270). Von ihm ist der Verfasser von περὶ σαρκῶν (c. 2) abhängig. Vgl. Fredrich a. a. O 137 A. 1. Die Thatsache, dass er der Seele kein bestimmtes Organ als Sitz anweist, zwingt zu der Folgerung, dass die Stoiker, die bekanntlich in vielen anderen Punkten von ihm abhängig sind, in der Lehre von dem Sitz der Seele nicht ihm, sondern Ärzten wie Diokles, Praxagoras gefolgt sind, namentlich dem letzteren, an den sich ja Chrysipp nach dem Zeugnis des Galen (V 189) auch in der hiermit zusammenhängenden Lehre von der Herleitung der Nerven aus dem Herzen angeschlossen hat. Vgl. Siebeck Gesch. der Psych. II 267.

⁵⁾ Gal. X 5: καὶ πρόσθεν μὲν ἔρις ἢν οὐ σμικρά, νικῆσαι τῷ πλήθει τῶν εὐρημάτων ἀλλήλους ὀριγνωμένων τῶν ἐν Κῷ καὶ Κνίδῳ: διττὸν γὰρ ἔτι τοῦτο τὸ γένος ἢν τῶν ἐπὶ τῆς 'Ασίας 'Ασκληπιαδῶν, ἐπιλιπόντος τοῦ κατὰ Ρόδον. ἤριζον δ' αὐτοῖς τὴν ἀγαθὴν ἔριν ἐκείνην, ἢν Ἡσίσδος ἐπήνει, καὶ οἱ ἐκ τῆς Ἰταλίας ἰατροί, Φιλιστίων τε καὶ Ἐμπεδοκλῆς καὶ Παυσανίας καὶ οἱ τούτων ἐταίροι κτλ. Vgl. Anon. Lond. ed. Diels XX 43.

gegnet, dem Diokles, wir wir später sehen werden, die wichtigsten seiner Lehren verdankte, hat die bereits in mehreren hippokratischen Schriften ausgesprochene Theorie zur Voraussetzung, dass Venen und Arterien, deren Unterscheidung für Diokles sicher verbürgt ist, nicht nur Blut, sondern auch Pneuma führen. Der sikelischen Schule gegenüber steht der grosse krotoniatische Arzt Alkmaion und in offenbarer Abhängigkeit von ihm Hippokrates, das Haupt der koischen Schule, sowie die beiden ärztlichen Koryphäen der Alexandrinerzeit, Herophilos und Erasistratos, denen eine verlässliche Überlieferung die von Demokrit und Plato geteilte Annahme zuschreibt, dass im Gehirn das Zentralorgan der Geistesthätigkeit sei. 1) Der koische Verfasser von περὶ ἱερῆς νούσου (c. 17 VI 392 L.), der das Dogma seines grossen Meisters verficht, polemisiert in nachdrücklicher Weise gegen die Behauptung derer, die den Sitz des Verstandes ins Zwerchfell oder ins Herz verlegten. Es leuchtet ein, dass, dem ganzen Zusammenhange nach, diese Polemik des ärztlichen Verfassers gegen die abweichende Meinung von Arzten gerichtet ist. Aus den Anecdota medica (10, 546) lernen wir die Ärzteschule kennen, welche abweichend von der landläufigen Meinung dem Zwerchfell jene Bedeutung zuerkannte. Von Ariston, dem Schüler des Aegineten Petron, heisst es daselbst: συμβαίνει δὲ μάλιστα (sc. συγχοπαί χαρδίας) έπὶ στομάχω πεπονθότι, έπεὶ χαθάπες νεώς τοῦ σώματος (τὸ) ὑπόζωμα 2) ὑπάρχει, ώς φησιν Αρίστων ὁ ἀπὸ Πέτρωνος. 3) Der zweite Teil der Polemik (VI 392 L): λέγουσι δέ

¹⁾ Aet. plac. IV, 5, 391 D. vgl. Prol. 203. Gal. V 587. 603. Fuchs Anecd. med. 1, 540.

³⁾ Vgl. Arist. de part. III 10 (672 b 27): διότι δὲ πρός τὴν θερμότητα τὴν κάτωθεν οἶον παραφυάδες εἰοί, σημείον ἐκ τῶν συμβαινόντων δταν γὰρ διὰ τὴν γειτνίασιν ἐκκύσωσιν ὑγρότητα θερμὴν καὶ περιττωματικήν, εὐθὺς ἐπιδήλως ταράττει τὴν διάνοιαν καὶ τὴν αἴσθησιν διὸ καὶ καλοῦνται φρένες ὡς μετέχουσαί τι τοῦ φρονείν. αἱ δὲ μετέχουσι μὲν οὐδέν, ἐγγὺς δ' οδσαι τῶν μετεχόντων ἐπίδηλον ποιοῦσι τὴν μεταβολὴν τῆς διανοίας.

τινες ώς φρονέομεν τη καρδίη και το άνιώμενον τουτό έστι και τὸ φροντίζον· τὸ δὲ οὐχ οὕτως ἔχει ist gerichtet gegen Anhänger der sikelischen Schule, unter deren Bann auch der Verfasser von περί καρδίης (c. 10. IX 88 L) gestanden hat. Die knidische Schule stand gleichfalls in Beziehung zu der vom Verfasser von περί ίερ. νούσ. angefeindeten Lehre: wenigstens bezeichnet der knidische Verfasser von περί παθών c. 10 (VI 218 vgl. περί νούσων III 9) in auffallender Übereinstimmung mit Diokles das Zwerchfell als den Sitz der Phrenitis. Beziehungen beider Schulen zu einander sind auch sonst nachweisbar. Ein sikelischer Arzt Εὐονώδης (?) stimmte in der Behandlung des Nierensteines oder Nierengeschwulstes mit dem knidischen Verfasser von περί τῶν έντὸς παθῶν c. 14 (VII 202. vgl. Ruf. ed. Ruelle 20) überein. Die beiden Knidier Eudoxos und Chrysipp waren Schüler des Philistion (Diog. L. VIII 8, 86. 89), die nach diesem Arzt benannte Pflanze Oiliotiov kommt nur in den auf knidischer Doktrin beruhenden Schriften περί γυναιχείης φύσιος (VII 360 L) und in den yuvaixeta (VIII 386 L) vor. 1)

Ziehen wir die Summe aus dem Vorhergehenden, so ergiebt sich für uns als eine zweifellose Thatsache, dass die fundamentale Lehre vom Sitz der Seele ein wichtiges Unterscheidungsmerkmal der koischen und sikelischen resp. knidischen Schule gewesen ist. Den Standpunkt der koischen Schule vertritt am entschiedensten der Verfasser von περὶ ἰερ. νούσ. c. 16 (VI 390): κατὰ ταῦτα νομίζω τὸν ἐγκέφαλον δύναμιν ἔχειν πλείστην ἐν τῷ ἀνθρώπῳ· οὖτος γὰρ ἡμῖν ἐστι τῶν ἀπὸ τοῦ ἡέρος γινομένων ἐρμηνεύς, ἡν ὑγιαίνων τυγχάνη· τὴν δὲ φρόνησιν ὁ ἀὴρ παρέχεται. Diokles steht dagegen auf dem Boden der sikelischen Schule: im übrigen berühren sich beide Schulen in der Annahme, dass die Luft, d. h. das innerorganische Pneuma der eigentliche Träger der φρόνησις sei.

Zur Bestätigung dieser Schlussfolgerung führe ich die Ätiologie der Phrenitis an, über deren Sitz die alten Ärzte, ihren physiologischen

Theorien gemäss, bekanntlich die widersprechendsten Ansichten auf-

¹⁾ Aus dieser Beobachtung ergiebt sich die wichtige Thatsache, dass beide Schriften entweder gleichaltrig oder jünger als Philistion sind. Die Benennung einer Pflanze nach einem berühmten Arzte hat nichts Auffälliges: so ist nach dem knidischen Arzt Chrysippos das χουσίππιον benannt worden (Plin. XXVI 93. vgl. Garg. Mart. ed. Rose 152, 14), das λυσιμάχιον hatte seinen Namen von dem Könige Lysimachos, dessen Leibarzt der bekannte Diätetiker Diphilos war (Orib. II 659). Μνησίθεος ist ein Name des βούφθαλμον (Diosc. III 146, 485). Galen in seinem Hippokratesglossar (XIX 151) versteht unter dem φιλίστιον das Labkraut.

gestellt hatten. Cael. Aur. a. m. I 8: aliqui igitur cerebrum pati dixerunt, alii eius fundum sive basin quam nos sessionem dicere poterimus, alii membranas, alii et cerebrum et eius membranas, alii cor, alii cordis summitatem, alii membranam quae cor circumtegit, alii arteriarum eam quam Graeci ¿óothy appellant, alii venam crassam quam iidem φλέβα παχεΐαν vocaverunt, alii diaphragma et quid ultra tendimus quod facile explicare possumus, si id quod senserunt dixerimus? nam singuli eum locum in phreniticis pati dixerunt, in quo animae regimen esse suspicati sunt. Die knidische Schule (περί παθ. c. 10, VI 218. περί νούσ. III c. 9, VII 128) leitete die Krankheit wie allgemein von der Galle her und betrachtete als Sitz des Leidens nicht den Kopf, sondern die Eingeweide und das Zwerchfell. Der knidische Verfasser von περὶ νούσ. I 30 (VI 200) erklärt die Krankheit aus dem Übertritt von Galle ins Blut, wodurch die Zusammensetzung des Blutes verändert und Delirien hervorgerufen würden. Diese Atiologie beruht auf der Lehre der sikelisch-empedokleischen Schule, dass die geóνησις im Blute ihren Sitz habe, die des Verfassers von περί παθών dagegen auf der Ansicht, dass die φρόνησις im Zwerchfell lokalisiert sei. Diokles, bei dem das Herz und das von diesem ausgehende ψυχικόν πνεθμα an die Stelle des Blutes als Träger der goovnous getreten ist, nimmt eine vermittelnde Stellung ein: er behält das Zwerchfell als Sitz der Krankheit bei, erklärt aber die mit der Krankheit verbundenen Delirien daraus, dass durch die Entzündung des Zwerchfells das Herz in Mitleidenschaft gezogen werde. Fuchs Anecd. med. 1, 540: δ δὲ Διοκλής φλεγμονήν τοῦ διαφράγματός φησιν είναι την φρενίτιν, άπο τόπου και ούκ άπο ένεργείας τὸ πάθος καλών, συνδιατιθεμένης καὶ τῆς καρδίας. Εσικε γάρ και οδτος την φρόνησιν περί ταύτην (sc. την καρδίαν) άπολείπειν διὰ τούτο γὰρ καὶ τὰς παρακοπὰς ἔπεσθαι τούτοις. Sein Schüler Praxagoras sieht in dem Herzen den eigentlichen Herd der Krankheit. Fuchs a. a. O.: Πραξαγόρας δὲ φλεγμονήν τῆς καρδίας είναι φησι την φρενίτιν, ής και το κατά φύσιν έργον φρόνησιν οἴεται εἶναι. 1) Im Gegensatz zu diesen Ärzten gingen Erasistratos und die meisten späteren Mediziner auf die Lehre der hippokratischen Schule zurück, die von dem hippokratischen Verfasser von περί ίερ. νούσ. c. 15 (VI 388) vertreten ist, dass die Phrenitis

¹⁾ Die Pneumatiker hatten diese Lehre beibehalten: Wellmann die pneum. Schule 140.

im Gehirn ihren Sitz habe und durch Galle hervorgerufen werde. Dazu stimmt vortrefflich die von Soran, der Quelle der von Fuchs edierten Anecdota, dem Hippokrates zugeschriebene Erklärung: δ δὲ Ίπποκράτης τὸν μὲν νοῦν φησιν ἐν τῷ ἐγκεφάλφ τετάχθαι χαθάπερ τι ίερον ἄγαλμα έν άχροπόλει τοῦ σώματος χρήσθαι δὲ τροφή τῷ περὶ τὴν χοριοειδή μήνιγγα αίματι . όταν δὲ τοῦτο ύπο της χολης φθαρή, ύπαλλάττει καὶ το τρεφόμενον της ίδίας δυνάμεως. οδ γάρ ή έντακτος και κατά φύσιν κίνησις φρόνησις ήν, τούτου ή ἄτακτος και παρά φύσιν παραφρόνησις αν είη. Da diese Erklärung der Phrenitis sich in keiner der vielen Schriften unseres Corpus wiederfindet, so könnte es scheinen, als verdanke sie ihre Entstehung jener Notiz der Schrift περί ίερης νούσου. Demgegenüber steht aber die charakteristische Ausdrucksweise in dem Placitum des Hippokrates, vor allem die Vergleichung des Gehirns mit einer Akropole, welche den ganzen Körper beherrscht, die, mag sie aus philosophischen Kreisen entlehnt sein 1), in der medicinischen Litteratur sicher alt ist, älter jedenfalls als Aristoteles, der (de part. an. III 7. 670a 24) gleichfalls in bewusster Anlehnung an jenes Bild, wenn auch mit absichtlicher Umdeutung, das Herz als ἀχρόπολις τοῦ σώματος bezeichnet.2) Wir dürfen also getrost dem Ίπποχράτης der Pariser Excerpte trauen und werden dadurch zu der Annahme gezwungen, dass das Citat aus einer uns verloren gegangenen Schrift des alten hippokratischen Corpus herrührt. Dieses Umweges bedurfte es, um für die von Vind. c. 44 vorgetragene Ätiologie der Phrenitis die Quelle zu gewinnen: freneticam passionem inquit fieri tumore in corpore suffecto et suffocato sanguine seu calore consuetudinario, ex quo cerebrum sensum et intellectum praebet. Es liegt auf der Hand, dass die Worte in corpore suffecto verderbt sind. Erfordert ist ein Hauptwort, das genauer den Sitz der Entzündung innerhalb des Körpers bezeichnet. Da nach der Ansicht

¹⁾ Ich denke dabei an Democrit. vgl. Zeller I 2⁵ 601. Soran bei Rose Anecd. II 219. Diese Vergleichung kehrt in den Überresten der medizinischen Litteratur nicht grade selten wieder. Vgl. Ps. Gal. XIV 313: αὖτη (sc. ἡ κεφαλή) γὰρ καθάπερ τις ἀκρόπολίς ἐστι τοῦ σώματος καὶ τῶν τιμιωτάτων καὶ ἀναγκαιοτάτων ἀνθρώποις αἰσθήσεων οἰκητήριον. Vgl. V. Rose Cass. Fel. p. 1 adn. crit.

²⁾ In einem ähnlichen Bilde spricht Ariston, der Schüler des Petron von dem Zwerchfell: ἐπεὶ καθάπερ νεώς τοῦ σώματος (τὸ) ὑπόζωνα ὑπάρχει, ὡς φησιν Αρίστων ὁ ἀπό Πέτρωνος Vgl. Cael. Aur. m. chr. I 4. [Hipp.] περὶ σαρχ. c. 4 (VIII 588) bezeichnet das Gehirn als μητρόπολις τοῦ ψυχροῦ καὶ κολλώδους.

der Quelle durch diese Entzündung die Cirkulation des Blutes resp. der eingepflanzten Wärme (calor consuetudinarius) unterbrochen wird, so ist die Wahl des Wortes nicht schwer: wir sind beschränkt auf das edelste Organ des menschlichen Körpers, resp. ein vom Herzen ausgehendes Gefäss oder ein in der Nähe desselben gelegenes Organ. Ich lese: in corde effecto. Das stimmt aber zu der Ätiologie des Diokles und Praxagoras: Sitz der Entzündung ist nicht das Gehirn, sondern das Herz, wobei allerdings nicht erwähnt ist, dass sie sich wie bei Diokles vom Zwerchfell aus dem Herzen mitteilt; daher hört die Cirkulation des Blutes und des Euguvor πνεύμα auf, das πνεύμα ψυχικόν vermag nicht zum Gehirn emporzusteigen, um dort die seelischen Funktionen zu vermitteln. Ist das wirklich diokleische Lehre, so liegt darin ein Zugeständnis an eines der wichtigsten Dogmen der alkmäonisch-hippokratischen Lehre: wie die hippokratische Schule dachte sich Diokles αἴσθησις und διάνοια an das Gehirn gebunden, beide Seelenfunktionen aber vermittelt durch das ψυχικόν πνεύμα, welches ursprünglich im Herzen lokalisiert ist und von hier aus zum Gehirn gelangt¹), so dass auch nach seiner Anschauung wie nach der der Pythagoreer²) die Seele vom Herzen bis zum Gehirn reicht.

Wie bei der Phrenitis, so sah die koische Schule bei allen Geisteskrankheiten das Gehirn als Sitz der Krankheit an, die sikelische dagegen, d. h. in diesem Zusammenhang Diokles und Praxagoras, das
Herz. Bei der Melancholie bildet nach der einstimmigen Ansicht der
älteren Ärzte der schwarzgallige Saft die Krankheitsursache: der Unterschied beider Schulen besteht darin, dass sie nach Hippokrates das
Gehirn erfüllte, nach Diokles dagegen sich in der Gegend des Herzens
ansammelte. Fuchs a. a. O. 18, 549: Πραξαγόρας καὶ Διοκλῆς μελαίνης χολῆς περὶ τὴν καρδίαν συστάσης καὶ τὴν ψυχικὴν δύναμιν
τρεπούσης φασὶ γίνεσθαι τὸ πάθος. Ἱπποκράτης δὲ ὁρμωμένης ³)
ταύτης ἐπὶ τὴν κεφαλὴν καὶ φθειρούσης τὸν ἐν τῷ ἐγκεφάλφ

¹⁾ Fuchs Anecd. 2, 541: Διοκλής δὲ τοῦ περὶ τὴν καρδίαν καὶ τὸν ἐγκέφαλον ψυχικοῦ πνεύματος κατάψυξιν ἡγείται είναι (sc. τὸν λήθαργον) καὶ τοῦ ταύτη συνοίκου αίματος πήξιν.

²⁾ Vgl. Diog. L. VII. 30: είναι δὲ τὴν ἀρχὴν τῆς ψυχῆς ἀπὸ καρδίας μέχρις ἐγκεφάλου καὶ τὸ μὲν ἐν τῆ καρδία μέρος αὐτῆς ὑπάρχειν θυμόν, φρένας δὲ καὶ νοῦν τὰ ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ σταγόνας δ' είναι ἀπὸ τούτων τὰς αἰσθήσεις.

³⁾ δομήν steht in der Handschrift. Kalbfleisch vermutet: δομή ταύτης ξπὶ την κεφαλήν καταφθειρούσης, obgleich in PP1 καὶ überliefert ist. Vgl. Gal. VII 203.

ίερον νοῦν φησι τὸ πάθος ἀποτελεῖσθαι. Die Manie, als deren Sitz die koische Schule 1) sowie die späteren Ärzte 2) das Gehirn ansahen, und welche sie von der Melancholie dadurch unterschieden, dass sie als Krankheitsursache die gelbe Galle annahmen3), führt Diokles auf Kochung des in dem Herzen befindlichen Blutes zurück. Fuchs a. a. O. 17, 548: δ δὲ Διοκλής ζέσιν τοῦ ἐν τῆ καρδία αίματός φησιν είναι (ες. την μανίαν) χωρίς έμφράξεως γινομένην διὰ τοῦτο γὰρ μηδὲ πυρετούς ἔπεσθαι. ὅτι δὲ ἐπὶ ζέσει (ή ζέσις ed.) γίνεται τοῦ αίματος, δηλοῖ ή συνήθεια· τοὺς γὰρ μανιώδεις τεθερμάνθαι φαμέν. Darin war ihm Aristoteles 4) gefolgt, während Praxagoras das Leiden von einer Geschwulst im Herzen herleitete: Πραξαγόρας την μανίαν γίνεσθαί φησι κατ' οἴδησιν της καρδίας, οδπερ και το φρονείν είναι δεδόξακε μή έπιγίνεσθαι δὲ αὐτῆ πυρετούς διὰ τὸ μηδὲν [ἐπὶ] τὰ ἐχτὸς οἰδήματα ποιείν πυρώσεις. Die Wurzel dieser von der koischen Auffassung abweichenden Theorie liegt in der Lehre des Empedokles, der eine doppelte Art der Seelenstörung unterschieden hat5), deren eine körperlichen Ursprungs sei, und deren andere purgamento animi entstehe, d. h. einen ideell geistigen Ursprung habe, also eine Art religiöser Ekstase sei (ἐνθουσιαστικόν, ἐνθεαστικόν), und der ohne Zweifel die auf körperlichem Ursprung beruhende uarla (alλοΐα φρονεΐν v. 332 St.) als eine Folge der ungleichartigen Mischung der Elemente im Blute (iniquitate) angesehen hat. Die von Fuchs

Fuchs a. a. O: Ἡπποκράτης δὲ κατὰ τὴν ἐγχόλωσιν καὶ πύρωσιν τοῦ ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ νοεροῦ πνεύματος σινίστασθαι τὴν μανίαν φησίν. εἶναι δὲ ταύτην τοπικὴν διὰ τὸ πυρετοὺς μὴ ἐπιφέρειν. Vgl. [Hipp.] περὶ ἰερ. νούσ, c. 14 (VI 388).

²⁾ Aret. Caus. m. chr. I 6 (81): ἴσχονοι δὲ τὴν αἰτίην τοῦ νοσήματος κεφαλὴ καὶ ὑποχόνδρια, ἄλλοτε μὲν ἄμα ἄμφω ἀρξάμενα, ἄλλοτε δὲ ἀλλήλοισι ξυντιμω-ροῦντα. Act. VI 8 (nach Archigenes und Poseidonios): insania fit citra febrem, multo sanguine non putrefacto ad cerebrum confluente, qui aliquando purus est et multitudine solum affligit, velut in ebriis, aliquando vero flava bile ammixta.

³⁾ Gal. XVIII A 95. XVII B 624. Vgl. Hipp. Epid. II 6, 14 (V 136).

⁴⁾ Cael. Aur. chr. m. I 5, 173: alii frigidis usi sunt rebus (sc. in mania), passionis causam ex fervore venire suspicantes, ut Aristoteles et Diocles, nescii quoniam fervor innatus sine dubio tumoris est signum et non, ut existimant, passionis causa.

⁵⁾ Cael. Aur. a.a. O. 145: Empedoclem sequentes alium (sc. furorem) dicunt ex animi purgamento fieri, alium alienatione mentis ex corporis causa sive iniquitate. Dieselbe Unterscheidung kennt Plato (Cael. Aur. 144) und im Tim. 86 E führt er als Ursache der ersten Art der Manie Absperrung der schleimigen und gallichten Säfte im Körper an, deren Dunst sich der Bewegung der Seele beimische.

edierten Anecdota lehren uns, dass Praxagoras auch die zweite Art der Seelenstörung, die religiöse Begeisterung, als ein Leiden des Herzens und der Aorta aufgefasst hat. 19,549: Πραξαγόρας τοῦ ἐνθεαστιχοῦ (so P) πάθους μόνος τῶν ἀρχαίων ἐμνήσθη, φάσχων περὶ τὴν χαρδίαν αὐτὴν εἶναι καὶ τὴν παχεῖαν ἀρτηρίαν. γίνεσθαι δὲ καὶ τῶν πομφολύγων ἐπανάστασιν ποσί διὰ τούτων γάρ, φησίν, ἐπανακοινοῦται (ἐπανακαινοῦται cod.) ἄλλοτε ἄλλη ότὲ μὲν

τάς χείρας, ότε δε την χεφαλήν φιπτούνται.

Die Lethargie endlich schildert Diokles als eine Erkrankung des Herzens, welche das Gehirn in Mitleidenschaft ziehe. Fuchs a. a. O. 2, 541: Διοκλής δὲ τοῦ περὶ τὴν καρδίαν καὶ τὸν ἐγκέφαλον ψυχικού πνεύματος κατάψυξιν ήγεῖται είναι (sc. τὸν λήθαργον) καὶ τού ταύτη (sc. τῆ καρδία) συνοίκου αίματος πήξιν. Im Gegensatz zu ihm stehen die koische Schule 1), Erasistratos 2), Asklepiades 3) und die späteren Arzte⁴), welche die Ansicht vertraten, dass das Gehirn. resp. die Gehirnhäute Sitz der Krankheit sei. Nach dem früher Gesagten kann es nicht befremden, dass das Gehirn in der Atiologie des Karystiers gleichfalls eine Rolle spielt. Denn da das Charakteristische dieses Krankheitszustandes nach dem einstimmigen Urteil der alten Arzte die Somnolenz ist, der Schlaf aber andererseits in einer Unterbrechung der Empfindungsthätigkeit besteht, so war er konsequenterweise zu der Annahme gezwungen, dass bei dem Leiden das Organ in Mitleidenschaft gezogen wird, welches ihm als das Medium des Empfindungsvermögens galt, d. h. das Gehirn. Es kann danach nicht mehr zweifelhaft sein, dass er den Schlaf gleichfalls aus der Abkühlung des zum Gehirn aufsteigenden θερμόν resp. πνεῦμα erklärt hat. Nun vergleiche man, was der Autor des Vindicianus (c. 28) über diesen Vorgang berichtet: somnos inquit fieri animae atque corporis indulgentia, id est sedato fervore, qui insomnietatem facit, qui calefacit et desiccat meningas cerebri. temperatis et humectis meningis dulcis somnus corpus fortificat atque reformat.

¹⁾ Fuchs a. a. O: ό δὲ Ἰπποκράτης φησὶν ὑπὸ τοῦ ψυχροῦ καὶ ὑγροῦ γίνεσθαι χυμοῦ τὸν λήθαργον ἔστι δὲ οὖτος τὸ φλέγμα, ὑφ' οὖ δὴ βαρούμενον τὸν ἐγκεφαλον μηκέτι δύνασθαι τὴν ψυχικὴν δύναμιν εἰς ἔκαστον μέρος τοῦ σώματος ἐπιπέμπειν καὶ οῦτω τὰς καταφορὰς γίνεσθαι.

²⁾ Fuchs a. a. O.

³⁾ Cael. Aur. a. m. II 9, 37 ff.

⁴⁾ Act. VI 3 (nach Archigenes und Poseidonis): lethargi principio duo sunt. quibusdam enim septum transverum et viscera primario affecta cerebrum ad consensum ducunt, in quibusdam vero cerebrum affectionem auspicatur.

Diese Herleitung des Schlafes aus einer Verminderung der im Blute befindlichen Wärme, welche eine Abkühlung der Gehirnhäute zur Folge hat, stimmt vortrefflich zu der Erklärung, die wir für Diokles erschlossen haben. Eine wertvolle Bestätigung dafür, dass sie thatsächlich dem Diokles angehört, erhalten wir durch die Thatsache, dass sie wieder direkt an Empedokles anknüpft. In den placita des Aet. V 25, 4 (438, 2) heisst es: Έμπεδοκλής . . . υπνον δὲ γίνεσαι διαχωρισμόν τοῦ πυρώδους. V 24, 2 (435, 17): Ἐμπεδοκλης τὸν μὲν υπνον κατάψυξιν του ἐν τῷ αίματι θερμου σύμμετρον γίνεσθαι, την δὲ παντελή θάνατον. Tert. de an. c. 43: Empedocles et Parmenides refrigerationem (sc. somnum esse affirmant). Der einzige Unterschied, der zwischen dieser Erklärung und der des Karystiers besteht, liegt darin, dass der letztere als das Organ, in dem die Abkühlung erfolgt, die Gehirnhäute betrachtete. Empedokles schliesst sich wieder in dieser Lehre an Parmenides an, von dem dieselbe Erklärung überliefert ist1), und an Empedokles ausser Diokles der Verfasser von περὶ φυσῶν 2), während die Annahme des Alkmaion von einer Zurückstauung des Blutes είς τὰς αἰμόρρους φλέβας sich in der koischen Schule Geltung verschafft hat.3) Aristoteles, der darin gleichfalls auf dem Boden der empedokleischen Lehre steht, dass er den Schlaf auf Abkühlung der eingepflanzten Wärme zurückführt, hat die von der sikelisch-athenischen Schule übernommene Lehre vom Herzen als dem ursprünglichen Empfindungszentrum bis zur äussersten Konsequenz durchgeführt, wenn er unter dieser Abkühlung eine solche des Herzens versteht.4)

Die Gelbsucht behandelt Vindicianus an zwei verschiedenen Stellen. Das eine Mal versteht er darunter eine Entzündung der Leber, durch die der Abfluss der Galle aus der Leber zur Gallenblase verhindert wird, das andere Mal eine Verstopfung des

¹⁾ Tert. de anim. a. a. O.

^{2) [}Hipp.] περί φυσών c. 14 (VI 110): δταν γὰρ ἐπέλθη τῷ σώματι ὁ ὅπνος, τότε τὸ αίμα ψύχεται· φύσει χὰρ πέφυκεν ὁ ὅπνος ψύχειν· ψυχθέντι δὲ τῷ αἰματι νωθρότεραι γίνονται αὶ διέξοδοι· δῆλον δέ· ρέπει γὰρ τὰ σώματα καὶ βαρύνεται.. καὶ τὰ δμματα συγκλείεται καὶ ἡ φρόνησις ἀλλοιοῦται, δόξαι δέ τινες ἔτεραι ἐνδιατρίβουσιν, ὰ δὴ ἐνύπνια καλέονται.

^{3) [}Hipp.] Epid. VI 4, 12 (V 310): ἐμφανέως ἐγρηγορώς θερμότερος τὰ ἔξω, τὰ ἔσω δὲ ψυχρότερος, καθεύδων τάναντία. VI 5, 15 (V 320): τὸ αίμα ἐν ὅπνφ είσω μᾶλλον φεύγει. Vgl. Wachtler de Alem. Crot. 71 f.

⁴⁾ Tert. de anim. c. 43: Aristoteles marcoren circumcordialis caloris. Aet. pl. V 25, 1 (436, 20). de somn. et vig. c. 3, 456 b 17. 26 f. 457 b 9 ff. Anon. Lond. ed. Diels XXIII 42 (42 D). Siebeck, Gesch. der Psych. II 82 f.

Ganges (ductus choledochus), der die Galle in den Darm überführt. Wenn nun nach dem Bericht der Anecdota Parisina (Fuchs 30, 554) die erste Erklärung der des Diokles, die zweite der des Erasistratos entspricht, so müssen wir uns wohl oder übel zur Annahme einer doppelten Quelle entschliessen. Schlechterdings unmöglich ist es nicht, dass schon Diokles beide Erklärungen gegeben hat, zumal er thatsächlich bisweilen verschiedene Deutungen ein und desselben Krankheitszustandes vorgetragen hat mit Benützung der reichen medizinischen Litteratur, die ihm bereits zu Gebote stand: die Besprechung der Brustfellentzündung hat es gelehrt, seine Atiologie des πάθος μελαγχολικόν bei Galen (VIII 185) beweist es. Dass er für die Gelbsucht eine doppelte Entstehungsursache angeführt hat, dafür scheint der Wortlaut der Anecdota medica zu sprechen (30, 554 verglichen mit 8, 544. siehe S. 10f.): Ικτέρου αιτία Ερασίστρατος έμφραξιν ήγεῖτο γίνεσθαι [άπδ] τοῦ τείνοντος ἀπὸ τῆς χοληδόχου χύστεως ἐπὶ τὰ ἔντερα πόρου. μεθ' ην άναχεῖσθαι την χολην διά της ποίλης είς όλον τὸ σωμα. Διοκλής δὲ καὶ διὰ φλεγμονήν των ἀπὸ τοῦ ήπατος είς την χοληδόχον αύστιν τεινόντων πόρων, δι' ων αποφράττεσθαι τὸ χολῶδες ἔφη ατλ. Jedenfalls deckt sich die von Diokles vorgetragene Atiologie mit der einen Fassung des Vindicianus c. 27: ictericum inquit fieri turgescente iecore, id est tumente vesicula, quam fel appellamus, seu saxitate seu stomachi debilitatione, quippe superatione nutrimentum impeditur et non potest ad digestorias vias seu rationales pervenire et propterea prohibetur fel ad vasculum permeare, quod graece χοληδόχον vocamus, et ita coagulato (eo) sive perfundi corpora aut viridescere atque deformes et pallentes cutes facere. Diese Übereinstimmung des Diokles mit der Quelle des Vindicianus fällt schwer ins Gewicht, wenn man bedenkt, wie verschieden die Erklärungen sind, welche andere Ärzte von dieser Krankheit gegeben haben: die knidische Schule, mit der Diokles in der Unterscheidung des ἴχτερος δ δξύς und der fieberlosen Gelbsucht übereinstimmt (Fuchs a. a. O. περὶ νούσων ΙΙΙ c. 11 vol. VII 130. περὶ νούσ. II c. 38. 39 vol. VII 54. περί τῶν ἐντὸς παθῶν c. 35 f. vol. VII 252), leitete sie entweder von der Galle her, die sich unter der Haut und im Kopfe festsetzt, oder vom Schleim (περί τῶν ἐντὸς παθων c. 38 vol. VII 260), die koische Schule von einem Übermass von Galle im Blut (Epid. II c. 10 vol. V 82 = Fuchs Anecd. a. a. O.), Praxagoras endlich von einer Abkühlung der eingepflanzten Wärme und der im Körper befindlichen Säfte (Anecd. a. a. O.). Die pneumatische Schule hat die Ätiologie des Diokles, die sich der modernen Erklärung der Gelbsucht am meisten nähert, wieder zu

Ehren gebracht (Aret. m. ch. I 15, 113).

Die Entstehung der Wassersucht führt der Autor des Vindicianus auf eine Abkühlung des Blutes in den Adern zurück, infolge deren die genossene Nahrung nicht in Blut, sondern in Wasser umgewandelt werde. Die Worte der griechischen Vorlage mögen etwa gelautet haben: ὕδρωπας γίνεσθαί φησι καταψυχομένου τοῦ αίματος τῷ γὰς ἐμφύτφ θεςμῷ τὴν τροσήν άλλοιοῦσθαι πρὸς έξαιμάτωσιν νομίζει. μαραινομένου δὲ αὐτοῦ τὸ αίμα έξυδατοῦται χαὶ μεταδίδωσι την κατάψυξιν ταῖς φλεψὶ μεταξύ τοῦ περιτοναίου και των έντέρων ύπαρχούσαις και τὸ όλον σωμα έξώδηκε (hydropem inquit fieri sanguinis corruptione per frigidum torporem. fervore enim naturali nutrimentum in sanguinem cogi aestimat: quo extincto per morbi tarditatem supradicta materia inaquatur, destinata in sanguinis substantiam, ac deinde in loca venarum, quae peritonaei membranae et intestinis interiecta sunt, diffuso liquore et obtrudente hydropem nasci sive perfici ad tumorem totius corporis). Das Organ, in dem die Abkühlung der eingepflanzten Wärme erfolgt, wird in dem Bericht des Vindicianus nicht ausdrücklich genannt: da aber nach der übereinstimmenden Ansicht des Altertumes das Geschäft der Blutzubereitung der Leber zugewiesen wurde, so ist nicht zu bezweifeln, dass die Quelle gleichfalls als Sitz des Leidens die Leber betrachtete. Genau dieselbe Theorie hat Diokles vertreten: auch nach seiner Meinung entsteht der εδρωψ ήπατίας 1), wenn sich die genossene Nahrung nicht in Blut, sondern in Wasser umwandelt, er vertrat gleichfalls die Ansicht, dass die Ursache dieses Zustandes in einer Abkühlung des in den Adern befindlichen έμφυτον θερμόν zu suchen sei. Fuchs a. a. O. 34, 556: δ δὲ Διοκλής ἀπὸ σπληνός φησι γίνεσθαι τοὺς ὕδρωπας πλήν τῶν ήπατιζόντων (ἀπαυτιζόντων oder ἀπαντιζόντων cod.)· οδτοι δέ είσιν οἱ περὶ χύριον σπλάγχνον γινόμενοι το γάρ ἐν τούτφ

¹⁾ Diokles unterschied in Übereinstimmung mit der koischen Schule zwischen dem δδρωψ ὑπό σάρκα und dem ἀσκίτης (Cael. Aur. m. chr. III 8, 98: eius igitur Hippocrates et Diocles duplicem dixerunt: aliam enim ὑπό σάρκα vocaverunt, aliam asciten. [Gal.] XIV 746. [Hipp.] περὶ διαίτ. όξ. 172 K) und kannte wie die knidische Schule (περὶ τῶν ἐντός παθῶν c. 24. 25. περὶ παθῶν c. 22) zwei Arten des ἀσκίτης, den σπληνίτης und ἡπατίας. Vgl. Cael. Aur. a. a. O. 99: vocatur autem his hydropismus (sc. ascites), ut Diocles ait, epatias aut splenites a patientibus partibus nomen ducens, hoc est iecore vel liene.

(sc. τῷ ἢπατι) θερμόν ὑπὸ ψυχοῶν χυμῶν καταψυχόμενον μεταδίδωσι καὶ ταῖς άλλαις φλεψὶν ὑπαρχούσαις (ὑπάρχου Ρ ύπάρχουσι Ε) και ούτω κατά πολλούς τρόπους μή δυναμένης κρατείσθαι της τροφης ή έξυδάτωσις συμβαίνει. Dieser Atiologie des Anonymus Parisinus entspricht die von Cael. Aur. m. chr. III 8,141 aufbewahrte Therapie des Diokles. Wir erfahren, dass sein Verfahren darauf gerichtet war, den Kranken zu erwärmen und das Übermass von Feuchtigkeit im Körper durch Schwitzen, Erbrechen, durch den Urin und Stuhlgang zu beseitigen. Da er bekanntlich in seiner Therapie den Grundsatz contraria contrariis vertrat, 1) so gelangen wir auch auf diesem Wege zu dem Schluss, dass er als Ursache der Krankheit Abkühlung der eingepflanzten Wärme und Zunahme der Feuchtigkeit im Körper annahm. 2) Diese diokleische Ätiologie deckt sich mit derjenigen der knidischen Schule, welche die Krankheit von dem kalten Saft, vom Schleim herleitete (περί παθών c. 22 VI 234. περί τῶν ἐντὸς παθῶν a. a. O.), während der Verfasser von περί φυσῶν (c. 12 VI 108) ganz abweichend von dieser Theorie den Hydrops auf das Pneuma zurückführt, das die Poren des Fleisches auflöst und dadurch der Feuchtigkeit Zutritt zu ihm gewährt, wodurch das Fleisch zum Schmelzen gebracht wird. Praxagoras war seinem Lehrer in der Atiologie gefolgt, 3) Erasistratos dagegen war auf Grund von Sektionen zu der Annahme gelangt, dass die Krankheit auf einer Verhärtung der Leber oder Milz beruhe, welche eine derartige Verengerung der Lebervenen zur Folge habe, dass sie nur die dünnen und wässerigen Bestandteile der Nahrung aufzunehmen imstande seien. 4)

Den Sitz der Epilepsie verlegt der Autor des Vindicianus (c. 33) in die vom Herzen ausgehende Arterie. Die Ursache des Leidens

¹⁾ Gal. VIII 187. XVIIB 530. Cael. Aur. m. chr. I 5, 173.

Die pneumatische Schule hatte sich ihm in der Ätiologie angeschlossen.
 Vgl. Gal. I 522. Aret. Caus. m. chr. II 1.

³⁾ Fuchs a. a. O.: Πραξαγόρας δὲ περὶ τὰς κοίλας φησὶ φλέβας γίνεσθαι τὴν κατάψυξιν, ταύτας δὲ διαμείβειν τὸ ὅλον τῷ νόσφ, καὶ οὕτως ἀτονοῦν τὸ ἔμφυτον θερμὸν ἐξυδατοῦν τὰ ἐν ταῖς φλεψίν.

^{4) [}Gal.] XIV 746: αίτια δὲ παντὸς ύδέρου, ώς μὲν Ἐρασίστρατός φησιν, φλεγμονή ήπατος ή σπληνὸς χρονισθείσα καὶ σκιρρωθείσα. ἐμποδίζουσα γὰρ τῆς τροφῆς τὴν ἐν τοῖς σπλάγχνοις τούτοις κατεργασίαν τε καὶ ἀνάδοσιν εἰς πᾶν τὸ σῶμα ἐξνδαρεί αὐτήν, καταψυχθείσα δὲ παρεγχείται μεταξὸ ἐντέρων καὶ περιτοναίου. Fuchs a. a. O.: Ἐρασίστρατος σκίρρωσιν τοῦ ήπατος αἰτίαν ὑποτίθεται ὑδρώπων καὶ τῶν ἐν τούτω φλεβῶν κατὰ τὸ (so P: καὶ τὸ F) αὐτῶν κοίλωμα στενώτατον, ὡς μὴ δύνασθαι τὸ παχὸ καὶ γεῶδες παραδέχεσθαι τῆς τροφῆς,

bilden nach seiner Ansicht entweder das Blut, 1) welches infolge von Verstopfung der Venen per inane (d. h. πρός τὸ κενούμενον άκολουθία) in die Arterie eindringt, oder flüssige, thonichte, dicke und warme Säfte d. h. Schleim und Galle. In beiden Fällen werden die Wege des Pneuma verstopft, und dieses dadurch in seiner freien Bewegung gehindert. Gehoben werde die Verstopfung im letzteren Falle durch die von den oberen Körperteilen herabsteigende Wärme, welche das Hindernis beseitige und dem Pneuma freie Bahn schaffe. Die erste dieser beiden Erklärungen kann unmöglich von Diokles herrühren, weil sie die auf praxagoreischer Unterscheidung von Venen und Arterien beruhende Lehre des Erasistratos von der παρέμπτωσις zur Voraussetzung hat. 2) Da diese Lehre, wie es scheint, in seiner Schule sowohl wie bei den späteren Ärzten wenig Anklang gefunden hat,3) so sind wir zu dem Schlusse berechtigt, dass uns in der ersten Erklärung wieder ein Rest erasistrateischer Doktrin vorliegt. Freilich bietet sich dabei eine Schwierigkeit, die ich nicht unerwähnt lassen will. Das Wesen dieser Krankheit besteht nach dem Bericht der Alten in einer Störung der Thätigkeit der Sinne und der willkürlichen Bewegung. Demnach sollte man annehmen, dass Erasistratos als Sitz der Epilepsie nur das Organ ansehen konnte, welches ihm als Ausgangspunkt der sensiblen und motorischen Nerven galt

άλλὰ το λεπτον καὶ ύδατῶδες. δπερ παρελύσατο διὰ τῆς κοιλίας φερόμενον καὶ τῶν ἐντέρων κτλ. Vgl. Gal. XVI 447. Cels. III 21. 108. Cael. Aur. m. chr. III 8, 111. 124.

^{1.} Vind. c. 33: morbum sacrum inquit fieri...cum per inane (sanguis) in obtrusione venae, quae ex corde sumit initium, seu pulmonis, cum cogatur transgredi per eum a corde, reciprocet ad arteriam, quae spiritum spargit per omnem corporis regionem, et ob hoc non sinens spiritum recto ac solito cursu moveri usque ad corporis finem sequitur, ut turbatus mentem commoveat et casum corporis faciat atque adductiones et raptus diversos. aut si forte omnia quae in nobis liquida seu argillosa et crassiora et ferventia sunt, haec fuerint obtrusa secundum eos meatus, quibus et respiratio credita sequatur. certante enim, inquit, interiore spiritu seu fervore cum festinatione excundi et obviante frigore (cum) festinatione intrandi turbari mentem et spiratione retentatos artus fieri seu casum seu malefactionem vel eclipsim animae, usque dum calor ex altioribus locis mutatus seu adductus obduratas vel clausas vias subtilitate caloris interrumpendo pervias (faciat), qua sanguis vel spiritus consuetudinarium sibi iter consequatur. Die vorgetragene Therapie dieses Leidens scheint Eigentum des Vindicianus zu sein.

²⁾ Diels, das physikalische System des Straton Sitzgsb. d. Berl. Ak. d. W. 1893, 5. Fuchs in Fleck. Jh. Suppl. 1892, 685.

³⁾ Anon. Lond. ed. Diels col. 27 ff.

d. h. das Gehirn. 1) Doch dem sei wie ihm wolle, die koische Schule huldigte jedenfalls dieser Ansicht und betrachtete den vom Gehirn herabfliessenden Schleim als ausschliessliche Ursache des Leidens (περὶ ἰερ. νούσ. c. 2. 5). Der Verfasser dieser Schrift (c. 3ff.), welche in ähnlicher, aber weit schärferer Weise als die Schrift περί διαίτης οξέων die Dogmen einer anderen Ärzteschule bekämpft, aber nicht die der knidischen, sondern, wie wir oben gesehen haben, die der sikelischen Schule, giebt eine ausführliche Beschreibung dieser Krankheit: danach sind die durch den Schleim hervorgerufenen Folgeerscheinungen Abkühlung des warmen Blutes in den zum Herzen und zur Lunge führenden Adern, Störung der Blutzirkulation und Verstopfung des Pneuma.2) Diese Ätiologie berührt sich nahe mit der des Vindicianus, aber - und das ist der fundamentale Unterschied - dort ist das Gehirn der Ausgangspunkt des Leidens, hier ist an seine Stelle die vom Herzen ausgehende Arterie getreten. Daraus folgt, dass die Quelle des Vindicianus ein Anhänger der sikelischen Schule gewesen ist. Wie verschieden man damals über die Entstehung der Epilepsie urteilte, ergiebt sich aus der Schrift περί φυσων (c. 14), deren Verfasser darin mit der Quelle des Vindicianus übereinstimmt, dass er sie nicht von dem Gehirn, sondern von einer Blutstockung im Körper herleitet, diese Blutstockung aber abweichend von jenem Autor auf die Mischung des Blutes mit einem Übermass von Pneuma zurückführt. Plato, der im Tim. 85 A der heiligen Krankheit eine kurze Besprechung widmet, sieht in ihr wie der Verfasser von περί ἰερῆς νούσον ein Leiden des Gehirns, ist aber über die Krankheitsursache verschiedener Meinung. Während jener (c. 2. 5) mit allem Nachdruck die Behauptung verficht, dass sie nur bei Leuten mit schleimiger, nicht bei solchen mit galliger Konstitution vorkomme, d. h. dass der kalte Schleim die alleinige Ursache sei, lässt Plato resp. seine Quelle - und darin befindet er sich mit unserem Autor in erfreulicher Übereinstimmung - sie aus einer Mischung von Schleim mit schwarzer Galle entstehen: μετά χολής δὲ μελαίνης χερασθέν (sc. τὸ λευχὸν φλέγμα) έπὶ τὰς περιόδους τε τὰς έν τῆ κεφαλή θειοτάτας οὔσας ἐπισκεδαννύμενον καὶ ξυνταράττον αὐτάς, χαθ' υπνον μεν ίον πραότερον, έγρηγορόσι δε έπιτιθέμενον δυσαπαλλακτότερον νόσημα δὲ ἱερᾶς ὂν φύσεως ἐνδικώτατα ἱερον λέγεται. Demnach gewinnt es den Anschein, als ob die von der

Fuchs Anecd. med. 4, 542. 20, 550.

²⁾ Vgl. Fuchs a. a. O. 3, 542. [Gal.] XIV 739.

Quelle Platons vertretene Theorie, dass nicht nur der Schleim, sondern auch die Galle Krankheitsursache sei, dem Verfasser von περί ίερης νούσον Anlass zu jener nachdrücklichen Behauptung gegeben habe. 1) Nach Diokles bildete die Ursache des Leidens der Schleim, welcher in den Blutgefässen Verstopfungen des Pneuma erzeugt. Praxagoras hatte sich dieser Ansicht angeschlossen (Fuchs 3, 541). Dies Zeugnis des Anonymus Parisinus wird bestätigt durch den Bericht des Caelius Aurelianus über die Therapie des Diokles. M. chr. I 4, 131: in iis vero qui ex corporis habitudine in istam venerint passionem, humoris crassi detractionem probat adhibendam, quem appellavit phlegma. Wenn es nun bei Cael. Aur. weiter heisst: dat etiam absinthium, centaurion et lac asininum, so gelangt man mit Berücksichtigung einer Notiz des Alexander von Tralles (I 549 P): καὶ εὶ μὲν χολώδης (sc. χυμὸς δ τιχτόμενός έστιν), απαντα δεί πράττειν, ωστε μή συγχωρείν αὐτῷ του λοιπου τίχτειν χολήν διά της του άψινθίου πόσεως zu der Schlussfolgerung, dass Diokles auch die Galle als Krankheitsursache kannte, d. h. dass er in seiner Ätiologie mit der von unserem Autor vorgetragenen Ansicht übereinstimmte. Es ist nicht unmöglich, dass der Anonymus Parisinus diese Annahme des Diokles gleichfalls in dem leider lückenhaft vorliegenden Bericht über die Atiologie des Karystiers zum Ausdruck gebracht hat: Πραξαγόρας περί την παχείαν άφτηφίαν φησί γίνεσθαι (sc. την ἐπιληψίαν) φλεγματιχών χυμών συστάντων έν αὐτῆ· ους δή πομφολυγουμένους ἀποκλείειν τήν δίοδον τοῦ ἀπὸ χαρδίας ψυχιχοῦ πνεύματος χαὶ οὖτω τοῦτο χραδαίνειν και σπάν το σωμα· πάλιν δὲ καταρραγεισων (κατασταθεισων cod.) των πομφολύγων παύεσθαι τὸ πάθος. Διοκλής δὲ καὶ αύτὸς ἔμηραξιν περί τὸν αὐτὸν τόπον οἴεται συμβαίνει καί τὰ άλλα κατά τὰ αὐτά, (ά) Πραξαγόρας [δέ] φησὶ γίνεσθαι τὸ μὲν είδος της αίτίας παραλέλοιπεν (εс. Πραξαγόρας), έπαναφέρεσθαι δέ φησιν (sc. Διοκλής) έν τῆ καταλέξει τοῦ πάθους + ἀπορώτερον ην κωλύματα τῷ πνεύματι. Die Schlussworte sind verdorben. Ich vermute unter Annahme des Ausfalls einer Zeile etwa: (και είς χολιχωτέρους χυμούς τούτους) γὰρ ἀπορώτερα εἶναι χωλύματα τῷ πνεύματι.

Am frappantesten ist die Übereinstimmung unseres Anonymus mit Diokles in der Ätiologie der Darmverschlingung. Nach dem über-

¹⁾ Auffallend ist, dass Plato im Gegensatz zu dem Verfasser von $\pi \epsilon \varrho l$ $l \epsilon \varrho \tilde{\eta} s$ $\nu o \nu o o o$ die Bezeichnung der Epilepsie als $\nu \delta \sigma \eta \mu a$ $l \epsilon \varrho \delta \nu$ mit solchem Nachdruck in Schutz nimmt. Erweist sich der Nachweis, dass der Verfasser jener Schrift

einstimmenden Zeugnis des Celsus (IV 20, 146) und Cael. Aurelianus (a. m. III 7, 144) hat Diokles zuerst zwei Arten dieser Krankheit unterschieden, den $\epsilon t \lambda \epsilon \delta \varsigma$ und $\chi o \varrho \delta a \psi \delta \varsigma$, und den Unterschied zwischen beiden in der Weise festgestellt, dass er den $\epsilon t \lambda \epsilon \delta \varsigma$ als Leiden des

seine bitteren Anklagen gegen die sikelische Schule gerichtet habt, als stichhaltig, so dürfte die Vermutung nicht für zu sehr gewagt gelten, dass die bekannten Worte im 1. Kapitel: εί γὰρ σελήνην τε καθαιρείν και ήλιον άφανίζειν και χειμώνά τε και εύδίην ποιείν και δμβρους και αύχμούς και θάλασσαν εξπλοον (corr. Wil. Herak. II 262 εύφορον vulg.) καὶ γῆν εύφορον (corr. Wil.) καὶ τάλλα τὰ τοιουτότροπα πάντα ύποδέχονται έπίστασθαι, εἴτε καὶ ἐκ τελετῶν εἴτε καὶ έξ άλλης τινός γνώμης ή μελέτης φασίν ταῦτα οδόν τ' είναι γενέσθαι οδ ταῦτ' έπιτηδεύοντες, δυσσεβείν ἔμοιγε δοχέουσι κτλ. gleichfalls gerichtet sind gegen Anhänger der empedokleischen Schule, die sich ja wie Pausanias rühmen konnten. von ihrem Meister erhalten zu haben Mittel gegen Krankheit und Alter, die Macht Winde zu stillen und zu erregen, Trockenheit und Regen herbeizuführen und Tote zum Leben zu erwecken. (Vgl. Jambl. V. P. der dasselbe von Pythagoras und Empedokles berichtet. Welcker Kl. Sch. III 62). Wir wissen leider zu wenig von der ärztlichen Thätigkeit dieser Männer, um die Vermutung durch weitere Gründe sichern zu können. Doch ist es nach dem Charakter des Stifters, der als Lehrer des Heils so grosses Gewicht auf äussere Ceremonien, Weihungen und Reinigungen legte, um die Seele vor Befleckung zu bewahren, sehr wahrscheinlich, dass er in bewusster Anknüpfung an die alten abergläubischen Gebräuche, die $\ell\pi\omega\delta\alpha\ell$ und $\kappa\alpha\vartheta\alpha\varrho\mu\sigma\ell$, gegen die der Autor über Epilepsie so scharf zu Felde zieht, in ähnlicher Weise wie die Pythagoreer, unter deren Einfluss er sicher gestanden hat, die Menge für seine Kuren zu gewinnen suchte. Die Schrift περί ίερ. νούσ. ist die einzige im hippokratischen Corpus, die uns einen Einblick gewährt in das Treiben dieser μάγοι τε καὶ καθάρται καὶ άγύρται καὶ άλαζόνες (VI 354). Ihr Heilverfahren bei der Epilepsie bestand in Sühnopfern (xa Jaquol), Besprechungen (ἐπαοιδαί), Enthaltung von Bädern und von Speisen. Interessant ist, dass Plato, ein Anhänger der sikelischen Schule, an die Wirksamkeit jener έπωδαι geglaubt hat (Theaet. 149 C D. Enthyd. 290 A. de rep. IV 426 B), die ja sicher uralt sind, aber erst in der Odyssee τ 457 vorkommen und den Pythagoreern von alten Zeugen zugeschrieben werden (Jambl. V. P. 164, 244. Welcker kl. Schriften III 64ff.), beachtenswert ist ferner, dass Diokles gleichfalls ein Anhänger jener Schule die ἐπφδαί zur Stillung des Blutes bei Wunden empfohlen hat. Schol. Od. a. a. O .: Διοκλής έπαοιδήν παρέδωκε τήν παρηγορίαν τοχαιμον γὰρ είναι ταύτην, δταν τὸ πνεῦμα τοῦ τερωμένου προσεχές ή καὶ ώσπερ προσηρτημένον τῷ παρηγοροῦντι. Es ist wahrscheinlich, dass die sikelische Schule diese populären Mittel der Volksmedizin aus pythagoreischer Lehre herübergenommen hat. Die Annahme Rohdes (Psyche II 76 A), dass die von den μάγοι gegebenen Enthaltungsvorschriften sich daraus erklären, dass die erwähnten Tiere und Pflanzen den chthonischen Göttern heilig seien, ist nicht richtig. Weshalb nur den unterirdischen Göttern? Der Grundgedanke dieser Vorschriften ist offenbar der, das Getor, das des Menschen Leib befleckt hat, durch Enthaltung vom Genuss der Tiere und Pflanzen, welche dem Getov heilig sind, zu versöhnen (vgl. Diog. L. VIII 34 von den Pythagoreern: τῶν ἰχθύων μὴ ἄπτεσθαι δοοι

Grimmdarms, den χορδαψός als Erkrankung des Dünndarms auffasste. 1) Dieselbe Unterscheidung kennt der Anonymus des Vindicianus (c. 30 f.); sie fällt um so schwerer ins Gewicht, als andere Ärzte wie Hippokrates, Euryphon 2) und Praxagoras beide Krankheiten identifizierten, 3) und die späteren Ärzte den Namen είλεός auf die Erkrankung des Dünndarms übertrugen. 4) Aber nicht nur

legol). Die τρίγλη ist der Hekate heilig (Ath. VII 325 a, ihr Genuss macht unfruchtbar), der uelávovoos den Unterirdischen (Jambl. V. P. 109. Beide kehren in den Enthaltungsvorschriften der Pythagoreer wieder. Diog. L. VIII 33), der Aal galt gleichfalls für heilig (Ael. VIII 4. Porph. de abst. III 5), sein Fleisch ist wie das des κεστρεύς (περί διαίτης ΙΙ 48) wie Knoblauch und Zwiebel (περί διαίτ. II 54. Plin. XX 42. 57) πνευματώδης, und eine Vorschrift der Pythagoreer lautete nach Jambl. V.P.106: των μέν βρωμάτων καθόλου τὰ τοιαυτα άποδοκιμάζειν, δσα πνευματώδη και ταραχής αίτια, τὰ δ' εναντία εδοκίμαζε τε και χρήσθαι έκελευεν. Vgl. Diog. L. VIII 24: τῶν δὲ κνάμων ἀπέχεσθαι διὰ τὸ πνευματώδεις ὅντας μάλιστα μετέχειν τοῦ ψυχιχοῦ. Knoblauch und Zwiebel waren in Ägypten der Aphrodite und dem Zeès záacos heilig (Sext. Emp. pyrr. hyp. III 224). Die Ziege ist der μεγάλη μήτης heilig (περί leg. νούσ. VI 360) und dem Dionysos, der Hirsch der Artemis, der Hund der Hekate (vgl. Sext. Emp. a. a. O. Porph. de abst. II 17), der Hahn der Leto (Ael. IV 29), die Turteltauben den Parzen, Erinnyen, der Aphrodite und Demeter (Ael. X 33), die Minze den Unterirdischen (Strab. VIII 344. Sext. Emp. a. a. O.). Das Verbot des Bades galt gleichfalls als pythagoreisch (Ael. V. H. IV 17). Die Götterliste in περί teg. νούσ. (VI 360f) spricht nicht gegen dies Resultat: sie kann ebensogut dorisch sein, die 'Evodia d. h. Demeter (Robert gr. M. 762) weist nach Sicilien. So schwer es ist, einen völlig klaren Einblick in die mannigfachen Beziehungen empedokleischer und pythagoreischer Lehren zu gewinnen, so zuversichtlich wage ich es auf ein weiteres Moment zu verweisen. Es ist bekannt, dass die Pythagoreer der Musik besondere Heilkraft zuschrieben (Jambl. V. P. 164. Plut. de Is. et Os. 384b). Hiermit halte man zusammen, was von Empedokles bei demselben Autor (113) überliefert ist. Nach dem Bericht des Cael. Aur. (m. chr. V 1) hat der Bruder des sikelischen Arztes Philistion Ischias durch Flötenmusik geheilt: alii cantilenas adhibendas probaverunt, ut etiam Philistionis frater idem memorat libro XXII de adiutoriis, scribens quendam fistulatorem loca dolentia decantasse, quae cum saltum sumerent palpitando discusso dolore mitescerent (vgl. Gell. IV 13). Caelius- Soran fügt hinzu: alii denique hoc adiutorii genus Pythagoram memorant invenisse. Noch Asklepiades glaubte an die Wirkung der Musik (Cael. Aur. a. a. O. Isid. IV 13, 3).

1) Vgl. Archigenes bei Aet. IX 28. M. Wellmann die pneum. Schule 39.

²⁾ Die knidische Schule unterschied gleichfalls mehrere Arten der Darmverschlingung, aber mit grundverschiedenen Namen, Entstehungsursachen und Symptomen (είλεός, είλεός ίπτερώδης und αἰματίτης, vgl. [Hipp.] περὶ τῶν έντὸς παθῶν c. 44 f. VII 274 f.).

³⁾ Cael. Aur. a. m. III 17: nam veteres Graeci intestina χορδάς vocaverunt, sed hoc quoque nomen alii eommune vocabulum tormento posuerunt, ut Hippocrates, Praxagoras, Euryphon Cnidius.

⁴⁾ Alex. von Tralles ed. Puschmann I 227.

in der Benennung, sondern auch in den Unterscheidungsmerkmalen beider Krankheitsformen befindet sich der Anonymus in auffälliger Ubereinstimmung mit Diokles.

Cael. Aur. a. m. III 17:

tionibus scripsit. flexum permanere.

Vind. c. 30:

alii differre (sc. tormen- Chordapson autem et ileon fieritumore tum a chordapso) dixerunt, (= φλεγμονή) generato dixit in ore coli ut Diocles libro de passioni- argillosorum liquidorum humorum obbus atque causis et cura- trusione. sed chordapson (in) inferiore etenim osculo fieri dixit, quod est oppositum tormentum (είλεός) non vel spectans intestinum, cui nomen est sine ructationibus fieri dixit, archon, siguidem neque stercora in ipatque emisso per podicem sum neque ventus irruat neque clysteris vento sine stercorum ege- iniectio accipiatur, omnibus considentistione, ventrem quoque non bus et obstantibus iniectionali aulisco. necessario durum fieri et cly- ileon vero in superiore osculo fieri, quo steris iniectionem accipere, liquorem tenue denique expectat intestidoloris etiam initium e supe- num, et inflationem seu ventos et sterrioribus magis accedere, in cora aliquando irruentia accipiat et chordapso reicere aegrotan- clysterem quoque, siquidem inferius tes, si mediocris fuerit passio, osculum non sit obtrusum, sed libro humorem, si vehemens, ster- de igni et aere a(it) ileon fieri concora: et neque iniectionem cepto seu retento spiritus iaculo et prohiclysteris admittere, ventrem bente nutrimenti naturalem meatum. durum atque extentum iu- hoc saepius continget insipientibus et giter, in orbem tumoris qui causas non intellegant aut per sublevatum, inferiores in- verecundiam seu potentem personam, testinorum partes doloribus sicut in clepsydris, cum acceptus spiritus affici, stomachum quoque prohibet transitum liquidorum humoimmobilem ac fixum vel in- rum, seu sursum exusto atque conglutinato nutrimento aliquod empyema intestini, quo eius fieri recessus non sinatur, vel duratis intestinis nimia vi spiritus, ita ut prohibeatur irruere nutrimentum.

Nach dem Bericht beider Autoren sind die Unterscheidungsmerkmale folgende: beim Chordapsus geht der Kot nicht nach unten ab, die Krankheit hat ihren Sitz in den unteren Partien der Gedärme, und der Kranke vermag kein Klystier aufzunehmen, während sich beim Ileus Abgang von Blähungen und Kot einstellt, der Schmerz seinen Sitz in den oberen Teilen der Gedärme hat und der

Kranke das Klystier bei sich behält. 1) Der Anonymus hat sich nicht wie Caelius Aurelianus mit der Angabe der Symptome beider Leiden begnügt, sondern führt auch die Entstehungsursachen der Krankheiten an. Schon der Verfasser von περί φυσῶν2) hatte die Krankheit vom Pneuma hergeleitet, das sich im Darm festsetzt, der knidische Verfasser von περί παθῶν 3) dagegen von einer durch den Schleim hervorgerufenen Verhärtung der im Darm verbrannten Kotmassen. Dieselben Entstehungsursachen kennt die Quelle des Anonymus und leitet aus ihnen die Entzündung des Darmes her. Um den diokleischen Ursprung der von Vindicianus vorgetragenen Atiologie zu sichern, dürfte der Hinweis genügen, dass sie durchaus der Theorie dieses Arztes gemäss ist. Für Zweifelsüchtige sei auf ein indirektes Zeugnis hingewiesen, das uns in den wertvollen Excerpten bei Fuchs anecd. 14, 547 erhalten ist: δμοίως καὶ τὸν είλεὸν συμφώνως εἶπον οί άρχαῖοι γίνεσθαι έμφραξιν γάρ είναι τῶν ἐντέρων ἤτοι ὑπό σκληρων σχυβάλων ή φλεγματιχών και πεπηγότων ύγρων ή ύπο ιλίγγων συστραφεισών ή διὰ φλεγμονήν 4). So wenig beweisend dieser Bericht auf den ersten Blick erscheinen mag, da der Verfasser keinen bestimmten Autor, sondern allgemein die άρχαῖοι nennt, so sicher ist es, dass er unter ihnen den Diokles und Praxagoras verstanden wissen will. Es ergiebt sich das aus der Thatsache, dass er von diesen beiden Ärzten noch die ihnen eigentümlichen Punkte ihrer Lehre anfügt: δ δὲ Διοκλής ίδίως καὶ κατά άπόστημα γίνεσθαι. Πραξαγόρας δὲ κατὰ πλήρωσιν τοῦ τυφλοῦ ἐντέρου καὶ κατὰ σπάσιν τῶν ἐντέρων, ἐφ' ὧν ὁ είλεός. Ist es bei diesem Sachverhalt nur ein Spiel des Zufalls, dass die in diesem Bericht als eigentümlich diokleisch bezeichnete Ansicht von der Entstehung des Ileus durch Abscessbildungen im Darme von dem Anonymus gleichfalls ver-

¹⁾ Vgl. [Hipp.] περὶ νούσων III c. 14 (VII 134f.), wo zum Teil dieselben Symptome wiederkehren.

^{2) [}Hipp.] περὶ φυσῶν c. 9 (VI 104). Es ist sicher kein zufälliges Zusamentreffen, dass der Arzt Kallimachos (bei Cael. Aur. a. m. III 17) die diokleische Atiologie auf sikelische Arzte zurückführt: Callimachus antem ait quosdam Pythagoricos apud Siciliam medicantes graeco nomine φραγμόν vocare, siquidem obtrusis naturalibus ventris officiis fieri videatur.

^{3) [}Hipp.] περί παθών c. 21 (VI 230).

⁴⁾ Gal. XVIII A 68: καὶ μέν δη καὶ ὅτι διὰ φλεφμονην ἔμφραξις ήτοι κόπρου σκληρῶς ἢ γλισχρων ὑγρῶν καὶ παχέων γίνεται λέλεκται πολλοις: ἐμοὶ δὲ δοκει
καὶ φλεγμονὴν ἢ σκίρρον ἢ ἀπόστημα δύνασθαι την στενοχωρίαν ἐργάζεσθαι
τοιαύτην, ὧστε μηδὲν κάτω διεξέρχεσθαι δύνασθαι. τὸ δ' ὑφ' ὑγρῶν παχέων ἢ
γλισχρων οὐ πάνυ τι δοκει πιθανὸν είναι.

treten wird? Besondere Beachtung verdient in dem Bericht des Vindicianus das bekannte empedokleische (v. 295 f. St.) Gleichnis von der Klepsydra, welches die Thatsache der Versperrung der Kotmassen durch die in den Därmen abgefangene, verschlossene Luft zu erläutern bestimmt ist. So beliebt dieses Gleichnis in der Zeit des 4. Jhds. gewesen sein mag (vgl. Theoph. de sudore 25), in unserem Zusammenhange erhält es dadurch erhöhte Bedeutung, dass es uns ein urkundliches Zeugnis für die Vertrautheit der Quelle mit empedokleischer Lehre an die Hand giebt.

Eine eigenartige Erklärung giebt der Autor des Vindicianus von dem Verdauungsprozess. Er betrachtet ihn als einen Fäulnisprozess, den die Speisen im Magen durchzumachen haben: tribus ergo, ut supra diximus, officiis ac discretionibus constitutis . . . aut non digeri cibos in alborem, quos putredinem seu fermentosam sumere qualitatem, (quam) ζύμωσιν 1) appellavit, ante ipsum ceteri probaverunt, sed in exaltationem transire seu mutari etc.. Diese Theorie ist älter als Erasistratos nach Gal. περί φυσ. δυν. II 8 (182 K): καὶ μὴν σμικρότατός έστι την γνώμην (sc. δ Έρασίστρατος) και ταπεινός έσχάτως έν άπάσαις ταίς άντιλογίαις, έν μέν τοίς περί πέψεως λόγοις τοῖς σήπεσθαι τὰ σιτία νομίζουσι φιλοτίμως ἀντιλέγων. Ein Schüler des Praxagoras, Pleistonikos, hatte sie vertreten. Cels. praef. 4: ex quibus quia maxime pertinere ad rem concoctio videtur, huic potissimum insistunt: et duce alii Erasistrato teri cibum in ventre contendunt, alii Plistonico, Praxagorae discipulo, putrescere. Nun haben wir aber ein unzweideutiges und unumstössliches Zeugnis dafür, dass diese Theorie schon von Diokles verfochten worden ist. Ps. Sor. quaest. med. 61 (Rose Anecd. II 255): Hippocrates ab innato in nobis calore fieri digestionem dixit, Erasistratus vero teri et solvi, Diocles autem putrescere. Es liegt kein Grund vor, bei Ps. Gal. δροι ίατο. 99 (XIX 373) das überlieferte Έμπεδοκλής zu ändern, wie V. Rose vorgeschlagen hat. Denn der Akragantiner hatte, wie wir aus Plut, quaest, nat. II 912C (frg. 221 St.) wissen, dieselbe Lehre gehabt, 2) und Abhängigkeit von ihm wird uns bei einem Schüler der sikelischen Schule nicht mehr Wunder nehmen.

Diokles hatte im Gegensatz zu Diogenes von Apollonia die Ansicht verfochten, dass der menschliche Same ein Produkt der Nahrung sei (Vind. c. 2. 5. 7).3) Dieselbe Theorie wird von der Quelle

¹⁾ Das Wort ζύμωσις findet sich auch bei Plat. Tim. 66 B. vgl. 74 C.

²⁾ Vgl. Arist. de gen. anim. IV 8, 777 a 8.

³⁾ Vgl. das Nachfolgende.

des zweiten Teiles der Anecd. Brux. vertreten (c. 25): item masculorum semen suam habere naturam, ut ossa vel nervos aut carnem et his similia, et non ex alienigenis fieri. Die bei Vindicianus folgende Notiz, dass auch die Frauen zur Zeugung Samen beitragen: ostendit enim ad generandum mense nono etiam feminam convenire giebt die damals herrschende Ansicht der massgebenden medizinischen Kreise wieder 1). Das Bruchstück des Diokles bei Aetius (plac. V 9, 1f. 421, 6D) beweist, dass er sie geteilt hat: Διοκλής δ λατρός (80. γυναίκα πολλάκις συνουσιάζουσαν ού συλλαμβάνειν φησί) ή παρά τὸ μηδ' δλως ένίας σπέρμα προίεσθαι ή παρά τὸ έλαττον του δέοντος ή δια το τοιούτον, έν ῷ τὸ ζφοποιητικόν οὐκ ἔστιν . . . Der Karystier ist hierin ohne Zweifel von Empedokles 2) abhängig. Die Bedeutung des Empedokles auf dem Gebiet der Embryologie und Gynäkologie hat Fredrich (a. a. O. 126) richtig erkannt. Wenn er auch selbst wieder vielfach von Alkmaion beeinflusst ist, so scheint er doch der Hauptgewährsmann für die nachfolgende Generation gewesen zu sein. Dass Diokles ihm auf diesem Gebiet manche seiner Lehren verdankt, steht durch seine Fragmente fest. Wie Empedokles hatte er die Unfruchtbarkeit der Maulesel aus der Kleinheit, Enge und verkehrten Lage der Gebärmutter erklärt. Aet. plac. V 14, 3f. (425, 9 D): Διοκλής δὲ μαρτυρεῖ αὐτῷ (se. Ἐμπεδοκλεῖ) λέγων έν ταῖς ἀνατομαῖς, πολλάκις ἐωράκαμεν τοιαύτην μήτραν των ήμιόνων ατλ.' Die Behauptung, dass die völlige Ausbildung des Embryo 40 Tage in Anspruch nähme, hat er dem Empedokles entnommen. Orib. III 78: συμφωνεί δὲ τοῖς χρόνοις τῆς παντελοῦς των έμβούων διαχρίσεως και δ φυσικός Έμπεδοκλής (sc. τω Διοκλεί). Mit ihm stimmt er auch in der Annahme überein, dass die Knaben sich schneller im Uterus entwickeln als die Mädchen (Orib. III 78. Gal. XVII A 1006. Gal. IV 631): vermutlich teilte er auch die Begründung des Empedokles, dass sich die Knaben im rechten, d. h. dem wärmeren Teile des Uterus bilden (Gal. XVII A 1002. Aet. plac. V 7, 419 D). Nach dem Vorgange des Akragantiners vertrat er die Ansicht, dass die Menstruation bei allen Frauen in dieselbe Zeit falle, d. h. in die des abnehmenden Mondes (Sor. περί γυν. Ι 4, 20 p. 185 R). 3) Die Geburt von Zwillingen oder Drillingen wird

¹⁾ Fredrich a. a. O. 126 A. 2.

²⁾ Zeller I² 797f. Pythagoras, Alkmaion, Parmenides, Empedokles und Demokrit nahmen weiblichen Samen an, desgleichen die knidische Schule (Hipp. yvv. c. 24, VIII 62 f.).

³⁾ Vgl. Arist. de gen. an. II 4,738 a 16.

von der Quelle des Vindicianus (c. 26) aus der Zerteilung des Samens hergeleitet: γένος διδύμων geminos dicimus eo quod in orificium vulvae duo aditus abire noscuntur exvicissim. atque si divisum in duas vel tres partes semen in vasculorum capita ceciderit, gemini vel trigemini nascuntur. Das ist seit Empedokles 1) die herrschende Ansicht der älteren Zeit: die Verfasser von $\pi \epsilon \varrho i \, \gamma o \nu \bar{\eta} \varsigma$ c. 31 (VII 540) und von $\pi \epsilon \varrho i$ διαίτης (c. 30)2) sowie Aristoteles3) haben sich ihm angeschlossen. Es ist wahrscheinlich, dass für Diokles dasselbe gilt. Der Anonymus begründet die Annahme weiblichen Samens mit der Thatsache, dass die Weiber ein wollüstiger Kitzel überkommt: quod etiam ad procidentiam quandam seminis afficiantur feminae, probatur ex eo quod ante coitum agantur stimulis. Diese Begründung ist alt: sie wurde schon von Pythagoras und Demokrit vertreten (Aet. plac. V 5, 1. 418, 5 D): Πυθαγόρας Έπίκουρος Δημόκριτος καὶ τὸ θηλυ προίεσθαι σπέρμα... διὰ τοῦτο καὶ ὄφεξιν ἔχει πρὸς τὰς χρήσεις. Da der Verfasser von περί γονής c. 4 sie gleichfalls kennt, so glaube ich auf Grund der vielfachen Übereinstimmungen dieses Autors mit Empedokles 4) sie auch für die sikelische Schule in Anspruch nehmen zu dürfen. Aristoteles hat sie bekämpft (de gen. I 20, 727 b 33): δ δ' οἴονταί τινες σπέρμα συμβάλλεσθαι έν τῆ συνουσία τὸ θῆλυ διὰ τὸ γίνεσθαι παραπλησίαν τε χαράν ένίστε αὐταῖς τῆ τῶν ἀρρένων καὶ ἄμα ύγραν απόκρισιν, ούκ έστιν ή ύγρασία αθτη σπερματική, αλλά του τόπου ἴδιος ἐκάσταις. Diese Polemik kann sehr wohl gegen Empedokles und seine Nachtreter gerichtet sein, zu denen vermutlich auch Diokles gehörte.

Zur Konzeption genügt es nicht, dass der männliche Same in die Uterushöhle eindringt, sondern es muss die Gebärmutter die männlichen Samenteilchen anziehen und in seine Poren einströmen lassen: seminis autem iactum ait nisi non solum iaculando fieri: non enim sufficit hoc in tantum penetrare, ut fundum matricis teneat, sed ipsum quoque iactum seminis sive excussum rapere ad

¹⁾ Aet. plac. V 10, 1 (421, 25): Ἐμπεδοκλῆς δίδυμα καὶ τρίδυμα γίνεσθαι κατὰ πλεονασμὸν καὶ περισχισμὸν τοῦ σπέρματος. Cens. de die nat. VI 10: id ipsum ferme Empedocles videtur sensisse: nam causas quidem cur divideretur (sc. semen) non posuit, partiri tandummodo ait, et si utrumque sedes aeque calidas occupaverit, utrumque marem nasci, si frigidas aeque, utramque feminam etc.

²⁾ Fredrich a. a. O. 128.

³⁾ Arist. frg. 285, 14 R.

⁴⁾ Fredrich a. a. O. 128f. 127 A. 4.

se adducendo atque suae inanitati concedere, ut iaculum piscatorium. quod graece ἀμφίβληστρον vocamus, et ut medicinalis cucurbita apposita carnes ad se adducit adiuvante fervore et ut húxvoc, id est lucerna et flamma, oleum ducit ad se. Diese Theorie knüpft ganz unverkennbar an empedokleische Lehre 1) an: zu ihr bekennt sich der Verfasser von περί άρχ. ίητρ. c. 22 (27 K): τῶν δὲ ἔσω φύσει τοῦ άνθρώπου σχήμα τοιούτον χύστις τε και κεφαλή και ύστέρη γυναιξίν και φανερώς ταυτα μάλιστα έλκει και πλήρεά έστιν έπάκτου ύγρότητος αλεί. Hier kehrt auch das Beispiel des Schröpfkopfes wieder (27, 12). Empedokles war dem Verfasser bekannt (24, 10) und von ihm benützt worden. 2) Diogenes hatte bekanntlich die Anziehungskraft des Magneten aus der ελξις της ταμάδος zu erklären versucht.3) Von ihm ist der Verfasser von περί φυσῶν abhängig (c. 10. VI 106L), wenn er von der Anziehung des Feuchten durch den Kopf zu berichten weiss. Der Umstand, dass Aristoteles (de gen. II 4, 737 b 28) gegen die Theorie von der Anziehungskraft der Gebärmutter und die Berufung auf die Analogie der Schröpfköpfe polemisiert (φέρεται γάρ έχαστον είς τὸν οίχεῖον τόπον οὐδὲν ἀποβιαζομένου του πνεύματος οὐδ' ἄλλης αίτίας τοιαύτης άναγχαζούσης, ώσπες τινές φασιν, έλχειν τὰ αίδοῖα φάσχοντες ώσπες τὰς σιχύας) lässt vermuten, dass diese Polemik gegen den Physiker gerichtet ist, an dessen Theorieen sich der Verfasser von περί άρχ. ίητρ. angeschlossen hat, d. h. gegen Empedokles. Diokles gehört sicher zu den Vertretern dieser Theorie. Gal. IV 731: ωσθ' όταν άπορωσι, πῶς εἰς δλον τὸ σῶμα παρὰ τῆς καρδίας κομισθήσεται τὸ πνεῦμα πεπληρωμένων αίματος των άρτηριων, ού χαλεπόν έπιλύσασθαι την άπορίαν αὐτῶν, μη πέμπεσθαι φάντας, άλλ' έλχεσθαι, μητ' έχ χαρδίας μόνης, άλλα πανταχόθεν, ώς Ήροφίλω τε χαὶ πρό τούτου Πραξαγόρα και Φυλοτίμφ και Διοκλεί . . . άρέσκει. Vgl. περί σαρκῶν c. 6. Vind. c. 32. Die Quelle des Vindicianus kennt ausser der Anziehungskraft der Gebärmutter die der Blase (9. 32). Bekanntlich hatte Plato im Tim. 80 A gegen diese Lehre energisch Front gemacht4) und die Anziehung und Abstossung bei der Atmung und bei den Schröpfköpfen aus einem in der Natur begründeten Abscheu vor der Leere (horror vacui) hergeleitet. Wenn Erasistratos dieselbe

¹⁾ Zeller I2 798 A.

²⁾ Fredrich a. a. O. 27.

³⁾ Alex. quaest. 73, 11 ed. Bruns.

⁴⁾ Dem Strato war seine Lehre bekannt: Simpl. p. 663, 3.

Erklärung seiner Theorie von den Synanastomosen zu Grunde legt, 1) so scheint er (resp. sein Lehrer Chrysipp) hierzu durch die Lehre Platos veranlasst zu sein, dessen Timaios ihm bekanntlich Gelegenheit zur Polemik gegeben hat. 2)

Die Geburt erfolgt nach der Quelle des Anonymus in 7 bis 10 Monaten (c. 12f.): das war die verbreitete Ansicht seit Empedokles.3) Dabei wurde die Frage vielfach ventiliert, ob das Achtmonatskind lebensfähig sei. Euryphon von Knidos behauptete die Lebensfähigkeit, desgleichen Diokles und Aristoteles, die meisten übrigen Ärzte leugneten sie, während die Lebensfähigkeit des Siebenmonatskindes von fast allen Ärzten im Gegensatz zu Euryphon angenommen wurde. Cens. de die nat. V 7, 5: nam septimo mense parere mulierem posse plurimi adfirmant, ut Theano Pythagorica Aristoteles Peripateticus Diocles Euenor Straton Empedocles Epigenes multique praeterea, quorum omnium consensus Euryphontem Cnidium non deterret id ipsum intrepide pernegantem. contra eum ferme omnes Epicharmum secuti octavo mense nasci negaverunt. Diocles tamen Carystius et Aristoteles Stagirites 4) aliter senserunt. nono autem et decimo mense cum Chaldaei plurimi et idem supra nominatus Aristoteles edi posse partum putaverint, neque Epigenes Byzantius nono fieri posse contendit, nec Hippocrates Cous decimo. 5) Bei Vindicianus heisst es: octavo tamen mense non facile nutribiles sunt, non est umbilicatus (amilicatus B) foetus pro ratione ponderis. Wenn der Embryo ausgebildet ist, so heisst es weiter, so zerreisst er die Häute durch seine heftigen Bewegungen, die eine Folge des Nahrungsmangels sind. Solange der Foetus klein ist, genügt die Nahrung des Uterus; ist er ausgereift, so bedarf er einer grösseren Nahrungszufuhr, als ihm der Uterus zu leisten vermag, und zerreisst die Häute. Diese Erklärung des Partus stammt aus der

¹⁾ Diels Sitzgsb. der Berl. Akad. 1893, 5. Herm. XXXV 377 A. 1.

²⁾ Gal. περί φυσ. δ. II 8, 182 (Η): ἐν δὲ τοῖς περί τῆς ἀναπνοῆς τοῖς περιωθεῖσθαι τὸν ἀέρα φάσκουσιν (sc. φιλοτίμως ἀντιλέγει Ἐρασίστρατος). Vgl. Pl. Tim. 79 A f.

³⁾ Zeller I2 798. Fredrich a. a. O. 128.

⁴⁾ Varro hatte sich ihnen angeschlosen (Gell. N. Att. III 16): nam mense nonnumquam octavo editum esse partum in libro quarto decimo rerum divinarum scriptum reliquit (sc. Varro).

⁵⁾ Aet. plac. V 18, 3 (428, 8): Πόλυβος Διοκλής οι Ἐμπειρικοὶ καὶ τὸν ὄγδοον μῆνά φασι γόνιμον, ἀτονώτερον δέ πως τῷ πολλάκις διὰ τὴν ἀτονίαν πολλοὺς φθείρεσθαι. Aristoteles bei Orib. III 63. Die Verfasser von περὶ ἐπταμήνου c. 4 (VII 442), περὶ ὀκταμήνου (VII 452), περὶ σαρκῶν c. 19 (VII 612) und περὶ τροφής c. 42 (IX 114) leugnen die Lebensfähigkeit des Achtmonatskindes.

pseudohippokratischen Schrift περί φύσιος παιδίου c. 30 (VII 530 L), die von dem Autor des Vindicianus unter dem Namen des Hippokrates citiert wird: levior causa est autem partus secundum Hippocratem foetus (uteri B) perfectio, ex qua fiet nutrimenti inopia et eruptio membranarum. Dieselbe Schrift ist in dem vorausgehenden Abschnitt benützt (c. 10ff.), wo die Quelle ihre Ansicht von der Entstehung der Muttermilch, der Scham- und Barthaare entwickelt (vgl. πεοί φ. π. c. 21 VII 512. c. 20 VII 506f.). An und für sich steht der Annahme nichts im Wege, dass ein Arzt wie Vindicianus den Hippokrates selbst eingesehen hat. Doch der Bericht, den derselbe Vindicianus nach Hippokrates über die Entstehung der Steinkrankheit giebt, belehrt uns eines anderen. Hipp. περί ἀέρ. ὑδ. τόπ. c. 9 (47 K) führt die Bildung des Blasensteins auf übermässige Erhitzung der Blase zurück, die eine Entzündung des Blasenhalses und Verstopfung desselben zur Folge hat. Der Verfasser kennt auch die durch schlechte Beschaffenheit der Milch beim Kinde herbeigeführte Steinbildung, 1) über die der Autor von περὶ νούσων IV c. 55 (VII 602) genaueres berichtet. Infolge von Aufnahme unreiner, d.h. erdiger und schleimhaltiger Milch bildet sich in der Blase der Kinder ein Niederschlag, der fest und hart wird und auf dem Boden der Blase zurückbleibt, während die flüssigen Bestandteile durch den Urin ausgeschieden werden. Der Verfasser vergleicht die Umwandlung der Urinsedimente in einen Blasenstein mit dem Hartwerden des auf dem Wege des Schmelzprozesses gewonnenen Eisens. Hiermit vergleiche man, was Vindicianus als hippokratisch überliefert: lapidem dicit Hippocrates in vesica generari superatione fervoris, cum attracta seu descendentia urinae terrena in vesica resident, ex fervoris densitate nimio perfusa liquore seu calore: sicut, inquit, videmus fieri etiam in fictilibus vasculis, quae humecta admixtoliquore molliore fornacibus ingeruntur, tunc desiccata fervore in lapideam soliditatem veniunt. Es springt in die Augen, dass die vorgetragene Theorie im wesentlichen die des Hippokrates 2) ist, aber die Vergleichung ist eine andere, wenngleich ebenso zutreffend wie die des Verfassers von περὶ νούσων. Da nun die übrigen Partieen der Excerpte, die sich mit hippokratischer Lehre decken, gleichfalls inhaltlich vielfach modificiert und bereichert erscheinen, so ist der

¹⁾ Vgl. περί φύσ. ἀνθ. c. 12 (VI 64).

²⁾ Vgl. Rufus 442 (R.). Der aus Archigenes-Philagrios stammende Bericht περὶ λιθιώντων νεφρῶν deckt sich mit Aretaios caus. m. chr. Η 3.

Schluss vollauf berechtigt, dass Hippokrates nicht direkt von Vindicianus benützt ist, sondern dass ihm seine Ansichten von einem Arzte übermittelt sind, der seine Theorieen auf denen des grossen Meisters aufbaute. Die Beantwortung der Frage nach dem Vermittler hat naturgemäss auszugehen von dem Bericht des Vindicianus. Wenn es nun bei diesem an einer anderen Stelle heisst: Diocles his assertionibus (sc. Diogenis de natura seminis) respondens ait in libro trigesimo octavo Hippocrates, quem graece περί ὀκταμήνων 1) appellamus, suo testimonio affirmavit de seminis natura (et) eo, quo de nutrimento, quod graece τροφήν appellamus: sicuti et omnes humores . . . suum alimentum vel nutrimentum percipiunt ex cibo et potu, sic itaque et seminales viae, quas σπερματικούς πόρους appellamus, ex nutrimento replentur etc., so glaube ich, dürfen wir folgerichtig annehmen, dass Diokles der gesuchte Vermittler ist. Den Hippokrates von Diokles citiert und benützt zu finden ist durchaus nicht auffallend: schon Sprengel-Rosenbaum Geschichte der Arzneikunde 466 A hat darauf hingewiesen, dass er die Ansichten des grossen Koers besprochen und gelegentlich in scharfer Polemik bekämpft hat. Nur darf man nicht mit Kühn (opusc. acad. II 110f.) den Schluss daraus ziehen, dass er den Hippokrates commentiert Zudem erhält die Vermutung der Benützung der pseudohippokratischen Schrift περί φύσιος παιδίου seitens des Diokles eine gewisse Bestätigung durch eine Stelle des Galen XVII A 1006 (vgl. 446): καὶ μέντοι καὶ ώμολόγηται σχεδὸν ἄπασι τοῖς ίατροῖς οὐ μόνον διαπλάττεσθαι θᾶττον, άλλὰ καὶ κινεῖσθαι τὸ ἄρρεν τοῦ θήλεος. είρηται δὲ περί τούτων σαφως κάν τῷ περί φύσεως παιδίου ώσπερ γε καὶ παρά Διοκλεῖ κατά τὰ περὶ γυναικείων συγγράμματα (Hipp. περὶ φύσ. π. c. 21. VII 510). Ebenso setze ich die andere Stelle des Vindicianus, wo deselbe Schrift citiert wird, gleichfalls auf Rechnung des Karystiers. c. 14: sed figuram hominis infans accipit primo quadragesimo aliquando (= Diokles bei Orib, III 78), aliquando et trigesimo die, sicut ait Hippocrates in libro quadragesimo nono de infantis natura (περὶ φύσ. π. c. 18 VII 498). Kurz, ich bin geneigt, die embryologisch-gynäkologischen Partien des Vindicianus als Ex-

¹⁾ Das Citat kann sich nur auf die Schrift περὶ ἐπταμήνον beziehen, die am Ende unvollständig ist (VII 452). Sie bildete bekanntlich mit der Schrift περὶ ὁπταμήνον ursprünglich ein Ganzes. In dem von Erotian benützten Corpus fehlt sie. Da Clemens Alex. strom. 6, 16 p. 290 Sylb. die beiden Schriften gleichfalls unter dem Titel περὶ ὁπταμήνων citiert, so ist klar, dass das der ursprüngliche Titel gewesen ist.

cerpte aus der berühmten Schrift des Diokles περί γυναικείων zu betrachten. Doch bin ich weit davon entfernt, sie in Bausch und Bogen dem Karystier zuzuweisen: es liegt auf der Hand, dass sie durch eine Reihe von Händen gegangen sind, und dabei wird es begreiflich, dass sich unechtes Gut eingeschmuggelt hat. So rührt beispielsweise die (c.9) vorgetragene Ansicht, dass die Nieren die Feuchtigkeit in Dunstform absondern, nicht von ihm her, sondern von Asklepiades (vgl Gal. περί φύσ. δυν. I 13, 122 H), resp. von dem uns unbekannten Arzt des 4. Jhds., gegen den Erasistratos polemisierte nach Gal. περί φύσ. δυν. Η 8 (182 H): οὐκ ἄκνησε (sc. δ Ἐρασίστρατος) δ' οὐδὲ τοῖς άτμοειδώς είς την κύστιν ιέναι τὰ οδρα νομίζουσιν άντειπεῖν οὐδὲ

τοῖς είς τὸν πνεύμονα φέρεσθαι τὸν ποτόν.

Im folgenden (c. 14f.) wird von der Quelle des Vindicianus die Ansicht entwickelt, dass das Leben des Menschen sowie die Vorgänge der Natur und die Bildung des Embryo im Uterus durch die Siebenzahl geregelt werden. Diese Theorie beruht auf der Doctrin der Pythagoreer, 1) welche die entscheidende Zeit (καιρός) mit der Siebenzahl identificiert hatten. Wir wissen, dass nicht nur der Verfasser der pseudohippokratischen Schrift περὶ έβδομάδων, 2) sondern auch der zu Perikles Zeit in Athen lebende Krotoniate Hippon 3) ähnliche Gedanken ausgesprochen haben. Dass Diokles sie aufgegriffen hat, steht durch das unanfechtbare Zeugnis des Macrobius im Commentar zum somnium Scipionis I 6, 65ff. fest: 4) Straton Peripateticus et Diocles Carystius per septenos dies concepti corporis fabricam hac observatione dispensant, ut hebdomade secunda credant guttas sanguinis in superficie folliculi de quo diximus apparere . . . post septem vero menses dentes incipiunt mandibulis emergere . . . post annos septem dentes qui primi emerserant aliis aptioribus ad cibum solidum nascentibus cedunt . . . post annos autem bis septem ipsa aetatis necessitate pubescit. tunc enim moveri incipit vis generationis in masculis et purgatio feminarum . . . post ter septenos annos genas flore vestit iuventa, idemque annus finem in longum crescendi facit. Hiermit

Zeller I⁵ 390. Arist. Metaph. I 5, 986 b 26. Alex. Aphr. probl. II 47 Ideler phys. et med. gr. min. II 65).

²⁾ Ilberg, die med. Schrift "über die Siebenzahl" und die Schule von Knidos, Gratulationsschrift für H. Lipsius Leipzig 1894, 22 f. vgl. Hipp. IX 436 L. Cens. de die nat. XIV 2.

³⁾ Censor. de die nat. VII 2.

⁴⁾ Die Quelle des Macrobius ist, wie Schmekel 'die Philosophie der mittleren Stoa' 409 erwiesen hat, der Timaios-Kommentar des Poseidonios.

vergleiche man den Bericht des Vind. c. 14: septizonium vero septem spatiis contineri, septimo mense dentes nasci, aliquibus nono, septimo anno infanti dentes cadere, bis septenis pubescere et nucleantibus mamillis semen generari, ter septenis et uno anno barbam maturare, septizoniis aegros periclitare. Allerdings steht mit den Angaben des Macrobius der Bericht des Pneumatikers Athenaios bei Orib. (III 78) im Widerspruch, aus dem man schliessen könnte, dass es vielmehr die Neunzahl gewesen ist, der Diokles jene hohe Bedeutung zugeschrieben hat: περί δὲ τὰς τρεῖς ἐννεάδας, ώς φησιν δ Διοκλής, εν ύμενι μυξώδει γίνεται φανερώς άμυδρός δ τύπος της φάχεως και ό της κεφαλής. περί δὲ τὰς τέσσαρας έννεάδας δράται πρώτον διακεκριμένον δλον τὸ σώμα ή τὸ τελευταίον, μιᾶς προστεθείσης τετράδος, περί την τεσσαρακοντάδα. An und für sich liegt kein Grund vor, an der Zuverlässigkeit des Athenaios zu zweifeln; da aber das Dioklescitat des Macrobius ganz sicher auf den Physiker Straton zurückgeht, den bekannten Leiter des Peripatos nach dem Tode Theophrasts, der auch sonst den Diokles für medizinische Dinge benützt zu haben scheint wie sein Vorgänger Theophrast, so stehe ich nicht an, der Überlieferung des Macrobius den Vorzug zu geben und den Bericht des Athenaios für ungenau zu erklären. Dass Diokles wirklich der Siebenzahl diese hohe Bedeutung zugeschrieben hat, wird zum Überfluss bestätigt durch seine uns leider nur unvollkommen bekannte Lehre von den kritischen Tagen der Fieber. Es ist kein Zweifel, dass diese ganze Lehre zum Teil auf der Erfahrung aufgebaut ist, zum Teil aber durch philosophische Speculationen beeinflusst worden ist. Das Urteil des Asklepiades bei Cels. (III 4, 81 D) über den Wert und die Bedeutung der kritischen Tage trifft durchaus das Richtige: adeo apparet, quacumque ratione ad numerum respexerimus, nihil rationis, sub illo quidem auctore (sc. Hippocrate) reperiri. verum in his quidem antiquos tunc celebres admodum pythagorici numeri fefellerunt: cum hic quoque medicus non numerare dies debeat, sed ipsas accessiones intueri et ex his coniectare, quando dandus cibus sit. Wenn nun in der Schrift περί έβδομάδων c. 26 (VIII 650L) der 7. 14. 21. 28. 35. 42. 49. 56. 63. Tag als kritische bezeichnet werden, so ist die Annahme berechtigt, dass diese Theorie der pythagoreischen Lehre von der Siebenzahl ihre Entstehung verdankt. Dieselbe Lehre hat Diokles vertreten: auch ihm sind der 7. 14. 21. 28. Tag kritische Tage (vgl. Gal. IX 775, 781, 816, 897, vgl. 853). Auf diese Übereinstimmung lege ich deshalb grosses Gewicht, weil die Meinungsverschiedenheit über die kritischen Tage in den Schriften des hippokratischen Korpus keine geringe ist: der 28. Tag fehlt als kritischer Tag in allen Berichten. Nach dem Verfasser der Epidemien (I 26, 201 K) sind die kritischen Tage der an den geraden Tagen sich entscheidenden Fieber der 4. 6. 8. 10. 14. 20. 24. 30. 40. 60. 80. 120., der an den ungeraden Tagen zur Entscheidung kommenden Fieber der 3. 5. 7. 9. 11. 17. 21. 27. 31. Der Verfasser des Prognostikon (c. 20, 100 K) hat folgende Tage: 4. 7. 11. 14. 17. 20. 34. 40. 60., der Verfasser der Aphorismen (II 23. 24): 4. 8. 11. 14. 17, der Verfasser der Schrift περὶ κρίσιων endlich (c. 7): 4. 7. 11. 14. 17. 20. 1)

Woher hat Diokles diese Lehre? Die nächstliegende und deshalb wahrscheinlichste Antwort auf diese Frage ist die, dass er die pseudohippokratische Schrift περί έβδομάδων, die sicher dem 5. Jhd. 2) angehört, die einzige Schrift des Corpus, aus der er Belege für diese Theorieen entnehmen konnte, benützt hat. Eine schwache Spur dieses Verhältnisses ist, wie es scheint, noch bei Gal. XVII B 530 erhalten: $\tau \bar{\eta}$ μέν γάρ θερμή φύσει και ήλικία και έξει και ώρα δηλονότι και καταστάσει καὶ χώρα τὰ θερμότερα τῶν νοσημάτων ἐστὶν οἰκεῖα, ταῖς δὲ ψυχροτέραις τὰ ψυχρότερα . . . τὸ δ' ἐναντίον ὑπὸ Διοκλέους είρηται κάν τῷ περὶ έβδομάδων ὑπολαβόντων, ὡς εἴρηται, τῶν γραψάντων ἀνδρῶν αὐτὰ παροξύνεσθαι μὲν ὑπὸ τῶν ὁμοίων τὰ νοσήματα, λύεσθαι δὲ ύπὸ τῶν ἐναντίων, ἐπειδή πρὸς αὐτοῦ τοῦ Ίπποχράτους τὰ έναντία των έναντίων ιάματα. νομίζουσιν οδν έν χειμώνι συστάντα καύσον εὐιατότερον είναι τοῦ κατά τὸ θέρος. Wenn sich nun bei Vindicianus an die auf Empedokles-Diokles3) und Hippokrates zurückgehende Notiz, dass die völlige Ausbildung des Embryo nach 30 resp. 40 Tagen erfolge (c. 14), der aus dem letzten Kapitel der Schrift περί σαρχῶν (c. 19. VIII 608f. L) bekannte, in Wirklichkeit der Schrift περί έβδομάδων angehörige 4) Nachweis anschliesst, dass ein Kind, welches im 7. resp. 9. Monat geboren wird, lebensfähig sei, weil es im richtigen, durch die Sieben-

Vgl. Varro bei Gellius N. Att. III 10.

²⁾ Ilberg a. a. O. 33.

³⁾ Empedokles nahm als unterste Grenze für die völlige Ausbildung des Embryo 36—40 Tage an (Aet. plac. V 21, 1. Orib. III 78). Vgl. M. Wellmann die pneumatische Schule 152. Diokles ist ihm darin gefolgt sowie in der Angabe, dass sich der männliche Foetus schneller entwickelt als der weibliche: Gal. XVII A 1006 = Orib. a. a. O. Über Hippokrates vgl. περί φ. παιδ. c. 18.

⁴⁾ Gomperz gr. Denker 236. Hipp. ed. Littré VIII 627.

zahl bedingten Verhältnis geboren ist, so stehe ich nicht an, auch ihn dem Diokles zuzuweisen:

περί σαρχών c. 19 (VIII 612):

Vind. c. 15:

γενόμενον, λόγφ γεγένηται καί 40), ut partus edatur, septies ζη και λόγον έχει τοιούτον και multiplicare oportet, ita ut quiάριθμον άτρεκέα ές τὰς έβδομά- cunque die trigesimo in utero δας οκτάμηνον δὲ γενόμενον, ού- materno figuram hominis accipit, δὲν βιοῖ πώποτε· ἐννέα δὲ μηνῶν septimo mense nascatur. hos dies καὶ δέκα ημερέων γόνος γίγνεται septies multiplicabis, et efficiunκαὶ ζη καὶ έχει τὸν ἀριθμὸν tur dies CCX, qui fiunt menses ἀτρεκέα ές τὰς έβδομάδας· τέσ- septem. qui autem quadragesimo σαρες δεχάδες έβδομάδων ήμέραι die figuram hominis acceperit, είσὶ διηχόσιαι δηδοήχοντα, ές δὲ nono mense intrante decimo die την δεκάδα των έβδομάδων έβδο- nascitur. septies multiplicabis μήχοντα ήμέραι. έχει δὲ καὶ dies, efficienter CCLXXX qui τὸ ἐπτάμηνον γενόμενον τρεῖς fiunt menses novem. Itaque die δεκάδας έβδομάδων, ές δὲ τὴν δε- decimo ut diximus, (nono aut), χάδα έχάστην έβδομήχοντα ή- septimo aut decimo mense qui μέραι, τρεῖς δεκάδες δὲ έβδομά- nascuntur vitales erunt. δων αί σύμπασαι δέκα καὶ διηκό-

τὸ παιδίον έπτάμηνος γόνος hos autem numeros (sc. 30 und

σιαι.

Wer die eingehende Darstellung, welche die Quelle des Vindicianus (c. 17f.) den einzelnen Sinnen gewidmet hat, flüchtig durchliest, dem wird die ungemein nahe Berührung der vorgetragenen Lehre mit derjenigen der Stoa auffallen. 1) Die eigentümlich stoische Färbung der Darstellung beruht auf der Erklärung der einzelnen Sinneswahrnehmungen aus dem Pneuma, das von innen her, vom Herzen ausgeht und sich von da durch den ganzen Körper verbreitet und in seinen Funktionen gleichsam die Strahlen der dort lokalisierten Seele bildet: sic enim supradicto exemplo ignei splendoris seu radii ex partibus loci in corde constituti, in quo anima consistit, usque ad omnes fines corporis nostri (istis B Neu) superveniet (sc. aer: supervenerit B Neu) et consensus in illis partibus fiet, in quibus etiam irruentia perficiuntur. Die Vergleichung der Seele mit der Sonne, deren Strahlen sich durch den Körper vom Herzen aus verbreiten, kehrt bei dem Verfasser von περί καρδ. c. 11 wieder: τρέφεται δὲ (sc. ή γνώμη d. h. die absolute Intelligenz, welche im

¹⁾ Stein die Psychologie der Stoa I 125f.

linken Herzventrikel ihren Sitz hat) οὖτε σιτίοισιν οὖτε ποτοῖσι τοῖσιν ἀπὸ τῆς νηδύος, ἀλλὰ καθαρῆ καὶ φωτοειδεῖ περιουσίη γεγονυίη έχ τῆς διαχρίσεος τοῦ αίματος. εὐπορεῖ δὲ τὴν τροφήν έχ της έγγιστα δεξαμένης του αίματος, διαβάλλουσα τὰς ἀχτίνας χαὶ νεμομένη ωσπερ έχ νηδύος χαὶ έντέρων την τροφήν, χαὶ τοῦτο χατά φύσιν. Die Stoa hatte sich bekanntlich zur Veranschaulichung dieses Vorganges gleichfalls eines Bildes bedient, indem sie die vom ήγεμονικόν ausgehenden sieben πνεύματα mit Polypenarmen verglich. 1) Die leitenden Kanäle sind die πόροι (viae, φλέβες), welche das Pneuma vom Herzen den einzelnen Sinnesorganen zuführen. Die Sinnesorgane dienen nur zum Hervorbringen der Empfindung, während das Bewusstwerden auf Grund der physiologischen Verbindung derselben mit der im Herzen lokalisierten ψυχή zu stande kommt. Schon Alkmaion hatte zwischen den blossen Werkzeugen der Wahrnehmung und dem Wahrnehmenden unterschieden mit dem Unterschiede, dass er das Gehirn als die Zentralstelle betrachtete. 2) Bei Demokrit3) und Plato4) finden wir dieselbe Unterscheidung. Aristoteles berührt sich ziemlich nahe mit den Anschauungen der Quelle des Vindicianus. 5) Die Verschiedenheit der Sinneswahrnehmungen macht unser Autor von der anatomischen Beschaffenheit der vermittelnden Kanäle und der durch sie bedingten qualitativen Verschiedenheit des Pneuma abhängig. Hierauf beruht es, dass wir nur mit den Augen sehen und nicht mit dem ganzen Körper, trotzdem das Pneuma im ganzen Körper verbreitet ist; denn die Poren, durch welche das den Sehakt vermittelnde Pneuma dringt, sind sehr fein, und das Sehpneuma ist infolgedessen licht und glanzartig. Das Pneuma dagegen, das die übrigen Sinneswahrnehmungen vermittelt, ist von gröberer Natur, da die Kanäle, welche es dem Sinnesorgan zuführen, weiter sind. Demgemäss ist die Schärfe und Zuverlässigkeit derselben nicht dieselbe wie die des Gesichtssinnes. Zudem wird das Pneuma, je weiter es sich vom Herzen entfernt, naturgemäss in seiner ursprünglichen Qualität verändert, d. h. mit andern Worten die absolute Glaubwürdigkeit der sinnlichen Wahrnehmung ist beschränkt. Das ist bekanntlich das Dogma des Empedokles und Diogenes, die hierin dem Heraklit und Parmenides gefolgt waren.

¹⁾ Stein a. a. O. 124 A. 231.

Zeller I⁵ 489 A. Siebeck Gesch. d. Psych. I 103.

³⁾ Zeller I⁵ 914f. Siebeck a. a. O. 109.

⁴⁾ Siebeck a. a. O. 209ff.

⁵⁾ Zeller II 2, 518 A.

Diogenes hatte gleichfalls die Schärfe der Sinneswahrnehmungen von der Feinheit des Pneuma und der anatomischen Beschaffenheit der Organe 1) abhängig gemacht. Von den älteren Ärzten ist es Diokles, von dem eine verlässliche Überlieferung (Soran) bezeugt, dass er so wenig wie Empedokles der sinnlichen Erkenntnis objektive Wahrheit zuerkannt hat. Tert. de anima c. 17: contingit nos illorum etiam quinque sensuum quaestio, quos inprimis litteris discimus, quoniam et hinc aliquid haereticis procuratur: visus est et auditus et odoratus et gustus et tactus. horum fidem Academici durius damnant: secundum quosdam et Heraclitus et Diocles et Empedocles Leider fehlt für diese Ansicht des Diokles die Begründung, so dass wir hinsichtlich derselben auf Combination angewiesen sind. Aber die diokleische Pneumalehre macht es in hohem Grade wahrscheinlich, dass er die Annahme unseres Autors über die Entstehung der Sinneswahrnehmungen teilte und dass ihn dieselben Gründe veranlassten, die Zuverlässigkeit der sinnlichen Wahrnehmung zu leugnen. Die von Fuchs edierten Anecdota haben unser Wissen in erfreulicher Weise um die Thatsache bereichert, dass nicht erst Praxagoras und seine Schule, sondern schon Diokles die Seele als πνεθμα aufgefasst und dass er dem Seelenpneuma (ψυχικόν πνεῦμα oder ψυχική δύναμις) 2) innerhalb des Körpers das Herz als Sitz angewiesen hat. Daraus erklärt sich seine Bezeichnung des Herzens als ήγεμών τοῦ σώματος. 3) aus der sich das stoische ήγεμονιχόν entwickelt hat: demselben Gedankenkreise gehört die von dem Verfasser περί καρδ. c. 11 gebrauchte Bezeichnung der Nahrung der im linken Herzventrikel lokalisierten γνώμη als τροφή ήγεμονική an. Das Pneuma verbreitet sich vom Herzen aus durch den ganzen Körper 4) und natürlich auch zum Gehirn. 5) Als seine Verbreitungskanäle gelten die Adern (φλέβες, πόροι Gal. VIII 187), in denen es in steter Bewegung ist (πνεῦμα παραπνεῖται). 6) In den Körper gelangt es nicht bloss durch die Atmung, welche eine zweckmässige Abkühlung der inneren

3) Fuchs 5, 543.

¹⁾ Theoph. de sens. c. 41 (Diels 511).

²⁾ Fuchs a. a. O. 2, 541. 5, 543. 18, 549.

⁴⁾ Gal. IV 831. Fuchs 5, 543: γίνεσθαι δὲ αὐτήν (sc. τὴν κεφαλαίαν) ἐπικίνδυνον, ἐὰν τὸν ἡγεμόνα τοῦ σώματος συνδιαθή, τὴν καρδίαν, ἀφ' ῆς τὸ ψυχικὸν πνεῦμα τοῦ σώματος δρμηται κατ' αὐτόν.

⁵⁾ Fuchs 2, 541: Διοκλής δὲ τοῦ περὶ τὴν καρδίαν καὶ τὸν ἐγκέφαλον ψυχικοῦ πνεύματος κατάψυξιν ἡγεῖται εἶναι (8c. τὸν λήθαργον) καὶ τοῦ ταύτη (8c. τῷ καρδία) συνοίκου αἰματος πῆξιν.

⁶⁾ Fuchs 4, 542.

Wärme bewirkt, 1) sondern auch durch die auf der Haut befindlichen Poren 2) und durch die zugeführte Nahrung. 3) Vergleichen wir mit dieser Theorie des Diokles über die Art der Zuführung des Pneuma die Äusserungen der Quelle des Vindicianus (c. 17), so zeigt sich, dass sie mit denen des Karystiers genau übereinstimmen: igitur cor aliquando cum ex pulmone impletur, si quid per superficiem cutis venerit, recusat atque recludit, aliquando cum pulmo deficiens cordi non dederit, siquidem eo tempore cum ad accipiendum officium visitatur superioribus haustibus, tunc rursus cor ex toto corpore sumit aerem sibi consuetum atque ita respirationis perficit officium, differenti tempore inducens frigus semper corpori necessarium.

In der Darstellung der einzelnen Sinnesempfindungen macht sich bei unserm Autor teils eine Benützung des Diogenes von Apollonia, teils ein Widerspruch gegen ihn bemerkbar. Besonders auffällig ist die vielfache nahe Berührung mit dem Autor der pseudohippokratischen Schrift περὶ σαρεῶν. Es ist mir nicht zweifelhaft, dass diese Übereinstimmungen gleichfalls auf Rechnung des Diogenes zu setzen sind, da der Verfasser von περὶ σαρεῶν sicher von Diogenes beeinflusst ist. 4) Doch kommt auch Empedokles in Betracht, auf den die mehrfache Übereinstimmung mit Plato am wahrscheinlichsten zurückgeführt wird. Kurz, unser Autor ist Eklektiker wie die Physiker und Ärzte um die Wende des 5. und 4. Jhds. Für Diokles spricht die Benützung des Diogenes und Empedokles. 5)

Das Problem des Sehens erklärt unser Autor in folgender Weise: 6) aus dem Herzen strömt das glänzende Sehpneuma durch die πόροι zum Hirn und von da durch den Sehnerv zum Glaskörper. Dann gelangt es zur letzten Haut im Innern des Augapfels, der Krystallhaut (κρυσταλλοειδής) d. h. der vorderen Kapsel der Linsenfeuchtigkeit, die seit Herophilos den Namen ἀραχνοειδής führte und als Fortsetzung der Netzhaut (ἀμφιβληστροειδής) betrachtet

¹⁾ Gal. IV 471.

²⁾ Gal. XI 473. XVIIB 421. Orib. III 170.

³⁾ Orib. III 171.

⁴⁾ Fredrich a. a. O. 137 A. 1.

⁵⁾ In der Handschrift steht von jüngerer Hand am Rande: ex sententia Hippocratis. Das ist weiter nichts als eine Vermutung, die sich aus der wiederholten Übereinstimmung mit περὶ σαρχῶν erklärt.

⁶⁾ Ich verdanke die richtige Erklärung der freundlichen Mitteilung von Prof. Dr. J. Hirschberg.

wurde. Indem sich nun das Stromgebiet des fliessenden Sehpneuma verengert, dringt es zur Vorderfläche der Linse und gleitet durch die Poren derselben (per eius raritates) längs der Kugelvorderfläche von ihrem Scheitel nach dem Engpass der Pupille herab und berührt sich mit den sichtbaren Dingen, worauf der Sehakt erfolgt. 1) Diese Theorie enthält nichts, was im direkten Widerspruch mit den Anschauungen des 4. Jhds. von der anatomischen Beschaffenheit des Auges stünde. Schon Alkmaion hatte wie unser Autor den Krystallkörper als das Hauptorgan des Sehvermögens erkannt.2) Dem krotoniatischen Arzte verdankt er die Kenntnis der Sehnerven, die der Verfasser von περὶ τόπων τῶν κατ' ἄνθρωπον c. 2 (VI 278) mit ihm teilt. Während aber nach der Theorie des Alkmaion der Sehnerv die reinste Flüssigkeit aus dem Gehirn in die Augen überführt,3) tritt bei unserem Autor an die Stelle der Flüssigkeit das Pneuma. Diese Annahme bildet die Voraussetzung der Theorie des Herophilos. der gleichfalls alle Sinnesnerven für hohl erklärt hatte und sie sich als Leiter des Pneuma dachte. 4) Bezeichnend ist, dass unserem Autor die erst von Herophilos herrührenden Namen der Netzhaut (àuquβληστροειδής), 5) so wie die Bezeichnung der Aderhaut (φαγοειδής) unbekannt sind. Dagegen kennt er wie die Verfasser von negl τόπων a. a. O. und περὶ σαρχῶν c. 17 (VIII 604) den Glaskörper und mehrere Häute. Die Namen (κουσταλλοειδής, φακοειδής, δισχοειδής) fehlen allerdings bei jenen Autoren, aber nichts verbietet, der Zeit des 4. Jhds., in dem die Anatomie die ersten Blüten trieb, die Prägung jener Termini zu vindizieren.

Was der Autor über die Entstehung der Geschmacksempfindung sagt, berührt sich am nächsten mit Diogenes von Apollonia. Den schlagendsten Vergleichungspunkt bietet seine Annahme, dass sie

Schwierigkeiten macht der Ausdruck: "ex suffecto", wenn er intakt ist. Hirschberg möchte einen Ausdruck erwarten wie "zur Konzentration, zur Kondensierung."

²⁾ Theophrast de sens. 26 (508, 28).

³⁾ Diels über die Excerpte von Menons Iatrika Herm. XXVIII 421 A. 2.

⁴⁾ Gal. III 813. Gal. VII 88: δοκεῖ δέ μοι τὸ ἀπ' ἐγκεφάλου κατασερόμενον ἐπὶ τὸν ὁφθαλμὸν νεῦρον, δ δὴ καὶ πόρον ὀνουάζουσιν οἱ περὶ τὸν Ἡρόφιλον, δτι τοῦτο μόνον φανερόν ἐστι τὸ τρῆμα. πνεύματος ὑπάρχειν ὁδὸς αἰσθητικοῦ. Dass die Sehnerven hohl sind ist Phantasie der Griechen: sie sahen, wie Hirschberg bemerkt, in dem Sehnerv der Ochsen die in der Mitte des Querschnittes verlaufende Arterie. Vgl. Chalcidius in Plat. Tim. p. 279 ed. Wrobel.

⁵⁾ Rufus ed. Ruelle p. 154. 171f.

auf der Weichheit und Lockerheit der Zunge beruhe. 1) Auch die Begründung, dass die Weichheit 2) der Zunge die schnelle Verbreitung der αἰσθητική δύναμις und die schnelle Entgegennahme der genossenen Stoffe vermittele, die Lockerheit dagegen die Auffassung des entstandenen Eindruckes seitens der Seele befördere, entspricht am meisten derjenigen des Apolloniaten. Von dem Gaumen als Geschmacksorgan ist bei unserem Autor noch keine Rede; dagegen wird auf die Lage der Zunge in der Mundhöhle besonderes Gewicht gelegt, weil durch sie die Einwirkung fremder Einflüsse auf die Geschmacksempfindung verhindert wird.

Die Entstehung der Töne hatten Alkmaion³) und Empedokles⁴) aus der Gestalt des Ohres erklärt, während Diogenes von Apollonia 5) und Anaxagoras 6) das Ohr nur als Durchgangsstation betrachteten und als das resonierende Organ das Gehirn. Gegen diese Behauptung polemisiert der Verfasser von περί σαρχών c. 15 (VIII 604 L): καί είσι τινες οι έλεξαν φύσιν ξυγγράφοντες (sc. Diogenes), ότι ό έγκέφαλός έστιν δ ήχέων τοῦτο δὲ οὐκ ἄν γένηται. αὐτός τε γάρ δ έγκέφαλος ύγρός έστι, καὶ μῆνιγξ περὶ αὐτόν έστιν ύγρη καὶ παχείη, καὶ περὶ την μήνιγγα όστέα ούδεν οδν των ύγρων ήχει, άλλα ξηρά τα δε ήχέοντα ἀκοήν ποιεί. Die Erklärung, die der Verfasser von περί σαρχῶν vom Hören giebt, berührt sich am nächsten mit der des Empedokles. 7) Beide lassen den Schall dadurch entstehen, dass die in den Gehörgang eingetretene Luft an das Harte anschlägt. Diese Theorie ist eine Weiterbildung der des Alkmaion: sie unterscheidet sich abgesehen von der genaueren Bestimmung des resonierenden Organs von ihr nur dadurch, dass die Mitwirkung des Gehirns ausser acht gelassen ist. Die Verfasser von περί νούσων II c. 4 (VII 10f) und περὶ τῶν ἐντὸς παθῶν c. 2 (VI 278) geben die Lehre des Alkmaion ziemlich unverfälscht wieder. Die Quelle des Vindi-

¹⁾ Aet. plac. IV 18, 2 (407, 15): Διογένης τῷ ἀραιότητι τῆς γλώττης καὶ τῷ μαλακότητι καὶ διὰ τὸ συνάπτειν τὰς ἀπὸ τοῦ σώματος εἰς αὐτὴν φλέβας διαχεῖσθαι τοὺς χυμοὺς ἐλκομένους ἐπὶ τὴν αἴσθησιν καὶ τὸ ἡγεμονικὸν καθάπερ ἀπὸ σπογγιᾶς. Theophr. de sens. 40 (510, 22).

²⁾ Auch Plato Tim. 64 C betont bei der Erklärung der Geschmacksempfindung die durch die Blutäderchen gebildete Lockerheit und Weichheit der Zunge und lässt durch die $g\lambda i\beta\iota a$ die Empfindung sich zum Herzen erstrecken.

³⁾ Wachtler de Alcm. Crot. 40 f.

⁴⁾ Aet. plac. IV 16, 1 (406, 16).

⁵⁾ Aet. plac. IV 16, 3 (406, 25). Theophr. de sens. 40 (510, 18).

⁶⁾ Theophr. de sens. 28 (507, 18).

⁷⁾ Aet. plac. IV 16, 1 (406, 16). Theophr. de sens. 9 (501, 11). Wellmann, Fragmente I.

cianus erweist sich gleichfalls als Verfechter der Theorie des Krotoniaten durch die Behauptung, dass der Ton im Ohr erzeugt und von da durch die Hirnhaut, welche das Gehirn von allen Seiten umgiebt, zum Gehirn geleitet werde. Wie der Verfasser von περί σαρχῶν bestritt er die Behauptung des Diogenes, dass das Gehirn es sei, welches resoniere: item cerebrum sine odore esse constituit atque sine sono, siquidem in ipso sit apprehensio odorandi atque tangendi seu audiendi. Denn wenn es resoniere, so werde der bereits vorhandene Ton in seiner Qualität von dem Gehirn modificiert: factum autem sine sono, ut silentio capitis voces acciperet ac probaret. de quo etiam testam natura iugem omni ex parte circumdatam confecit, ut sumpta sensuali virtute facile iudicium fiat ad irruentem vocem. Diese Polemik gegen Diogenes scheint auf Diokles zu führen. Von ihm wissen wir, dass er des Diogenes Schrift περὶ φύσεως vor sich gehabt und die Annahme dieses Physikers von der Natur des menschlichen Samens in scharfer Polemik zurückgewiesen hat. Diese Vermutung bestätigt sich uns, wenn wir die auffallende Übereinstimmung bedenken, in der sich Plato (Tim. 67 A) 1) mit unserm Autor befindet. Er betrachtet gleichfalls das Ohr nur als Durchgangsorgan und nimmt ebenfalls an, dass die in Schwingungen versetzte Luft vom Ohr zum Gehirn und von da durch Vermittelung der φλέβες (= πόροι) zur Seele fortgepflanzt werde.

Die Entstehung der Stimme wird in ähnlicher Weise erklärt wie von dem Verfasser von περὶ σαρχῶν c. 18. Beiden Autoren ist die Annahme gemeinsam, dass das Geräusch durch das Pneuma veranlasst wird, welches der Mensch in den ganzen Körper und in die Lunge einzieht. Von hier wird es zum Kopfe weitergegeben, in dem wegen des Hohlraumes der Schall erzeugt wird, wie der Verfasser von περὶ σαρχῶν ergänzend hinzufügt, wenn es nach aussen gestossen wird: διαλέγεται δὲ διὰ τὸ πνεῦμα ελχων ἔσω ἐς πᾶν τὸ σῶμα, τὸ πλεῖστον δὲ ἐς τὰ χοῦλα αὐτὸς ἐωντῷ αὐτὸ δὲ θύραζε ὡθεόμενον διὰ τὸ χενὸν ψόφον ποιεῖ ἡ χεφαλὴ γὰρ ἐπηχεῖ. Vindicianus c. 22: hic de 'vocis natura dicit. vox nascitur ex totius corporis spiritu vel pulmonum, qui sunt in modum follis ferrarii

¹⁾ Plat. a. a. O: τρίτον δὲ αἰσθητικὸν ἐν ἡμῖν μέρος ἐπισκοποῦσι τὸ περὶ τὴν ἀκοήν, δι åς αἰτίας τὰ περὶ αὐτὸ ξυμβαίνει παθήματα, λεκτέον. δλως μὲν οὖν φωνὴν θῶμεν τὴν δι' ὅτων ὑπ' ἀέρος ἐγκεφάλου τε καὶ αἴματος μέχρι ψυχῆς πληγὴν διαδιδομένην, τὴν δέ ὑπ' αὐτῆς κίνησιν, ἀπὸ τῆς κεφαλῆς μὲν ἀρχομένην, τελευτῶσαν δὲ περὶ τὴν τοῦ ἦπατος ἔδραν, ἀκοήν.

in dando et accipiendo spiritum venientem et pereuntem in caput et resonantem, et sic vocis densitas ab universis auditur. Diese Übereinstimmung fällt um so mehr ins Gewicht, je verschiedener sie ist von der des Anaxagoras, 1) welcher die Entstehung des Tones auf den Zusammenstoss des vom Redenden ausgehenden Pneuma mit der umgebenden Luft zurückführte. Dass man des Nachts schärfer hört als bei Tage, erklärt unser Autor aus der grösseren Dichtigkeit der Luft,2) während Anaxagoras diese Thatsache mit der fehlenden Wärme in Zusammenhang bringt.3)

Wir wenden uns nunmehr zu der Frage, welche Schriften des hippokratischen Corpus Diokles gekannt hat. Wir dürfen a priori erwarten, dass dieser bedeutende Arzt, der Stimmführer der Arzteschule in Athen nach der Mitte des 4. Jhds. zu, den die Athener mit Stolz den jüngeren Hippokrates nannten, bei seiner überaus fruchtbaren schriftstellerischen Thätigkeit Rücksicht genommen hat auf die Errungenschaften seiner Vorgänger, vor allem auf die Lehren des Arztes, der zu seiner Zeit in Athen als das Prototyp des wahren, grossen Arztes gegolten. Das Excerpt des Vindicianus über die diokleische Samenlehre tritt wegen seiner grossen Wichtigkeit hier füglich an die Spitze: es findet sich in dem ersten aus Alexander Philalethes geschöpften paradoxographischen Teil (2ff.). Diokles hatte die Hypothese des Diogenes von Apollonia,4) dass der Same Schaum des Blutes sei, eine Hypothese, die nach Aet. plac. (V 3, 2. 417, 6D) schon die Pythagoreer vertreten, und welche später die Billigung der bedeutendsten Arzte, eines Erasistratos, Herophilos, des Alexander selbst so wie der Stoiker gefunden hatte,5) mit ausführlicher und teilweise treffender Kritik verworfen und die Theorie verfochten, dass der Same nichts anderes sei als die Säfte des Körpers, d.h. ein Product

¹⁾ Aet. plac. IV 19, 5 (409, 17).

²⁾ Vgl. Epikur bei Plut. quaest. conv. VIII 3, 2, 4.

³⁾ Plut. quaest conv. VIII 3, 3, 7. Arist. Probl. XI 33. Zeller I⁵ 1015 A. 3.

⁴⁾ Vgl. Vind. c. 3. und V. Rose Anecdota II 12 f. Arist. hist. anim. III 2. de gen. II 32. Nach Diogenes wird der dickere Teil des Blutes zur Nahrung des Fleisches verwandt, während der dünne, warme, schaumartige in die Samengänge gelangt.

⁵⁾ Vind. 1: Alexander . . . spumam sanguinis eius (sc. seminis) essentiam dixit, Diogenis placitis consentiens. item Erasistratus et Herophilus essentiam seminis dicunt sanguinem. hoc idem Stoici philosophi de materiali semine senserunt et demonstrationes alii alias deferentes quasi in unum comprehensas enarrant.

der Nahrung: 1) sed his omnibus Diocles, sectator Hippocratis, quem Athenienses iuniorem Hippocratem vocaverunt, assertionibus (sc. des Diogenes, nicht des unmittelbar voraufgehenden Herophilos, was zeitlich unmöglich ist) respondens contra primam dixit: quoniam una atque eadem materies descendens per quosdam viarum meatus uspiam flegma fiet, uspiam fel, id est cholera rubea, uspiam melancholia, uspiam sanguis, fit etiam semen ex nutrimine, id est ex cibo et potu, ex quibus et ipsi quatuor humores nutriuntur et non specialiter sanguinis mutatur initium. alioquin debuit etiam in pueris seminis substantia servari, cum materia sanguinis non desit. 2) Begründet hatte er seinen Widerspruch mit dem Hinweis auf die grundverschiedene Beschaffenheit von Schaum und Samen, der erstere sei leicht, porös, fasernlos und leicht löslich, der Same sei schwer, zäh, klebrig und weder löslich noch porös. Ferner hatte er sich auf die Thatsache berufen, dass das Geschlecht der Blutlosen Samen erzeuge, so wie auf das Ergebnis seiner anatomischen Untersuchungen, die ihn Nahrungsüberreste in den Samengängen (πόροι σπερματιχοί) hatten finden lassen. 3) Endlich hatte er seine Theorie durch Berufung auf das Zeugnis des Hippokrates zu stützen versucht (c. 5): Diocles his assertionibus (nicht denen des unmittelbar vorhergenannten Aristoteles, was zeitlich unmöglich, sondern denen des Diogenes) respondens ait: in libro trigesimo octavo Hippocrates, quem graece περί δεταμήνων appellamus, suo testimonio affirmavit de seminis natura et eo quo de nutrimento, quod graece τροφήν appellamus: sicuti et omnes humores, ut musculi, nervi, venae et arteriae vel reliquorum membrorum seu cordis et cerebri, ubi principaliter anima consistit, suum alimentum vel nutrimentum percipiunt ex cibo et potu, sic itaque et seminales viae, quas graece σπερματικούς πόρους appellamus, ex nutrimento replentur et sic calefacti, incitati a venere, derivatio seminis fit. quae et ipsae viae seminales a cerebro4) initium alimenti percipiunt ad conficiendum animal. ad haec consentiens Diocles ait. V. Rose hatte auf Grund des Textes der Strassburger Ausgabe

2) Die weiteren Gegengründe, die Alexander gegen Herophilos ins Feld

führt, stammen nicht von Diokles, sondern von Alexander.

4) Dasselbe lehrte Diokles. Vgl. Ps. Gal. δροι XIX 449.

¹⁾ Diese Ansicht kehrt wieder beim Anon. Lond. XXV 42: καὶ γὰο τοῦτο (sc. τὸ σπέρμα) κατασκευάζεται πρὸς τῆς ἰδιότητος τῆς ἐν τοῖς σπερματικοῖς πόροις μεταβαλλούσης τὴν φερομένην ὡς αὐτοὺς τροφήν.

³⁾ Anatomische Studien des Diokles sind auch sonst bezeugt: Aet. plac. V 14, 425, 9f.D. Gal. II 282.

Neuenars das Citat des Hippokrates auf die Schrift περί γονής bezogen. 1) Das ist unrichtig. Der Verfasser dieser Schrift steht im Gegenteil ganz klärlich unter dem Einfluss der von Diokles bekämpften Lehre des Diogenes von Apollonia, wenn er unter Samen den durch Wärme erzeugten Schaum der in allen Teilen des Körpers befindlichen Feuchtigkeit versteht (c. 1. 3). Das Citat stammt vielmehr, wie die handschriftliche Überlieferung besagt, aus der Schrift περί τροφής c. 7 (ΙΧ 100): δύναμις δὲ τροφής άφιχνεῖται καὶ ές όστέον και πάντα τὰ μέρεα αὐτοῦ και είς νεῦρον και ές φλέβα και ές άρτηρίην καί ές μυν καί ές ύμένα καί σάρκα καί πιμελήν καί αίμα και φλέγμα και μυελόν και έγκέφαλον και νωτιαΐον και τά έντοσθίδια και πάντα τὰ μέρεα αὐτῶν καὶ δή καὶ ές θερμασίην καὶ πνευμα καὶ ύγρασίην. Dem Wortlaute nach deckt sich dieser Satz nicht genau mit dem Excerpt des Diokles: aber das wirklich Bedeutsame und Entscheidende stimmt, der Inhalt der Lehre. Hier wie dort wird die Ansicht vertreten, dass Muskel, Nerven, Venen, Arterien, das Herz und das Gehirn ihre Nahrung von Speise und Trank beziehen. Demnach haben wir anzunehmen, dass Diokles die notwendige Schlussfolgerung, die sich aus diesem Satze für die Natur des menschlichen Samens ergab, gezogen und durch diesen Zusatz das Excerpt aus Hippokrates erweitert hat. Die Schrift περί τροφής ist also älter als Diokles: das ist ja nichts wesentlich Neues. Aber wichtig ist, dass der Karystier sie als hippokratisch kennt. Der Empiriker Glaukias 2) aus dem Anfang des 2. Jhds. v. Chr. las sie gleichfalls in seinem Corpus, desgleichen Erotian; 3) unverständlich ist, wie der Scholiast dieser Schrift4) sie für ein Werk des Herophilos ausgeben konnte. Ausserdem eitiert Diokles die Schrift περί ὀπταμήνων als hippokratisch. Das ist gleichfalls von der grössten Wichtigkeit. Es ist bekannt, dass die beiden Schriften περί έπταμήνου und περί όπταμήνου, von denen die erste leider unvollständig erhalten ist, ursprünglich ein Ganzes gebildet haben. 5) Der Titel des Gesamtwerkes lautete nach dem Zeugnis des Vindicianus περὶ ὀπταμήνων: genau denselben Titel kennt Clemens Alexandrinus. 6)

¹⁾ Arist. Pseudep. 379f.

²⁾ Gal. XV 409. Vgl. Littré I 383.

³⁾ Ilberg, das Hippokrates-Glossar des Erot. Sitzgsb. der Königl. Sächs. Gesellschaft der Wissenschaften Bd. XIV. 140.

⁴⁾ Hipp. ed. Littré IX 98 adn. crit.

⁵⁾ Littré a. a. O. I 363.

⁶⁾ Clem. Alex. strom. 6, 16 (p. 290 Sylb.): φασί δέ και το ξμβουον ἀπαρτίζεσθαι πρός ἀκρίβειαν μηνί τῷ έκτῳ, τουτέστιν έκατον ἡμέραις και δγδοήκοντα

In dem Corpus des Erotian fehlen beide Schriften, 1) in späterer Zeit galten sie bald als Originalwerk des Hippokrates, 2) bald als Machwerk des Polybos. 3) Allerdings steht in den uns erhaltenen Stücken nichts, was Diokles hätte veranlassen können, die Schriften als Zeugen für seine Ansicht von der Natur des menschlichen Samens anzurufen. Mithin muss das in dem uns verloren gegangenen Teil der ersten Schrift gestanden haben.

Die Thatsache des diokleischen Ursprunges verleiht den beiden Hippokratescitaten eine ganz besondere Bedeutung, und diese wird noch erhöht durch ein drittes Hippokratescitat bei Vindicianus, das ich gleichfalls dem Karystier zuweisen möchte.4) (c. 14): sed figuram hominis infans accipit primo quadragesimo aliquando, aliquando et trigesimo die, sicut ait Hippocrates in libro quadragesimo nono de infantis natura. Wenn wir auch anzunehmen haben, wie ich S. 8 ausgeführt habe, dass die Buchzahl zu den aus Diokles entlehnten Hippokratescitaten erst von der Quelle des Vindicianus (Soran) hinzugefügt ist, so wird durch diese Annahme doch nichts an der Thatsache geändert, dass dem Karystier, der ausser den sicher unechten Schriften περί δεταμήνων, περί τροφής und περί φύσος παιδίου auch das zweite Buch der Aphorismen als hippokratisch gekannt hat und vermutlich, wie unten nachgewiesen wird, noch eine Reihe weiterer Schriften, bereits eine Sammlung hippokratischer Schriften vorgelegen hat. 5) Da er zeitlich dem Hippokrates nicht allzufern stand, so wird die Vermutung nicht von der Hand zu weisen sein, dass er der Schöpfer dieses Corpus gewesen ist, und seine Bezeichnung als ällig Ίπποχοάτης seitens der Athener würde darin eine genügende Erklärung finden. In Athen also, wo seit dem Ende des 5. Jhds. der Buchhandel in hoher Blüte stand, 6) wo nicht nur die Erzeugnisse der Poesie, sondern auch die der technischen Litteratur auf den Büchermarkt gelangten, wo ein Euthydem für seine wertvolle Bibliothek

1) Ilberg, das Hippokrates-Glossar des Erot. 143.

3) Clem. Alex. a. a. O. Aetius plac. phil. V 18, 5 (429, 1D).

5) Vgl. die folgenden Ausführungen.

πρός ταϊς δύο καὶ ήμίσει, ώς ίστορεί Πόλυβος μέν ό ίατρος έν τῷ περὶ όκταμή-νων, Αριστοτέλης δὲ ὁ φιλόσοφος έν τῷ περὶ φύσεως.

Nach Galen, der die Schrift als hippokratische interpretiert hat (ed. Chart. V 347).

⁴⁾ Vgl. Gal. XVII A 1006: εἔρηται δὲ περὶ τούτων σαφῶς κὰν τῷ περὶ φύσεως παιδίου, ὧσπερ γε καὶ παρὰ Διοκλεῖ, κατὰ τὰ περὶ τῶν γυναικείων συγγράμματα.

⁶⁾ Birt, das antike Buchwesen 434. Wilamowitz, Herakles I1 120 ff.

auch medicinische Schriften in grosser Zahl erwerben konnte: πολλά γὰρ καὶ ἰατρῶν ἐστι συγγράμματα 1), ist von einem Arzte der Grundstock gelegt worden zu einer allerdings kritiklosen Sammlung der damals unter dem Namen des grossen Koers umlaufenden Schriften. Gebührt dem Diokles wirklich dies Verdienst, das ihm sehon von V. Rose 2) zugesprochen worden ist, so wird es mit einem Schlage verständlich, wie er dazu kam, die inhaltlich und stilistisch grundverschiedenen Schriften περί τροφής, περί φύσιος παιδίου, περί οχταμήνων und die άφορισμοί als hippokratisch zu bezeichnen, wie ferner Menon glauben konnte, dass das mit seinem eigenen Dogma stimmende sophistische Machwerk περί φυσών ein Originalwerk des

grossen Hippokrates sei.

Von den übrigen Schriften des Corpus war dem Diokles das zweite Buch der Aphorismen bekannt, als dessen Verfasser er wieder ausdrücklich den Hippokrates nennt. Die interessante Stelle, die in dem Aphorismencommentar des Stephanos von Athen erhalten ist,3) lautet: λέγει (sc. δ Ίπποκράτης) 4) δτι δσα νοσήματα τοῖς ίδίοις σύμφωνα συστοίχοις ήττονα έχει τὸν κίνδυνον, καὶ ἀπορεῖ ὁ Διοκλής πρός τὸν Ίπποκράτην λέγων τί φής, δ Ίππόκρατες; δ καῦσος, ὧτινι έπεται ζέσις διὰ τὴν ποιότητα τῆς ύλης καὶ δίψος ἀφόρητον καὶ άγουπνία καὶ τὰ τοιαύτα, όσα ἐν θέρει ἐστίν, ἐπιεικέστερος διὰ τήν των συστοίχων ωραν έστίν, ότε πάντα τὰ κακὰ ἐπιτείνεται, ή έν τῷ χειμῶνι, ἡνίχα τὸ σφοδρὸν τῆς κινήσεως κολάζεται καὶ φλογώσεως καὶ άμαυρότερον γίνεται καὶ τὸ δριμὸ άμβλύνεται καὶ τὸ δλον νόσημα ήπιώτερον καθίσταται;' Gekürzt kehrt die Polemik des Diokles gegen Hippokrates in dem Commentar des Galen zu dieser Stelle wieder (vermutlich aus Rufus):5) τὸ δ' ἐναντίον ὑπὸ Διοκλέους εἴοηται κάν τῷ περὶ έβδομάδων, ὑπολαβόντων, ὡς εἴοηται, τῶν γραψάντων άνδρων αὐτὰ παροξύνεσθαι μὲν ὑπὸ των όμοίων τὰ νοσήματα, λύεσθαι δὲ ύπὸ τῶν ἐναντίων, ἐπειδή καὶ πρὸς αὐτοῦ τοῦ Ίπποκράτους είρηται τὰ έναντία των έναντίων ιάματα'. νομίζουσιν οὖν ἐν χειμῶνι συστάντα καῦσον εὐϊατότερον εἶναι τοῦ κατὰ τὸ θέρος, οὐκέτι ἐννοοῦντες ὡς ἐπὶ μεγίστη διαθέσει γίνεται καῦσος ἐν χειμῶνι. Diokles hatte also die Behauptung des Hippokrates, dass diejenigen Krankheiten, welche der Natur, der Konstitution, dem

¹⁾ Xenoph. Mem. IV 2, 10.

²⁾ Arist. Ps. 379.

³⁾ Schol. in Hipp. et Gal. ed. Dietz II 326. vgl. Littré Hipp. I 321.

⁴⁾ Hipp. Aph. II 34 (IV 480 L). Vgl. περί παθών c. 6 (VI 214 L).

⁵⁾ Gal. XVIIB 530.

Alter des Kranken und der Jahreszeit hinsichtlich der Qualitätenmischung entsprechen, weniger gefährlich seien als diejenigen, bei denen das nicht zutrifft, mit Berufung auf das Brennfieber verworfen und auf den Widerspruch hingewiesen, der zwischen diesem Ausspruch diagnostischer Art und dem therapeutischen Grundsatz der hippokratischen Schrift περί φυσῶν 1) contraria contrariis, dem er gleichfalls huldigte wie der Verfasser von περί ίερ. νούσ. c. 18,2) bestand. In den von Fuchs edierten anecdota medica3) begegnen wir einem zum Teil nur in einer der beiden von ihm benützten Handschriften erhaltenen Bruchstück des Diokles, welches fast wörtliche Übereinstimmung mit dem 8. und 15. Aphorismus des fünften Buches aufweist: πιστοῦνται δὲ άμφότεροι (sc. Praxagoras und Diokles) πλευράς τὸ πάθος τῷ ἐπίπονον είναι τὸ νόσημα καὶ τῷ τὰ άλγήματα διήχειν μέχρι χλειδός χαὶ τρίτον, εὶ μὴ ἀναπτυσθείη ἐν ταίς χυρίαις ήμέραις, ἀπόστημα περί τὰς πλευράς γίνεσθαι καί (ἐἀν) ἀνακαθαρθώσιν (ἐν) τεσσαράκοντα ήμέραις, ἀφ' ής ἄν ὁῆξις γένηται, παύονται εί δὲ μή, είς φθίσιν μεθίστανται.4) Die Behauptung, dass die Brustfellentzündung zum Empyem führe, wenn bei ihr die Expectoration nicht innerhalb von 14 Tagen auftritt, kehrt bei dem Verfasser von Aph. V, 85) wieder, desgleichen die andere (Aph. V 15), 6) dass aus der Krankkeit Schwindsucht entstehe, falls sich bei denjenigen, welche ein Empyem bekommen, in 40 Tagen keine Expectoration einstellt.

Nicht mit völlig gleicher Sicherheit darf die Vermutung auftreten, dass die damals, wie es scheint, allgemein geteilte Ansicht über die Erkennung der Fruchtbarkeit der Weiber durch Suppositorien, die der Verfasser von περὶ ἀφόρων (VIII 414 f. L) und Aristoteles (de gen. anim. II 123) gleichfalls vertreten haben, von Diokles 7) aus Aph.

^{1) [}Hipp.] περὶ φυσῶν c. 1 (VI 92). Vgl. Aph. II 22 (IV 476): ἀπὸ πλησμονῆὶ ὅκόσα ἄν νοσήματα γένηται, κένωσιε ἰῆται, καὶ ὁκόσα ἀπὸ κενώσιος, πλησμονή κας τῶν ἄλλων ἡ ὑπεναντίωσιε.

²⁾ VI 396 L.

³⁾ Fuchs a. a. O. 8, 544.

⁴⁾ Der letzte Satz von καὶ ἐἀν . . . μεθίστανται steht nur in P. 2324.

⁵⁾ Hipp. ed. Littré IV 534: όχόσοι πλευριτικοί γενόμενοι ούκ ἀνακαθαίρονται ἐν τεσσαρεσκαίδεκα ἡμέρησι, τουτέοισιν ἐς ἐμπύημα καθίσταται.

⁶⁾ Aph. (IV 536 L): όκόσοι έκ πλευρίτιδος ἔμπυοι γίνονται, ἢν ἀνακαθαρθῶσιν ἐν τεσσαράκοντα ἡμέρησιν, ἀφ' ῆς ἄν ἡ ῥῆξις γένηται, παύονται ἢν δὲ μή, ἔς φθίσιν μεθίστανται.

⁷⁾ Diokles bei Sor. I 9, 35 (200 R): μάλιστα δὲ προσέχει σημειώσει τῷ διὰ τῶν προσθέτων οἰον ὁητίνης, πηγάνου, σκορόδου, κοριάνδρου· εἰ μὲν γὰρ ἡ ποιότης

V 59 1) entlehnt ist, so wie die Annahme, dass die Behauptung des Diokles, 2) die Gelbsucht, welche im Gefolge eines Fiebers auftrete, sei niemals gefährlich, sondern sogar nützlich, eine bewusste Verallgemeinerung der von dem Verfasser von Aph. IV 64. 62 3) aufgestellten Theorie ist, dass die Gelbsucht, welche nach dem 7. Tage zum Fieber hinzutrete, ein gutes Zeichen für die Genesung des Kranken sei.

Das προγνωστικόν hat Diokles sicher benützt. Die Thatsache, dass er eine Schrift gleichen Titels 4) verfasst hat, macht die Annahme a priori wahrscheinlich. Die beweisende Stelle steht bei Gal. V 141 f., der bezeugt, dass er in der Angabe der aus dem Urin zu gewinnenden Zeichen mit Hippokrates im Wesentlichen übereingestimmt habe. Nach einem Excerpt aus Hipp. προγν. c. 12, (89, 16-91, 9 K) fährt Galen fort: ταῦτα γράψαντος Ἱπποκράτους καὶ μετ' αὐτὸν Διοκλέους τε καὶ Πραξαγόρου παραπλή σια τούτοις, εὔλογον ήν, εἴτ' άληθεύουσιν εἴτε ψεύδονται, τὸν Ἐρασίστρατον εἰρηκέναι κτλ. Eine Bestätigung giebt die von Hes. s. v. λαπάραι aufbewahrte Glosse: τὰ παρὰ ταῖς πλευραῖς τοῦ σχήνους. Διοχλής δὲ τὴν ἐχ(χε)χενωμένην κοιλίαν wenn die Voraussetzung zutrifft, dass sich diese Glosse auf Progn. c. 11 (88, 17 K) bezieht: δεῖ δὲ ἐν παντὶ νοσήματι λαπαρήν τε είναι την χοιλίην και εὔογκον. 5) Es wäre verkehrt, aus dieser Glosse auf commentatorische Thätigkeit des Diokles zu schliessen. Er hat vielmehr richtige Beobachtungen der in seinem Corpus vereinigten hippokratischen Schriften wörtlich in seine Schriften herübergenommen mit dem einzigen Unterschiede, dass er sie ins Attische umsetzte und für damals ungebräuchliche Worte die landläufigen einsetzte. 6)

Die von Hippokrates im 1. Buch seiner Epidemien vorgetragene

προστεθέντων αὐτῶν μέχρι τοῦ σώματος άναφέροιτο, δύνασθαί φησι (sc. Diokles) συλλαμβάνειν αὐτάς, εί δὲ μή, τοὐναντίον.

Aph. IV 554 L.: γυνη ην μη λαμβάνη ἐν γαστρί, βούλη δὲ εἰδέναι, εἰ λήψεται, περικαλύψας ἐματίσισι θυμία κάτω κην μὲν πορεύεσθαι δοκέη ή όδμη διὰ τοῦ σώματος ἐς τὰς ῥῖνας καὶ ἐς τὸ στόμα, γίνωσκε ὅτι αὐτη οὐ δι' ἐωντην ἄγονός ἔστιν.

²⁾ Cels. III 24, 115 D: quem (sc. morbum regium) Hippocrates (Aph. IV 64) ait, si post septimum diem febricitante aegro supervenit tutum esse . . . Diocles ex toto, si post febrem oritur, etiam prodesse: si post hunc febris, accidere.

³⁾ Aph. IV 524L.: ὁχόσοισιν έν τοτοι πυρετοίσι τἢ έβδόμη ἢ τἢ ἐνάτῃ ἢ τῷ ἐνδεκάτῃ ἢ τἢ τεσσαρεσκαιδεκάτῃ ἴκτεροι ἐπιγίνονται, ἀγαθόν, ἢν μὴ τὸ δεξιὸν ὁποχόνδριον σκληρὸν ἦ.

⁴⁾ Cael. Aur. m. chr. IV 8.

⁵⁾ Ich nehme an, dass bei Hes. die Glossen λαπάραι und λαπαρήν zusammengeflossen sind.

⁶⁾ Vgl. Littré I 368 ff. 334.

Fiebertheorie (c. 24, 200 K) bekämpfte er. Nach Galen (XVII A 223) liess er in Übereinstimmung mit dem Verfasser von περί φύσιος ἀνθρώπου c. 15 und Platos Timaios 86 A als Unterarten der intermittierenden Fieber nur die Quotidian-, Tertian- und Quartanfieber gelten und führte sie auf Verderbnis der Säfte im menschlichen Körper zurück, während er die von Hippokrates angenommenen längeren Perioden (πυρετοί πεμπταῖοι, έβδομαῖοι und ἐναταῖοι) verwarf: ἔνιοι μὲν γὰρ τῶν ἰατρῶν οὐδέποτέ φασιν έωρακέναι τῆς τετάρτης ἡμέρας ἐξωτέρω προϊοῦσαν οὐδεμίαν περίοδον, ἔνιοι δέ φασιν, ὥσπερ καὶ Ἱπποκράτης . . . πρὸς δ' οὖν τὸν Ἱπποκράτην τάχα καὶ λογικὴν ἄν τις ἀπόδειξιν εἴποι καθάπερ ὁ Διοκλῆς 'ἐπὶ τίσι γὰρ ἐρεῖς τοῖς σημείοις (τοῖσι σημείοισι ed.) ἢ χυμοῖς (χυμοῖσι ed.) τὴν πεμπταίαν ἢ ἐβδομαίαν ἢ ἐναταίαν γίνεσθαι περίοδον, οὐχ ἔξεις.'

Die nur in der pseudohippokratischen Schrift περὶ χυμῶν c. 4 (V 480, 9 L) erhaltene Glosse ἔρριψις ¹) hat den Hippokratescommentatoren viel Kopfzerbrechen gemacht. Galen berichtet in seinem Commentar περὶ χυμῶν (XVI 196f) darüber genaueres. Wenn nun Asklepiades mit Berufung auf Diokles darunter ein Symptom psychischer Erkrankung versteht, so kommt man zu dem von Littré ²) ohne Grund bestrittenen Schlusse, dass Diokles das ihm aus dieser Schrift in Erinnerung gebliebene Wort in irgend einer seiner Schriften erklärt, resp. dass er bei der Herübernahme jenes Passus des 4. Capitels περὶ χυμῶν das schwerverständliche Wort in der von Asklepiades angegebenen Weise umschrieben hat: καὶ μὴν οὐδὲ ᾿Ασκληπιάδης οὐδὲ Διοκλῆς ὁ Καρύστιος καλῶς τὴν φωνὴν ταύτην κατέλαβον ψήθη⟨σαν⟩ γὰρ μὴ εἶναι τοῦτο σύμπτωμα τῆς δυνάμεως καὶ σωματικόν, ἀλλὰ τῆς διανοίας καὶ ψυχικόν.

Seine Abhängigkeit von der Schrift περὶ διαίτης ὁξέων wird ausser Frage gestellt durch ein von Athenaios (I 32 c) aus seinen ύγιεινὰ πρὸς Πλείσταρχον aufbewahrtes Bruchstück über den diätetischen

Wert des Weines:3)

περί διαίτης όξ. c. 50 (134 K):

τῶν οἴνων ὁ μὲν λευκός, ὁ μὲν γλυκὺς ἦσσόν ἐστιν καρηβαρικὸς ὁ δὲ κιρρός, ὁ δὲ μέλας. καὶ τοῦ οίνώδεος καὶ ἦσσον φρενῶν ἀπτό-

Athenaios:

2) Vgl. Erot. s. v. Equipus 66, 9 K.

¹⁾ Oeuvres d'Hipp. I 368 f.

³⁾ Vgl. Fredrich a. a. O. 185 A 3. Ohne Zweifel stammt der ganze Abschnitt bei Ath. aus Diokles-Praxagoras. Mnesitheos (Ath. I 32 d Gell. n. a. XIII 31) ist von ihnen abhängig.

δ μέν λευχός λεπτότατος τῆ μενος καὶ διαχωρητικώτερος δή τι τοῦ φύσει, οὐρητικός, ζό δὲ ἐτέρου κατὰ ἔντερον . . . ἀτὰρ καὶ μιορός) θερμός πεπτικός τε φυσώδης τοῦ ἐντέρου τοῦ ἄνω, οὐ μήν οντήν κεφαλήν ποιεί διάπυ- πολέμιος γε τῷ ἐντέρφ τῷ κάτω κατὰ οον άνωφερής γάρ δοίνος. δ λόγον της φύσης καίτοι οὐ πάνυ πορίδὲ μέλας, δ μή γλυκάζων, μη ἐστὶν ή ἀπὸ τοῦ γλυκέος οἴνου τροφιμώτατος, στυπτικός φυσα, άλλ' έγχρονίζει περί ύποχόνδ δὲ γλυχάζων καὶ τῶν λευ- δοιον ... πτυάλου δὲ μᾶλλον ἀναγωγὸς κῶν καὶ τῶν κιρρῶν τροφιμώ- τοῦ ἐτέρου ὁ γλυκύς . . . δ δὲ λευκὸς . . . τερος (τροφιμώτατος cod.). ές δὲ χύστιν μαλλον πόριμος έων τοῦ λεαίνει γὰς κατὰ τὴν πάρο- έτέςου καὶ διουρητικός . . . κιροφ δ' δον καὶ παχύνων τὰ ύγρὰ αξ οἴνω καὶ μέλανι αὐστηρῷ ἐν ταύτησι μαλλον κεφαλήν ήττον παρε- τησι νούσοισιν ές τάδε αν χρήσαιο. νοχλεί. ὄντως γάρ ή τοῦ εί καρηβαρίη μέν μή ένείη μηδέ φρεγλυκέος οἴνου φῦσα (φύσις νῶν ἄψις μηδὲ τὸ πτύαλον κωλύοιτο cod.) έγχοονίζει περί τὰ τῆς ἀνόδου μηδὲ τὸ οδρον ἴσχοιτο, ύποχόνδρια καὶ πτυέλου διαχωρήματα δὲ πλαδαρώτερα καὶ έστιν άναγωγός, ώς Διοκλής ξυσματωδέστερα είη, έν δή τοίσι καὶ Πραξαγόρας ἱστορούσι. τοιούτοισι πρέποι ἄν μάλιστα μεταβάλλειν έχ τοῦ λευχοῦ χαὶ δσα τούτοισιν έμφερέα. προσσυνιέναι δὲ χρή, ὅτι τὰ μέν ἄνω πάντα καὶ τὰ κατὰ κύστιν ήσσον βλάψει, ήν ύδαρέστερος ή πτλ.

Nicht minder wahrscheinlich ist die Annahme, dass Diokles auch die zweite in unserer Überlieferung als unecht bezeichnete Schrift περλ διαίτης όξέων, die in der Sammlung des Erotian 1) so wie in dem von Soran benützten Corpus²), ja schon zur Zeit des Erasistratos³) mit der Schrift περί πτισάνης ein Ganzes bildete, vor Augen gehabt habe: wenigstens ist sein Heilverfahren bei der angina im Wesentlichen dasselbe wie das des Verfassers dieser Schrift. 4) Die von beiden angewandten Mittel sind Aderlass an beiden Armen, Gurgelmittel, Bähungen des Halses mit Wachspflastern und Schwämmen. Diese Annahme wird zur Gewissheit erhoben durch eine Stelle des Cael. Aur. a. m. II 10, 56, in der bezeugt wird, dass Diokles den Schlagflus wie Hippokrates 5)

¹⁾ Ilberg, das Hippokrates-Glossar des Erot. 138.

²⁾ Cael. Aur. a. m. I 19ff.

³⁾ Vgl. Littré a. a. O. I 328.

Cael. Aur. a. m. III 4. Hipp. περί δ. δξ. ν. c. 9, 151 K. Ähnliches hat Herakleides von Tarent bei Caelius Aur.

⁵⁾ περί δ. δξ. ν. с. 6, 148 f.

mit dem Worte άφωνία bezeichnet und dass er die charakteristischen Merkmale in Übereinstimmung mit ihm angegeben habe: nomen igitur ab accidenti sumpsit (sc. κατάληψις), sed Hippocrates libro suo sententiarum (περί δ. όξ. ν. c. 6, 148 f.) et Diocles libro prognostico hanc passionem áqwvíav appellavit. Dann folgt weiter unten bei Cael. Aur. auf ein Excerpt aus jener hippokratischen Schrift, in der die Symptome der ἀφωνία angegeben werden: Diocles ait defectivas febres tutas atque innoxias esse frequentius quam sunt continuae, quanquam et in his periclitentur, qui in accessionibus apprehensi conticescunt vel raptu quodam alterno per membra tentantur cum supra dictis signis (sc. ab Hippocrate): quod saepe, inquit, est accidens pueris. Endlich wird man an die von dem Verfasser dieser Schrift beim Starrkrampf angewandte Therapie erinnnert, wenn man liest, dass Diokles in seiner Schrift περί θεραπειών Genuss von Wein, Bähungen, Bestreichen mit Wachssalbe und Umwickelungen der Füsse mit Leinwand empfohlen habe. 1)

Das 3. Buch περὶ νούσων unserer Sammlung, das von Erotian und später περὶ νούσων β τὸ μικρότερον betitelt wird, kannte schon Praxagoras. Seine Behandlung der Darmverschlingung (Anwendung von Stuhlzäpfehen, Klystieren, Brechmitteln, Aderlass, Einführung von Luft in den After und Genuss von Wein) deckt sich völlig mit der des Verfassers περὶ νούσων III c. 14 (VII 134). Caelius Aurelianus, d. h. Soran hat bereits auf diese Übereinstimmung hingewiesen. A. m. III 17, 163: utitur (sc. Praxagoras) praeterea ad podicem collyrio (i. e. βαλάνφ) et clysterem inicit . . . ac vomitu utitur, donec stercora faciat evomi, aliquos etiam post vomitum phlebotomat et vento per podicem replet, ut Hippocrates (sc. in der von ihm im Vorhergehenden (153 f.) ausgeschriebenen Schrift περί νούσων III 14, VII 134). item libris de causis atque passionibus et curationibus vinum dulce dari iubet et rursum Hippocratis ordinem seguitur. congerens omnia peccata etc. Wie Praxagoras steht auch Diokles in einem Teile seiner Therapie dieses Leidens im Einklange mit dem Verfasser von περὶ νούσων III: Blutentziehungen, warme Sitzbäder, Frottierungen, Klystiere zur Beseitigung der Stuhlverstopfung, abermalige Verwendung warmer Sitzbäder und Genuss von süssem Wein spielen in seiner Therapie wie bei jenem eine wichtige Rolle: περί νούσ. ΙΙΙ с. 14: Cael. Aur. a. m. III 17, 159:

quarto autem libro de cura- τοῦτον ὅδε θεραπεύειν καθάραι tionibus iuvenes, inquit (sc. τὴν ἄνω κοιλίην ὡς τάχιστα καὶ αἶμα

¹⁾ Cael. Aur. a. m. III 8 = $\pi \epsilon \rho i \ \delta. \ \delta \xi. \ \nu. \ c. 38, 166 K.$

dulce . . .

Diocles), atque habitudine ro- άφαιρεῖν ἀπὸ τῆς κεφαλῆς καὶ τῶν bustos, et magis quibus dolor άγκώνων, ίνα παύσηται ή ἄνω κοιλίη ad latera fertur, phlebotoman- θερμαινομένη τὰ δὲ κάτω dos probo ex manu dextera θερμαίνειν έν σχάφη ύδατος θερμού interiorem venam et submitten- καθίζων τὸν ἄνθρωπον καὶ άλείdos in aquam calidam, fotis φων αlεί, και χλιάσματα ύγρα προσventri inicere admixto sale τιθέναι . . κλύζειν έπὶ τούτοισιν. clysterem et rursum in aquam ην δὲ μή (sc. ὑπακούη), φῦσαν λαcalidam deponere et fovere . . . βών χαλκευτικήν, ἐσιέναι φῦσαν ἐς diurnis, inquit, praeterea die- την χοιλίην . . . είτα πάλιν έξελών bus sitientibus potandum vinum την φυσαν κλύσαι εύθύς . . . είτα βύσας την έδρην σπόγγω, καθήσθω έν δδατι θερμφ κατέχων το κλύσμα, καὶ ἢν δέξηται τὸ κλύσμα καὶ πάλιν μεθή, ύγιης γίνεται. έν δὲ τῷ πρόσθεν χρόνω μέλι τε ώς κάλλιστον λειχέτω και οίνον αὐτίτην πινέτω εύζωρον.

Dass dem Diokles die sogenannte Schlauch-Kur d. h. die Einführung von Luft in den After mittelst einer Röhre (avliozog) gleichfalls bekannt war, folgt aus dem Bericht des Vindicianus c. 31. Bedenkt man nun, dass diese therapeutischen Vorschriften im Einklange stehen mit der von dem Verfasser περὶ νούσων III angeführten Entstehungsursachen (Erhitzung des Oberleibes und Abkühlung des Unterleibes: der Aderlass zur Beseitigung der Erhitzung des Oberleibes, die warmen Sitzbäder zur Verminderung der Kälte des Unterleibes), in der von Diokles aufgestellten Ätiologie (Verstopfung des Darmes durch Pneuma, Entzündung, Verhärtung der Kotmassen, Abszesse) dagegen nur zum Teil ihre Erklärung finden, so kommt man zu dem Schlusse, dass Diokles sie aus jener Schrift entlehnt hat 1) und dass somit unsere Schrift περί νούσων III aus der Zeit vor Diokles stammt.

Dass er die Schrift περί διαίτης gekannt und gegen sie polemisiert hat, ist von Fredrich2) erwiesen worden. Auf Bekanntschaft

¹⁾ Diokles unterschied die akute Gelbsucht (δ δξύς ἔκτερος), die mit Fieber verbunden ist, von der fieberlosen (Fuchs anecd. 554, 8). Die Beschreibung des ἔκτερος ὁ όξύς steht bei dem Verf. von περί νούσ. ΗΙ 11 (VII 130). Die Unterscheidung ist knidisch. Vgl. περί νούσ. II 38. 39 (VII 54) und περί τῶν ἐντὸς παθ. c. 35 f. (VII 252).

²⁾ a. a. O. 171f. 196f.

mit der Schrift περὶ ἀέρων, ὑδάτων, τόπων scheint die Vorschrift zu deuten, welche er für diejenigen gegeben hat, die weite Wege zu Lande zu machen haben, keinen Teil des Körpers unbedeckt zu lassen (Orib. V 229), damit der Körper in Schweiss gerate und nicht trocken werde. Die richtige Beobachtung, welche dieser Vorschrift zu Grunde liegt, lesen wir in der Schrift περὶ ἀέρων c. 8 (44 K): ') καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων ἄγει (sc. ὁ ἥλιος) τὸ λεπτότατον τῆς ἰκμάδος καὶ κουφότατον. τεκμήριον δὲ μέγιστον ὅταν γὰρ ἄνθρωπος ἐν ἡλίω βαδίζη ἢ καθίζη ἱμάτιον ἔχων, ὁκόσα μὲν τοῦ χρωτὸς ὁ ἥλιος ἐφορῷ, οὐχ ἰδρώη ἄν ὁ γὰρ ἥλιος ἀναρπάζει τὸ προφαινόμενον τοῦ ἰδρῶτος ὁκόσα δὲ ὑπὸ τοῦ ἱματίον ἐσκέπασται ἡ ὑπ ἄλλον τον, ἱδροῖ. ἐξάγεται μὲν γὰρ ὑπὸ τοῦ ἡλίον καὶ βιάζεται, σφζεται δὲ ὑπὸ τῆς σκέπης ὥστε μὴ ἀφανίζεσθαι ὑπὸ τοῦ ἡλίον.

vertraut. Seine Behauptung, dass die erstgebärenden und jüngeren Frauen schwer gebären, die Mehrgebärenden dagegen leicht²), kehrt wieder in der Schrift περὶ γυναικείων Ι 72 (VIII 152) und in der von demselben Verfasser herrührenden Schrift περὶ φύσιος παιδίου c. 7 c. 20. Die weiteren Ursachen, die er für Dystokie anführt,³) schiefe Lage des Muttermundes oder Verschluss desselben, mangelhaft entwickelte oder tote Frucht, feuchte und warme Constitution der Gebärenden, sind aus den gynäkologischen Schriften gleichfalls bekannt.⁴) Wenn er bei Vorfall der Gebärmutter mittels eines Blasebalges Luft in den Uterus einzublasen rät, um ihn in die richtige Lage zu bringen,⁵) so ist das Übertragung des von Hippokrates für

In gleicher Weise zeigt er sich mit dem Inhalt der gynäko-

Hysterie empfohlenen Verfahrens. 6) Das Einführen von Granatäpfeln in den Uterus bei Vorfall 7) der Gebärmutter kennt der Verfasser von περὶ γυναικείων. 8) Ebenso deckt sich sein Verfahren bei Hysterie: Anwendung von Niesmitteln und Schliessen der Nasen-

¹⁾ Vgl. Ps. Arist. probl. II 9. Poschenrieder a. a. O. 41. Diese Theorie beruht auf der Lehre des Xenophanes-Diogenes von Apollonia.

²⁾ Sor. II 17, 53 (348 R).

³⁾ Sor. a. a. O.

⁴⁾ $\pi \epsilon \rho i \ \gamma \nu \nu$. I c. 10. 17 (VIII 40. 44), $\pi \epsilon \rho i \ d \varphi \delta \rho \omega \nu$ c. 1 (VIII 408), $\pi \rho \rho \rho \rho$. II 24 (IX 54) — $\pi \epsilon \rho i \ \gamma \nu \nu$. I 33 (VII 78 vgl. c. 70) — $\pi \epsilon \rho i \ \gamma \nu \nu$. $\varphi \delta \sigma$. c. 1 (VII 312), $\pi \epsilon \rho i \ \gamma \nu \nu$. I 16 (VIII 54).

⁵⁾ Sor. II 31, 85 (373R).

Sor. II 4, 29 (325 R) περὶ γυν. II 126. 131 (VIII 270. 278).

⁷⁾ Sor. a. a. O.

⁸⁾ περί γυν. II 149 (VIII 324).

flügel während des Niesaktes 1) mit der von Hippokrates bei Placentaretention angewandten Therapie.2) Was wir von seiner Therapie des hysterischen Erstickungsanfalles erfahren Druck auf das Hypochondrium und Übergiessungen mit warmem Wasser,3) kehrt im Corpus an verschiedenen Stellen wieder.4) Der Pflanzenname έχτομον für den schwarzen Nieswurz, der sich nur in den gynäkologischen Schriften findet (περί γ. Ι 78 VIII 188. περί γ. φ. c. 109 VII 426), ist von ihm in die pharmakologische Litteratur eingeführt. 5)

Für seine chirurgische Schrift περί ἐπιδέσμων endlich ist durch zwei einwandsfreie Zeugen: Apollonios von Kition und Galen wörtlicher Anschluss an die hippokratische Schrift περί ἄρθρων verbürgt. Danach scheint seine Schrift eine attische Paraphrase des klassischen Werkes seines grossen Vorgängers gewesen zu sein. Nach dem Zeugnis des Galen 6) hatte er das bei Wirbelluxation angewandte Operationsverfahren durch Extension der Wirbelsäule mit Hilfe einer Leiter in derselben Weise beschrieben wie Hippokrates. Der erhaltene kurze Absatz, den Galen zur Erklärung des hippokratischen τύρσις und ἀέτωμα οἴχου verwendet, lautet:

δτι δέχαὶ ή τύρσις πύργον σημαίνει, μάρτυς άξιόπιστος και δ Διοκλής σης οθτως, άνέλκειν την κλίδ Καρύστιος, (δς) ταύτην την νύν μακα πρός τύρσιν τινά ύψηλην ελοημένην λέξιν παραφράζων έν τῷ ἢ πρὸς ἀέτωμα οἴκου. περί έπιδέσμων βιβλίφ κατά τόνδε τον τρόπον έγραψεν άνέλχειν δὲ τήν κλίμακα πρός πύργον ύψηλον η οίκίας ἀετόν. Die Verbesserungen rühren von H. Schoene her de Aristoxeni libro tertio decimo Bonner Diss. 1893 Th. 14.

Hipp. περί ἄρθ. c. 43 (IV 186 L): δταν δὲ ταῦτα κατασκευά-

Vgl. Erot. s. v. τύρσις.

Das Verfahren, das er in derselben Schrift bei Luxation des Fingergelenkes anwendet (Apoll. v. K. 13 Schöne), ist aus derselben Schrift entlehnt und lautet:

¹⁾ Sor. II 4, 29 (325 R). Aph. V 35.

²⁾ Sor. I 22, 71 (242 R), περί γυν. c. 46 (VIII 104). Vgl. Aph. V 49.

³⁾ Sor. a. a. O.

⁴⁾ περί γυν. Η 203 (VIII 390). Η 127 (VIII 272). Η 129 (VIII 276 f).

⁵⁾ M. Wellmann, das älteste Kräuterbuch der Griechen 24.

⁶⁾ Gal. XVIII A 519.

Apoll. v. Kition:

Hipp.

έπὶ θάτερα ταῖς χερσίν.

ού μην άλλα και Διοκλης τον Δακτύλων δε ην εκπέση ἄρθρον τι τρόπον τοῦτον μέμνηται 'δαχ- τῶν τῆς χειρός, ἤν τε τὸ πρῶτον, τύλου μέν ἄρθρον ἄν τε ποδός ήν τε τὸ δεύτερον, ήν τε τὸ τρίτον, αν τε χειρός έχπέση, τετραχώς ωύτος και ίσος τρόπος της έμβοένπίπτει, ή έντὸς ή έντὸς ή λής . . . ένπίπτει δὲ νατὰ τέσσαρας είς τὰ πλάγια. δπως δ' ἀν τρόπους, ἢ ἄνω ἢ κάτω ἢ ές τὸ έκπέση, όάδιον γνωναι πρός πλάγιον έκατέρωθεν . . τρόπος δὲ τὸ δμώνυμον καὶ τὸ ύγιὲς τῆς ἐμβολῆς ὅδε περιελίξαι τὸν θεωρούντα. Εμβάλλειν δε κατα- δάκτυλον ἄκρον ή επιδέσματί τινι ή τείνοντα εὐθύ ἀπὸ χειρῶν ἄλλφ τρόπφ τοιούτφ τινί, ὅκως . . . περιελίξας τε δπως μη έξολισ- μη ἀπολισθάνη . . . έμβάλλουσι θάνη άστεῖον δὲ καὶ τὰς σαύ- δὲ ἐπιεικῶς καὶ αἱ σαῦραι αἱ ἐκ τῶν φας, ας οί παίδες πλέχουσι, φοινίχων πλεχόμεναι, ην χατατείνης περιθέντα περί ἄχρον τὸν δάχ- ένθεν καὶ ένθεν τὸν δάχτυλον, λατυλον χατατείνειν, έχ δὲ τοῦ βόμενος τῆ μὲν έτέρη τῆς σαύρης, τη δὲ έτέρη τοῦ καρποῦ της χειρός.

Fassen wir das Resultat der vorhergehenden Untersuchung zusammen, so ergiebt sich daraus, dass Diokles folgende Schriften des Corpus gekannt hat: προγνωστικόν, περί χυμών, ἐπιδημιών α, ἀφορισμοί (β δ ε), περί φύσιος παιδίου, περί διαίτης, περί ἄρθρων. περί διαίτης όξέων Ι und ΙΙ, περί νούσων ΙΙΙ, περί έβδομάδων, περί όχταμήνων, περί τροφής und vermutlich auch die Schriften γυναικεΐα, περί γυναικείης φύσιος und περί ἀέρων, ύδάτων, τόπων. Beherzigt man, dass sich von den Werken des karystischen Arztes nur dürftige Trümmer erhalten haben, bedenkt man ferner, dass sich trotzdem die Benützung einer nicht geringen Zahl der in dem hippokratischen Corpus vereinigten Schriften verschiedener Schulen und verschiedener Autoren durch ihn hat erweisen lassen, so wird jedermann die Zuversicht begreifen, mit der ich die Behauptung vertrete, dass er als Schöpfer des ersten hippokratischen Schriftencorpus so . viel und so wenig wusste vom echten, 'grossen' Hippokrates wie wir.

Diokles von Karystos und Philistion von Lokroi.

Diokles, des Archidamos Sohn, 1) stammte aus dem damals durch Schiffahrt und Handelsbetrieb hervorragenden Karystos auf Euboia. Sein Vater war Arzt, 2) und dem Beruf des Vaters ist auch der Sohn treu geblieben. In seiner ἀρχίδαμος betitelten Schrift hat er seinem Vater ein Denkmal seiner Pietät gesetzt. Er galt den späteren Ärzten als das Haupt der dogmatischen Schule nach Hippokrates. 3) Die Hauptstätte seiner Wirksamkeit ist Athen gewesen: die Athener nannten ihn mit Stolz ἄλλος Ἱπποκράτης. 4) Für uns ist er der erste Arzt, der attisch geschrieben. Es ist nicht unwahrscheinlich, dass er die ärztlichen Schulen von Kos und Knidos besucht hat: aus seinem diätetischen Hauptwerk, in dem sich die ersten Spuren einer Pflanzengeographie finden, ergiebt sich, dass ihm die östlichen Küstenländer des Ägäischen Meeres bekannt waren. Er rühmt den Kürbis von

¹⁾ Diocles arcidā filius caristius heisst es in dem umfänglichen Verzeichnis griechischer und römischer Ärzte, das in dem bekannten Laur. 73, 1 (s. XI) des Celsus hinter dem achten Buch fol. 142 f. erhalten ist mit der Überschrift: nomina auctorum medicinae Aegyptiorum vel Graecorum vel Latinorum. Das Verzeichnis gehört mit den von 0. Kroehnert in seiner Dissertation canonesne poetarum scriptorum artificum per antiquitatem fuerunt? (Königsb. 1897) behandelten zusammen. Vgl. Herm. XXXV 369. Einen jüngeren Arzt Diokles aus Chalcedon kennt Gal. XIII 87. Ein Karystier Diokles begegnet in einem Söldnerverzeichnis aus dem Ende des 4. Jhds. C. I. A. 963, 14. In Athen und auf Sicilien war der Name geläufig.

²⁾ Gal. XI 472ff.

³⁾ Gal. XIV 683: προέστησαν δὲ τῆς μὲν λογικῆς αἰρέσεως Ἱπποκράτης Κῷος ... μετὰ δὲ τοῦτον Διοκλῆς ὁ Καρύστιος, Πραξαγόρας Κῷος, Ἡρόφιλος Καλχη-δόνιος κτλ. Cels. praef. 2: post quem (sc. Hippocratem) Diocles Carystius, deinde Praxagoras et Chrysippus, tum Herophilus et Erasistratus sic artem hanc exercuerunt, ut etiam in diversas curandi vias processerint. Plin. XXVI. 10: Hippocratis certe, qui primus medendi praecepta clarissime condidit, referta herbarum mentione invenimus volumina nec minus Diocli Carysti, qui secundus aetate famaque extitit.

⁴⁾ Vind. c. 2: Diocles, sectator Hippocratis, quem Athenienses iuniorem Hippocratem vocaverunt.

Wellmann, Fragmente I.

Magnesia, die Gurke aus Antiochia, den Lattich aus Smyrna und Galatien, die Raute aus der Stadt Myron in Kilikien. 1) In Gaza will er einen männlichen Abort von 30 Tagen gesehen haben mit völliger Ausbildung der einzelnen Gliedmassen: das Herz habe die Grösse eines Pfefferkornes gehabt.2) Er kannte die sikelischen, syrischen und ägyptischen Namen des Majoran.3) Er war nicht nur ein grosser Arzt, sondern auch ein sprachgewaltiger Mann, 4) seine ärztliche Thätigkeit war weit umfassend: das Gesamtgebiet der Medizin, Physiologie und Anatomie, Diätetik und Pharmacie, Pathologie, Therapie und Prognostik hat er schriftstellerisch behandelt. Das Band, das ihn mit Hippokrates verknüpft, ist die Anerkennung des Fundamentalsatzes in der Lehre des grossen Koers, dass es unmöglich sei, die Natur des Körpers zu erkennen ohne Erkenntnis des Weltganzen. In seinen Bruchstücken tritt uns deutlich das Streben entgegen, den Jahreszeiten, dem Klima und der Lebensgewohnheit des Kranken stetige Beachtung zu schenken; er huldigte wie Plato im Charmides dem Grundsatze, dass ein örtliches Leiden nicht ohne Berücksichtigung des allgemeinen Zustandes geheilt werden könne, 5) er teilte endlich die Überzeugung von der Wichtigkeit der astronomischen Vorgänge für die Heilkunde, 6) welcher der geistvolle Verfasser von περὶ ἀέρων, ὑδάτων, τόπων c. 2 Ausdruck verliehen hat. Ein glänzendes Zeugnis stellt ihm Galen 7) aus, der von ihm sagt, dass er nicht auf Ruhm und Gewinn gesehen, sondern dass ihn die Menschenliebe zu seinem Beruf getrieben habe. Seine Zeit bestimmt sich

¹⁾ Ath. II 59 a.

²⁾ Vind. c. 14.

³⁾ Plin. XXI 61.

⁴⁾ Gal. XIX 530: το δὲ φυσιογνωμονικὸν μέρος τῆς ἀστρολογίας ἐστὶ μέγιστον μόριον ὁ οὖν τι μόριον ἐπαινέσας πολλῷ μᾶλλον ἀν τὸ ὅλον ἐγκωμιάζοι (ἐγκωμιάζει ed.). Διοκλῆς δὲ ὁ Καρύστιος (καὶ ἰατρὸς) καὶ ῥήτωρ οὐ μόνον ταὐτό (αὐτός ed.) φησι (sc. τῷ Ἱπποκράτει), ὡς καὶ σὰ γινώσκεις, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀρχαίους ἱστορεῖ ἀπὸ φωτισμοῦ καὶ τοῦ δρομήματος τῆς σελήνης τὰς προγνώσεις τῶν νόσων ποιουμένους. Bei der Verbesserung hat Prof. G. Knaack geholfen.

⁵⁾ Gal. X 260: ἐπειδή γὰρ κάκείνων (sc. τῶν ἀρίστων φιλοσόφων) μέμνηται Θεσσαλός, οὐ χείρον αὐτοὺς ἐπικαλέσασθαι μάρτυρας, ὡς ὀφθαλμὸν οὐκ ἐγχωρεί καλῶς ἰάσασθαι πρὸ τῆς δλης κεφαλῆς οὐδὲ ταύτην ἄνευ τοῦ παντὸς σώματος. οὕτως ᾿Αριστοτέλης καὶ Πλάτων ἐγίνωσκον ὑπὲρ νοσημάτων ἰάσεως, οὕτω δὲ καὶ Ἱπποκράτης καὶ Διοκλῆς καὶ Πραξαγόρας καὶ Πλειστόνικος καὶ πάντες οἱ παλαιοί. Plat. Charm. 156 Bf.

⁶⁾ Gal. XIX 530.

⁷⁾ Gal. V 751.

dadurch, dass er gegen Diogenes von Apollonia 1) polemisiert und von seinem Schüler Praxagoras und von Aristoteles 2) benützt worden ist. Er mag also zwischen 400 und 350 geblüht haben. 3) Der erste, der ihn in der Litteratur erwähnt, ist für uns Theophrast. 4)

Das interessante Bruchstück, das Galen 5) aus dem Archidamos des Diokles erhalten hat, gewinnt für uns dadurch besonderen Wert, dass es uns erwünschten Aufschluss giebt über die medizinische Richtung des Vaters und damit zugleich einen Fingerzeig für die des Sohnes. Archidamos hatte vermutlich in einer diätetischen Schrift die Frage behandelt, die später von dem Verfasser der Probleme⁶) berührt worden ist, ob trockene Einreibungen (ξηροτριβίαι) oder solche mit Öl vorzuziehen seien, und sich für die ersteren entschieden. Diese Theorie, welche Galen einer eingehenden Widerlegung gewürdigt, und die selbst den Widerspruch seines Sohnes 7) hervorgerufen hatte, war von ihm ausführlich begründet worden. Er meinte, Einreibungen mit Öl könnten niemals gleichmässig erfolgen, das Öl werde durch die Reibung erwärmt, ziehe die Feuchtigkeit aus der Haut heraus und mache sie trocken, ferner würden die Poren (πόροι) durch das Öl verstopft (ἐμφράττεσθαι, ἀποστέγεσθαι)8), und dadurch die Perspiration des Pneuma verhindert, endlich wirke das Öl reizend auf Augen, Luftröhre und Unterleib ein. Es bedarf meines Erachtens nur geringen Nachdenkens, um in diesen wenigen Sätzen empedokleische Lehre zu erkennen: die Porenlehre, die Lehre von der Atmung durch die Poren der Haut sind ihm eigentümlich.

Unter den Ärzten, deren Dogmen wir aus Menons Iatrika kennen lernen, ist es der Sikeliot Philistion, der dieselben Theorieen vertritt. 9) Dieser Arzt, den Plutarch 10) εδ μάλα παλαιὸν ἄνδρα καὶ λαμπρὸν ἀπὸ τῆς τέχνης ὑμῶν γενόμενον nennt,

¹⁾ Vgl. S. 61.

Vgl. Arist. frg. 378 Rose. 285, 4 R. Censor. de die nat. c. 7 (vgl. frg. 283 R).

M. Wellmann, das älteste Kräuterbuch der Griechen 23.

⁴⁾ Theophr. περί λίθων c. 5, 344 W.

⁵⁾ Gal. XI 472ff.

⁶⁾ Arist. Probl. 37, 3. 5 (965 b 36ff).

⁷⁾ Orib. III 172: τρίβεσθαι δὲ βέλτιόν έστι τὸν τρίψεως δεόμενον μήτε κεχρισμένον πολὸ μήτε ξηρὸν παντελώς, ἀλλὰ ὑπαλειψάμενον καὶ τριψάμενον ὁμαλώς κτλ. vgl. III 170.

⁸⁾ Der letztere Ausdruck ist empedokleisch. V. 300 (St.): είσοκ' ἀποστεγάση πυκινόν φόου. V. 324: αἶ δ' δδατος μὲν βένθος ἀπέστεγον.

⁹⁾ Vgl. Anonym. Lond. ed. Diels XX 42ff.

¹⁰⁾ Plut. quaest. conv. VII 1.

stammte aus dem zu Beginn des 7. Jhds. gegründeten, von Zaleukos mit weisen Gesetzen ausgestatteten Lokroi. 1) Wenn Kallimachos ihn in seinen mivazeg 2) einen Sikelioten nennt, so ist das ohne Zweifel so zu verstehen, dass er Anhänger der von Empedokles begründeten sikelischen Ärzteschule gewesen ist, deren Verdienste um die Entwickelung der Medizin Galen 3) denen der koischen und knidischen Schule an die Seite stellt. Dies Zeugnis des Galen berechtigt zu der Annahme, dass der Einfluss dieser bisher wenig beachteten Schule weit grösser gewesen ist, als wir bei der beklagenswerten Dürftigkeit der Überlieferung zu erkennen vermögen: ihre Hauptvertreter waren ausser Empedokles sein Schüler Pausanias, Gorgias, 4) Philistion, 5) der Bruder des Philistion, 6) Akron, 7) des Pythagoreers Xenon Sohn, und der nur aus Rufus bekannte Eurvodes δ Σιχελός. 8) Der Ort der Wirksamkeit des Philistion war Syrakus: das ergiebt sich aus einer Stelle des zweiten auf Platos Namen gefälschten Briefes (314D): Φιλιστίων δέ, ελ μεν αὐτὸς χοῆ, σφόδρα χρω . . . ύπέσχετο δέ μοι Φιλιστίων, εί σὸ ἀφίης αὐτόν, ήξειν προθύμως 'Αθήναζε. Schon H. Müller 9) hat die Vermutung ausgesprochen, dass mit dem am Hof des jüngeren Dionysios wirkenden Philistion der sikelische Arzt gemeint sei. Man mag über die in den platonischen Briefen niedergelegte Überlieferung denken, wie man will, die Notiz, dass Philistion in Syrakus gelebt habe, steht so sehr im Einklang mit der sonstigen Überlieferung über diesen Arzt, dass ich nicht anstehe, sie für durchaus zuverlässig zu erklären. Aber wie der Schreiber desselben Briefes, der in der Zeit zwischen 368-361 geschrieben gedacht ist, sich geirrt hat in der Zeit des Aufenthaltes des Speusippos in Syrakus, so scheint die Angabe, dass Philistion am Hofe des jüngeren Dionysios gelebt hat, auf einer Verwechselung

¹⁾ Plut. a. a. O. nennt ihn δ Λοκρός, ebenso Ath. III 115 d. Gal. X 6 und Rufus ed. Ruelle 162 rechnen ihn zu den ἐκ τῆς Ἰταλίας ἰατροί.

²⁾ Laert. Diog. VIII 86. 89.

³⁾ Gal. X 6. vgl. Wachtler, de Alcmaeone Crotoniata 90 A 2.

⁴⁾ Er war nach dem Zeugnis des Satyros (Diog. L. VIII 58) auch Arzt. Vgl. Diels, Emp. und Gorg. 344.

⁵⁾ Gal. a. a. O.

⁶⁾ Cael. Aur. m. chr. III 1. V 1.

Suid. s. v. "Ακρων. Auf ein Schülerverhältnis des Akron zu Empedokles deutet Plin. XXIX 5.

⁸⁾ Rufus ed. Ruelle 20.

⁹⁾ Übersetzung Platos VIII 405.

der beiden Dionysii 1) zu beruhen. Über seine Lebenszeit giebt es zwar keine bestimmte Angabe, aber einen verhältnismässig sicheren Anhaltspunkt giebt die Thatsache, dass er als Lehrer der beiden Knidier Eudoxos (c. 390-337) und Chrysippos in der Heilkunde genannt wird,2) und damit stimmt es gut, wenn Galen 3), der ihn neben Euryphon, Phaon, Ariston als Verfasser der pseudohippokratischen Schrift περί διαίτης ύγιεινης nennt, diese Männer zum Teil als älter, zum Teil als gleichaltrig mit Hippokrates bezeichnet. Doch sei dem, wie ihm wolle, jedenfalls ist an der Thatsache festzuhalten, dass er in Syrakus gewirkt hat, dass Plato ihn gleichzeitig mit seinem bedeutenden Landsmanne, dem als Staatsmann wie als Pythagoreer gleichbedeutenden Timaios, während seiner ersten sikelischen Reise (388) kennen gelernt und dort von ihm das Versprechen eines Besuches in Athen erhalten hat. Dies Versprechen scheint Philistion eingelöst zu haben: dafür spricht der Umstand, dass ausser Plato der in Athen lebende Karystier Diokles unter dem Banne seiner Lehre gestanden hat. Ja, wenn nicht alles trügt, so ist der in dem bekannten Bruchstück des Komikers Epikrates 4) erwähnte λατρός τις Σικελάς ἀπὸ yac, der an den botanischen Untersuchungen der Akademie teilnahm, kein anderer als eben unser Philistion. Somit erhält die Vermutung Fredrichs, 5) dass Philistion von Plato in dem medizinischen Teile des Timaios benützt sei, eine urkundliche Grundlage. Doch geht der Einfluss des Philistion auf ihn viel weiter als Fredrich ahnen konnte: die notorische Abhängigkeit des Diokles von seinen Lehren zwingt zu der Annahme, dass Gut des Philistion überall da vorliegt, wo Plato und Diokles stimmen.

Bevor ich auf dies Verhältnis eingehe, gilt es, das zusammenzustellen, was wir von den Dogmen der sikelischen Schule wissen. Philistion ist von den in Menons Ἰατρικά erwähnten Ärzten der einzige, der an der Elementenlehre des Empedokles festhält in der Weise, dass er die vier materiellen Grundqualitäten derselben nach dem Vorgange seines Lehrers auf die beiden Gegensätze des Warmen und

¹⁾ Dass einer der beiden besonderes Interesse für Medizin hatte, steht bei Ael. V. H. XI 11.

²⁾ Diog. L. VIII 86. 89. vgl. Rh. Mus. LIII 626. Hermes XXXV 372f. Chrysippos war der ältere, Empedokles der jüngere.

³⁾ Gal. XV 455. vgl. das plutarchische εὖ μάλα παλαιόν.

⁴⁾ Ath. II 59f.

⁵⁾ Fredrich a. a. O. 47.

Kalten zurückführt. 1) Der Akragantiner Akron, der Zeitgenosse des Empedokles, scheint gleichfalls diese Lehre seinem System zu Grunde gelegt zu haben. Nach einer zuverlässigen Überlieferung hat er sich bei der grossen Pest in Athen dadurch Ruhm erworben, dass er in der Nähe der Kranken Feuer anzünden liess, um die vorher kalte und

feuchte Luft warm und trocken zu machen. 2)

Ein weiteres gemeinsames Band, das die Theorieen dieser Ärzte umschlingt, ist die Lehre von dem Pneuma, das die ganze Welt durchdringt, also auch den menschlichen Organismus, und von dessen Beschaffenheit und ungehinderter Perspiration Gesundheit und Krankheit des Menschen abhängig ist.3) Für Akron kommt eine Notiz der pinakographischen Überlieferung des Suidas uns sehr zu statten s. v. Äzowv . . . ἔστι δὲ ταὶ οὖτος τῶν τινα πνεύματα σημειωσαμένων. Wie sich aus der Kombination dieser Worte mit der oben angeführten Stelle des Oribasius ergiebt, hatte er in ähnlicher Weise wie der Verfasser von περὶ ἀέρων, ὑδάνων, τόπων und der Verfasser von περὶ διαίτης die Naturbeobachtung in den Bereich seines Systems gezogen: er hatte τινὰ πνεύματα, d. h. verschiedene Arten von Luftströmungen unterschieden, auf ihre Qualitätenmischung geachtet und Schlüsse aus ihnen gezogen auf den Gesundheits- und Krankheitszustand der Menschen.4)

Mit der Pneumalehre hängt die Atmungstheorie dieser Ärzte aufs engste zusammen. Philistion war auch hierin dem Empedokles

¹⁾ Anon. Lond. XX 25: Φιλιστίων δ' οἴεται έκ δ ίδεῶν συνεστάναι ἡμᾶς, τοῦτ' ἔστιν έκ δ στοιχείων πυρός, ἀέρος, ὕδατος, γῆς. εἶναι δὲ καὶ έκάστου δυνάμεις, τοῦ μὲν πυρός τὸ θερμόν, τοῦ δὲ ἀέρος τὸ ψυχρόν, τοῦ δὲ ὕδατος τὸ ὑγρόν, τῆς δὲ γῆς τὸ ξηρόν. Vgl. 35. 39. Über Empedokles vgl. Diels, Empedokles und Gorgias Sitgzsb. der Berl. Akad. 1884, 354 A. 2. Dass Diokles diese Reduction der Elemente gleichfalls gebilligt hat, folgt aus dem Schriftentitel περὶ πυρὸς καὶ ἀέρος.

²⁾ Orib. V 300: καὶ πυρὰν δέ τις άνακαίων πολλὴν δύναιτο ἄν μεταβάλλειν ἐπὶ τὸ θερμὸν καὶ ξηρὸν τὸν ἀέρα, τέως ὑγρὸν ὅντα καὶ ψυχρόν, καθάπερ ποιῆσαὶ φασιν Ἄκρωνα τὸν ἀκραγαντῖνον. Bei Aet. V c. 94, 91 v heisst es zum Schluss des gleichlautenden Berichtes (aus Rufus): καθάπερ ποιῆσαὶ φασιν Ἱπποκράτην ἐν ἀθήναις καὶ Ἄκρωνα τὸν ἀκραγαντῖνον. Vgl. Plut. de Is. et Os. 80. Paul. Aeg. II 35, 406. Plin. XXXVI 202 (Empedokles und Hippokrates) vgl. Welcker kleine Schrift. III 43.

³⁾ Für Empedokles vgl. Zeller I² 799 f. Diels, über die Gedichte des Empedokles Sitzgsb. der Berl. Akad. 1898, 10. Für Philistion vgl. Anon. Lond. XX 45 ff.

⁴⁾ Ich stehe nicht an, diese Lehre von den πνεύματα in seine Schrift περὶ τροφῆς ύγιεινῶν (Suid.) zu verweisen und sie in denselben Zusammenhang einzureihen, in dem sie in der Schrift περὶ διαίτης steht. Vgl. Fredrich a. a. O. 160.

gefolgt (XX 45): οὐ γὰρ μόνον κατὰ τὸ στόμα καὶ τοὺς μυκτῆρας ή ἀναπνοή γίνεται, ἀλλὰ καὶ καθ' δλον τὸ σῶμα. Was diese Lehre als empedokleisch charakterisiert, ist die Annahme, dass nicht bloss Mund und Nase (wie Diogenes von Apollonia), sondern auch die auf dem ganzen Körper befindlichen πόροι das Aus- und Einströmen der Luft vermitteln. 1) Diese Abhängigkeit von Empedokles zwingt uns zu der Annahme, dass er sich wie dieser die Atmung als eine Folge der Blutbewegung vorgestellt hat. In dieser Lehre lässt sich ein wichtiger Unterschied zwischen der koischen Schule und der sikelischen konstatieren. Die koische Schule, welche in dem Pneuma gleichfalls ein wichtiges Erklärungsprinzip für organische Störungen erkannt hatte, nahm als Vermittlungsorgan der Atmung Mund und Nase und nicht den ganzen Körper an. Vgl. περί ίερ. νούσ. c. 7 (VI 372): δταν γὰρ λάβη ἄνθρωπος κατὰ τὸ στόμα καὶ τούς μυκτήρας τὸ πνεύμα, πρώτον μέν ές τον έγχεφαλον έρχεται, έπειτα δ' ές την χοιλίην τὸ πλεῖστον μέρος, τὸ δ' ἐπὶ τὸν πλεύμονα, τὸ δ' ἐπὶ τὰς φλέβας. Vermutlich stand der Verfasser hierin unter dem Einfluss der Lehre des Diogenes von Apollonia. 2)

Die eingeatmete Luft dient nach der Ansicht des Philistion und Diokles zur Abkühlung der eingepflanzten Wärme: τί ποτε οὖν τηλικοῦτόν ἐστι τὸ παρὰ τῆς ἀναπνοῆς ἡμῖν χρηστόν; ἄρὰ γε τῆς ψυχῆς
αὐτῆς ἐστι γένεσις, ὡς ᾿Ασκληπιάδης φησίν; ἢ γένεσις μὲν οὐχί,
ρῶσις δέ τις, ὡς τοῦ Νικάρχου Πραξαγόρας; ἢ τῆς ἐμφύτου θερμασίας ἀνάψυξίς τις, ὡς Φιλιστίων τε καὶ Διοκλῆς ἔλεγον; ἢ καὶ
θρέψις καὶ ἔμψυξις, ὡς Ἱπποκράτης; ³) Das ist auch koische Lehre; ⁴)
dieselbe Auffassung vertrat Diogenes von Apollonia ⁵) und im engen
Anschluss an ihn der Stoiker Chrysipp. ⁶) Wie Diogenes betrachtete der

¹⁾ Zeller I2 799f.

²⁾ Vgl. den von Diogenes beeinflussten Verfasser von περί φυσῶν c. 10. Act. plac. V 15, 4 (426, 5): Διογένης γεννᾶσθαι μὲν τὰ βρέφη ἄψυχα, ἐν θερμασία δέ· δθεν τὸ ἔμφυτον θερμὸν εὐθέως προχυθέντος τοῦ βρέφους τὸ ψυχρὸν εἰς τὸν πνεύμονα ἐφέλκεσθαι. Der herakliteisierende Verfasser von περί τροφῆς teilte die Lehre der sikelischen Schule c. 30 (IX 108).

Gal. IV 471. Vind. c. 32. 17. vgl. Papyr. Lond. XXIII 38.

⁴⁾ Der Verfasser von περὶ ἰερ. νούσον bezeugt es. Vgl. c. 4 (VI 368). κατὰ ταύτας δὲ τὰς φλέβας καὶ ἐσαγόμεθα τὸ πουλὺ τοῦ πνεύματος αὐται γὰρ ἡμέων εἰσὶν ἀναπνοαὶ τοῦ σώματος τὸν ἡέρα ἐς σφᾶς ἔλκουσαι, καὶ ἐς τὸ σῶμα τὸ λοιπὸν ὀχετεύουσι κατὰ τὰ φλέβια καὶ ἀναψύχουσι καὶ πάλιν ἀφιᾶσιν vgl. περὶ σαρκῶν c. 6 (VIII 592).

⁵⁾ Aet. plac. V 15, 4 (426, 6 D). Dümmler, Akad. 139f.

⁶⁾ Plut. Stoic. rep. 41. de primo frig. 2. Gal. V 283.

Karystier die innerorganische Wärme als angeboren (daher ἔμφυτον θερμόν) 1) und dachte sich dieselbe an das Blut der Adern geknüpft und somit als Sitz derselben das Herz, die Quelle alles Blutes.2) Dass dies gleichfalls die Annahme des Philistion war, folgt aus der Übereinstimmung des Diokles mit Plato im Timaios.3) Es ist mir nicht zweifelhaft, dass Diogenes wie Philistion in dieser Theorie an Empedokles angeknüpft haben. Schon Dümmler 4) hat darauf aufmerksam gemacht: der durchschlagende Grund, der dem Empedokles die Priorität der Lehre von der Beseelung resp. Belebung des Embryo durch Abkühlung sichert, ist der, dass sie im Widerspruch steht mit der sonstigen Lehre des Diogenes. 5) Nach Empedokles ist der Embryo im Mutterleib ein ζωον ἄπνουν d. h. ein lebloses Wesen; die Belebung erfolgt erst nach der Geburt durch die Atmung, indem die atmosphärische Luft τὸ ἐχτὸς ἀερῶδες (πνεῦμα kommt wiederholt in seinen Bruchstücken vor) an Stelle des Fruchtwassers, von dem der Embryo bisher umgeben war, in die Poren der Haut eindringt: 6) Ἐμπεδοκλῆς είναι μέν ζώον τὸ ἔμβουον, άλλ' ἄπνουν ὑπάρχειν ἐν τῆ γαστρί. πρώτην δὲ ἀναπνοὴν τοῦ ζώου γίνεσθαι κατὰ τὴν ἀποκύησιν τῆς μέν έν τοῖς βρέφεσιν ύγρασίας ἀποχώρησιν λαμβανούσης, πρὸς δὲ τὸ παραχενωθέν ἐπεισόδου τοῦ ἐχτὸς ἀερώδους γινομένης είς τὰ παρανοιχθέντα τῶν ἀγγείων. Die äussere Luft ist ihm also die Vermittlerin des organischen Lebens (daher Hon φερέσβιος v. 34 St.), das ἔμφυτον θερμόν ist weiter nichts als warme Luft, daher redet

¹⁾ Vgl. Gal. a. a. O. Die pneumatische Schule war ihnen darin gefolgt (M. Wellmann 137), während die Schule des Praxagoras das $\vartheta \epsilon \varrho \mu \delta \nu$ als $\dot{\epsilon} \pi i \varkappa \tau \eta \tau \sigma \nu$ bezeichnete (Gal. VII 614). Daraus erklärt sich die abweichende Auffassung des Praxagoras von dem Zweck der Atmung (Gal. IV 471).

²⁾ Vgl. für Diokles Fuchs, anecd. 2, 541: Διοκλῆς δὲ τοῦ περὶ τὴν καρδίαν καὶ τὸν ἐγκέφαλον ψυχικοῦ πνεύματος κατάψυξιν ἡγεῖται εἶναι (sc. τὸν λήθαργον) καὶ τοῦ ταύτη (sc. τῆ καρδία) συνοίκου αἰματος πῆξιν. Gal. VIII 186: τοὺς δὲ φυσώδεις (sc. λέγει ὁ Διοκλῆς) καλουμένους ὑπολαμβάνειν δεῖ πλεῖον ἔχειν τὸ θερμὸν τοῦ προσήκοντος ἐν ταῖς φλεψὶ ταῖς ἐκ τῆς γαστρὸς τὴν τροφὴν δεχομέναις καὶ τὸ αἶμα πεπαχύνθαι τούτων.

³⁾ Plato Tim. 79D: πᾶν ζῷον ἐαντοῦ τὰντὸς περὶ τὸ αἰμα καὶ τὰς φλέβας ϑερμότατα ἔχει, οἰον ἐν ἐαντῷ πηγήν τινα ἐνοῦσαν πυρός. Vgl. 70 A. Gal. V 702· Der von Galen herangezogene Satz der Aphor. I 14 (IV 466) zum Beweise, dass Plato in seiner Lehre vom ἔμφυτον ϑερμόν von Hippokrates abhängig sei, beruht auf empedokleischer Lehre: Aet. Plac. V 24, 2.

⁴⁾ Akadem. 220.

⁵⁾ Dümmler, Akad. 140 A. 1.

⁶⁾ Aet. plac. V 15, 3 (425a 23f.).

er von der πρὸς τὸ ἐκτὸς ὁρμή der eingepflanzten Wärme. ¹) Anderseits betrachtete er das Herz als das Hauptorgan des Lebens im Körper des Menschen; daher bildet es sich zuerst im Embryo: Empedocles, quem in hoc Aristoteles secutus est, ante omnia cor iudicavit increscere, quod hominis vitam maxime contineat. ²) Halten wir damit die bekannten Verse seiner Physik zusammen (v. 327 f. St.):

αξματος έν πελάγεσσι τεθραμμένη (sc. ή καρδίη) άντιθορόντος,

τῆ τε νόημα μάλιστα χυχλίσχεται άνθοώποισιν αξια γὰρ άνθρώποις περιχάρδιόν έστι νόημα,

so halte ich die Schlussfolgerung nicht für allzu gewagt, dass er bereits das Herz als Quelle des den Körper dnrchströmenden Blutes gehalten habe, an das auch nach seiner Meinung die eingepflanzte Wärme geknüpft ist. 3) Da nun nach seiner Lehre ein organisches Leben nicht möglich ist, bevor ein bestimmter Grad der Mischung und Entmischung erreicht ist, so kann er die Behauptung, dass das organische Leben erst durch die Luft vermittelt werde, nur mit der Annahme begründet haben, dass durch sie die für die Existenz erforderliche gleichmässige Mischung des Blutes herbeigeführt, d. h. dass durch das Eindringen der atmosphärischen Luft der übermässige Grad des Eugvvov Geouóv im Embryo auf das richtige Mass herabgestimmt wird.

Ein wichtiges Charakteristicum der sikelischen Schule ist endlich die besondere Bevorzugung der Diätetik 1: darin zeigt sich der Einfluss der Pythagoreischen Heilmethode. Wie sein älterer Zeitgenosse Akron verfasste Philistion ein Werk περὶ τροφῆς ὑγιεινῶν resp. περὶ διαίτης 5). Galen nennt ihn, wenn auch irrtümlich, neben

Aet. plac. IV 22, 1 (412 a 3 f.). Die Luft galt ihm auch als warm, allerdings nicht in dem Grade wie das Feuer, wie er das Wasser für weniger warm hielt als die Luft: vgl. Zeller I⁵ 2, 763.

²⁾ Censor. de die nat. VI 1. Arist. de part. anim. III 4, 666 a 20: ἐν γὰρ τοῖς ἐμβρύοις εὐθέοις ἡ καρδία φαίνεται κινουμένη τῶν μορίων καθαπερεί ζῷον.

³⁾ Aet. plac. V 24, 2 (435, 17 D). IV 22, 1 (412, 4 D).

⁴⁾ Diels, Parmenides 16. Krische, die theologischen Lehren der gr. Denker $72\,\mathrm{A.}$ 1.

⁵⁾ Der Titel ist nicht überliefert. Ein längeres Bruchstück aus dieser Schrift über die verschiedenen Brotarten hat Ath. III 115 df. erhalten. Vgl. Fredrich a. a. O. 177 A 3. 173. Philistion vertritt in dieser Schrift denselben empirischen Standpunkt wie Diokles in seinen Ύμεινά (Fredrich 173): letzterer steht auch hier unter seinem Einfluss. Empirisch scheint auch Akrons Schrift περί τροφῆς ὑγιεινῶν βιβλίον α (Suid. s. v.) gewesen zu sein: daraus würde sich mit erklären, dass die Schule der Empiriker ihren Ursprung auf ihn zurück-

Ariston, Euryphon, Philetas als Verfasser der im hippokratischen Corpus erhaltenen Schrift περὶ διαίτης 1) und neben Euryphon, den Pythagoreern Phaon und Ariston als Verfasser von περὶ διαίτης ὑγιεινῆς. Der Zusammenhang Platos mit dieser Schule verrät sich darin, dass er gleichfalls auf eine naturgemässe Regelung der Lebensweise das allergrösste Gewicht legte. Tim. 89°C: τρόπος οὖν ὁ αὐτὸς καὶ τῆς περὶ τὰ νοσήματα ξυστάσεως ἡν δταν τις παρὰ τὴν εἰμαρμένην τοῦ χρόνου φθείρη φαρμακείαις, ἄμα ἐκ σιμκρῶν μεγάλα καὶ πολλὰ ἐξ ὁλίγων νοσήματα φιλεῖ γίγνεσθαι διὸ παιδαγωγεῖν δεῖ διαίταις πάντα τὰ τοιαῦτα, καθ όσον ἄν ἢ τῷ σχολή, ἀλλ οὐ φαρμακεύοντα κακὸν δύσκολον ἐρεθιστέον. 2) Rep. I 332°C: τέχνη ἐατρικὴ καλεῖται . . ἡ σώμασι φάρμακά τε καὶ σιτία καὶ ποτὰ (sc. ἀποδιδοῦσα).

Wie Philistion baute Diokles sein System auf den Grundqualitäten der vier empedokleischen Elemente auf, als deren Hauptkräfte er wie Empedokles das Warme und Kalte betrachtete3), und auf dem Pneuma. 4) Die Qualitäten nehmen im menschlichen Körper zu und ab und wirken auf die Bildung der Körpersäfte ein, welche in den Adern aus der dem Körper zugeführten Nahrung entstehen. Diokles kannte die vier Grundsäfte der sogenannten hippokratischen Humoralpathologie: Blut, Schleim, gelbe und schwarze Galle: Aristoteles (511 b 10) war ihm gefolgt. Die beweisende Stelle steht bei Vind. c. 2: sed his omnibus Diocles, sectator Hippocratis . . . assertionibus respondens contra primam dixit: quoniam una atque eadem materies descendens per quosdam viarum meatus uspiam flegma fiet, uspiam fel, id est cholera rubea, uspiam melancholia, uspiam sanguis, fit etiam semen ex nutrimine, id est ex cibo et potu, ex quibus et ipsi quatuor humores nutriumtur. Darin berührt er sich mit dem Verfasser von περί φύσιος άνθρώπου c. 4, nur fasste er sie nicht wie dieser als Grundelemente des menschlichen Körpers auf. Ist es glaublich, dass er seine Säftetheorie auf .

führte (Bonnet, de Gal. subfig. emp. 35, 9f. Gal. XIV 638. Plin. XXIX 5). Vgl. Plin. XX 31. 86. 122. Ath. XII 516 C.

¹⁾ Gal. VI 473. XV 455. XVIII A 8.

Lichtenstädt, Platons Lehren auf dem Gebiete der Heilkunde 151. Poschenrieder a. a. O. 57.

Gal. II 110. 117. 178. V 684 f. XV 346. XVII B 608. Act. plac. V 9, 1 (421, 8 D). Er verfasste eine Schrift περὶ πυρὸς καὶ ἀέρος: vgl. Vind. c. 30.

⁴⁾ Vgl. Fuchs, anecd. gr. a. a. O. und die vorhergehende Untersuchung. Die pneumatische Schule hat sich eng an ihn angeschlossen: M. Wellmann, die pneum. Schule 137.

der in jener dürftigen Epideixis 1) vorgetragenen Lehre aufbaute? Mich dünkt, diese schematische Lehre, die im Altertum allezeit für speziell hippokratisch gegolten, ist als das Dogma jener Schule in Anspruch zu nehmen, welche die Vierzahl der Elemente ihrem System zu Grunde legte, d. h. der sikelischen. Dass sie den italischen Ärzten jener Zeit bekannt war, beweist doch das Beispiel des Philolaos von Kroton 2). Ob Philistion bereits den Parallelismus der Körpersäfte mit den vier Elementen des Empedokles gekannt hat, wissen wir nicht, ist auch nicht sonderlich wahrscheinlich, obgleich an einer Stelle des Galen die Übereinstimmung des Hippokrates, d. h. des Verfassers von περί φύσιος ἀνθρώπου, des Diokles und des Philistion in der Elementen- und Säftelehre bezeugt wird. 3) Ich glaube vielmehr, dass die Säftelehre Platos (Tim. 82 E) im wesentlichen der seinigen entspricht. 4)

1) Pap. Lond. 18, 30ff. Fredrich a. a. O. 48.

Gal. I 487 bezeichnet sie als die erste Schrift, welche diese Lehre vertrat.
 Doch beweist das natürlich nichts.

4) Vgl. Fredrich a. a. O. 46. Dexippos von Kos, der Schüler des Hippokrates, betrachtete wie die Knidier Schleim und Galle als Überschüsse der Nahrung und liess aus der Mischung dieser beiden Säfte mit dem Blute und der Veränderung des Blutes in seiner Farbe folgende vier Unterarten entstehen: φλέγμα λευπόν, φλέγμα αξματώδες, τὰ χολώδη (= ξανθή χολή) und μέλαινα χολή. Die Stelle des Papyrus (XII 29 f.) ist folgendermassen zu ergänzen:

[δταν δέ, φ(ησίν), ή χολή τ]ῶι αἴμα30 τι [ἐπιμειχθῆ, γί(νεται) τὰ] λεγόμενα
χολώδ[η' τσῦ δὲ] φλέγματος ἐπιμειχθέντος
τῶι αἴματι [αί]μα[τῶδε]ς φλέγμα
[γί(νεται), λευκα]νθέντος δὲ αὐτοῦ λευκὸν
φλέγμα γίνεται, μελανθέντος δὲ καὶ
35 μεταβληθέντος μέλαινα χολή. Vgl. Ruf. ed. R. 165, 2.

Einen Unterschied zwischen χολή und χολώδεα macht auch der Verfasser von περὶ νούσων IV c. 36 (VII 552), τὰ χολώδεα ist der gewöhnliche Ausdruck in den Epidemieen I (2. 12. 17. 19. 20), daneben χολώδεα ξανθά (I ε 207, I s 208), χολώθεα μέλαινα (I ε 207, I β 213). Das αίματῶδες, das bald durch den Speichel, bald durch den Urin, bald durch Erbrechen abgeht, kennt der Ver-

³⁾ Gal. περί φυσ. δυν. Η c. 8 ed. Helmreich (Η 181): ἀλλ' Ἐρασίστρατος ὁ σοφὸς ὑπεριδών καὶ καταφρονήσας, ὧν οὕθ' Ἱπποκράτης οὕτε Διοκλῆς οὕτε Πραξαγόρας οὕτε Φιλιστίων ἀλλ' οὐδὲ τῶν ἀρίστων φιλοσόφων οὐδεὶς κατεφρόνησεν οὕτε Πλάτων οὕτ' ᾿Αριστοτέλης οὕτε Θεόφραστος, ὅλας ἐνεργείας ὑπερβαίνει καθάπερ τι σμικρὸν καὶ τὸ τυχὸν τῆς τέχνης παραλιπών μέρος οὐδ' ἀντειπεῖν ἀξιώσας, εἴτ' ὁρθῶς εἴτε καὶ μὴ σύμπαντες οὕτοι θερμῷ καὶ ψυχρῷ καὶ ξηρῷ καὶ ὑγρῷ, τοῖς μὲν ὡς δρῶσι, τοῖς δ' ὡς πάσχουσι, τὰ κατὰ τὸ σῶμα τῶν ζώων ἀπάντων διοικεῖσθαί φασι καὶ ὡς τὸ θερμὸν ἐν αὐτοῖς εἴς τε τὰς ἄλλας ἐνεργείας καὶ μάλιστ' εἰς τὴν τῶν χυμῶν γένεσιν τὸ πλεῖστον δύναται. Vgl. X 111.

Für die Entstehung von Krankheiten giebt es nach Diokles verschiedene Ursachen. Aet. plac. V 30, 2 (443 ab 5 D): Διοχλής πλείστας των νόσων δι' άνωμαλίαν των έν τζ σώματι στοιχείων καὶ τοῦ καταστήματος. Wie Philistion (Pap. Lond. XIX 34f.) und Plato im Timaios (81E) macht er die Krankheiten in erster Linie von den Anomalieen der Grundstoffe des menschlichen Körpers, d. h. nach seiner Theorie von den materiellen Grundqualitäten der vier Elemente, dem Warmen, Kalten, Trocknen, Feuchten abhängig: widernatürlicher Mangel oder Überfluss der στοιχεῖα ruft Krankheit hervor. 1) Nach Philistion ist an zweiter Stelle für Gesundheit und Krankheit der Körperzustand massgebend: er versteht darunter das Verhalten des Pneuma im menschlichen Körper. 2) Dieselbe wichtige Rolle spielt das Pneuma bekanntlich in der Atiologie des Diokles und in gewisser Beschränkung auch bei Plato (Tim. 84 Df.). Die koische Schule³) hat diese Lehre gleichfalls, allerdings mit verschiedenen Modificationen übernommen und ist darin, wie es scheint, von der Lehre des Diogenes beeinflusst worden. Also schon zwei Generationen vor Aristoteles war in Athen die Pneumalehre ein Hauptdogma der ärztlichen Kreise. Wie Aristoteles, der selbst ein Anhänger dieser Lehre gewesen 4), dem Karystier sicher manche Einzelheit derselben verdankt⁵), so steht Diokles wieder mit ihr auf den Schultern der sikelischen Schule. An Diokles hat sich die Schule des Praxagoras angeschlossen, und von Praxagoras sind wieder die Koryphäen der Alexandrinerzeit, Herophilos und Erasistratos, beeinflusst worden.

fasser von περὶ νούσ. Η 62 (VII 96) 44 (62) 73 (110). Bei der Zerreissung der Lungenlappen wird unterschieden zwischen dem λεπτὸν αίματῶδες πτύσμα und dem σίαλον παχὰ λευκόν (VII 82 f. L).

4) Siebeck, Gesch. der Psychologie I 2, 137 ff.

¹⁾ Gal. VIII 186: τοὺς δὲ φυσώδεις καλουμένους ὑπολαμβάνειν δεῖ (sc. φησὶν ὁ Διοκλῆς) πλετον ἔχειν τὸ θερμὸν τοῦ προσήκοντος ἐν ταῖς φλεψί κτλ. (Philistion: ἐπειδὰν πλεονάση τὸ θερμόν). Cael. Aur. m. chr. I 5: alii frigidis usi sunt rebus (sc. in mania), passionis causam ex fervore venire suspicantes, ut Aristoteles et Diocles. Aet. plac. V 9, 1 (421, 8 D). Ähnlich [Hipp.] περὶ φύσ. ἀνθρ. c. 4 (VI 40).

Anonym. Lond. XX 33 und 41 f.
 [Hipp.] περὶ ὶερῆς νούσου c. 7 ff.

⁵⁾ Aristoteles hat den Karystier sicher gekannt. Die beweisende Stelle steht bei Cael. Aur. m. chr. I 5: alii frigidis usi sunt rebus (sc. in mania), passionis causam ex fervore venire suspicantes, ut Aristoteles et Diocles. Die diokleische Ätiologie ist in den von Fuchs edierten anecd. gr. 17, 548 erhalten: δ δὲ Διοκλῆς ζέσιν τοῦ ἐν τῷ καρδία αἶματός φησιν εἶναι (sc. τὴν μανίαν) χωρίς ἐμφράξεως γινομένην. Diokleisch ist ferner seine Lehre, dass alle Adern vom Herzen aus-

Der fundamentale Unterschied der Lehre der koischen und sikelischen Schule vom Sitz der Seele macht es begreiflich, dass nach koischer Lehre das Pneuma zunächst in das Gehirn gelangt und dann in den übrigen Körper 1), während die sikelische Schule das Pneuma vom Herzen aus durch die Adern in das Gehirn aufsteigen liess. Diokles hat diese Lehre vertreten. Fuchs anecd. 5, 543: Διοκλής την κεφαλαίαν φησί γίνεσθαι περί τὰς κοίλας καὶ βυθίους φλέβας της κεφαλης έμφράξεως γενομένης γίνεσθαι δε αὐτήν ἐπικίνδυνον, ἐὰν τὸν ήγεμόνα τοῦ σώματος συνδιαθή, τὴν καρδίαν, άφ' ής τὸ ψυχικὸν πνεθμα τοῦ σώματος δομηται κατ' αὐτόν. Vgl. 2.541. Da der Verfasser von περί ίερ. νούσ., der älter ist als Diokles, bereits gegen diese Auffassung polemisiert2), so kann diese Polemik nur gegen die Schule gerichtet sein, deren Dogmen Diokles übernommen hat, d. h. gegen die sikelische. Es darf demnach als sikelisches Dogma gelten, dass das Pneuma, das von aussen durch Luftröhre, Speiseröhre und die Poren der Haut in den Körper eindringt, im Organismus in seiner feinsten Ausgestaltung seinen Sitz im Herzen hat als ψυχικόν πνεθμα und von hier vermittelst der Adern dem ganzen Körper zugeführt wird. 3) Weiter haben Diokles wie Philistion der Ansicht gehuldigt, dass durch die bei der Atmung eindringende Luft die austretende Luft ersetzt und ergänzt wird: denn nicht nur vom Herzen sondern von überall her wird Luft in die Blutgefässe

gehen, dass das Herz der Sitz der eingepflanzten Wärme und des Pneuma ist, dass die Atmung zur Abkühlung des ἔμφυτον θερμόν dient, diokleisch ist die Unterscheidung von Arterie und Hohlvene. Das Herz gilt beiden als Ausgangspunkt der Bewegung, als Sitz der empfindenden Seele. Vgl. Zeller II² 518. Über die Lebensfähigkeit des Achtmonatskindes urteilte Aristoteles genau so wie Diokles. Vgl. Cens. de die nat. 718. Orib. III 63.

^{1) [}Hipp.] περὶ ἰερ. νούσ. c. 16 (VI 390): ὁκόταν γὰρ σπάση τὸ πνεῦμα ἄνθρωπος ἐς ἐωυτόν, ἐς τὸν ἐγκέφαλον πρῶτον ἀφικνεῖται καὶ οὕτως ἐς τὸ λοιπὸν σῶμα σκίδναται ὁ ἀὴρ καταλιπών ἐν τῷ ἐγκεφάλφ ἐωυτοῦ τὴν ἀκμὴν καὶ ὅτι ἄν ἔη φρόνιμόν τε καὶ γνώμην ἔχον. Gal. IV 502: ἀλλ' οὐδ' ἐκ τῆς εἰσπνοῆς, ὁμοίως οἱ περὶ τὸν Ἐρασίστρατον τοῖς περὶ τὸν Ἱπποκράτην τρέφεσθαί φασι τὸ ψυχικὸν πνεῦμα· τοῖς μὲν γὰρ (sc. περὶ τὸν Ἐρ.) ἐκ τῆς καρδίας διὰ τῶν ἀρτηριῶν ἐπὶ τὰς μήνιγγας, τοῖς δὲ εὐθὸς διὰ τῶν ρινῶν εἰς τὰς κατὰ τὸν ἐγκέφαλον κοιλίας ἔρχεσθαι τὸ πνεῦμα δοκεῖ. Die Pneumalehre des Erasistratos ist bekanntlich von der Schule des Praxagoras beeinflusst.

^{2) [}Hipp.] περὶ ἰερ. νούσ. c. 16 (VI 390): εἰ γὰρ ἐς τὸ σῶμα πρῶτον ἀφικνεῖτο (sc. ὁ ἀἠρ) καὶ ὕστερον ἐς τὸν ἐγκέφαλον, ἐν τῷσι σαρξὶ καὶ ἐν τῷσι φλεψὶ παραλελοιπώς τὴν διάγνωσιν ἐς τὸν ἐγκέφαλον ᾶν ἴοι θερμός ἐων καὶ οὐκ ἀκραιφνής, ἀλλ' ἐπιμεμιγμένος τῷ ἰκμάδι τῷ ἀπό τε τῶν σαρκῶν καὶ τοῦ αἰματος, ῶστε μηκέτι εἶναι ἀκριβής.

³⁾ Vgl. Plat. Tim. 84f. 79E.

eingezogen. 1) Thre Annahme, dass die Atmung zur Abkühlung der eingepflanzten Wärme (έμφυτος θερμασία) diene, widerspricht dem nicht. Sie besagt nur, was auch Aristoteles (de resp. 6. 473 a 3) annahm, dass die eingepflanzte Wärme nicht von aussen, sondern von innen unterhalten wird. Eingepflanzte Wärme und Pneuma gelten ihnen als verschiedene Kräfte: während die eine dem Körper von Natur innewohnt, dringt die andere erst von aussen in den Körper ein. Die feinste Ausgestaltung des Pneuma, das πνεῦμα ψυχικόν, hat ebenso wie die Wärme seinen Sitz im Herzen. Vermutlich waren sie der Ansicht, dass es von den reinen Ausdünstungen (άναθυμιάσεις) des Blutes unterhalten wird. Diese Lehre von der Verdampfung der Säfte zu Pneuma muss sikelisches Dogma gewesen sein 2), der Verfasser von περὶ καρδίης³) und Diokles⁴) haben sie gekannt. Aristoteles⁵) und die Stoiker 6) haben sich diesem Dogma angeschlossen.

Das im Herzen lokalisierte Pneuma galt dem Karystier als Träger der Seele (daher ψυχικόν πνεῦμα); es ist die δύναμις (daher δύναμις ψυχιχή) 7), welche den Körper trägt8), während der Körper

Gal. IV 731: ۵σθ' δταν ἀπορῶσι, πῶς εἰς δλον τὸ σῶμα παρὰ τῆς καρδίας κομισθήσεται τὸ πνεύμα πεπληρωμένων αίματος των άρτηριών, οὐ χαλεπὸν ἐπιλύσασθαι την ἀπορίαν αὐτῶν, μη πέμπεσθαι φάντας, άλλ' έλκεσθαι, μήτ' έκ καρδίας μόνης, άλλα πανταχόθεν, ώς Ήροφίλω τε καὶ πρό τούτου Πραξαγόρα καὶ Φυλοτίμω και Διοκλεί . . . άρέσκει.

²⁾ Plat. Tim. 86 E: ὅπου γὰο ἄν οί τῶν δξέων καὶ τῶν άλυκῶν φλεγμάτων καί δσοι πικροί και χολώδεις χυμοί κατά το σώμα πλανηθέντες έξω μέν μή λάβωσιν ἀναπνοήν, ἐντὸς δὲ είλλόμενοι τὴν ἀφ' αύτῶν ἀτμίδα τῆ τῆς ψυχῆς φορά ξυμμίζαντες άνακερασθώσι, παντοδαπά νοσήματα ψυχής έμποιούσι, μάλλον καί ήττον καί έλάττω καί πλείω.

^{3) [}Hipp.] περί καρδ. c. 11: τρέφεται δὲ (sc. ή γνώμη) οὕτε σιτίοισιν οὕτε ποτοίσι τοίσιν άπο της νηδύος, άλλά καθαρή και φωτοείδει περιουσίη γεγονυίη έχ της διαχρίσιος του αίματος. Gal. IV 502: καίτοι καὶ έχ της του αίματος άναθυμιάσεως αὐτό (sc. τό πνεῦμα) τρέφεσθαι, καθάπερ καὶ πολλοϊς τῶν έλλογίμων ίατοων τε και φιλοσόφων ἔδοξεν. Vgl. 506.

⁴⁾ Vind. c. 37: suspicatur enim, siquid in sanguine fuerit acrius factum, hoc per spirationem tenuem, quam graece àvadvulaou vocamus, ad iecoris ferri vesicam, quam fel appellamus.

⁵⁾ Siebeck, die Entwicklung der Lehre vom Geist, Zeitsch. f. Völkerps. XII 369.

⁶⁾ Stein, Psych. der Stoa I 106.

⁷⁾ Fuchs, anecd. 18, 549.

⁸⁾ Gal. XVIII B 124: Ελεγε δε και δ Διοκλής δτι τὰ σώματα τῶν ζώων συνέστηκεν έκ του φέροντος και του φερομένου, φέρον ούν έστιν ή δύναμις, φερόμενον δέ το σωμα. Dietz schol. in Hipp. I 141: οί γὰο περί Διοκλέα· ή κίνησις διττή έστιν, έκ φέροντος και φερομένου. και φέρον μεν εκάλουν την δύναμεν την κινητικήν,

das getragene ist. Vom Herzen, d. h. von dem aus dem Herzen in die παχεῖα ἀρτηρία bis zu ihren feinsten Verästelungen strömenden Pneuma ψυχικόν, geht die Bewegung der Glieder aus 1). Das vom Herzen aus durch die Adern zu den Sinnesorganen strömende Pneuma vermittelt die Sinneswahrnehmungen 2). Als Verbreitungskanäle des Pneuma galten ihm die Adern, d. h. Venen und Arterien ohne Unterschied.3) In den Adern eirculiert es mit dem Blute: daher kann es nicht stillstehen, sondern ist in steter Bewegung wie das Blut selbst.4)

Ist das Pneuma in seiner Bewegung ungehindert, so bleibt der Mensch gesund: ὅταν γάρ, φησίν (sc. ὁ Φιλιστίων), εὐπνοῆ ὅλον τὸ σῶμα καὶ διεξίη ἀκωλύτως τὸ πνεῦμα, ὑγίεια γίνεται (An. Lond. XX 43). Wenn dagegen die Atmung im ganzen Körper gehemmt ist, so tritt der Tod ein, weil, wie es bei Aristoteles ⁵) heisst, infolge der fehlenden Abkühlung das Warme in sich zusammenschmilzt. Das ist ohne Zweifel der Sinn der letzten Worte der vom Anonymus Londinensis aufbewahrten Lehre des Philistion XX 49: καθ΄ ὅλον μὲν γὰρ τὸ σῶμα τῆς ἀναπνοῆς ἐπεχομένης, νόσος [εί]ς θ[άνατον ἄγει Das war consequenterweise auch die Annahme des Diokles. Sind die Durchgänge des Pneuma verstopft und ist eine freie Bewegung desselben unmöglich, so entstehen Krankheiten, die

φερόμενον δὲ τὸ σῶμα. ὑπὸ γὰρ τῆς δυνάμεως φέρεται τὸ σῶμα, ἐπεί τοι γε ὅσον πρὸς ἑαυτὸ τὸ σῶμα βαρύ ἐστι καὶ βρίθον. Anon. Lond. XXXI 54 (59 D): δι' ῆν αἰτίαν παρούσης μὲν τῆς ψυχῆς κοῦφόν ἐστιν τὸ ζῷον, ὅτι καὶ πνεῦμα ἡ ψυχή, τὸ δὲ πνεῦμα κοῦφον τὴν φύσιν πνευματική δὲ καὶ ἡ ψυχή τοιαὐτη δὲ ὑπάρχουσα παροῦσα μὲν κοῦφον παρέχει τὸ ζῷον, ἀποῦσα δὲ βαρύτερον οὕτως γὰρ ὑπὸ τῆς ψυχῆς βαστάζεται τὸ δλον σῶμα. In dem zweiten physiologischen Teil des Londoner Anonymus sind auch sonst noch Spuren diokleischer Doctrin nachweisbar.

¹⁾ Fuchs, aneed. 20, 550: Πραξαγόρας δὲ καὶ Διοκλῆς (sc. τὴν παράλυσίν φασι γίνεσθαι) ὑπὸ παχέος καὶ ψυχροῦ φλέγματος περὶ τὰς ἀποφύσεις τὰς ἀπὸ καρδίας καὶ τῆς παχείας ἀρτηρίας γινομένου, δι' ὧνπερ ἡ κατὰ προαίρεσιν κίνησις ἐπιπέμπεται τῷ σώματι vgl. S. 11f. Nerven hat er so wenig gekannt, wie Aristoteles. Zeller II 2, 518. Meyer a. a. O. 440.

²⁾ Vgl. S. 20. 46.

³⁾ Dass er das Pneuma noch nicht, wie sein Schüler Praxagoras, streng auf die Arterie beschränkt hat, wird das Folgende lehren. Schon Fredrich a. a. O. 77 f. hat vermutet, dass er die linke Herzkammer als Hauptsitz von Pneuma und Verstand angesehen habe.

⁴⁾ Fuchs a. a. O. 4, 542. [Hipp.] περί ἰερ. νούσ. c. 4 (VI 368): οὐ γὰρ οΙόν τε τὸ πνεῦμα στῆναι, ἀλλὰ χωρεί ἄνω καὶ κάτω. ἢν γὰρ στῷ που καὶ ἀποληφθῷ, ἀκρατὸς γίνεται ἐκεῖνο τὸ μέρος ὅπου ἄν στῷ.

⁵⁾ Arist. 479 a 8f.

je nach dem Organ, in welchem die Verstopfung ihren Sitz hat, verschiedene Namen führen. Diese Verstopfung wird durch die beiden Säfte Schleim und Galle hervorgerufen, von denen der Schleim eine widernatürliche Abkühlung 1), die Galle eine übermässige Erhitzung hervorruft. Infolge der übermässigen Erhitzung kommt das Blut in den Adern zum Sieden und wird dick 2), übermässige Abkühlung lässt es dagegen fest werden. 3) Die Verstopfung des Pneuma hat Fieber im Gefolge, während infolge übermässiger Erhitzung des Blutes durch Galle Entzündung entsteht. 4) Die Entzündung wieder kann, da sie auch durch Verstopfung hervorgerufen wird, gleichfalls mit Fieber verbunden sein. 5) Das Fieber ist also immer ein sekundäres, symptomatisches Leiden (ἐπιγέννημα Aet. plac. V 29, 2. 441, 17). Lethargie beruht nach diokleischer Lehre auf Abkühlung des ψυχικόν πνευμα im Herzen und Gehirn 6), Verstopfung des Pneuma in den Kopfadern ruft κεφαλαία hervor⁷), in der Aorta dagegen Epilepsie und Apoplexie 8), in den feinsten Verästelungeu der Aorta Paralyse. 9) Die σπασμοί 10) entstehen infolge von Verstopfung des Pneuma in den am Rückgrat befindlichen Blutgefässen, Pleuritis 11) durch Verstopfung der an den Rippenknorpeln sich hinziehenden φλέβες. In den Gedärmen hat Verstopfung des Pneuma Darmverschlingung zur Folge, in der Leber Leberentzündung. 12)

¹⁾ Fuchs a. a. O. 2, 541. Die Lethargie verdankt dem Schleim seine Entstehung: das war allgemeines Dogma, auch koisch (περὶ ἰερ. νούσ. c. 15). Der Schleim wirkt mit seiner Kälte auf das ψυχικὸν πνεθμα betäubend.

²⁾ Gal. VIII 186: ταῦτα προειπών ὁ Διοκλῆς ἐφεξῆς αὐτοῖς προσέθηκε τὴν αἰτίαν ιδόἐ πως γράψας ' τοὺς δὲ φυσώδεις καλουμένους ὑπολαμβάνειν δεῖ πλεῖον ἔχειν τὸ θερμὸν τοῦ προσήκοντος ἐν ταῖς φλεψὶ ταῖς ἐκ τῆς γαστρὸς τὴν τροφὴν δεχομέναις, καὶ τὸ αίμα πεπαχύνθαι τούτων.' Fuchs a. a. O. 17, 548 (ζέσις τοῦ ἐν τῆ καρδία αίματος) [Hipp.]. περὶ ἰερ. νούσ. c. 15 (VI 390): διαθερμαίνεται (sc. ὁ ἐγκέφαλος) δὲ καὶ ἐπὴν τὸ αίμα ἐπέλθη πουλὸ ἐπὶ τὸν ἐγκέφαλον καὶ ἐπιζέση. Vgl. ζέσις bei Plat. Tim. 66 B.

³⁾ πῆξις τοῦ αἴματος Fuchs a.a. O. 2, 541. περί ίερ. νούσ. c. 7 (VI 374): κρατεῖ γὰρ τοῦ αἴματος (sc. τὸ φλέγμα) τῷ ψυχρῶ καὶ πήγνυσιν. Vgl. Plat. Phil. 32 A.

⁴⁾ Fuchs a. a. O. 17, 548. 29, 553. Plat. Tim. 85.

⁵⁾ Fuchs 30, 554.

⁶⁾ Fuchs 2, 541.

⁷⁾ Fuchs 5, 543. [Hipp.] περί φυσῶν. c. 8 (VI 102).

⁸⁾ Fuchs 3, 541. 4, 543.

⁹⁾ Fuchs 20, 550.

¹⁰⁾ Vgl. S. 11f.

¹¹⁾ Fuchs 8, 544.

¹²⁾ Fuchs 14, 547. 29, 553.

Die dritte Stelle nehmen bei Philistion die äusseren Ursachen ein, deren er drei angiebt: Verwundungen oder Geschwüre, Witterungsverhältnisse, Diätfehler (Pap. Lond. XX 37f.). Dass Diokles die Witterungsverhältnisse gleichfalls als wichtig für die Gesundheit betrachtete, folgt aus der oben angeführten Stelle des Aet. plac. V 30, 2. Für Plato gilt das gleiche. 1) Verwundungen und Geschwüre hatten nach seiner Meinung Fieber im Gefolge. Aet. plac. V 29, 2 (441, 17 D): Διοχλής δέ φησιν 'όψις άδήλων τὰ φαινόμενα' ἔστι δέ, οίς φαινομένοις δράται δ πυρετός έπιγενόμενος, τραύματα καὶ φλεγμοναὶ καὶ βουβῶνες. Den hohen Wert rationeller Diät hat Diokles anerkannt wie kaum ein anderer Arzt: 2) in seinen Υγιεινά πρός Πλείσταρχον hat er seine diätetischen Grundsätze niedergelegt. Zum Überfluss wird es in einem von Oribasius (III 180) aufbewahrten Bruchstück mit Nachdruck hervorgehoben: φυλάττεσθαι δὲ ἀεὶ δεῖ τά τε ἀήθη καὶ τὰ ἰσχυρὰ καὶ δύσπεπτα τῶν βρωμάτων καὶ τὰ πολλὰ λίαν παρά γάρ το πλήθος ούχ ήττον ή παρά τάς μοχθηρίας ένίστε τῶν ἐσθιομένων ἐνοχληθείη μαλλον ἄν τις.

Die Berührung der diokleischen Lehre mit Philistion war schon den Alten aufgefallen. Uns steht dafür das bereits besprochene Zeugnis des Galen in seiner Schrift περί χρείας ἀναπνοής c. 1 (IV 471) zu Gebote: ἢ τῆς ἐμφύτον θερμασίας ἀνάψυξίς τις (sc. ἡ ἀναπνοή), ὡς Φιλιστίων τε καὶ Διοκλῆς; Plato im Tim. 70 C lehrte dasselbe: τῆ δὲ δὴ πηδήσει τῆς καρδίας ἐν τῆ τῶν δεινῶν προσδοκία καὶ τῆ τοῦ θυμοῦ ἐγέρσει, προγιγνώσκοντες, ὅτι διὰ πυρὸς ἡ τοιαύτη πᾶσα ἔμελλεν οἴδησις γίγνεσθαι τῶν θυμουμένων, ἐπικουρίαν αὐτῆ μηχανώμενοι, τὴν τοῦ πλεύμονος ἰδέαν ἐνεφύτευσαν ἔνα τό τε πνεῦμα καὶ τὸ πῶμα δεχομένη, ψύχουσα ἀναπνοὴν καὶ ἡαστώνην ἐν τῷ καύματι παρέχοι. Vgl. 78 E. ³) Beide Ärzte stimmen

¹⁾ Plat. Leg. VII 797 E. Vgl. Poschenrieder a. a. O. 32.

²⁾ Vgl. Plat. Rep. III 405 CD: το δε Ιατρικής, ήν δ' εγώ, δείσθαι δ τι μή τραυμάτων ενεκα ή τινων επετείων νοσημάτων επιπεσόντων, άλλὰ δι' ἀργίαν τε καὶ δίαιταν, οιαν διήλθομεν, ρευμάτων τε καὶ πνευμάτων ώσπερ λίμνας εμπιπλαμένους φύσας τε καὶ κατάρρους νοσήμασιν δυδματα τίθεσθαι ἀναγκάζειν τοὺς κομφοὺς ᾿Ασκληπιάδας, οὐκ αίσχρὸν δοκεί;

³⁾ Vgl. [Hipp.] περί καρδ. c. 5 (IX 84): ἀλλὰ γὰρ ἤδη καὶ τοῦ πνεύμονος ἐνδύεται (sc. ἡ καρδίη) μετὰ προσηνίης καὶ κολάζει τὴν ἀκρασίην τοῦ θερμοῦ περιβαλλομένη ὁ γὰρ πνεύμων φύσει ψυχρός ἀτὰρ καὶ ψυχόμενος τῇ εἰσπνοῷ. Gal. V 713 (721 M): φαίνεται γὰρ ἔν τῷ περί χρείας ἀναπνοῆς λόγω συνακολουθῶν ὁ Πλάτων τῷ Ἰπποκράτει βουλομένω τὴν μὲν εἰσπνοὴν ἐμψύξεως ἔνεκα γίνεσθαι τῆς ἐμφύτου θερμασίας, τὴν δὲ ἐκπνοὴν ἀποχύσεως καὶ διαπνοῆς τῶν λιγνυωδῶν περιττωμάτων. Aristoteles hatte bekanntlich dieselbe Erklärung gegeben: de gen. III 6. de rep.

auch in der auf empedokleischer Lehre 1) beruhenden Annahme überein, dass die Luft nicht nur durch Nase und Mund, sondern auch durch die Haut im Körper aus- und eingehe. 2) Wieder befindet sich Plato in Übereinstimmung mit dieser Lehre (Tim. 79 D): δυοῖν δὲ ταῖν διεξόδοιν οὔσαιν, τῆς μὲν κατὰ τὸ σῶμα ἔξω, τῆς δὲ αδ κατὰ τὸ στόμα καὶ τὰς ψῖνας, ὅταν μὲν ἐπὶ θάτερα ὁρμήση, θάτερα περιωθεῖ κτλ.

Den Atmungsprozess stellte sich Diokles in offenbarer Abhängigkeit von Empedokles3) als einen durch die Blutbewegung vermittelten Kreislauf vor. Wenn Lunge und Herz durch Mund und Nase die Luft nach aussen abgeben, d. h. wenn die Luft und Blut enthaltenden Adern von der Oberfläche der Haut nach oben strömen, dringt Luft durch die Poren der Haut in den Körper ein, wenn dagegen Luft von aussen durch Mund und Nase dem Körper zugeführt wird, findet umgekehrt der Abfluss der Luft durch die Poren der Haut statt 4). Vind. c. 17: igitur cor aliquando cum ex pulmone impletur, si quid per superficiem cutis venerit, recusat atque recludit, aliquando cum pulmo deficiens cordi non dederit, siquidem eo tempore cum ad accipiendum officium visitatur superioribus haustibus, tunc rursus cor ex toto corpore sumit aerem sibi consuetum atque ita respirationis perficit officium, differenti tempore inducens frigus semper corpori necessarium. hunc (sc. aerem) adducit (sc. anima) non solum per nares, verum etiam per totum corpus officio commutato. quando enim per nares inferius adducitur, per fauces ad pulmonem fertur, exinde pars cordi, pars thoraci transmittitur. tunc

^{10, 475} b 16. Lichtenstädt, Platons Lehren auf dem Gebiete der Naturforschung und der Heilkunde Leipzig 1826, 97 f.

¹⁾ Zeller II3 730 A 3.

²⁾ Für Philistion vgl. Anon. Lond. XX 45. Für Diokles Orib. III 170: ποιει δὲ ἡ μὲν τρτψις τὸ δερμάτιον ἰσχυρότερον ἡ δὲ σμῆξις τοὺς πόρους καθαρωτέρους καὶ εὐπνοωτέρους. Gal. XI 507. XVIIB 421.

³⁾ Zeller I 25, 799.

⁴⁾ Der Bericht des Anonymus Lond. XXIII 12 ff. in dem theoretischen Teil über die Verwendung des Pneuma im menschlichen Körper beruht auf diokleischer Lehre. Dass das Pneuma nicht nur durch die Poren der Haut, Luftröhre, Lunge, Herz, sondern auch in geringer Menge durch die Speiseröhre in den Magen gelangt, entspricht seiner Auffassung. Orib. III 171: οἱ δὲ ἀπὸ τῶν σιτίων μέτριοι μὲν ὄντες καὶ βραδεῖς (sc. περίπατοι) ὁμαλίζουσὶ τε καὶ μιγνύουσι τὰ σιτία καὶ τὰ ποτὰ καὶ τὰ συγκαταλαμβανόμενα τῶν πνευμάτων αὐτοῖς. Plato Tim. 80 D lehrt dasselbe. Anon. Lond. XXIII 16. Dass der Anonymus (XXIII 38) die diokleische Ansicht von dem Zwecke der Atmung teilt, ist bereits oben bemerkt worden.

impletis locis inductus aer per vias totius corporis insensuales totus egeritur. quando autem ex pulmone atque corde et ventre redditur, rursum per fauces reciprocus fertur ad narium atque oris vias: tunc via servata rursum per totam corporis superficiem inducitur per eiusmodi, qui per supradictas vias exierit. Dieselbe Darstellung des Atmungsprozesses, die als diokleisch feststeht auf dem sichern Grunde des Berichtes des Vindicianus, kehrt mit merkwürdiger Begründung bei Plato 1) im Timaios 79 A wieder: πάλιν δὲ τὸ τῆς άναπνοῆς ἴδωμεν πάθος, αίς χοώμενον αίτίαις τοιούτον γέγονεν, οδόνπες τὰ νῦν ἐστιν. ὧδ' οὖν ἐπειδή κενόν οὐδέν ἐστιν, εἰς δ τῶν φερομένων δύναιτ' ἄν εἰσελθεῖν τι, τὸ δὲ πνεῦμα φέρεται παρ' ήμῶν ἔξω, τὸ μετὰ τοῦτο ήδη παντὶ δήλον, ώς οὐχ εἰς κενόν, άλλὰ τὸ πλησίον ἐχ τῆς ἔδρας ώθεῖ τὸ δ' ωθούμενον έξελαύνει το πλησίον άεί, και κατά ταύτην τήν άνάγχην πῶν περιελαυνόμενον εἰς τὴν έδραν, δθεν έξηλθε τὸ πνεῦμα, είσιον έχεισε και άναπληρούν αὐτήν ξυνέπεται τῷ πνεύματι, καί τούτο άμα πάν οίον τροχού περιαγομένου γίγνεται διά τὸ κενὸν μηδέν είναι. διό δή τὸ τῶν στηθῶν καὶ τὸ τοῦ πλεύμονος ἔξω μεθιέν το πνεύμα πάλιν ύπο του περί το σώμα άέρος, είσω διά μανών των σαρχών δυομένου και περιελαυνομένου, γίγνεται πλήρες. αδθις δὲ ἀποτρεπόμενος δ ἀὴρ καὶ διὰ τοῦ σώματος ἔξω ἰών εἴσω την άναπνοήν περιωθεί κατά την του στόματος καί την των μυχτήρων δίοδον. Das Charakteristische in seiner Darstellung ist wie bei Diokles die Erkenntnis von dem Zusammenhang der Atmung mit dem Blutlauf und die Herleitung des Ein- und Ausatmens von der wechselseitigen Thätigkeit der beiden Luftkanäle, der Lunge und der Poren der Haut. 2) In dem Erklärungsversuch, den Plato von diesem Vorgange gegeben, schimmert ganz deutlich empedokleische Farbe durch: die beiden Hauptpunkte, die er ihm zu Grunde gelegt, die Leugnung des leeren Raumes 3) und die damit eigentlich im Widerspruch stehende Lehre von den Poren, sind dem empedokleischen System eigen; sodann erinnert die Annahme von dem Streben des Gleichen zum Gleichen (79 E) deutlich genug an das bekannte empe-

¹⁾ Vgl. Gal. V 710. Arist. de resp. c. 5. Plut. quaest. Plat. VII 1004 E. Erasistratos hatte bereits die platonische Erklärung bekämpft. Gal. περί φυσ. δυν. II 8 (182 H.): έν δὲ τοῖς περὶ τῆς ἀναπνοῆς τοῖς περιωθεῖσθαι τὸν ἀέρα φάσχουσιν (sc. Ἐρασίστρατος φιλοτίμως ἀντιλέγει.)

²⁾ Lichtenstädt a. a. O. 97. 111. Zeller II3 730. vgl. Gal. V 708 (714 M).

³⁾ Aet. plac. I 18, 2 (316, 1 D): Ἐμπεδοκλῆς· 'οὐδέ τι τοῦ παντός κενεόν πέλει οὐδὲ περισσόν.'

dokleische Naturprincip: πρὸς ὁμοῖον ἐκέσθαι v. 267 ¹). Hierin steht Plato unter dem Einfluss der Akragantiners. Wenn er aber die Thatsache des Aus- und Einströmens der Luft in Zusammenhang bringt mit seiner Annahme von dem kreisförmigen Umschwung des Ganzen, so ist er darin seine eigenen Wege gewandelt. Das Experiment, mit dem Empedokles seine Theorie von der Hautatmung begründet hat, ist mit dieser platonischen Lehre unvereinbar.

Diokles lehrte, dass die eingepflanzte Wärme. Pneuma und Blut ihren Ausgangspunkt im Herzen haben und sich von da durch Arterien und Venen im Körper verbreiten. 2) Da nach seiner Auffassung der Atmungsprozess zur Abkühlung der eingepflanzten Wärme dient, so kannte er die Adergänge, durch welche die Lunge mit dem Herzen in Verbindung steht. Das gleiche gilt für Philistion (Gal. IV 471) und für Plato Tim. 70 CD. 3) Philistion liess die Abkühlung auch durch die Feuchtigkeit erfolgen, welche die Lunge durch die Luftröhre in sich aufnimmt. 4) Ob Diokles diese bekannte Theorie acceptiert hat, wissen wir nicht; wahrscheinlich ist es nicht. Plato kannte sie (Tim. a. a. O. 84 D), sie war also sicher der sikelischen Schule eigen: 5) der auf den Lehren dieser Schule fussende Verfasser von περὶ καρδίης teilt sie gleichfalls. Das Bedenken Fredrichs⁶) gegen die Abhängigkeit Platos von Philistion auch in diesem Punkte halte ich nicht für berechtigt. Beide, der Karystier wie der Lokrer, betrachteten also die Lunge als das Organ, welches dem Herzen

Zeller I⁵ 766. Aet. plac. IV 22, 1 (411, 26D).

²⁾ Fuchs anecd. 2, 541. 5, 543. 17, 548. Tert. de anima c. 15. Dox. 204 A. und 391. Arterien und Venen enthalten Luft und Blut, aber in jenen ist mehr Luft, in diesen mehr Blut. Vind: nam arteria (παχετα ἀφτηφία) multum habet spiritum et modicum sanguinem, vena autem multum sanguinem et modicum spiritum.

³⁾ Aristoteles hat bekanntlich diese Theorie gleichfalls übernommen (h. a. I c. 17, 496 a 27). Meyer, Arist. Tierkunde 438. Zeller II² 519.

⁴⁾ Plut. quaest. conv. VII 1.

⁵⁾ Der koischen Schule scheint diese Theorie fremd gewesen zu sein. Die knidische Schule teilte sie: ob ihr die Priorität gebührt, lässt sich nicht feststellen. Jedenfalls beruht die von Galen für diese Schule sicher bezeugte Behandlungsweise der Lungenschwindsucht auf dieser Theorie (Gal. I 128 V 714. vgl. περὶ νούσων II 47f). Mit ihr hängt die von dem knidischen Verfasser von περὶ τῶν ἐντὸς παθῶν c. 23 aufgestellte Ätiologie der Wassersucht zusammen (vgl. Littré VII 604f.). Aristoteles hatte sie verworfen: h. a. I 16 (495 b 16): ἡ μὲν οὖν ἀρτηρία τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον καὶ δέχεται μόνον τὸ πνεῦμα καὶ ἀφίησιν, ἄλλο δ' οὐ-δὲν οῦτε ξηρὸν οῦθ' ὑγρόν, ἡ πόνον παρέχει, ἔως ᾶν ἐκβήξη τὸ κατελθόν.

⁶⁾ Fredrich a. a. O. A. 2.

beigegeben ist, um das Überhandnehmen der eingepflanzten Wärme zu verhindern. 1) Das ist aber wieder genau die Auffassung, die Plato im Timaios vertreten hat 70 C: τῆ δὲ δὴ πηδήσει τῆς καφδίας ἐν τῆ τῶν δεινῶν πφοσδοκία καὶ τῆ τοῦ θυμοῦ ἐγέφσει, πφογιγνώσκοντες, ὅτι διὰ πυφὸς ἡ τοιαὐτη πᾶσα ἔμελλεν οἴδησις γίγνεσθαι τῶν θυμουμένων, ἐπικουφίαν αὐτῆ μηχανώμενοι τὴν τοῦ πλεύμονος ἰδέαν ἐνεφύτευσαν, πρῶτον μὲν μαλακὴν καὶ ἄναιμον, εἶτα σήφαγγας ἐντὸς ἔχουσαν οἰον σπόγγου κατατετρημένας, ἴνα τό τε πνεῦμα καὶ τὸ πῶμα δεχομένη, ψύχουσα, ἀναπνοὴν καὶ ἑαστώνην ἐν τῷ καύματι παφέχοι. διὸ δὴ τῆς ἀφτηφίας ὀχετοὺς ἐπὶ τὸν πλεύμονα ἔτεμον καὶ πεφὶ τὴν καφδίαν αὐτὴν πεφίεστησαν οἷον ἄλμα μαλακόν, ἴν' ὁ θυμὸς ἡνίκα ἐν αὐτῆ ἀκμάζοι, πηδῶσα εἰς ὑπεῖκον καὶ ἀναψυχομένη, πονοῦσα ἤττον μᾶλλον τῷ λόγφ μετὰ θυμοῦ δύναιτο ὑπηφετεῖν. Vgl. 84 D.

Den physiologischen Vorgang der Ernährung erklärte Diokles aus der Bewegung des Blutes. Die Verdauung (πέψις) der aufgenommenen Nahrung erfolgt im Magen mit Hilfe der eingepflanzten Wärme. ²) Dabei machen die mit Flüssigkeit durchsetzten Bestandteile der Nahrung unter Einwirkung der mit ihr aufgenommenen Luft ³) einen Gärungs- oder Fäulnisprozess durch. ⁴) In dieser Erklärung des Verdauungsprozesses hält er sich direkt an Empedokles ⁵), dessen Lehre auch von dem Verfasser von περὶ

¹⁾ Vgl. Vind. c. 43: sed pulmonem esse velut cellarium spiritus ad arterias mittendi seu replendi omnem corporis regionem, ex quo spiritu omnes nostri artus commoventur. Die Vergleichung der Funktion der Lunge mit einem Blasebalge (Vind. c. 22) kehrt bei Arist. de resp. 7,474 a 12 wieder. Vgl. Vind. Gyn. c. 10 (438 R).

²⁾ Vind. c. 42: digestionem inquit fervore fieri. c. 32: tria inquit officia ac discretiones in corpore nutrimentum sustinere, quorum primum in ventre mixtum constituit calefacto atque decocto. Das war auch die Ansicht des Empedokles (Aet. plac. V 27, 1. 440, 6D) und Platos.

³⁾ Vgl. Diokles bei Orib. III 171.

⁴⁾ Vind. c. 32: tribus ergo, ut supra diximus, officiis ac discretionibus constitutis... aut non digeri cibos in alborem, quos putredinem seu fermentosam sumere qualitatem, quam ζύμωσιν appellavit, ante ipsum ceteri probaverunt etc. Ps. Sor. quaest. med. 61 (Rose Anecd. II 255): quomodo Hippocrates et Erasistratus et Diocles et Genoetas (?) et Asclepiades philosophi digestionem cibi et potus fieri dixerunt? Hippocrates ab innato in nobis calore fieri digestionem dixit, Erasistratus vero teri et solvi, Diocles autem putrescere, Genoetas a natura elimari, Asclepiades autem per exercitationem corporis fieri dixit. Vgl. Ps. Gal. δοοι ιατρ. 99 (XIX 373). Vgl. S. 34.

⁵⁾ Plut. quaest. nat. II p. 912 C: ή δὲ πέψις ἔοικεν εἶναι σῆψις, ὡς Ἐμπε-δοκλῆς μαρτυρεῖ λέγων: 'οἶνος ὑπὸ φλοιῷ πέλεται σαπὲν ἐν ξύλφ ὕδωρ.' Arist.

ἀρχ. ἰητρικῆς und von Pleistonikos¹) übernommen worden war, während Aristoteles und Erasistratos dagegen polemisierten.²) Befördert wird die Verdauung durch eine innige Vermengung der festen, flüssigen und luftförmigen Bestandteile der Nahrung: im anderen Falle vermag die Wärme die aufgenommene Nahrung nicht zu bewältigen, und es treten Verdauungsstörungen und krankhafte Zustände ein.³)

Die verdaute Nahrung gelangt aus dem Magen nach Absonderung der περιττώματα, die in den Darm übergehen (ἀποκρίνασθαι είς την κάτω κοιλίαν, in die Adern (φλέβες αὶ ἐκ τῆς γαστρὸς τὴν τροφὴν δεκόμεναι) 4), und wird von ihnen dem ganzen Körper zuge-

de gen. anim. IV 8, 777 a 7: τὸ γὰρ γάλα πεπεμμένον αξμά ἐστιν, άλλ' οὐ διεφθαρμένον. Ἐμπεδοκλῆς δ' ἢ οὐκ ὀρθῶς ὑπελάμβανεν ἢ οὐκ εὖ μετήνεγκε ποιήσας ὡς τὸ γάλα μηνὸς ἐν ὀγδοάτου δεκάτη πύον ἔπλετο λευκόν'. σαπρότης γὰρ καὶ πέψις ἐναντίον, τὸ δὲ πύον σαπρότης τις ἐστίν, τὸ δὲ γάλα τῶν πεπεμμένων. Vgl. Emp. frg. ed. Stein v. 221. 280. In den pseudogal. δροι (XIX 372 f.) ist wohl richtig überliefert: Ἐμπεδοκλῆς δὲ σήψει (sc. τὴν πέψιν γίγνεσθαι).

1) [Hipp.] περί ἀρχ. ἰητρ. c. 11 (12 K). Cels. praef. 4: duce alii Erasistrato teri cibum in ventre contendunt, alii Plistonico, Praxagorae discipulo, putrescere.

2) Arist. a. a. O. Erasistratos bei Gal. περὶ φυσ. δυν. II 8 (182 H). Zu dem Worte ζύμωσις, das bei Plato Tim. 66 B (vgl. 74 C) wiederkehrt, vgl. Foesius oecon. Hipp. 259: fermentari autem cibi dicuntur, qui ad concoctionem praeparantur et subiguntur, dum calore agitantur et permixta multa materia flatuosa attolluntur ac intumescunt. Bedenkt man, dass bei Plato Tim. 66 B die Vorgänge des Siedens und Gärens auf das Saure zurückgeführt werden: τὰ δὲ τῆς γεώδους, όμοῦ κινουμένης τε καὶ αἰρομένης, ζέσιν τε καὶ ζύμωσιν ἐπίκλην λεχθῆναι· τὸ δὲ τούτων αἴτιον τῶν παθημάτων ὁξὲ προσφηθῆναι, so dürfte bei der notorischen Abhängigkeit des Diokles von derselben Schule wie Plato die Vermutung nicht für zu sehr gewagt gelten, dass Diokles bereits die Bedeutung des sauren Magensaftes in dem Verdauungsprozess gekannt hat.

3) Diokles bei Orib. III 171: οἱ μὲν οὖν πρὸ τῆς προσφορᾶς τῶν σιτίων πλείους γινόμενοι (sc. περίπατοι), κενοῦντες τὸ σῶμα, δεκτικωτέρους τῆς τροφῆς καὶ πέττειν τὰ βρωθέντα ποιοῦσι δυνατωτέρους· οἱ δὲ ἀπὸ τῶν σιτίων μέτριοι μὲν ὄντες καὶ βραδεῖς ὁμαλίζουσί τε καὶ μιγνύουσι τὰ σιτία καὶ τὰ ποτὰ καὶ τὰ συγκαταλαμβανόμενα τῶν πνευμάτων αὐτοῖς καὶ τὰ πρόχειρα τῶν περιττωμάτων ἐκκρίνοντες λαπάττουσιν, εὐογκότερον ποιοῦντες τὸν ὄγκον τοῦ πληρώματος ἀπὸ τε τῶν ὑποχονδρίων καταβιβάζοντες τὰς περὶ τὴν κεφαλὴν αἰσθήσεις βελτίους ποιοῦσι καὶ τοὺς ὅπνους ἀταρακτοτέρους· τοὺς δὲ πολλοὺς καὶ ταχεῖς τῶν μετὰ τὰ σιτία πρὸς οὐδὲν ἄν τις ἐπαινέσειεν· σείοντες γὰρ ἰσχυρῶς τὸ σῶμα διακρίνουσί τε καὶ χωρίζουσιν ἀπὸ ἀλλήλων τὰ σιτία καὶ τὰ ποτά, ὥστε κλύδαξίν τε γίνεσθαι καὶ δυσπεψίαν καὶ τὴν κοιλίαν ἐπιταράττεσθαι πολλάκις. Vgl. Gal. XVIIB 421, wo auch die Schweisssekretionen als Folge der schlechten Verdauung aufgefasst werden. Diokles bei Fuchs a. a. O. 34, 556.

4) Gal. VIII 187. Vind. c. 32: tria inquit officia atque discretiones in

führt (ὑπάγειν εἰς τὸ σῶμα τὰ σιτία). Die überschüssige Flüssigkeit wird in ihnen wie die Molken von der Milch abgesondert¹) und gelangt zunächst in die Nieren²) und von da in die Blase, von welcher Flüssigkeit aus dem ganzen Körper angezogen wird. Von den Organen wird der Überschuss an Flüssigkeit tanquam aliena (ὡς παρὰ φύσιν) durch den Schweiss nach aussen abgegeben.³) Diokles unterschied zwischen der unmerklichen Hautausdünstung, bei der Pneuma und Feuchtigkeit in Dunstform den Körper verlassen⁴), und dem tropfbaren Schweiss und behauptete, dass der letztere in gewöhnlichem, ruhigem Zustande des Körpers παρὰ φύσιν sei, im Dampfbad dagegen, bei körperlicher Anstrengung oder in warmer Luft κατὰ φύσιν.⁵) Diese Behauptung, die den Widerspruch

corpore nutrimentum sustinere, quorum primum in ventre mixtum constituit calefacto atque decocto, secundum in venis, tertium in particulis, quae pro membrorum dispositione supradicta accipiunt. sed ex primo officio atque discretione si quid inutile fuerit, in stercora per intestina devenire. ex secundo autem, quod venis perficitur, superfluum in urinam transire atque in vesicam decurrere . . . item ex tertio officio, quod in partibus posuimus, quae in se supradicta suscipiunt nutrimenta, si qua superflua fuerint, tanquam aliena per sudorem egerunt. Die Erklärung, die Galen von dem Verdauungsprozess gegeben, beruht im wesentlichen auf diokleischer Lehre (Gal. XV 232 VI 303 III 266 f. vgl. Steph. schol. in Hipp. Dietz I 148. Vind. 477 (ed. Rose)). Allerdings nimmt bei ihm die zweite Stelle die Leber und die dritte Stelle die Organe, resp. das Blut ein.

1) Vgl. Vind. a. a. O. Die Vergleichung ist empedokleisch. Vgl. Emped. bei Plut. quaest. nat. 20 p. 917 B: ἔνιοι δέ φασιν ώσπες γάλακτος δρρόν τοῦ αξιιατος ταραχθέντος ἐκκρούεσθαι τὸ δάκρυον, ὡς Ἐμπεδοκλῆς.

2) Gal. XIV 744: Ιστορεί δὲ Διοκλῆς καὶ τὰ ἐν θώρακι ἐμπυήματα, ἔστιν ὅτε συρρηγνύμενα εἰς τὴν ἐπὶ νεφροὺς καὶ κύστιν φέρουσαν ἀρτηρίαν, ταύτῃ ἀποκρίτεσθαι σὰν τοῖς οὕροις.

3) Theophr. περὶ ἰδρώτων (403, 35 W): άλμυρος μὲν οὖν γίνεται (sc. ὁ ἰδρώς) διότι τὸ ἀλλότριον ἐκκρίνεται, πρὸς φύσιν τῆς σαρκὸς ἐξανηλωμένου τοῦ γλυκυτάτου καὶ κουφοτάτου· τὸ γὰρ τοιοῦτον ἐν μὲν τῆ ὑποστάσει τῆ κατὰ τὴν κύστιν οὖρον, ἐν δὲ τῆ σαρκὶ ἱδρώς καλείται· πλὴν ὅτι συμβαίνει τὸ μὲν αὐτομάτως καὶ οἰον αὐτῆς τῆς φύσεως ἐργαζομένης ὑφίστασθαι, τὸν ἱδρῶτα δ' ἐκκρίνεσθαι διὰ τὴν κίνησιν ἢ πόνον ἢ ἀπλῶς τὴν τοῦ θερμοῦ καὶ πνεύματος δύναμιν.

4) Gal. XI 472: τούτου δὲ γιγνομένου, πολλὰ τῶν εἰθισμένων διὰ τῆς σαρχός μετὰ τοῦ πνεύματος ῥεῖν καὶ ἔξω διαπίπτειν ἀποστέγεσθαι (sc. φησίν Αρχίδαμος). Aus Diokles Schrift Archidamos. Theophr. a. a. O. betont gleichfalls, dass neben der Schweissaussonderung eine beständige Pneumaausdünstung in den Poren der Haut stattfindet.

5) Gal. XVIIB 421: δέδεικται δ' ύφ' ήμων έν τοτε περί φυσικών δυνάμεων οὐ μόνον δρεγομένη καὶ κατεργαζομένη καὶ προσφύουσα των μορίων (τοτε μ. ed.) ή φύσιε έκάστω τὴν οἰκείαν τροφήν, ἀλλὰ καὶ διαφοροῦσα τὰ περιττώματα ταύτης καὶ δοω περ ὰν ἢ ἡωμαλεώτερον τὸ ἔμφυτον θερμόν, τοσούτω μαλλον ἐκφεύγει

Galens hervorgerufen hat, begründete er damit, dass der tropfbare Schweiss eine Folge mangelhafter Verdauung sei. Wenn das Eugvvor θερμόν die aufgenommene Nahrung nicht zu verarbeiten vermag, so entstehen naturgemäss Cruditäten, welche auf das Blut zersetzend einwirken und Aussonderungen im Gefolge haben, die er mit Recht als παρά φύσιν bezeichnen konnte. 1) Wie viel einseitiger und oberflächlicher ist die Erklärung, welche der sophistisch angehauchte Verfasser von περί φυσῶν c. 8 (VI 102) von diesem Vorgange giebt, indem er in seiner bekannten Manier jede Schweissabsonderung für eine Verdampfung des Pneuma in den Poren der Haut ausgiebt. Theophrast scheint beide Auffassungen gekannt zu haben, wenn er zu Beginn seines Schriftchens de sudore sagt: δ ίδρώς πότερον έξ ύγρότητος εὐθύς ἐχχρινομένης γίνεται ή πνεύματος συμφύτου διιόντος διά της σαρχός είγ' έξω πήγνυται και συνίσταται καταψυχόμενος, ἔτερος ἔστω ἐν ἄλλοις λόγος. Aber auch die Lehre des Diokles ist weit davon entfernt, originell zu sein, sie knüpft vielmehr direkt an Empedokles an, der den Schweiss für eine durch Zersetzung des Blutes herbeigeführte Aussonderung wässeriger Blutteilchen gehalten hatte, 2) während Plato 3) und Theophrast 4) ihn auf eine Zersetzung

την αἴσθησιν ή διαπνοή. καὶ διὰ τοῦτο παρὰ φύσιν εἶναι τοὺς ἰδρῶτας ὁ Διοκλῆς εἶπεν, δτι καλῶς ἀπάντων διοικουμένων τῶν κατὰ τὸ σῶμα, κρατουμένης τῆς τροφῆς ὑπὸ φύσεως, οὐκ ἄν ποτε αἰσθητή διὰ τοῦ δέρματος ὑγρότης ἐκκριθείη δσα γὰρ ἐν βαλανείοις ἢ γυμναζομένοις σφοδρῶς ἢ διὰ θερινὸν θάλπος ἰδροῦσιν (οί) ἄνθρωποι, βιαίων αἰτιῶν εἰσιν ἔγγονα. Vgl. VII 89. XV 322.

¹⁾ Vgl. Arist. de part. anim. III 5,668 b 1: ἐκ μειζόνων δ' εἰς ἐλάττους αἱ φλέβες ἀεὶ προέρχονται, ἔως τοῦ γενέσθαι τοὺς πόρους ἐλάσσους τῆς τοῦ αἰματος παχύτητος δι' ὧν τῷ μὲν αἰματι δίοδος οὐχ ἔστι, τῷ δὲ περιττώματι τῆς ὑγρᾶς ἰχμάδος, δν καλοῦμεν ἰδρῶτα, καὶ τοῦτο διαθεριανθέντος τοῦ σώματος καὶ τῶν φλεβίων ἀναστοιωθέντων. ἤδη δέ τισιν ἱδρῶσαι συνέβη αἰματώδει περιττώματι διὰ καχεξίαν, τοῦ μὲν σώματος ἡνάδος καὶ μανοῦ γενομένου, τοῦ δ' αἰματος έξυγρανθέντος δι' ἀπεψίαν, ἀδυνατούσης τῆς ἐν τοῖς φλεβίοις θερμότητος πέσσειν δι' δλιγότητα.

²⁾ Aet. plac. V 22 (434, 13): ίδρῶτα δὲ καὶ δάκουον γίνεσθαι τοῦ αξματος τηκομένου καὶ παρὰ τὸ λεπτύνεσθαι ἀναχεομένου. Vgl. Plut. quaest. nat. 20, 917 B.

³⁾ Plat. Tim. 83D: ταύτην πάσαν τηκεδόνα άπαλης σαρχός μετά πνεύματος ξυμπλακείσαν λευκόν είναι φλέγμα φαμέν. φλέγματος δ' αξ νέου ξυνισταμένοι δρός ίδρως καὶ δάκρυον όσα τε άλλα τοιαυτα σώματα το καθ' ήμέραν χείται καθαιρόμενα. καὶ ταυτα μέν δή πάντα νόσων δργανα γέγονεν, όταν αίμα μή έκ τῶν σιτίων καὶ ποτῶν πληθύση κατὰ φύσιν, άλλ' έξ έναντίων τὸν δγκον παρὰ τοὺς τῆς φύσεως λαμβάνη νόμους.

⁴⁾ Theophr. a. a. O. 407, 44: δ δὲ ίδρως τῆξίς τίς ἐστι τῶν οἶον κακῶς προσφκοδομημένων ταις σαρξίν, δταν ἐκκρίνηται διὰ τὸ θερμόν.

des jungen Fleisches zurückführten, welche eine Aussonderung von Wässerigem zur Folge habe. Aber darin berührt sich wieder Plato mit Diokles, dass er wie dieser den Schweiss für den Beginn eines krankhaften Zustandes hielt, d. h. für παρά φύσιν. 1) Vergleicht man die diokleische Auffassung des Ernährungsprozesses mit der Lehre, die Plato im Timaeos vorgetragen hat, so wird sich ganz von selbst die Schlussfolgerung aufdrängen, dass er hierin auf dem Boden derselben Schule steht wie Diokles. Auch Plato vertritt die Ansicht, dass Speisen und Getränke in die Bauchhöhle, d. h. Magen und Gedärme gelangen, dort unter der Einwirkung des Feuers (d. h. des Eugvvor θερμόν) aufgelöst werden (τέμνειν, τήχειν καὶ κατὰ σμικρά διαιρεῖν) und sich dann in die Adern ergiessen, welche die Nahrung dem ganzen Körper, d. h. den einzelnen Organen zuführen, da sie ihn wie einen Wiesengrund durchströmen. 2) Wie Diokles kannte er als überschüssige Stoffe die vom Darm aufgenommenen περιττώματα sowie die unmerkliche Hautausdünstung und den Schweiss.3)

Die diokleische Lehre von den Blutgefässen des menschlichen Körpers kennen wir leider nur unvollkommen,⁴) aber soviel ergiebt sich aus den Bruchstücken, dass er das Herz als Quelle des Blutes

¹⁾ Man beachte die besondere Vorliebe des Diokles für die angeblich aristotelischen Termini κατὰ φύσιν und παρὰ ψύσιν (Gal. VIII 187. Orib. III 181. Vgl. Orib. III 182). Desgleichen bei Plato Tim. 30 B. 45 B. 62 B. 66 C. 82 A 83 E (vgl. τὸ προσηκον bei Diokles Gal. VIII 186. Plato Tim. 84 D). Die Ausbildung dieser Gegensätze gehört also einer älteren Zeit an: vgl. Diels, das phys. System des Straton Sitzgsb. der Berl. Akad. 1893, 16. Das gleiche hat Fredrich 201 A 1 für das Wort ὄγκος konstatiert. Das Wort ist empedokleisch v. 247. 299 St., bei Plato gleichfalls sehr häufig: Tim. 56 D. 60 CE. 81 B.

²⁾ Pla. Tim. 78 E: όπόταν γὰρ εἰσω καὶ ἔξω τῆς ἀναπνοῆς ἰούσης τὸ πῦρ ἐντὸς ξυνημμένον ἔπηται, διαιωρούμενον δὲ ἀεὶ διὰ τῆς κοιλίας εἰσελθὸν τὰ σιτία καὶ ποτὰ λάβῃ, τήκει δή, καὶ κατὰ σμικρὰ διαιροῦν, διὰ τῶν ἔξόδων ἢπερ πορεύεται διάγον, οἰον ἐκ κρήνης ἐπ' όχετοὺς ἐπὶ τὰς φλέβας ἀντλοῦν αὐτά, ρεῖν ιδοπερ δι' αὐλῶνος τοῦ σώματος τὰ τῶν φλεβῶν ποιεῖ ρεύματα. 80 D: καὶ δὴ καὶ τὸ τῆς ἀναπνοῆς... κατὰ ταῦτα καὶ διὰ τούτων γέγονεν, ιδοπερ ἐν τοῖς πρόσθεν εἰρηται, τέμνοντος μὲν τὰ σιτία τοῦ πυρός, αἰωρουμένου δὲ ἐντὸς τῷ πνεύματι ξυνεπομένου, τὰς φλέβας δὲ ἐκ τῆς κοιλίας τῇ ξυναιωρήσει πληροῦντος τῷ τὰ τετμημένα αὐτόθεν ἐπαντλεῖν καὶ διὰ ταῦτα δὴ καθ' δλον τὸ σῶμα πᾶσι τοῖς ζώρις τὰ τῆς τροφῆς νάματα οῦτως ἐπίρρυτα γεγονέναι κτλ. Poschenrieder a. a. O. 26 f.

³⁾ Vgl. Tim. 73 A. 83 E. 79 E.

⁴⁾ Vgl. Gal. XV 135: οὐδεὶς δὲ ἄλλος ἰατρὸς εἶπεν ὁκτὰ φλέβας ἀπό κεφαλῆς ἐπὶ τὰ κάτω τοῦ σώματος ἥκειν (wie der Verfasser von περὶ φύσ. ἀνθ. c. 11) οὕτε τῶν ἦττον οὕτε τῶν μαλλον ἀκριβῶς ἀνατεμνόντων, οὐ Διοκλῆς, οὐ Πραξαγόρας κτλ.

betrachtete 1) und dass er zwei Grundstöcke der Blutgefässe unterschied, die Arterie (Aorta), die er ἀρτηρία 2) oder möglicherweise wie Praxagoras zur Unterscheidung von der Luftröhre παχεῖα ἀφτηφία 3) nannte, und die κοίλη φλέψ,4) aus der die anderen φλέβες hervorgehen. Die Arterie mündet in die linke Herzkammer 5) und erstreckt sich bis zu den Nieren und der Blase (arteria renalis und vesicalis Gal. XIV 744). Der Name ἀρτηρίαι ist ihm fremd: das ist begreiflich, denn ἀρτηρίαι sind die Bronchien (Plato Tim. 78 C). Diokles berührt sich in dieser Lehre sehr nahe mit dem Verfasser von περί σαρχών c. 5 VIII 590), der sicher älter ist als der Karystier 6): δύο γάρ είσι κοῖλαι φλέβες ἀπὸ τῆς καρδίας τῆ μὲν οὔνομα ἀρτηρίη, τῆ δὲ κοίλη φλέψ, πρός ή ή καρδία έστίν και πλείστον έχει του θερμού ή καρδίη, ή ή κοίλη φλέψ, καὶ ταμιεύει τὸ πνευμα. Pneuma und eingepflanzte Wärme haben gleichfalls nach der Lehre des Karvstiers, wie wir oben gesehen haben, ihren Sitz im Herzen und strömen von da durch alle Adern, denn Venen und Arterien führen Blut und Pneuma.7) Das Herz zieht Luft an zur Abkühlung der Wärme.8) Dasselbe lesen wir bei dem Verfasser von περὶ σαρχῶν c. 6: καὶ το θερμον πλείστον ένι τήσι φλεψί και τή καρδίη, και διά τουτο πνεύμα ή χαρδίη έχει θερμή ἐούσα μάλιστα τῶν ἐν τῷ ἀνθρώπφ. δηίδιον δὲ τοῦτο καταμαθεῖν, ὅτι θερμόν ἐστι τὸ πνεῦμα ἡ καρδίη καὶ αὶ κοῖλαι φλέβες κινέονται ἀεί, καὶ τὸ θεομότατον πλεῖστον έν τησι φλεψί καὶ διὰ τοῦτο πνεῦμα ή καρδίη έλκει θερμή ἐοῦσα μάλιστα τῶν ἐν τῷ ἀνθρώπφ. Von Venen sind dem Diokles die Hepatitis bekannt, d. h. die Pfortader mit ihren Verästelungen in der Leber 9) sowie die Wurzeln der Pfortader, welche aus den Ver-

¹⁾ Fuchs An. med. gr. 2, 541: Διοκλής δε του περί την καρδίαν και τον εγκέφαλον ψυχικού πνεύματος κατάψυξιν ήγετται είναι και του ταύτη (sc. τή καρδία) συνοίκου αίματος ψύξιν. Vgl. 17, 548.

²⁾ Gal. XIV 744.

³⁾ Fuchs a. a. O. 4, 542. 20, 550.

⁴⁾ Fuchs a. a. O. 5, 543.

⁵⁾ Fuchs a. a. O. 4, 542. 20, 550. vgl. Fredrich a. a. O. 77.

⁶⁾ Diels, elementum 17 A. 3.

⁷⁾ Praxagoras hatte bekanntlich zuerst das Blut auf die Venen, das Pneuma auf die Adern beschränkt. Diokles ist von dieser Lehre weit entfernt: Gal. XIV 744. Vind. c. 35: tetanici vero fiunt statione sanguinis arteriae, qui ex corde fertur fieri. Vermutlich nahm er an, dass die Arterien mehr Pneuma, die Venen mehr Blut enthalten.

⁸⁾ Gal. IV 471. 731.

⁹⁾ Fuchs a. a. O. 29, 553: κατὰ δὲ Διοκλέα ἔμφραξιν τῶν ἐν τούτφ (sc. τῷ ἢπατι) φλεβῶν καὶ ἐγκατάκλεισιν τοῦ θερμοῦ (sc. ἤπατος φλεγμονὴν γίνεσθαι).

dauungsorganen hervorgehen und die in Chylus umgewandelten Säfte der Nahrung der Leber zuführen 1), ferner die φλέβες der Lungen, d. h. die beiden venae pulmonales2), die φλέβες, die sich an den Rippenknorpeln hinziehen3), d. h. die vena azygos und hemiazygos, die tiefliegenden Hohlvenen des Kopfes 4), die vena sublingualis 5), endlich die innere und äussere Vene der Armbeuge 6) und der Hand. 7) Trotz des unzureichenden Bildes, das wir aus diesen Stellen von seiner Auffassung des Adersystems gewinnen, sieht doch jeder auf den ersten Blick, dass Plato (Tim. 70 A) in dem wichtigsten Punkte, in der Herleitung des Blutes aus dem Herzen, mit ihm stimmt:8) την δε δη καρδίαν άμμα των φλεβων και πηγήν του περιφερομένου κατά πάντα τὰ μέλη σφοδοῶς αίματος είς τὴν δοουφορικήν οἴκησιν κατέστησαν, ίνα . . . όξέως διὰ πάντων στενωπων πάν, δσον αίσθητικόν έν τῷ σώματι τῶν τε παρακελεύσεων καὶ άπειλων αίσθανόμενον γίγνοιτο έπήχοον καί εποιτο πάντη καί τὸ βέλτιστον οὖτως ἐν αὐτοῖς πᾶσιν ἡγεμονεῖν ἐφ̃. Im übrigen zeigt die diokleische Lehre einen erheblichen Fortschritt: die Unterscheidung von Arterien und Venen ist Plato fremd, dagegen kennt er gleichfalls zwei Adernstränge, den einen rechts (Hepatitis), den anderen links (Splenitis), die sich neben dem Rückgrat von oben nach unten erstrecken und sich im Kopfe kreuzen (Tim. 77 C). Diese Beschreibung entspricht der des Diogenes von Apollonia⁹), aber während bei diesem das Herz nur eine nebensächliche Rolle spielt, ist es bei Plato der Mittelpunkt der Blutcirculation. Darin zeigt sich wieder seine Abhängigkeit von der sikelischen Schule, und ihr ist hierin auch der Verfasser von περὶ ἰερ. νούσ. c. 3 (VI 360) gefolgt.

Über die Fiebertheorie des Diokles steht uns abgesehen von

Gal. VIII 186: φλέβες αὶ ἐκ τῆς γαστρός τὴν τροφὴν δεχόμεναι.

²⁾ Cael. Aur. a. m. II 28: pati in peripneumonicis Diocles venas pulmonis inquit, Erasistratus vero arterias. Vind. c. 36. Vgl. S. 9.

Fuchs a. a. O. 544: δ δὲ Διοκλῆς καὶ τῶν περὶ τὰς πλευρὰς φλεβῶν ἔμφραξιν (sc. εἶναι τὴν πλευρῖτιν), αἔπερ κατὰ τὰ ἐξημμένα τῶν δοτῶν τέτανται.

Fuchs a. a. O. 5, 543: Διοκλής την κεφαλαίαν φησί γίνεσθαι περί τὰς κοίλας καὶ βυθίους φλέβας της κεφαλής έμφράξεως γενομένης.

⁵⁾ Cael. Aur. a. m. I 12: item (sc. Diocles) libro quem de passionibus et earum causis et curationibus scripsit non solum, inquit, ex bracchio sanguis est phreniticis detrahendus, sed etiam de venis quae sub lingua sunt.

⁶⁾ Cael. Aur. a. m. II 20.

⁷⁾ Cael. Aur. a. m. III 17.

⁸⁾ Fredrich a. a. O. 79.

⁹⁾ Arist. h. a. III c. 2 (512 a 22).

kurzen Notizen in den Placita des Aetius 1), in den Anecd. med. gr. 2) und bei Cael. Aur.3), die besagen, dass er das Fieber als Folgeerscheinung von Wunden, Entzündungen, Bubonen und von Verstopfung des Pneuma gekannt und zwischen kontinuierenden (nverτοὶ συνεχεῖς) und intermittierenden Fiebern unterschieden habe, eine wichtige Stelle des Galen (XVII A 222f.) zu Gebote, die bisher wenig beachtet worden ist. Galen berichtet, dass einige Ärzte die längeren Perioden der intermittierenden Fieber, d. h. die fünf-, siebenund neuntägigen im Gegensatz zu Hippokrates (Ep. I c. 24) verworfen hätten, eine Frage, die lediglich durch die Erfahrung entschieden werden könne. Doch wolle man auf rein logischem Wege die Theorie des Hippokrates widerlegen, so könne man mit Diokles die Frage aufwerfen, welche Säfte denn eigentlich die Entstehung jener Fieberarten vermitteln sollten: πρός δ' οὖν τὸν Ἰπποκράτην τάχα καὶ λογικήν ἄν τις ἀπόδειξιν εἴποι καθάπερ ὁ Διοκλῆς. 'ἐπὶ τίσι γὰρ ἐρεῖς τοῖς σημείοις ἡ χυμοῖς τὴν πεμπταίαν ἡ έβδομαίαν ή έναταίαν γίνεσθαι περίοδον ούχ έξεις'. Folglich gehörte Diokles zu jenen Ärzten, welche nur die kürzeren Perioden der intermittierenden Fieber, d. h. die Quotidian-, Tertian- und Quartanfieber gelten liessen, und als wichtiges Charakteristicum seiner Fiebertheorie ergiebt sich weiter aus dieser Stelle, dass er jede Fieberart von einer Verderbnis der vier Kardinalsäfte des menschlichen Körpers herleitete. Es ist kein Zweifel, dass diese von der koischen Schule abweichende Theorie, die in der Zahl der Fieberarten mit der von dem Verfasser von περὶ φύσιος ἀνθρώπου (c. 15) 4) vertretenen Fiebertheorie stimmt, eine Weiterbildung ist der Lehre des Arztes, den Plato Tim. 86 A benutzt hat, d. h. des Philistion: τὸ μὲν οὖν ἐκ πυρὸς ὑπερβολῆς μάλιστα νοσήσαν σωμα ξυνεχή καύματα καὶ πυρετούς ἀπεργάζεται, τὸ δ' ἐξ ἀέρος ἀμφημερινούς, τριταίους δ' ὕδατος διὰ τὸ νωθέστερον άέρος και πυρός αὐτό είναι τὸ δ' ἐκ γῆς, τετάρτως ὂν νωθέστατον τούτων, έν τετραπλασίαις περιόδοις χρόνου καθαιρόμενον, τεταρταίους πυρετούς ποιήσαν άπαλλάττεται μόγις. Seinem System entsprechend hatte dieser Arzt die vier verschiedenen Fieberarten auf die vier Elemente, resp. ihre Grundkräfte zurückgeführt. Für Diokles gwinnen wir daraus den bedeutsamen Thatbestand, dass

¹⁾ Aet. plac. V 29, 2. (441, 17 D).

²⁾ Fuchs a. a. O. 17, 548 (30, 554).

³⁾ Cael. Aur. a. m. II 10.

⁴⁾ Fredrich a. a. O. 24 f. 25 A 1.

er für die kontinuierenden Fieber eine Verderbnis der gelben Galle, für die Quotidianfieber eine solche des Schleimes, für die Tertianfieber eine Verderbnis des Blutes und für die Quartanfieber eine solche der schwarzen Galle als Entstehungsursache ansah. Wir erhalten demnach für ihn folgende Gleichungen:

Feuer	Wasser	Luft	Erde
warm	feucht	kalt	trocken
gelbe Galle	Blut	Phlegma	schwarze Galle
συνεχεῖς	τριταῖοι	άμφημερινοί	τεταρταΐοι.

Die Schrift περὶ καρδίης.

Unter den Schriften des hippokratischen Corpus überragt die kurze Abhandlung περί καρδίης (IX 80 L) alle übrigen durch gründliche anatomische Kenntnisse. Wie dürftig und mangelhaft nehmen sich dagegen die Beschreibungen aus, welche die Verfasser von περί σαρχών c. 5 (VIII 590) und περί ἀνατομής (VIII 538) von diesem wichtigsten aller menschlichen Organe gegeben haben. Der Verfasser von περί καρδίης ist ein anatomisch gründlich durchgebildeter Arzt: er sagt uns (c. 10), was wir aus seiner Beschreibung ohne weiteres hätten erschliessen müssen, dass er den Bau des Herzens nicht am tierischen Körper untersucht habe, sondern am Menschen. Er ist der erste, der das Herz in seiner ganzen Bedeutung erkannt hat, wenn er es als das Centralorgan aller Adern und des Lebens im Körper des Menschen bezeichnet (c. 7), er ist der erste, der die halbmondförmigen Aorten- und Lungenpulsaderklappen beschrieben hat (c. 10), er kennt den Herzbeutel, das Herzbeutelwasser (c. 1) sowie die grössere Dicke der linken Herzkammerwand (c.6). Die unleugbaren Fehlbeobachtungen und die ungenügenden Erklärungsversuche, die sich neben treffenden Beobachtungen in seiner Beschreibung finden, wird man begreifen, wenn man bedenkt, dass der Mann einer Zeit angehört, in der das anatomische Studium noch auf einer niedrigen Stufe stand, und dass sein freier Forschergeist durch das Dogma einer bestimmten Arzteschule in Fessel geschlagen war. Die Anatomie als Zweig der medizinischen Wissenschaft war eine Treibhauspflanze auf griechischem Boden, sie war vom Westen hierher verpflanzt worden, wo der geniale Alkmaion von Kroton, für uns der erste litterarisch fassbare Vertreter dieses Zweiges wissenschaftlicher Heilkunde, das Studium der Anatomie durch Sektionen am tierischen Körper begründet hatte. 1) In der Wertschätzung der Anatomie scheint die sikelische Schule dem grossen Krotoniaten gefolgt zu sein: die

Chalcidius in Plat. Tim. 279 ed. Wrobel. Vgl. Wachtler, de Alcmaione Crotoniata 17.

wichtigste Entdeckung, die dieser Schule verdankt wird 1), dass das Herz der Mittelpunkt und die Quelle alles Blutes sei, ist ohne sie einfach undenkbar. Leider hat sich von anatomischen Untersuchungen des Empedokles, Philistion, Akron keine litterarische Kunde erhalten: aber für den Schüler des Philistion, Diokles, sind sie durch eine verlässliche Überlieferung sicher verbürgt. Aet. plac. V 14, 3 (425, 9 D): Διοκλής δὲ μαρτυρεῖ αὐτῷ (sc. Ἐμπεδοκλεῖ) λέγων. ΄ ἐν ταῖς ἀνατομαῖς πολλάκις ἐωράκαμεν τοιαύτην μήτραν των ήμιόνων (sc. σμικράν καὶ ταπεινήν καὶ στενήν κατεστραμμένως προσπεφυχυΐαν τη γαστρί). και ένδέχεσθαι διά τάς τοιαύτας αίτίας καὶ τὰς γυναῖκας είναι στείρας.' 2). Zwar urteilte Galen nicht gerade günstig über die anatomischen Kenntnisse dieses Arztes (Gal. II 900): Διοκλέα μέν γάρ και Πραξαγόραν και Φυλότιμον και τούς ἄλλους παλαιούς δλίγου δεῖν ἄπαντας (im Gegensatz zu Euryphon, Aristoteles, Herophilos), οὐκ ἀπεικός, ὥσπερ ἄλλα πολλὰ τῶν χατά τὸ σῶμα, οὖτω δή καὶ ταῦτα ἀγνοήσαι δλοσχερέστερον γάρ πως και ούκ άκριβως περί τὰ άνατομικὰ ἔσχον. δθεν οὐδ' ἐκείνων μοι μέλει 3), aber dies absprechende Urteil findet darin seine Erklärung, dass Diokles in erster Linie die Anatomie des tierischen Körpers erforschte. Denn wenn er behauptete, dass auf der Innenseite der Gebärmutter fleischige, der Ernährung des Embryo dienende Auswüchse entstehen, in welche die Gefässmündungen des Chorions hineinwurzeln, so ist das eine Übertragung der aus der Entwicklungsgeschichte der Säugetiere bekannten Kotyledonen auf den menschlichen Körper. Dazu kommt, dass diese irrtümliche Auffassung, die erst seit Aristoteles verschwindet, auf alter Tradition beruht: nach einer allerdings zweifelhaften Überlieferung 4) rührt sie schon von Alkmaion her, sicher wurde sie von Demokrit, Hippon, Diogenes von Apollonia und anderen vertreten. 5) Nach unserer

¹⁾ Vgl. S. 15f. 73.

²⁾ Vind. c. 7. c. 40.

³⁾ Ahnlich lautet das Urteil des Soran gyn. I 14 (180, 20f.): Διοκλής δὲ καὶ κοτυληδόνας καὶ πλεκτάνας καὶ κεραίας λεγομένας εἶναί φησιν ἐν τῷ εὐρυχωρία τῆς μήτρας, αἴτινες μαστοειδεῖς ἐκφύσεις ὑπάρχουσι πλατεῖαι μὲν κατὰ βάσιν, μύουροι δὲ κατὰ τὸ ἄκρον ἐκατέρωθεν κείμενα τῶν πλευρῶν, προνοητικῶς ὑπὸ τῆς φύσεως γεγεννημέναι χάριν τοῦ τὸ ἔμβρυον προμελετᾶν τὰς θηλὰς τῶν μαστῶν ἐπισπᾶσθαι καταψεύδονται δὲ τῆς ἀνατομῆς. Vgl. Gal. II 890. 905 XIX 114. Erot. s. κοτυληδόνας (83, 9 K).

⁴⁾ Wachtler a. a. O. 68ff.

⁵⁾ Aet. plac. V 16, 1 (426, 15 D). Censor. de d. n. I 6, 3. Aristoteles de gen. an. II 7, 746 a 19 polemisiert gegen die Annahme des Diogenes (vgl. Arist.

litterarischen Überlieferung sind abgesehen von dem unbekannten Verfasser des dürftigen Schriftchens περὶ ἀνατομῆς im hippokratischen Corpus Diokles¹) und sein Schüler Praxagoras die ersten

Ärzte, die eine ἀνατομή betitelte Schrift verfasst hatten 2).

Ich stehe nicht an, dem Diokles nach Alkmaion das grösste Verdienst um die Ausbildung dieses Zweiges der medizinischen Wissenschaft zuzuschreiben. Es scheint, als habe Aristoteles auf seinen anatomischen Kenntnissen weiter gebaut. Er lehrte wie Aristoteles, dass das Herz allein in sich Blut enthalte (Fuchs anecd. 2, 541), die Lunge dagegen in ihren Adern (Cael. Aur. m. a. II 28. Vind. c. 36). Die Polemik des Aristoteles h. a. I 496 b: ἀλλ' οί νομίζοντες είναι κενόν (sc. αίματος τὸν πνεύμονα) διηπάτηνται, θεωρούντες τοὺς έξηρημένους έχ τῶν διαιρουμένων ζώων, ὧν εὐθέως έξελήλυθε το αίμα άθρόον ist gerichtet gegen Ärzte der sikelischen Schule, denen Plato gefolgt ist, der bekanntlich die Lunge als αναιμος bezeichnet (Tim. 70 C). Diokles gedenkt ferner der πόροι. die sich von der Leber zur Gallenblase (χοληδόχος κύστις) erstrecken (Fuchs a. a. O. 30, 554), d. h. des ductus hepaticus und des ductus cysticus, die Funktionen der beiden Harnleiter (οὐρητῆρες) hat er richtig erkannt (Gal. περί φύσ. δ. 122 H). Der Pförtner (τὸ στόμα τῆς γαστρὸς τὸ συνεχὲς τῷ ἐντέρφ) ist ihm bekannt (Gal. VIII 187), desgleichen das ἔντερον τυφλόν (Vind. c. 31), das orificium ilei (die Blinddarmklappe valvuta coli) sowie das orificium intestini recti (στόμα τοῦ ἀρχοῦ). Vgl. Vind. a. a. O. Die Leber galt ihm als das Organ, in dem die Säfte der genossenen Nahrung zu Blut verarbeitet werden (Fuchs a. a. O 34, 556).

Zu vollster Entfaltung kam diese Treibhauspflanze erst auf griechischem Boden und im Osten, wo sie gehegt und gepflegt wurde von einer grossen Zahl wissensdurstiger, mit seltener Beobachtungsgabe ausgestatteter Ärzte. Die Schule von Knidos war es vornehmlich, die anknüpfend an die Lehren der unteritalisch-sikelischen Schule seit dem Beginn des 5. Jhds. anatomische Untersuchungen vorzunehmen begann. Die Unterscheidung von Venen und Arterien, die eine verlässliche Überlieferung dem Euryphon von Knidos, dem älteren Zeitgenossen des Hippokrates zuschreibt 3), hat derartige Studien zur

frg. 285, 12 Rose. Anecd. II 32. Diels 191), dass die Gebärmutter des Weibes Kotyledonen habe. Vgl. [Hipp.] $\pi \epsilon \rho i \ \sigma a \rho \times \tilde{\omega} \nu$ c. 6.

¹⁾ Gal. II 282.

²⁾ Schol. Il. X 325. Vgl. Fuchs a. a. O. 8, 545.

³⁾ Cael. Aur. m. chr. II 10. vgl. Fredrich a. a. O. 68.

Voraussetzung. Galen, der sonst leicht geneigt ist, die Schale des Spottes über seine Vorgänger auszugiessen, ist voll des Lobes über die gründlichen anatomischen Kenntnisse dieses Mannes. Gal. II 900: ταύτας δὲ τὰς ἐμφύσεις (d. h. die Öffnungen der Muttertrompeten nach der Gebärmutterhöhle zu) οὔτε 'Αριστοτέλης οὔτε 'Ηρόφιλος οὔτε Εὐουφῶν οίδεν ἐμνημόνευσα δὲ τούτων, οὐχ ώς μόνον οὐκ. είδότων, άλλ' ώς κάλλιστα άνατεμόντων. Er kannte die Ovarien (ὄρχεις), er kannte die Eileiter (σπερματικά άγγεῖα); dass er diese wie beim Manne an den Blasenhals gehen liess, das war ein begreiflicher Irrtum, der noch zur Zeit des grössten Anatomen des Altertums, des Herophilos, nicht ausgerottet war 1). Die Schamlippen nannte er κρημνοί. 2) Recht lehrreich ist der Katalog der berühmtesten Anatomen, der von Gal. IX 135 erhalten ist: οὐδεὶς δὲ ἄλλος ἰατρὸς είπεν διτώ φλέβας άπο κεφαλής έπι τὰ κάτω τοῦ σώματος ήκειν οὖτε τῶν ἦττον οὖτε τῶν μᾶλλον ἀχριβῶς ἀνατεμνόντων, οὐ Διοκλής, οὐ Πραξαγόρας, οὐκ Ἐρασίστρατος, οὐ Πλειστόνικος, οὐ Φυλότιμος, οὐ Μνησίθεος, οὐ Διεύχης, οὐ Χρύσιππος, οὐκ Άριστογένης (Αντιγένης ed.), ή Μήδειος, ή Εὐουφων, οὐκ ἄλλος τις ἰατρὸς τῶν ἀρχαίων. Die meisten von ihnen sind Knidier oder fussen auf knidischer Lehre: Euryphon, Chrysipp von Knidos, der Schüler des Philistion, die beiden Schüler des Chysipp Aristogenes und Medios, dann Diokles, gleichfalls Schüler des Philistion, Praxagoras, der wieder Schüler des Diokles war, und dessen Schüler Phylotimos, Pleistonikos, Mnesitheos. Mit dieser hohen Ausbildung der Anatomie ging Hand in Hand der bedeutende Aufschwung, den das gynäkologische Studium in Knidos genommen. Bekanntlich sind die meisten gynäkologischen Schriften des Corpus knidisch. 3) Als Theoretiker haben die Arzte dieser Schule Hervorragendes geleistet, ihr praktisches Heilverfahren stand mit den grossen Problemen, die sie in Angriff genommen, in schneidendem Contraste.

In den Kreisen dieser sikelischen (resp. knidischen) Ärzte haben wir den Verfasser von $\pi \epsilon \varrho \ell \times \alpha \varrho \delta \ell \eta \varsigma$ zu suchen. Die Erkenntnis von der Wichtigkeit dieses Organs gab den Anlass zu der Abfassung des Schriftchens. Es ist kaum ein Zweifel, dass es kein Ganzes dar-

¹⁾ Gal. a. a. O. IV 5, 96 f.

²⁾ Ruf. περί δνομασίας τῶν τοῦ ἀνθρ. μορίων 147 (ed. Darenberg-Ruelle): ταῦτα δὲ Εὐρυφῶν καὶ κρημνοὺς καλετ. οἱ δὲ νῦν . . . μυρτόχειλα, πτερυγώματα. Die Bezeichnung kehrt wieder bei dem knidischen Verfasser von περὶ τόπων c. 47 (VI 344).

Wachtler a. a. O. 91 A.
 Wellmann, Fragmente I.

stellt: der bedeutsame Inhalt sticht grell ab von der dürftigen Durchführung, der bisweilen unklaren Ausdrucksweise eines nach dem richtigen Ausdruck ringenden Scribenten. Ich meine, das Schriftstück ist entweder ein Excerpt aus einem grösseren anatomischen Werke oder aber, was mich wahrscheinlich dünkt, die schriftliche Aufzeichnung eines Schülers nach dem Lehrvortrage seines Meisters. Gleichviel, welches Ursprunges es sei, es ist deshalb von hoher kulturhistorischer Bedeutung, weil es das älteste anatomische Hypomnema ist, das wir besitzen.

Was lehrt die antike Überlieferung über diese Schrift? 1) Es ist bezeichnend, dass eine hippokratische Schrift dieses Titels im Altertum nirgends genannt wird. Erotian hat sie in seinem Corpus nicht gelesen. Der einzige Schriftsteller 2), der eine Kenntnis der Schrift verrät, ist Galen. In seinem Buch de placitis Hippocratis et Platonis (V 719. 728 M) führt er zum Beweise der von Plato vertretenen Theorie, dass ein Teil der Getränke auch in die Lunge gelange, das von dem Verfasser περί καρδίης c. 2 (IX 80) verwandte Argument an, dass die Lungen eines unmittelbar nach dem Genuss von gefärbtem Wasser geschlachteten Tieres gleichfalls gefärbt erscheinen: άλλὰ εί καὶ ζώον, δ τι αν έθελήσης, διψησαι ποιήσαις, ώς κεχρωσμένον ύδωρ ύπομείναι πιείν, εί δοίης είτε κυανώ χρώματι χρώσας είτε μίλτφ, είτα εὐθέως σφάξας άνατέμοις, εύρήσεις κεγρωσμένον τὸν πνεύμονα. δηλον οὖν ἐστιν, ὅτι φέρεταί τι τοῦ πόματος είς αὐτόν. Da die Beweisführung in dieser galenischen Schrift darin gipfelt, die Übereinstimmung zwischen Plato und Hippokrates zu erweisen, so wird klar, dass er die Schrift, aus der er dies Argument entlehnte, nicht in seinem Corpus hippokratischer Schriften gelesen haben kann: denn er hätte sonst nicht unterlassen, diese Übereinstimmung besonders hervorzuheben. Was ihre Abfassungszeit angeht, so hat bereits Fredrich a. a. O. 77 richtig erkannt, dass sie zur Zeit eines Diokles entstanden sein muss.

Doch nunmehr zur Analyse der Schrift! Nachdem der Verfasser (c. 1) Gestalt und Farbe des Herzens kurz angedeutet hat, bespricht er ausführlicher den Zweck der den Herzbeutel füllenden serösen Flüssigkeit (c. 1. IX 80 L). Sie dient nach seiner Meinung dazu, die Glut der eingepflanzten Wärme zu mildern, und das Herz, das den Dienst eines Wachtpostens versieht, erhält sie von der Lunge, die

¹⁾ Littré I 382f.

²⁾ Vgl. Plut. quaest. conv. VII 1 p. 699 E, wo möglicherweise das Hippokratescitat auf unsere Schrift (c. 2) zu beziehen ist.

einen Teil der Getränke in sich aufnimmt: γεγένηται δὲ τούτου ένεκα, δχως άλληται 1) φωσκομένως έν φυλακή. έχει δὲ τὸ ύγρασμα όχόσον μάλιστα και πυρευμένη άκος. τοῦτο δὲ τὸ ύγρὸν διορροῖ ή καρδίη πίνουσα, άναλαμβανομένη και άναλίσκουσα, λάπτουσα τοῦ πνεύμονος τὸ ποτόν. Schon vor mir 2) ist von andern auf die nahe Berührung dieser Begründung mit Plat. Tim. 70 A hingewiesen worden, wo auch die Vergleichung des Herzens mit einem Wachtposten wiederkehrt: την δὲ δη καρδίαν άμμα τῶν φλεβῶν καὶ πηγήν του περιφερομένου κατά πάντα τὰ μέλη σφοδρώς αίματος είς την δορυφορικήν οἴκησιν κατέστησαν, ίνα, ότε ζέσειε τὸ τοῦ θυμοῦ μένος, . . . ὀξέως διὰ πάντων τῶν στενωπῶν πᾶν δσον αίσθητικόν εν τῷ σώματι τῶν τε παρακελεύσεων καὶ ἀπειλῶν αίσθανόμενον γίγνοιτο έπήχοον καί εποιτο πάντη καί το βέλτιστον ούτως έν αὐτοῖς πᾶσιν ήγεμονεῖν έῷ. τῆ δὲ δή πηδήσει τῆς καρδίας έν τη των δεινών προσδοκία και τη του θυμού έγέρσει, προγιγνώσχοντες, δτι διά πυρός ή τοιαύτη πάσα έμελλεν οἴδησις γίγνεσθαι των θυμουμένων, έπικουρίαν αὐτή μηχανώμενοι, τήν τοῦ πλεύμονος ίδέαν ένεφύτευσαν . . . ίνα τό τε πνεῦμα καὶ τὸ πωμα δεχομένη, ψύχουσα, άναπνοήν καὶ φαστώνην ἐν τῷ καύματι παρέχοι. 3) Wenn nun in dem aus Diokles geschöpften Bericht des Vindicianus (c. 44) dieselbe Vorstellung vom Herzen wiederkehrt, so ist wohl kaum ein Zweifel möglich, dass alle drei Autoren auf ein und dieselbe Vorlage zurückgeben: sic itaque duo cerebra sunt in capite constituta, unum quod intellectum dat, aliud quod sensum praebet. idque quod in dextra parte iacet, ab eo sentitur, a sinistro

¹⁾ θάλλεται cod. Vatic. 276, ἄλληται (Littré) ist das Richtige. Die seröse Flüssigkeit in der Höhle des Herzbeutels dient der Erleichterung der Herzbewegungen. Weiter liest V.: ἡωσχημένως und διονφέει. Die Lesarten des Vatic. 276 verdanke ich dem liebenswürdigen Entgegenkommen von Dr. Ilberg und Dr. Kalbfleisch, wofür ich beiden auch an dieser Stelle meinen Dank ausspreche

²⁾ Fredrich a. a. O. 79.

³⁾ Vgl. [Hipp.] περί όστ. φύσ. c. 19 (IX 196): ἐμβάλλουσι δὲ καὶ αὶ πρότεραι καὶ αὐται (sc. αὶ φλέβες) ἐς αὐτὴν (sc. τὴν καρδίην): ἐν γὰρ στενοχωρίῃ τῆς διόδον ἐνίδρυται ὡς ἐκ παντὸς τοῦ σώματος τὰς ἡνίας ἔχουσα. Vgl. Fredrich 64. Der Verfasser der letzten Kapitel dieser Schrift, die Galen unter dem Sondertitel τὸ προσκείμενον τῷ Μοχλικῷ kennt (Ilberg, das Glossar des Erot. 135) bewegt sich auch sonst in dem Gedankenkreis der sikelischen Schule. Das in den Adern strömende Pneuma verleiht dem Körper Bewegung (c. 11. IX 182), die in die Lunge führenden Kanäle der Luftröhre (ἀρτηρίη) gewähren auch der Feuchtigkeit Zutritt zu ihr (c. 13, 186), Adern führen aus dem Innern der Lunge nach dem Herzen hin (c. 19, 196), die Lungenschwindsucht ist eine Folge von Verstopfung der Adern (c. 13, 186. Plat. Tim. 84 D). Vgl. Poschenrieder a. a. O. 41.

vero intellegitur. ob hoc sub ea parte subiacente corde et semper vigilante, audiente et intelligente, quia et aures habet ad audiendum. 1) Diese Erklärung des Zweckes der im Pericardium befindlichen Flüssigkeit beruht auf der bekannten Theorie, dass ein Teil der Getränke auch in die Lunge gelange, die, wie wir gesehen haben 2), der sikelisch-knidischen Schule vornehmlich eigen war. Philistion lehrte wie Plato, dass das Pneuma und die von der Lunge dem Herzen zugeführte Feuchtigkeit zur Abkühlung des im Herzen lokalisierten ἔμφυτον θερμόν dienen. Philistion ist für uns der erste litterarisch greifbare Vertreter dieser im 4. Jhd. weit verbreiteten Theorie; denn das Citat des Hippokrates bei Plut, quaest, conv. VII 1 bezieht sich vermutlich auf unsere Stelle der Schrift περί καρδίης und Dexippos, der Schüler des Hippokrates, ist etwas jünger als Philistion, also von ihm abhängig. Durch das Zeugnis der Plutarch: ἔτι δή τῶν μαρτύρων τῷ Πλάτωνι προσχαλούμαι Φιλιστίωνά τε τὸν Λοχρόν . . . χαὶ Ίπποκράτην και Δέξιππον τὸν Ίπποκράτειον · οὖτοι γάρ οὐχ έτέραν όδόν, άλλ' ην Πλάτων, ύφηγοῦνται τοῦ πόματος wird ausdrücklich die Abhängigkeit des Plato von Philistion gewährleistet. Plato hatte aber niemals behauptet3), dass das Getränk einzig und allein in die Lunge gelange, er liess vielmehr nur einen Teil in die Lunge dringen, während die übrige Flüssigkeit durch die Speiseröhre mit den festen Speisen zusammen in den Magen gelangt. Das ist auch die Ansicht des Verfassers von περὶ καρδίης. 4) Er sagt ausdrücklich, dass von dem Getränk das meiste in den Magen abfliesse, in die Luftröhre dagegen nur so viel als der Spalt, den die Epiglottis mit den Wänden der Luftröhre bildet, hindurchlässt (c. 2): πίνει γάρ ωνθρωπος τὸ μὲν πολλον ές νηδύν πίνει δὲ καὶ ές φάρυγγα, τυτθόν δέ, οίον καὶ δκόσον ἄν λάθοι διὰ φύμης ἐσρυέν. πῶμα γὰρ ἀτρεκὲς ή ἐπιγλωσσίς, κὰν διήση μείζον ποτοῦ οὐδέν. 5) Ganz dasselbe lehrte Dexippos in dieser Frage, dessen Raisonnement von Plutarch a. a. O. erhalten ist: ή γε μήν πολυτίμητος ἐπιγλωττὶς οὐκ ἔλαθε τὸν

2) Vgl. S. 84.

4) Vgl. περὶ όστ. φύσ. c. 1. (IX 166): ποτὸν διὰ φάρυγγος καὶ στομάχου.
 c. 13 (IX 186).

5) πόμα V. ἐπιγλωσίς V. διήσει V. Am Rande steht: διήσαι. διασεῖσαι ἐν $\overline{\beta}$ γυναικείων. δηλοῖ καὶ τὸ διηθήσαι καὶ τὸ διελεῖν (aus Gal. XIX 93. διηθεῖν hat Dexippos).

¹⁾ Vgl. Vind. ep. alt. XVIII 12 (474 R): duas aures habet (sc. cor.), ubi mens hominum animusque còmmoratur.

³⁾ Vgl. Gell. noct. Att. XVII 11. Tim. 72 Ef. und öfter. Gal. V 715 ff. Poschenrieder, die plat. Dialoge in ihrem Verhältnisse zu den hipp. Schr. Landshut 1882, 26.

Δέξιππον, άλλὰ περὶ ταύτην φησὶ τὸ ὑγρὸν ἐν τῷ καταπόσει διακρινόμενον εἰς τὴν ἀρτηρίαν ἐπιρρεῖν, τὸ δὲ σιτίον εἰς τὸν στόμαχον ἐπικυλινδεῖσθαι καὶ τῷ μὲν ἀρτηρία τῶν ἐδωδίμων μηδὲν παρεμπίπτειν (περὶ καρδ. c. 2), τὸν δὲ στόμαχον ἄμα τῷ ξηρῷ τροφῷ καὶ τῷς ὑγρᾶς ἀναμιγνύμενὸν τι μέρος ὑποδέχεσθαι πιθανὸν γάρ ἐστιν τὴν μὲν ἐπιγλωττίδα τῆς ἀρτηρίας προκεῖσθαι διάφραγμα καὶ ταμιεῖον, ὅπως ἀτρέμα καὶ κατ ὁλίγον διηθῆται τὸ ποτόν (περὶ καρδ. c. 2), ἀλλὰ μὴ ταχύ μηδ ἀθροῦν ἐπιρρακτὸν ἀποβιάζηται τὸ πνεῦμα καὶ διαταράττη. Ist nun meine Annahme richtig, dass Dexippos in dieser Theorie nur ein Nachtreter des Philistion war, so dürfen wir seine Begründung ohne Furcht vor Widerrede auch für den sikelischen Arzt in Anspruch nehmen. 1) Dann ist aber die Abhängigkeit des Verfassers von περὶ καρδίης von ihm keinem Zweifel mehr unterworfen.

Da die Luftröhre Feuchtigkeit und Pneuma aufnimmt und bei der Atmung auch wieder Pneuma abgiebt, so ist die Frage berechtigt, ob nicht die eindringende Feuchtigkeit dem ausströmenden Pneuma hindernd in den Weg tritt. Das ist jedoch nach dem Verfasser von περὶ καρδίης (c. 2) nur der Fall bei reichlichem Zufluss von Flüssigkeit, d. h. bei den von der knidischen Schule angewandten Eingiessungen von Flüssigkeit in die Lunge, welche dem Zwecke dienten, durch heftigen Hustenreiz den Auswurf des Eiters aus der Lunge zu erleichtern: 2) ἀλλὰ πῶς ὕδωρ ἀνέδην ἐνοροῦον ὅχλον καὶ βῆχα παρέχει πολλήν; οὕνεκα, φημί, ἀπάντικου τῆς ἀναπνοῆς φέρεται τὸ γὰρ διὰ τῆς ῥύμης ἐσρέον, ἄτε παρὰ τυτθὸν τόν, οὐκ ἐνίσταται τῷ ἀναφορῷ τοῦ ἡέρος, ἀλλά τινα καὶ λείην ὁδόν οἱ παρέχει ἡ ἐπίτεγξις· τοῦτο δὲ τὸ ὑγρὸν ἀπάγει τοῦ πνεύμονος ἄμα τῷ ἡέρι.3)

¹⁾ Die Terminologie entspricht der des Praxagoras (Bruchstück aus seiner ἀνατουή schol. II. X 325): οὐρανός als Bezeichnung für Gaumen bei Prax. und unserm Autor (c. 3), bei beiden heisst die Luftröhre φάρυγξ, so auch bei Diokles (Gal. XI 473), der Verfasser von περὶ καρδ. c. 2 hat dafür auch den Terminus σύριγξ. Vgl. περὶ νούσ. IV 56 (VII 604). Aristoteles ἀρτηρία, βρόγχος Plut. a. a. O. Fuchs a. a. O. 6, 544. [Hipp.] περὶ σαρκῶν, ἀσφάραγος bei Plut. a. a. O.

²⁾ Aristoteles führt dies Argument als Gegenbeweis an: de part. III 3, 664 b 5. Vgl. Gal. V 718. 762. Gal. I 128: κατὰ τοιοῦτον δή τινα λόγον οἱ Κνιδιακοὶ ἰατροὶ τοὺς ἐν πνεύμονι πύον ἔχοντας θεραπεύειν ἐπειρῶντο τῆ τοῦ ὁμοίου μεταβάσει χρώμενοι. ἐπεὶ γὰρ πᾶν τὸ ἐν πνεύμονι ὑπάρχον διὰ βηχὸς ἀναφέρεται, ἐξέλκοντες τὴν γλῶσσαν ἐνίεσάν τι εἰς τὴν ἀρτηρίαν ὑγρὸν τὸ σφοδρὸν βῆχα κινῆσαι δυνάμενον, ἶνα διὰ τῆς δμοιότητος τοῦ συμπτώματος ἀνενεχθῷ τὸ πύον.

³⁾ άναιδές V, ἔνουφον V, περιέχει V, δρμής V, παρά τοίχον V.

Dexippos vertritt wieder dieselbe Ansicht (Plut. quaest conv. a. a. O.), desgleichen der Verfasser von $\pi \epsilon \varrho l$ $q v \sigma \tilde{\omega} v$ c. 10.

Die Lunge, welche das Herz sanft umkleidet, dient dem Herzen zur Abkühlung, indem es ihm durch besondere Gänge Luft und Feuchtigkeit zuführt. 1) So der Verfasser von περὶ καρδίης c. 5: ἀλλὰ γὰρ ἤδη καὶ τοῦ πνεύμονος ἐνδύεται (sc. ἡ καρδίη) μετὰ προσηνίης, 2) καὶ κολάζει τὴν ἀκρασίην τοῦ θερμοῦ περιβαλλομένη δ γὰρ πνεύμων φύσει ψυχρός ἀτὰρ καὶ ψυχόμενος τῷ εἰσπνοῷ. Bei Plato heisst es 70 D: διὸ δὴ τῆς ἀρτηρίας ὀκετούς ἐπὶ τὸν πλεύμονα ἔτεμον, καὶ περὶ τὴν καρδίαν αὐτὸν περιέστησαν οἱον ἄλμα μαλακόν, ἐν' ὁ θυμὸς ἡνίκα ἐν αὐτῷ ἀκμάζοι, πηδῶσα εἰς ὑπεῖκον καὶ ἀναψυχομένη, πονοῦσα ἤττον μᾶλλον τῷ λόγφ μετὰ θυμοῦ δύναιτο ὑπηρετεῖν. Über Diokles vgl. S. 84.

Die Ansicht, dass das Herz die Quelle des Blutes sei, war schon gegen Ende des 5. Jhds. durch den Einfluss der sikelischen Schule 3) Gemeingut geworden. Die Verfasser von περὶ ἰερ. νούσ. c. 17 (VI 392), περὶ νούσων IV 33 (VII 544), περὶ δστέων φύσ. c. 2 (IX 168) und περὶ τροφῆς 31 (IX 110) erkennen sie als richtig an. Diokles vertrat sie gleichfalls. Ihr huldigte auch der Verfasser von περὶ καρδ. c. 7: αὖται (sc. ἡ μεγάλη ἀρτηρία und ἡ παχεῖα φλέψ) πηγαὶ φύσιος ἀνθρώπον, καὶ οἱ ποταμοὶ ἐνταῦθα ἀνὰ τὸ σῶμα, τοῖσιν ἄρδεται 1 τὸ σκῆνος 5) · οὖτοι δὲ καὶ τὴν ζωὴν φέρουσι τῷ ἀνθρώπφ, κῆν αὐανθέωσιν, ἀπέθανεν ὧνθρωπος. Plato 70 B: τὴν δὲ δὴ καρδίαν ἄμμα τῶν φλεβῶν καὶ πηγὴν τοῦ περιφερομένου κατὰ πάντα τὰ μέλη σφοδρῶς αἴματος εἰς τὴν δορυφορικὴν οἴκησιν κατέστησαν κτλ. Vgl. 81 A ff.

Als Grundstöcke aller Adern bezeichnet der Verfasser von περὶ καρδίης (c. 7. 9. 11) die παχεῖα φλέψ und die μεγάλη ἀρτηρία, von denen die erstere aus dem rechten, die letztere aus dem linken Herzventrikel entspringt. Diese beiden grossen, vom Herzen ausgehenden Hauptadern kennt Diokles, e) allerdings, wie es scheint, unter anderem Namen. Wie Diokles behauptete der Verfasser von περὶ καρδίας, dass Arterie und Hohlvene Blut und Luft enthalten, doch ist das Blut der Arterie schlechter. περὶ καρδ. c. 9: διὰ τοῦτο δέ φημι καὶ

 [[]Hipp.] περὶ ὀστέων φύσ. c. 19 (IX 194).

²⁾ προσηνίης τε καί V.

³⁾ Vgl. S. 73.

⁴⁾ Zum Ausdruck vgl. Plato Tim. 77 C.

⁵⁾ Vgl. περί ἀνατομῆς (VIII 538).

⁶⁾ Vgl. S. 90.

φλέβια μὲν ἐργάζεται τὴν ἀναπνοὴν ἐς τὴν ἀριστερὴν ποιλίην, ἀρτηρίη δ' ἐς τὴν ἄλλην. c. 11: ἡ γὰρ μεγάλη ἀρτηρίη βόσκεται τὴν γαστέρα καὶ τὰ ἔντερα καὶ γέμει τροφῆς οὐχ ἡγεμονικῆς . . . ἡ δὲ ἀρτηρίη οὐ λειφαιμοῦσα οὐδὲ ἡ δεξιὴ κοιλίη. c. 12: τὸ δ' αδ φερόμενον ἐκ τῆς δεξιῆς ζυγοῦται μὲν καὶ τοῦτο τῆ ξυμβολῆ τῶν ὑμένων, πλὴν οὐ κάρτα ἔθρωσκεν ὑπὸ ἀσθενείης ἀλλ' ἀνοίγεται μὲν ἐς πνεύμονα, ὡς αἶμα παρασχεῖν αὐτῷ εἰς τὴν τροφήν, κλείεται δὲ ἐς τὴν καρδίην οὐχ ἀρμῷ, ὅκως ἐσίη μὲν ὁ ἡἡρ, οὐ πάνυ δὲ πουλύς. Das Herz zieht das Pneuma an, denn πᾶν (sc. τὸ σπλάγχνον) ἐὸν ἐλκτικόν. Dieselbe Lehre von der δλκή des Herzens vertraten der Verfasser von περὶ σαρκ. c. 6 (VIII 592) und Diokles (Gal. IV 731).

Der linke Herzventrikel, so lehrt der Verfasser von περὶ καρδίης (c. 6. 12), ist Sitz der eingepflanzten Wärme 1) und der absoluten Intelligenz. c. 10: γνώμη γάρ ή τοῦ ἀνθρώπου πέφυχεν έν τῆ λαιῆ κοιλίη καὶ ἄρχει τῆς ἄλλης ψυχῆς. Er ist blutleer und nährt sich deshalb weder von fester noch von flüssiger Nahrung, sondern von den reinen und lichten Überschüssen des ihm zunächst gelegenen Blutbehälters, d. h. der Arterie. c. 11: τρέφεται δὲ (sc. ή λαιή χοιλίη) οὖτε σιτίοισιν οὖτε ποτοῖσιν τοῖσιν ἀπὸ τῆς νηδύος, άλλά καθαρή και φωτοειδεί περιουσίη γεγονυίη έκ της διαχρίσιος του αίματος. εὐπορεῖ δὲ τὴν τροφὴν ἐχ τῆς ἔγγιστα δεξαμένης του αίματος ατλ. Dass das Herz Sitz des Verstandes sei, ist nach meinen Ausführungen 2) ein wichtiges Dogma der sikelischen Schule. Diokles hat es acceptiert, Plato ist abgewichen. Diokles liess die παχεῖα άρτηρία in die linke Herzkammer münden. In der παχεῖα ἀρτηρία haben eine Reihe von geistigen Leiden ihren Sitz (Fuchs a. a. O.). Es ist möglich, 3) dass er die Ansicht des Verfassers von περί καρδίης geteilt hat, dass genauer die linke Herzkammer Hauptsitz des πνεῦμα ψυχικόν ist. Diese Annahme würde eine erwünschte Bestätigung durch Aet. plac. IV 5, 7 erhalten, wenn die von Diels in dem aus Aetius geflossenen Bericht des Theod. V 22, 6 vorgeschlagene Änderung des überlieferten 'Αριστοκλής in 'Αριστο-(τέλης Διο) κλής (Diels 204 A. 1) das Richtige träfe. Wer sie billigt, hat bei Aet. a. a. O. statt des überlieferten Διογένης zu lesen:

¹⁾ Doch gilt ihm auch das ganze Herz als warm. c. 1: ἔχει δὲ τὸ ἔγρασμα (sc. das Herzbeutelwasser) ὁχόσον μάλιστα καὶ πυρευμένη ἄχος.

²⁾ Vgl. S. 14f.

³⁾ Vgl. Fredrich a. a. O. 77f.

Διοκλής ἐν τῆ ἀρτηριακῆ κοιλία τῆς καρδίας, ἤτις ἐστὶ πνευματική (sc. εἶναι τὸ ἡγεμονικόν). Die Wahrscheinlichkeit dieser Annahme lässt sich auf einem anderen Wege einleuchtend machen. Es ist bekannt, dass diese Theorie von der Bluternährung der Seele in die stoische Psychologie übergegangen ist, und es ist schon von anderer Seite¹) darauf aufmerksam gemacht worden, dass wie überhaupt ein grosser Teil der stoischen Psychologie, so auch dieses Dogma auf die Mediziner zurückzuführen ist. Zeno, Kleanthes, Chrysipp und der spätere Diogenes von Babylon sind ihre Vertreter.²) Nun habe ich im Vorhergehenden³) nachzuweisen versucht, dass es vornehmlich Praxagoras gewesen ist, dessen Pneumalehre für die Stoa massgebend war. Bedenkt man weiter, dass Praxagoras in dieser Lehre weiter nichts als ein Nachtreter seines Lehrers Diokles gewesen ist, so darf es wohl als wahrscheinlich bezeichnet werden, dass Diokles diese Lehre gleichfalls vertreten hat.

Γνώμη γάρ ή τοῦ ἀνθρώπου πέφυκεν ἐν τῆ λαιῆ κοιλία καὶ ἄρχει τῆς ἄλλης ψυχῆς. Mit diesen Worten schliesst der Verfasser von πεοί χαρδίης das zehnte Kapitel. Die γνώμη, die absolute Intelligenz, die φρόνησις des Diokles und Praxagoras, das ήγεμονικόν der Stoiker hat seinen Sitz im linken Herzventrikel und herrscht über die übrigen Seelenfunktionen. Was verstand der Verfasser unter der ἄλλη ψυχή? Auf diese Frage giebt uns Diokles erwünschte Auskunft. Er lehrte, dass das Herz Sitz der Seele sei (ήγεμών τοῦ σώματος) 4) und dass von hier aus das πνεῦμα ψυχικόν ins Gehirn gelange 5) und dort die sinnliche Wahrnehmung und die höheren Geistesfähigkeiten vermittle, und lokalisierte das Wahrnehmungsvermögen in die rechte Gehirnhälfte, die Intelligenz in die linke. Vind. c. 44: sic itaque duo cerebra sunt in capite constituta, unum quod intellectum dat, aliud quod sensum praebet. idque quod in dextra parte iacet, ab eo sentitur, a sinistro vero intellegitur: ob hoc sub ea parte subiacente corde et semper vigilante, audiente et intelligente, quia et aures habet ad audiendum. Alkmaion und Empedokles hatten bereits die sinnliche Wahrnehmung von der Denkkraft unterschieden, jedoch

¹⁾ Stein, Psych. der Stoa I 46. 132 A.

²⁾ Gal. V 283 f. vgl. Stein a. a. O. 106 ff.

³⁾ S. 15 A 4.

⁴⁾ Fuchs anecd. 5, 543: γίγνεσθαι δὲ αὐτὴν (sc. τὴν κεφαλαίαν) ἐπικίνδυνον, ἐἀν τὸν ἡγεμόνα τοῦ σώματος συνδιαθή, τὴν καρδίαν, ἀφ' ἦς τὸ ψυχικὸν πνεῦμα τοῦ σώματος ἄρμηται κατ' αὐτόν.

⁵⁾ Fuchs a. a. O. 2, 541.

* nicht ganz in demselben Sinne. 1) Empedokles und Diokles hatten die Zuverlässigkeit der sinnlichen Wahrnehmung geleugnet. Tert. de anima c. 17: horum (sc. sensuum) fidem Academici durius damnant, secundum quosdam et Heraclitus et Diocles et Empedocles. 2) Philolaos hatte die Vernunft ins Gehirn verlegt, das Leben und die Empfindung ins Herz 3), und Pythagoras 4) betrachtete wie Alkmaion als Sitz des λογικόν das Gehirn, als Sitz des ζωτικόν das Herz. Die Polemik des koischen Verfassers von περὶ ἱερῆς νούσον c. 16 gegen die Annahme, dass das Pneuma vom Herzen aus durch die Adern ins Gehirn gelange, beweist wieder, dass diese Theorie nicht erst von Diokles aufgebracht worden ist, sondern schon vor ihm Vertreter gefunden hat. Die in dem Herzen lokalisierte Seele, als deren Träger ihm das ψυχικόν πνεύμα galt, verglich er der Sonne, deren Strahlen nach allen Teilen des Körpers gelangen: sic enim supradicto exemplo ignei splendoris seu radii ex partibus loci in corde constituti, in quo anima consistit, usque ad omnes fines corporis nostri superveniet et consensus in illis partibus fiet, in quibus etiam irruentia perficiuntur. 5) Diese Vergleichung klingt wieder an die Worte περί καρδ. c. 11 an: εὐπορεῖ δὲ (sc. ή λαιή κοιλία) την τροφήν έκ τῆς έγγιστα δεξαμένης τοῦ αίματος, διαβάλλουσα τὰς ἀχτῖνας καὶ νεμομένη ώσπερ έχ νηδύος και έντέρων την τροφήν και τουτο κατά φύσιν.

Die Herzohren, d. h. die sackförmigen Ausstülpungen der Vorhöfe beschreibt der Verfasser von περί καρδ. c. 8 als weiche, hohle Körper, welche die Luft an sich reissen und sich bald aufblasen, bald wieder zusammenfallen. Herophilos rechnete sie nicht zu den Gefässen, sondern fasste sie als Teile des Herzens auf. Gal. II 624: εἰρήσεται δὲ καὶ ὅτι τὰ τῆς καρδίας ὧτα τῶν κοιλιῶν αὐτῆς ἐκτός ἐστιν εἰ δέ τις αὐτὰ μέρη τοῦ σπλάγχνου θέμενος, ὥσπερ Ἡρόφιλος, ἐπὶ πλέον ἐξέτεινε τὸν ἀριθμὸν τῶν στομάτων, καὶ ταύτη δόξει διαφωνεῖν Ἐρασιστράτω τε καὶ ἡμῖν, εἰρηκόσι δ΄ τὰ πάντα εἶναι στόματα τῶν κατὰ τὴν καρδίαν ἀγγείων τεττάρων. Rufus περὶ ὀνομ. τῶν τοῦ ἀνθρ. μορίων 156 beschreibt sie ebenso wie der Verfasser von περὶ καρδίης: τὰ δὲ ἐκατέρωθεν τῆς κεφαλῆς (sc. τῆς καρδίας) ὥσπερ πτερύγια κοῦλα καὶ μαλακὰ καὶ κινητά, ἐν ῷ πᾶσα σφύζει ἡ

¹⁾ Rohde, Psyche II 176. Zeller I5 804, 805.

²⁾ Vgl. v. 8 Stein. Diels, Gorg. und Emp. 343 A. Vgl. Vind. c. 18f. S. 46.

³⁾ Jambl. Theol. arithm. S. 22. Zeller I⁵ 448.

⁴⁾ Aet. plac. IV 5 (391, 23). Vgl. Diels prol. 207.

⁵⁾ Auf die Ähnlichkeit seiner Lehre mit der stoischen Psychologie brauche ich nicht erst aufmerksam zu machen.

καρδία, ὅτα καρδίας. Diokles kannte sie, wenngleich er ihre Funktion verkannte: a sinistro vero (sc. cerebro) intellegitur. ob hoc sub ea parte subiacente corde et semper vigilante, audiente et intelligente, quia et aures habet ad audiendum. Gegen diese falsche Auffassung wandte sich schon der Verfasser von περί καρδ. mit den Worten: τρήματα δὲ οὐκ ἔστιν οὐάτων· ταῦτα γὰρ οὐκ ἐνακούουσιν ἰαχῆς und bezeichnenderweise wieder der Verfasser von περί ίερ. νούσ. c. 17 (VI 392): ἐπεὶ αἰσθάνονταί γε οὐδενὸς (sc. αὶ φρένες) πρότερον τῶν έν τῷ σώματι ἐόντων, άλλὰ μάτην τοῦτο τὸ οὔνομα ἔχουσι καὶ τὴν αλτίην, ωσπερ τὰ πρὸς τῆ καρδίη, ἄπερ ὧτα καλεῖται, οὐδὲν ές τὴν άκοην ξυμβαλλόμενα. (Vgl. περί όστ. φ. c. 19). Besondere Erwähnung verdient es, dass das Bild, das der Verfasser von περί καρδ. von den Herzohren gebraucht, die wie Blasebälge wirken, welche die Schmiede bei ihren Schmelzöfen verwenden: καίτοι δοκέω τὸ ποίημα χειρώναντος άγαθου. νατασχεψάμενος γάρ σχημα στερεόν ἐσόμενον τὸ σπλάγχνον (sc. τὴν καρδίαν) διὰ τὸ πιλητικὸν τοῦ έγχύματος, έπειτα παν έὸν έλκτικόν, παρέθηκεν αὐτέφ φύσας, καθάπερ τοΐσι χοάνοίσιν οἱ χαλκεῖς, ώστε διὰ τουτέων χειροῦται τήν πνοήν bei Diokles auf die Lunge übertragen wiederkehrt. Vind. c. 22: vox nascitur ex totius corporis spiritu vel pulmonum, qui sunt in modum follis ferrarii in dando et accipiendo spiritum venientem et pereuntem in caput et resonantem, et sic vocis densitas ab universis auditur.

Das Vorhandensein der Herzklappen ermöglicht es, dass sich die linke Herzkammer mit den reinen Überschüssen des Pneuma, d. h. mit dem feinsten Pneuma, die rechte dagegen mit Blut füllt (περί καρδ. c. 10), anderseits wird durch die linke Herzklappe, welche besonders gut schliesst, der Eintritt von Blut in die entsprechende Herzkammer zur Unmöglickeit. Die Entdeckung der halbmondförmigen Aorten- und Lungenpulsaderklappen — denn sie sind es, die der Verfasser beschreibt —, die von derselben Bedeutung gewesen sein muss wie die von Erasistratos¹) herrührende der zwei- und dreizipfeligen Klappen der Vorhofskammermündungen, werden wir nach alledem, was wir im Vorhergehenden klargelegt haben, schwerlich dem Verfasser des Schriftchens zutrauen. Sicher pflügt er auch hier mit fremdem Kalbe, obgleich eine parallele Überlieferung nicht vorliegt.

Fassen wir das Resultat zusammen. Es ist durch die vor-

¹⁾ Gal. V 548ff.

stehende Untersuchung klar geworden, dass die von dem Verfasser von περὶ καρδίης vorgetragene Lehre vielfach die engste Berührung aufweist mit der des Plato und den Bruchstücken des Diokles. Bedenkt man nun die von mir erwiesene Abhängigkeit des Plato und Diokles von der sikelischen Schule und erwägt man ferner, dass Diokles als bedeutender Anatom schwerlich seine Anatomie des Herzens auf dem dürftigen Schriftchen περὶ καρδίης aufgebaut hat, so wird es niemandem zu kühn dünken, wenn ich behaupte, dass die Schrift περὶ καρδίης unter dem Einfluss der sikelischen Lehren, speziell des Philistion entstanden ist.

Akron aus Agrigent.

1.

Suid. s. "Απρων Απραγαντίνος λατρός, νίδς Ξένωνος, εσοφίστενσεν εν ταίς 'Αθήναις αμα Έμπεδοκλεί' έστιν οδν πρεσβύτερος Ίπποκράτους. έγραψε περλ λατρικής Δωρίδι διαλέκτωι, περλ τροφής ύγιεινων βιβλίον α΄. έστι δε καλ οδτος των τινα πνεύματα σημεισωμένων. ελς τοῦτον εποίησεν Έμπεδοκλής τωθαστικόν επίγραμμα.

"Αποον Ιατοδν "Αποων' 'Αποαγαντίνον, πατοδς ἄποου, πούπτει ποημνός ἄποος πατοίδος ἀποστάτης.

τινὲς δὲ τὸν δεύτερον στίχον οὕτω ποοφέρονται'

ἀποστάτης ποουφής τύμβος ἄποος πατέχει.

τοῦτό τινες Σιμωνίδου φασὶν είναι.

1) Ein Eiror aus Lokroi war Pythagoreer nach Jambl. de Pyth. vita c. 36.

2.

Plin. n. h. XXIX 5: alia factio ab experimentis se cognominans empiricen coepit in Sicilia, Acrone Agragantino Empedoclis physici auctoritate commendato.

Gal. XIV 683: τῆς δὲ ἐμπειρικῆς προέστησε Φιλῖνος Κῷος . . . θέλοντες δὲ ἀπαρχαίζειν ἐαυτῶν τὴν αίρεσιν, ἴνα ἢ πρεσβυτέρα τῆς λογικῆς, "Ακρωνα τὸν 'Ακραγαντῖνόν φασιν ἄρξασθαι αὐτῆς.

Gal. subf. emp. ed. Bonnet 35: et secundum hoc alios quidem medicos Hippocraticos vel Erasistratios vel Praxagoricos vel Asclepiadicos vel alio tali nomine nominari aiunt, se ipsos autem neque

⁵⁾ Die Quelle des Suidas für das Epigramm ist Diog. VIII 65: πάλιν δ' Ακρωνος τοῦ ἰατροῦ τόπον αἰτοῦντος παρὰ τῆς βουλῆς εἰς κατασκευὴν πατρφόυ μνή ματος διὰ τὴν ἐν τοῖς ἰατροῖς ἀκρότητα παρελθών ὁ Ἐμπεδοκλῆς ἐκώλυσε τὰ τ' ἄλλα περὶ ἰσότητος διαλεχθεὶς και τι καὶ τοιοῦτον ἐρωτήσας τι δ' ἐπιγράφομεν ἐλεγεῖον; ἢ τοῦτο; Ακρον κτλ. Stein Emp. Agr. frg. Bonn. 1842, 8 hält das Epigramm für unecht, anders urteilt Diels, Gorgias und Empedokles (Sitzgsb. der Berl. Akad. 1884, 362 A 1). Vgl. Bergk P. L. G. II 260 4.

Acronios (licet Acron primus praeses fuerit sermonum empiricorum) at vero neque a Timone neque a Philino neque Serapione qui Acrone quidem posteriores, priores vero aliis empiricis facti sunt.

Vgl. Cramer An. Par. I 395: πόσοι είσὶν οἱ συστησάμενοι τὴν ἐμπειρίαν ἰατρικήν; τέσσαρες. τίνες οδτοι; Ἄκρων ὁ ἀκραγαντῖνος, Φιλῖνος ὁ Κῷος κτλ. Lambecius, Kat. der Wiener Hofb. VI (1674) 151f: συνεστήσαντο τὴν ἐμπειρικὴν οἰδε· Ἄκρων ἀκραγαντῖνος, Φιλῖνος (Φύλινος L) Κῷος, Σεραπίων ἀλεξανδρεύς, Σέξτος, ἀπολλώνιος. Vgl. O. Kroehnert canonesne poetarum scriptorum artificum per antiquitatem fuerunt? Königsb. Diss. 1897, 60 ff. In der Handschrift nr. 3632 der Bologneser Universitätsbibliothek fol. 17 r befindet sich ein in byzantinischem Stil gehaltenes farbiges Rundbild mit der Beischrift: Ἄκρων ὁ ἀκραγαντῖνος. Vgl. A. Olivieri, codices graeci Bononienses (Studi Italiani di filologia classica III 442 f.).

3.

Plut. de Is. et Osir. c. 80, 383 b: καὶ γὰρ οἱ ἰατροὶ πρὸς τὰ λοιμικὰ πάθη βοηθεῖν δοκοῦσι φλόγα πολλὴν ποιοῦντες ὡς λεπτύνουσαν τὸν ἀέρα · λεπτύνει δὲ βέλτιον, ἐὰν εὐώδη ξύλα καίωσιν, οἰα κυπαρίττου καὶ ἀρκεύθου καὶ πεύκης. "Ακρωνα γοῦν τὸν ἰατρὸν ἐν 'Αθήναις ὑπὸ τὸν μέγαν λοιμὸν εὐδοκιμῆσαι λέγουσι, πῦρ κελεύοντα παρακαίειν τοῖς νοσοῦσιν · ἄνησε γὰρ οὐκ ὀλίγους.

Orib. V 300: καὶ πυρὰν δέ τις ἀνακαίων (sc. ἐν πανδήμοις νοσήμασι) πολλὴν δύναιτο ἀν μεταβάλλειν ἐπὶ τὸ θερμὸν καὶ ξηρὸν τὸν ἀέρα, τέως ὑγρὸν ὅντα καὶ ψυκρόν, καθάπερ ποιῆσαί φασιν Ἄκρωνα τὸν ἀκραγαντῖνον. Vgl. VI 111. Aus ihm stammt Paul. Aeg. II 34 fol. 21°.

Aet. V c. 94, 91*: καὶ ἀνακαίων (ἀναγκαῖον ed.) δέ τις, πυρὰν πολλὴν (πείρα πολλῆ ed.) δύναιτ' ἀν μεταβάλλειν (μεταβαλεῖν ed.) ἐπὶ τὸ θερμὸν καὶ ξηρὸν τὸν ἀέρα, τέως (ὡς ed.) ὑγρὸν γιγνόμενον καὶ ψυχρόν, καθάπερ ποιῆσαί φασιν Ἱπποκράτην (I... ης ed.) ἐν ᾿Αθήναις καὶ Ἅκρωνα τὸν Ἦχραγαντῖνον. Vgl. Plin. XXXVI 202. Welcker kl. Schriften III 43 A 36. S. 70.

Philistion aus Lokroi.

1.

Gal. X 5: καὶ πρόσθεν μὲν ἔρις ἦν οὐ σμικρά, νικῆσαι τῷ πλήθει τῶν εύρημάτων ἀλλήλους ὀριγνωμένων τῶν ἐν Κῷ καὶ Κνίδῳ · διττὸν γὰρ ἔτι τοῦτο τὸ γένος ἦν τῶν ἐπὶ τῆς ἀσίας ἀσκληπιαδῶν,

έπιλιπόντος τοῦ κατὰ Ῥόδον · ἤριζον δ' αὐτοῖς τὴν ἀγαθὴν ἔριν ἐκείτην, ῆν Ἡσίοδος ἐπήνει (op. 11 f.), καὶ οἱ ἐκ τῆς Ἰταλίας ἰατροί, Φιλιστίων τε καὶ Ἐμπεδοκλῆς καὶ Παυσανίας καὶ οἱ τούτων ἐταῖροι · καὶ τρεῖς οὖτοι χοροὶ θαυμαστοὶ πρὸς ἀλλήλους ἁμιλλωμένων ἐγένοντο ἰατρῶν · πλείστους μὲν οὖν καὶ ἀρίστους χορευτὰς ὁ Κῷος εὐτυχήσας εἶχεν, ἐγγὺς δ' ἔτι τούτω καὶ ὁ ἀπὸ τῆς Κνίδου, λόγου δ' ἤν ἄξιος 10 οὐ σμικροῦ καὶ ὁ ἀπὸ τῆς Ἰταλίας.

2.

Ps. Plat. epist. II 314 D: Φιλιστίωνι δέ, εἰ μὲν αὐτὸς (sc. δ Διονύσιος) χρῆ, σφόδρα χρῶ· εἰ δὲ οἶόν τε, Σπευσίππφ χρῆσον καὶ ἀπόπεμψον. δεῖται δὲ σοῦ καὶ Σπεύσιππος ὑπέσχετο δέ μοι καὶ Φιλιστίων, εἰ σὸ ἀφίης αὐτόν, ἤξειν προθύμως ᾿Αθήναζε. Vgl. S. 68.

3.

Laert. Diog. VIII 8, 86: Εὔδοξος Αἰσχίνου Κνίδιος, ἀστφολόγος, γεωμέτρης, ἰατφός, νομοθέτης. οὖτος τὰ μὲν γεωμετφικὰ Αρχύτα διήκουσε, τὰ δ' ἰατφικὰ Φιλιστίωνος τοῦ Σικελιώτου, καθὰ Καλλίμαχος ἐν τοῖς πίναξί φησι (frg. 100 d 13). ibid. 89: τούτου (sc. Εὐδό-5 ξου) διήκουσε Χρύσιππος δ Ἐρίνεω Κνίδιος τὰ τε περὶ θεῶν καὶ κόσμου καὶ μετεωφολογουμένων, τὰ δ' ἰατφικὰ παρὰ Φιλιστίωνος τοῦ Σικελιώτου.

4

Αποπ. Lond. ed. Diels XX 25, p. 36: Φιλιστίων δ' οἴεται ἐχ δ
ἰδεῶν συνεστάναι ἡμᾶς, τοῦτ' ἔστιν ἐχ δ στοιχείων πυρός, ἀέρος,
υδατος, γῆς. εἶναι δὲ καὶ ἐκάστου δυνάμεις, τοῦ μὲν πυρὸς τὸ
Φερμόν, τοῦ δὲ ἀέρος τὸ ψυχρόν, τοῦ δὲ ὕδατος τὸ ὑγρόν, τῆς δὲ
5 γῆς τὸ ξηρόν. τὰς δὲ νόσους γίνεσθαι πολυτρόπως κατ' αὐτόν,
ώς δὲ τύπω καὶ γενικώτερον εἰπεῖν τριχῶς ἢ γὰρ παρὰ τὰ στοιχεῖα ἢ παρὰ τὴν τῶν σωμάτων διάθεσιν ἢ παρὰ τὰ ἐκτός. παρὰ
μὲν οδν τὰ στοιχεῖα, ἐπειδὰν πλεονάση τὸ θερμόν καὶ τὸ ὑγρόν,
ἢ ἐπειδὰν μεῖον γένηται καὶ ἀμαυρὸν τὸ θερμόν. παρὰ δὲ τὰ ἐκτὸς
10 γ' ἢ γὰρ ὑπὸ τραυμάτων καὶ ἐλκῶν ἢ ὑπὸ ὑπερβολῆς θάλπους,
ψύχους, τῶν ὁμοίων, ἢ ὑπὸ μεταβολῆς θερμοῦ εἰς ψυχρὸν ἢ ψυχροῦ εἰς θερμὸν ἢ τροφῆς εἰς τὸ ἀνοίκειον καὶ διεφθορός. παρὰ
δὲ τὴν τῶν σωμάτων διάθεσιν οὕτως 'ὅταν γάρ, φησίν, εὐπνοῆ
δλον τὸ σῶμα καὶ διεξίη ἀκωλύτως τὸ πνεῦμα, ὑγίεια γίνεται' οὐ

³⁾ Philistion hiess der Sikeliot als Anhänger der von Empedokles begründeten sikelischen Schule. Vgl. Wachtler de Alcmaeone Crotoniata 90 A 2.

γὰρ μόνον κατὰ τὸ στόμα καὶ τοὺς μυκτῆρας ἡ ἀναπνοἡ γίνεται, 15 ἀλλὰ καὶ καθ' δλον τὸ σῶμα. ὅταν δὲ μὴ εὐπνοῆ τὸ σῶμα, νόσοι γίνονται, καὶ διαφόρως καθ' ὅλον μὲν γὰρ τὸ σῶμα τῆς ἀναπνοῆς ἐπεχομένης, νόσος [εί]ς θ[άνατον ἄγει

 Seine Lehre von den Urelementen ist die des Empedokles: vgl. Zeller I 2⁵ 758ff. Fredrich phil. Unters. XV 134. Diels, elementum 17.

5) Plat. Tim. 82 A: τεττάρων γὰρ ὅντων γενῶν, ἐξ ὧν συμπέπηγε τὸ σῶμα, γῆς πυρὸς εδατός τε καὶ ἀέρος, τούτων ἡ παρὰ φύσιν πλεονεξία καὶ ἔνδεια καὶ τῆς χώρας μετάστασις ἐξ οἰκείας ἐπ' ἀλλοτρίαν γιγνομένη στάσεις καὶ νόσους παρέχει. Vgl. Gal. de plac. Hipp. et Plat. VIII 666 (Müller) f. Fredrich a. a. O. 47. Diokles bei Gal. VIII 185. Aet plac. V 30, 2 (443, 5 D). Vgl. S. 76.

7) Vgl. [Hipp.] περί άρχ. έητρ. c. 1 (I 570) c. 13 (I 598).

10) Diokles bei Aet. plac. V 29, 2 (441, 17 D). περὶ νούσ. IV 50 (VII 580 L) vgl. S. 81.

11) Aphor. III, 1 (IV 486L): αὶ μεταβολαὶ τῶν ὡρέων μάλιστα τίκτουσι νοσήματα, καὶ ἐν τῆσιν ὡρησιν αὶ μεγάλαι μεταλλαγαὶ ἢ ψύξιος ἢ θάλψιος καὶ τἄλλα κατὰ λόγον οὕτως. [Hipp.] περὶ χυμῶν c. 15 (V 496L). Vgl. περὶ νούσων a. a. O. Diokles bei Aet. plac. V 30, 2 (443, 5 D).

13) Plat. Tim. 84D: δταν μέν γὰρ ὁ τῶν πνευμάτων τῷ σώματι ταμίας πλεύμων μὴ καθαρὰς παρέχη τὰς διεξόδους ὑπὸ ρευμάτων φραχθείς, ἔνθα μέν οὐκ ἰόν, ἔνθα δὲ πλείον ἢ τὸ προσῆκον πνεῦμα ἐσιὸν, τὰ μὲν οὐ τυγχάνοντα ἀναψυχῆς σήπει, τὰ δὲ τῶν φλεβῶν διαβιαζόμενον καὶ ξυνεπιστρέφον αὐτὰ τῆκόν τε τὸ σῶμα εἰς τὸ μέσον αὐτοῦ διάφραγμά τ' ἴσχον ἐναπολαμβάνεται, καὶ μυρία δὴ νοσήματα ἐκ τούτων ἀλγεινὰ μετὰ πλήθους ἰδρῶτος πολλάκις ἀπείργασται. Vgl. S. 76.

14) Seine Atmungstheorie ist empedokleisch. Vgl. Zeller I 25, 799. Plat. Tim. 79 E: δυοίν δὲ ταῖν διεξόδοιν οῦσαιν, τῆς μὲν κατὰ τὸ σῶμα ἔξω, τῆς δὲ αὖ κατὰ τὸ στόμα καὶ τὰς ἐῖνας, ὅταν μὲν ἐπὶ θάτερα ὁρμήση, θάτερα περιωθεῖν τὸ δὲ περιωσθέν εἰς τὸ πῦρ ἐμπῖπτον θερμαίνεται, τὸ δ' ἐξιὸν ψύχεται. Diokles bei Vind. c. 17: hunc (sc. aerem) adducit non solum per nares (sc. anima), verum etiam per totum corpus officio commutato. Vgl. S. 82 ff.

17) Vgl. Empedokles bei Aet. plac. V 25, 4 (437, 19 D).

5.

Gal. περί φυσιχῶν δυνάμενων II c. 8 (181 H): ἀλλ' Ἐρασίστρατος ὁ σοφὸς ὑπεριδών καὶ καταφρονήσας, ῶν οὐθ' Ἱπποκράτης οὔτε Διοκλῆς οὔτε Πραξαγόρας οὔτε Φιλιστίων, ἀλλ' οὐδὲ τῶν ἀρίστων φιλοσόφων οὐδεὶς κατεφρόνησεν οὔτε Πλάτων οὔτε Αριστοτέλης οὔτε Θεόφραστος, ὅλας ἐνεργείας ὑπερβαίνει καθάπερ τι σμικρὸν καὶ τὸ τυχὸν τῆς τέχνης παραλιπών μέρος οὐδ' ἀντειπεῖν ἀξιώσας, εἴτ' ὀρθῶς εἴτε καὶ μὴ σύμπαντες οὖτοι θερμῷ καὶ ψυχρῷ καὶ ξηρῷ καὶ ὑγρῷ, τοῖς μὲν ὡς δρῶσι, τοῖς δ' ὡς πάσχουσι, τὰ κατὰ τὸ σῶμα τῶν ζῷων ἀπάντων διοικεῖσθαί φασι καὶ

ώς τὸ θερμὸν ἐν αὐτοῖς εἴς τε τὰς ἄλλας ἐνεργείας καὶ μάλιστα εἰς τὴν τῶν χυμῶν γένεσιν τὸ πλεῖστον δύναται. Vgl. Gal. X 111.

6.

Gal. IV 471: τί ποτε οδν τηλικοῦτόν έστι τὸ παρὰ τῆς ἀναπνοῆς ἡμῖν χρηστόν; ἄρά γε τῆς ψυχῆς αὐτῆς ἐστι γένεσις, ὡς ᾿Ασκληπιάδης φησίν; ἢ γένεσις μὲν οὐχί, ὁῶσις δέ τις, ὡς τοῦ Νικάρχου
Πραξαγόρας; ἢ τῆς ἐμφύτου θερμασίας τις, ὡς Φιλιστίων τε καὶ
δ Διοκλῆς ἔλεγον;

4) Plato Tim. 70 C: τῆ δὲ δὴ πηδήσει τῆς καρδίας ἐν τῆ τῶν δεινῶν προσδοκία καὶ τῆ τοῦ θυμοῦ ἐγέρσει, προγιγνώσκοντες ὅτι διὰ πυρὸς ἡ τοιαύτη πᾶσα ἔμελλεν οἴδησις γίγνεσθαι τῶν θυμουμένων, ἐπικουρίαν αὐτῆ μηχανώμενοι τὴν τοῦ πλεύμονος ἰδέαν ἐνεφύτευσαν . . . ἶνα τό τε πνεῦμα καὶ τὸ πῶμα δεχομένη, ψύχουσα, ἀναπνοὴν καὶ ῥαστώνην ἐν τῷ καύματι παρέχοι. 84 D. περὶ καρδ. c. 5 (IX 84 L): ἀλλὰ γὰρ ἤδη καὶ τοῦ πνεύμονος ἐνδύεται (εc. ἡ καρδίη) μετὰ προσηνίης καὶ κολάζει τὴν ἀκρασίην τοῦ θερμοῦ περιβαλλομένη· ὁ γὰρ πνεύμων φύσει ψυχρός· ἀτὰρ καὶ ψυχόμενος τῆ εἰσπνοῆ. Vgl. c. 9. 10. 12. Vgl. S. 71. Anon. Lond. ed. Diels XXIII 88 (42): ἀμέλει γὰρ τὴν εἰσπνοὴν γίνεσθαί φησιν εἰς τὸ τὸ πλείον θερμὸν τὸ περὶ τὴν καρδίαν κατασβέννυσθαι καὶ μὴ σωματούμενον καταφλέγειν τὰ σώματα.

7.

Plut. quaest. conv. VII 1 p. 699 B (πρός τούς έγκαλοῦντας Πλατωνι τὸ ποτὸν εἰπόντι διὰ τοῦ πνεύμονος ἐξιέναι): ἔτι δὴ τῶν μαρτύρων τῷ Πλάτωνι προσκαλοῦμαι Φιλιστίωνά τε τὸν Λοκρόν, εὖ μάλα παλαιὸν ἄνδρα καὶ λαμπρὸν ἀπὸ τῆς τέχνης ὑμῶν γενό- μενον καὶ Ἱπποκράτη καὶ Δέξιππον (Διώξιππον cod.) τὸν Ἱπποκράτειον οὖτοι γὰρ οὐχ ἐτέραν ὁδὸν, ἀλλ' ἡν Πλάτων, ὑφηγοῦνται τοῦ πόματος. ἢ γε μὴν πολυτίμητος ἐπιγλωττὶς οὐκ ἔλαθε τὸν Δέξιππον, ἀλλὰ περὶ ταὐτην φησὶ τὸ ὑγρὸν ἐν τῆ καταπόσει διακρινόμενον εἰς τὴν ἀρτηρίαν ἐπιρρεῖν, τὸ δέ σιτίον εἰς τὸν στό- μαχον ἐπικυλινδεῖσθαι καὶ τῆ μὲν ἀρτηρία τῶν ἐδωδίμων μηδὲν παρεμπίπτειν, τὸν δὲ στόμαχον ἄμα τῆ ξηρᾶ τροφῆ καὶ τῆς ὑγρῶς ἀναμιγνύμενόν τι μέρος ὑποδέχεσθαι. πιθανὸν γάρ ἐστι τὴν μὲν ἐπιγλωττίδα τῆς ἀρτηρίας προκεῖσθαι διάφραγμα καὶ ταμιεῖον, ὅπως ἀτρέμα καὶ κατ' ὁλίγον διηθῆται τὸ ποτόν, ἀλλὰ μὴ ταχὺ 15 μηδ' ἀθροῦν ἐπιρρακτὸν ἀποβιάζηται τὸ πνεῦμα καὶ διαταράττη.

Vgl. de Stoic. rep. 29 p. 1047 E. Gell. N. A. XVII 11. Macrob. Sat. VII 15, 1 ff.
 Dieselbe Theorie vertreten der Verfasser von περὶ δστέων φύσ. c. 13 (IX 186 L),

περὶ καρδίης c. 1f. (IX 80f.), Plato Tim. 70 C. Der Verfasser von περὶ νούσων IV 56 (VII 604) bekämpft sie, desgleichen Arist. h. a. I 16 (495 b 17) de part. an. III 3 (664 b 31) und Erasistratos (Plut. a. a. O.). Vgl. Fuchs Übers. d. Hipp. I 271 A 66. Littré Hipp. I 376 ff. Poschenrieder die plat. Dialoge in ihrem Verhältnis zu den hippokr. Schriften (Landshut 1882) 26. die naturw. Schriften des Arist. in ihrem Verhältnis zu den Büchern der hipp. Sammlung (Bamberg 1887) 22. Fredrich a. a. O. 73. Vgl. S. 34. 100.

8.

Rufus ed. Daremberg-Ruelle 162: Φιλιστίων δὲ ὁ ἐξ Ἰταλίας κατὰ τὸ ἐπιχώριον τοῖς ἐκεῖ Δωριεῦσι ἀετούς τινας ὀνομάζει φλέβας τὰς διὰ κροτάφων ἐπὶ κεφαλὴν τεινούσας. Vgl. Psell. ap. Tittmann praef. Zonar. I p. CXVIII: σκύταν καλεῖ τὴν κεφαλὴν πολλάκις Ἱπποκράτης καὶ ἀετοὺς ἀνόμασε τὰς φλέβας τῶν κροτάφων, τὰς δ' ἀρτηρίας εἴρηκεν αὐτὸς οὖτος ἀορτράς κτλ.

ΠΕΡΙ ΤΡΟΦΗΣ ΥΓΙΕΙΝΩΝ.

Fredrich a. a. O. 173. Akron (frg. 1) verfasste eine Schrift gleichen Titels. Vgl. S. 73.

9.

Athen. III 115 d: Φιλιστίων δ' δ Δοκρός των χονδριτών τούς σεμιδαλίτας πρός ίσχύν φησι μαλλον πεφυχέναι μεθ' ούς τούς γονδρίτας τίθησιν, είτα τοὺς άλευρίτας. οἱ δὲ ἐκ γύρεως ἄρτοι γινόμενοι κακοχυλότεροί τέ είσι και δλιγοτροφώτεροι. πάντες δ' οί θερμοί ἄρτοι τῶν ἐψυγμένων εὐοιχονομητότεροι πολυτροφώτεροί 5 τε καὶ εὐχυλότεροι, ἔτι δὲ πνευματικοὶ καὶ εὐανάδοτοι οἱ δ' ἐψυγμένοι πλήσιμοι, δυσοιχονόμητοι. οἱ δὲ τελείως παλαιοὶ καὶ κατεψυγμένοι ἀτροφώτεροι στατικοί τε κοιλίας και κακόχυλοι. δ δ' έγχουφίας ἄρτος βαρύς δυσοιχονόμητός τε διά τὸ άνωμάλως όπτασθαι. δ δὲ ἐπνίτης καὶ καμινίτης δύσπεπτοι καὶ δυσοικονό- 10 μητοι. δ δὲ ἐσχαρίτης καὶ ἀπὸ τηγάνου διὰ τὴν τοῦ ἐλαίου ἐπίμιξιν εθεκκριτώτερος, διά δὲ τὸ κνισὸν κακοστομαχώτερος. ὁ δὲ κλιβανίτης πάσαις ταῖς άφεταῖς περιττεύει εὔχυλος γὰρ καὶ εὐστόμαχος και εξπεπτος και πρός ανάδοσιν όζιστος οξτε γάρ ιστάνει χοιλίαν οὖτε παρατείνει. 15

¹⁾ Vgl. Fredrich a. a. O. 173. 177 A 3. Wellmann die pneum. Schule 202. Der Verfasser von περί διαίτης II 42 (VI 540 L) ist anderer Meinung: οἱ δὲ σεμιδαλιται ἱσχυρότατοι τούτων πάντων, ἔτι δὲ μᾶλλον καὶ οἱ ἐκ τοῦ χόνδρον καὶ τρόφιμοι σφόδρα, οἱ μέντοι διαχωρέουσιν ὁμοίως. Mit Philistion stimmen Diphilos Wellmann, Fragmente I.

von Siphnos (Ath. III 115 c) und der Pneumatiker Athenaios bei Orib. I 10: οἰ μὲν οὖν σιτάνιοι . . . ἐτοίμην καὶ εὖπεπτον καὶ καθόλου εὐμετάβολον τὴν τροφὴν προσφέρονται, ἔτι δὲ εὐδιάπνευστον καὶ εὐεκποίητον, ἐλάσσονα δὲ καὶ οὐκ ἴσην τοῖς σεμιδαλίταις καὶ πρὸς ὑγείαν μᾶλλον ἢ ῥιώμην ἀρμόζουσαν. οἱ δὲ σεμιδαλίται . . . πρὸς ῥώμην μᾶλλον ἢ πρὸς ὑγείαν εἰσὶν ἐπιτήδειοι. Vgl. Gal. VI 483 ff. Diose. II 107, 233.

- 4) Athenaios bei Orib. I 25: ὅτι δὲ οὶ θερμοὶ καὶ πρόσφατοι τροφιμώτεροι τῶν ψυχρῶν εἰσι καὶ τῶν παλαιῶν, δῆλον ἡ γὰρ θερμότης αὐτῶν συλλαμβάνεται τῷ πέψει. Vgl. 14: οὶ μὲν γὰρ πρόσφατοι πολυχυλότεροι εἰσι καὶ πνευματώδεις καὶ πολύτροφοι, οἱ δὲ παλαιοὶ τοὐναντίον ἀχυλότεροι καὶ ξηρότεροι καὶ ἀτροφώτεροι. Vgl. Anon. Lond. XXXI 17, 58D: οἱ γὰρ θερμότεροι βαρύτεροὶ τε καὶ πολυτροφώτεροι, οἱ δὲ ψυχρότεροι κουφότεροι καὶ δλιγοτροφώτεροι διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν. Vgl. Diosc. a. a. O.
- 10) [Hipp.] περὶ διαίτης a. a. O.: οἱ δὲ κλιβανίται καὶ ἐγκρυφίαι ξηρότατοι, οἱ μὲν διὰ τὴν σποδόν, οἱ δὲ διὰ τὸ ὅστρακον ἐκπίνονται τὸ ὑγρόν. Gal. (VI 489) urteilt ähnlich wie Philistion: κάλλιστοι μὲν αὐτῶν (sc. τῶν ἄρτων) εἰσιν οἱ κλιβανίται . . . ἐφεξῆς δὲ αὐτῶν οἱ ἰπνῖται . . . οἱ δ᾽ ἐπὶ τῆς ἐσχάρας ὅπτη-θέντες ἡ κατὰ θερμὴν τέφραν ἡ τῷ τῆς ἐστίας ὀστράκῳ καθάπερ κλιβάνῳ κεχρημένοι μοχθηροὶ πάντως εἰοὶν ἀνωμάλως διακείμενοι τὰ μὲν γὰρ ἐκτὸς αὐτῶν ὑπεροπτᾶται, τὰ δὲ διὰ βάθους ἐστὶν ἀμά τοῖς δὲ ἐγκρυφίαις ὀνομαζομένοις ἀπὸ τοῦ κατὰ τὴν τέφραν ἐγκρυβέντας ὁπτᾶσθαι προσδίδωσί τι καὶ ἡ τέφρα μοχθηρόν. Über die τηγανίται vgl. Gal. VI 490. Dieuches urteilt über die κλιβανίται anders: Orib. I 280.

10.

Plinius hist. nat. XX 86: Philistion opisthotonicis sucum (sc. brassicae) ex lacte caprino cum sale et melle (sc. bibendum censet).

11.

Plinius hist. nat. XX 122: ergo etiam coeliacis Philistio dedit (sc. ocimum) et coctum dysintericis. Vgl. [Hipp.] περὶ διαίτης II 54 (VI 558): ἄκιμον ξηρὸν καὶ στάσιμον. Garg. Mart. c. 22 (157, 1 R. aus Plinius): reprimit alvum fluentem. Diosc. II 170, 283. Chrysipp, der Schüler des Philistion, verwarf den Gebrauch des Basilienkrautes (Plin. XX 119).

12.

Plinius hist. nat. XX 31: Philistio in lacte coquit et ad stranguriam dat radicis (sc. staphylini) uncias quattuor, ex aqua hydropicis, similiter et opisthotonicis et pleuriticis et comitialibus. Vgl. Diosc. III 52 (402): τούτου ὁ καρπὸς ποθεὶς ἢ καὶ προστεθεὶς ἔμμηνα κινεῖ ἀρμόζει καὶ δυσουροῦσι καὶ ὑδρωπικοῖς καὶ πλευριτικοῖς ἐν ποτήματι ἡ δὲ ῥίζα καὶ αὐτὴ οὐρητικὴ οὖσα συνου-

σίαν τε παροφμᾶ καὶ ἔμβουα ἐκβάλλει προστιθεμένη. Garg. Mart. 33 (171, 7R aus Plinius).

13.

Athen. XII 516 c: πρῶτοι δὲ Αυδοί καὶ τὴν καρύκην ἐξεῦρον, περὶ ἦς τῆς σκευασίας οἱ τὰ Ὁψαρτυτικὰ συνθέντες εἰρήκασι, Γλαῦκός τε ὁ Λοκρὸς καὶ Μίθαικος καὶ Διονύσιος . . . πρὸς τούτοις δὲ Στέφανος, ἀρχύτας, [ἀκέστιος,] ἀκεσίας, Διοκλῆς, Φιλιστίων τοσούτους γὰρ οἶδα γράψαντας Ὁψαρτυτικά. Vgl. Kaibel observ. crit. in Athen. p. 6. Maass Aratea 147. Gemeint ist des Philistion diätetische Schrift: Fredrich a. a. O. 173 Å 3.

14.

Gal. XV 455: τοὺς γὰρ οἰομένους μηδέπω χόνδρον εἶναι κατὰ τοὺς Ἱπποκράτους χρόνους ἀγνοοῦντας ἐλέγξεις ἐκ τοῦ τῶν παλαιῶν κωμικῶν ἐνίους μεμνημονευκέναι χόνδρου καὶ αὐτὸν δὲ τὸν Ἱπποκράτην κατὰ τὸ περὶ διαίτης ὑγιεινῆς (ΙΙ 42, 540 L): εἰ γὰρ καὶ μἡ Ἱπποκράτους ἐστὶν ἐκεῖνο τὸ βιβλίον, ἀλλ' Εὐρυφῶντος ἡ Φαῶντος ἡ Φιλιστίωνος ἡ ᾿Αρίστωνος ἡ τινος ἄλλου τῶν παλαιῶν (εἰς πολλοὺς γὰρ ἀναφέρουσιν αὐτό), πάντες ἐκεῖνοι τῶν παλαιῶν ἀνδρῶν εἰσι, ἔνιοι μὲν Ἱπποκράτους πρεσβύτεροι, τινὲς δὲ συνηκμακότες αὐτῷ.

Gal. VI 473: ἐν δὲ τοῖς νῦν ἐνεστῶσι καιρὸς ἀν εἴη τὰς τῶν σιτίων εἰπεῖν κράσεις, ὡς ἐν τῷ διαίτης ἐγράφη βιβλίῳ, κατά τινας μὲν Ἱπποκράτους ὅντι συγγράμματι, κατά τινας δὲ Φιλιστίωνος ἢ ᾿Αρίστωνος ἢ Εὐρυφῶντος ἢ Φιλήτου, παλαιῶν ἀπάντων ἀνδρῶν.

Gal. XVIII A 8: ἐν δὲ τῷ διαιτητικῷ τῷ ὑγιεινῷ τῷ Ἱπποκράτει μὲν ἐπιγεγραμμένῳ καὶ αὐτῷ, τοῖς δ' ἀποξενοῦσιν αὐτὸ τισὶ μὲν εἰς Φιλιστίωνα, τισὶ δ' εἰς Αρίστωνα, τισὶ δ' εἰς Φερεκύδην ἀναφέρουσι, γέγραπται ταυτί. Vgl. Fredrich a. a. O. 227 f.

15.

Orib. IV 344: τὸ δὲ μηνοειδὲς εὐθετεῖ ἐπὶ τῆς ἔμπροσθεν καὶ τῆς ὀπίσω τοῦ ὅμου διαφορᾶς. πόλος λέγεται ἔστι δὲ οὖτος ὁ πόλος ξύλον ἐπιπεπηγὸς τοῖς ἄνω ἄκροις τῶν τοῦ ὀργάνου σκελῶν. ἔστι δὲ ὁ πόλος οὖτος ἐν τῷ τοῦ Φιλιστίωνος ὀργάνψ πρὸς τάδε ἐπὶ τοῦ ⟨τοῦ⟩ ὅμου ἐξαρθηματος ἐκτεινομένης τῆς κειρὸς ὁ πόλος ἀντιβαίνει τῷ αὐκένι τοῦ καταρτίζομένου. Vgl. Hipp. περὶ ἄρθρων c. 6. 7 (IV 88 f.).

Gal. XIX 721: ἐπειδή περὶ τῶν ἀντεμβαλλομένων λόγον ἐνεστήσαντο μὲν καὶ οἱ περὶ τὸν Διοσκουρίδην, οὐχ ἥκιστα δὲ καὶ οἱ περὶ τὸν Φιλιστίωνά τε καὶ Εὐρυφῶντα.

17.

[Hipp.] περὶ γυν. φύσιος c. 32 (VII 360): ἔτερον (sc. προσθετὸν δριμὸ αξμα ἄγον) φιλίστιον τὸν αὐτὸν τρόπον (sc. τρίψας μέλιτι, δεύσας οἴνφ, βάλανον ποιήσας) ποιέων προστίθει. Vgl. γυν. II 201 (VIII 386). Vgl. Gal. gloss. hipp. (XIX 151): φιλίστιον τὸ αὐτὸ καὶ τοῦτο ἔοικεν εἶναι τῆ ἀπαρίνη καὶ φιλεταιρίφ. Vgl. S. 17 A 1.

18.

Cael. Aurelianus m. chr. V 1, 22: alii cantilenas adhibendas (sc. ischiadicis) probaverunt, ut etiam Philistionis frater idem memorat libro XXII (?) de adiutoriis, scribens quendam fistulatorem loca dolentia decantasse, quae cum saltum sumerent palpitando discusso dolore mitescerent. alii denique hoc adiutorii genus Pythagoram memorant invenisse, sed Sorani iudicio videntur hi mentis vanitate iactari, qui modulis et cantilena passionis robur excludi posse crediderunt. Vgl. E. Rohde Psyche II 2 49 A. Gellius N. A. IV 13: creditum hoc a plerisque est et memoriae mandatum, ischia cum maxime doleant, tum, si modulis lenibus tibicen incinat, minui dolores. ego nuperrime in libro Theophrasti scriptum inveni viperarum morsibus tibicinum scite modulateque adhibitum mederi. refert etiam Democriti liber, qui inscribitur περί ουσμών ή λογικών κανών, in quo docet plurimis hominum morbidis medicinae fuisse incentiones tibiarum, tanta prorsus adfinitas est corporibus hominum mentibusque et propterea vitiis quoque aut medellis animorum et corporum. Theophr. frg. 87. 88 W. Asklepiades bei Cael. Aur. a. a. O. Isid. orig. IV 13, 3. Vgl. S. 31 A.

19.

Cael. Aurelianus m. chr. III 8, 147: nunc dat (sc. Erasistratus hydropicis) potum parvum et non post prandium, sed post vespertinum cibum hoc convenire dicit, ut etiam similiter memorat Philistionis frater.

Diokles von Karystos.

Vgl. C. G. Kühn opuscula academ. II 86—127. M. Fraenkel Dioclis Carystii fragmenta quae supersunt Berolini 1840.

Von seinen Werken sind uns dem Titel nach folgende bekannt:

- 1. περί πυρός καὶ άέρος
- 2. περί πέψεως
- 3. ἀνατομή
- 4. πάθος αίτία θεραπεία
- 5. περί θεραπειών
- 6. περί πυρετών
- 7. προγνωστικόν
- 8. περί έχχενώσεων
- 9. ύγιεινά πρός Πλείσταρχον
- 10. 'Αρχίδαμος
- 11. φιζοτομικά
- 12. περί λαχάνων
- 13. περί θανασίμων φαρμάκων
- 14. γυναικεῖα
- 15. κατ' Ιητρεῖον
- 16. περί ἐπιδέσμων.

I. BIOGRAPHISCHES.

1.

Cod. Laur. lat. 73, 1 (s. XI) fol. 143^r: Diocles, Archidami (arcidā cod.) filius, Carystius (caristius cod.). Vgl. M. Wellmann Herm. XXXV 369 f.

2.

Vind. c. 2: sed his omnibus Diocles, sectator Hippocratis, quem Athenienses iuniorem Hippocratem vocaverunt, assertionibus (sc. Diogenis de seminis natura) respondens contra primam dixit etc.

3.

Ps. Gal. introd. c. 4 (XIV 683): προέστησαν δὲ τῆς μὲν λογικῆς αἰρέσεως Ἱπποκράτης Κῷος . . . μετὰ δὲ τοῦτον Διοκλῆς ὁ Καρύστιος, Πραξαγόρας Κῷος, Ἡρόφιλος Χαλκηδόνιος, Ἐρασίστρατος Κεῖος (Χῖος ed.), Μνησίθεος ᾿Αθηναῖος, ᾿Ασκληπιάδης Βιθυνός [Κιανός], δς καὶ Προυσιεύς (Προυσίας ed.) ἐκαλεῖτο.

Cramer An. Par. I 395: καὶ πόσοι οἱ συστησάμενοι τὴν λογικήν; πέντε. τίνες οὖτοι; Ἱπποκράτης ὁ Κῷος, Πραξαγόρας, Φυλότιμος,

Έρασίστρατος καὶ Ασκληπιάδης.

Lamb. in comm. de aug. bibl. Caes. Vind. VI 151: τἡν δὲ λογικήν (sc. συνεστήσαντο) οἶδε Ἱπποκράτης, Διοκλῆς, Πραξαγόρας, Φυλότιμος, ᾿Ασκληπιάδης. Vgl. Otto Kroehnert a. a. O. 60 f. Diokles wird als berühmter Arzt erwähnt in den von Montfaucon (Bibl. Coisliniana 596 f.) und von Cramer (An. Par. IV 195 f.) veröffentlichten Verzeichnissen. Kroehnert a. a. O. 8. 11.

4.

Celsus praef. 2: ideoque multos ex sapientiae professoribus peritos eius (sc. medendi scientiae) fuisse accepimus, clarissimos vero ex iis Pythagoram et Empedoclem et Democritum. huius autem, ut quidam crediderunt, discipulus Hippocrates Cous, primus quidem ex omnibus memoria dignis, ab studio sapientiae disciplinam hanc separavit, vir et arte et facundia insignis. post quem Diocles Carystius, deinde Praxagoras et Chrysippus, tum Herophilus et Erasistratus sic artem hanc exercuerunt, ut etiam in diversas curandi vias processerint. iisdemque temporibus in tres partes medicina diducta est, ut una esset quae victu, altera quae medicamentis, tertia quae manu mederetur. primam διαιτητικήν, secundam φαρμακευτικήν, tertiam χειρουργικήν Graeci nominarunt. cf. Vind. c. 40: divisam esse dicimus medicinam in partes quatuor. regularem, quam diaetam vocamus, manuum officium, quod chirurgiam vocamus, medicamen, quod pharmaciam vocamus, praenoscentiam, quam prognosin dicimus.

5.

Plinius hist. nat. XXVI 10: Hippocratis certe, qui primus medendi praecepta clarissime condidit, referta herbarum mentione invenimus volumina, nec minus Diocli Carysti, qui secundus aetate

famaque extitit, item Praxagorae et Chrysippi etc.

Gal. XI 795: ή δὲ πλείστη τῶν φαρμάχων χρησις ἐν αὐταῖς ταῖς θεραπευτιχαῖς πραγματείαις ὑπό τε τῶν παλαιῶν γέγραπται καὶ προσέτι τῶν νεωτέρων ἀπάντων σχεδόν καὶ γὰρ πρὸς Ἱπποκράτους εἴρηται πολλὰ καὶ πρὸς Εὐρυφῶντος καὶ Διεύχους καὶ Διοκλέους καὶ Πλειστονίκου καὶ Πραξαγόρου καὶ Ἡροφίλου, καὶ οὐκ ἔστιν οὐδεὶς ἀνὴρ παλαιός, δς οὐ συνεβάλλετό τι τῆ τέχνη μεῖζον ἢ μεῖον εἰς ἐπιστήμην φαρμάχων.

Gal. de plac. Hipp. et Platonis IX 764 M. (V 751 K): οὔχουν τοῖς ἐατροῖς τὸ τέλος ἐστὶν ὡς ἰατροῖς ἔνδοξον ἢ πόριμον, ὡς Μηνόδοτος ⟨δ⟩ ἐμπειριχὸς ἔγραψεν, ἀλλὰ Μηνοδότφ μὲν τοῦτο, Διοκλεῖ δὲ οὐ τοῦτο, καθάπερ οὐδὲ Ἱπποκράτει καὶ Ἐμπεδοκλεῖ οὐδὲ ἄλλοις τῶν παλαιῶν οὐκ ὀλίγοις, ὅσοι διὰ φιλανθρωπίαν ἐθεράπευον τοὺς ἀνθρώπους.

II. PHYSIOLOGISCHE BRUCHSTÜCKE.

7.

Gal. X 462: ἔστι μὲν οὖν καὶ Διοκλεῖ καὶ Μνησιθέφ καὶ Διεύχει καὶ ᾿Αθηναίφ καὶ σχεδὸν πᾶσι τοῖς εὐδοκιμωτάτοις ἱατροῖς, ὥσπερ οὖν καὶ τῶν φιλοσόφων τοῖς ἀρίστοις, ἡ αὐτἡ δόξα περὶ φύσεως σώματος ἐκ θερμοῦ καὶ ψυχροῦ καὶ ξηροῦ καὶ ὑγροῦ νομίζουσι κεκρᾶσθαι τὰ τε ἄλλα σύμπαντα σώματα καὶ τὰ τῶν ζώων οὐχ ἢκιστα. Dies Dogma stammt aus der sikelischen Schule, vgl. Philistion frg. 4. S. 74. Die Pneumatiker haben es von den Dogmatikern übernommen. Vgl. M. Wellmann die pneumatische Schule 133.

8.

Gal. περί φυσιχών δυνάμεων ΙΙ c. 8 (181 H): άλλ' Ἐρασίστρατος δ σοφός ύπεριδών και καταφρονήσας, ων ούθ' Ίπποκράτης ούτε Διοκλής ούτε Πραξαγόρας ούτε Φιλιστίων, άλλ' ούδὲ τῶν ἀρίστων φιλοσόφων ούδεὶς κατεφρόνησεν οὕτε Πλάτων οὕτ' 'Αριστοτέλης ούτε Θεόφραστος, δλας ένεργείας ύπερβαίνει καθάπερ τι σμικρόν καὶ τὸ τυχὸν τῆς τέχνης παραλιπών μέρος οὐδ' άντειπεῖν άξιώσας, εἴτ' ὀρθῶς εἴτε καὶ μὴ σύμπαντες οὖτοι θερμῷ καὶ ψυχρῷ καὶ ξηρφ και ύγρφ, τοῖς μὲν ώς δρῶσι, τοῖς δ' ώς πάσγουσι, τὰ κατὰ τὸ σῶμα τῶν ζώων ἀπάντων διοιχεῖσθαί φασι καὶ ώς τὸ θερμὸν έν αὐτοῖς εἴς τε τὰς ἄλλας ἐνεργείας καὶ μάλιστ' εἰς τὴν τῶν χυμών γένεσιν τὸ πλεῖστον δύναται. (186): ἀποδέδειχται γὰρ έχείνοις τοῖς ἀνδράσιν ἀλλοιουμένης τῆς τροφῆς ἐν ταῖς φλεψὶν ύπο της εμφύτου θερμασίας αξμα μεν ύπο της συμμετρίας της κατ' αὐτήν, οί δ' ἄλλοι χυμοί διὰ τὰς ἀμετρίας γιγνόμενοι καὶ τούτω τῷ λόγω πάνθ' δμολογεῖ τὰ φαινόμενα. καὶ γὰο τῶν ἐδεσμάτων δσα μέν έστι θερμότερα φύσει, χολωδέστερα, τὰ δὲ ψυχρότερα φλεγματικώτερα καὶ τῶν ἡλικιῶν ὡσαύτως χολωδέστεραι μὲν αί θεομότεραι φύσει, φλεγματωδέστεραι δ' αί ψυχρότεραι καί των έπιτηδευμάτων δε και των χωρων και των ώρων και πολύ

δή πρότερον ἔτι τῶν φύσεων αὐτῶν αἱ μὲν ψυχρότεραι φλεγματωδέστεραι, χολωδέστεραι δ' αἱ θερμότεραι . . . καὶ τὰ πρῶτά γε καὶ γενικώτατα νοσήματα τέτταρα τὸν ἀριθμὸν ὑπάρχει θερμότητι καὶ ψυχρότητι καὶ ξηρότητι καὶ ὑγρότητι διαφέροντα. Η c. 11 (203 H): ταῦτ' ἀρκεῖν μοι δοκεῖ περὶ γενέσεώς τε καὶ διαφθορᾶς χυμῶν ὑπομνήματ' εἶναι τῶν Ἱπποκράτει τε καὶ Πλάτωνι (Tim. 82 Af.) καὶ ᾿Αριστοτέλει καὶ Πραξαγόρα καὶ Διοκλεῖ καὶ πολλοῖς

άλλοις των παλαιων είρημένων. Vgl. III c. 10 (230 H).

Gal. XV 346: τὴν δὲ περὶ τῶν χυμῶν θεωρίαν, ἐν οῖς ἰχῶρές εἰσιν, οὐ μόνον αὐτὸς οῖδεν Ἱπποκράτης, ἀλλὰ καὶ Πλάτων καὶ περὶ τῶν νοσημάτων ἐκ τῶν καθ' ἔκαστα χυμῶν δρμωμένων διαλέγεται ὧδέ πως, περὶ νοσημάτων ὅσα διὰ χολὴν γίνεται ἀρχόμενος (Tim. 85 B) ' ὅσα δὲ φλεγμαίνειν λέγεται τοῦ σώματος ἀπὸ τοῦ καίεσθαί τε καὶ φλέγεσθαι, διὰ χολὴν γέγονε πάντα.' περὶ δὲ φλέγματος ὧδε ' φλέγμα δὲ ὀξὸ καὶ άλμυρὸν πηγὴ πάντων νοσημάτων, ὅσα γίγνεται καταρροϊκά.' περὶ δὲ μελαίνης χολῆς λέγει μὲν ἐκεῖνα (Tim. 83 C), ἄπερ ἡμεῖς ἤδη γεγράφαμεν, ταὐτὰ δὲ λέγουσι καὶ Αριστοτέλης καὶ Θεόφραστος καὶ τῶν ἰατρῶν οἱ δοκιμώτατοι, Διοκλῆς, Πλειστόνικος, Φυλότιμος, 'Ηρόφιλος καὶ ἄλλοι πολλοί.

Gal. de plac. Hipp. et Plat. VIII 688 M. (V 684 f. K): περὶ δὲ τῶν νοσημάτων, ὅσα διὰ χολὴν γίνεται, τὸν λόγον ποιούμενος ὁ Πλάτων ὧδέ πως ἄρχεται 'ὅσα δὲ φλεγμαίνειν λέγεται τοῦ σώματος ἀπὸ τοῦ καίεσθαί τε καὶ φλέγεσθαι, διὰ χολὴν γέγονε πάντα.' καὶ μὴν καὶ περὶ φλέγματος ὧδέ πως ἤρξατο 'φλέγμα δ' δξὰ καὶ άλμυρὸν πηγὴ πάντων νοσημάτων, ὅσα γίγνεται καταρροϊκά.' καὶ περὶ μελαίνης χολῆς ἄλλα τέ τινα λέγει καὶ ταῦτα 'ίχὼρ δ' ὁ μὲν αἴματος ὀρὸς πρῷος, ὁ δὲ μελαίνης χολῆς ὁξείας τε ἄγριος'. οὐ μόνος δὲ Πλάτων, ἀλλὰ καὶ 'Αριστοτέλης καὶ Θεόσραστος οἱ τε ἄλλοι μαθηταὶ Πλάτωνός τε καὶ 'Αριστοτέλους τὸν περὶ τῶν χυμῶν λόγον ἐζήλωσαν Ίπποκράτους, ὥσπερ γε καὶ τῶν παλαιῶν ἰατρῶν οἱ δοκιμώτατοι, Διοκλῆς, Πλειστόνικος, Μνησίθεος, Πραξαγόρας, Φυλότιμος, 'Ηρόφιλος. Vgl. Gal. XVIII Α 262 270.

9.

Vind. c. 2: sed his omnibus Diocles, sectator Hippocratis . . . assertionibus (sc. de seminis natura) respondens contra primam dixit: quoniam una atque eadem materies descendens per quosdam viarum meatus uspiam flegma fiet, uspiam fel, id est cholera rubea, uspiam melancholia, uspiam sanguis, fit etiam semen ex nutrimine,

id est ex cibo et potu, ex quibus et ipsi quatuor humores nutriuntur, et non specialiter sanguinis mutatur initium. alioquin debuit etiam in pueris seminis substantia servari, cum materia sanguinis non desit. Vgl. S. 74.

10.

Gal. περί φυσ. δυν. III 10 (230 H): καὶ λέγειν ἔτι περί τῆς τούτων γενέσεως (sc. τῶν τοῦ ἤπατος καὶ σπληνὸς καὶ φλεβῶν καὶ ἀρτηριῶν περιττωμάτων) οὐκ ἄν ἐθέλοιμι μεθ' Ἱπποκράτην καὶ Πλάτωνα καὶ ᾿Αριστοτέλην καὶ Διοκλέα καὶ Πραξαγόραν καὶ Φυλότιμον.

11.

Vind. c. 7: ad haec Diocles (sc. semen spumam sanguinis esse negat), quippe cum sit omnis spuma levis atque fistulosa et inanibus capillis vacuata et facilitate scissibili solubilis, semen autem, ut a cunctis perspicitur vel intellegitur, est grave, tractuosum, glutinosum et non facile solubile neque fistulosum. Vgl. S. 51 f.

12.

Gal. XVII B 421: Δέδειχται δ' ύφ' ήμῶν ἐν τοῖς περὶ φυσικῶν δυνάμεων οὐ μόνον ὀρεγομένη καὶ κατεργαζομένη καὶ προσφύουσα τοῖς μορίοις ἡ φύσις ἐκάστῳ τὴν οἰκείαν τροφήν, ἀλλὰ καὶ διαφοροῦσα τὰ περιττώματα ταύτης καὶ ὅσφπερ ἀν ἡ ὁωμαλεώτερον τὸ ἔμφυτον θερμόν, τοσούτῳ μᾶλλον ἐκφεύγει τὴν αἴσθησιν ἡ διαπνοή. καὶ διὰ τοῦτο παρὰ φύσιν εἶναι τοὺς ἰδρῶτας ὁ Διοκλῆς εἶπεν, ὅτι καλῶς ἀπάντων διοικουμένων τῶν κατὰ τὸ σῶμα, κρατουμένης τῆς τροφῆς ὑπὸ φύσεως, οὐκ ἄν ποτε αἰσθητή διὰ τοῦ δέρματος ὑγρότης ἐκκριθείη. ὅσα γὰρ ἐν βαλανείοις ἡ γυμναζόμενοι σφοδρῶς ἡ διὰ θερινὸν θάλπος ἰδροῦσιν ⟨οί⟩ ἄνθρωποι, βιαίων αἰτίων εἰσὶν ἔγγονα. καλῶς οὖν ἐν τῷ κειμῶνι διοικεῖται πάντα τὰ κατὰ τὸ ζῷον, ὅταν γε μέτριος ὑπάρχη δηλονότι.

Gal. XV 322: αὐτὸς (sc. Ἱπποκράτης) δὲ λέγει ἐφεξῆς περὶ τῶν ἰδρώτων (περὶ τροφῆς c. 17 ΙΧ 104), περὶ ὧν ἀμφισβητήσει τις ὡς οὐκ ὅντων κατὰ φύσιν. Διοκλῆς μὲν γὰρ ἐπεχείρησεν εἰς τοῦτο ἐπιμελῶς. ἀλλὰ τουτὶ τὸ δόγμα δοκεῖ μοι εἶναι πάνυ τραχὺ καὶ παρὰ τὴν ἐνάργειαν, εἰ καὶ ὅτι μάλιστα πιθανῶς κατασκευάζεται πρὸς αὐτοῦ. Gal. VII 83: ἴσως δ' ἀμφισβητήσει τις καὶ περὶ τῶν ἰδρώτων, ὡς οὐδ' αὐτῶν ὅντων κατὰ φύσιν. καὶ γὰρ οὖν καὶ δ Διοκλῆς ἰκανῶς ἐπεχείρησεν

είς τούτο. πάνυ δ' είναι τραχύ δοχεῖ τόδε τὸ δόγμα καὶ παρὰ τὴν ἐνάργειαν, εἰ καὶ ὅτι μάλιστα πιθανῶς κατασκευάζεται.

Pallad. comm. in Hipp. epid. VI (vol. II ed. Dietz p. 132): οἶδε γὰρ Ἱπποκράτης τοὺς ἱδρῶτας κατὰ φύσιν, εἰ καὶ μὴ δοκεῖ τῷ Διοκλεῖ (Εμπεδοκλεῖ cod. Dioclus Crassi versio latina). Vgl. Empedokles bei Aet. plac. V 22 (434, 13): ἱδρῶτα δὲ καὶ δάκρυον γίνεσθαι τοῦ αἴματος τηκομένου καὶ παρὰ τὸ λεπτύνεσθαι διακεομένου. Plut. quaest. nat. 20, 917 B. Plato Tim. 83 D: φλέγματος δ' αν νέου ξυνισταμένου δρὸς ἱδρὼς καὶ δάκρυον, δσα τε ἄλλα τοιαῦτα σῶμα τὸ καθ' ἡμέραν κεῖται καθαιρόμενου. καὶ ταῦτα μὲν δὴ πάντα νόσων ὄργανα γέγονεν, δταν αἵμα μὴ ἐκ τῶν σιτίων καὶ ποτῶν πληθύση κατὰ φύσιν, ἀλλ' ἐξ ἐναντίων τὸν ὄγκον παρὰ τοὺς τῆς φύσεως λαμβάνη νόμους. Vgl. Theophr. de sud. 407, 44 W. S. 87 f.

13.

Tertull. de anima c. 15: sed plures philosophi adversus Dicaearchum (sc. principale esse contenderunt): Plato Strato Epicurus Democritus Empedocles Xenocrates Aristoteles et medici adversus Andream et Asclepiadem: Herophilus Erasistratus Diocles Hippocrates et ipse Soranus. Vgl. Diels Dox. 203 ff.

14.

Theodoret V 22, 6 aus Aetius (Dox. 391): Ἐμπεδοχλῆς δὲ καὶ ᾿Αριστοτέλης, Διοχλῆς καὶ τῶν Στωικῶν ἡ ξυμμορία τὴν καρδίαν ἀπεκλήρωσαν τούτω (sc. τῷ ἡγεμονικῷ). καὶ τούτων δ᾽ αὖ πάλιν οἱ μὲν ἐν τῆ κοιλία τῆς καρδίας, οἱ δὲ ἐν τῷ αἵματι. καὶ οἱ μὲν 5 ἐν τῷ περικαρδίω ὑμένι, οἱ δὲ ἐν τῷ διαφράγματι.

Vind. c. 41: animae regimen in corde consistit, quae per subtilitatem spiritus seminata est per omnem corporis regionem.

Fuchs anecd. med. gr. 1, 540: ἔοιχε γὰρ καὶ οὖτος (sc. Διοκλῆς) τὴν φρόνησιν περὶ ταύτην (sc. τὴν καρδίαν) ἀπολείπειν. 10 Vgl. 5, 543.

²⁾ ἀριστοκλῆς cod. Diels a. a. O. 204 A 1. Diese Verbesserung zieht die Herstellung von Διοκλῆς für das überlieferte Διογένης bei Aet. plac. IV 5, 7 (391, 15) nach sich: Διοκλῆς έν τῷ ἀρτηριακῷ κοιλία τῆς καρδίας (sc. τὸ ἡγεμονικόν τῆς ψυχῆς εἶναι), ἥτις ἐστὶ πνευματική. Vgl. [Hipp.] περὶ καρδίης c. 10 (IX 88): γνώμη γὰρ ἡ τοῦ ἀνθρώπου πέφυκεν ἐν τῷ λαιῷ κοιλίῃ καὶ ἄρχει τῆς ἄλλης ψυχῆς. [Hipp.] περὶ ἰερ. νούσ. c. 17 (VI 392): λέγουσι δέ τινες ὡς φρονέομεν τῷ καρδίῃ καὶ τὸ ἀνιώμενον τοῦτό ἐστι καὶ τὸ φροντίζον· τὸ δὲ οὐχ οὕτως ἔχει. Phylotimos in den schol. Il. Κ 10: ἐντεῦθεν κινηθεὶς Φυλότιμος σοριστής ἐν καρδία τὸ ἡγεμονικὸν ἔθετο· δθεν γὰρ τὸ χαίρειν καὶ τὸ λυπεῖσθαι τὰς ἀρχὰς ἔχει, δῆλον δτι

ό νοῦς ἐκετθεν ἤρτηται. Ath. XV 687 e.: τοῦτο δ' ἔπραττον (sc. τὸ τὰ στήθη μυροῦν) . . . διὰ τὸ νομίζειν ἐν τῇ καρδία τὴν ψυχὴν καθιδρῦσθαι, ὡς Πραξαγόρας καὶ Φυλότιμος οἱ ἰατροὶ παραδεδώκασι. Über Praxagoras vgl. Fuchs anecd. 1, 540. 17, 548. Vgl. S. 14f. 103.

15.

Gal. IV 471: τί ποτε οδν τηλιχοῦτόν ἐστι τὸ παρὰ τῆς ἀναπνοῆς ἡμῖν χρηστόν; ἄρά γε τῆς ψυχῆς αὐτῆς ἐστι γένεσις, ὡς ᾿Ασκληπιάδης φησίν; ἢ γένεσις μὲν οὐχί, ἑῶσις δέ τις, ὡς ⟨δ⟩ τοῦ Νικάρχου Πραξαγόρας; ἢ τῆς ἐμφύτου θερμασίας ἀνάψυξίς τις, ὡς Φιλιστίων τε καὶ Διοκλῆς ἔλεγον;

Diels anon. Lond. XXIII 38: ἀμέλει γὰς τὴν είσπνοὴν γίνεσθαί φησιν είς τὸ τὸ πλείον θερμὸν τὸ περί τὴν καρδίαν κατασβέννυσθαι καὶ μὴ σωματούμενον καταφλέγειν τὰ σώματα.

Plat. Tim. 78 Ε: πᾶν δὲ δὴ τό τ' ἔργον καὶ τὸ πάθος τοῦθ' (sc. ἡ ἀναπνοὴ καὶ ἐκπνοὴ) ἡμῶν τῷ σώματι γέγονεν ἀρδομένω καὶ ἀναψυχομένω τρέφεσθαι καὶ ζῆν. Vgl. 70 C. [Hipp.] περὶ καρδ. c. 5 (IX 84): ἀλλὰ γὰρ ἤδη καὶ τοῦ πνεύμονος ἐνδύεται (sc. ἡ καρδίη) μετὰ προσηνίης καὶ κολάζει τὴν ἀκρασίην τοῦ θερμοῦ περιβαλλομένη· ὁ γὰρ πνεύμων φύσει ψυχρός· ἀτὰρ καὶ ψυχόμενος τῷ εἰσπνοῷ. [Hipp.] περὶ ἰερ. νούσ. c. 4 (VI 368): κατὰ ταύτας δὲ τὰς φλέβας καὶ ἐσαγόμεθα τὸ πολὰ τοῦ πνεύματος· αδται γὰρ ἡμέων εἰσὶν ἀναπνοαὶ τοῦ σώματος τὸν ἡέρα ἐς σφᾶς ἔλκουσαι καὶ ἐς τὸ σῶμα τὸ λοιπὸν ὀγετεύουσι κατὰ τὰ φλέβια καὶ ἀναψύχουσι καὶ πάλιν ἀριᾶσιν.

Arist. de part. anim. III 6, 668 b 34: ἀναγκατον μέν γὰρ γίνεσθαι τῷ θερμῷ κατάψυξιν, ταύτης δὲ δεῖται θύραθεν τὰ ἔναιμα τῶν ζώων θερμότερα γάρ. de resp. c. 10, 475 b 16: τοῖς δ' ἐναίμοις καὶ τοῖς ἔχουσι καρδίαν, ὅσα μὲν ἔχει πλεύμονα, πάντα δέχεται τὸν ἀέρα καὶ τὴν κατάψυξιν ποιεῖται διὰ τοῦ ἀναπνεῖν καὶ ἐκπνεῖν. Vgl. Meyer Arist. Tierkunde 438.

16.

Gal. IV 731: ὥσθ' ὅταν ἀπορῶσι, πῶς εἰς ὅλον τὸ σῶμα παρὰ τῆς καρδίας κομισθήσεται τὸ πνεῦμα πεπληρωμένων αἰματος τῶν ἀρτηριῶν, οὐ χαλεπὸν ἐπιλύσασθαι τὴν ἀπορίαν αὐτῶν μὴ πέμπεσθαι φάντας, ἀλλ' ἔλκεσθαι, μήτ' ἐκ καρδίας μόνης, ἀλλὰ πανταχόθεν, ὡς Ἡροφίλω τε καὶ πρὸ τούτου Πραξαγόρα καὶ Φυλο- 5 τίμω καὶ Διοκλεῖ καὶ Πλειστονίκω καὶ Ἱπποκράτει καὶ μυρίοις ἐτέροις ἀρέσκει.

^{7) [}Hipp.] περί σαρχών c. 6 (VIII 592): καὶ τὸ θερμόν πλειστον ἔνι τῆσι φλεψὶ καὶ τῆ καρδίη, καὶ διὰ τοῦτο πνεῦμα ἡ καρδίη ἔχει θερμὴ ἐοῦσα μάλιστα τῶν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ. ἡηίδιον δὲ τοῦτο καταμαθείν, ὅτι τρέφον ἐστὶ τὸ πνεῦμα· ἡ καρδίη καὶ αὶ κοίλαι φλέβες κινέονται αἰεὶ καὶ τὸ θερμότατον πλείστον ἐν τῷσι φλεψίν· καὶ διὰ τοῦτο πνεῦμα ἡ καρδίη ἔλκει θερμὴ ἐοῦσα μάλιστα τῶν ἐν τῷ ἀνθρώπφ. Vgl. S. 37. 90.

Gal. XVIII B 124: ἔλεγε δὲ καὶ ὁ Διοκλῆς ὅτι τὰ σώματα τῶν ζώων συνέστηκεν ἐκ τοῦ φέροντος καὶ τοῦ φερομένου. φέρον οὖν ἐστιν ἡ δύναμις, φερόμενον δὲ τὸ σῶμα. καθάπερ οὖν οἱ βαστάζοντες φορτίον ἤτοι βαρυνόμενοι πρὸς αὐτοῦ κινοῦνται μόλις ἤ κοῦφον εἶναι νομίζοντες ἀλύπως φέρουσιν, οὕτω καὶ ἡ δύναμις ἡ μὲν ἰσχυρὰ ὁράδιως τὸ βάρος τοῦ σώματος φέρει, ὡς μηδὲν εἰς τὰς κινήσεις τοῦ σώματος βλάπτεσθαι, ἡ δ' ἀσθενής βαρυνομένη μόγις ἐξαίρει τὰ μόρια τοῦ σώματος.

Stephani schol. in Hipp. προγνωστιχόν (Dietz vol. I 141): οἰ 10 γὰρ περὶ Διοκλέα· ἡ κίνησις διττή ἐστιν, ἐκ φέροντος καὶ φερομένου. καὶ φέρον μὲν ἐκάλουν τὴν δύναμιν τὴν κινητικήν, φερόμενον δὲ τὸ σῶμα· ὑπὸ γὰρ τῆς δυνάμεως φέρεται τὸ σῶμα, ἐπεί τοί γε δσον πρὸς ἐαυτὸ τὸ σῶμα βαρύ ἐστι καὶ βρῖθον.

Diels Anon. Lond. XXXI 54: δι' ήν αίτίαν παρούσης μέν τῆς ψυχῆς κοῦφόν έστι τὸ ζῶιον, ὅτι καὶ πνεῦμα ή ψυχή, τὸ δὲ πνεῦμα κοῦφον τὴν φύσιν. πνευματική δὲ καὶ ἡ ψυχή τοιαύτη δὲ ὑπάρχουσα εὐλόγως παροῦσα μὲν κοῦφον παρέχει τὸ ζῶιον, ἀποῦσα δὲ βαρύτερον οὕτως γὰρ ὑπὸ τῆς ψυχῆς βαστάζεται τὸ ὅλον σῶμα. Vgl. Plat. Crat. 400 A: τὴν φύσιν παντὸς τοῦ σώματος, ὥστε καὶ ζῆν καὶ περιϊέναι, τί σοι δοκεῖ ἔχειν τε καὶ όχεῖν ἄλλο ἡ ψυχή; . . . καλῶς ἄρα ἄν τὸ ὄνομα τοῦτο ἔχοι τῇ δυνάμει ταύτη, ἡ φύσιν όχεῖ καὶ ἔχει, φυσέχην ἐπονομάζειν.

18.

Gal. περὶ φυσιχῶν δυνάμεων I c. 13 (122 H): ὅσοι γὰρ οὐδεμίαν οὐδενὶ μορίφ νομίζουσιν ὑπάρχειν ἐλχτιχὴν τῆς οἰχείας ποιότητος δύναμιν, ἀναγχάζονται πολλάχις ἐναντία λέγειν τοῖς ἐναργῶς φαινομένοις, ισπερ καὶ ᾿Ασκληπιάδης ὁ ἰατρὸς ἐπὶ τῶν νεφρῶν ἐποίησεν, 5 οῦς οὐ μόνον Ἱπποκράτης ἢ Διοκλῆς ἢ Ἐρασίστρατος ἢ Πραξαγόρας ἢ τις ἄλλος ἰατρὸς ἄριστος ὅργανα διακριτικὰ τῶν οὕρων πεπιστεύκασιν ὑπάρχειν, ἀλλὰ καὶ οἱ μάγειροι σχεδὸν ἀπαντες ἴσασιν, ὁσημέραι θεώμενοι τἡν τε θέσιν αὐτῶν καὶ τὸν ἀφ᾽ ἐκατέρου πόρον εἰς τὴν κύστιν ἐμβάλλοντα, τὸν οὐρητῆρα καλούμενον, ἐξ αὐτῆς τῆς κατασκευῆς ἀναλογιζόμενοι τἡν τε χρείαν αὐτῶν καὶ τὴν δύναμιν . . . βούλεται γὰρ (sc. ὁ ᾿Ασκληπιάδης) εἰς ἀτμοὺς ἀναλυόμενον τὸ πινόμενον ὑγρὸν εἰς τὴν κύστιν διαδίδοσθαι κτλ.

⁴⁾ Vgl. Vind. c. 9: quae et ipsa vesica habet super se duos renulos nervosos, non ad suscipiendam urinam, sed ad respirationem vel evaporationem.

Tertullian de anima c. 17: contingit nos illorum etiam quinque sensuum quaestio, quos in primis litteris discimus, quoniam et hinc aliquid haereticis procuratur. visus est et auditus et odoratus et gustus et tactus. horum fidem Academici durius damnant; secundum quosdam et Heraclitus et Diocles et Empedocles. certe Plato 5 in Timaeo irrationalem pronuntiat sensualitatem et opinioni complicitam.

5) Zu Empedokles vgl. Stein Emped. frg. v. 8. Diels Gorgias und Empedokles Sitzgsb. d. Berl. Akad. (1884) 343 A 1. Vgl. S. 46.

1. ΠΕΡΙ ΠΥΡΌΣ ΚΑΙ ΑΕΡΌΣ.

20.

Vind. c. 31: sed libro de igni et aere ait (sc. Diocles) ileon fieri concepto seu retento spiritus iaculo et prohibente nutrimenti naturalem meatum. Vgl. S. 32.

2. ΠΕΡΙ ΠΕΨΕΩΣ.

21.

Fuchs anecd. med. 11 (Rh. Mus. 49, 546): δνομαστὶ μὲν τοῦ πάθους (sc. τοῦ βουλίμου) οἱ ἀρχαῖοι οὐκ ἐμνήσθησαν, κατὰ δὲ τὴν τούτων ἀκολουθίαν φαμὲν αὐτὸν γίνεσθαι κατὰ ψύξιν μὲν τοῦ ἐμφύτου πνεύματος, κατὰ πῆξιν δὲ τοῦ ἐν μεσεντέρφ φλεβῶν αἰματος ταῦτα γὰρ αἴτια καὶ τῆς ὀρέξεως. Ὁ δὲ Ἰπποκράτης ἐν τῆ διαιτητικῆ, ὁ δὲ Πραξαγόρας ἐν τῆ περὶ νούσων, ὁ δὲ Διοκλῆς ἐν τῆ περὶ πέρὶ πέψεως.

99

Ps.-Soran quaest. med. 61 (Anecd. ed. Rose II 255): quomodo Hippocrates et Erasistratus et Diocles et Genoetas (?) et Asclepiades philosophi digestionem cibi et potus fieri dixerunt? Hippocrates ab innato in nobis calore fieri digestionem dixit, Erasistratus vero teri et solvi, Diocles autem putrescere, Genoetas a natura elimari, Asclepiades autem per exercitationem corporis fieri dixit.

²⁾ παθήματος P_i (= Fonds grec 2324) 4. καὶ für κατά P_i έν — μεσεντέρου P.

[[]Gal.] δροι ίατρ. 99 (XIX 372): πῶς Ἱπποκράτης καὶ Ἐρασίστρατος καὶ Ἐμπεδοκλῆς καὶ ᾿Ασκληπιάδης τὰς πέψεις τῆς τροφῆς φασι γίνεσθαι; τὰς πέψεις τῆς

τροφῆς Ίπποκράτης μὲν ὑπὸ τοῦ ἔμφύτου θερμοῦ φησι γίνεσθαι, Ἐρασιστρατος δὲ τρίψει καὶ λειώσει καὶ περιστολῆ τῆς γαστρός καὶ ἐπικτήτου πνεύματος ἰδιότητι. Ἐμπεδοκλῆς δὲ σήψει κτλ. Plut. quaest. natur. Η 912 C: ἡ δὲ πέψις ἔοικεν εἶναι σῆψις, ὡς Ἐμπεδοκλῆς μαρτυρετ λέγων 'οἶνος ὑπὸ φλοιῷ πέλεται σαπὲν ἐν ξύλφ ὑδωρ' (221 St). Arist. de gen. an. IV 8, 777 a: Ἐμπεδοκλῆς δ' ἡ οὐκ ὁρθῶς ὑπελάμβανεν ἡ οὐκ εδ μετήνεγκε ποιήσας ὡς τὸ γάλα 'μηνὸς ἐν ὀγδοάτου δεκάτη πύον ἔπλετο λευκόν.' σαπρότης γὰρ καὶ πέψις ἐναντίον, τὸ δὲ πύον σαπρότης τίς ἐστιν, τὸ δὲ γάλα τῶν πεπεμμένων. Pleistonikos bei Cels. praef. 4. Erasistratos bei Gal. περὶ φυσ. δυν. Η 8, 182 (Η): καὶ μὴν σιικρότατός ἐστι τὴν γνώμην καὶ ταπεινὸς ἐσχάτως ἐν ἀπάσαις ταῖς ἀντιλογίαις, ἐν μὲν τοῖς περὶ τῆς πέψεως λόγοις τοῖς σήπεσθαι τὰ σιτία νομίζουσι φιλοτίμως ἀντιλέγων κτλ. Vind. c. 32. Vgl. S. 34. 85.

III. ANATOMISCHE BRUCHSTÜCKE.

3. ANATOMH.

23.

Gal. II 282: ἔμπροσθεν δ' οὐ μόνον ἐγχειρήσεων ἀνατομικῶν, ἀλλ' οὐδὲ συγγραμμάτων ἐδεῖτο τοιούτων, ὁποῖα Διοκλῆς μὲν ὧν οἶδα πρῶτος ἔγραψεν, ἐφεξῆς δ' αὐτῷ τῶν ἀρχαίων ἰατρῶν ἔτεροὶ τινες οὐκ ὀλίγοι τε τῶν νεωτέρων, ὧν ἔμπροσθεν ἐμνημόνευσα. Vgl. S. 96.

24.

Gal II 716: ἀνόμαζον γὰρ οὐ τούτους μόνους (sc. περὶ τὸν ἐγκέφαλον) τοὺς ὑμένας, ἀλλὰ καὶ πάντας οἱ παλαιοὶ μήνιγ-γας, ὡς ἔνεστὶ σοι μαθεῖν ἔκ τ' ἄλλων πολλῶν συγγραμμάτων, ἄ γέγραπται τοῖς ἀνδράσιν ἐκείνοις, ἀτὰρ οὐχ ἥκιστα καὶ τῶν Ἱπποκράτους τε καὶ Διοκλέους, ὧν καὶ Μαρῖνος ἐμνημόνευσεν ἐν τῆ τῶν ἀνατομικῶν πραγματεία.

25.

Gal. II 900: καὶ μὴν καὶ τὰ ἀποφυόμενα τῶν ὅρχεων ἀγγεῖα τὰ σπερματικὰ πάλιν ὁμοίως φαίνεται περιέχοντα σπέρμα, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν ἀρρένων, ἐγγὺς μὲν αὐτῶν τῶν ὅρχεων εὐρέα τε ὅντα καὶ αἰσθητὴν ἔχοντα τὴν κοιλότητα, στενώτερα δὲ καὶ οἰον ἄκοιλα τινόμενα μικρὸν ἀπωτέρω, εἶτα πάλιν εὐρυνόμενα παρὰ ταῖς κεραίαις, ἔνθα καὶ εἰς τὴν μήτραν καταφύονται. ταὐτας δὲ τὰς ἐμφύσεις οὔτε ᾿Αριστοτέλης οὔτε Ἡρόφιλος οὔτε Εὐρυρῶν οἶδεν ἐμνημόνευσα δὲ τούτων, οὐχ ὡς μόνων οὐκ εἰδότων, ἀλλ' ὡς κάλλιστα ἀνατεμόντων. Διοκλέα μὲν γὰρ καὶ Πραξαγόραν καὶ Φυλότιμον καὶ τοὺς ἄλλους παλαιοὺς δλίγου δεῖν ἄπαντας οὐκ ἀπεικός, ὧσπερ

άλλα πολλά των κατά τό σωμα, ούτω δή καὶ ταῦτα άγνοησαι· όλοσχερέστερον γάρ πως καὶ οὐκ ἀκριβως περὶ τὰ ἀνατομικὰ ἔσχον· όθεν οὐδ' ἐκείνων μοι μέλει.

9) Darnach kannte Diokles die Muttertrompeten nicht.

26.

Gal. II 902: ἔστι δὲ τοῦ μὲν χορίου ή πρὸς τὴν μήτραν πρόσφυσις τοιάδε· των της μήτρας άγγείων είς τὰ έντὸς αὐτης ήχόντων, δι' ων και τὰ καταμήνια ή γυνή καθαίρεται, τὰ στόματα άνέφχται, δπόταν ή γυνή συλλήψεσθαι μέλλη. έστι δ' ούτος ό χρόνος άρχομένων των έπιμηνίων ή παυομένων άνεστόμωνται γάρ 5 καὶ ἐν τῷ ἄλλφ παντὶ χρόνφ τῆς καθάρσεως τὰ άγγεῖα ταῦτα, άλλ' ούκ αν λάβοι πρός έαυτην ή γυνή τηνικαῦτα ούδε γαρ δύναται μένειν έν τη μήτρα τὸ σπέρμα, έχχλυζόμενον τῷ πλήθει τοῦ έπιρρέοντος αίματος. παυομένων δὲ τῶν ἐπιμηνίων καὶ ἀρχομένων άνεστόμωται τὰ άγγεῖα, καὶ τὸ ἐπιμήνιον οὔτε πολύ οὔτε άθρόον 10 έχχεῖται, άλλ' δλίγον τε καὶ κατά βραχύ, οἶον ἀπὸ νοτίδος αἰματηρας διϊδρουμένης. ώστε προσφύεται μέν διά την τραχύτητα τή μήτρα τὸ σπέρμα, αὐτάρχη δὲ ἔχει τροφήν τὴν ὀλιγότητα τοῦ συρρέοντος είς αὐτὴν αίματος. πρίν γὰρ ίέναι τὰ ἐπιμήνια, οὐκ ἄν συλλάβοι ή γυνή, δτι καὶ τοῦ τρέφοντος ἐστέρηται τὸ σπέρμα καὶ 15 προσίζησιν ούκ έχει. λεία γάρ ή μήτρα τηνικαυτά έστι, μεμυκότων των άγγείων, ώστε άπορρει το σπέρμα και ούχ ένουται τῷ χιτωνι αὐτης ἐπιτηδειότερον γὰρ πρὸς σύμφυσιν τὸ τραχὸ τοῦ λείου. ταύτα γούν καὶ τῶν ἀψύχων τὰ πολλά, φησὶν ὁ Διοκλής, οίον ξύλα τε καὶ λίθους ένωσαι πρὸς ἄλληλα βουλόμενοι, ήν τυγχάνη 20 λεῖα όντα, τραχύνουσι πρότερον καταχνίζοντες. καὶ γὰρ τὰ χείλη καὶ τὰ βλέφαρα καὶ τῶν δακτύλων τὰ μεταξύ πολλάκις έλκωθέντα συνέφυ, κατά φύσιν δὲ ἔχοντα, καίτοι ἀεὶ όμιλοῦντα, οὐ συμφύεται διά λειότητα· τὰ μὲν γὰρ τραχέα κατὰ τὰς άνωμαλίας άλλήλοις έμπλεκόμενα ένουται τὰ δὲ λεῖα, οὐκ ἔχοντα λαβήν ἀσφαλή, κὰν ὑπό 25 τινος είς τὸ αὐτὸ ἀχθέντα καὶ βία συμπιληθή, ὁαδίως ἀπολύεται. ταῦτα μὲν εἴρηται, καὶ γέγονεν ἤδη δῆλον, ὅτι τὸ χόριον τῆ μήτρα προσφύεται χατά τὰ στόματα τῶν άγγείων μόνα, κατ' ἄλλο δὲ οὐδέν. ή δὲ πρόσφυσις γίνεται τόνδε τὸν τρόπον. τὸ ἐν τῷ χορίῳ φυόμενον άγγεῖον άρχην έχει τὸ πέρας τοῦ εἰς την μήτραν ἐμβάλλοντος, 30 ώστε άν τινα φάναι εν είναι τὰ δύο. ήνωται γὰο κατὰ τὰ στόματα καὶ μεταλαμβάνει θάτερον παρά θατέρου. ή μέν γάρ φλέψ τὸ

αίμα παρά της φλεβός, ή δὲ ἀρτηρία τὸ πνεῦμα παρά της ἀρτηρίας. ώστε τηλικαθται των του χορίου άγγείων αὶ διαστάσεις 35 είσιν, ας ύμην διυφαίνει, ηλίκον και το έν μέσφ των αναστομουμένων είς την μήτραν άγγείων. κατά ταῦτα καὶ αί κοτυληδόνες είσὶ δεσμός άσφαλής τῷ χορίφ πρός την μήτραν γεγενημέναι, καίτοι την της άνθρώπου μήτραν οδ φασιν έχειν κοτυληδόνας γίνεσθαι γάρ αὐτὰς ἐπί τε βοῶν καὶ αίγῶν καὶ έλάφων καὶ τοιούτων έτέρων 40 ζώων, σώματα πλαδαρά, ὑπόμυξα, τῷ σχήματι ἐοικότα κοτυληδόνι τῆ πόα τῆ κυμβαλίτιδι, δθεν πες καὶ τοὔνομα αὐταῖς. άλλ' Ίπποκράτης γέ φησιν ' όκόσαι μετρίως έχουσαι τὰ σώματα έκτιτρώσκουσι τετράμηνα καὶ τρίμηνα ἄτερ φανερῆς προφάσιος, ταύτησι αὶ κοτυληδόνες μύξης μεσταί είσι, καὶ οὐ δύνανται κρατεῖν ὑπὸ τοῦ βάρεος τὸ 45 ξμβουον, άλλ' άπορρήγνυνται. καὶ μὴν Διοκλης ὁ Καρύστιος καὶ Πραξαγόρας δ Κφος δ Νικάρχου, μικρον υστερον Ιπποκράτους γεγονότες, ταὐτὰ λέγουσι, πολλοί δὲ καὶ ἄλλοι. ἄρ' οὖν πάντες ήγνοήκασι; άλλ' οὐ θέμις ύπὲρ ἀνδρῶν τηλικούτων οὕτω φρονεῖν. τί ποτε οὖν ἐστιν, δ λέγουσι; τὰ στόματα τῶν ἐν τῆ μήτρα ἀγγείων 50 ούτω καλούσι. καὶ γὰς καὶ ταῦτα κοτυληδονώδεις έξοχὰς ἐπιφυομένας ίσχει παρά τὸν τῆς κυήσεως χρόνον, οἶα καὶ ἐν τῷ ἀπευθυσμένφ γίνονται έπὶ αίμορροΐσι. λέγω δὲ ταῦτα οὐ μαντευσάμενος, άλλα παρά Πραξαγόρου μαθών δ γάρ τοι Πραξαγόρας δδέ πώς φησιν αὐταῖς λέξεσι 'κοτυληδόνες δέ είσι τὰ στόματα τῶν φλεβῶν

κοτυληδόνας, καὶ ἢ διαφέρουσιν αὖταί τε καὶ αἱ ἐπὶ τῶν ἀλόγων ζώων, σαφὲς ἤδη οἶμαι ἐκ τῶν εἰρημένων γεγονέναι.

38) Vgl. Aet. XVI c. 3: ἡ δὲ γένεσις τοῦ χορίου γίνεται τὸν τρόπον τοῦτον τὰ στόματα τῶν φλεβῶν καὶ τῶν ἀρτηριῶν τῶν εἰς τὸ ἐντὸς τῆς μήτρας ποικίλως διασχιζομένων κατὰ τὸ πέρας ἐαυτῶν ἔκαστον κονδυλώδη ἐξοχὴν ἔχει ἐοικυῖαν ταῖς ἐν τῇ ἔδρᾳ γινομένὰις αἰμορροῖσι· ταύτας τὰς κονδυλώδεις ἐξοχὰς κοτυληδόνας κα-

55 των είς την μήτραν ήχουσων. ωστε έχοι αν ή γυναιχεία μήτρα

λουσί τινες. μικρότεραι δέ είσιν αδται έπὶ τῶν γυναικῶν τῶν εὐρισκομένων ἐπί τε αίγῶν καὶ βοῶν καὶ ἐλάφων καὶ τῶν παραπλησίων ζώων. σώματα δέ ἐστι ταῦτα τὰ ἐπὶ τῶν ἀλόγων ζώων φαινόμενα πλαδαρά, ὑπόμυξα, τῷ σχήματι ἐοικότα τοῖς φύλλοις τῆς κοτυληδόνος πόας, ὑπόκοιλα δέ ταῦτα οὖν τὰ στόματα τῶν εἰς τὴν ἐντὸς εὐρυχωρίαν τῆς μήτρας διασπειρομένων ἀγγείων ἀνέφκται, ὁπόταν ἡ γυνὴ

συλλήψεσθαι μέλλη κτλ.

^{41) [}Hipp.] Aph. V 45 (IV 548 L). Gal. im Commentar zu dieser Stelle (XVII B 838): είκὸς γὰρ ταῖς τοιαύταις (d. h. Frauen, die eine heftige Bewegung gemacht oder Trauer, Furcht, Schmerz gehabt haben) μυξώδη τὰ στόματα τῶν εἰς τὴν μήτραν καθηκόντων ἀγγείων ὑπάρχειν, ἐξ ὧν ἤρτηται τὸ χόριον, ἃ δὴ καὶ κοτυληδόνας ἀνόμασεν, οὐχ ὡς ἔνιοι νομίζουσι τὰς ἐπιτρεφομένας ἀδενώδεις σάρκας αὐταῖς. ἔν τε γὰρ τῷ πρώτῳ τῶν γυναικείων (c. 58 VIII 116 L) αὐτός φησιν ἡν δὲ αἰ κοτυληδόνες φλέγματος περίπλεες ἔωσι, τὰ καταμήνια γίνεται ἐλάσσονα καὶ δ

Πραξαγόρας έν τῷ πρώτῳ τῶν φυσικῶν 'κοτυληδόνες δέ είσι τὰ στόματα τῶν φλεβῶν καὶ τῶν ἀρτηριῶν τῶν είς τὴν μήτραν φερουσῶν.' Vgl. Theophili de corp. hum. fabrica 215 ed. Greenhill.

27.

Gal. II 890: αὐτῶν δὲ τούτων (sc. τῶν μαστοειδῶν ἀποφύσεων ἐν τῇ μήτρᾳ) τὸ σχῆμα ὁ μὲν Ἡρόφιλος ἡμιτόμου χύχλου ἔλικι εἰχάζει, Διοχλῆς δὲ χέρασι φυομένοις διὰ ταῦτα καὶ ἀνόμασε χεραίας παρωνύμως ἀπὸ τοῦ χέρατος. Εὔδημος δὲ πλεχτάνας καλεῖ, οὐχ ἔχω δὲ φάναι, πότερον ὅτι πέπλεχται ταύτη ἀγγεῖα έλιχοειδῶς, 5 ⟨ἢ⟩ἄλλ⟨ως⟩ αὐτὰς τὰς ἀποφύσεις παρείχασε πλεχτάναις. οἱ δὲ περὶ Πραξαγόραν τε καὶ Φυλότιμον χόλπους αὐτὰς καλοῦσι, ὅθεν καὶ δίχολπον μὲν τὴν μήτραν τῆς γυναιχὸς λέγουσι, πολύχολπον δὲ τὴν τῶν πολυτόχων ζῷων. Vgl. Oribasius III 367 (aus Galen).

Soran περί γυν. παθ. Ι 3, 14 (180 R): Διοχλής δὲ καὶ κοτυληδόνας 10 καὶ πλεκτάνας καὶ κεραίας λεγομένας εἶναί φησιν ἐν τῆ εὐρυχωρία τῆς μήτρας, αἴτινες μαστοειδεῖς ἐκφύσεις ὑπάρχουσι, πλατεῖαι μὲν κατὰ βάσιν, μύουροι δὲ κατὰ τὸ ἄκρον, ἐκατέρωθεν κείμεναι τῶν πλευρῶν, προνοητικῶς ὑπὸ τῆς φύσεως γεγεννημέναι χάριν τοῦ τὸ ἔμβρυον προμελετᾶν τὰς θηλὰς τῶν μαστῶν ἐπισπᾶσθαι. 15 καταψεύδονται δὲ τῆς ἀνατομῆς οὐχ εὐρίσκονται γὰρ αἰ κοτυληδόνες, καὶ ἀφύσικός ἐστιν ὁ περὶ αὐτῶν εἰσαγόμενος λόγος, ὡς ἐν τοῖς περὶ ζφογονίας ὑπομνήμασιν ἀποδέδεικται. Vgl. Orib. III 376 (aus Soran).

Erot. 8. ποτυληδόνες (83, 9 Kl.) ταύτας οὐ μόνον Ίπποκράτης, 20 άλλὰ καὶ Διοκλῆς ἱστορεῖ παρ' ἐκάτερον μέρος τοῦ τῆς μήτρας εἶναι κοιλότητάς τινας καμαροειδεῖς, ἐν αἶς φησι τὴν ἀνατροφὴν τοῦ ἐμβρύου γίνεσθαι. ὅτι δὲ ψεῦδος παραδεδώκασιν, ἀλλαχόσε δείξομεν.

³⁾ Diokles unterschied zwischen κοτυληδόνες und κεραται. κοτυληδόνες nannte er die Mündungen der Gefässe, die in der Form von Hohlgängen zu beiden Seiten der Gebärmutter liegen (Arist. de gen. anim. II 7, 745 b). Unter κεραται verstand er das, was wir gewöhnlich Kotyledonen nennen, d. h. zitzenförmige Auswüchse an den Gefässmündungen zur Ernährung des Embryo. Das war damals allgemein verbreitete Ansicht: Demokrit (Aet. plac. V 16, 1. 426) Hippon und Diogenes (Censor. de d. n. I 6, 3. Rose Anecd. II 32. Diels Dox. 191), der Verfasser von περὶ σαρκῶν c. 6 (VIII 592) vertraten sie. Aristoteles (de gen. anim. II 7, 746 a 19) polemisierte dagegen. Vgl. S. 95 f.

⁵⁾ ἔχων ed. corr. Kalbfleisch. 6) ἀλλ' αὐτὰs ed. corr. Kalbfleisch.

²⁰⁾ Aph. V 45 (IV 548 L). Gal. gloss. hipp. (XIX 114): κοτυληδόνας δὲ τὰ στόματα τῶν εἰς τὰς μήτρας καθηκόντων ἀγγείων, ὡς κὰν τοῖς περὶ τῆς Ἱπποκράτους ἀνατομῆς ἀποδέδεικται.

²¹⁾ Klein ergänzt: στόματος oder τραχήλου. Schwerlich mit Recht: wahrscheinlicher ist πυθμένος.

Gal. XV 135: οὐδεὶς δ' ἄλλος ἰατρὸς εἶπεν ὀκτὼ φλέβας ἀπὸ κεφαλῆς ἐπὶ τὰ κάτω τοῦ σώματος ἥκειν οὕτε τῶν ἤττον οὕτε τῶν μᾶλλον ἀκριβῶς ἀνατεμνόντων, οὐ Διοκλῆς, οὐ Πραξαγόρας, οὐκ Ἐρασίστρατος, οὐ Πλειστόνικος, οὐ Φυλότιμος, οὐ Μνησίθεος, οὐ Διεύχης, οὐ Χρύσιππος, οὐκ ᾿Αριστογένης (᾿Αντιγένης ed.) ἢ Μήδειος ἢ Εὐρυφῶν, οὐκ ἄλλος τις ἰατρὸς τῶν ἀρχαίων. Vgl. Fredrich a. a. O. 23. Über seine Lehre von den Blutgefässen vgl. S. 89f.

29.

Actius plac. V 14, 2f. (425, 3 D): Ἐμπεδοκλῆς διὰ τὴν σμικρότητα καὶ ταπεινότητα καὶ στενότητα τῆς μήτρας (sc. τὰς ἡμιόνους στείρας εἶναι) κατεστραμμένως προσπεφυκυίας τῆ γαστρὶ μήτε τοῦ σπέρματος εὐθυβολοῦντος εἰς αὐτὴν μήτε, εἰ καὶ φθάσειεν, αὐτῆς δ ἐκδεκομένης. Διοκλῆς δὲ μαρτυρεῖ αὐτῷ λέγων 'ἐν ταῖς ἀνατομαῖς πολλάκις ἐωράκαμεν τοιαύτην μήτραν τῶν ἡμιόνων καὶ ἐνδέκεσθαι διὰ τὰς τοιαύτας αἰτίας καὶ τὰς γυναῖκας εἶναι στείρας.'

IV. PATHOLOGISCH-THERAPEUTISCHE BRUCHSTÜCKE.

30.

. Actius plac. V 30, 2 (443 a 5 D): Διοκλής πλείστας τῶν νόσων δι' ἀνωμαλίαν (sc. γίγνεσθαί φησι) τῶν ἐν τῷ σώματι στοιχείων καὶ τοῦ καταστήματος.

Stob. ecl. phys. IV 35 (443 b 5 D): Διοκλής τὰς πλείστας τῶν

νόσων δι' άνωμαλίαν έλεγε τίχτεσθαι.

Gal. hist. phil. 132 (647, 22 D): Διοκλής αλτίας πλείστας τῶν νόσων δι' ἀνωμαλίαν γίνεσθαι τῶν ἐν τῷ σώματι στοιχείων καὶ τοῦ καταστήματος ἀέρος. Vgl. S. 76f. 81.

^{7) [}Hipp.] περὶ ἀφόρων c. 1 (VIII 408): φημὶ δὲ τοῦτο αἴτιον εἶναι (sc. τῆς ἀφορίας): ἢν στραφἢ τὸ στόμα τῶν μητρέων πάμπαν ἀπὸ τοῦ αἰδοίου, οὐ κυΐσκεται· οὐ γὰρ δέχονται αὶ μῆτραι τὴν γονήν, ἀλλὶ ἔξω αὐτίκα ἔρχεται. γίνεται δὲ τοῦτο καὶ ἢν δλίγον παραστραφἢ τὸ στόμα τῶν ὑστερέων ἀπὸ τοῦ αἰδοίου παρὰ φύσιν.

Vgl. Philistion frg. 4. Plat. Tim. 81 E. [Hipp.] $\pi\epsilon\varrho i$ $\varphi v\sigma$. $\dot{\alpha}v\vartheta\varrho$. c. 4 (VI 40). Poschenrieder a. a. O. 37.

Aetius plac. V 29, 2 (441, 71 D): Διοκλής δέ φησιν ΄ όψις ἀδήλων τὰ φαινόμενα ΄ ἔστι δὲ, οἶς φαινομένοις δράται ὁ πυρετὸς ἐπιγενόμενος, τραύματα καὶ φλεγμοναὶ καὶ βουβῶνες.'

Gal. hist. phil. 131 (647, 18 D): Διοκλής ἐπιγέννημα είναι τὸν πυρετόν ἐπιγίνεται δὲ τραύματι καὶ βουβῶνι. Vgl. S. 81. 92.

Vgl. Erasistratos bei Aet. plac. V 29, 1 (441, 14): ἀφέσκει δὲ αὐτῷ καὶ ἐπιγέννημα εἶναι τὸν πυρετόν. Fuchs die Plethora bei Erasistratos Fleck Jahrb. f. kl. Phil. 1892 (CXLV) 686.

32.

Gal. X 110: ἀνάγκη γὰρ δήπου κάκείνους (sc. τοὺς ἐμπειρικοὺς, welche mit Berufung auf Herophilos und Erasistratos Untersuchungen über die Krankheitsdyskrasieen für überflüssig hielten) 'Αθήναιον καὶ Μνησίθεον καὶ Διοκλέα καὶ Πλειστόνικον Ίπποκράτην τε καὶ Φιλιστίωνα καὶ μυρίους έτέρους τοιούτους ἐπικαλέσασθαι μάρτυρας. εί γάρ δή κατά μάρτυρας χρή διαιρείσθαι τον λόγον, ού σμικρώ τινι πρατήσουσιν. δτι τε γάρ της νοσώδους δυσπρασίας είδη πολλά καί δτι καθ' έκαστον ή θεραπεία διάφορος, ούχ Ιπποκράτην μόνον ή άλλους παμπόλλους Ιατρούς, άλλα και Πλάτωνα και Αριστοτέλην και Θεόφραστον και Ζήνωνα και Χρύσιππον απαντάς τε τούς έλλογίμους φιλοσόφους παρεχόμενοι μάρτυρας. ὅτι τε χωρίς τοῦ την φύσιν εύρεθηναι τοῦ σώματος άκριβῶς οὐχ οἰόν τ' ἐστὶν οὔτε περί νοσημάτων διαφορᾶς έξευρεῖν οὐδὲν οὔτε Ιαμάτων εὐπορῆσαι προσηχόντως, ἄπαντας πάλιν τοὺς νῦν είρημένους μοι φιλοσόφους τε καὶ Ιατρούς, οὐ προστάττοντας μὰ Δί' ώς οὖτοι δίκην τυράννων. άλλ' ἀποδειχνύντας παρέξονται.

33.

Gal. XVII B 608: ἔστι δ' οὐχ οὕτως ὑπὲρ Ἱπποχράτους ἀπορῆσαι δίχαιον, ὅτι τηλιχαύτην θεωρίαν (sc. τὴν περὶ τῶν καταστάσεων) πρῶτος συστησάμενος οὐχ ἐξειργάσατο πᾶσαν, ὥσπερ ⟨ὑπὲρ⟩
Διοχλέους μὲν πρῶτον καὶ Μνησιθέου μετ' αὐτόν, εἶτα καὶ ἄλλων
πολλῶν ἰατρῶν, ὅσοι ταῖς ἀληθέσιν ὁδοῖς Ἱπποχράτους χρώμενοι
πολλὰ τῶν κατὰ μέρος ἐξεργάσασθαι προὔθεντο ὁ ὁον γὰρ αὐτοὺς
εἴπερ τι καὶ ἄλλο τὴν περὶ τῶν καταστάσεων θεωρίαν ὡς ὑπεθέμην ἄρτι διαρθρώσασθαι καὶ πᾶσαν ἐξεργάσασθαι, παντελῶς
ἀλιγώρησαν. Vgl. Orib. III 173 ff.

Steph. comm. in Hipp. Aph. II 34 (ed. Dietz vol. II 326): λέγει (se. δ Ίπποιράτης) δτι δσα νοσήματα τοῖς ἰδίοις σύμφωνα συστοίχοις ήττονα ἔχει τὸν χίνδυνον. καὶ ἀπορεῖ ὁ Διοκλῆς πρὸς τὸν Ἱπποιράτην λέγων τί φής, δ Ἱππόκρατες; ὁ καῦσος, ὧτινι ἔπεται ζέσις διὰ τὴν ποιότητα τῆς ΰλης καὶ δίψος ἀφόρητον καὶ ἀγρυπνία καὶ τὰ τοιαῦτα, ὅσα ἐν θέρει ἐστίν, ἐπιεικέστερος διὰ τὴν τῶν συστοίχων ὡραν ἐστίν, ὅτε πάντα τὰ κακὰ ἐπιτείνεται, ἢ ἐν τῷ χειμῶνι, ἡνίκα τὸ σφοδρὸν τῆς κινήσεως κολάζεται καὶ ἀμαυρότερον γίνεται καὶ τὸ δριμὸ ἀμβλύνεται καὶ τὸ ὅλον νόσημα 10 ἡπιώτερον καθίσταται; 'Vgl. S. 55.

35.

Gal. XVII B 530: τη μεν γάρ θερμη φύσει καὶ ηλικία καὶ εξει καὶ ωρα δηλονότι καὶ καταστάσει καὶ χώρα τὰ θερμότερα τῶν νοσημάτων εστίν οἰκεῖα, ταῖς δὲ ψυχροτέραις τὰ ψυχρότερα. κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν λόγον καὶ ταῖς μεν ξηροτέραις τὰ ξηρότερα, ταῖς δ' ὑγροτέραις τὰ ὑγρότερα. τὸ δ' ἐναντίον ὑπὸ Διοκλέους εἴρηται κάν τῷ περὶ ἐβδομάδων, ὑπολαβόντων, ὡς εἴρηται, τῶν γραψάνιων ἀνδρῶν αὐτὰ παροξύνεσθαι μεν ὑπὸ τῶν ὁμοίων τὰ νοσήματα, λύεσθαι δὲ ὑπὸ τῶν ἐναντίων, ἐπειδὴ καὶ πρὸς αὐτοῦ τοῦ Ἰπποκράτους εἴρηται τὰ ἐναντία τῶν ἐναντίων ἰάματα. νομίζουσιν οδν ἐν χειμῶνι συστάντα 10 καῦσον εὐιατότερον εἶναι τοῦ κατὰ τὸ θέρος, οὐκέτ' ἐννοοῦντες ὡς ἐπὶ μεγίστη διαθέσει γίνεται καῦσος ἐν χειμῶνι μηδὲ γὰρ ἀν συστήσαι τὴν ἀρχὴν αὐτὸν ἐτέρως, εἰ μὴ διὰ τὴν τῆς αἰτίας ἰσχὺν ἐνίκησε τὴν ἐκ τῆς ωρας ἐναντίωσιν.

^{1) [}Hipp.] Aph. II 34 (IV 480 L): έν τῆσι νούσοισιν ήσσον κινδυνεύουσιν, οίσιν ἄν οίκείη τῆς φύσιος καὶ τῆς ἔξιος καὶ τῆς ήλικίης καὶ τῆς ὡρης ἡ νοῦσος ἢ μᾶλλον ἡ οίσιν ἄν μὴ οίκείη κατά τι τουτέων ἢ.

 [[]Hipp.] περὶ διαίτης όξ. (νόθα) c. 1, 146 K.

^{8) [}Hipp.] περί παθῶν c. 6 (VI 214L): πλευρίτις, περιπλευμονίη, καῦσος, φρενίτις, αδται καλέονται όξεται, καὶ γίνονται μὲν μάλιστα καὶ ἰσχυρόταται τοῦ χειμῶνος, γίνονται δὲ καὶ τοῦ θέρεος, ἦσσον δὲ καὶ μαλακώτεραι. Vgl. c. 11.

^{5) [}Hipp.] περί έβδομάδων c.34(VIII 657): hec autem et causodis periclitantes faciens certissime iubabit medicamina infricdantia adhibens. Das obige Fragment fehlt bei Littré. Vgl. c. 14.

^{8) [}Hipp.] περί φυσῶν c. 1 (VI 92): ένὶ δὲ συντόμφ λόγφ, τὰ ἐναντία τῶν ἐναντίων ἐστὶν ιἡματα· ἰητρική γάρ ἐστι πρόσθεσις καὶ ἀφαίρεσις, ἀφαίρεσις μὲν τῶν ὑπερβαλλόντων, πρόσθεσις δὲ τῶν ἐλλειπόντων· ὁ δὲ τοῦτ' ἄριστα ποιέων

ἄριστος ἰητρός. Vgl. Aph. Il 22 (IV 476). Denselben therapeutischen Standpunkt wie der Verf. von π ερὶ φυσῶν vertreten Diokles (frg. 41. 43. 48. 70. 77) und Plato (Poschenrieder a. a. O. 60 f.)

36.

Gal. XVIII A 270: οὔτε γὰς Ἱπποχράτης οὔτε Διοχλῆς οὔτε Πλειστόνιχος οὔτε Πραξαγόρας οὔτε Μνησίθεος οὔτε Φυλότιμος οὔτε Ἐρασίστρατος οὔτε Ἡρόφιλος οὔτε ἄλλος τις ἰατρὸς οὔτε λογικὸς οὔτ' ἐμπειριχὸς ἡρέσθη ταῖς Θεσσαλοῦ χοινότησι.

4. ΠΑΘΟΣ ΑΙΤΙΑ ΘΕΡΑΠΕΙΑ.

37.

Gal. XVIII Α 7: Διοχλής μὲν γὰρ ἐν τῷ περὶ πάθους, αἰτίας, θεραπείας βιβλίφ ταῦτα γράφει 'τὸ δὲ τρίτον γίνεται μὲν ὡς τὰ πολλὰ ἐκ δυσεντερίας, καλεῖται δὲ λειεντερία. ἔπεται δ' αὐτῆ καὶ διαχώρησις ὑγρὰ καὶ ἀφρίζουσα καὶ ὡμὴ καὶ πολλὴ καὶ ταχεῖα μετὰ τὸ πιεῖν καὶ φαγεῖν.' Πραξαγόρας δ' ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν 5 συνεδρευόντων 'τοῖς δὲ λειεντερικοῖς, φησίν, ἐπειδὴ ὅλισθον ἔχει τὸ ἔντερον καὶ οὐχ ἣκιστα τὸ περὶ τὴν νῆστιν, ἀνάγκη ταχέως φέρεσθαι τὰ ἀπὸ τῶν σιτίων διαχωρήματα.' εἶθ' ἑξῆς ὅτι τοῖς ταχέως διεξερχομένοις ἀναγκαῖόν ἐστιν ἀπέπτοις εἶναι παντάπασιν ὁ Πραξαγόρας γράφει.

Gal. XVIIA 364: αὕτη ή όῆσις (sc. Hipp. Epid. II 21. V 92 L) μικρόν τι ἄλλως γεγραμμένη ἐν τοῖς ἀφορισμοῖς εὐρίσκεται, καὶ ἡμεῖς ἤδη αὐτὴν ἐξηγησάμεθα καὶ τὰς τοῦ Ἐρασιστράτου περὶ λειεντερίας τε καὶ δυσεντερίας καὶ τεινεσμοῦ ῥήσεις προσεθήκαμεν, καὶ ἐδείχθη ὅτι ἀλλότρια γράφει τῆς γνώμης τῶν ἐπιφανεστάτων 15 ἰατρῶν, οἶον Φυλοτίμου, Ἡροφίλου, Εὐδήμου, ᾿Αρχιγένους, Διοκλέους, Πραξαγόρου καὶ τῶν ἄλλων παλαιῶν.

²⁾ Diokles unterschied zwischen δυσεντερία, λειεντερία und τεινεσμός. Vgl. Fuchs anecd. med. 31, 555: καὶ περὶ τῆς λειεντερίας συμφώνως εἶπον οἱ παλαιοί ότὲ μὲν ἀπὸ δυσεντερίας οὐλὴν ἀναδεξαμένων τῶν ἐντέρων ὡς μηκέτι ἀναλαμβάνειν τὴν τροφήν ⟨τινας⟩ τῶν εἰς ταῦτα (τοῦτο ed.) καθηκουσῶν φλεβῶν διὰ τὴν ἀποτύφλωσιν εἰλήφαμεν γίνεσθαι ἢ διὰ φλέγμα πολὸ ὑποτεθραμμένον τῶν ἐντέρων ἢ διὰ ἀτονίας τοῦτων, ὅπερ ἐπὶ φθισικῶν ὁρῶμεν γινόμενον. Die Verbesserungen rühren von Kalbfleisch her. Ps. Gal. XIV 754.

^{3) [}Hipp.] περί νούσων Ι 3 (VI 146): ἀπὸ δὲ δυσεντερίης λειεντερίη (sc. γένοιτο άν). Aph. VII 77 (IV 604): ἐπὶ δυσεντερίη λειεντερίη (sc. ἐπιγίγνεται).

 ⁽Hipp.) περὶ παθῶν c. 24 (VI 236): λειεντερίη τὰ σιτία διαχωρεῖ ἄσηπτα, ὑγρά... ἡ δὲ νοῦσος γίνεται, ὅταν ἐκ τῆς κεφαλῆς καὶ τῆς ἄνω κοιλίης κατάρροος

γένηται τοῦ φλέγματος ἐς τὴν κάτω κοιλίην ὅταν δὲ τοῦτο ῷ, τὰ σιτία ὑπ' αὐτοῦ ψύχεται καὶ ὑγραίνεται καὶ ἡ ἄφοδος αὐτῶν ἀσήπτων ἐν τάχει γίνεται καὶ τὸ σῶμα τήκεται. Cass. Fel. c.48 (124,19 R): lienterici dicuntur qui ex antecedenti dysenteria intestinorum debilitatem faciente, perdito naturali calore, cibos quos accipiunt continuo indigestos vel crudos tamquam per lenem intestinorum lapsum egerunt.

38.

Fuchs anecdota med. 1,540: δ δὲ Διοκλῆς φλεγμονὴν τοῦ διαφράγματός φησιν είναι τὴν φρενῖτιν ἀπὸ τόπου καὶ οὐκ ἀπὸ ἐνεργείας τὸ πάθος καλῶν, συνδιατιθεμένης καὶ τῆς καρδίας ἔοικε γὰρ καὶ οὖτος τὴν φρόνησιν περὶ ταύτην ἀπολείπειν. διὰ 5 τοῦτο γὰρ καὶ τὰς παρακοπὰς ἔπεσθαι τούτοις. Vgl. S. 18.

4) δι' αὐτοῦ P corr. Kalbfleisch Gött. gel. Anz. 1897 S. 826 A 1. Vgl. [Hipp.] περὶ παθῶν c. 10 (VI 216): φρεντις δταν λάβη, πυρετὸς ἴσχει βληχρὸς τὸ πρῶτον καὶ ὁδύνη πρὸς τὰ ὑποχόνδρια . . . καὶ τοῦ νοῦ παρακοπή . . . ἡ δὲ νοῦσος γίνεται ὑπὸ χολῆς, ὅταν κινηθείσαπ ρὸς τὰ σπλάγχνα καὶ τὰς φρένας προσίζη. [Hipp.] περὶ νούσων ΙΙΙ 9 (VII 128). περὶ παρθενίων (VIII 468). περὶ νούσων Ι 30 (VI 200).

Cael. Aur. a. m. I 8: aliqui igitur cerebrum pati dixerunt (sc. in phrenitide) alii diaphragma. Vgl. Herm. XXXVI 146.

Anon. Londinensis IV 13: ἀπό τόπου δὲ τὴν ὁνομασίαν ἔσχεν φρενείτις· τὸ γὰρ πάθος περὶ τὰς φρένας συνίσταται, ούχὶ τὸ διάφραγμα, τοῦτ' ἔστιν τὸ λογιστικὸν μέρος τῆς ψυχῆς.

Ps. Gal. εἰσαγωγή c. 13 (ΧΙV 733): συνίσταται δὲ (sc. φρενίτιs) περὶ ἔγκέ-φαλον ἢ μήνιγγας ἢ ὧς τινες λέγουσι περὶ φρένας, δ διάφραγμα καλείται.

39.

Caelius Aur. a. m. I 12, 101: item libro, quem de passionibus et earum causis et curationibus scripsit, non solum, inquit (sc. Diocles), ex brachio sanguis est phreniticis detrahendus, sed etiam de venis quae sub lingua sunt dehinc noxius est etiam clyster acrior, quem saepissime probat, atque nihil a veneficio (ab officio ed. corr. in marg.) differens. Vgl. fr. 96.

Vgl. Cels. III 18, 99 D: quod si vires aegri patiuntur, sanguis quoque mitti debet. minus deliberari potest, an alvus ducenda sit. Herakleides von Tarent empfahl gleichfalls Aderlass und Klystiere. Cael. Aur. a. m. I 17: item iubet (sc. Heraclides) ventrem clystere deduci, tunc phlebotomiam adhiberi. Asklepiades polemisierte aufs schärfste gegen dies Verfahren: Cael. Aur. a. a. O. I 15. Vgl. Aret. de cur. m. a. I 1, 188 f. [Hipp.] $\pi s \rho i \pi a \vartheta \tilde{\omega} \nu$ c. 10 (VI 218).

40

Fuchs anecdota med. 17, 548: δ δὲ Διοκλῆς (sc. τὴν μανίαν) ζέσιν τοῦ ἐν τῆ καρδία αἴματός φησιν εἶναι χωρὶς ἐμφράξεως γινο-

μένην · διὰ τοῦτο γὰρ μηδὲ πυρετούς ἔπεσθαι. ὅτι δὲ ἐπὶ ζέσει γίνεται τοῦ αἴματος, δηλοῖ ή συνήθεια · τοὺς γὰρ μανιώδεις τεθερμάνθαι φαμέν. Vgl. S. 21. Herm. XXXVI 153.

2) γινομένης P_1 . 3) μήτε P_1 έπὶ ζέσιν P φήσει ή ζέσει P_1 : corr. Kalbfleisch Diels. 4) δαιμονιώδεις P_1 θερμάνθαι P.

41.

Caelius Aur. m. chr. I 5, 173: alii frigidis usi sunt rebus (sc. contra manian), passionis causam ex fervore venire suspicantes, ut Aristoteles et Diocles (sc. in libro de passionibus atque causis et curationibus), nescii quoniam fervor innatus sine dubio tumoris est signum et non ut existimant passionis causa. quare peiorare necesse est et maiorem furorem fieri, cum frigida curatione corpora densentur (densantur ed.). Vgl. Arist. frg. ed. Rose 378 L.

42.

Fuchs anecdota med. 18, 549: Πραξαγόρας καὶ Διοκλής μελαίνης χολής περὶ τὴν καρδίαν συστάσης καὶ τὴν ψυχικὴν δύναμιν τρεπούσης φασὶ γίνεσθαι τὸ πάθος (se. τὴν μελαγχολίαν). Ἱπποκράτης δὲ δρμωμένης ταύτης ἐπὶ τὴν κεφαλὴν καὶ φθειρούσης τὸν ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ ἰερὸν νοῦν φησι γίνεσθαι τὸ πάθος. Vgl. S. 20, 5

43.

Gal. VIII 185f: ἀρχέσει δέ μοι παραθέσθαι τὰ ὑπὸ Διοχλέους γεγραμμένα συνεδρεύειν αὐτῷ (sc. τῷ ὑποχονδριαχῷ ἢ φυσώδει νοσήματι) συμπτώματα κατὰ τὸ βιβλίον, δ ἐπιγράφεται πάθος, αἰτία, θεραπεία κατὰ τοῦτο γὰρ ὁ Διοχλῆς ἔγραψεν αὐτοῖς ὀνόμασιν οὕτως 'ἄλλο δὲ (sc. γένος τῆς μελαγχολίας) γίγνεται μὲν 5 περὶ τὴν κοιλίαν, ἀνόμοιον δ' ἐστὶ τοῖς προειρημένοις, καλοῦσι δ' αὐτὸ οἱ μὲν μελαγχολικόν, οἱ δὲ φυσῶδες. ἔπονται δὲ τούτῳ μετὰ τὰς ἐδωδάς, καὶ μάλιστα τῶν δυσπέπτων τε καὶ καυστικῶν, πτύσεις ὑγραὶ καὶ πολλαί, δξυρεγμίαι, πνεύματα, καῦμα πρὸς ὑποχονδρίοις, ἐγκλύδαξις, οὐκ εὐθύς, ἀλλ' ἐπισχοῦσιν ' ἐνίστε δὲ 10

⁴⁾ δριήν cod. δριή ταύτης ἐπὶ τὴν κεφαλὴν καταφθειρούσης Kalbfleisch 5) το πάθος ἀποτελεῖσθαι P_1 .

Aret de caus. m. chr. I 5, 74: ην δὲ ἄνω ψέπη (sc. ή μέλαινα χολή) ες στόμαχον η ες φρένας, μελαγχολίην τεύχει. Ps. Gal. XIV 740.

καὶ πόνοι κοιλίας ἰσχυροί, διήκοντες ἐνίοις είς τὸ μετάφρενον. πραϋνονται δὲ πεφθέντων τῶν σιτίων, πάλιν τε μετά τὸ φαγεῖν τὰ αὐτὰ συμβαίνει, πολλάκις δὲ καὶ νήστεσιν καὶ μετὰ τὸ δεῖπνον ένοχλεῖ, καὶ ἐμοῦντες ώμὰ τὰ σιτία ἐμοῦσι καὶ φλέγματα ὑπόπικρα 15 καὶ θερμά καὶ ὀξέα, ὥστε καὶ τοὺς ὀδόντας αἰμωδιᾶν. καὶ τὰ πολλά γίνεται τούτων εύθύς έχ νέων, μηχύνει δὲ ὅπως ἄν γένηται πᾶσι. ταῦτα προειπών δ Διοκλής έφεξής αὐτοῖς προσέθηκε τήν αίτίαν δδέ πως γράψας τοὺς δὲ φυσώδεις καλουμένους ὑπολαμβάνειν δεῖ πλεῖον ἔχειν τὸ θερμὸν τοῦ προσήχοντος ἐν ταῖς φλεψὶ 20 ταίς έχ τῆς γαστρὸς τὴν τροφὴν δεχομέναις, καὶ τὸ αίμα πεπαχύνθαι τούτων. δηλοί γὰρ δτι μέν ἐστιν ἔμφραξις περὶ ταύτας τὰς φλέβας, τὸ μὴ καταδέχεσθαι τὸ σῶμα τὴν τροφήν, ἀλλ' ἐν τῆ γαστοί διαμένειν ἀχατέργαστον, πρότερον τῶν πόρων τούτων άναλαμβανόντων, τὰ δὲ πολλὰ ἀποχοινάντων είς τὴν κάτω κοιλίαν 25 καὶ τὸ τῆ δευτεραία ἐμεῖν αὐτούς, οὐχ ὑπαγόντων εἰς τὸ σῶμα τῶν σιτίων. ὅτι δὲ τὸ θερμὸν πλεῖόν ἐστι τοῦ κατὰ φύσιν, μάλιστ' άν τις κατανοήσειεν έχ τε των καυμάτων των γινομένων αὐτοῖς καί της προσφοράς φαίνονται γάρ ύπο των ψυχρών ώφελούμενοι σιτίων, τὰ δὲ τοιαῦτα τὸ θερμὸν καταψύχειν καὶ μαραίνειν εἴωθεν. 30 έφεξης δὲ τούτων καὶ τάλλα προσέγραψεν δ Διοκλης ἐν τηδε τῆ λέξει ' λέγουσι δέ τινες έπὶ τῶν τοιούτων παθῶν τὸ στόμα τῆς γαστρός το συνεχές τῷ ἐντέρφ φλεγμαίνειν, διὰ δὲ τὴν φλεγμονὴν έμπεφράχθαι καὶ κωλύειν καταβαίνειν τὰ σιτία είς τὸ ἔντερον τοῖς τεταγμένοις χρόνοις τούτου δὲ γινομένου, πλείονι χρόνφ τοῦ 35 δέοντος εν τῆ γαστρὶ μένοντα τούς τε όγχους παρασχευάζει(ν) καὶ τὰ καύματα καὶ τάλλα τὰ προειρημένα. ταῦτα μὲν οὖν ὁ Διοκλῆς έγραψε, παραλιπών έν τῷ καταλόγφ τῶν συμπτωμάτων τὰ κυριώτατα της δλης συνδρομης, δσα την τε μελαγχολίαν χαρακτηρίζει καὶ τὸ φυσωδες καὶ ὑποχονδριακὸν πάθος καί μοι δοκεῖ, διότι 40 ταῦτα ἐχ τῆς προσηγορίας τοῦ νοσήματος ἐνδειχτιχῶς ἐδηλοῦτο, παραλελοιπέναι, μεμαθηχότων γ' ήμων ύφ' Ίπποχράτους. ήν φόβος καὶ δυσθυμίη πολύν χρόνον έχοντα διατελή, μελαγχολικόν τὸ τοιούτο. διὰ τί δὲ ἐν τῆ τῆς αἰτίας ἀποδόσει τῶν μὲν ἄλλων συμπτωμάτων έγραψε τὰς αίτίας, αὐτοῦ δὲ τοῦ βλάπτεσθαι τὴν διάνοιαν οὐκ 45 έγραψεν, ζητήσαι άξιον. είτε γάρ τὸ θερμὸν έν ταῖς κατά τὴν γαστέρα φλεψὶ πλέον ἐπ' αὐτῶν ἐστιν, εἴτε φλεγμονή τῶν κατὰ πυλωρόν μερών, διὰ τί τούτοις ἀχολουθεῖ τὰ μελαγχολικά συμπτώματα παραλέλειπται. τὸ μὲν γὰρ ἐμπιπλᾶσθαι τὴν γαστέρα φυσώδους πνεύματος, είτα ταίς έρυγαίς αὐτοῦ κουφίζεσθαι καί

50 προσέτι τοῖς εἰρημένοις ὑπὸ τοῦ Διοκλέους ἐμέτοις εὔδηλόν ἐστι,

κάν έκεῖνος μή λέγη· τὰ δὲ τῆς μελαγχολίας ἴδια χαλεπὸν ἦν αὐτῷ συγγράψαι τῆ κατὰ τὴν γαστέρα λελεγμένη διαθέσει.

6) Aret. caus. m. chr. I 5, 74: φῦσάν τε γὰρ ἐμποιετ (sc. ἡ μέλαινα χολή) καὶ ἐρυγὰς κακώδεας, ἰχθνώδεας διαπέμπει δὲ καὶ κάτω φύσας ψοφώδεας, συντρέπει δὲ καὶ τὴν γνώμην. διὰ τόδε καὶ μελαγχολικοὺς καὶ φυσώδεας τούσδε ἐκίκλησκον οἱ πρόσθεν. Vgl. Leon synopsis II 13 (Ermerins Anecd. 119).

9) Gal. XVII B 29: 'Αριστοτέλης δ' έν τοις προβλήμασι καὶ τὴν αἰτιαν ζητει, δι' ἢν ἀφροδισιαστικοὺς συμβαίνει γίνεσθαι τοὺς μελαγχολικοὺς ἀθροίζεσθαί τε πνεθμά φησιν αὐτοις ἐν ὑποχονδρίοις φυσῶδες οὐκ ὀλίγον διὸ πνευματώδη τε καὶ ὑποχονδριακὰ προσαγορεύεσθαι τὰ τοιαθτα πάθη καὶ Διοκλῆς τε καὶ Πλειστόνικος ἔτεροί τε πολλοὶ τῶν ἰατρῶν οθτως ὀνομάζεσθαί φασιν αὐτά. Vgl. Arist. probl. XXX 1 (953b 23): δ τε δὴ χυμὸς καὶ ἡ κρᾶσις ἡ τῆς μελαίνης χολῆς πνευματικά ἐστιν διὸ καὶ τὰ πνευματώδη πάθη καὶ τὰ ὑποχονδριακὰ μελαγχολικὰ οἱ ἰατροί φασιν εἶναι.

18) φυσώδεας ed. corr. 41) Aph. VI 23 (IV 568).

44.

Fuchs anecd. med. gr. 2, 541: Διοκλής δὲ τοῦ περὶ τὴν καρδίαν καὶ τὸν ἐγκέφαλον ψυχικοῦ πνεύματος κατάψυξιν ἡγεῖται εἶναι (sc. τὸν λήθαργον) καὶ τοῦ ταύτη συνοίκου αἴματος πῆξιν. Vgl. S. 22.

2) φησί γίνεσθαι Ρ. 3) ταύτης ΡΡ, ψύξιν Ρ.

45.

Caelius Aur. a. m. II 7, 33: Diocles libro, quo de passionibus atque causis earum et curationibus scripsit, prohibet demergi lethargos, acutissimis utens potionibus, atque iugiter corpus defricat, adhibens etiam sternutamenta, quae Graeci πταρμικὰ vocaverunt . . . peccatur etiam gravius sine ullo adiutorio caput relinquendo, in quo secundum ipsum passionis est causa.

Vgl. Theod. Prisc. II 3, 15 (114 R). Bäder verbietet auch der Verfasser von περὶ νούσων II 66 (VII 100). Vgl. Asklepiades bei Cael. Aur. a. m. II 9, 37. Cels. III 20. M. Wellmann die pneumatische Schule 57 A. 157 f.

46.

Fuchs anecdota med. 34, 556: δ δὲ Διοχλῆς ἀπὸ σπληνός φησι γίνεσθαι τοὺς ὕδρωπας πλὴν τῶν ἡπατιζόντων οὖτοι δέ εἰσιν οἱ περὶ χύριον σπλάγχνον γινόμενοι τὸ γὰρ ἐν τούτφ θερμὸν ὑπὸ ψυχρῶν χυμῶν καταψυχόμενον μεταδίδωσι καὶ ταῖς ἄλλαις φλεψὶν ὑπαρχούσαις, καὶ οὕτω κατὰ πολλοὺς τρόπους μἡ δυνα- 5 μένης κρατεῖσθαι τῆς τροφῆς ἡ ἐξυδάτωσις συμβαίνει. Vgl. S. 25.

²⁾ ἀπαντιζόντων P. ἀπαυτιζόντων P₁. Vgl. Herm. XXXVI 152 f. 5) ὑπάρχου P. Zu ergänzen ist etwa: μεταξύ τοῦ περιτοναίου καὶ τῶν ἐντέρων
τοὺς τρόπους P (τοὺς über der Zeile).

Ps. Gal. είσαγωγή c. 13 (XIV 747): ⟨δψ⟩ει δὲ (εί δὲ ed. corr. Kalbfleisch) καὶ ἄνευ φλεγμονῆς γινόμενον τὸν θδερον καὶ μάλιστα τὸν ὑποσαρκίδιον τοῦ ἐμφύτου θερμοῦ καταψυχομένου καὶ οὐκ ἔτι κρατοῦντος τὴν ἐν τοῖς ἀγγείοις τροφήν· διὸ καταψυχόμενον τὸ αἶμα έξυδαροῦται καὶ παραρρεῖ διὰ τῶν φλεβῶν, ὡς ἐκ τῶν ἀσκῶν τὸ ἔλαιον διαπηδήσει. Aret. caus. m. chr. II 1 (124f.).

47.

Caelius Aur. m. chr. III 8, 98: eius (sc. hydropis) igitur differentiam Hippocrates et Diocles duplicem dixerunt: aliam enim ὑπὸ σάρχα vocaverunt, aliam ἀσχίτην.

Caelius Aur. m. chr. III 8, 106: vocatur autem hic hydropismus 5 (sc. ascites), ut Diocles (ait), etiam epatias aut splenites a patientibus partibus nomen ducens, hoc est iecore vel liene.

2) [Hipp.] περί διαίτης όξέων (νόθα) c. 52 (172 K): ύδρώπων δύο μέν φύσιες, δν ό μέν ό ύπὸ τῇ σαρχὶ ἐγχειρέων γίνεσθαι ἄφυχτος, ό δὲ μετ' ἐμφυσημάτων πολλῆς εὐτυχίης δεόμενος, μάλιστα μὲν ταλαιπωρίης καὶ πυρίης καὶ ἐγχρατείης.

5) Vgl. [Hipp.] περὶ παθῶν c. 22 (VI 232 f.). περὶ τῶν ἐντὸς παθῶν c. 24 ff. (VII 226 ff. Der Verf. unterscheidet gleichfalls zwischen dem εδερος ἀπὸ τοῦ ἤπατος und dem εδερος ἀπὸ τοῦ σπληνός). Vgl. Herm. XXXVI 152 f.

48.

Caelius Aur. m. chr. III 8, 141: Diocles libro, quo de passionibus et causis et curationibus scripsit, siccandos inquit ac mediocriter vaporandos (sc. hydropicos) et deambulationi tradendos aegrotantes et plurimos sudores commovendos vel vomitum et urinam (et ventrem) 5 provocandum diagridio et apii semine resoluto succo herbae salviae. item cardamomo quantum valeat ventrem semel deducere, et in aceto panem solutum et piscem salsum dandum vel pisces elixos et assos vel silurum piscem, olera radices, allium, origanum, rutam, satureiam, vinum album et non aquatum et ferarum carnem. in deam10 bulationibus ventrem iubet contineri, ceteras corporis partes defricari exceptis cruribus.

^{2) [}Hipp.] περὶ τῶν ἐντὸς παθῶν c. 22 (VII 222): τούτῳ (sc. τῷ ὑδερικῷ) ξυμφέρει τὴν κοιλην ξηραίνειν κτλ. c. 26 (VII 234): προϋγρῆναι δὲ χρὴ πρότερον αὐτοῦ τὸ σῶμα πυριήσαντα, ὅκως ἄν μᾶλλον τῷ φαρμάκῳ ὑπακούη.

^{3) [}Hipp.] a. a. O. c. 25 (VII 232): ἢν δὲ ἑξανίστηται καὶ δυνατός χ̄, παλαιέτω ἀπ' ἄκρων τῶν ὅμων καὶ ταλαιπωρείτω περιόδοισι πολλῆσι δι' ἡμέρης κτλ. Vgl. c. 22 (VII 222). περὶ διαίτης όξ. (νόθα) c. 52, 172 Κ. περὶ παθῶν c. 22 (VI 232).

^{4) [}Hipp.] ἐπιδημ. V 70 (V 244): ύδρωπιώδεα δέον ταλαιπωρείν, ίδροῦν, ἄρτον ἐσθίειν θερμόν ἐν ἐλαίφ, πίνειν μη πουλύ, λούεσθαι καὶ κεφαλήν χλιηρῷ· οίνος

δὲ λευκός λεπτός καὶ ὅπνος ἀρήγει. Vgl. VII 67. Cels. III 21, 107. Orib. IV 565. Das Heilverfahren des Praxagoras ist im Wesentlichen dasselbe: Cael. Aur. a. a. O.

6) cardamomum quantum ventrem valeat semel deducere ed.

7) [Hipp.] περὶ τῶν ἐντὸς παθῶν c. 25 (VII 232). [Hipp.] περὶ διαίτης όξ. (νόθα) c. 53 (172, 18 K): καὶ ἰχθύες πυρέσσοντι μὲν ἐφθοί, ἀπυρέτφ δὲ ἐόντι δπτοί.

8) Plin. XX 52: Diocles hydropicis cum centaurio aut in fico duplici ad evacuandam alvum (sc. alium dedit), quod efficacius praestat viride cum coriandro in mero potum. περὶ νούσ. Η c. 71 (VII 108): δρίγανον δὲ καὶ θύμβρην (= satureiam kretisches Bohnenkraut) πολλήν ἐσθίειν καὶ οἶνον ἐπιπίνειν οἰνώδεα καὶ όδοιπορείν πρὸ τοῦ σιτίον. Den Genuss von Knoblauch verwarf der Verfasser von περὶ νούσων Η c. 71. [Hipp.] περὶ τῶν ἐντὸς παθῶν c. 24 (VII 228): οἶνον δὲ πινέτω λευκὸν Μένδαιον ἡ ἄλλον τὸν ἡδιστον ὑδαρέα. Epid. V 70 (V 244): οἶνος δὲ λευκὸς λεπτὸς καὶ ἕπνος ἀρήγει.

10) Cels. III 21, 106. Erasistratos bei Cael. Aur. a. a. O.

49.

Orib. IV 565: Καταπότια Διοχλέους (sc. προς ύδρωπα) · μαράθρου σπέρματος, χαππάρεως φίζης φλοιοῦ, σιχύου σπέρματος, χαρδαμώμου, ήρυγγίου φίζης ἀνὰ οξύβαφον, περιστερᾶς χόπρου οξύβαφα δύο. λειάνας πλάσσε χαταπότια χυαμιαῖα χαὶ δίδου τρία χατὰ ήμέραν.

50.

Caelius Aur. m. chr. II 14, 213: sed Diocles libris, quibus de passionibus atque causis et curationibus scripsit, iubet (sc. in phthisica passione) initio cibos detrahi, nihil de fine abstinentiae significans aut quousque sint aegrotantes retinendi, tum sudores commovendos, quibus necessario vires auferuntur, et neque hoc quemad- 5 modum faciendum sit, ordinavit. utitur etiam ἀναχοιλιασμοῖς. quorum qualitates non memoravit, adiciens verrendum sive deducendum a pulmonibus humorem, quando fuerat mitigandum potius ulcus quam repurgandum, item vomitum ex oxymelle adhibendum. quo corpus disiciendo ulceratas lacerat partes, atque hoc iugiter et post 10 coenam faciendum probat. dehinc proterva mentis caecitate deceptus etiam ψυχρολουσίαν imperat adhibendam et allium dandum, quod necessario vexet aegrotantes inflando, tum vino flavo utendum sive nigro et propterea duro, atque post prandium deambulatione vexandos imperat aegrotantes et nulli adiutorio sua tempora reddenda 15 perspexit.

¹⁾ Vgl. Th. Puschmann Alex. v. Tralles I 196. Fuchs anecd. 25, 552.

³⁾ Der Verf. von περὶ νούσων II 49 (VII 76) empfahl bei der Lungenschwindsucht reichlichen Genuss von Speisen, aber Enthaltung von scharfen

Speisen, bei der φθίσιε νωτιάς dagegen Enthaltung von allen Speisen (c. 51). Vgl. Cels. III 22, 112: et quamdiu quidem febricula incursat, huic interdum abstinentia, interdum etiam tempestivis cibis medendum. Vgl. 111, 7.

4) Cels. III 22,111: utilius his (si malus corporis habitus est) frequens balneum

est, sed ieiunis, etiam usque sudorem.

6) Abführmittel auch bei περὶ νούσ. II 51 (VII 80).

9) Erbrechen nach der Mahlzeit bei περί νούσ. II 49 (VII 76).

- 12) Lauwarme Bäder bei περὶ νούσ. II 50 (VII 78). 51 (80). Dampfbäder bei περὶ τῶν ἐντὸς παθῶν c. 10 (VII 192). Cels. a. a. O.: balneum alienum est. Themison wandte Bäder an (Cael. Aur. a. a. O.). Genuss von Knoblauch wird auch von Themison (Cael. Aur. a. a. O.) und Celsus empfohlen.
- 13) Herben Rotwein, möglichst alten empfiehlt der Verf. von περί τῶν ἐντὸς π. c. 10 (VII 190).
- 14) Spaziergänge vor und nach dem Essen bei περὶ νούσ. II 50 (VII 78), περὶ τῶν ἐντὸς π. c. 10 (VII 190) Cels. a. a. O.

51.

Fuchs anecdota med. 3, 541: Πραξαγόρας περὶ τὴν παχεῖαν ἀρτηρίαν φησὶ γίνεσθαι (sc. τὴν ἐπιληψίαν) φλεγματιχῶν χυμῶν συστάντων ἐν αὐτῆ οὐς δὴ πομφολυγουμένους ἀποχλείειν τὴν δίοδον τοῦ ἀπὸ χαρδίας ψυχιχοῦ πνεύματος καὶ οὖτω τοῦτο κρα-5 δαίνειν καὶ σπᾶν τὸ σῶμα πάλιν δὲ καταρραγεισῶν τῶν πομφολύγων παὐεσθαι τὸ πάθος. Διοκλῆς δὲ καὶ αὐτὸς ἔμφραξιν περὶ τὸν αὐτὸν τόπον οἴεται συμβαίνειν καὶ τὰ ἄλλα κατὰ τὰ αὐτὰ Πραξαγόρα [δέ] φησὶ γίνεσθαι τὸ μὲν εἶδος τῆς αἰτίας παραλέλοιπεν (sc. Πραξ.), ἐπαναφέρεσθαι δέ φησιν (sc. Διοκλῆς) ἐν 10 τῆ καταλέξει τοῦ πάθους † ἀπορώτερον ἦν κωλύματα τῷ πνεύματι.

52.

Caelius Aur. m. chr. I 4, 131: Diocles libro, quo de passionibus scripsit, in iis qui ex vinolentia vel carnali cibo istam passionem (sc. epilepsiam) conceperint, phlebotomiam probat, antecedentes potius quam praesentes intuens causas. in iis vero, qui ex corporis habitudine 5 in istam venerint passionem, humoris crassi detractionem probat adhibendam, quem appellavit φλέγμα. utitur etiam urinalibus medicamentis, quae διουρητικά vocant, item deambulatione ac gestatione. Vgl. frg. 83.

 ⁵⁾ κατασταθεισῶν cod.
 7) συμβαίνει cod. corr. Fuchs.
 8) Πραξαγόρας cod. corr. Fuchs.
 10) Vgl. S. 29.

¹⁾ Vgl. Th. Puschmann Alex. v. Tralles I 138ff.

³⁾ Aderlass bei Cels. III 23, 113. Aret. cur. m. chr. I 4. Asklepiades bei Cael. Aur. m. chr. I 4, 136.

⁵⁾ Schleim als Ursache der Epilepsie bei [Hipp.] περί leρ. νουσ. c. 2 (VI 366).

7) Praxagoras (Cael. Aur. a. a. 0.) empfahl gleichfalls potiones urinales, item deambulationes plurimas atque vehementi motu celeratas. Vgl. Cels. III 23. Aret. a. a. 0.

53.

Fuchs anecdota med. 30, 554: Έρασίστρατος (sc. τοῖς ἰκτερικοῖς) ἔμφραξιν ἡγεῖτο γίνεσθαι [ἀπὸ] τοῦ τείνοντος ἀπὸ τῆς χοληδόχου κύστεως ἐπὶ τὰ ἔντερα πόρου, μεθ' ἡν ἀναχεῖσθαι τὴν χολὴν διὰ τῆς κοίλης εἰς δλον τὸ σῶμα. Διοκλῆς δὲ καὶ διὰ φλεγμονὴν τῶν ἀπὸ τοῦ ἤπατος εἰς τὴν χοληδόχον κύστιν τεινόντων πόρων, δι' 5 ὧν ἀποφράττεσθαι τὸ χολῶδες ἔφη· καὶ δριμεῖς πυρετούς γίνεσθαί φησιν καὶ τοῦτον εἶναι τὸν ὀξὸν ἴκτερον. Vgl. S. 23 f.

1) hyettai P_1 2) colodoù P êni om. P 4) dià om. P 5) anogoàtretai P_1 6) êgh om. P_1 deimòs nuvetàs P kai toūtov — înteqou om. P_1 .

Cass. Felix c. 49 (128 R): et sunt ictericorum distantiae duae, una cum febricula, et appellatur a Graecis oxites, id est acuta, altera sine febre diuturna quae appellatur chronites. sed illa quae cum febricula fuerit facta oxites ex tumore epatis fieri ostenditur, altera vero quae sine febre est chronites ex fellis dissolutione. Vgl. Aret. caus. m. chr. I 15, 113. Die Unterscheidung des ἔκτερος δ δξύς ist knidisch. Vgl. περὶ νούσων III 11 (VII 130): ἔκτερος δὲ τοιόσδε ἐστὶν ὁ δξὺς καὶ διὰ τάχεος ἀποκτείνων ἡ χροιή δλη σιδιοειδής σφόδρα ἐστὶν ἡ χλωροτέρη οἶη οἱ σαῦροι οἱ χλωροί καὶ πυρετὸς καὶ φρίκη βληχρή ἴσχει.

54.

Cels. III 24: aeque notus est morbus, quem interdum arquatum, interdum regium nominant. quem Hippocrates ait, si post septimum diem febricitante aegro supervenit, tutum esse, mollibus tantummodo praecordiis substantibus. Diocles ex toto, si post febrem oritur, etiam prodesse: si post hunc febris, occidere. Vgl. S. 57.

[Hipp.] Aph. IV 64 (IV 524 L): όκόσοισιν έν τοισι πυρετοίσι τῷ ἑβδόμῃ ἢ τῷ ἐνάτῃ ἢ τῷ ἐνδεκάτῃ ἢ τῷ τεσσαρεσκαιδεκάτῃ ἔκτεροι ἐπιγίνονται, ἀγαθόν, ἢν μὴ τὸ δεξιὸν ὑποχόνδριον σκληρὸν ῷ ἢν δὲ μή, οὐκ ἀγαθόν. Vgl. Aph. IV 62. περὶ διαίτης δξ. (νόθα) c. 36 (165 K).

55.

Fuchs anecd. med. 4,542: Πραξαγόρας καὶ Διοκλῆς περὶ τὴν παχεῖαν ἀρτηρίαν γίνεσθαί φασι τὸ πάθος (sc. τὴν ἀποπληξίαν) ὑπὸ φλέγματος ψυχροῦ καὶ παχέος ὡς μηδ' ἐν αὐτῆ οὐχ ὁτιοῦν πνεῦμα παραπνεῖσθαι δύνασθαι καὶ οὖτω κινδυνεύειν τὸ πᾶν ἐγκαταπνιγῆναι. Vgl. [Hipp.] περὶ φυσῶν c. 13 (VI 110 L).

⁵⁾ έγκαταπνιγομένης PP₁: corr. Kalbfleisch.

Caelius Aur. a. m. III 5, 55: discernitur etiam a paralysi apoplexia, quanquam idem multis videatur veteribus, ut Hippocrati et Diocli et Praxagorae et Asclepiadi Citiensi (Titiensi ed.) et Demetrio et si qui alii praeterea. inquiunt enim apoplectos toto corpore vitiatos paralysi, paraplectos vero particulis. Vgl. Herm. XXXVI 151.

57.

Fuchs anecd. med. 20, 550: Πραξαγόρας δὲ καὶ Διοκλῆς (sc. τὴν παράλυσιν γίνεσθαί φασι) ὑπὸ παχέος καὶ ψυχροῦ φλέγματος περὶ τὰς ἀποφύσεις τὰς ἀπὸ καρδίας καὶ τῆς παχείας ἀρτηρίας γινομένου, δι' ὧνπερ ἡ κατὰ προαίρεσιν κίνησις ἐπιπέμ-5 πεται τῷ σώματι. Vgl. S. 12.

4) γινομένου (comp.) P. Vgl. Theophr. περὶ παραλύσεως (frg. 11, 409 W): ὅτι ὑπὸ καταψύξεως φησιν ως κοινῷ λόγω φάναι τὴν παράλυσιν γίνεσθαι· καὶ ταύτην οἱ μὲν ὑπο (πεφραγμένου τοῦ) πνεύματος — πνευματικὸν γὰρ τὸ πάθος — οἱ δὲ ἐκλείψει καὶ στερήσει τοῦ πνεύματος· τοῦτο γὰρ εἶναι τὸ τὴν θερμότητα καὶ τὴν κίνησιν ὅλως ποιοῦν· ἀκινησίας δὲ γινομένης κατάψυξις γίνεται τοῦ αἰματος ἡ ἀπλῶς εἰπεῖν τῆς ὑγρότητος. Die Verbesserung rührt von Kalbfleisch her. Vgl. Gal. V 187 ff.

58.

Caelius Aur. m. chr. II 1, 49: Diocles libro, quo de passionibus atque causis et curationibus scripsit, eandem dixit conducere curationem (sc. paralyticis), quae epilepticis est ordinata.

59.

Fuchs anecdota med. 5, 543: Διοκλής την κεφαλαίαν φησὶ γίνεσθαι περὶ τὰς κοίλας καὶ βυθίους φλέβας τῆς κεφαλής ἐμφράξεως γενομένης γίνεσθαι δὲ αὐτην ἐπικίνδυνον, ἐὰν τὸν ήγεμόνα τοῦ σώματος συνδιαθή, την καρδίαν, ἀφ' ἤς τὸ ψυχικὸν 5 πνεῦμα τοῦ σώματος ὥρμηται κατ' αὐτόν.

δè statt την κεφαλ. P
 βαθείας P₁
 γινομένης P₁ δè om. P

τῆ καρδία P ἐφ' οἶs P ἀφ' η P₁ ².

60.

Caelius Aur. a. m. III 8, 86: Diocles libro, quo passiones atque causas atque curationes scripsit, tetanicis inquit adhibenda mictoria

Vgl. [Hipp.] περί φυσῶν c. 8 (VI 102 L): πόνοι δὲ τῆς κεφαλῆς ἄμα τῷ πυρετῷ γίνονται διὰ τόδε στενοχωρίη τῆσι διεξόδοισιν ἐν τῆ κεφαλῆς τοῦ αἰματος γίνεται πέπληνται γὰρ αἰ φλέβες ἡέρος, πλησθείσαι δὲ καὶ πρησθείσαι τὸν πόνον ἐμποιέουσιν ἐν τῆ κεφαλῆ βίη γὰρ τὸ αἰμα βιαζόμενον διὰ στενῆς όδοῦ θερμὸν ἐὸν οὐ δύναται περαιοῦσθαι ταχέως πολλὰ γὰρ ἐμποδών ἐστιν αὐτῷ κωλύματα καὶ ἐμφράγματα διὸ δὴ καὶ οἱ σφυγμοὶ γίνονται ἀμφὶ τοὺς κροτάφους.

medicamina, quae appellavit diuretica, tum ventrem deducendum atque vacuandum. dat etiam bibendum passum aquatum pueris vel his, qui ex vulnere in passionem ceciderunt. prohibet etiam 5 cibum dari et iubet ea, quae passione tenduntur, vaporari et emolliri. Vgl. frg. 86.

3) Anders [Hipp.] περὶ διαίτης όξ. (νόθα) c. 38 (166 K): κοιλίην δὲ μὴ λύσης,

ην μη βαλάνω, ην πολύς χρόνος ή άδιαχωρήτω δούση.

5) Vgl. [Hipp.] περί τῶν ἐντὸς παθῶν c. 52 (VII 298): τέτανοι τρείς· ἢν μὲν έπι τρώματι γένηται, πάσχει τάδε . . . τοῦτον, όκόταν οῦτως ἔχη, πυριάν δεί καὶ άλείψαντα λιπαρώς πρός τὸ πῦρ ἔκαθεν θάλπειν καὶ χλιάσματα προστιθέναι ύπαλείψας τὸ σῶμα . . . διδόναι δὲ οἶνον λευχὸν πίνειν ώς ήδιστον καὶ πλείστον.

6) Praxagoras bei Cael. Aur. a. a. O.: Praxagoras tertio libro curationum vaporationibus utitur et clystere et vomitu. Vgl. [Hipp.] περί διαίτης όξ.

(v69a) c. 38 (166 K).

61.

Caelius Aur. a. m. III 4, 30: Diocles vero libro, quo de passionibus et causis et curationibus scripsit, sanguinosos inquit homines ex utroque brachio phlebotomandos (sc. in synanchica passione), eos autem, qui minus sanguinis habuerint, solum scarificandos. tum felle taurino cum herba pediculari, quam σταφίδα άγρίαν 5 vocant, et nitro et cocco cnidio iugiter inquit ungendos, utens etiam gargarismatibus iisdem. dat quoque sub lingua piper continendum, vaporans spongiis collum et cerotariis contegens, praecipiens aegrum tenuandum ultra quam fas est. Vgl. S. 59.

 Aderlass empfahlen der Verf. von περὶ δ. δξ. II 9 (151 K), Praxagoras, Herakleides von Tarent (letzterer wie Diokles nur bei Vollblütigen), Asklepiades.

Vgl. Cael. Aur. a. m. III 4.

Unter συνάγχη verstanden die alten Ärzte einstimmig eine Entzündung der Atmungswerkzeuge, der Epiglottis, des Kehlkopfes und der Mandeln. Fuchs anecd. 6,543: συμφώνως οί παλαιοί ἔφησαν φλεγμονήν είναι τῆς ἐπιγλωττίδος καί βρόγχου καί παρισθμίων την συνάγχην.

⁴⁾ Das Setzen von Schröpfköpfen bei dem Verf. von περί νούσων ΙΙ 26 (VII 40) und Asklepiades. Cael. Aur. a. a. O.

⁵⁾ Einreibungen mit Stiergalle, Natron, Läusekraut wandte auch Asklepiades an. (Cael. Aur. a. a. 0.). Desgleichen Gurgelmittel wie der Verf. von περί δ. όξ. c. 9. περί νούσ. ΙΙΙ c. 26.

S) Bähungen des Halses mit warmen Schwämmen bei Hipp. περί δ. δξ. (νόθα) c. 9, Erasistratos, Herakleides von Tarent (Cael. Aur. a. a. O.). Cels. IV 7 (129). Wachspflaster bei Herakleides und dem Verf. von περί δ. όξ. (νόθα) c. 9.

⁹⁾ Abführmittel bei Praxagoras und Asklepiades: Cael. Aur. a. a. O.

Caelius Aur. m. chr. II 13, 184: alii adhibendum probaverunt (sc. phlebotomandi adiutorium in haemorrhagia), ut Hippocrates de morbis scribens, Diocles libro quo de passionibus (atque) causis et curationibus scripsit.

Cael. Aur. a. a. O. 188: Diocles taurinum gluten bibendum dicit farinae concoctum et rubo vel cum nepita amylum vel marrubium vel rosmarinum in aqua pusca dandum...utuntur quidam praeterea etiam purgativis medicaminibus ex papavere vel helleboro aut diagridio, quod Graeci σχαμμωνίαν vocant, ut Diocles, item sudorem moventibus et vomitum, ut Praxagoras, qui etiam plurima urinalia ordinavit.

63.

Fuchs anecdota med. 8,544: την πλευρίτιν Ἐρασίστρατος μέν φησι τοῦ ὑπεζωκότος τὰς πλευρὰς ὑμένος εἶναι φλεγμονήν, δ δὲ Διοκλῆς καὶ τῶν περὶ τὰς πλευρὰς φλεβῶν ἔμφραξιν, αἴπερ κατὰ τὰ ἐξημμένα τῶν ὀστῶν τέτανται πιστοῦνται δὲ ἀμφότεροι 5 πλευρᾶς τὸ πάθος τῷ ἐπίπονον εἶναι τὸ νόσημα καὶ τῷ τὰ ἀλγήματα διήκειν μέχρι κλειδὸς καὶ τρίτον ⟨τῷ⟩ εἰ μὴ ἀναπτυσθείη ἐν ταῖς κυρίαις ἡμέραις, ἀπόστημα περὶ τὰς πλευρὰς γίνεσθαι καὶ ⟨ἐὰν⟩ ἀνακαθαρθῶσι ἐν τεσσαράκοντα ἡμέραις, ἀφ' ἡς ἀν ἡῆξις γένηται, παύονται εἰ δὲ μή, εἰς φθίσιν μεθίστανται. Vgl. Herm. XXXVI 147 f.

¹⁾ Alexand. v. Tralles ed. Puschmann I 188f.

 [[]Hipp.] περὶ νούσων I c. 14 (VI 164). Den Aderlass empfehlen auch Praxagoras, Erasistratos, Asklepiades, Themison, Thessalos nach Cael. Aur. a. a. O.

⁶⁾ Die Frucht des Brombeerstrauches wird auch von Alex. v. Trall. II 195 (P) verwandt.

⁹⁾ Ein beliebtes Abführmittel des Diokles besteht aus schwarzem Helleboros und Pfeffer. Vgl. frg. 69. Die ozauuwrta ist convolvulus scammonia Purgierrinde, Purgierwurzel. Sie wird von ihm bald [als Abführmittel wie bei den Knidiern frg. 48, bald als Riechmittel mit andern Substanzen zusammen (opium, helleborus) verwandt frg. 67. Ruf. bei Orib. II 102. 123. Diosc. IV 168 (661).

³⁾ διοκλής δὲ P_1 φλεβῶν om. P_1 ἄπερ P_1 4) ἐξασμένα P_1 δὲ om. P_2 5) τὸ ἐπίπονον PP_1 : corr. τὸ τὰ ἀλγ. P τῶ P_2 6) διῆκον P δοκεῖν P_1 : corr. Fuchs τῷ add. Kalbfleisch. 7) ταῖς πλευραῖς P καὶ — μεθίστανται om. P. 8) ἐὰν add. Fuchs.

Vgl. S. 10 ff. Aret. caus. a. m. I 10 (20 K).
 δκόσοι πλευριτικοί γενόμενοι ούκ ἀνακαθαίρονται ἐν τεσσαρεσκαίδεκα ἡμέ-

οησι, τουτέοισιν ές έμπύημα καθίσταται. Vgl. περί παθών c. 7 (VI 214). 7) Aph. V 15 (IV 536): δκόσοι έκ πλευρίτιδος ξμπυοι γίνονται, ήν ἀνακαθαρθώσιν έν τεσσαράκοντα ήμέρησιν, ἀφ' ής ἄν ή ἡῆξις γένηται, παύονται ήν δὲ μή, ἐς φθίσιν μεθίστανται. Vgl. S. 56.

64.

Caelius Aur. a. m. II 16, 96f: quaesitum etiam est a veteribus, quis in pleuriticis locus patiatur, et quidam pulmonem pati dixerunt, ut Euryphon, Euenor, Praxagoras, Philotimus, Herophilus. item quidam ὑπεζωκότα membranam, quae latera et interiora cingit, ut Diocles, Erasistratus, Asclepiades et eorum plurimi sectatores, horum 5 primi aiunt non esse in lateribus tumorem, cum neque extantia ulla earum partium inspectione sentiatur neque rubor nec motu nec tactu dolor acutus vel fortis, tanquam manifestis tumoribus. accedit etiam quod facile supra id latus quod patitur iacere possint aegrotantes, supra aliud difficultas spirationis accedat, siguidem nunc 10 sustentatae pulmonis partes iaceant, nunc veluti pendere sentiantur. dehinc etiam tussicula signum est ex accedentibus consequens morbum fibrarum pulmonis, esudati corporis liquoris sive cannae gutturis. singula etiam extussita de pulmone venire manifestum est, qui neque venis neque arteriis neque fibris contiguus vel admixtus esse lateri 15 videatur, ut per ipsum latere accepta excludi posse credamus. unde igitur dolores? numquidne pulmonis sensibiles partes in passione constitutae causa sunt? an vero eius tumore latera vicinantia comprimuntur et propterea dextrarum fibrarum tumor dextri lateris dolorem facit, sinistrarum sinistri? . . . sed huic quidem sententiae 20 contrarii aiunt propterea neque ruborem neque extantiam vel dolorem aegrotantes consequi, quoniam in alto tumor esse videatur. quod autem supra patiens latus quosdam iacere prohibet, alios vero contra mitescendo relevat, illa causa est, quod incumbendo obiectu straminum pressa materia refugiat atque ex partibus quae pati- 25 antur ad sanas partes rediens dolorem non faciat. at vero partibus non patientibus expressa atque fugata se patientibus impartiens et has distendens dolorem faciat. tussicula vero fit compatientibus ύπεζωχότι membranae vicinis atque contiguis partibus. et tussita itidem sputa per pulmonem feruntur, siquidem in ipsum veniant 30 ex vicinis, accepta per vias mente sensas, quas λόγφ θεωρητούς appellant (sc. Asclepiades), sicuti et in vomic(os)is contingit, quanquam frequenter ad externas partes verticem faciant vel fracto latere sanguinolenta excludantur sputa. nam profecto insensibilis omnis est pulmo. debuit igitur nullus fieri dolor. sed si ex oppressione 35 Wellmann, Fragmente I. 10

ύπεζωκότος membranae ex pulmone vicino tumente dolor fit, debuit magis aegrotans tunc dolere, quoties iacuerit in ⟨patiens⟩ latus, siquidem tunc magis incumbens opprimit pulmo: dehinc etiam peripneumonicos dolere oportuit. si enim ex parte tumens pulmo dolorem facit, magis omnis in tumore constitutus facere deb⟨eb⟩it patitur itaque ὑπεζωκώς membrana et propterea dolorem vehementem facit, siquidem sit nervosa atque lateribus infixa. Vgl. Herm. XXXVI 147.

4) quidem ed. corr.

40) debet ed. corr. Kalbfleisch.

65.

Caelius Aur. a. m. II 20, 125: Diocles etiam similiter (sc. atque Hippocrates) phlebotomat aegrotantes (sc. pleuriticos), eadem discretione adhibita. purgat etiam catharticis medicamentis. quapropter eadem dignus accusatione iudicatur. cibum vero iuvenibus unsidecima die dandum statuit, sed aestatis tempore elixum magis et frigidum, hiemis vero assum atque ferventem. est enim summae imperitiae in ordinandis qualitatibus non passionum genera, sed tempora hiemis vel aestatis attendere, scilicet ut aestate tumore laborantes, frigido cibo nutriti, altius percutiantur.

66

Caelius Aur. a. m. II 28, 147: pati in peripneumonicis Diocles venas pulmonis inquit, Erasistratus vero arterias. Praxagoras eas inquit partes pulmonis pati, quae sunt spinae coniunctae. Vgl. S. 9.

⁹⁾ altiora percutiant ed. corr. in marg.

Vgl. [Hipp]. περὶ διαίτης όξ. c. 22, 120 K.: ἀλλ' ἢν μὲν σημαίνη ἡ δδύνη ἐς κλητδα ἢ ἐς βραχίονα βάρος ἢ περὶ μαζὸν ἢ ὑπὲρ τῶν φρενῶν, τάμνειν χρὴ τὴν ἐν τῷ ἀγκῶνι φλέβα τὴν ἔσω καὶ μὴ ὅκνεῖν συχνὸν ἀφαιρεῖν, ἔστ' ἄν ἐρυθρότερον πολλῷ ρυῇ ἢ ἀντὶ καθαροῦ τε καὶ ἐρυθροῦ πελιδνόν· ἀμφότερα γὰρ γίνεται. ἢν δὲ ὑπὸ φρένας ἢ τὸ ἄλγημα, ἐς δὲ τὴν κλητδα μὴ σημαίνη, μαλθάσσειν χρὴ τὴν κοιλίην κτλ. Vgl. περὶ διαίτης όξ. (νόθα) c. 31, 162 f. K. Cael. Aur. a. m. II 19, 113 f. περὶ παθῶν c. 7 (VI 214 L).

Vgl. Fuchs anecdota med. 9, 545. Plato Tim. 84D: δταν μὲν γὰρ ὁ τῶν πνευμάτων τῷ σώματι ταμίας πλεύμων μὴ καθαρὰς παρέχη τὰς διεξόδους ὑπὸ ρευμάτων φραχθείς, ἔνθα μὲν οὐκ ἰόν, ἔνθα δὲ πλείον ἢ τὸ προσῆκον πνεῦμα εἰσιὸν τὰ μὲν οὐ τυγχάνοντα ἀναψυχῆς σήπει, τὰ δὲ τῶν φλεβῶν διαβιαζόμενον καὶ ξυνεπιστρέφον αὐτὰ τῆκόν τε τὸ σῶμα εἰς τὸ μέσον αὐτοῦ διάφραγμὰ τὰ ἴσχον ἐναπολαμβάνεται, καὶ μυρία δὴ νοσήματα ἐκ τούτων ἀλγεινὰ μετὰ πλήθους ἰδρῶτος πολλάκις ἀπείργασται. Vgl. [Hipp.] περὶ διαίτης όξ. (νόθα) c. 33, 164 K.

Caelius Aur. a. m. II 29, 155: item libro quem de passionibus atque causis et curationibus scripsit phlebotomandos (sc. peripneumonicos) dicit, sed adhibendum tempus tacuit. dehinc ventrem commovendum existimat, exagitans atque exsiccans interiora. addit etiam unguentum naribus admovendum, succum scammoniae, quam 5 diagridium appellamus, et helleborum et opium succo (sc. ptisanae) consparsum, obsidens odoramentis perniciosissimis caput. usque ad quintum diem mulsum ex aceto solum dandum praecepit, excitans profecto tumorem constrictivae virtutis causa et immoderata abstinentia vires absumens. utitur etiam cum his potionibus vexativis, 10 absinthio infuso et thymo decoctis et eisdem dans quoque transvorandum atque sorbendum passum cum aceto et mulso confecto. quae omnia, ut ratio demonstrat, sunt acria et propterea tumori contraria. Vgl. frg. 84.

68.

Fuchs anecdota med. 29, 553: κατὰ δὲ Διοκλέα ἔμφραξιν τῶν ἐν τούτφ (sc. τῷ ἢπατι) φλεβῶν καὶ ἐγκατάκλεισιν τοῦ θερμοῦ, ἐφ' ὧν τὴν φλεγμονήν (sc. τοῦ ἢπατος γίνεσθαι ἡγεῖται).

69.

Caelius Aur. m. chr. III 4, 62: Diocles igitur libro, quo de passionibus atque causis et curationibus scripsit, phlebotomat iecorosos ex dextero brachio, tum ventrem solvit helleboro nigro atque papaveris succo. dat etiam cum mulso rosmarinum, quem Graeci λιβανωτίδα vocant, et murram et pini folia. adhibenda quoque 5 putat cataplasmata ex phoenicobalanis cum vino atque lini semine et sesamo et pollinibus (et eo) quod δμφαχόμελι appellant. dat praeterea aquam bibendam, in qua sit cantabrum praelotum, et ptisanam ex tritico, quae omnia sunt inflantia atque stomachi vexativa et digestione difficilia. lienosos vero, quorum gingivae sudaverint 10

³⁾ et ed. 4) exsuccans ed. corr. in marg.

^{2) [}Hipp.] περὶ νούσων ΙΠ 7 (VII 126).
3) [Hipp.] a. a. O. Cels. IV 14.
5) Aret. (Archigenes) cur. ac. m. Π 1, 246: ἀρήγει καὶ ὄσφρησις δριμέων, χρισιες, ἄκρων δεσμός.
8) [Hipp.] περὶ νούσων Π 58 (VII 90): τοῦτον ὅταν οὕτως ἔχη . . . πίνειν διδόναι μέλι καὶ ὄξος ἐφθὸν καὶ ροφαίνειν χυλὸν πτισάνης καὶ ἐπιπίνειν οἶνον.

²⁾ έγκατάκλησιν P₁. In P fehlt dieses Placitum.

sanguinem, phlebotomat et similiter vexat medicaminibus felliducis, quae χολαγωγὰ vocant, atque urinalibus, quae διουφητικά appellant. Vgl. frg. 115.

3) et ed. corr. in marg. 7) quos ed. corr. in marg. 8) ptisana ed.

70.

Caelius Aur. a. m. III 21, 208: item Diocles libro, quo de passionibus atque earum causis et curationibus scripsit, frigerandos inquit cholericos et donec depurgentur, nihil eis accipiendum, sed tunc cum tempus visum fuerit, dandam frigidam et in vomitum provocandos, balanos etiam per podicem indendos. at si hiems fuerit, calida aqua utendum, tum nigrum dandum vinum cum polenta atque provocato somno quiescendum. singultui vero absinthium dicit convenire et ad (stringendam) solutionem bubulum vel caprinum lac dimidiae heminae quantitate cum papaveris albi succi cyatho dimidio et mali punici succo. scribit etiam aliud curationis genus, quo memorat cumino quoque atque sale et origano et his similibus potis utendum.

1) Vgl. Th. Puschmann Alex. v. Tralles I 227 f.. Die älteren Ärzte führten einstimmig die Krankheit auf eine Überfüllung der Venen im Gekröse oder auf Verderbnis der Nahrung zurück. Vgl. Fuchs anecd. 13, 547.

4) Erasistratos führte Erbrechen durch lauwarmes Wasser herbei ohne Rücksicht auf die Jahreszeit: Cael. Aur. a. a. O. Cels. IV 18, 144. [Hipp.] περὶ διαίτης δξ. (νόθα) c. 19 (171 K): τὸν τοιόνδε διαφύλαξον, ὅπως μὴ ἐμεῖται, ἀλλὰ κοιλίη ὑπελεύσεται κλύσον σὖν ὅτι τάχιστα θερμῷ καὶ ώς λιπαρωτάτω . . . συμφέρει δὲ καὶ ἐγκοιμᾶσθαι τῷ τοιῷδε καὶ πίνειν οἶνον λεπτὸν καὶ παλαιὸν καὶ ἀκρητέστερον . . . σίτων δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἀπεχέσθω. Vgl. Praxagoras bei Cael. Aur. a. a. O. Aret. cur. ac. m. II 4, 268.

6) Cels. IV 18, 144. Asklepiades bei Cael. Aur. a. a. O.: Asclepiades vero tertio libro celerum vel acutarum passionum affectans vomitum ex rapaci haustu transvoratis potionibus, eodem die lavat aegrotantes et vino potat cum polenta.

7) Absinth empfehlen auch Praxagoras (Cael. Aur.) und Cels. IV 18 (144, 27).

71.

Caelius Aur. m. chr. IV 3,77: Diocles quoque libro, quo de passionibus atque causis et curationibus scripsit, providens siccandum corpus, urinalibus medicaminibus (sc. in passione coeliaca) utendum iubet, quibus non solum humor ventris siccari minime posse perspicitur, verum etiam vesica in morbos cogi invenitur.

72.

Fuchs anecdota med. 14, 547: όμοίως καὶ τὸν είλεὸν συμφώνως εἶπον οἱ ἀρχαῖοι γίνεσθαι· ἔμφραξιν γὰρ εἶναι τῶν ἐντέρων ήτοι ύπο σκληρών σκυβάλων ή φλεγματικών καὶ πεπηγότων ύγρών ή ύπο Ιλίγγων συστραφέντων ή διὰ φλεγμονήν. ὁ δὲ Διοκλής ἰδίως καὶ κατὰ ἀπόστημα γίνεσθαι, Πραξαγόρας δὲ κατὰ πλήρω- 5 σιν τοῦ τυφλοῦ ἐντέρου καὶ κατάσπασιν τῶν ἐντέρων, ἐφ' ὧν ὁ εἰλεός. Vgl. S. 33 f. M. Wellmann die pneumatische Schule 39 ff.

4) συστραφεισών cod. corr. Kalbfleisch.

Gal. XVIII A 68: ὅτι μὲν οὖν ἀποκεκλεισμένης τῆς κάτω διεξόδου γίνεται τὸ πάθος (sc. ὁ εἰλεός) ὅτι τε περὶ τὰ λεπτὰ τῶν ἐντέρων, οὐ τὰ παχέα, σχεδὸν ἄπασιν ὡμολόγηται. καὶ μὲν δὴ καὶ ὅτι διὰ φλεγμονὴν ἔμφραξις ῆτοι κόπρου σκληρᾶς ἡ γλίσχρων ὑγρῶν καὶ παχέων γίνεται λέλεκται πολλοίς. ἐμοὶ δὲ δοκεῖ καὶ φλεγμονὴν ἡ σκίρρον ἡ ἀπόστημα δύνασθαι τὴν στενοχωρίαν ἐργάζεσθαι τοιαύτην, ὥστε μηδὲν κάτω διεξέρχεσθαι δύνασθαι.

73.

Celsus IV 20, 146: intra ipsa vero intestina consistunt duo morbi, quorum alter in tenuiore, alter in pleniore est. prior acutus est, insequens esse longus potest. Diocles Carystius tenuioris intestini morbum χορδαψόν, plenioris εἰλεὸν nominavit. a plerisque video nunc illum priorem εἰλεόν, hunc κολικὸν nominari. Vgl. Th. Puschmann a. a. O. I 227.

74.

Caelius Aur. a. m. III 17, 144: alii hanc passionem (sc. tormentum) chordapson vocaverunt, quod non aliter quam chordae intestina tendantur: nam veteres Graeci intestina chordas vocaverunt. sed hoc quoque nomen alii commune vocabulum tormento posuerunt, ut Hippocrates, Praxagoras, Euryphon Cnidius. alii differre dixerunt 5 (sc. tormentum a chordapso), ut Diocles libro de passionibus atque causis et curationibus scripsit. etenim tormentum non sine ructationibus fieri dixit atque emisso per podicem vento sine stercorum egestione, ventrem quoque non necessario durum fieri et clysteris iniectionem accipere, doloris etiam initium e superioribus magis 10 accedere. in chordapso reicere aegrotantes, si mediocris fuerit passio, humorem, si vehemens, stercora, et neque iniectionem clysteris admittere, ventrem durum atque extentum iugiter, in orbem tumoris sublevatum, inferiores intestinorum partes doloribus affici, stomachum quoque immobilem ac fixum vel inflexum permanere. Vgl. S. 29f. 15

¹⁴⁾ interiores ed. corr. in marg. effici ed.: corr.

^{11) [}Hipp.] περί νούσων ΙΙΙ 14 (VII 134): ξυναυαίνεται γάρ το ἔντερον, ἄστε μήτε το πνευμα μήτε τὰς τροφὰς διεξιέναι, ἀλλὰ τὴν γαστέρα σκληρὴν είναι καὶ έμειν ἔνίστε, πρῶτον μὲν φλεγματώδεα, ἔπειτα χολώδεα, τελευτῶν δὲ κόπρον. περί παθῶν c. 21 (VI 230).

Caelius Aur. a. m. III 17, 159: Diocles autem libro, quo de passionibus atque causis et curationibus scribit, phlebotomat in passione (sc. ilei) constitutos atque cataplasmatibus curat ex polline, quod Graeci ἀμὴν λύσιν vocant, et adipe et vino et faece. tunc praepotat 5 atque clysterizat ex abrotani semine cum mulso ex aceto et aristolochia et cumino et nitro et foeniculi radice decocta ex vino, admixta aqua marina vel passo vel acriore vino sive lacte cum decoctione lini seminis et mellis vel similibus. Vgl. frg. 87.

76.

Caelius Aur. m. chr. IV 6,89: sed etiam nobilium multi, ut Diocles libris, quos de passionibus atque causis et curationibus scripsit, lac ordinat cum melle bibendum (sc. in tenesmo), ventrem provocans in fluorem, item murram cum ovis atque vino commixtam, cum necessari ostomachum murra evertere vide(a)tur. item utitur ptisana cum adipe sorbenda, item galla cum opio, neque discretionem qualitatum neque temporum memorans usum. Vgl. frg. 37.

77.

Caelius Aur. m. chr. V 1,24: Diocles libro, quo de passionibus atque causis et curationibus scripsit, item secundo libro de curationibus regulam dixit siccam et frigidam et nutribilem aegris convenire (sc. in ischiade), cum humida atque calida prodesse huic passioni 5 demonstraverimus. utitur etiam urinalibus medicamentis, quae διουρητικὰ appellavit, et probat conditum bibendum, quod plerique latine mulsum vocant. utitur etiam cibo e visceribus asinorum et clysteribus sanguinem provocantibus et vino nunc albo, nunc nigro, neque ordinis neque temporum neque congruae qualitatis memor.

²⁾ Aderlass bei Darmverschlingung [Hipp.] περὶ νούσ. III 14 (VII 134). Cels. IV 20. Aret. (Archigenes) cur. a. m. II 5, 271 empfiehlt Aderlass nur, wenn die Krankheit auf Entzündung beruht. Vgl. Praxagoras bei Cael. Aur. a. m. III 17.

³⁾ Umschläge aus Trespenmehl, Kümmel, Ysop und Rautenspitzen bei Aret. a. a. O. П 5, 272.

Clystiere bei [Hipp.] περὶ νούσ. III 14. Erasistratos bei Cels. IV 20.
 Aret. a. a. O.

⁷⁾ Latini ed. corr. Kalbfleisch.

Vgl. Alex. v. Tralles ed. Th. Puschmann I 277. [Hipp.] περὶ τῶν ἐντὸς παθῶν c. 51 (VII 292 f.).

Caelius Aur. m. chr. V 2, 50: specialiter autem veterum pertransiendo errores vanum puto atque prolixum quod de podagricis scripserunt et propterea fastidiosum maxime, cum sufficiat communis materiarum memoratio suprascripta, tacitis dominis, qui nunc dicentur. Diocles libris quos de passionibus atque causis et curationibus scripsit, Praxagoras tertio libro de morbis, Erasistratus libro quo de podagra scripsit.

79.

Gal. XIV 744: ἱστορεῖ δὲ Διοχλῆς καὶ τὰ ἐν θώρακι ἐμπυήματα, ἔστιν ὅτε συρρηγνύμενα εἰς τὴν ἐπὶ νεφρούς καὶ κύστιν φέρουσαν ἀρτηρίαν, ταύτη ἀποκρίνεσθαι σὺν τοῖς οὔροις.

80.

Ετοτ. s. φῷδες · ἔστι μὲν ἡ λέξις δωρική. καλοῦσι δὲ φῷδας τὰ ἐκ τοῦ πυρὸς γινόμενα, μάλιστα δὲ ὅταν ἐκ ψύχους ἐν τῷ ποδὶ καθίσωσι, στρογγύλα ἐπιφλογίσματα. ἐσχημάτισται δὲ ἡ λέξις ἀπὸ τοῦ φωτὸς καὶ ἐρεύθους, ὡς Διοκλῆς ὁ Καρύστιός φησιν · ὁτὲ δὲ καὶ ἐξανθήματα φοινικᾶ οἰον φῷδες περὶ τὸν θώρακά που 5 γινόμενα.'

81.

Gal. XII 972: ἔτι δὲ σαφέστερον δ Διοκλῆς ἡρμήνευκεν, ὁποῖόν ἐστι πάθος ἡ καλουμένη σταφυλή, καὶ μετὰ τοῦτον Πραξαγόρας καὶ Μαντίας καὶ δσοι τὰ συνεδρεύοντα τοῖς πάθεσιν ἔγραψαν.

82.

Oribasius III 610: Περί φλυχταινίδων έχ τῶν Διοχλέους.
τῶν δὲ φλυχταινίδων τῶν ἀπὸ μηδεμιᾶς προφάσεως ἔξωθεν ἀξιολόγου γινομένων τὸ μὲν χαλεῖται τέρμινθος, τὸ δὲ σταφυλή, τὸ δὲ ἐπινυχτίς ἔστι δὲ ἡ μὲν τέρμινθος φλυχταινίδιον μιχρὸν

 [[]Hipp.] περὶ νούσ. Η 54 (VII 84). Vgl. Gal. gloss. s. φωτδες und φαύσιγγες (XIX 150. 154.)

¹⁾ Unter der $\sigma\tau\alpha\varphi\nu\lambda\dot{\eta}$ verstand man allgemein eine Entzündung des Zäpfchens, die sich vom $\varkappa t\omega\nu$ dadurch unterscheidet, dass das Zäpfchen nur an der Spitze geschwollen ist und rot oder bläulich aussieht, während beim $\varkappa t\omega\nu$ die Verdickung gleichmässig ist: vgl. Aret. a. m. I 8, 150.

5 πελιδνόν· ή δὲ σταφυλή μέλαινα· ή δὲ ἐπινυχτὶς ὀρφνῶδες· ταχὺ πυούμενα πάντα.

5 ΠΕΡΙ ΘΕΡΑΠΕΙΩΝ.

83.

Caelius Aur. m. chr. I 4,132: item libro curationum phlebotomans utitur (sc. Diocles contra epilepsiam) medicamine catapotio, quod stomachum evertit, atque post cenam vomitum facit, exhalationibus implens caput. potat etiam aceto et sternutamentum commovens, 5 priusquam in somnum veniant aegrotantes, profecto intemporaliter commovet sensuales vias. dat etiam absinthium, centaurion et lac asininum et equorum impetigines vel mulorum, neque tempus adiciens factis et odiosis aegrotantes afficiens rebus. Vgl. frg. 52.

84.

Caelius Aur. a. m. II 29, 154: item Diocles (sc. libro curationum) ait peripneumonicos, qui annum sextum natu excesserint, post iniectionem succo (sc. ptisanae) cibari oportere, sed fortiores atque validos viribus levius, imbecilliores vero plenius. omnes tamen communiter parum refici iubet, qui ultra annum quartum decimum fuerint hac passione aegrotantes, adhibens acerrimos clysteres et propterea noxios: dehinc sine ratione ad dierum numerum cibum dandum putat. Vgl. frg. 67.

²⁾ Cels. V 28, 15: nonnunquam plures (sc. pusulae), similes varis oriuntur; nonnumquam maiores, lividae aut pallidae aut nigrae aut aliter naturali colore mutato, subestque iis humor. ubi eae ruptae sunt, infra quasi exulcerata caro apparet, φλύχταιναι graece nominantur . . . pessima pusula est, quae επινυχτίς vocatur. ea colore vel sublivida vel nigra vel alba esse consuevit: circa hanc autem vehemens inflammatio est, et cum adaperta est, reperitur intus exulceratio mucosa, colore humo ri suo similis.

³⁾ Erbrechen auf nüchternen Magen, Essigtrank, Niesmittel empfahl auch Praxagoras bei Cael. Aur. a. a. O.

⁷⁾ Vgl. Serapion bei Cael. Aur. a. a. O.: ordinat praeterea quae specialiter passioni congrua medicamina nuncupavit, ex castoreo et equorum impetiginibus.

 [[]Hipp.] περὶ νούσων II 47 (VII 66). 58 (VII 90). Cels. IV 14.
 6) [Hipp.] περὶ νούσων III 7 (VII 126).

Caelius Aur. m. chr. V 1,24: Diocles libro, quo de passionibus atque causis et curationibus scripsit, item secundo libro de curationibus regulam dixit siccam et frigidam et nutribilem aegris (sc. ischiadicis et psoadicis) convenire, cum humida atque calida prodesse huic passioni demonstraverimus. Vgl. frg. 77.

86.

Caelius Aur. a. m. III 8, 87: item tertio libro de curationibus similiter clystere utitur (sc. Diocles) et vinum dulce dat bibendum (sc. tetanicis), adhibens vaporationes nunc siccas, nunc humectas, et ungit cerotario atque lanis patientia contegit loca. Vgl. frg. 60.

2) [Hipp.] περί διαίτης όξ. (νόθα) c. 37 (166): ἢν μὴ πυρετός ἐπιγένηται καὶ ὅπνος καὶ τὰ ἐπόμενα οδρα πέψιν ἔχοντα ἔλθη καὶ ἰδρῶτες κριτικοί, πίνειν οἶνον κιρρόν οἰνώδεα καὶ ἄλητον ἐφθὸν ἐσθίειν καὶ κηρωτῆ ἀλείφειν καὶ ἐγχρίειν τὰ τε σκέλεα περιελίσσειν ἔως τῶν ποδῶν, θερμῷ προβρέχων ἐν σκάφη, καὶ βραχίονας ἔως δακτύλων κατελίσσειν . . . καὶ διαλιπών πυρία τοῖσιν ἀσκίοισι, θερμὸν ὅδωρ ἐγχέων, καὶ περιτείνων σινδόνιον ἐπανάκλινε αὐτόν. Vgl. [Hipp.] περὶ νούσων ΙΙΙ 12 (VII 132). S. 60.

87.

Caelius Aur. a. m. III 17, 159: quarto autem libro de curationibus iuvenes, inquit (sc. Diocles), atque habitudine robustos et magis quibus dolor ad latera fertur phlebotomandos (sc. in tormento) probo ex manus dexterae interiore vena et submittendos in aquam calidam, fotis ventri inicere admixto sale clysterem et rursum in aquam 5 calidam deponere et fovere. praepotandos autem iubet etiam medicamentis, hoc est panacis dimidia drachma in mulso ex aceto tepido resoluta, et myrrhae obolos duos cum peristereonis herbae foliis in vino albo vel cumino aethiopico. adiuvat etiam plurimos plumbi catapotium transvoratum, impellit enim pondere et excludit obtrudentia. diurnis, 10 inquit, praeterea diebus sitientibus potandum vinum dulce vel aquam temperatam aut marinam cum vino albo aut centauream herbam aut nitrum vel eius spumam, ut ea quae potuerit solvat. danda etiam sorbilia vel cantabri lotura cum melle vel bromi succus vel ptisanae aut cum farina olera cocta, alia ex adipe, alia ex 15 alica atque sale. sorbendum etiam et iuscellum scari piscis et carabi et buccinarum et cancrorum. tunc resumptio, inquit, adhibenda. Vgl. frg. 75.

⁴⁾ manu dextera interiorem venam ed. corr. in. marg.

⁴⁾ Hipp. περὶ νούσ. Η 14 (VII 134): αίμα άφαιρεῖν ἀπὸ τῆς κεφαλῆς καὶ τῶν ἀγκώνων τὰ δὲ κίτω θερμαίνειν ἐν σκάφη δδατος θερμοῦ καθίζων

τον ἄνθρωπον καὶ ἀλείφων ἀεὶ καὶ χλιάσματα ύγρὰ προστιθέναι . . . κῆν μὲν οὕτως ὑπακούῃ, κλύζειν ἐπὶ τούτοισιν. Warme Sitzbäder empfahl auch Asklepiades, aber in Oel (Cael. Aur. a. a. O. Cels.). [Hipp.] περὶ νούσ. III 14 empfahl vermittels eines Blasebalges Luft in den Leib hineinzutreiben, damit die Eingeweideverengerung erweitert werde. Ebenso Praxagoras (Cael. Aur. a. a. O.): folglich kannte er die Schrift περὶ νούσ. III.

10) Bleipillen (καταπότια ἀπὸ μολύβδου γενόμενα) empfiehlt Alex. v. Trall. II 363 P.

15) [Hipp.] περί διαίτης III 82 (VI 630): διαιτήσθαι οὖν χρή αὐτὸν (sc. bei Darmverschlingung) τῷ τε μάζη προφυρητῷ ἐαντῷ καὶ ἄρτφ σιτανίων πυρῶν τῷ τε χυλῷ τῶν πιτύρων ἐζυμωμένῳ λαχάνοισί τε χρῆσθαι πλὴν τῶν δριμέων καὶ ξηρῶν καὶ έψανοτσι· καὶ τῶν ἰχθύων τοτσι κουφοτάτοισιν ἐφθοτσι καὶ τοτσι κεφαλαίοισι τῶν τε ἰχθύων καὶ καράβων (carabi Krabben), μυσί (Miesmuscheln buccinae) καὶ ἐχίνοισι καὶ τοτσι καρκίνοισι (cancri) καὶ τῶν κογχυλίων τοτσι χυλοίσι καὶ αὐτοτσι τοιούτοισιν ὑγροτάτοισι. Vgl. Plin. XX 139, wo Diokles gegen Ileus empfiehlt: (ruta) decocta farina in oleo velleribus collecta.

88.

Gal. X 260: ἐπειδή γὰρ κάκείνων (sc. τῶν ἀρίστων φιλοσόφων) μέμνηται Θεσσαλός, οὐ χεῖρον αὐτοὺς ἐπικαλέσασθαι μάρτυρας, ὡς ὀφθαλμὸν οὐκ ἐγχωρεῖ καλῶς ἰάσασθαι πρὸ τῆς ὅλης κεφαλῆς, οὐδὲ ταύτην ἄνευ τοῦ παντὸς σώματος. οὕτως ᾿Αριστοτέλης καὶ Πλάτων ἐγίνωσκον (-εν ed.) ὑπὲρ νοσημάτων ἰάσεως, οὕτω δὲ καὶ Ἱπποκράτης καὶ Διοκλῆς καὶ Πραξαγόρας καὶ Πλειστόνικος καὶ πάντες οἱ παλαιοί.

Plato Charmides 156 B: ἔστι γάρ, ὁ Χαρμίδη, τοιαύτη (d. h. die Wirkung der ἐπφδαί), οἶα μὴ δύνασθαι τὴν κεφαλὴν μόνον ύγιᾶ ποιεῖν, ἀλλ' ὡσπερ ἴσως ἤδη καὶ οὰ ἀκήκοας τῶν ἀγαθῶν ἰατρῶν, ἐπειδάν τις αὐτοῖς προσέλθη τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀλγῶν, λέγουσί που, ὅτι οὐχ οἰόν τε αὐτοὺς μόνους ἐπιχειρεῖν τοὺς ὀφθαλμοὺς ἰᾶσθαι, ἀλλ' ἀναγκαΐον εἴη ἄμα καὶ τὴν κεφαλὴν θεραπεύειν, εἰ μέλλοι καὶ τὰ τῶν ὀμμάτων εὖ ἔχειν καὶ αὖ τὸ τὴν κεφαλὴν οἴεσθαι ἄν ποτε θεραπεύσαι αὐτὴν ἐφ' ἐαυτῆς ἄνευ ὅλου τοῦ σώματος πολλὴν ἄνοιαν εἶναι.

89.

Gal. XI 163: δογματικόν μέν γὰφ οἶδα καὶ Διοκλέα καὶ Πλειστόνικον καὶ Διεύχη καὶ Μνησίθεον, Πφαξαγόφαν τε καὶ Φυλότιμον καὶ Ἡρόφιλον καὶ ᾿Ασκληπιάδην φλεβοτομοῦντας.

Gal. XI 169: τὸ γὰρ ἐπίστασθαι πηνίχα μὲν χρὴ τέμνειν τὴν 5 ἐν τῷ μετώπῳ φλέβα, πηνίχα δὲ τὰς παρὰ τοὺς κανθοὺς τῶν ὀφθαλμῶν ἢ τὰς ὑπὸ τῆ γλώττη ἢ τὴν ἀμιαίαν ὀνομαζομένην ἢ τὴν διὰ μασχαλῶν ἢ τὰς κατ' ἰγνύας ἢ παρὰ σφυρόν, ὑπὲρ ὧν ἀπασῶν ἐδίδαξεν Ἱπποκράτης, τοῦτον ἐγὼ νομίζω τὸν λογισμὸν ἰατρῶν εἶναι . . . ἄχρι μὲν γὰρ τοῦδε καὶ Διοκλῆς ἡπίστατο καὶ Πλει-

στόνιχος, Ἡρόφιλός τε καὶ Πραξαγόρας καὶ Φυλότιμος ἄλλοι τε 10 πολλοὶ τῶν ἰατρῶν, οὐκ αὐτοὶ μὲν ἐξεῦρον, ἐπόμενοι δὲ Ἱππο-κράτει, πηνίκα χρή τέμνειν ἐκάστην ὧν εἶπον φλέβα.

1) Diokles empfahl den Aderlass bei Phrenitis (an der Armvene oder der vena sublingualis Cael. Aur. a. m. I 12), bei Brustfellentzündung (an der inneren Vene der Armbeuge = Hipp. $\pi \epsilon \rho i \delta$. $\delta \xi$. 22, 120 K. Cael. Aur. a. m. II 20), bei Lungenentzündung (Cael. Aur. a. m. II 29), bei der Angina (an beiden Armen bei vollblütigen Patienten, die blutarmen schröpfte er nur Cael. Aur. a. m. III 4), bei Darmverschlingung (an der inneren Vene der rechten Hand Cael. Aur. a. m. III 17), bei Epilepsie (wenn die Krankheit eine Folge von übermässigem Weinoder Fleischgenuss ist Cael. Aur. m. chr. I 4), bei Hämorrhagie (Cael. Aur. m. chr. V 13) und bei Leber- und Milzleiden (an der Armbeuge Cael. Aur. m. chr. III 4).

90.

Gal. XI 149: εἰ μὲν μήτε παρ' Ἱπποκράτει μήτε παρὰ Διοκλεῖ μήτε παρ' Εὐρυφῶντι μήθ' ὅλως παρ' ἄλλφ μηδενὶ τῶν Ἐρασιστράτου πρεσβυτέρων ἦν εύρεῖν τὸ βοήθημα γεγραμμένον (d. h. den Aderlass beim Blutspeien), ἴσως ἄν τις ὑπενόησεν, ἢ μήπω τῆς χρήσεως εὑρημένης ἢ μὴ παρὰ τοῖς εὐδόξοις εὐδοκιμούσης, εὐλόγως 5 αὐτὸν παραλιπεῖν.

5) et μήπω ed. corr. Kalbfleisch.

91.

Gal. XI 177: ἔτι καὶ τοῦτο ἀγνοῶν εὐρίσκεται (sc. δ Ἐρασίστρατος), τίνος ἔνεκεν ἀσιτίαι παραλαμβάνονται, καίτοι τὴν χρείαν αὐτῶν ἱκανῶς τε ἄμα καὶ σαφῶς Πραξαγόρας ἔφθανεν γεγραφέναι πρὸς τῷ μηδὲ Ἱπποκράτην παραλιπεῖν μηδὲ Διοκλέα ὁ δὲ οὕτω χρηστὸς ὥσθ ὁ ὑπὲρ τοῦ κενῶσαι τὰς φλέβας οἴεται τὰς ἀσιτίας ὁ παραλαμβάνεσθαι καὶ ταύτη μόνον βοηθεῖν.

4) vò ed. corr. Kalbfleisch.

5) οὐδὲ ed. corr. Kalbfleisch.

92.

Schol. Od. τ 457: Διοχλής ἐπαοιδήν παφέδωχε τήν παφηγοφίαν ἴσχαιμον γὰρ εἶναι ταύτην, ὅταν τὸ πνεῦμα τοῦ τετρωμένου προσεχὲς ἡ καὶ ὥσπερ προσηρτημένον τῷ παρηγοροῦντι. Vgl. S. 30 A.

93.

Sextus Emp. p. 174, 3B: χυνείων τε γεύσασθαι δοχούμεν ήμεῖς ἀνίερον εἶναι, Θραχών δὲ ἔνιοι χυνοφαγεῖν ἱστορούνται. ἴσως δὲ καὶ παρ Ελλησι τοῦτο ἦν σύνηθες διόπερ καὶ Διοχλῆς ἀπὸ τῶν

κατὰ τοὺς ᾿Ασκληπιάδας δομώμενος τισὶ τῶν πασχόντων σκυλάκεια δίδοσθαι κελεύει κρέα.

94.

Gal. XII 758: ἄλλο Διόκλειον ἐπιγραφόμενον πρὸς περιωδυνίας καὶ ἐπιφοράς, ὑποπύους ὀφθαλμούς, φλυκτίδας, ἔλκη τοῦτο τὸ φάρμακόν ἐστι τρυφερώτερον τραγακάνθης $< \eta'$. κόμμεως $< \delta'$. ἀμύλου $< \delta'$. σποδοῦ πομφόλυγος < ις΄. ψιμμυθίου $< \eta'$. ὀπίου πεφωγμένου $< \beta'$. ὕδατι ὀμβρίφ. ἡ χρῆσις δι' ἀοῦ.

95.

Gal. XII 880: παρὰ Διοκλέους (τοῦ) ἰατροῦ πρὸς ὀδόντων πόνους χαλβάνης, ὀπίου, πεπέρεως, κηροῦ, σταφίδος ἀγρίας, κόκκου κνιδίου ἀνὰ < α΄. λεάνας ἀναλάμβανε κηρῷ καὶ περίπλασσε.

6. $\Pi EPI \Pi Y PET \Omega N$.

96.

Caelius Aur. a.m. I 12, 100: Diocles vero libro, quem de febribus scripsit, ait oportere phreniticos fortes atque audaces lavacro curari. similiter etiam phlebotomare iuvenes fortes atque plurimum sanguine abundantes vel consuetudine vinolentos, quosdam intra sextum diem, aliquos vero etiam post septimum et octavum. Vgl. frg. 39.

Aret. de cur. a. m. I 1, 188: ἢν δὲ πολυπληθης ὁ νοσέων ἔη καὶ νεηνίης καὶ ἐξ ἀδηφαγίης καὶ οἰνοφλυγίης, οἶδε οὐ τῆς φρενίτιδος ἔασι οἱ λογισμοί, ἀλλὰ καὶ ἄνεν παραφορῆς πολλὸν τουτέων ἀφαιρεῖν αίμα. Abwaschungen des Kopfes mit warmem Wasser empfiehlt der Verf. von περὶ παθῶν c. 10 (VI 218). Der Aderlass wurde bei der Phrenesie von Asklepiades verworfen (Cael. Aur. a. m. I 15, 119. Cels. III 18, 99) während Herakleides von Tarent an dem diokleischen Verfahren festhielt (Cael. Aur. a. m. I 17, 167).

97.

Gal. XVII A 2221.: ἔνιοι μὲν γὰρ τῶν ἰατρῶν οὐδέ ποτέ φασιν ἐωρακέναι τῆς τετάρτης ἡμέρας ἐξωτέρω προϊοῦσαν οὐδεμίαν περίοδον, ἔνιοι δέ φασιν ὥσπερ καὶ Ἱπποκράτης (sc. εἶναι πεμπταίαν ἢ ἐβδομαίαν ἢ ἐναταίαν περίοδον)... πρὸς δ' οὖν τὸν Ἱπποκράτην 5 τάχα καὶ λογικὴν ἄν τις ἀπόδειξιν εἴποι καθάπερ δ Διοκλῆς. 'ἐπὶ τίσι γὰρ ἐρεῖς τοῖς σημείοις ἢ χυμοῖς τὴν πεμπταίαν ἢ ἐβδομαίαν ἢ ἐναταίαν γίνεσθαι περίοδον οὐχ ἔξεις'. οὐ μὴν οὐδ' ἔγραψέ τινα ἡμῖν ἄρρωστον οὕτω νοσήσαντα, καίτοι γ' ἐχρῆν, ὧσπερ

άλλων πολλών καθολικών θεωρημάτων παραδείγματα διὰ τῶν κατὰ μέρος ἐδίδαξεν, οὐτω κἀπὶ τούτων ποιῆσαι. Vgl. S. 91 f. 10

6) τοτοι σημείοισι ed. χυμοτοι ed.

3) Hipp. epid. I c. 24 (200, 3K): πυρετοί οί μέν συνεχέες, οί δ' ήμέρην ξχουσι, νύκτα διαλείπουσι, νύκτα ξχουσιν, ήμέρην διαλείπουσιν' ήμιτριταΐοι, τριταΐοι, τεταρταΐοι, πεμπταΐοι, έβδομαΐοι, ξναταΐοι.

5) Vgl. [Hipp.] περί φύσιος ἀνθρώπου c. 15 (VI 66 L). Plato. Tim. 86 A.

98.

Gal. X 101: καὶ τὴν ἔνδειξίν γε τῆς θεραπείας οὐκ ἐκ τῶν φαινομένων λαμβάνεις συμπτωμάτων οὐδὲ γὰρ εἰ παρὰ φύσιν ὅγκος οὐδ' εἰ ἀντίτυπος οὐδ' εἰ ὀδυνηρὸς οὐδ' εἰ ἐρυθρός, ἀλλ' εἰ σφήνωσις ἐν τοῖς πέρασι τῶν ἀρτηριῶν ἐπὶ παρεμπτώσει σκοπεῖς καὶ τὴν θεραπείαν, ὡς αὐτὸς ἔφης, πρὸς τοῦτ' ἀναφέρων ἐξευρίσκεις. ἢ γὰρ οὐχ οὖτος ὁ Ἐρασιστράτου τρόπος τῆς διδασκαλίας ἐν τοῖς περὶ πυρετῶν, ὥσπερ αὖ Διοκλέους μὲν ἔτερος, Πραξαγόρου δ' ἄλλος, ᾿Ασκληπιάδου δ' ἄλλος; ὥστ' οὐκ ἀπὸ τῶν περὶ τὸ φλεγμαῖνον μέρος φαινομένων συμπτωμάτων ἡ ἔνδειξις αὐτοῖς γίγνεται τῶν βοηθημάτων, ἀλλ' ἀπὸ τῆς οὐσίας αὐτῆς.

7. ΠΡΟΓΝΩΣΤΙΚΟΝ.

99.

Gal. XIX 530: τὸ δὲ φυσιογνωμονικὸν μέρος τῆς ἀστρολογίας ἐστὶ μέγιστον μόριον ὁ οὖν τι μόριον ἐπαινέσας πολλῷ μᾶλλον ἄν τὸ δλον ἐγκωμιάζοι. Διοκλῆς δὲ ὁ Καρύστιος ⟨καὶ ἰατρὸς⟩ καὶ ἡτωρ οὐ μόνον ταὐτό φησιν (sc. τῷ Ἱπποκράτει), ὡς καὶ σὺ γινώσκεις, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀρχαίους ἱστορεῖ ἀπὸ φωτισμοῦ καὶ τοῦ 5 δρομήματος τῆς σελήνης τὰς προγνώσεις τῶν νόσων ποιουμένους. Vgl. S. 66.

100.

Caelius Aur. a. m. II 10,56: nomen igitur ab accidenti sumpsit (sc. ή κατάληψις), sed Hippocrates libro suo sententiarum et Diocles libro prognostico hanc passionem ἀφωνίαν appellavit nunc ne supradicta omnia simplicia atque nuda posuisse videamur, ipsas quoque significationes singulorum prosequemur. Hippocrates ait 5

²⁾ ἔγκωμιάζει ed.: corr.

⁴⁾ αὐτός ed.: corr.

repente voce captos, quos άφώνους appellavit, fieri venarum causa, cum spiritum sumpserint. multos denique talia prosequentur: rubor vultus atque oculorum statio sine ulla palpebratione, manuum neglecta atque distensa abiectio, dentium stridor et membrorum saltus ac musculorum, quibus buccae colligantur, conductio, quos appellant σιαγονίτας, articulorum frigus, cum spiritus invaserit venas. Diocles ait defectivas febres tutas atque innoxias esse frequentius quam sunt continuae, quanquam et in his periclitentur, qui in accessionibus apprehensi conticescunt vel raptu quodam alterno per membra tentantur cum supradictis signis: quod saepe, inquit, est accidens pueris. Vgl. S. 59 f.

101.

Caelius Aur. m. chr. IV 8, 112: Diocles libro Prognostico evomitos inquit lumbricos nihil alienum significare nec esse absurdum; per inferiora vero excludi quoque lumbricos non admirandum, sed mortuos et inanes esse melius ac salutare, vivos vero atque plenos et 5 sanguinolentos pernitiosum. Vgl. frg. 111.

102.

Caelius Aur. m. chr. IV 8, 114: Chrysippus, Asclepiadis sectator, libro tertio de lumbricis solis in celeribus causis sive periculosis mortuos inquit lumbricos egestos interfectionem aegro portendere. ostendunt enim mortui maciem vehementem inesse, quando magis aegri pericultantur. sic inquit denique Hippocratem fari dicentem suo libro eos, qui in aegritudinis declinatione cum stercoribus egeruntur, nihil grave significare. sed neque inquit Dioclem Hippocrati contrariam

^{2) [}Hipp.] Aph. VI 51: ὁκόσοισιν ὑγιαΙνουσιν ὁδύναι γίνονται ἐξαίφνης ἐν τῆ κεφαλῷ καὶ παραχρῆμα ἄφωνοι κεῖνται καὶ ῥέγκουσιν, ἀπόλλυνται ἐν ἐπτὰ ἡμέρησιν, ἢν μὴ πυρετὸς ἐπιλάβῃ. περὶ διαίτης ὀξέων (νόθα) c. 6, 148 f. K: τὸ δὲ ἄφωνον ἐξαίφνης γενέσθαι φλεβῶν ἀπολήψιες λυπέουσιν, ἢν ὑγιαΙνοντι τόδε συμβῷ ἄνευ προφάσεως ἢ ἄλλης αἰτίης ἰσχυρῆς.

⁵⁾ Hipp. a. a. O. 149: συμπίπτει δὲ τοτσι πλείστοισι τοιάδε· έρυθρήματα προσώπου, διμάτων στάσιες, διαστάσιες χειρῶν, τρισμοὶ δδόντων, σφυγμοί, σιηγόνων συναγωγή, κατάψυξις ἀκρωτηρίων.

¹⁾ Hipp. προγνωστικόν c. 11, 88 K: ἐπιτήδειον δὲ καὶ ελμινθας στρογγύλας διεξιέναι μετὰ τοῦ διαχωρήματος πρός τὴν κρίσιν ἰούσης τῆς νούσον. Vgl. frg. 102. [Hipp.] κφακαὶ προγν. 589 (V 720 L). Hippokrates bei Cael. Aur. m. chr. IV 8: nam Hippocrates libro Prognostico significare inquit lumbricos interfectionem aegròtantis, quoties mortui fuerint exclusi, omnibus in morbis (unde?).

protulisse sententiam dicendo mortuos vel inanes esse meliores: siquidem hic in febribus solutionum hoc dixisse videtur, Hippocrates autem mortem significare in febribus stricturae.

4) aciem ed. corr. in marg. 5) ferri ed. corr. in marg.

103.

Gal. V 141 ff: Ἱπποκράτης μὲν οὖτω κατὰ τὸ προγνωστικὸν ἔγραψεν 'οδρον δὲ ἄριστόν ἐστιν, ὁκόταν η λευκή τε ἡ ὑπόστασις καὶ λείη καὶ ὁμαλὴ παρὰ πάντα τὸν χρόνον, ἔστ' ἄν κριθῆ ἡ νοῦσος κτλ.' ταῦτα γράψαντος Ἱπποκράτους καὶ μετ' αὐτὸν Διοκλέους τε καὶ Πραξαγόρου παραπλήσια τούτοις, εὔλογον ἦν, 5 εἴτ' ἀληθεύουσιν εἴτε ψεύδονται, τὸν Ἐρασίστρατον εἰρηκέναι, τὸν λογισμὸν προσθέντα τῆς ἰδίας ἀποφάσεως, ὥσπερ γε καὶ περὶ τῶν ἐμουμένων τε καὶ διαχωρημάτων, ἐν οἰς ἐστι καὶ τὰ μέλανα καλούμενα καὶ πρὸς αὐτοῖς ἡ ἀκριβής μέλαινα χολή. Vgl. S. 57.

1) Hipp. προγνωστικόν c. 12 (89, 16-91, 9).

104.

Gal. IX 775: ὅταν οὖν μὴ μόνον ἐμοὶ τῷ τοσούτοις ἔτεσι παραφυλάττοντι τοιαύτη τις εύρισκηται διαφορὰ τῶν ἡμερῶν (8c. τὴν ἑβδόμην καὶ ἔκτην ἡμέραν κρίσιμον εἶναι, τὴν δὲ δωδεκάτην καὶ ἐκκαιδεκάτην οὖ) ἀλλὰ καὶ τοῖς περὶ τὸν Αρχιγένην, πάνυ δή τι τοῖς ἔργοις τῆς τέχνης προσεδρεύσασι, καὶ τούτων ἔτι ἀνωτέρω τοῖς περὶ 5 ⟨τὸν⟩ Ταραντῖνον Ἡρακλείδην, ἐκ τῆς πείρας ἀθροίσασι τὴν θεωρίαν, ἔτι τε τοῖς περὶ τὸν Φυλότιμόν τε καὶ Διοκλέα καὶ τοὺς ἄλλους παλαιοὺς καὶ πρὸ τούτων ἀπάντων τοῖς περὶ τὸν θειότατον Ἱπποκράτην, πῶςοὐκ ἄν τις δικαίως ἡγοῖτό τινα διαφορὰν ἐν τῷ τῶν ἡμερῶν ἀριθμῷ;

6) vòv add. Kalbfleisch.

105.

Gal. IX 777: ὅταν δὲ καὶ τοὺς ἀρίστους ἰατρούς τε ἄμα καὶ ἀνθρώπους — ἄμφω γάρ ἐστον οἱ περὶ τὸν Διοκλέα τε καὶ Ἱπποκράτην καὶ τοὺς ἄλλους ὧν ὁλίγον ἔμπροσθεν ἔμνημόνευσα — τὴν αὐτὴν ὑπὲρ τῶν αὐτῶν (sc. κρισίμων) εὑρίσκωμεν ἀπόφασιν πεποιημένους, ἔτι καὶ μᾶλλον, οἶμαι, θαρροῦμεν ὡς ἀληθεύοντες. ἀλλ' οὐχ ὁμολογοῦσι, φασίν, ἄπαντες οὖτοι περὶ τῶν κρισίμων ἡμερῶν, ἀλλ' οἱ μὲν πλείους, οἱ δὲ ἐλάττους αὐτὰς εἶναι λέγουσιν, καὶ τὰς μὲν ὅδε τίς φησιν εἶναι κρισίμους, τὰς δ' ὅδε τις, οὐ τὰς αὐτὰς ἄπαντες, ἀλλ' ὡς ἄν ἐκάστφ παραστῆ τις γνώμη. Vgl. IX 799.

Gal. IX 728: Ἱπποκράτης μὲν οὖν συντεκμαίρεσθαί φησι χρῆναι τὸν νοσέοντα, εἰ ἐξαρκέσει ⟨τῆ διαίτη⟩ πρὸς τὴν ἀκμὴν τῆς νούσου, καὶ πότερον ἐκεῖνος ἀπαυδήσει πρότερον καὶ οὐκ ἐξαρκέσει τῆ διαίτη, ἢ ἡ νοῦσος ἀπαυδήσει πρότερον καὶ ἀμβλυνεῖται. φαίτεται δὲ καὶ Διοκλῆς καὶ Πλειστόνικος καὶ Πραξαγόρας καὶ Φυλότιμος καὶ πάντες ἀπλῶς εἰπεῖν οἱ δοκιμώτατοι τῶν ἰατρῶν οὐδὲν ἐξευρίσκοντες ἄλλο βέλτιον εἰς διάγνωσιν τοῦ τεθνήξεσθαι τὸν ἄνθρωπον ἢ σωθήσεσθαι.

1) [Hipp.] Aph. I 9 (IV 464).

107.

Gal. IX 863: άλλ' δτι γε τὸ σημαινόμενον τῆς κρίσεως οὐκ άπηχριβωμένον φυλάττεται διὰ παντός, άλλὰ τὴν λύσιν αὐτὴν μόνην, δπως αν γένηται, κρίσιν δνομάζουσιν οἱ πλεῖστοι τῶν ἰατρῶν, ἐξ αὐτῶν τε τῶν Ἱπποκράτους ἔνεστι μαθεῖν γραμμάτων, οὐχ ήκιστα 5 δὲ κάξ ὧν οἱ ἄλλοι παλαιοὶ γράφουσιν. οὖτως οὖν καὶ Διοκλῆς τὴν πρώτην ήμέραν έν ταῖς κρινούσαις άριθμεῖ, σαφῶς ἐνδεικνύμενος ώς οὐδὲν ἄλλο τὴν κρίσιν δ τι μή τὴν λύσιν ὀνομάζει τοῦ νοσήματος. ἔσται δὲ δήλον ἐξ αὐτής τῆς λέξεως ἐχούσης ὧδε· ΄αὐτῶν δὲ τῶν πυρετῶν, ὧν τὰ αἴτια μήτ' ἐν αὐτῷ τῷ σώματι διαλύεται 10 κενούμενα καὶ μειούμενά πως μήτ' έξικμάζεται μήτ' άθρόως ώμά έξάγεται, κατά δέ τινας χρόνων περιόδους πεφθέντα φαίνεται, δ μέν ἐπιπολαιότατος ἐν νυχτὶ καὶ ἡμέρα κρίνεται · ἐν ἐλαχίστω γὰρ χρόνφ τούτφ τὰ αίτια αὐτῶν διαλύεται. καὶ γὰρ τὰ σηπόμενα καὶ πύον γινόμενα, έτι δὲ καὶ γάλα καὶ σάρξ πάσα ἀποτελουμένη 15 καὶ δλως τὰ πολλὰ τῶν κατὰ τὸ σῶμα γινομένων καὶ κινουμένων καὶ άλλοιουμένων κατ' είδος ἐν τούτφ τῷ χρόνφ φαίνεται πρῶτον. καὶ ταυτὶ μέν δ Διοκλής.

108.

Gal. IX 812: περὶ τῆς πρώτης ἡμέρας ἐν τοῖς νοσήμασι καὶ τῆς δευτέρας οὐδὲν εἴπομεν ἐν τῷ πρόσθεν λόγῳ, καίτοι τοῖς γε περὶ τὸν Διοκλέα καὶ αὖται κρίνειν ἔδοξαν. ὅπως οὖν χρὴ καὶ περὶ τοῦδε γινώσκειν διοριστέον εἰ μὲν γὰρ ἡ προηγουμένη τῆς λύσεως τοῦ νοσήματος όξεῖα ταραχή κατὰ τὸ τοῦ κάμνοντος σῶμα κρίσις ὀνομάζεται, μήτε τὴν πρώτην ἡμέραν μήτε τὴν δευτέραν ὑποληπ-

¹²⁾ Vgl. Hipp. προγν. c. 2 (79f. K).

τέον είναι χρισίμους . . . εί δὲ τὴν λύσιν ἁπλῶς ὀνομαστέον ἐστὶ χρίσιν, είεν ἄν χαὶ αίδε χρίσιμοι.

109.

Gal. IX 815: τίνες μὲν οδν αὶ μετὰ τὴν εἰχοστὴν ἡμέραν χρίσιμοι; τοῦτο γὰρ καὶ ἔτι πρόχειται διελθεῖν. τὴν μὲν εἰχοστὴν πρώτην οἱ περὶ τὸν ᾿Αρχιγένην τε καὶ Διοκλέα πρώτην πασῶν μάλιστα προσίενται καὶ γὰρ ὁ ᾿Αρχιγένης καὶ τῆς εἰχοστῆς αὐτὴν προκρίνει. ἐμοὶ δ' οὐχ οὕτως ἐφάνη, καθάπερ οὐδ' Ἱπποκράτει δεδείξεται δὲ τοῦτο διὰ τῶν ἐφεξῆς. ὡσαύτως δὲ καὶ περὶ τῆς κζ΄ ἔχει καὶ γὰρ ἐγὼ μὲν καὶ ταύτην προτάττω τῆς κη΄, ἐκεῖνοι δ' ὑποτάττουσιν.

110.

Gal. IX 896: παρεμπίπτει δέ τινα λογικά ζητήματα παραμυθίαν έπιζητούντα, καθάπες οίμαι και τόδε, των όξέων όμολογουμένων είναι νοσημάτων ένια την ιδ΄ ημέραν ύπερβαίνοντα φαίνεται, και διά τούτο και Διοκλής ού την ιδ΄, άλλά την είκοστην δρον αὐτῶν ἐτίθετο, κατὰ τοῦτο μὲν άμαρτάνων, δτι μή τήν κ' 5 μαλλον, άλλα την κα΄ δρον αὐτων [έτι] ἐτίθετο, οὐ μην ἐκεῖνός γε πάντως σφαλλόμενος έν τῷ (τήν) ιδ' ὑπερβαίνειν. ἴσμεν γάρ τινας των δξέως διανοσησάντων έπταχαιδεχαταίους τε καὶ εἰχοσταίους κοιθέντας, ωσπερ άμέλει και παρ' αὐτῷ τῷ Ίπποκράτει ἐν αὐτοῖς τοῖς ἐπιδημίοις ἔστιν εύρεῖν δσα γὰρ εἰς τὴν ιζ΄ ἡμέραν 10 η την είχοστην έξέπεσεν άχριβως όξέα νοσήματα, πάντως ήρξατο ταῦτα χαθάπερ ύποβρύχια βραδέως τε καὶ οἶον μεμολυσμένως κινείσθαι. κάπειτα τὰ μὲν ἐν τῆ πρώτη τετράδι, τὰ δὲ ἐν τῆ δευτέρα την των άκριβως όξέων απολαμβάνοντα κίνησιν, είς την ιζ΄ τε καὶ κ΄ έξέπεσεν, έντὸς τῆς ιδ΄ καὶ ταῦτα τῆς ἐαυτῶν κρι- 15 θέντα τὰ γὰς ἐν τῆ τετράδι τῶν ἡμεςῶν ἀπαςξάμενα τῆς ὀξύτητος, έπειτα έπταχαιδεχαταΐα χοιθέντα, δήλον ώς ούχ ύπερέβη τήν έαυτων τεσσαρεσκαιδεκάτην. οίδε δὲ τοῦτο καὶ αὐτὸς μὲν δ Διοκλής Wellmann, Fragmente I.

²⁾ Der 21. und 28. Tag sind auch nach dem Verfasser von περὶ ἐβδομάδων kritische Tage. Vgl. VIII 650 (L): solvunt autem febres septima aut nona et undecima aut quarta decima in secunda ebdomada aut una et vicesima in tertia ebdomada aut duas minus a tricesima in quarta ebdomada. Vgl. dagegen περὶ κρίσ. c. 7 (IX 278), π. ἐπιδημιῶν I c. 26 (201 K), προγν. c. 20 (100 K). Gal. IX 853: μέχρι μὲν γὰρ τῆς τεσσαρεσκαιδεκάτης οὐδεμία διαφωνία τὸ δὲ ἀπὸ τῆσδε συγκέχυται πᾶν, οὐ πάνυ τι τῆ πείρα προσχόντων τὸν νοῦν ἐνίων, ἀλλὰ τῷ λόγω μόνω, ὡς ὁλοκλήρους ἐβδομάδας οἴεσθαι δεῖν ἐπιπλέκειν, εἶθ' οὕτω τὴν πρώτην καὶ είκοστὴν ἐν ταῖς ἰσχυραῖς κρισίμοις ἀριθμούντων.

καὶ οἱ ἄλλοι σχεδὸν ἄπαντες οἱ παλαιοί φρενιτικοὺς γοῦν εὐθὺς 20 ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας οὐ πάνυ τι γίνεσθαί φησιν εἰ τοίνυν τις ἀρξάμενος φρενιτίζειν ἤτοι πεμπταῖος ἤ έβδομαῖος ἤ ἐπτακαιδεκαταῖος ἢ εἰκοσταῖος κριθείη, πρόδηλον ὡς ἐντὸς τῆς ἐαυτοῦ ιδ΄ ἐκρίθη. Vgl. S. 42.

4) Vgl. Hipp. προγν. c. 20 (100 f K): ή μὲν οδν πρώτη ἔφοδος αὐτῶν (sc. τῶν πυρετῶν) οὖτω τελευτᾳ (d. h. am 4. Tage) ή δὲ δευτέρη ἐς τὴν ἐβδόμην περιάγει, ή δὲ τρίτη ἐς τὴν ἐνδεκάτην, ή δὲ τετάρτη ἐς τὴν τεσσαρεσκαιδεκάτην, ή δὲ πέμπτη ἐς τὴν ἐπτακαιδεκάτην, ή δὲ ἔκτη ἐς τὴν είκοστὴν. αὖται μὲν ἐπὶ τῶν οξυτάτων νοσημάτων διὰ τεσσάρων ἐς τὰς εἴκοσιν ἐκ προσθέσιος τελευτῶσιν. Vgl. περὶ κρίσ. c. 7 (IX 278) περὶ ἐβδομ. c. 26 (VIII 650). Wie Diokles rechnet der Verfasser den 21. und 28. Tag zu den kritischen der Fieber.

7) την add. Kalbfleisch. 9) Epid. I c. 26 (201 K).

19) Vgl. Epid. I 18 (195 K): τοτοι δὲ φρενιτικοτοι συνέπιπτε μὲν καὶ τὰ ὑπογεγραμμένα πάντα, ἔκρινε δὲ τούτοισιν ὡς ἐπὶ τὸ πολὸ ἐνδεκαταίοισιν. ἔστι δ' οΙσι καὶ εἰκοσταίοισι, οΙσιν οὐκ εὐθὸς έξ ἀρχῆς ἡ φρενίτις ἤρξατο (ἡ) περὶ τρίτην ἡ τετάρτην ἡμέρην, ἀλλὰ μετρίως ἔχουσιν ἐν τῷ πρώτῳ χρόνῳ περὶ τὴν ἐβδόμην ἐς δξύτητα τὸ νόσημα μετέπεσεν.

8. ΠΕΡΙ ΕΚΚΕΝΩΣΕΩΝ.

111.

Caelius Aur. m. chr. IV 8, 113: idem (sc. Diocles) libro de egestionibus scripto vivos vel plenos ac sanguinolentos (sc. lumbricos) febribiles dixit. Vgl. frg. 101.

V. DIÄTETISCH-PHARMAKOLOGISCHE BRUCHSTÜCKE.

9. ΥΓΙΕΙΝΑ ΠΡΟΣ ΠΑΕΙΣΤΑΡΧΟΝ.

112.

Gal. VI 455: Διοκλής δέ, καίτοι δογματικός ὤν, οὖτως κατὰ λέξιν ἔγραψεν ἐν τῷ πρώτῳ τῶν πρὸς Πλείσταρχον ὑγιεινῶν οἱ μὲν οὖν ὑπολαμβάνοντες τὰ τοὺς ὁμοίους ἔχοντα χυλοὺς ἡ ὁσμὰς ἢ θερμότητας ἢ ἄλλο τι τῶν τοιούτων πάντα τὰς αὐτὰς ἔχειν δυνάμεις, οὐ καλῶς οἴονται πολλὰ γὰρ ἀπὸ τῶν τοιούτων ὁμοίων ἀνόμοια δείξειεν ἄν τις γιγνόμενα. οὐδὲ δὴ τῶν διαχωρητικῶν ἢ οὐρητικῶν ἢ ἄλλην τινὰ δύναμιν ἐχόντων ὑποληπτέον ἔκαστον εἶναι, διότι θερμὸν ἢ ψυχρὸν ἡ άλμυρόν ἐστιν, ἐπείπερ

ού πάντη τὰ γλυκέα καὶ δριμέα καὶ άλμυρὰ καὶ τὰ λοιπὰ τῶν τοιούτων τὰς αὐτὰς ἔχοντα (φαίνεται) δυνάμεις, άλλὰ τὴν δλην φύσιν 10 αίτίαν είναι νομιστέον (του) τουτο δή ποτ' οὐν ἐπ' αὐτών έκάστω συμβαίνειν είωθέν (αι) · ούτω γάρ αν ήκιστα διαμαρτάνοι τις τὰ τῆς άληθείας. αἰτίαν δὲ οἱ μὲν οἰόμενοι δεῖν ἐφ' ἐκάστω λέγειν, δι' ήν τρόφιμον ή διαχωρητικόν ή διουρητικόν ή άλλο τι των τοιούτων έχαστόν έστιν, άγνοεῖν ἐοίχασιν ποῶτον μέν, ὅτι πρὸς 15 τάς χρείας οὐ πολλάκις τὸ τοιοῦτον ἀναγκαῖόν ἐστιν, ἔπειθ' ὅτι πολλά τῶν ὄντων τρόπον τινά ἀρχαῖς τισιν ἔοικε κατά φύσιν, ὧστε μή παραδέχεσθαι τὸν ύπὲρ αίτίου λόγον πρός δὲ τούτοις διαμαρτάνουσιν ένίστε, δταν άγνοούμενα καὶ μή δμολογούμενα καὶ ἀπίθανα λαμβάνοντες ίχανως οἴωνται λέγειν τὴν αἰτίαν. τοῖς μὲν οὖν 20 ούτως αιτιολογούσιν και τοῖς πάντων οιομένοις δεῖν λέγειν αιτίαν ού δεῖ προσέχειν, πιστεύειν δὲ μᾶλλον τοῖς ἐχ τῆς ἐμπειρίας ἐχ πολλού του χρόνου κατανενοημένοις αίτίαν δὲ τῶν ἐνδεχομένων δεῖ ζητεῖν, δταν μέλλη περί τούτου γνωριμώτερον ή πιστότερον γίγνεσθαι τὸ λεγόμενον. αυτη μεν ή του Διοκλέους όησίς έστιν, 25 έχ πείρας μόνης έγνωσθαι τάς έν ταῖς τροφαῖς δυνάμεις ήγουμένου και μήτε έκ της κατά κράσιν ένδείξεως μήτε έκ της κατά χυμούς, ούσης δὲ καὶ ἄλλης τῆς κατὰ μόρια τῶν φυτῶν, οὐκ έμνημόνευσεν αὐτῆς. Vgl. Gal. VI 469.

113.

Gal. VI 510: Μνησίθεος μεν εν τῆ τρίτη τάξει τίθεται τὰς τίφας ἐπὶ πυροῖς τε καὶ κριθαῖς. Διοκλῆς δὲ ἀμελέστερον ὑπὲρ

¹⁾ Vgl. Fredrich a. a. O. 171.

^{3) [}Hipp.] περί διαίτης Η 39 (VI 534): ὅσοι μὲν κατὰ παντός ἐπεχείρησαν εἰπεῖν περὶ τῶν γλυκέων ἢ λιπαρῶν ἢ άλυκῶν ἢ περὶ ἄλλου τινὸς τῶν τοιούτων τῆς δυνάμιος, οὐκ ὁρθῶς γινώσκουσιν οὐ γὰρ τὴν αὐτὴν δύναμιν ἔχουσιν οῦτε τὰ γλυκέα ἀλλήλοισιν οῦτε τὰ λιπαρὰ οῦτε τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων οὐδέν πολλὰ γὰρ τῶν γλυκέων διαχωρεῖ, τὰ δὲ ἴστησι, τὰ δὲ ξηραίνει, τὰ δὲ ὑγραίνει. ὡσαύτως δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων ἔστι δὲ ὅσα στύφει καὶ διαχωρεῖται καὶ οὐρεῖται, τὰ δὲ οὐδέτερα τούτων. ὡσαύτως δὲ καὶ τῶν θερμαντικῶν καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων ἄλλην ἄλλα δύναμιν ἔχει. περὶ μὲν οδν ἀπάντων οὐχ οἶόν τε δηλωθῆναι ὁποῖά τινά ἔστι καθ' ἔκαστα δὲ ἤντινα δύναμιν ἔχει διδάξω. Vgl. περὶ ἀρχ. ίητρ. c. 15.

¹²⁾ Die Polemik ist gegen den Verf. von περί διαίτης gerichtet. Vgl. Fredrich a. a. O.

²¹⁾ Ohne Zweifel war das auch der Standpunkt des Akron in seiner Schrift περὶ τροφῆς ὑγιεινῶν. Daraus würde sich zum Teil erklären, dass die späteren Empiriker ihn als Begründer ihrer Schule in Anspruch genommen haben.

αὐτῶν διηλθε, τὸ σύντομον ἐν τῆ γραφη προτιμήσας τοῦ κατὰ διέξοδον άχριβούς. ούτω γούν και περί πυρών και κριθών άλλων 5 τε πολλών έγραψεν συντεμών τὸν λόγον. δλίγφ δὲ μακρότερον τοῦ Διοκλέους ύπερ αὐτῶν δ τε Πραξαγόρας καὶ δ Μνησίθεος έγραψαν, ελλιπώς μέντοι και αὐτοί. Φυλότιμος δὲ περί τινων μακρώς πάνυ, περί τινων ελλιπως, ενίων δε ούδ' δλως εμνημόνευσεν, ωσπερ οὐδὲ περὶ τῆς ζειας. εὔδηλον δ' ὅτι μηδὲ ὁ Πραξαγόρας, 10 δ διδάσκαλος αὐτοῦ. παρέλιπε μὲν γὰρ οὐδὲν ὧν ἐκεῖνος εἶπεν δ Φυλότιμος, έξεργάζεται δὲ καὶ προστίθησι πολλά. θαυμάσαι δ' έστιν, ότι μηδε ό το περί διαίτης επιγεγραμμένον Ιπποχράτει συνθείς, δστις πότ' ήν άνης παλαιός, έμνημόνευσε τοῦ τῶν ζειῶν δνόματος. καὶ γάρ, εἰ τὰς τίφας ήγεῖτο καλεῖσθαι ζειὰς ὑπό τινων, 15 έχρην αὐτὸ τοῦτο δηλώσαι. βέλτιον δ' ἴσως ἐστὶν καὶ τὰς ὁήσεις αὐτῶν παραγράψαι. Διοκλής μέν οὖν οὖτως ἔγραψεν ἐν τῷ πρώτφ των πρός Πλείσταρχον ύγιεινων, έν ῷ διέρχεται τὰς των σιτίων δυνάμεις μετά δὲ τὰς χριθάς καὶ τοὺς πυρούς ἐπόμενα ταῖς άρεταῖς έστι μάλιστα τῶν ἄλλων ὅλυραι, τίφαι, ζειαί, μέλινος, 20 κέγχρος. Εν τισι δὲ τῶν ἀντιγράφων οὐδ' δλως αὶ ζειαὶ φέρονται. καὶ μέντοι καὶ τὸ ταῖς ἀφεταῖς ἔν τισιν οὐχ οὕτως, ἀλλὰ χφείαις γέγραπται κατά τούτον τὸν τρόπον. μετά δὲ τὰς κριθάς καὶ τοὺς πυρούς έπόμενα ταίς χρείαις έστι μάλιστα των άλλων όλυραι, τίφαι, μέλινος, κέγχρος', ώς άλλου μέν τινος σπέρματος τής δλύρας 25 ούσης, άλλου δὲ τῆς τίφης. δ δὲ Μνησίθεος ἐφ' ἐνὶ σπέρματι δύο φησίν δνόματα κεῖσθαι γράφων ούτως. των δὲ σπερμάτων εὐφυέστατα μέν έστιν είς τροφήν πυροί και κριθαί. πρός δὲ τούτοις έχόμενον λέγεται μέν διττώς, έστι δὲ ταὐτόν οἱ μὲν γὰρ τίφας, οί δὲ δλύρας χαλοῦσιν. τούτοις δ' ἐφεξῆς τόδε γράφει μετὰ δὲ 30 ταῦτα ζειαί και κέγχροι και μέλιναι. Διοκλεῖ μέν οδν ήρκεσεν έχεῖνα μόνα περί τε τιφών χαὶ όλυρών είπεῖν, όσα παρεθέμην άρτίως.

²⁾ Vgl. Fredrich a. a. O. 176. Diokles begann im Gegensatz zu der Mehrzahl der Arzte (Gal. VI 480) die Aufzählung der Getreidearten mit der Gerste wie der Verfasser von $\pi \epsilon \varrho i$ $\delta \iota \alpha l \tau \eta s$ c. 40.

¹¹⁾ Vgl. Fredrich a. a. O. 178.

^{18) [}Hipp.] περὶ διαίτης II 43 (VI 542): τίση, ζειὰ κουφότερα πυρῶν καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν γενόμενα όμοίως ὧοπερ ἐκ τῶν πυρῶν καὶ διαχωρεῖ δὲ μᾶλλον. ὅλυρα ist eine Speltsorte, τίση das Einkorn (triticum monococcum L), ζειά der Spelt (triticum spelta L), μέλινος = ἔλυμος italienische Hirse (panicum Italicum), κέγχρος gemeine Hirse (panicum miliaceum L). Mnesitheos identifizierte die τίση und ὅλυρα. Gal. VI 512. μελίνη ist der gebräuchliche Name: μέλινος steht auch bei Theophr. h. pl. VIII 1, 4. VIII 3, 2.

Plinius hist. nat. XXII 131: panicum Diocles medicus mel frugum appellavit. effectus habet quos milium. in vino potum prodest dysintericis. similiter his quae vaporanda sunt excalfactum inponitur. sistit alvum in lacte caprino decoctum et bis die haustum. sic prodest et ad tormina.

Vgl. Theophr. h. pl. VIII 1, 1. 1, 4. 7, 3. Diosc. II 120, 241: καὶ ἡ ἔλυμος δέ, ἡν τινες μελίνην καλοῦσι, τῶν σιτηρῶν ἐστι σπερμάτων, κέγχρφ όμοία κτλ. ἔλυμος ist italienische Hirse, κέγχρος echte Hirse. Gal. VI 523: περὶ κέγχρου καὶ ἐλύμου, δν καὶ μελίνην δνομάζουσι.

115.

Gal. VI 496: τοῦ γένους τῶν πυρῶν ἐστιν ὁ χόνδρος, ἰχανῶς τρόφιμόν τε καὶ γλίσχρον ἔχων χυμόν, ἐάν τε ἐν υδατι μόνον έψηθεὶς λαμβάνηται δι' οἰνομέλιτος ἢ οἴνου γλυκέος ἢ καὶ στύφοντος . . . ἐάν τε τορυνηθεὶς μετ' ἐλαίου καὶ ἀλῶν ἐμβάλλεται δέ ποτε καὶ ὅξος αὐτῷ. καὶ καλοῦσιν οἱ ἰατροὶ τὸν κατασκευασθέντα 5 τοῦτον χόνδρον ⟨χονδροπτισάνην . . . ⟩ πτισάνης γεγονέναι τὴν ἄρτυσιν. ἔνιοι δὲ ἐκ χονδροπτισάνης τεθράφθαι φασὶν τὸν κάμνοντα. τῶν παλαιῶν δὲ ἔνιοι, καθάπερ Διοκλῆς καὶ Φυλότιμος, ὀνομάζουσιν πτισάνην πυρίνην τὸν οὕτως ἐσκευασμένον χόνδρον. Vgl. frg. 69.

. 3) έψηθέν ed.: corr. 4) τορυνηθέν ed. 6) Zu lesen ist etwa: λέγοντες αὐτοῦ πτισανιστὶ γεγονέναι την ἄρτυσιν. Vgl. Orib. I 17. 7) χόνδρου πτ. ed.

Vgl. Sim. Seth de alim. fac. ed. Langkavel 127 (aus Galen): ἔνιοι δὲ τῶν παλαιῶν, καθάπερ Διοκλῆς καὶ Φυλότιμος, ὁνομάζουσιν πτισάνην πυρίνην τὸν οὕτω σκευαζόμενον χόνδρον. Orib. I 16.

116.

Athen. III 110 b: τῆς δ' ἀπανθρακίδος Διοκλῆς ὁ Καρύστιος ἐν α΄ Υγιεινῶν ούτωσὶ λέγων ΄ ἡ δ' ἀπανθρακίς ἐστι τῶν λαγάνων ἀπαλωτέρα. ἔοικε δὲ καὶ οὖτος ἐπ' ἀνθράκων γίνεσθαι, ὥσπερ καὶ ὁ παρ' ἀττικοῖς ἐγκρυφίας. Vgl. Hes. s. ἀπανθρακίς.

Hes. s. συγχομιστός ἄρτος· παρά Διοκλεῖ τῷ ἰατρῷ.

1) Vgl. Dieuches bei Orib. I 280. Über den ἄρτος έγκρυφίας vgl. [Hipp.] περὶ διαίτης II 42. Philistion frg. 9. Gal. VI 489.

⁴⁾ Gal. VI 482: ἔστι δέ τι καὶ μέσον ἀκριβῶς αὐτῶν είδος ἄρτων, οἱ αὐτόπυροι προσαγορευόμενοι συγκομιστούς δὲ αὐτοὺς ἐκάλουν οἱ παλαιοὶ τῶν ἰατρῶν. ὅτι μὲν οὖν ἐξ ἀδιακρίτων ἀλεύρων οὖτοι γίνονται, μὴ διαχωρίζομένου τοῦ

πιτυρώδους ἀπό τοῦ καθαροῦ, πρόδηλον· ἐντεῦθεν γοῦν αὐτοῖς ἔθεντο καὶ τὰς προσηγορίας· αὐτοπύρους μέν, ἐπείπερ ὅλος αὐτὸς ὁ πυρὸς ἀδιακρίτως ἀρτοποιεῖται, συγκομιστοὺς δέ, ὅτι συγκομίζεται σκευαζομένων αὐτῶν ἄπαν ἀδιάκριτον τὸ ἄλευρον. Diphilos bei Ath. III 115 d: εἰθ' οὶ συγκομιστοὶ ἐξ ἀσήστων ἀλεύρων γινόμενοι· οὐτοι γὰρ πολυτροφώτεροι εἶναι δοκοῦσι. [Hipp.] περὶ δ. II c. 42 (VI 538): ἄρτος δὲ ὁ μὲν συγκομιστὸς ξηραίνει καὶ διαχωρεῖ, ὁ δὲ καθαρὸς τρέφει μὲν μᾶλλον, διαχωρεῖ δὲ ήσσον. Ebenso Ath. III 109 c: τοῦτον (sc. τὸν συγκομιστὸν ἄρτον) δ' εἶναί φησι καὶ διαχωρητικώτερον τοῦ καθαροῦ, vermutlich nach Diokles. Vgl. Kaibel adn. crit.

117.

Gal. VI 541: τὸ τῶν δολίχων ὅνομα γέγραπται μὲν καὶ παρὰ τῷ Διοκλεῖ μετὰ τῶν ἄλλων, ὅσα τῶν τρεφόντων ἡμᾶς σπερμάτων εἰσὶν ὀνόματα.

Gal. VI 544: καὶ Διοκλῆς δ' ἐν τῷ ὁσπρίων καταλόγφ κυάμους τρῶτον εἰπών, εἶτα πισσοὺς ἐφεξῆς γράφει κατὰ λέξιν οὖτως δόλιχοι δὲ τρέφουσι μὲν οὐχ ἤττον τῶν πισσῶν, ἄφυσοι δ' εἰσὶ παραπλησίως, πρὸς ἡδονὴν δὲ καὶ διαχώρησιν χείρους'. ἀλλὰ καὶ οὖτος ἐφεξῆς ὤχρων μὲν καὶ φακῶν, ἐρεβίνθων τε καὶ ὀρόβων μνημονεύσας, παραλιπὼν δὲ τὸ τῶν λαθύρων ὄνομα, τὴν αὐτὴν ἀμιοριόταν παρέχει. καὶ τις δύναται λέγειν ἐν εἶναι γένος ταῦτα πάντα λαθύρους, ὤχρους, φασήλους, ὀνόμασι πλείοσι κεχρημένα... ἀλλὰ τό γε τοὺς δολίχους οὐχ ἤττόν τε τῶν πισσῶν τρέφειν ἀφύσους τε εἶναι παραπλησίως ἐκείνοις, ἐνδεικτικόν ἐστι τοῦ κεκληκέναι τὸν Διοκλέα τοὺς νῦν ὀνομαζομένους φασηόλους οὖτως... 15 καὶ τοίνυν καλείτω μὲν ἔκαστος, ὡς ἄν θέλη, τοὺς νῦν ὑπὸ τῶν πολλῶν ὀνομαζομένους φασηόλους τε καὶ λοβούς, ἴστω δὲ τὴν δύναμιν αὐτῶν οὖσαν, οἷαν Διοκλῆς εἶπε περὶ τῶν δολίχων.

118.

Athen. II 55 b (aus Herakleides): Δίφιλος δέ φησιν 'οὶ ἐφέβινθοι δύσπεπτοι, σμηκτικοί, οὐφητικοί, πνευματικοί'. κατὰ δὲ Διοκλέα ζυμωτικοὶ τῆς σαφκός 'κρείττους δ' οἱ λευκοὶ τῶν μελάνων καὶ πυξοειδεῖς καὶ οἱ Μιλήσιοι τῶν λεγομένων κριῶν οἷ τε χλωφοὶ τῶν

⁴⁾ Vgl. Sim. Seth ed. Langkavel 134 (aus Galen): δύλιχοι μέν ὧε φησι Διοκλῆε τρέφουσι μέν οὐχ ῆττον τῶν πισῶν, ἄφυσοι δ' είσὶ παραπλησίωε, πρὸε ἡδονὴν καὶ διαχώρησιν χείρους.

⁶⁾ περὶ διαίτης ΙΙ 45 (VI 542) ἄχροι δὲ καὶ δόλιχοι διαχωρητικ ώτεροι τούτων (sc. τῶν πισσῶν), ἤσσον δὲ φυσώδεις, τρόφιμοι δέ. Der Verfasser dieser Schrift erwähnt gleichfalls die κύαμοι (Bohnen), πισσοί (Erbsen), δόλιχοι, ἄχροι (die länglichen und gelben Kicherplatterbsen), ἐρέβινθοι (die weissen Gemüseplatterbsen), φακοί (Linsen), ὄροβοι (Würfelerven ervum ervilia L). Fredrich a. a. 0. 179.

ξηρών καὶ οἱ βεβρεγμένοι τῶν ἀβρόχων. Vgl. Diokles bei Orib. III 177: τραγήματα δὲ ἐρεβίνθους λευκούς βεβρεγμένους (sc. βέλτιόν ἐστι λαμβάνειν).

Diosc. II 126, 245: ἐρέβινθος ὁ ημερος εὐχοίλιος, οὐρητικός, πνευμάτων γεννητικός, εὐχροίας περιποιητικός... καλείται δὲ τὸ ἔτερον αὐτῶν είδος κριός. Theophr. h. pl. VIII 5, 1: οἱ δὲ ἐρέβινθοι καὶ τοῖς μεγέθεσι καὶ τοῖς χνλοῖς καὶ τοῖς χρώμασι καὶ ταῖς μορφαῖς διαφέρονσιν οἶον κριοὶ ὁροβιαῖοι οἱ ἀνὰ μέσον. ἐπὶ πᾶσι δὲ τὰ λευκὰ γλυκύτερα. VIII 6, 5: ἰσχυρότερος δὲ ὁ μέλας ἐρέβινθος καὶ ὁ πυρρός τοῦ λευκοῦ. Plin. XVIII 124: differentiae plures (sc. ciceris) magnitudine, colore, figura, sapore. est enim arietino capiti simile, unde ita appellatur, album nigrumque; est et columbinum, quod alii venerium appellant, candidum, rotundum, leve, arietino minus, quod religio pervigiliis adhibet. Vielleicht ist bei Athen., wo Kaibel bei πυξοειδεῖς mit Recht angestossen hat, zu lesen: οἱ περιστεροειδεῖς. Vgl. [Hipp.] περὶ δ. II 45 (VI 542). Gal. VI 532 ff.

119.

Athen. II 61 c: Διοκλής ὁ Καφύστιος ἐν α΄ Ύγιεινῶν φησιν ἄγρια ἐψήματα τεῦτλον, μαλάχη, λάπαθον, ἀκαλήφη, ἀνδράφαξυς, βολβοί, ὕδνα, μύκαι.

2) τεῦτλον Runkelrübe, Mangold, beta der Römer. Vgl. [Hipp.] περὶ δ. II 54 (VI 560). μαλάχη oder μολόχη (Athen. II 58 d und Diosk. II 144 nach der besten Überlieferung) die Malve Malva L. λάπαθον Ampfer Rumex L. [Hipp.] περὶ δ. II 54 (VI 560). ἀκαλήφη, κνίδη Nessel Urtica L. [Hipp.] περὶ δ. a. a. O. ἀκαλήφη auch bei Diosk. nach der besten Überlieferung. ἀνδράφαξνε Melde, Atriplex L. Derselbe Name steht bei Diosk. II 145 (261). Vgl. [Hipp.] a. a. O. (wo ἀνδράφαξιε θ).

120.

Athen. II 68d: Διοχλής δ' δ Καρύστιος ἐν πρώτφ Ύγιεινῶν φησιν έψανὰ ἄγρια εἶναι θρίδακα (ταύτης κρατίστην τὴν μέλαιναν), κάρδαμον, κορίαννον, σίναπυ, κρόμμυον (τούτου εἶδος ἀσκαλώνιον καὶ γήτειον), σκόροδον, φύσιγγες, σικυός, πέπων, μήκων. καὶ μετ' δλίγα 'ὁ πέπων δ' ἐστὶν εὐκαρδιώτερος καὶ εὐπεπτότερος. έφθὸς 5 δ' ὁ σικυὸς ἀπαλὸς ἄλυπος, οὐρητικός. ὁ δὲ πέπων έψηθεὶς ἐν μελικράτφ διαχωρητικώτερος. Σπεύσιππος δ' ἐν τοῖς Όμοίοις τὸν πέπονα καλεῖ σικύαν Διοκλής δὲ πέπονα δνομάσας οὐκ ἔτι καλεῖ σικύαν.

²⁾ Vgl. Athen. II 59 a. Theophr. h. pl. VII 4, 5: ώσαύτως δὲ καὶ τῆς θριδακίνης (sc. εὐχυλοτέραν τὴν λευκὴν τῆς μελαίνης) ἡ γὰρ λευκὴ γλυκυτέρα καὶ ἀπαλωτέρα.

Diese beiden Zwiebelarten kennt auch Theophr. VII 4, 7. 10. Für σίναπν hat Orib. III 180 σίνηπι.

⁴⁾ Vgl. Hehn Kulturpflanzen 304 ff.

- 5) [Hipp.] $\pi \epsilon \varrho i \, \delta$. c. 45 (VI 544): σικύου σπέρμα διουρεϊται μάλλον ή διαχωρεί. Vgl. frg. 125.
- 6) [Hipp.] περί δ. c. 55 (VI 564): οἱ δὲ πέπονες (Melonen) οὐρέονται καὶ δια-χωρέονται, φυσώδεις δέ.

Athen. III 74 b: Διοκλής δ' δ Καφύστιος τον σικυόν φησι μετὰ σιτίων (σίων cod.) ἐν πρώτοις λαμβανόμενον ἐνοχλεῖν· φέρεσθαι γὰρ ἄνω καθάπερ τὴν δάφανον· τελευταῖον δὲ λαμβανόμενον ἀλυπότερον εἶναι καὶ εὐπεπτότερον· ἐφθὸν δὲ καὶ διουρητικὸν μετρίως 5 ὑπάρχειν.

2) Diokles bei Orib. III 175: λάχανα δὲ ἀμὰ μὲν προεσθίειν πλὴν σικνοῦ καὶ ἡαφάνου· ταῦτα δὲ τελευταῖα. Vgl. III 179. Diokles bei Orib. II 200. Gal. VI 658. [Hipp.] περὶ δ. c. 55 (VI 564): σίκνοι ἀμοὶ δύσπεπτοι. Vgl. 544: σικύου σπέρμα διουρεῖται μᾶλλον ἢ διαχωρεῖ.

122.

Athen. III 120 c: οἴονται δέ τινες ταῦτ' εἶναι καὶ κακοστόμαχα — λέγω δὴ λαχάνων καὶ ταρίχων γένη — δηκτικόν τι κεκτημένα, εὐθετεῖν δὲ τὰ κολλώδη καὶ ἐπιστύφοντα βρώματα, ἀγνοοῦντες ὅτι πολλὰ τῶν τὰς ἐκκρίσεις ποιούντων εὐλύτους ἐκ τῶν ἑ ἐναντίων εὐστόμαχα καθέστηκεν' ἐν οἰς ἐστι καὶ τὸ σίσαρον καλούμενον (οῦ μνημονεύει Ἐπίχαρμος ἐν Αγρωστίνω, ἐν Γῆ καὶ Θαλάττη, καὶ Διοκλῆς ἐν α΄ Ύγιεινῶν), ἀσπάραγος, τεῦτλον τὸ λευκόν κτλ. (aus Herakleides von Tarent). Vgl. Herm. XXXV 363.

123.

Athen. IX 371 d: τὸν δὲ σταφυλίνον Διοκλῆς ἐν πρώτφ Ύγιεινῶν ἀσταφυλίνον καλεί.

124.

Gal. XIX 89: βούπρηστις τὸ [τε] ζῷον τὸ τῆ κανθαρίδι παραπλήσιον ἔστι δὲ καί τι λάχανον ἄγριον, οδ μέμνηται Διοκλῆς ἔν τε τῷ πρώτφ τῶν Ύγιεινῶν καὶ ἐν τῷ περὶ λαχάνων.

¹⁾ Vgl. Diphilos bei Athen. II 70 a: Διφιλος δὲ κοινῶς φησιν είναι πάντα τὰ λάχανα ἄτροφα καὶ λεπτυντικὰ καὶ κακόχυλα ἔτι τε ἐπιπολαστικὰ καὶ δυσοικονόμητα. Vgl. frg. 157. Diosk. II 139 (257): σίσαρον γνώριμον, οδ ἡ ρίζα ἐφθὴ εδστομος, εὐστόμαχος, οὐρητική, δρέξεως προκλητική.

Vgl. Ilberg de Galeni vocum hipp. gloss. in den comment. phil. für Ribbeck Leipzig 1888, 333. schol. Nic. Alex. 335. Plin. XXII 78: buprestim magna inconstantia Graeci in laudibus ciborum etiam habuere iidemque remedia tamquam contra venenum prodiderunt. et ipsum nomen indicio est boum certe venenum esse, quos dissilire degustata fatentur. Theophr. h. pl. VII 7, 3. Hes. s. v.

Athen. II 59 a: Διοκλής δὲ κολοκύντας μὲν καλλίστας γίνεσθαι περί Μαγνησίαν, προσέτι τε γογγύλην ὑπερμεγέθη γλυκεῖαν καὶ εὐστόμαχον, ἐν ἀντιοχεία δὲ σικυόν, ἐν δὲ Σμύρνη καὶ Γαλατία θρίδακα, πήγανον δ' ἐν Μύροις.

1) [Hipp.] περί διαίτης c. 56 (566): οὔκουν δεί τὴν δύναμιν μοῦνον αὐτέων γνῶναι τοῦ τε οίτου καὶ τοῦ πόματος καὶ τῶν ζώων, ἀλλὰ καὶ τῆς πατρίδος όκόθεν εἰσίν.

2) γογγύλη = γογγυλίς vgl. Diokles bei Orib. III 179: μάλιστα δὲ εὐθετεί... τῶν δὲ ἐφθῶν κράμβη, λάπαθον, γογγύλη καὶ μᾶλλον ἔωλος. Vielleicht die Kohlrübe (βουνιάς), von der es bei Diphilos (Athen. IX 369 d) heisst: κρείττων δέ, φησίν, ἡ βουνιὰς καθέστηκεν γλυκυτέρα γάρ ἐστι καὶ πεπτικωτέρα πρὸς τῷ εὐστόμαχος εἶναι καὶ τρόφιμος. Vgl. Athen. 369 b.

4) Zum θρίδαξ vgl. frg. 120.

126.

Athen. II 53 d: 'τὰ δὲ ἀμύγδαλα, φησὶ Διοχλῆς, τρόφιμα μέν ἐστι καὶ εὐκοίλια, θερμαντικὰ δὲ διὰ τὸ ἔχειν κεγχρῶδές τι. λυπεῖ δ' ἤττον τὰ χλωρὰ τῶν ξηρῶν καὶ τὰ βεβρεγμένα τῶν ἀβρόχων καὶ τὰ πεφρυγμένα τῶν ἀμῶν. τὰ δὲ Ἡρακλεωτικά, καλούμενα δὲ Διὸς βάλανοι, τρέφει μὲν οὐχ ὁμοίως τοῖς ἀμυγδάλοις, ἔχει δέ τι κεγχρῶδες καὶ ἐπιπολαστικόν πλείω δὲ βρωθέντα βαρύνει τὴν κεφαλήν. ἤττον δ' ἐνοχλεῖ καὶ τούτων τὰ χλωρὰ τῶν ξηρῶν. τὰ δὲ Περσικὰ κεφαλαλγικὰ μέν ἐστιν οὐχ ἤττον τῶν Διὸς βαλάνων, τρέφει δὲ μᾶλλον φάρυγγα τραχύνει καὶ στόμα. ὁπτηθέντα δὲ ἀλυπότερα γίνεται διαχωρεῖ δὲ μάλιστα τῶν καρύων ἐσθιόμενα μετὰ μέλιτος. τὰ δὲ πλατέα φυσωδέστερὰ ἐστιν, ἀλυπότερα δὲ τὰ ἐφθὰ τῶν ἀμῶν καὶ πεφρυγμένων, τὰ δὲ πεφρυγμένα τῶν ἀμῶν.'

[[]Hipp.] περὶ διαίτης II 55(VI 564): τὰ ἀμύγδαλα (Mandeln) κανσώδεα, τρόφιμα δέ· κανσώδεα μὲν διὰ τὸ λιπαρόν, τρόφιμα δὲ διὰ τὸ σαρκῶδες. καὶ κάρνα τὰ στρογγύλα (Walnüsse) παραπλήσια· τὰ δὲ πλατέα κάρνα (Kastanien) τρόφιμα πέπονα καὶ διαχωρεῖ καθαρὰ ἐόντα καὶ φῦσαν ἐμποιεῖ· οὶ δὲ χιτῶνες αὐτέων στάσιμοι. Vgl. Diosc. I 176, 154. I 179, 157 (die Haselnüsse heissen bei ihm κάρνα ποντικά oder λεπτοκάρνα, bei Diokles Ἡρακλεωτικά wie bei Theophr. h. pl. III 15, 1 und bei Mnesitheos-Athen. II 54b oder Διὸς βάλανοι, sonst die Bezeichnung der Kastanie). I 178, 156 (er nennt die Walnüsse auch κάρνα περσικά wie Diokles und Mnesitheos a. a. O.). I 145, 137 (Kastanien σαρδιαναὶ βάλανοι, λόπιμα, κάστανα, μότα (?), Διὸς βάλανοι). Vgl. Hehn 379. Blümner Maximaltarif des Diokletian 92f. Phylotimos, Mnesitheos, Diphilos bei Athen. a. a. O. Diokles empfahl im Winter als Obst (Orib. III 180): ἀμύγδαλα πεφρυγμένα, μύρτα, βάλανοι (Haselnüsse) δπτοί, κάρνα πλατέα καὶ ἐφθὰ καὶ ὁπτά, im Sommer (Orib. III 177) ἀμύγδαλα καθαρὰ βεβρεγμένα. Vgl. Gal. VI 609.

127.

Athen. II 57 b: Διοκλής δ' δ Καφύστιος πιτύινα κάφυα (sc. τὸν καφπὸν τής πεύκης ὀνομάζει).

128.

Athen. II 46 d: Διοκλής δέ φησι τὸ ὕδως πεπτικόν είναι καὶ ἄφυσον ψυκτικόν τε μετρίως ὀξυδερκές τε καὶ ἤκιστα καρηβαρικόν κινητικόν τε ψυχής καὶ σώματος. Πραξαγόρας δὲ ταὐτά φησι ἐπαινεῖ δὲ τὸ ὄμβριον, Εὐήνωρ δὲ τὰ λακκαῖα.

Pleistonikos bei Athen. II 45 d: φησὶ δὲ καὶ πεπτικώτερον τοῦ οἴνον τὸ είδωρ Πλειστόνικος. Die koische Schule bestritt die leichte Verdaulichkeit des Wassers. περὶ διαίτης δξ. 62 (141, 12 K): βραδύπορον γὰρ διὰ τὸ ὑπόψυχρον εἶναι καὶ ἄπεπτον καὶ οὕτε διαχωρητικὸν οὕτε διουρητικόν. Vgl. π. ἀέρ. ὑδ. τ. c. 7, 40 ff. Dass es keinen Kopfschmerz verursacht und Seele und Leib erfrischt, gab auch sie zu. περὶ δ. δξ. (141, 18): ὑποπτεύσαντι μέντοι ἐν ταύτησι τῆσι νούσοισι καρηβαρίην ἰσχυρὴν ἢ φρενῶν ἄψιν παντάπασιν οἴνον ἀποσχετέον, ὕδατι δ' ἐν τῷ τοιῷδε χρηστέον κτλ. Der koischen Schule folgt Rufus in seiner Schrift περὶ διαίτης (Daremberg-Ruelle 345): καθόλον δὲ ἄπαν ὕδωρ βραδύπορον καὶ δύσπεπτον καὶ φυσῶδες, καὶ μάλιστα τὸ ψυχρὸν κατάρρον ποιητικόν. Aus Rufus stammt Sim. Seth. 109, 13 L. (= Aet. I ρξέ').

129.

Orib. I 336: εδατος διόρθωσις έκ των Διοκλέους.

ῦδωρ ἀσθενέστατον ποιήσεις ἀφέψων (είς) το τρίτον μέρος καὶ τὰ λευκὰ δεῖ ἀφέψειν ὡσαύτως, ἐμβάλλειν δὲ είς ταῦτα βώλους ἀργίλλου ξηρᾶς, μέχρι (ἀν) διάβροχοι γένωνται, μέτρον ὡς ἡμίεκτον εἰς ἀμφορέα ἐπειδὰν δὲ ἀφεψήσης, πιεῖν. καὶ οὖτω θερμὴν όδμὴν ἐξάγειν ὕδατος κόπτων χειρὶ πρὸς ἄνεμον καὶ ἐξαιθράιζων ἐν ἀχανεῖ τεύχει καὶ διαχέων εἰς τεύχη πολλὰ κατὰ μικρόν.

Rufus 344: ἄριστον οδν το τοιούτον δδως· προεψήσαντας έν κεραμίοις άγγείοις καὶ ψύξαντας καὶ πάλιν θερμάναντας πίνειν.

130.

Athen. I 32c (aus Herakleides): τῶν οἴνων δ μὲν λευκός, δ δὲ κιρρός, δ δὲ μέλας. καὶ ὁ μὲν λευκός λεπτότατος τῆ φύσει, οὐρητικός, ⟨δ δὲ κιρρός⟩ θερμός πεπτικός τε ὧν τὴν κεφαλὴν ποιεῖ διάπυρον· ἀνωφερὴς γὰρ ὁ οἶνος. ὁ δὲ μέλας, ὁ μὴ γλυκάζων, τροφιμώτατος, στυπτικός· ὁ δὲ γλυκάζων καὶ τῶν λευκῶν καὶ τῶν τιρρῶν τροφιμώτερος. λεαίνει γὰρ κατὰ τὴν πάροδον καὶ παχύνων τὰ ύγρὰ μᾶλλον κεφαλὴν ἤττον παρενοχλεῖ.

ὄντως γὰρ ή τοῦ γλυκέος οἴνου φῦσα ἐγχρονίζει περὶ τὰ ὑποχόνδρια καὶ πτυέλου ἐστὶν ἀναγωγός, ὡς Διοκλῆς καὶ Πραξαγόρας ἱστοροῦσι. Vgl. S. 58.

10

6) τροφιμώτατος cod.

8) quois cod.

[Hipp.] περί δ. όξ. c. 14 (134 K): ό μέν γλυκύς (sc. οίνος) ήσσόν έστιν καρηβαρικός του οινώδεος και ήσσον φρενών άπτόμενος και διαχωρητικώτερος δή τι τοί έτέρου κατά ἔντερον . . . άτὰρ καὶ φυσώδης τοῦ έντέρου τοῦ ἄνω, οὐ μὴν πολέμιός γε τῷ ἐντέρῳ τῷ κάτω κατὰ λόγον τῆς φύσης καίτοι οὐ πάνυ πορίμη ἐστὶν ἡ ἀπό τοῦ γλυκέος οίνου φύσα, άλλ' έρχρονίζει περί υποχόνδριον . . . πτυάλου δε μάλλον άναγωγός του έτέρου ο γλυκύς . . . ο δε λευκός οινώδης οίνος επήνηται μέν καί έψεκται τὰ πλείστα καὶ τὰ μέγιστα έν τῷ τοῦ γλυκέος οἴνου διηγήσει· ές δὲ κύστιν μάλλον πόριμος έων τοῦ έτέρου και διουρητικός . . . κιρρφ δ' αδ οίνφ και μέλανι αύστηρῷ ἐν ταύτησι τῆσι νούσοισιν ἐς τάδε ἄν χρήσαιο· εί καρηβαρίη μὲν μή ένεξη μηδέ φρενών άψις μηδέ το πτύαλον κωλύοιτο της ανόδου μηδέ το οδρον ίσχοιτο, διαχωρήματα δὲ πλαδαρώτερα καὶ ξυσματωδέστερα εἴη, ἐν δή τοῖσι τοιούτοισι πρέποι αν μάλιστα μεταβάλλειν έχ τοῦ λευχοῦ καὶ δσα τούτοισιν έμφερέα. vgl. περί διαίτης II 52 (VI 554). Fredrich a. a. O. 185. Mnesitheos bei Athen. 32 d: ό μέλας οίνος έστι θρεπτικώτατος, ο δε λευκός ούρητικώτατος καί λεπτότατος, ό δὲ κιρρός ξηρός και τῶν σιτίων πεπτικώτερος'. vgl. Athen. 26 c. Das Citat steht vollständiger bei Gell. N. A. XIII 31. Vgl. Diosk. V 11. Herm. XXXV 360.

131.

Orib. I 406: οίνος ύγιείας φυλακτικός Διοκλέους δταν είς τοὺς πίθους ἐμβληθῆ τὸ γλεῦκος, είς μετρητὰς δέκα πρασίου μνᾶν ἔμβαλλε. Vgl. Plin. hist. nat. XIV 105.

132.

Athen. VII 316 c: Διοχλής δ' έν α' Ύγιεινῶν ' τὰ δὲ μαλάχια, φησί, πρὸς ήδονὴν καὶ πρὸς τὰ ἀφροδίσια ' μάλιστα δὲ οἱ πουλύποδες.'

Vgl. [Hipp.] περὶ διαίτης II 48 (VI 550): πουλύποδες δὲ καὶ σηπίαι καὶ τὰ τοιαῦτα οὕτε κοῦφα, ὡς δοκεῖ, ἐστὶν οὕτε διαχωρητικά, τοὺς δ' δφθαλμοὺς ἀπαμβλύνουσιν οἱ μέντοι χυλοὶ τούτων διαχωρέουσιν. Aristoteles rechnet zu den μαλάκια die πουλύποδες, δσμύλη, έλεδώνη, σηπία und τευθίς, Diphilos bei Ath. VIII 356 die τευθίς, σηπία, πώλυψ. Vgl. 356 e: ὁ δὲ πώλυψ συνεργεῖ μὲν ἀφροδισίοις, σκληρὸς δ' ἐστὶ καὶ δύσπεπτος. Mnesitheos bei Athen. 357 c: τὸ δὲ τῶν μαλακίων γένος, οἰον πολυπόδων τε καὶ σηπιῶν καὶ τῶν τοιούτων, τὴν μὲν σάρκα δύσπεπτον ἔχει· διὸ καὶ πρὸς ἀφροδισιασμοὺς ἀρμόττουσιν. Rufus bei Orib. III 92.

133.

Athen. III 86 b: Διοχλής δ' δ Καφύστιος έν τοῖς Ύγιεινοῖς κράτιστά φησιν είναι τῶν κογχυλίων πρὸς διαχώρησιν καὶ οὔρησιν μύας, ὄστρεα, κτένας, χήμας.

Athen. III 86 c: ψωμαλεώτερα δὲ τῶν κογχυλίων φησὶν είναι δ 5 Διοκλῆς κόγχας, πορφύρας, κήρυκας.

2) Die Bezeichnung der Schaltiere (δοτρακόδερμα des Aristoteles) als κογχύλια kehrt wieder bei [Hipp.] περὶ διαίτης c. 48 (VI 550): τὰ δὲ κογχύλια, οἰον πίνναι, λεπάδες, πορφύραι, κήρυκες, δοτρεα, αὐτὴ μὲν ἡ σὰρξ ξηραίνει, οἱ δὲ χυλοὶ διαχωρητικοί. μύες δὲ καὶ κτένες καὶ τελλίναι τούτων μᾶλλον διαχωρέουσιν. Hikesios bei Ath. III 87 c (χῆμαι, λεπάδες, ὄστρεα, κτένες, μύες, κήρυκες, πορφύραι). Diphilos bei Ath. III 90 c (χῆμαι, δοτρεα, τελλίναι, μύες, μυίσκαι, σωλῆνες, κτένες, λεπάδες, πίνναι, κήρυκες, πορφύραι, βάλανοι). Mnesitheos bei Ath. III 92 b. Xenokrates bei Orib. I 137 f, wo z. B. von den βάλανοι gerühmt wird: πρὸς κοιλίας μάλαξιν ἐπιτήδειοι, στομάχω προσηνείς, εὕστομοι... κινητικαὶ οὕρων. Rufus bei Orib. III 92.

134.

Athen. III 105b: Σπεύσιππος δὲ ἐν β΄ Όμοίων παραπλήσιά φησιν είναι τῶν μαλακοστράκων κάραβον, ἀστακόν, νύμφην, ἄρκτον, καρκίνον, πάγουρον. Διοκλῆς δ΄ δ Καρύστιός φησι 'καρῖδες, καρκίνοι, κάραβοι, ἀστακοὶ εὔστομα καὶ διουρητικά.'

[Hipp.] περί διαίτης 48 (VI 550): έχίνων τὰ ἀὰ καὶ τὸ ύγρὸν καράβων διαχωρεί καὶ καρκίνοι, μᾶλλον μὲν οἱ ποτάμιοι, ἀτὰρ καὶ οἱ θαλάσσιοι καὶ οὐρεῖται. Vgl. Diphilos und Mnesitheos bei Ath. III 106 c. Gal. VI 735 (rechnet ἀστακοί, πάγουροι, καρκίνοι, κάραβοι, καρίδες und καμμαρίδες zu den μαλακόστρακα).

135.

Athen. VII 320 d: Διοκλής ἐν πρώτφ τῶν πρός Πλείσταρχον Υγιεινῶν τῶν μὲν νεαρῶν φησιν ἰχθύων ξηροτέρους εἶναι τὰς σάρκας σκορπίους, κόκκυγας, ψήττας, σαργούς, τρακούρους, τὰς δὲ τρίγλας ἤττον τούτων ξηροσάρκους οἱ γὰρ πετραῖοι μαλακοσαρ-5 κότεροί εἰσιν.

Athen. VII 329e: ταύτας (sc. ψήττας) Διοκλής έν τοῖς ξηφο-

τέροις καταριθμεῖται.

Athen. VII 326 a: τούτων (sc. τῶν τραχούρων) ὡς ξηροτέρων μέμνηται Διοκλής.

Athen. VII 324f: Διοκλής δ' έν τοῖς πρός Πλείσταρχον σκληρό-

σαρχον είναι φησι την τρίγλαν.

Athen. VII 305 b: Διοκλής δ' ἐν πρώτω Ύγιεινῶν οἱ δὲ πετραῖοι, φησίν, καλούμενοι μαλακόσαρκοι, κόσσυφοι, κίχλαι, πέρκαι, κωβιοί,

φυκίδες, άλφηστικός.

5 Athen. VII 319 b: τούτων (sc. τῶν περχῶν) μέμνηται Διοχλῆς καὶ Σπεύσιππος ἐν δευτέρῳ 'Ομοίων παραπλησίας εἶναι λέγων πέρχην, χάνναν, φυχίδα.

Athen. VII 309 c: Διοκλής φησι τούς πετραίους αὐτῶν (sc. τῶν κωβιῶν) μαλακοσάρκους είναι.

Athen. VII 301 c: Διοκλής τοῦτόν φησι (sc. τὸν λεβίαν ἢ ἢπατον) 20

τῶν πετραίων είναι.

- Die Meerfische (θαλάσσιοι) dazu gehören die von Diokles aufgezählten - haben hartes Fleisch, die πετραίοι weiches Fleisch, vgl. [Hipp.] περί διαίτης ΙΙ 49 (VI 548): των δὲ Ιχθύων ξηρότατοι μὲν οίδε σχορπίος, δράκων, καλλιώνυμος, κόκκυξ, γλαθκος, πέρκη, θρίσσα· κοθφοι δέ οί πετραίοι σχεδόν τι πάντες οίον κίχλη, φυκίς, κωβιός, έλεφητίς . . . νάρκαι δέ καὶ ότναι καὶ ψήσσαι καὶ τὰ τοιαῦτα έλαφοότερα. Vgl. Fredrich a. a. O. 180 ff. Phylotimos bei Gal. VI 726: καὶ περὶ τούτων (ες. τῶν σκληροσάρκων ίχθύων) ἔγραψεν ὁ Φυλότιμος κατὰ λέξιν οθτως έν τῷ δευτέρφ περὶ τροφής. 'δράκοντές τε καὶ κόκκυγες καὶ καλλιώνυμοι (γαλεώνυμοι ed. corr. Fredrich a. a. O. 181 A. 3) και σκορπίοι και φάγροι καί πρός τούτοις έτι και τραχούροι και τρίγλαι και πάλιν όρφοι τε και γλαύκοι καί σκάροι και κύνες και γόγγροι και λαμίαι και ξύγαιναι και πάντες οί σκληρόσαρχοι δυσχατέργαστοί τ' είσι και παχείς και άλυχούς άναδιδόασι χυμούς'. (Kalbfleisch bemerkt richtig, dass irgendwo zai detoi ausgefallen ist: vgl. 729,10). Diphilos bei Ath. VIII 355a. Der σχορπίος ist Scorpaena scrofa (Arist. Aubert-Wimmer I 140), κόκκυξ eine Triglaart (Arist. Aubert-Wimmer I 132). ψήττα vielleicht rhombus maximus L. (Leunis Synopsis der Naturgesch. des Tierreichs Hannover 1860, I 396). σαργός Sargus Rondeletii (Aubert-Wimmer Arist. I 138). Der τράχουρος, auch σαῦρος genannt (Xenokrates bei Orib. I 128), während Opp. Hal. I 99 beide unterscheidet, ist schwer zu bestimmen. τρίγλη der Rotbart Mullus barbatus L. (Aubert-Wimmer a. a. O. 141).
- 12) [Hipp.] περὶ διαίτης II 48 (VI 548) zählt als πετρατοι auf: κίχλη, φυκίς, κωβιός, έλεφητίς (so θ; ich lese άλφηστής vgl. Ath. VII 281 f, der άλφηστικός des Diokles). vgl. Fredrich a. a. O. 181 A. 1. Gal. VI 718: σκάρους, κοττύφους, κίχλας, ἰουλίδας, φυκίδας, πέρκας πετραίους δυομάζουσιν ἰχθύας ἀπὸ τῶν χωρίων, ἐν οῖς εὐρίσκονται διατρίβοντες. Phylotimos bei Gal. VI 720: Φυλότιμος ἐν τῷ τρίτφ περὶ τροφής περὶ τῶν μαλακοσάρκων ἰχθύων σύτως ἔγραψεν αὐτοῖς δυόμασι· 'κωβιοὶ δὲ καὶ φυκίδες καὶ ἰουλίδες καὶ πέρκαι καὶ σμύραιναι καὶ κίχλαι καὶ κόσσυφοι καὶ σαῦροι καὶ πάλιν ὄνοι καὶ πρὸς τούτοις ἀμύαι καὶ ψῆτται καὶ ἤπατοι καὶ κίθαροι καὶ σκινίδες καὶ πᾶν τὸ τῶν ἀπαλοσάρκων γένος εὐκατεργαστότερον ἐστι τῶν ἄλλων ἰχθύων.' Diphilos von Siphnos bei Ath. VIII 355 b. Xenokrates bei Orib. I 124: ἀπαλόσαρκοι δὲ κίχλαι, κόσσυφοι, φυκίδες καὶ οἱ δμοιοι εὐδιαφόρητοι καθεστῶτες. κόσσυφοι und κίχλαι sind verschiedene Labrusarten. πέρκη ist der Flussbarsch (perca fluviatilis L.), κωβιός Meergrundel Gobius, φυκίς der Stichling (Aubert-Wimmer Arist. 142).

136.

Athen. III 116 e: Διοκλής μέν δ Καρύστιος έν τοῖς Ύγιεινοῖς ἐπιγραφομένοις τῶν ταρίχων φησὶ τῶν ἀπιμέλων κράτιστα εἶναι τὰ ὡραῖα, τῶν δὲ πιόνων τὰ θύννεια.

Vgl. Diphilos bei Athen. III 120e: Δίφιλος δ' δ Σίφνιδς φησι 'τὰ ταρίχη τὰ έκ τῶν θαλασσίων καὶ λιμναίων καὶ ποταμίων γινόμενά έστιν όλιγότροφα,

όλιγόχυλα, καυσώδη, εὐκοίλια, ἐρεθιστικὰ δρέξεως. κράτιστα δὲ τῶν μὲν ἀπιόνων κύβια καὶ ώρατα καὶ τὰ τούτοις δμοια γένη, τῶν δὲ πιόνων τὰ θύννεια καὶ κορδύλεια.

137.

Athen. XII 516 c: πρώτοι δὲ Δυδοί καὶ τὴν καφύκην ἐξεῦφον, περὶ ής τῆς σκευασίας οἱ τὰ δψαφτυτικὰ συνθέντες εἰρήκασι, Γλαῦκός τε δ Δοκρὸς καὶ Μίθαικος . . . πρὸς τούτοις δὲ Στέφανος . . . Διοκλῆς, Φιλιστίων τοσούτους γὰρ οἶδα γράψαντας 'Οψαρτυτικά. Vgl. Fredrich a. a. O. 173 A 3.

138.

Orib. Ι 274: περὶ σκευασίας τροφων· ἐκ των Διοκλέους. έπει τὰ πολλὰ τῶν ἐδεσμάτων προσδεῖται τινος σχευασίας χαὶ γίγνεται βελτίω, τὰ μὲν προστιθεμένων αὐτοῖς, τὰ δὲ ἀφαιρουμένων, τὰ δὲ διατιθεμένων πως ἄλλως, ἴσως άρμόττει μιχρὰ περὶ τούτων 5 είπεῖν. ἔστι δὲ οὐκ ἐλάχιστον τῶν τοιούτων καὶ πρὸς ὑγίειαν καὶ πρὸς ήδονήν ή κάθαρσις ώμων όντων έτι και δεί πρωτον σπουδάζειν ούδενος ήττον περί τούτου, περιαιρούντά τε τὰ μή χρήσιμα καί καθαίροντα δσα τινάς αὐτῶν ἔχει δυσχερείας. καθαίρεται δὲ πάντα. τὰ μὲν έψόμενα, τὰ δὲ βρεχόμενα, τὰ δὲ πλυνόμενα πολλάκις. 10 ἀφέψειν μεν οδν άρμόττει τὰ μεν πιχρίας ή στουφνότητας έχοντά τινας έν δδατι, τὰ δὲ δηχτικάς δριμύτητας έν όξει κεκραμένω. άποβρέχειν δὲ τὰς άλμυρίδας πλύνειν δὲ τὰ ἔχοντά τινας άκαθαρσίας. των έψομένων δε και όπτωμένων το πύρ και τά ήδύσματα πρός έχαστον άρμόττοντα μάλιστα περιαιρεῖ τὰς δυσωδίας 15 καὶ τὰς ἀχυλίας καὶ τὰς μοχθηρίας τῶν χυλῶν. ἐπεγχεῖν δὲ πρὸς ταύτα πάσι πήγανον, κύμινον, κορίαννον καὶ τὰ λοιπά τῶν χλωρῶν ήδυσμάτων, μηδέν τετριμμένον, άλλὰ ῷ ἄρα τὸ τοιοῦτον άρμόττει, τεθλασμένων δ χυλός. έτι δὲ δρίγανος, θύμβρα, θύμον, άλες, όξος, έλαιον, έχοντα πάντα τὰς έαυτῶν ἀρετάς. τυρὸς δὲ πᾶς χείρων 20 μέν έστι των είρημένων ήκιστα δὲ ἄν λυπήσειεν αἴγειος ταμισίνης εὐώδης μή παλαιὸς ὁλίγος καὶ μᾶλλον ὀπτός. σίλφιον δέ, εἰ ἄραπου δεί, τὸ λευκότατον καὶ εὐωδέστατον καὶ πικρότατον αὶ γὰρ όσμαι ήδυσμάτων ήδονάς και άρετας έχουσιν. τα δε πάχη τα διά τυροῦ πλείονος και σησάμου και σιλφίου και τριμμάτων πλήθους 25 γιγνόμενα πρός ήδονήν μέν οὐδὲν γίγνεται μαλλον, ἐνοχλεῖ δὲ πολλάχις, άρμόττει δὲ τὰ μὲν μιχρᾶς ἢ μηδεμιᾶς ἐπανορθώσεως δεόμενα των όψων έψειν άπλω, ώς είπεῖν, ύδατι τὰ δὲ βρωμώδη καὶ ύγρὰ καὶ ἄχυλα μετὰ ὅξους. ἔψειν δὲ δεῖ καὶ τὰ ύγρὰ καὶ μωρὰ μετὰ όξους τὰ δὲ κακοχυλότερα και αὐστηρότερα όξει γλυκεί. μέγιστον

δέ έστι το συντιθέναι καὶ κεραννύναι άρμοττόντως προς εκαστα 30 τοῖς χυμοῖς καὶ ταῖς όσμαῖς ἄνευ τριμμάτων μάλιστα δὲ ἄν τις τούτου κατατυγχάνοι, στοχαζόμενος, δπως μήτε όσμῃ μήτε χυμῷ μηδενὶ κατακορέσει τὸ μεμιγμένον, άλλὰ όσμή τε πάντων μία καὶ χυμὸς εἰς φανήσεται πρέπων έκάστω τῶν ποιουμένων. Εψεται δὲ πάντα ἐπὶ ἀνθράκων όμαλῶς ἐφθὰ δὲ ὅταν γένηται, ζεόντων ἔτι 35 τῶν ὑγρῶν, ἐξαίρειν ἐκ τῶν ἀγγείων καὶ μὴ βρέχειν ἐν ψυχομένοις, ὅσα μὴ μετὰ τῶν ὑγρῶν ἐσθίεται. ὁπτᾶν δὲ πάντα ἐπὶ μαλακοῦ καὶ ὁμαλοῦ πυρός καὶ τὰ μὲν μοχθηροὺς ἔχοντα χυλοὺς ἐξικμάζειν μᾶλλον, τὰ δὲ χρηστοὺς ἐγχυλότερα ποιεῖν.

15) Rufus bei Orib. I 269.

139.

Orib. II 200: ἐμετικά. ἐκ τῶν Διοκλέους.

των έμετικών δὲ καλουμένων τὰ μὲν φαρμακώδη καὶ δραστικώτερα λίαν οὐ δεῖ προσίεσθαι, χρησθαι δὲ τοῖς οἰχείοις μάλιστα της συνήθους διαίτης είη δὲ ἀν τῶν τοιούτων τὸ ἀπόβρεγμα τῶν σικυῶν των άπαλων κατατμηθέντων είς ύδωρ, ῷ κεράννυμεν τὸ πινόμενον 5 μετά το δείπνον χλιαφόν, ή σφάγνου τοῦ πυρφώδους άφεψήματος το ύδως πινόμενον ώσαύτως ή άλευρον καθαρόν μή λίαν κάθεφθον μετά μέλιτος φοφούμενον και πρό τοῦ δείπνου και μετά τὸ δεῖπνον ή σχόροδα όπτὰ μετὰ μέλιτος έσθιόμενα ή σήσαμα πεφρυγμένα χαί τετριμμένα μελιχράτου τρισίν ημιχοτυλίοις διαχεχυμένα πάντα 10 δὲ τὰ τοιαῦτα χλιαρά καὶ πυκνῶς δεῖ λαμβάνειν. όἄστα δὲ ἄν τις καθήμενος έμοί(η) ή όρθός δεί δὲ μή βιάζεσθαι προθυμούμενον πάντα έξεμεῖν ἀχριβῶς, ἀλλά, ὅταν κενωθῆ τις ἰκανῶς, έᾶν μηδὲ έπιπίνειν μεταξύ μηδέν ή μιχρόν. όξηρων δέ έμουμένων ύδωρ χλιαρον έπιπίνειν. μετά δὲ τὸ ἐμεῖν τὸ δοχοῦν εὔλογον εἶναι, 15 καθάπερ άγγεῖον διανίψαι την κοιλίαν, πιόντα μελίκρατον ή εδωρ πολύ και πάλιν έμέσαι ή μή προσίεσθαι, προσχεάμενον δὲ πρός τὸ πρόσωπον εδωρ καὶ τὸ στόμα διακλυσάμενον οἴνφ ἀκράτφ χλιαρῷ τρισί χυάθοις άναχογχυλιάζεσθαι κατά μικρόν.

^{2) [}Hipp.] περί διαίτης c. 56 (VI 566): τὰς δὲ δυνάμιας ἐκάστων ἀφαιρεῖν καὶ προστιθέναι ὅδε χρή, εἰδότα ὅτι πυρὶ καὶ ὕδατι πάντα συνίσταται καὶ ζῷα καὶ φυτὰ καὶ ὑπὸ τούτων αὕξεται καὶ ἐς ταῦτα διακρίνεται. τῶν μὲν οὖν ἰσχυρῶν σιτίων ἔφοντα πολλάκις καὶ διαφύχοντα τὴν δύναμιν ἀφαιρεῖν, τῶν δὲ ὑγρῶν πυροῦντα καὶ φώζοντα τὴν ὑγρασίην ἐξαιρεῖν, τῶν δὲ ξηρῶν βρέχοντα καὶ νοτίζοντα, τῶν δὲ ἀλμυρῶν βρέχοντα καὶ ἔφοντα, τῶν δὲ πικρῶν καὶ δριμέων τοἰσι γλυκέσι διακιρνῶντα, τῶν δὲ στρυφνῶν τοἰσι λιπαροίσι κτλ. vgl. Fredrich a. a. O. 189.

¹⁾ Vgl. Galens Commentar zu περὶ χυμῶν XVI 144. M. Wellmann die pneum. Schule 108. Diokles bei Orib. III 182: ἐμεῖν δὲ ἀπὸ σίτου τοῖς εὐτάκτως

ζωσι καὶ ἔτι τοτς σώμασι πονείν είθισμένοις οὐδέποτε βέλτιον ἔστιν. Plut. de sanitate praec. c. 22. Hipp. Aph. II 51 (IV 484).

4) Ath. III 74b: φέρεσθαι γὰρ ἄνω (sc. τὸν σικνόν) καθάπερ την βάφανον.

Ruf. bei Orib. II 199.

6) ήσφαινον τοῦ ἀλώδους Α σφαίνου (ησφαινου Μ) τοῦ αἰώδους CM. corr. Vgl. Plin. XII 108: sphagnos infra eos situus in Cyrenaica provinica maxime probatur, alii bryon vocant...laus prima candidissimis atque latissimis, secunda rutilis, nulla nigris. XXIV 27. Diosc. I 20. Hes. s. σφάχος.

15) vgl. Ruf. bei Orib. II 200: έπὶ δὲ τοῖς ἐμέτοις τό τε στόμα διακλύζειν καὶ τὴν ὄψιν ἀπονίπτειν δξυκράτω ἢ ὕδατι· καὶ γὰρ τοῖς όδοῦσι συμφέρει καὶ δια-

κουφίζει την κεφαλήν.

140.

Orib. II 259: λυτικά γαστρός έκ των Διοκλέους.

λινόζωστις και άμπελις και αὐτά καθ' έαυτά και μετά τευτλίων καὶ μετὰ κράμβης έψόμενα καὶ έσθιόμενα μετὰ τῶν σιτίων καὶ μετὰ άλεύρου φοφούμενα ποιεί διαχώρησιν ίχανήν. ποιείται δὲ καὶ ή 5 χνήχος πολλούς τρόπους και γάρ ἀποχυλισθείσης πινόμενος δ χυλός είωθε πρό δείπνου μέλιτι ή οίνφ γλυκεῖ κραθείς ύπάγειν και φοφήματος [έν] αὐτῷ καὶ μάζης τούτω φυραθείσης καὶ τῶν όψων έψηθέντων έν τούτφ. χρώτο δὲ ἄν τις αὐτῆ καὶ φρύξας, ἔπειτα μετρίως κόψας καὶ διασείσας καὶ πάλιν κόψας μετά μέλιτος καὶ 10 ποιήσας οξον κηρόν μη λίαν σκληρόν, άπο τούτων λαμβάνων προ τοῦ δειπνεῖν δσον ἰσχάδα μετρίαν ή μιχρῷ μεῖζον ή έλαττον, ώς άν χρωμένω φαίνηται συμφέρειν. γίγνοιτο δὲ ἄν Ισχυρότερον, εί ώμης έρειχθείσης της κνήκου και των έντος έξαιρεθέντων και τριφθέντων και μέλιτι συμπλασθέντων λαμβάνοιμεν ώσαύτως, έλαττον 15 δὲ τῆς πεφουγμένης. οὐδενὸς ἤττον ἀλύπως λύει τὴν κοιλίαν καὶ δ φούς δ έκ των συκαμίνων μετά μελικράτου πινόμενος, έτι δὲ καὶ τοῖς όψοις περιπλαττόμενος. τῶνδε τῶν συνήθων κρατεῖ πάντων ή τερμινθίνη όητίνη δεί δε αὐτήν, ώς έχει, μιχοφ μείζον ή χύαμον Αἰγύπτιον μετὰ δεῖπνον (λαβεῖν) ή εἰς τὸ ποτήριον ἐμβάλλοντα τὴν 20 Τσην, μέλι μίξαντα μη έλαττον ή τριπλάσιον, διαχεῖν δδατος θερμού δυσί κυάθοις και πιείν εωθεν. Ps. Dioclis epist. ed. Fränkel 21.

²⁾ λινόζωστις Bingelkraut (mercurialis perennis). Die abführende Wirkung kennt der Verf. von περὶ διαίτης II 54 (VI 562): διαχωρητικοὶ δὲ καὶ καθαρτικοὶ (sc. οἱ χυλοὶ) ἐρεβίνθων, φακῆς, κριθῆς, σεὐτλων, κράμβης (vgl. Theophr. h. pl. VII 4, 4), λινοζώστιος, ἀκτῆς, κνήκου [ἄλμης θ]· ταῦτα μᾶλλον ὑποχωρεῖται ἢ διουρεῖται. Diosk. IV 188 (682). Rufus bei Orib. II 112. Archigenes bei Orib. II 271. ἀμπελίς ist die kretische Zaunrübe (bryonia cretica L). Vgl. Zopyros bei Orib. II 588: πρὸς δὲ τὸ διαφορεῖν καταπλασσόμενα ἢ καταντλούμενα εὐθετεῖ ἀσφοδέλου ῥίζα, ἀμπέλου μελαίνης τῆς χειρωνείου, ἀρχεζώστριδος· οἱ δὲ ἀμπελίδα (ἀμπελιν cod.), οἱ δὲ μαδόνην καλούσιν. Vgl. Ruf. bei Orib. II 106.

4) κνήκος echter Saflor. [Hipp.] περί διαίτης a. a. O. Ruf. bei Orib. II 122. Diosk. IV 187 (681): τὸ δὲ σπέρμα (sc. τῆς κνήκου) κοπτόμενον καὶ χυλιζόμενον σὺν ὑδρομέλιτι ἢ ζωμῷ ὄρνιθος κοιλίαν καθαίρει · κακοστόμαχον δὲ ἐστι · γίνεται δὲ καὶ κοπτάρια, κοιλίας μαλακτικά, δι ἀντοῦ πτισθέντος καὶ μιγέντος ἀμυγδάλοις καὶ νίτρφ καὶ ἀνίσφ καὶ μέλιτι ἐφθῷ. Vgl. Ruf. bei Orib. II 278. Dieuches bei Orib. II 261. Ps. Dioclis epist. ed. Fränkel 21.

16) [Hipp.] περί δ. Η 55 (VI 562): μόρα θερμαίνει καὶ ὑγραίνει καὶ ὁιαχωρεῖ. μόρα = συκάμινα Maulbeeren. Vgl. Diphilos bei Athen. Η 51 f.: Δίφιλος δὲ ὁ Σίφνιος ἰατρός γράφει οδτως 'τὰ δὲ συκάμινα, ἃ καὶ μόρα λέγεται, εδχυλα μέν ἐστιν . . . καὶ εὐέκκριτα.' Diosk. I 180 (158): μορέα ἢ συκάμινον δένδρον ἐστὶ

γνώριμον, οδ ό καρπός λυτικός κοιλίας.

18) Vgl. Diosk. I 91 (94): ἔστι δὲ πᾶσα όητίνη θεφμαντική, μαλακτική, διαχυτική, ἀνακαθαφτική, βηξίν ἀφμόζουσα.

141.

Orib. III 168f: ύγιεινή δίαιτα εκ των Διοκλέους.

Αρχή μέν ἐστι τῆς τῶν ὑγιεινῶν πραγματείας ἡ ἐκ τῶν ὅπνων εἰς τὸ ἐγρηγορέναι μετάβασις ἐγείρεσθαι δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ καλῶς ἔχει, μεθεστηκότων ἤδη τῶν σιτίων ἐκ τῆς ἄνω γαστρὸς ἐπὶ τὴν κάτω κοιλίαν. καλῶς δὲ ἔχει τὸν νέον καὶ ἀκμάζοντα μικρὸν πρὸ 5 ἡλίου ὅσον διελθεῖν στάδια δέκα, θέρους δὲ ὅσον πέντε, τὸν δὲ πρεσβύτερον ἐλάσσω τοὐτων καὶ θέρους καὶ χειμῶνος. διυπνισθέντα δὲ μἡ εὐθὺς ἀνίστασθαι, μένειν δέ, ἔως ἄν τὸ δυσκίνητον καὶ νωχελὲς τὸ ἐκ τῶν ὅπνων γιγνόμενον ἐκλείπη. μετὰ δὲ τὴν ἀνάστασιν άρμόττει πρὸς τοὺς τραχηλισμοὺς τοὺς ὑπὸ τῶν προσκε- 10 φαλαίων γιγνομένους ἀνατρίβεσθαι τὸν τράχηλον καὶ τὴν κεφαλὴν εὖ καὶ καλῶς ἔπειτα τοῖς μὲν μἡ εὐθὺς εἰθισμένοις κενοῦσθαι τὴν κοιλίαν, καὶ πρὶν κενωθῆναι, τοῖς δέ, ὅταν κενωθῶσιν, εὐθὺς πρὸ τοῦ πράττειν ἄλλο τι βέλτιόν ἐστιν ἤδη τρίβεσθαι τὸ σῶμα

1) Vgl. Fredrich a. a. O. 196f.

³⁾ Athenaios bei Orib. III 187: ἐκ δὲ τῶν νυκτερινῶν ὕπνων διεγερτέον ἐν ὡρα καταψύχοντος ἔτι τοῦ ἀέρος καὶ πρός τοὺς περιπάτους όρμητέον ὁιὸ καὶ τὴν τοῦ δείπνου τροφὴν εὐσταλῆ προσενεκτέον, ὅπως μικρᾶς οὔσης τῆς νυκτὸς ἄμα τῆ ἡμέρα εὐκρινὲς καὶ ἔτοιμον πρός τὰς ἐξόδους ὑπάρχη τὸ σῶμα. Vgl. Antyll bei Orib. I 446: ἐγρήγορσις πλῆθος διαφορεί καὶ τὰ ἐν κοιλία ὑποβιβάζει καὶ πρός τὴν κάτω διέξοδον εὐτρεπίζει καὶ νωθρότητα διαλύει καὶ βάρος ἀποικονομεί κτλ.

^{5) [}Hipp.] περὶ διαίτης III 68 (VI 602): πρωτ δὲ χρῆσθαι τοῖοι περιπάτοισιν. I 35, 514: τοῖοί τε περιπάτοισι ξυμφέρει χρῆσθαι καὶ ἀπὸ δείπνου καὶ ὸρθρίοισι... ὅρθρου δέ, ὅκως αὶ διέξοδοι κενῶνται τοῦ ὑγροῦ καὶ μὴ φράσσωνται οἱ πόροι τῆς ψυχῆς.

⁻¹⁴⁾ D. verwirft die ξηφοτριβία im Gegensatz zu Archidamos. Vgl. frg. 147. Rufus bei Orib. III 90: αὶ δὲ ξηφαὶ τρίψεις ἔχουσι μέν τι λυσιτελές καὶ γὰφ θεφμαίνουσι καὶ τὴν περισσὴν ὑγρότητα ἀναλίσκουσιν, ὕποπτοι δέ είσι, μὴ ἄφα τὴν σάφκα πλέον τοῦ καιφοῦ σκληφώσωσιν κτλ.

πᾶν μετὰ έλαίου μικροῦ, τοῦ μὲν θέρους ὕδατος μιγνυμένου, τοῦ δὲ χειμώνος ώς έχει, χρόνον μή δλίγον, καὶ μαλακώς δὲ καὶ όμαλώς, τὸ δλον έχτείνοντα καὶ συγκάμπτοντα καὶ πολλάκις, πάντα τὰ ένδεχόμενα τοῦ σώματος άμεινον γὰρ ζάν τις καὶ πρὸς ύγίειαν 5 και πρός πάντα πόνον ούτως είη διακείμενος. μετά δὲ ταῦτα τὸ μέν πρόσωπον καὶ τούς όφθαλμούς εδατι ψυχρῷ καὶ καθαρῷ προσκλύζειν και άπονίζειν κατά έκάστην ημέραν καθαραίς ταίς χερσίν, τὰ δὲ οδλα πρὸς τοὺς ὀδόντας καὶ τοὺς ὀδόντας ἡ οὕτως ἄν τοῖς δαχτύλοις αὐτοῖς ⟨ή⟩ γλήχωνος τετριμμένης όμοῦ λείας παρα-10 τρίβειν καὶ έντὸς καὶ έκτὸς καὶ ἀποσμᾶν τὰ προσκαθήμενα αὐτοῖς άπό των σιτίων, την δὲ όῖνα καὶ τὰ ὧτα διαχρίειν μὲν καὶ λιπαίνειν έσωθεν άμφότερα, μάλιστα μέν μύρφ ήδεῖ εί δὲ μή, ελαίφ ώς δ τι καθαρωτάτφ και εύωδεστάτφ. και έσωθεν και έξωθεν άλείφειν ταίς χεροί πλατείαις. ούχ ήχιστα δὲ τῆς κεφαλής ἐπι-15 μελείσθαι δεί. θεραπεία δὲ κεφαλής έστιν, ώς ούτως είπείν, τρίψις καὶ χρίσις καὶ σμήξις καὶ κτενισμός καὶ έν χρώ κουρά. δεί δὲ τρίβειν μὲν καὶ ἀλείφειν αὐτὴν κατὰ ἐκάστην ἡμέραν, σμᾶν δὲ καὶ κτενίζειν διά τινων χρόνων. ποιεῖ δὲ ή μὲν τρῖψις τὸ δερμάτιον Ισχυρότερον, ή δὲ χρῖσις μαλαχώτερον, ή δὲ σμήξις τοὺς 20 πόρους καθαρωτέρους καὶ εὐπνοωτέρους, ὁ δὲ κτενισμός ἀναξύων καὶ όμαλὸν ποιῶν τὸ περὶ τὰς τρίχας έκκαθαίρει καὶ περιαιρεῖ τὰ ένοχλούντα. μετά δὲ τὴν είρημένην έκ τῶν ὕπνων ἐπιμέλειαν τοὺς μέν έτερόν τι πράττειν άναγχαζομένους ή προαιρουμένους έπὶ τούτο ύποχωρείν εδ έχει· τούς δὲ σχολάζοντας προπεριπατείν 25 άρμόττει τὸ σύμμετρον τῆ ζώμη τῆς δυνάμεως. οἱ μὲν οὖν πρὸ

8) δδόντας δὲ καὶ τοὺς δδόντας ή οδτως cod. δὲ ist Dittographie.

9) Diosc. III 33, 377: κρατύνει δὲ (sc. γλήχων) καὶ οδλα ξηρά λεία κεκαυμένη.

16) τοτψις Einreibung, χοτσις = ἄλειψις Salben, συήξις = ἀνάτριψις das Reiben mit einem trocknen Tuch, Massage, κτενισμός das Kämmen der Haare, έν χρφ κουρά Scheren der Haare bis auf die Haut.

19) Archidamos war umgekehrt der Meinung, dass Einreibungen mit Öl die Haut trocken und hart machen, die trocknen Einreibungen dagegen weich. Gal. XI 477: ἀλλ' Άρχιδαμος μέν πρός τῷ καταφρονεῖν ἐν πολλοῖς τῶν ἐναργῶς φαινομένων ἔτι μοι δοκεῖ καὶ ταύτη δικαίως ἄν ψέγεσθαι. λέγει μὲν γὰρ ἀμείνω τὴν ξηρὰν τρῖψιν εἶναι τῆς μετ' ἐλαίον, διότι τὸ σῶμα σκληρότερόν τε καὶ ξηρότερον τοῖς ἀλειφομένοις ἐργάζεται, μαλακώτερον δὲ τοῖς ξηροῖς τριβομένοις γίγνεται.

20) Diokles bei Gal. XI 507: τοῦτο δὲ καὶ ὁ Διοκλῆς αὐτὸς ὡμολόγησεν, ἐμπλαστικόν τε τῶν πόρων τοῦλαιον ἀποφηνάμενος εἶναι καὶ τῶν ἀπορρεόντων

έφεκτικόν καὶ βυρσών μαλακτικόν.

25) [Hipp.] περί δ. Ι c. 35 (VI 514): τοτοί τε περιπάτοιοι ξυμφέρει χρῆσθαι καὶ ἀπό δείπνου καὶ δρθρίοιοι . . ἀπό δείπνου μέν , ὅκως τροφήν ξηροτέρην ή

Archidamos bestritt die Möglichkeit gleichmässiger Einreibungen mit Öl (frg. 147).

της προσφοράς των σιτίων πλείους γιγνόμενοι, κενούντες τὸ σωμα, δεχτιχωτέρους της τροφης και πέττειν τὰ βρωθέντα ποιούσι δυνατωτέρους οί δὲ ἀπὸ τῶν σιτίων μέτριοι μὲν ὅντες καὶ βραδεῖς δμαλίζουσί τε και μιγνύουσι τὰ σιτία και τὸ ποτὸν και τὰ συγχαταλαμβανόμενα τῶν πνευμάτων αὐτοῖς χαὶ τὰ πρόχειρα τῶν 5 περιττωμάτων έχχρίνοντες λαπάττουσιν, εὐογχότερον ποιούντες τὸν όγχον τοῦ πληρώματος ἀπό τε τῶν ὑποχονδρίων καταβιβάζοντες τὰς περί τὴν κεφαλὴν αίσθήσεις βελτίους ποιούσι καὶ τοὺς ύπνους άταρακτοτέρους, τούς δὲ πολλούς καὶ ταχεῖς τῶν μετὰ τὰ σιτία πρός οὐδὲν ἄν τις ἐπαινέσειεν· σείοντες γὰρ ἰσχυρῶς τὸ 10 σωμα διαχρίνουσί τε καὶ χωρίζουσιν άπὸ άλλήλων τὰ σιτία καὶ τὰ ποτά, ώστε κλύδαξίν τε γίγνεσθαι καὶ δυσπεψίαν καὶ τὴν κοιλίαν έπιταράττεσθαι πολλάκις. συμφέρει δὲ μετὰ τὸν περίπατον καθεζόμενον οίχονομεῖν τι τῶν χατὰ αύτὸν ἔχαστον, ἔως ἄν ὡρα γένηται τραπέσθαι πρός την του σώματος έπιμέλειαν. καλώς δὲ έχει 15 γυμνάζεσθαι τούς μέν νέους καὶ πλειόνων γυμνασίων γλιχομένους καί δεομένους είς το γυμνάσιον άποχωρήσαντας, τούς δὲ πρεσβυτέρους και άσθενεστέρους είς βαλανεῖον ή είς άλλην άλέαν χρίεσθαι. άπόχρη δὲ τοῖς τηλιχούτοις καὶ παντάπασιν ίδιωτικόν ἔχουσιν αύτοῖς γυμνάσιον τρῖψις μετρία καὶ μικρά κίνησις τοῦ σώματος. 20 τρίβεσθαι δὲ βέλτιόν ἐστι τὸν τρίψεως δεόμενον μήτε πεχρισμένον πολύ μήτε ξηρόν παντελώς, άλλά ύπαλειψάμενον και τριψάμενον όμαλως. Επειτα περιξυσάμενον λουτρφ άρμόττοντι χρήσασθαι, τούς δὲ ἀσθενεῖς καὶ σφόδρα πρεσβύτας ἀλείφεσθαι μὲν λιπαρῶς καὶ δμαλώς, τρίβεσθαι δὲ αὐτὸν ὑπὸ ἐαυτοῦ τὰ πλεῖστα βέλτιον ἐστιν· 25 άμα γὰρ τῆ τρίψει καὶ γυμνάζεσθαι τὸ σῶμα συμβαίνει διὰ έαυτοῦ κινούμενον τὸ δὲ ὑπὸ ἐτέρου τρίβεσθαι διὰ παντός τοῖς κοπιῶσι καὶ τοῖς ἀσθενεστέροις καὶ ὁρθυμοτέρως ἔχουσι πρὸς τὰ γυμνάσια δεῖ μάλιστα ἀπονέμειν.

ψυχή δέχηται ἀπὸ τῶν ἐσιόντων, ὄρθοου δέ, ὅκως αι διέξοδοι κενῶνται τοῦ ὑγροῦ καὶ μη φράσσωνται οἱ πόροι τῆς ψυχῆς. Vgl. II 62 (VI 576 ff.). Antyll bei Orib. I 503 f.

⁹⁾ Antyll bei Orib. I 505: οί μέν οδν ήρεματοι χρήσιμοι τοτς ασθενεστέροις, ξτι δὲ τοτς μετά τροφήν χρωμένοις τῷ περιπάτω κτλ.

¹⁶⁾ ywouérovs ed. corr. Kalbfleisch. 22) Vgl. frg. 147.

²⁵⁾ Plato Tim. 89 A: τῶν δ΄ αν κινήσεων ἡ ἐν ἐαυτῷ ὑφ' αὐτοῦ ἀρίστη κίνησις — μάλιστα γὰρ τῷ διανοητικῷ καὶ τῷ τοῦ παντός κινήσει ξυγγενής —, ἡ δὲ ὑπ' ἄλλου χείρων · χειρίστη δὲ ἡ κειμένου τοῦ σώματος καὶ ἄγοντος ἡσυχίαν δι' ἐτέρων αὐτό κατὰ μέρη κινοῦσα. Agathinos bei Orib. Η 399: άλείφεσθαι δεί οὖν ἐλαίφ συμμέτρω καὶ ἐπὶ πολὸ τρίβεσθαι, καὶ ὑπὸ ἄλλων μέν, μάλιστα δὲ ὑπὸ ἑαυτοῦ· οὐδὲν γὰρ οὕτε ἀκοπώτερον οὕτε εὐπονώτερον οῦτς μᾶλλον ποιητικὸν τοῦ (τόνον τοῖς σώμασι) τῆς διὰ ἑαυτοῦ τρίψεως.

μετά δὲ τὴν θεραπείαν τοῦ σώματος ἐπὶ ἄριστον ἀποχωρεῖν: ούχ ἄδηλον δὲ ὅτι καὶ τὸ ἄριστον καὶ πᾶσαν ἀπλῶς τὴν δίαιταν άρμόσει του μέν θέρους είναι μή θερμαντικήν μηδέ ξηραντικήν, του δὲ χειμώνος μήτε ψυκτικήν μήτε ύγραντικήν, του δὲ ἔαρος καὶ 5 του μετοπώρου μέσον τι έχουσαν. τοῖς μὲν οὖν εὐόγκως βουλομένοις διάγειν του θέρους ἄριστον άποχρων έστι καὶ πρὸς ύγίειαν καὶ πρὸς τὸ διημερεύειν ίχανῶς ἄλφιτον λευχὸν χρήσιμον μέτριον ἐπὶ οἴνφ λευχφ εὐώδει καὶ μέλιτι μή πολλφ καὶ ὕδατι κεκραμένφ καλῶς πινόμενον, ή εψημά τι των άφύσων καὶ εὐπέπτων καὶ τροφίμων, 10 καὶ οὖτω, καὶ μετὰ μικροῦ μέλιτος λαμβανόμενον μή θερμόν. τῷ δὲ μηδὲν προσιεμένφ τοιούτον ἄρτον άριστᾶν άρμόττει ψυχρόν τοσούτον, δσον έσται πρό τού δειλινού γυμνασίου καταπέψαι δυνατός. όψον δὲ έξει λάχανον έφθόν, ή πολοπύντην ή σιπυὸν ή άλλο τι τῶν πρὸς τὴν παρούσαν ώραν μὴ ἀναρμόστων ἡψημένον ἀπλῶς. 15 πίνειν δὲ λευχὸν οίνον ύδαρέστερον ἄχρι τοῦ μὴ διψήσαι. πρὸ δὲ τοῦ λαμβάνειν τὸ σιτίον προπίνειν ύδωρ μέν, ἄν διψή τις, πλείον εί δὲ μή, έλαττον. μετά δὲ τὸ ἄριστον μή πολύν διατρίψαντα χρόνον καταδαρθείν έν σκοτεινώ ή ψυχεινώ τόπω καὶ χωρίς πνεύματος έγερθέντος δε οίχονομεῖν τι τῶν ἰδίων καὶ περιπατεῖν, 20 περιπατήσαντα δὲ καὶ μικρά προδιαναπαύσαντα πρὸς τὸ γυμνάσιον άποχωρείν. καὶ τοῖς μὲν ἰσχυροτέροις καὶ νεωτέροις γυμνασα-

^{3) [}Hipp.] περὶ δ. III 68 (VI 602): χρῆσθαι δὲ τοῖσι λαχάνοισι τοῖσιν ἐφθοισι πλὴν τῶν καυσωδέων, χρῆσθαι δὲ καὶ τοῖσιν ὁμοῖσι πλὴν τῶν θερμαντικῶν καὶ ξηραντικῶν (sc. τοῦ θέρους). III 68 (VI 594): τοῖσι δὲ διαιτήμασι χρῆσθαι (sc. τοῦ χειμῶνος) τοῖσι ξηραντικοῖσι καὶ θερμαντικοῖσι καὶ συγκομιστοῖσι καὶ ἀκρήτοισιν. Vgl. περὶ δ. ύγ. c. 1 (VI 72). Athen. bei Orib. III 183. 185 f. Der Sommer (warm-trocken) erfordert eine kalte und feuchte Diät.

^{7) [}Hipp.] περί δ. III 68 (VI 602): χρή οδν, έπειδὰν πλειὰς ἐπιτείλῃ, τοισί τε σιτίοισι μαλακωτέροισι καὶ ἐλάσσοσι χρῆσθαι, εἶτα τῇ μάζῃ πλέον ἡ τῷ ἄρτῳ, ταύτῃ δὲ προφυρητῇ ἀτριπτοτέρῃ, τοισι δὲ πόμασι μαλακοίσι, λευκοίσιν, ὑδαρέσιν, ἀρίστῳ δὲ δλίγῳ. vgl. περί δ. ύγ. c. 1. Athen. a. a. O. 186.

⁹⁾ πινομένφ ed. πινόμενον cod.

^{13) [}Hipp.] περὶ δ. III 68 (VI 602): χρῆσθαι δὰ τοῖσι λαχάνοισι τοῖσιν ἐφθοῖσι πλὴν τῶν κανσωδέων, χρῆσθαι δὰ καὶ τοῖσιν ώμοισι πλὴν τῶν θερμαντικῶν καὶ ξηραντικῶν. Vgl. περὶ δ. όγ. c. 1. Athen. a. a. O. 186.

^{15) [}Hipp.] περί δ. a. a. O.: καὶ πλησμονῆσιν ώς ήκιστα τῶν σιτίων καὶ τῷ ποτῷ ἰκανῷ ἐπὶ τῷ σίτῳ χρῆσθαι. Athen. a. a. O. 186.

¹⁶⁾ Athen. II 45 d: μετὰ δὲ ταῦτα προπίνειν εδωρ ώς χρηστότατον, ἐν μὲν χειμῶνι καὶ ἔαρι θεριον ώς μάλιστα, ἐν δὲ τῷ θέρει ψυχρόν, ώς μὴ προσκλύειν τὸν στόμαχον προπίνειν δὲ σύμμετρον τῷ πλήθει κτλ. (aus Herakleides von Tarent). Vgl. Herm. XXXV 364.

^{17) [}Hipp.] περί δ. a. a. O.: καὶ ὅπνοισιν ἀπὸ τοῦ ἀριστον βραχέσι (sc. χρῆσθαι χρή). Athen. bei Orib. III 187.

μένους και κονισαμένους τῷ ψυχοῷ λούεσθαι καλῶς ἔχει τοὺς δὲ πρεσβυτέρους καὶ ἀσθενεστέρους ἀλειψαμένους καὶ μικρά τριψαμένους λούεσθαι θερμώ, την πεφαλήν μη βρέχοντας. δμοίως δέ πάσι τοῖς ύγιαίνουσι θερμῷ λούσασθαι τὴν κεφαλὴν όλιγάκις ἦ ούδέποτε άρμόττει τοῖς δὲ πρεσβυτέροις ούδὲ βρέχειν πολλάχις 5 βέλτιον έστιν, άλλα διά τινων χρόνων χρίεσθαι τῷ έλαίφ, μίσγοντας του μέν θέρους ύδως, του δέ χειμώνος οίνον. ώς μέγιστον δέ καί βέλτιστον και άλειψαμένους έκμάττεσθαι καθαρώς, ή άποσμάσθαι καὶ ψυχοφ μετρίως έκκλύζεσθαι καὶ μετά τὸ ύγραναι άλείφεσθαι. πρός δὲ τὰ σιτία δεῖ βαδίζειν κενούς και μηδὲν ἄπεπτον έχοντας 10 των βρωθέντων πρότερον γιγνώσχοι δὲ ἄν τις τοῦτο μάλιστα τῆ των έρευγμων άνοσμία και έκλείψει και τη λαπαρότητι και τη εὐχρινεία τοῦ ὑποχονδρίου καὶ τῆς κοιλίας, ἔτι δὲ τῷ πρὸς τὴν του φαγείν βούλησιν δρμητικώς έχειν. δειπνείν δὲ καλώς έχει του θέρους μικρόν πρό ήλίου δυσμών και άρτον και λάχανα και μάζαν. 15 λάγανα δὲ ώμὰ μὲν προεσθίειν πλήν σιχυοῦ καὶ φαφάνου ταῦτα δὲ τελευταῖα τὰ δὲ έφθὰ λαμβάνειν ύπὸ πρῶτον τὸ δεῖπνον. ίγθυς δὲ ἐσθίειν τῶν μὲν πετραίων τοὺς σαρχώδεις καὶ ψαθυρούς, των δὲ σελάχων καὶ των άλλων τούς εὐχυλοτάτους καὶ πλείον τούς έφθούς πρέα δὲ έρίφεια καὶ ἄρνεια τῶν νέων πάνυ, ὕεια δὲ τῶν 20 άχμαζόντων, δρνίθεια δὲ τὰ τῶν ἀλεχτορίδων ἢ περδίχων ἢ περιστερών ή φαττών νεοττών, έφθά πάντα λιτώς. λαμβάνειν δὲ καλ των άλλων έδεσμάτων ούθεν αν χωλύοι τὰ πρός ήδονήν, όσα μή τοῖς προειρημένοις ἐναντίας ἔλαχε δυνάμεις. δτι δὲ άρμόττει πάσαν ώραν τοῖς μὲν ύγρὰς έχουσι τὰς κοιλίας τὰ σταλτικά λαμ- 25 βάνειν των παρόντων, τοῖς δὲ ξηράς τὰ ὑπαχτικά, τοῖς δὲ δυσουοούσι τὰ οὐοητικά, τοῖς δὲ Ισχνοῖς τὰ τρόφιμα πᾶς τις ἄν διδοίη. προπίνειν δὲ πρό τοῦ δείπνου καὶ πίνειν μέχρι τινός ὕδως. ἔπειτα τούς μέν Ισχνούς μέλανα λεπτόν οίνον, μετά δὲ τὸ δεῖπνον λευκόν.

^{1) [}Hipp] $\pi \epsilon \varrho i$ δ . II 57 (VI 570) Agathinos bei Orib. II 394. Plut. de sanitate praecepta c. 17.

^{10) [}Hipp.] περί άρχ. ἐατρ. c. 11 (12 K).

¹⁶⁾ Vgl. frg. 121. Diokles gebraucht φάφανος für Rettich wie der Dichter der alten Komödie Kallias (Athen. II 57 a), die gewöhnliche Bezeichnung ist φαφανίς, während φάφανος den Kohl bedeutet. Vgl. Gal. VI 658: θαυμάσαι δ' ἔστι καὶ τῶν ἰατρῶν καὶ τῶν ἰδιωτῶν ἐκείνους, δσοι μετὰ δεῖπνον ἀμὰς ἐσθίουσιν αὐτὰς (sc. ψαφανίδας) εὐπεψίας ἔνεκεν.

¹⁸⁾ Vgl. frg. 135. Nach Diokles sind die πετρατοι μαλακόσαρκοι. Sie sind leicht nach περί δ. II 48 (VI 548).

²⁰⁾ Ruf. bei Orib. I 545 sagt von den κρέα έρίσων καὶ άρνῶν καὶ χοίρων καὶ ἀλεκτορίδων καὶ περδίκων καὶ χηνῶν καὶ νησσῶν, dass es nahrhaft sei: πάντα γὰρ τὰ εἰρημένα τροφιμώτατα. Diokles empfahl es, weil es trocken war. [Hipp.]

τούς δὲ εὐσάρχους διὰ τέλους λευχόν, ύδαρέστερον δὲ πάντας. πληθος δὲ δσον ἐκάστφ γίγνεται πρὸς ήδονήν. ἀκρόδρυα δὲ δύσχοηστα μέν έστι πάντα, ήχιστα δὲ ένοχλεῖ τοῦ λόγου μέτρια λαμβανόμενα πρό των σιτίων. της δὲ δπώρας τὰ μὲν σύχα περιε-5 λόντας τὸ δέρμα καὶ τὸν ὁπὸν περιπλύναντας καὶ βρέξαντας έν ύδατι ψυχοφ βέλτιον έστι λαμβάνειν, καὶ μή έχοντας αὐτοῦ καὶ τούς μή δυναμένους έσθίειν μετά δείπνον, τούς δὲ λοιπούς πρό τοῦ δείπνου σταφυλήν δὲ λευχήν πάντας ἐν τῷ δείπνω τραγήματα δὲ ἐρεβίνθους λευχούς βεβρεγμένους ή ἀμύγδαλα καθαρά 10 βεβρεγμένα. μετά δὲ τὸ δεῖπνον τοὺς μὲν ἰσχνοὺς καὶ φυσώδεις καὶ μή δαδίως τὰ σιτία πέττοντας άπλᾶ τε λαμβάνειν καὶ καθεύδειν εὐθύς, τοὺς δὲ λοιποὺς όλίγον καὶ βραδέως περιπατήσαντας άναπαύεσθαι. κεκλίσθαι δὲ παντί βέλτιόν ἐστι, ὅντος μὲν ἔτι περί την γαστέρα του πληρώματος, έπι την άριστεράν πλευράν, 15 λαπαράς δὲ γενομένης μεταβάλλειν καὶ ἐπὶ τὴν δεξιάν κατακεκλίσθαι δὲ μήτε τεταμένον λίαν μήτε συγκεκαμμένον Ισχυρώς. υπτιον δὲ καθεύδειν οὐδενὶ βέλτιόν ἐστιν· δύσπνοια γὰρ καὶ πνιγμοί και επιληπτικά και εξονειριασμοί μάλιστα συμβαίνουσι

περί δ. Η 47 (VI 548): ξηρότατον μέν οδν φαίνεται κρέας φάσσης, δεύτερον πέρδικος, τρίτον περιστερής και άλεκτρυόνος και τρυγόνος. Vgl. Η 46 (546).

⁴⁾ Vgl. περί δ. III 68 (VI 602): ή δὲ δπώρη ἰσχυροτέρη τῆς ἀνθρωπίνης φύσιος βέλτιον σὖν ἀπέχεσθαι εἰ δὲ χρῷτό τις, μετὰ τῶν σίτων χρώμενος ήκιστ ἀν έξαμαρτάνοι.

⁶⁾ Herakleides von Tarent bei Athen. III 79e. Herm. XXXV 362.

¹⁰⁾ Anonymus περί διαίτης (Ideler phys. et med. gr. minores II 195): μετὰ δὲ τὴν τροφὴν χρῶ μετρίοις περιπάτοις, ὡς ἄν ὑποχαλῶνται τὰ σιτία, μὴ ἄλμασι καὶ ἀτάκτοις κινήμασιν ἡ κραυγαῖς, ἶνα μὴ ἀναβράσσωνται. μετὰ δὲ τοὺς τοιούτους περιπάτους ὅπνῳ συμμέτρῳ χρῶ μεσημερινῷ καὶ μᾶλλον ἐν ταῖς μείζουσι καὶ θερμοτέραις τῶν ἡμερῶν. ἐν μὲν τοῖς ὑποστρώμασι καὶ τοῖς ὅπνοις πᾶσι δεξιοκοιτῶν κάθευδε καὶ ἐπὶ τὸ ἡπαρ ἀνακλίνου . . . ἡ ἀριστερὰ δὲ κατάκλισις τότε καὶ μόνη χρησιμωτάτη, ὅτι ἐκ πολυφαγίας ἡ καὶ πολυποσίας βαρύνονται τὰ σπλάγχνα καὶ ὁ στόμαχος καὶ εἰς ἔμετον ἀνακινοῦνται. Vgl. περὶ δ. III 68 (VI 602). περὶ ὑγ. δ. c. 7 (VI 82).

^{13) [}Hipp.] προγν. c. 3 (81 K): κεκλιμένον δὲ χρή καταλαμβάνεσθαι τὸν νοσέοντα ὑπό τοῦ ἰητροῦ ἐπὶ τὸ πλευρὸν τὸ δεξιὸν ἢ τὸ ἀριστερὸν καὶ τὰς χεῖρας
καὶ τὸν τράχηλον καὶ τὰ σκέλεα ὀλίγον ἐπικεκαμμένα ἔχοντα καὶ τὸ σύμπαν σῶμα
ὑγρὸν κείμενον · οὕτω γὰρ καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν ὑγιαινόντων κατακλίνονται. Antyll
bei Orib. I 437: ἐπὶ δὲ τῶν ἀτροφούντων καὶ βραδυπεπτούντων ἡ ἐπὶ τὸ ἀριστερὸν
σύμφορος, ὡς ἄν περιπτυσσομένου τῇ γαστρὶ τοῦ ἤπατος καὶ θάλποντος αὐτήν.

¹⁶⁾ Vgl. Ps. Arist. probl. VI 3, 885 b 26: διὰ τι συγκεκαμμένον βέλτιον κατακείσθαι καὶ πολλοί γε παραγγέλλουσι τοῦτο καὶ τῶν ἰστρῶν;

^{17) [}Hipp.] προγν. c. 3: Επτιον δε κετοθαι καὶ τὰς χετρας καὶ τὰ σκέλεα έκτεταμένα Εχοντα ήσσον ἀγαθόν.

¹⁸⁾ Theophr. περλ κόπων p. 400 W: κατάκεινται (sc. οἱ κοπιῶντες) δ' ἔπτιοι

τοῖς οὖτω καθεύδουσιν. ἐγοηγοφεῖν δὲ κατακειμένοις ὑπτίοις τὸ μέν γίγνεται κατά τρόπον, τὸ δὲ οὕ τὰ μέν γὰρ σκέλη καὶ αί χεῖρες χατά εύθυωρίαν χείμενα τοῦ σώματος πρός τὸ συγχάμπτειν χαὶ έχτείνειν και συνάγειν και διοίγειν εδ έχει, και πρός τὸ τὰ δεξιὰ τοῖς ἀριστεροῖς όμοίως κεῖσθαι καὶ μή τὰ έτερα θλίβεσθαι ύπὸ 5 των έτέρων ή δὲ φάχις πονεί διὰ τέλους έχτεταμένη παρά τὸ μή δυνατόν είναι συγκάμπτειν αὐτήν κατακειμένοις οὖτως. τὸ δὲ ὑπογόνδριον και τούς πόδας άλεαίνειν ούχ ήκιστα άρμόττει παρά τε τὰ σιτία καὶ καθευδόντων. ἐγείρεσθαι μὲν καὶ ἀνίστασθαι τοὺς μὲν φυσώδεις ὀψέ, τοὺς δὲ ἄλλους ἄμα τῆ ἡμέρα. τοῖς μὲν οὖν 10 πλείστοις των ύγιαινόντων τοιαύτη τις διαγωγή μάλιστα άν άρμόσειεν. του δε χειμώνος, δτι πλείω του θέρους τούς περιπάτους καὶ τὰ λοιπὰ γυμνάσια συντονώτερα δεῖ ποιεῖσθαι, κατὰ μικρὸν προσάγοντας, τὸ ἐπὶ πλεῖον εὐλαβουμένους, εἴοηται πρότερον. άλείμμασι δὲ μᾶλλον χρησθαι ή λουτροῖς λουτροῖς δὲ ἐνίστε 15 ψυχροίς και μάλλον έν ταίς θερμημερίαις, θερμοίς δέ τούς κοπιῶντας καὶ τοὺς ἀφιδρώσεως δεομένους. καὶ τοὺς μὲν εὐσάρχους καὶ ύγρους άρμόττει [τε] μονοσιτεῖν άρξαμένους ἀπὸ πλειάδος δύσεως (έως) έπιτολής τούς δὲ λοιπούς άριστᾶν άρμόττει μιχρόν όψον έδοντας ή μέλι μέτριον ή οίνον γλυχύν, πίνειν δὲ μηδὲν ή 20 μιχοδν μετά το άριστον ολνάριον λεπτον άτρέμα μαλαχόν, χεχιρναμένον μετρίως, έπειτα καταδαρθεῖν άλεαίνοντας, μή πολύν δὲ χρόνον έγερθέντα δέ, καθάπερ τοῦ θέρους, τὰ οἰκεῖα πράττειν.

διὰ τὴν ἔκλυσιν' ἐν τούτφ γὰρ σχήματι μάλιστ' ἄνισον . . . καὶ πρός τὸν έξονειρωγμόν συνεργεί. Antyll bei Orib. a. a. O.: ἡ μὲν γὰρ γονόρροια καὶ ἡ σατυρίασις παροξύνεται, θερμαινομένων τῶν τόπων, ἐπειδὰν ἕπτιοι κατακλίνωνται.

^{12) [}Hipp.] περὶ διαίτης III 68 (VI 594): τοιοι δὲ πόνοιοι πολλοιοιν ἄπασι (sc. χρῆσθαι τοῦ χειμῶνος), τοιοι δὲ δρόμοιοι καμπτοιοιν ἐξ όλίγον προσάγοντα . . . τοιοί τε περιπάτοιοιν ἀπό τῶν γυμνασίων όξέσιν, ἀπό δὲ τοῦ δείπνου βραδέσιν ἐν ἀλέῃ δρθρίοιοι τε πολλοιοιν ἐξ δλίγου ἀρχόμενον, προσάγοντα ἐς τὸ σφοδρον ἀποπαύοντά τε ἡσυχῷ. Vgl. 598, 4. Athenaios a. a. O. 184: γυμνασίοις δὲ σφοδροτέροις προσελευστέον. Der Winter, der kalt und feucht ist, erfordert eine entgegengesetzte Lebensweise (180, 4. frg. 65).

¹⁵⁾ Theophr. de lassitudine 17 (401, 6 W): κελεύουσι δέ τινες τοὺς μὲν χειμερινοὺς (κόπους) ἀλείμματι, τοὺς δὲ θερινοὺς λουτρῷ θεραπεύειν, τοὺς μὲν διὰ
τὰς μεταβολὰς καὶ φρίκας, τοὺς δὲ διὰ τὴν ξηρότητα τῆς ἄρας καθυγραίνειν. Ps.
Arist. probl. V 38. [Hipp.] περὶ διαίτης III 68 (VI 596): χρίεσθαί τε πλείω (sc. im
Winter) ὁκόταν δὲ ἐθέλη λούεσθαι, ἢν μὲν ἐκπονήση ἐν παλαίστρη, ψυχρῷ
λουέσθω ἢν δὲ ἄλλω τινὶ πόνω χρήσηται, τὸ θερμὸν συμφορώτερον. Athen.
bei Orib. III 184.

^{17) [}Hipp.] περὶ διαίτης III 68 (VI 594): πρῶτον μὲν μονοσιτίῃ χρὴ διάγειν, ἢν μὴ πάνυ ξηρήν τις τὴν κοιλίην ἔχῃ· ἢν δὲ μή, μικρὸν ἀριστῆν. Vgl. c. 60 (VI 574). περὶ ἀρχ. ἰητρ. c. 10 (I 590). περὶ διαίτης δξ. c. 9 (II 280 ff.).

τό δὲ λουτρόν τὸ θερμὸν ἐᾶν, γυμνασαμένους δὲ δειπνεῖν συσκοτάζοντος, άλεαίνοντας μετά πυρός, τούς μέν μιχρούς καὶ εδ πρός μάζαν έχοντας άμφότερα, πλείω δὲ τὸν ἄρτον, τοὺς δὲ λοιποὺς άφαιρεῖν τὴν μᾶζαν. λάχανα δὲ τὸ μὲν δλον τοῦ χειμῶνος ⟨ἦτ-5 τον ή του θέρους έσθίειν άρμόττει. μάλιστα δὲ εὐθετεῖ τῶν ώμων πήγανον, εύζωμον, δάφανος τελευταία λαμβανομένη των δέ έφθων χράμβη, λάπαθον, γογγύλη, καὶ μαλλον εωλος. τὰ δὲ ἄγρια, καὶ τὰ ἀμὰ τῶν ἀμῶν καὶ τὰ έφθὰ τῶν έφθῶν, οὐ χείρω τὰ χειμερινά των θερινών έστιν. άρμόττει δὲ καὶ τὰ σκόροδα καὶ τὰ 10 χρόμμυα χαὶ δ τάριχος χαὶ τὰ ἔτνη χαὶ ή φαχή μάλιστα ταύτην τήν ώραν, καὶ τῶν ἄλλων όψων μάλιστα τὰ ὁπτὰ τῶν ἐφθῶν, καὶ δλως τὰ ξηρότερα τῶν ύγροτέρων χειμερινόν δὲ (καὶ) τὸ κάρδαμον καὶ τὸ σίνηπι μαλλόν έστιν. πίνειν δὲ ἐν μὲν τῷ δείπνω οίνον μέλανα, λεπτόν, ήσυχη μαλακόν, μη νέον, κιρνάμενον μικρόν 15 ακρατέστερον. άρμόττει δὲ ταύτην τὴν ὥραν ἀμύγδαλα πεφρυγμένα, μύρτα, βάλανοι όπτοί, κάρυα πλατέα καὶ έφθά καὶ όπτά.

δν μέν οὖν τρόπον δεῖ ζῆν τοῦ θέρους καὶ τοῦ χειμῶνος, ἐπὶ πλεῖον εἴρηται· τοῦ δὲ ἔαρος καὶ τοῦ φθινοπώρου δῆλον, ὡς μέση δίαιτα τῶν εἰρημένων μάλιστα άρμόττει. φυλάττεσθαι δὲ ἀεὶ δεῖ τὰ τε ἀἡθη καὶ τὰ ἰσχυρὰ καὶ δύσπεπτα τῶν βρωμάτων καὶ τὰ πολλὰ λίαν· παρὰ γὰρ τὸ πλῆθος οὐχ ἤττον ἢ παρὰ τὰς μοχθη-

^{3) [}Hipp.] περί διαίτης a. a. O. 594: άρτοσιτίη δὲ μᾶλλον (sc. χρησθαί).

^{4) [}Hipp.] a. a. O.: τοτσι δὲ διαιτήμασι χρῆσθαι τοτσι ξηραντικοτσι καὶ θερμαντικοτσι καὶ συγκομιστοτσι καὶ ἀκρήτοισιν . . . καὶ τοτσιν ὀπτοτσι τῶν ὄψων μᾶλλον ἢ ἐφθοτσι καὶ τοτσι πόμασι μέλασιν, ἀκρητεστέροισι καὶ ἐλάσσοσι, λαχάνοισι ὡς ἤκιστα, πλὴν τοτσι θερμαντικοτσι καὶ ξηροτσι καὶ χυλοτσι καὶ ἐοφήμασιν ὡς ἤκιστα. Vgl. Fredrich a. a. O. 197. Athen. a. a. O. 185: λαχάνοις δὲ ἤκιστα χρηστέον καὶ τούτων τοτς θερμαντικωτέροις.

⁷⁾ Vgl. frg. 121.

⁸⁾ γογγύλη Kohlrübe, sonst γογγυλίς, sicher für Diokles bezeugt durch frg. 125. Dioskurides nennt sie ebenso.

¹²⁾ Athen. a. a. 0. 184: καὶ τροφαϊς χρηστέον ξηραντικωτέραις.

^{13) [}Hipp.] a. a. O.: καὶ τοτσι πόμασι μέλασιν, ἀκοητεστέροισι καὶ ἐλάσσοσι. - Athen a. a. O. 183.

¹⁶⁾ Vgl. frg. 126. Die Mandeln sind nach Diokles θερμαντικά. βάλανοι

sind die Διδε βάλανοι Haselnüsse, κάρνα πλατέα die Kastanien.

^{19) [}Hipp.] Aph. II 51-(IV 484): το κατά πολύ καὶ έξαπίνης κενοῦν ἡ πληφοῦν ἡ θερμαίνειν ἡ ψύχειν ἡ ἄλλως όκωσοῦν το σῶμα κινεῖν σφαλερόν, καὶ πᾶν το πολύ τῷ φύσει πολέμιον· το δὲ κατ' όλίγον ἀσφαλὲς καὶ ἄλλως, ἡν τις έξ έτέρον έφ' ἔτερον μεταβαίνη. Vgl. [Hipp.] περὶ φυσῶν c.7 (VI 98). Plat. Rep. III p. 405 CD.

^{20) [}Hipp.] περί διαίτ. όξ. c. 36 (125 K. II 298 L): εὐφόρως μὲν φέρουσι τὰ βρώματα, ἃ εἰθίδαται, ἢν καὶ μὴ ἀγαθὰ ἢ φύσει· ώσαὐτως δὲ καὶ τὰ ποτά· δυσφόρως δὲ φέρουσι τὰ βρώματα, ἃ μὴ εἰθίδαται κῆν μὴ κακὰ ἦ· ώσαὐτως δὲ καὶ τὰ ποτά.

ρίας ένίστε των έσθιομένων ένοχληθείη μαλλον άν τις. μή προχείρως δὲ πίνειν ἄηθες ὕδως· μοχθηρον γὰς καὶ ἐπισφαλές ἐστιν· άλλα μετα μέλιτος ή οΐνου ή όξους ή άλφίτων και άλων. ψυχρον δὲ ἰσχυρῶς ὕδωρ καὶ πάμπολυ πόμα άθροῦν πίνειν, κινδυνῶδές έστι, καὶ μάλιστα τοῖς πεπονηκόσι καὶ ήλιουμένοις ἔτι θερμοῖς 5 οδσιν· μέγιστον δὲ πρὸς ύγίειαν ἐστι τὸ μηδὲν κρεῖττον γίγνεσθαι της του σώματος φύσεως. ἄμα δὲ ταῖς ώραις μεταβαλλούσαις χαὶ τὴν ἄλλην διαγωγήν μεταβάλλειν, κατά μικρόν είς τοὐναντίον άπονεύοντα και μή μεγάλην έξαπίνης ποιούντα μεταβολήν. άφροδισίοις δὲ γρησθαι πολλοῖς μὲν καὶ συνεχέσιν οὐ δεῖ μάλιστα δὲ 10 άρμόττει τοῖς ψυχροῖς καὶ ύγροῖς καὶ μελαγχολικοῖς καὶ φυσώδεσιν' ήχιστα δὲ χατὰ φύσιν μέν έστι τοῖς ίσχνοῖς χαὶ ἀπλεύροις καὶ ἄσαρκα τὰ περὶ τὰ ἰσχία καὶ τὴν ὀσφύν ἔχουσιν· κατὰ δὲ τὰς ήλικίας τοῖς ἐκ παίδων είς τὴν τῶν μειρακίων ήλικίαν μεταβαίνουσι και τοῖς πρεσβύταις. κακούται δὲ μάλιστα τοῦ σώματος 15 τοῖς πλεονάζουσιν ἀκαίρως τὰ περί τὴν κύστιν καὶ νεφρούς καὶ πνεύμονα και δφθαλμούς και τὰ περί τὸν νωτιαίον μυελόν ήκιστα δὲ ἐνοχλεῖ καὶ πλεῖστον χρόνον ή δύναμις πρὸς ταῦτα διαμένει τοῖς μή ἄλλως ἀφυέσι πρὸς τὴν τοιαύτην πρᾶξιν ἐνεργοῦσί τε άεὶ μετρίως καὶ μή λίαν πλεονάζουσι, τροφή δὲ χρηστή καὶ δα- 20 ψιλεί χρωμένοις. έμείν δὲ ἀπὸ σίτου τοῖς εὐτάχτως ζῶσι καὶ ἔτι τοῖς σώμασι πονεῖν είθισμένοις οὐδέποτε βέλτιόν ἐστιν' ἰχανῶς γάρ ή φύσις τοῖς τε τῶν σιτίων καὶ ποτῶν περιττώμασι καὶ τοῖς χατά φύσιν άπό τοῦ σώματος άποχρινομένοις έξαγωγάς πεποίηχεν, ώστε μηδέν έμέτου δεῖσθαι. 25

7) [Hipp.] περί δ. a. a. O. 600, 15: έν έκάστη δὲ τῆ ῶρη ἔκαστα τῶν διαιτημάτων μεθιστάναι (sc. χρή) κατὰ μικρόν. Xen. Cyr. VI 2, 29.

9) [Hipp.] περί χυμών c. 15 (V 496): αί μεταβολαί μάλιστα τίκτουσι νοσήματα καὶ αί μέγισται μάλιστα καὶ έν τῆσι ἄρησι αὶ μεγάλαι μεταλλαγαὶ καὶ έν τοτσι ἄλλοισι· αὶ δ' ἐκ προσαγωγῆς γίνονται, αὶ ὧραι αδται ἀσφαλέσταται, ῶσπερ καὶ δίαιται καὶ ψῦχος καὶ θάλπος μάλιστα ἐκ προσαγωγῆς. Plat. Legg. VII 797 E.

17) Aristoteles frg. 285, 3 (221, 2R), de gen. an. II 747 a 13.

¹¹⁾ Rufus περὶ διαίτης bei Orib. I 541: διὸ καὶ τῶν μελαγχολικῶν, ὧς τι καὶ ἔτερον, ἴαμα ἐπιτηδειότατον μίσγεσθαι. Hipp. epid. V 15 (V 320): λαγνείη τῶν ἀπὸ φλέγματος (kalt — feucht) νούσων ἀφέλιμον. Ruf. a. a. O. 542: φύσεις δὲ ἐπιτήδειοι πρὸς ἀφροδίσια αἱ θερμότεραι καὶ ὑγρότεραι δίαιτά γε μὴν καὶ ὡρα ἔτονς ἡ θερμοτέρα καὶ ὑγροτέρα καὶ ἡλικία ὡσαύτως ὡρα μὲν τὸ ἔαρ, ἡλικία δὲ ἡ τοῦ νεανίσκου . . ἤκιστα δὲ (sc. εἰς λαγνείαν εῦφορος) δίαιτα μὲν ἡ ξηραίνουσα καὶ ψύχουσα, ἡλικία δὲ ἡ τοῦ γέροντος. Vgl. [Hipp.] περὶ δ. II 58 (VI 572).

²¹⁾ Plut. de sanit. praec. c. 22: έμέτους δὲ καὶ κοιλίας καθάρσεις ύπο φαρμάκων, μιαρὰ παραμύθια πλησμονής, ἄνευ μεγάλης ἀνάγκης οὐ κινητέον . . . ἴδιον δὲ τῷ μὲν ἐμέτῷ κακὸν πρόσεστι, τὸ τὴν ἀπληστίαν αὕξειν τε καὶ τρέφειν. γίνονται γὰρ αὶ πείναι, καθάπερ τὰ κοπτόμενα ρείθρα, τραγείαι καὶ ταραγώδεις

δθεν ήδοναὶ μὲν όξεται καὶ ἀτελεῖς καὶ πολύν ἔχουσαι σφυγμόν καὶ οΙστρον ἐν ταῖς ἀπολαύσεσι λαμβάνουσιν αὐτούς, διατάσεις δὲ καὶ πληγαὶ (?) πόρων καὶ πνευμάτων ἐναποθλίψεις διαδέχονται, μὴ περιμένουσαι τὰς κατὰ φύσιν ἐξαγωγάς, ἀλλ' ἐπιπολάζουσαι τοὶς σώμασιν, ὅσπερ ὑπεράντλοις σκάφεσι, φορτίων ἐκβολῆς, οὐ περιττωμάτων δεομένοις. Vgl. frg. 139. περὶ δ. Π 59 (VI 572). περὶ δ. ύγ. c. 5 (VI 78). Plat. Tim. 89 A: τρίτον δὲ εἶδος κινήσεως σφόδρα ποτὲ ἀναγκαζομένω χρήσιμον, ἄλλως δὲ οὐδαμῶς τῷ νοῦν ἔχοντι προσδεκτέον, τὸ τῆς φαρμακευτικῆς καθάρσεως γιγνόμενον ἰατρικόν . . . διὸ παιδαγωγεῖν δεῖ διαίταις πάντα τὰ τοιαῦτα, καθ' δσον ὰν ἢ τω σχολή, ἀλλ' οὐ φαρμακεύοντα κακὸν δύσκολον ἐρεθιστέον.

142.

Orib. V 228: δδοιπορούσι δίαιτα έχ των Διοκλέους.

πρός τάς πορείας δάστα ἄν τις ἀπαλλάττοι λαπαρός ών καί μή συντόνως πορευόμενος, έτι δὲ τοῦ μὲν θέρους ταινία μαλακή πλάτος έξ ή έπτα δακτύλων έχούση, μήκος δὲ μή έλαττον πέντε 5 πηχών κατειλημένος την δσφύν άχρι των λαγόνων. καὶ ή βακτηρία δὲ χρήσιμος γίγνεται παρά τὰς πορείας έν μεν γὰρ τοῖς κατάντεσι προβαλλόμενος ίσχει τὸ σῶμα προπετές γιγνόμενον καθάπερ τις ποντός έν δὲ τοῖς ἀνάντεσιν ἐπερειδόμενος, ὁᾶον ἄν ποιήσειε την είς το πρόσαντες κίνησιν τοῦ σώματος, έτι δὲ ήττον 10 ἄν σφάλλοιτό τις τρισίν ἐπερειδόμενος ἢ δυοῖν. διαναπαύσεως μέν οδν γιγνομένης της πορείας, άλειμμα καὶ σμικρά σίτου προσφορά των θερινών τινος και πόμα μέτριον άρμόττει ταύτην την ώραν, καὶ μετά τὸ ἄριστον ἀνάπαυσις πρὸ τοῦ προέρχεσθαι' συνείρειν δὲ ἀναγχαζομένφ καὶ διψῶντι λεπτὸν ἄλφιτον ἐπὶ ὕδατι 15 μετά άλος μετρίου πίνειν. τὰ δὲ καύματα καὶ τοὺς ήλίους εὐλαβεῖσθαι δεῖ μηδὲν γυμνὸν ήλιούμενον τοῦ σώματος, άλλὰ σχεπασάμενον, δπως ίδίη καὶ μή σκληρύνηται ξηραινόμενον παρά τήν πορείαν ούτω γάρ αν δ τε κόπος ήττων συμβαίνοι, καὶ τῶν προειοημένων παθών οὐδὲν ἄν γένοιτο δμοίως. τοῦ δὲ χειμώνος 20 ψύχους όντος πρό τῆς πορείας λαπαχθέντα καὶ άλειψάμενον σιτίων των χειμερινών πολύ τι καλ πόμα μικρον άρμόττει λαβείν, καὶ είλίξασθαι ταινία μακροτέρα, μή μόνον την όσφύν, άλλά καὶ την φάχιν και τὸ στηθος εὖ και καλώς. διαναπαυόμενον δὲ ἐν τῆ τοιαύτη πορεία, γιγνομένου ψύχους ίχανου, μήτε άλείφεσθαι 25 μήτε σιτίον μήτε πόμα λαμβάνειν βέλτιον έστι, μηδὲ ἄλλην όπωσοῦν παρηγορίαν, εί μη μέλλοι τις αὐτοῦ καταμένειν. μετά δὲ τάς πορείας τάς μαχράς χαὶ τοὺς ἄλλους πόνους τοὺς ἰσχυρούς, κάν μή κοπιά τις, δεί θεραπεύειν αύτὸν καθάπερ τοὺς κοπιώντας ήττον γάρ αν ούτως άποβαίνοι τι δυσχερές.

¹⁾ Vgl. Orib. synopsis V 31 (VI 69 D). Paul. Aeg. I 55 (aus Oribasius).

⁸⁾ φαρον αν ποιήσαι ed. φαρον ποιεί Paul. Aeg.

- 15) Hipp. περὶ ἀέρων c. 8 (44 K): καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων ἄγει (sc. ὁ ἢλιος) τὸ λεπτότατον τῆς ἰκμάδος καὶ κουφότατον. τεκμήριον δὲ μέγιστον ὅταν (γὰρ) ἄνθρωπος ἐν ἡλιφ βαδίζη ἢ καθίζη ἱιμάτιον ἔχων, ὁκόσα μὲν τοῦ χρωτὸς ὁ ῆλιος ἐφορᾶ, οὐχ ἰδρψη ἄν ὁ γὰρ ῆλιος ἀναρπάζει τὸ προφαινόμενον τοῦ ἰδρῶτος. ὁκόσα δὲ ὑπὸ τοῦ ἰματίου ἐσκέπασται ἢ ὑπ' ἄλλου του, ἰδροῖ. ἐξάγεται μὲν γὰρ ὑπὸ τοῦ ἡλίου καὶ βιάζεται, σώζεται δὲ ὑπὸ τῆς σκέπης, ὅστε μὴ ἀφανίζεσθαι ὑπὸ τοῦ ἡλίου. Vgl. Ps. Arist. probl. I 52. II 9: διὰ τί τοῦ ἡλίου μᾶλλον θερμαίνοντος τοὺς γυμνοὺς ἢ τοὺς ἀμπεχομένους, ἰδροῦσι μᾶλλον οἱ ἀμπεχόμενοι; Theophr. de sudore 407, 27 (W). Vgl. Poschenrieder die naturw. Schriften des Arist. in ihrem Verhältnis zu den Schriften der hipp. Sammlung Bamb. Progr. (1887) 41.
 - 24) παρηγορία cod. corr. H. Schöne.
 - 25) αν δπωσούν όνπαρδε ή πυριών ed. άλλην τινά παρηγορίαν Paul. Aeg.

143.

Gal. V 879 (III 85 H): τούτους οὖν ἀποπέμψαντες (sc. τοὺς τοὺς ἀθλητὰς γυμνάζοντας) . . . τοὺς τῆς ὄντως γυμναστικῆς ἐπιστήμονας ἤδη καλῶμεν, Ἱπποκράτην τε καὶ Διοκλέα καὶ Πραξαγόραν καὶ Φυλότιμον Ἐρασίστρατόν τε καὶ Ἡρόφιλον ὅσοι τ' ἄλλοι τὴν ὅλην περὶ τὸ σῶμα τέχνην ἐξέμαθον.

144.

Gal. V 897 (III 99 H): αὐτοῦ δ' αὖ πάλιν τοῦ ύγιεινοῦ μέρους ἴσασι (sc. οἱ νῦν ἄπαντες ἰατροί) τὸ γυμναστιχόν, ὡς καὶ πρόσθεν ἐπιδέδεικται. καθάπερ οὖν Ἱπποκράτης καὶ Διοκλῆς καὶ Πραξαγόρας καὶ Φυλότιμος καὶ Ἡρόφιλος ὅλης τῆς περὶ τὸ σῶμα τέχνης ἐπιστήμονες ἦσαν, ὡς δηλοῖ τὰ συγγράμματα αὐτῶν, οὕτως αὖ πάλιν οἱ περὶ Θέωνα καὶ Τρύφωνα τὴν περὶ τοὺς ἀθλητὰς κακοτεχνίαν μετεχειρίσαντο κτλ.

145.

Ps. Diosc. περὶ ἰοβόλων 47: τὸ μέντοι εὔχρηστον εἰς τὰ ἔργα καὶ τὸ παρέχον τὰς τοῦ θεραπεύειν ἀφορμὰς οὕτ' ἀκατάληπτόν ἐστιν οὔτ' ἀναιτιολόγητον καὶ μᾶλλόν τις ὁρμώμενος ἀπ' αὐτοῦ, πίστιν καὶ παρρησίαν ἔχειν διεβεβαιώσατο περὶ τῆς καταλήψεως τῶν ἀδήλων διαφέρουσι γὰρ ταῖς αἰσθήσεσιν ἀπὸ τῶν ἰδίων διὰ 5 τὴν σμικρότητα, καταλήψεως δὲ ἐναργοῦς ἐξ ἀλλήλων τυγχάνουσιν ἱκανῶς δὲ ἐφώδευσε τοὺς τρόπους Διοκλῆς ἐν τῷ πρὸς Πλείσταρχον ὑπομνήματι, γράφων ταῦτα κατὰ λέξιν 'γνοίη δ' ἄν τις τοῦτο καὶ ἐπ' ἄλλων οὐκ όλίγων καὶ ἐπὶ τῶν ἐχιδνῶν καὶ σκορπίων καὶ ἐτέρων τοιούτων, ἀτενίσας [δὲ] ὡς ἄδηλα καὶ 10 μικρὰ τὸ γένος ὅντα μεγάλων αἴτια κινδύνων καὶ πόνων γίγνεται ὧν οὐδὲ ἰδεῖν ἔνια ģάδιον παρά τινα σμικρότητα καὶ ἰσχὺν ἀπολειπομένην αὐτοῖς [ἀπὸ] τῶν ἄλλων θηρίων. ὁπηλίκον γάρ τις νομίζοι ἀν τὸ μέγεθος ὅσον ἀπὸ τῆς πληγῆς τοῦ σκορπίου

15 καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων τῆ σαρκὶ λυμαινομένων, ὧν τὰ μέν ἐστι ποιοῦντα πόνον ἰσχυρόν, τὰ δὲ σήποντα, τὰ δὲ κτείνοντα συντόνως; ἢ τὸ διὰ τοῦ φαλαγγίου δήγματος ἐνιέμενον καὶ δλον τὸ σῶμα διαπονούμενον; οὐδὲ γὰρ ἄν διαγνῶναι τὸ μέγεθος αὐτῶν δύναιτό τις διὰ τὸ παντάπασιν είναι μικρόν.

13) τι νομίζειν ed. corr.

Vgl. Xenoph. Memor. I 3, 12: & Ἡράκλεις, ἔφη ὁ Ξενοφῶν, ὡς δεινήν τινα λέγεις δύναμιν τοῦ φιλήματος εἶναι. καὶ τοῦτο, ἔφη ὁ Σωκράτης, ϑανμάζεις; οὐκ οἶσθα, ἔφη, τὰ φαλάγγια οὐδ' ἡμιωβολιαῖα τὸ μέγεθος ὅντα προσαψάμενα μόνον τῷ στόματι ταῖς τε ὁδύναις ἐπιτρίβει τοὺς ἀνθρώπους καὶ τοῦ φρονεῖν ἐξίστησι; ναὶ μὰ Δί', ἔφη ὁ Ξενοφῶν· ἐνίησι γάρ τι τὰ φαλάγγια κατὰ τὸ δῆγμα. ὡ μῶρε, ἔφη ὁ Σωκράτης, τοὺς δὲ καλοὺς οὐκ οἴει φιλοῦντας ἐνιέναι τι, ὅ τι οὺ οὐχ ὁρᾶς;

146.

Themistius orat. XX 291 D: καὶ μήν δσοι τοὺς μὲν λόγους αὐτούς συνείροιέν τε καὶ ἀποστοματίζοιεν ίκανῶς τούς ύπὸ σοφίας παρηγγελμένους, των δὲ ἔργων ἀμελοῖεν ὑπὲρ ὧν οἱ λόγοι, τούτους δὲ αὐτοὺς τῷδέ τινι έοικέναι ἐπεδείκνυεν (sc. δ πατήρ τοῦ Θεμιστίου), οίον εί τις ύγιαίνειν τὸ σώμα αύτῷ ἐπιθυμῶν φάρμαχα μέν συνάγοι καὶ βοτάνας, δπόσαι ίκαναὶ τριβόμεναι καὶ μιγνύμεναι άλλήλαις βοηθείν τη του σώματος πονηρία καὶ σιδήρια δὲ ἰατρικά φιλοτίμως κατασκευάζοιτο, έχοι δὲ λέγειν καὶ δσα Ίπποκράτης δ Κώος καὶ όσα Ἐρασίστρατος καὶ όσα Διοκλής ἐν τοῖς συγγράμμασι παραγγέλλουσιν ύπερ ύγιείας όπότε δε αὐτῷ τὸ σῶμα εἰς άρρωστίαν έπενεχθείη και πάσης έκείνης άπολαύειν δέοιτο τής παρασκευής, δ δὲ τὰ φάρμακα μὲν καὶ τὰ σιδήρια χαίρειν εἴασε καὶ τὸν Ίπποκράτην, κατακλινείς δ' ἐπὶ στιβάδος ἐστρωμένης τάπησι και πορφύρα και τράπεζαν παραθέμενος Σικελικήν πίνει τε άδην και εὐωγεῖται, κόρης αὐτῷ τινος Κορινθίας ή παιδὸς Ίωνιχοῦ διαχονουμένων. οὖτε γὰρ τούτω πλέον τι εἶναι τῆς κτήσεως ένεχεν των φαρμάχων ούτε όστις τούς λόγους αὐτούς των φιλοσόφων άναλαβών και ίκανως έκμελετήσας μη θέλοι έργφ αὐτούς. έχβεβαιούσθαι οὐδὲ τούτω πλέον τι φιλοσοφίας μετείναι ή τώ πρόσθεν έχείνω ζατρικής.

10. ΑΡΧΙΔΑΜΟΣ.

147.

Gal. XI 471: ἄπαντα γὰς ἐπελθεῖν ἔγνωκα διὰ κεφαλαίων ὅσα τοῖς ἰατροῖς εἴρηται περὶ δυνάμεως ἐλαίου, πιθανῶς μὲν τῷ δο-

κείν, οὐ μήν άληθως γε. και πρώτον τὸ ὑπὸ Διοκλέους ἐν ᾿Αρχι δάμφ λελεγμένον, ώς σκληφύνεσθαι καὶ ἐπικαίεσθαι τὸ δέρμα τοῖς έν έλαίφ τριβομένοις ύπελάμβανεν δ 'Αρχίδαμος καὶ διὰ τοῦτο 5 την ξηροτριβίαν προύχρινε. συνεκπυρούσθαί τε γάρ, φησί, καὶ έπιχαίειν τὸ έλαιον ύπὸ τῆς τρίψεως θερμαινόμενον ἐνόμιζεν χαὶ κατά τούτο έξικμάζειν καὶ ξηραίνειν ίκανῶς, ὥσπερ τῶν ὀπτωμένων τὰ χριόμενα. καὶ γὰρ καὶ ταῦτα σκληρύνεσθαι μάλλον ή εί χωρίς έλαίου τις όπτήσειεν. αὐτήν δὲ ἴσως ἄμεινον ὅλην παρα- 10 γράψαι τοῦ Διοκλέους την δησιν. Εχει δὲ ὧδε. 'τὸ δὲ μετ' ἐλαίου τρίβειν ούχ δμοίως έδοχίμαζε (sc. Αρχίδαμος). πρώτον μέν γάρ άνωμαλον ώετο γίγνεσθαι την τοιαύτην τρίψιν παρά το τάς χείρας δλισθαίνειν καὶ μή δύνασθαι τῆς σαρκός δμοίως ἀντιλαμβάνεσθαι διά τὸ λίπος. Ετι δὲ καὶ σκληφύνεσθαι καὶ ἐπικαίεσθαι τὸ δέφμα 15 τοῖς οὖτω τριβομένοις ἔφη μᾶλλον ἢ τοῖς ξηροῖς. συνεκπυροῦσθαι γάρ και ἐπικαίειν τὸ έλαιον θερμαινόμενον ὑπὸ τῆς τρίψεως, καθάπερ των δπτωμένων τὰ χριόμενα των μή χριομένων, έκπυρουμένου τοῦ έλαίου, θερμαινόμενα καὶ έξικμαζόμενα λίαν σκληρύνεσθαι μαλλον. δμοίως δὲ καὶ τὰ ἐν τῷ ἐλαίφ έψόμενα κραῦρα καὶ κα- 20 πυρά γίγνεσθαι διά την αὐτην αἰτίαν. πρός δὲ τούτοις, ὥσπερ τὰ ξύλα και τὰ δέρματα και τὰ ἄλλα τὰ μετ' έλαίου τριβόμενα συνδιαδίδωσιν είσω τὸ έλαιον, οὕτως ῷετο καὶ τὰ σώματα. τούτου δὲ γιγνομένου πολλά τῶν είθισμένων διὰ τῆς σαρχός μετά τοῦ πνεύματος φείν και έξω διαπίπτειν αποστέγεσθαι, ώσπες και δια 25 των ήθμων και των οθονίων και έρίων και πάντων, δι' ων ήθεῖταί τι έγχεόμενον καὶ χριόμενον, οὐ δύνασθαι τὰ ύγρὰ φεῖν όμοίως. άπολαμβανομένης δὲ τῆς τοιαύτης ἐχχρίσεως τὰ μὲν παλιρροεῖν εἴσω (χαὶ) συμπληφοῦν ἀθφοιζόμενα τοὺς πόφους ἀλλήλοις πλεχόμενα καὶ ύπὸ τοῦ έλαίου περιλαμβανόμενα διὰ τὸ ἔχειν τι ίξωδες τὸ 30 έλαιον, ώσπες έπὶ τῶν ἄλλων φαίνεται τὸ λιπαρὸν τοὺς κονιοςτούς και τὰ κάρφη και τὰ ἄλλα τὰ τοιαῦτα συνθηρεύειν. ἐμφραττομένων δὲ τῶν πόρων ἀεὶ καὶ κατὰ μικρὸν ἀναγκαῖον εἶναι πολλὰ γείρον αποτελείσθαι των είθισμένων γίγνεσθαι κατά φύσιν. ύπελάμβανε δέ τι καὶ δηκτικόν έχειν αὐτό, παρ' δ καὶ τοὺς ὀφθαλ- 35 μούς δαχούειν και την φάρυγγα κέρχνειν και την κοιλίαν ξύειν και αίματώδεις ποιείν διαχωρήσεις πινόμενον. ἄνευ μέν οδν τρίψεως άλειφομένους οὐδὲν λυπεῖν ἀσθενεστέραν γὰρ είναι τὴν δῆξιν ή ώστε ποιείν τινα αίσθησιν. μετά δὲ τῆς τρίψεως εἰσδυόμενον είς την σάρχα κακουργείν μαλλον τη δήξει καθάπερ πολλά των 40 φαρμάχων ούτω μεν επιχρισθέντα ήττον ισχύειν, προσπιεζόμενα δὲ καὶ εἰσδυόμενα εἴσω μαλλον ἐνεργεῖν. καὶ δή καὶ ταῖς ἀκαλήφαις καὶ ἄλλοις πολλοῖς ήσυχῆ μὲν ψαύοντας οὐδὲν ἐνοχλεῖν, τύπτοντας δὲ καὶ προσπιέζοντας λυπεῖν. ἃ μὲν οὖν ὁ Διοκλῆς ἐν 45 ἀρχιδάμφ λέγει ταῦτ ἔστιν. Vgl. 477. 481. 491. 509.

1) Vgl. V. Rose A. P. 229ff. Vgl. S. 67.

- 6) Ps. Arist. probl. 37,5 (966 b 1): διὰ τί αὶ ξηροτριβίαι στερεὰν τὴν σάρκα παρασκευάζουσιν; ἢ ὅτι διὰ τὴν τρτψιν τῆς θερμασίας ἐπιγινομένης τὸ ὑγρὸν καταναλίσκεται. πρὸς δὲ τούτοις ἡ σὰρξ τριβομένη πυκνοῦται ἄπαντα δὲ ὅσα πλείονος τρίψεως τυγχάνει πυκνοῦται καὶ στερεὰ γίνεται. θεωρῆσαι δὲ τὸ τοιοῦτον ἔστιν ἔπὶ πολλῶν τὸ γὰρ σταῖς ἡ πηλὸς ἡ ἄλλο τι τῶν τοιούτων, ἐὰν μὲν ὕδωρ ἐπιχέας ἔλκης, ὑγρὰ καὶ κλυδῶντα διαμένει, ἐὰν δὲ πλείω τρίψιν προσάγης, πυκνοῦταί τε καὶ στερεοῦται ταχέως καὶ γλίσχρα γίνεται. Ruf. bei Orib. III 90: αὶ δὲ ξηραὶ τρίψεις ἔχουσι μέν τι λυσιτελές καὶ γὰρ θερμαίνουσι καὶ τὴν περισσὴν ὑγρότητα ἀναλίσκουσιν, ὅποπτοι δέ εἰσι, μὴ ἄρα τὴν σάρκα πλέον τοῦ καιροῦ σκληρώσωσιν, ἀλλὰ χεροὶ μετὰ ἐλαίου προανατρίβεσθαι καὶ τοις ὁθονίοις ὡς μαλακωτάτοις, μέχρι τὸ δέρμα ὑπέρυθρον γένηται πλείους γοῦν καὶ αίδε αὶ τρίψεις καὶ αὶ μετὰ ἐλαίου κάτω γινέσθωσαν, ὅπως κάτω ῥέπη τὸ ὑγρόν ταύτη γὰρ κατὰ φύσιν αὐτοῖς ἡ ἔξοδος. τὰς δὲ λιπαρωτέρας τρίψεις ὑστέρας προσάγειν λύουσι γὰρ παντὸς μᾶλλον τοὺς τῶν γυμνασίων κόπους.
- 11) Diokles bei Orib. III 172: τρίβεσθαι δὲ βέλτιον ἐστι τον τρίψεως δεόμενον μήτε κεχρισμένον πολύ μήτε ξηρόν παντελώς, ἀλλὰ ὑπαλειψάμενον καὶ τριψάμενον ὁμαλώς, ἔπειτα περιξυσάμενον λουτρῷ ἀρμόττοντι χρήσασθαι, τοὺς δὲ ἀσθενείς καὶ σφόδρα πρεσβύτας ἀλείφεσθαι μὲν λιπαρώς καὶ ὁμαλώς. Diokles bei Orib. III 169: βέλτιον ἐστιν ἤδη τρίβεσθαι τὸ σῶμα πᾶν (bevor man an die Tagesarbeit geht) μετὰ ἐλαίον μικροῦ, τοῦ μὲν θέρους ὕδατος μιγνυμένου, τοῦ δὲ χειμῶνος ὡς ἔχει, χρόνον μὴ ὀλίγον, καὶ μαλακώς δὲ καὶ ὁμαλώς κτλ.
- 23) Ps. Arist. probl. 37, 3 (966 a 7): ή δὲ τρίψις εὔπνουν καὶ άραιὰν ποιεί τὴν σάρκα καὶ κωλύει συστάσεις γίνεσθαι κατὰ τὸ σῶμα τῆς τε γὰρ τροφῆς δεκτικώτερα καὶ τῶν ἐκκρίσεων προετικώτερα γίνεται, ὅτι οὐ δεί πυκνοῦν τὴν σάρκα πρὸς ὑγίειαν, ἀλλ' ἀραιοῦν . . . τὸ μὲν γὰρ μένον (sc. ἐν τῷ σώματι) σήπεται, ὅσπερ καὶ ΰδωρ τὸ μὴ κινούμενον σηπόμενον δὲ νόσον ποιεί τὸ δὲ ἐκκρινόμενον πρὸ τοῦ διαφθαρῆναι χωρίζεται. τοῦτο οὖν πυκνουμένης μὲν τῆς σαρκὸς οὐ γίνεται (ώσπερεὶ γὰρ ἐμφράττονται οἱ πόροι), ἀραιουμένης δὲ συμβαίνει.

29) zai add. Kalbfleisch.

36) Alex. Aph. probl. I 125 (Ideler I 43, 23:) τοιαύτην (sc. βραγχώδη) ἴοθι καὶ τὴν τῶν τράγων τραχείαν ἀρτηρίαν καὶ τὸν λάρυγγα δι' ὑγρότητα πλείστην καὶ τοὺς ἔλαιον πλείον πίνοντας.

148.

Gal. XI 507: ἐναργὲς δήπου καὶ σαφὲς πᾶσίν ἐστιν ὡς ἡ μετ' ἐλαίου τρῖψις ἀκοπωτέρα γε πολὺ τῆς ξηρᾶς ἐστιν καὶ μαλάττει τὰ σώματα, συνέχουσα καὶ ἀποστέγουσα μᾶλλον, δσον ἀπορρεῖν πέφυκεν ἡμῶν ἐκτὸς οὐ διαφοροῦσα καὶ ξηραίνουσα. τοῦτο δὲ καὶ ὁ Διοκλῆς αὐτὸς ὡμολόγησεν ἐμπλαστικόν τε τῶν πόρων τοὔλαιον ἀποφηνάμενος εἶναι καὶ τῶν ἀπορρεόντων ἐφεκτικὸν καὶ βυρσῶν μαλακτικόν.

11. PIZOTOMIKON.

149.

Schol. Nic. Ther. 647: τον έφινον Διοκλής έν τῷ φίζοτομικῷ φησιν είναι ὅμοιον ἀκίμφ. βοηθεῖ δὲ πρὸς τὰ θηρία. φύεται δὲ πρὸς ποταμοὺς καὶ κρήνας καὶ τόπους εὐηλίους.

1) Ἐτεοκλής cod. Διοκλής Aldina.

Vgl. Diose. IV 29, 527: ἔρινος φύεται παρὰ ποταμοῖς καὶ κρήναις· φύλλα ἔχει ἀκίμφ ὅμοια, μικρότερα δὲ καὶ ἐπεσχισμένα ἐκ τῶν ἄνωθεν μερῶν κτλ. Plin. n. h. XXIII 131 (aus Niger): herbam quoque Graeci erinon vocant, reddendam in hoc loco propter gentilitatem. palmum alta est, cauliculis quinis fere, ocimi similitudine . . . folia resistunt venenis. Nic. Ther. 645. M. Wellmann das älteste Kräuterbuch der Griechen 23f.

150.

Schol. Nic. Ther. 628: φησὶν Διοκλῆς τήν κονίλην ὑφ' ὧν μὲν Ἡράκλειον καλεῖσθαι [καὶ] ὀρίγανον, ὑφ' ὧν δὲ ἀγρίαν ὀρίγανον καὶ πάνακες.

Vgl. Nic. Ther. 626: πανάκτειόν τε κονίλην, ήν τε και Ήράκλειον δρίγανον ἄμφις ἔπουσι (aus Apollodor-Diokles). Diosc. III 49, 399: καλοῦσί τινες πάνακες καὶ τὴν ἀγρίαν δρίγανον, οἱ δὲ κονίλην, περὶ ής εἴρηται ἐν τοῖς περὶ δριγάνου. III 31: ἡ δὲ ἀγριορίγανος, ῆν πάνακες Ἡράκλειον (so Oribasius), οἱ δὲ κονίλην καλοῦσιν, ὧν ἔστι καὶ Νίκανδρος ὁ Κολοφώνιος. Theophr. h. pl. IX 11, 1.

151.

Erot. s. v. ἐκτόμου (72, 17 Kl.) · Διοκλής φησιν οὕτω καλεῖσθαι τὸν μέλανα ἐλλέβορον.

Vgl. [Hipp.] περί γυν. φύσ. 109 (VII 426). γυναικεία I 78 (VIII 188). Gal. gl. hipp. XIX 96: ἐκτόμου ἐλλεβόρου μέλανος. Hes. s. v. ἔκτομου ἐλλέβορος καὶ ἄτμητος λιβανωτός. Theophr. h. pl. IX 10, 4: καλοῦσι δὲ τὸν μέλανά τινες ἔκτομον Μελαμπόδιον, ώς ἐκείνου (sc. Μελάμποδος) πρῶτον τεμόντος καὶ ἀνευρόντος. Diosc. IV 149, 630: ἐλλέβορος οι δὲ Μελαμπόδιον, οι δὲ ἔκτομον, οι δὲ πολύρριζον καλοῦσι. Vgl. Plin. XXV 47. Ruf. bei Orib. II 108. Nach Pamphilos (cod. Const. Diosk. fol. 114 r. N fol. 72) ist ἔκτομον ein anderer Name des ἐλλέβορος λευκός. Vgl. Dierbach die Arzneimittel des Hippokrates 116.

152.

Erot. s. v. σησαμοειδές (120, 6 Kl.) · Διοκλής οὖτω φησὶ καλεῖσθαι τὸν ἐν ἀντικύρα ἐλλέβορον, ἔτεροι δὲ πόαν τινὰ ἐτέραν.

Vgl. [Hipp.] περί διαίτης όξ. (νόθα)c. 60 (176 H). Diosc. IV 149, 630: καὶ έν αὐτᾳ (sc. ἐλλεβόρφ μέλανι) καρπός κνήκφ παραπλήσιος, δν καὶ αὐτὸν καλοῦσι:

οὶ ἐν ἀντικύρα σησαμοειδη. Ruf. bei Orib. II 109: τὸ δὲ σπέρμα αὐτοῦ ἐστι μὲν οἶον κνηκος καλεῖται δὲ καὶ τοῦτο σησαμοειδές. Strabo IX 418. Theophr. h. pl. IX 9, 2: ὁ δὲ ἐλλέβορος ἐπὶ ταὐτὰ τῆ τε ῥίζη καὶ τῷ καρπῷ χρήσιμος, εἴπερ οἱ ἐν ἀντικύρα καθάπερ φασὶ τῷ καρπῷ καθαίρουσιν ἔχει δὲ σησαμώδη τοῦτον.

12. ΠΕΡΙ ΛΑΧΑΝΩΝ.

153.

Gal. XIX 89: βούπρηστις· τὸ [τε] ζῷον τὸ τῆ κανθαρίδι παραπλήσιον· ἔστι δὲ καί τι λάχανον ἄγριον, οδ μέμνηται Διοκλῆς ἔν τε τῷ πρώτφ τῶν Ύγιεινῶν καὶ ἐν τῷ περὶ λαχάνων. Vgl. frg. 123.

154.

Gal. XVIII A 712: τῆς βοτάνης δὲ τῆς πολυοφθάλμου καλουμένης, ἥτις καὶ βοὸς ὀφθαλμὸς ὀνομάζεται, τῷ φύλλῳ χρῆσθαι
κελεύει (sc. ὁ Ἱπποκράτης) παραπλησίως, ὡς ἔμπροσθεν ἔχρῆτο
τῷ τοῦ βηχίου, τὴν αὐτὴν ἔχοντι καὶ τούτῳ δύναμιν. μέμνηται
δ δὲ ταύτης τῆς βοτάνης καὶ Διοκλῆς ἐν τῷ περὶ λαχάνων.

3) Vgl. Hipp. περί ἄρθρων c. 67 (IV 278). Dierbach a. a. O. 185.

155.

Plinius hist. nat. XX 255: Diocles et aliud hippomarathi genus tradidit longo et angusto folio, semine coriandri.

Diosc. III 75, 419: καλετται καὶ ετερον ἰππομάραθρον, φύλλα έχον μικρά, στενά, προμήκη καρπόν δὲ στρογγύλον πρός τον τοῦ κορίου, δριμύν, εὐώδη, θερμαντικόν. Vgl. M. Wellmann das älteste Kräuterbuch der Griechen 24f.

156.

Plinius hist. nat. XX 19: Democritus in totum ea (sc. rapa, γογγύ-λας) abdicavit in cibis propter inflationes, Diocles magnis laudibus tulit, etiam venerem stimulari ab iis professus, item Dionysius, magisque si eruca condirentur; tosta quoque articulorum dolori cum adipe prodesse (Quelle Julius Bassus).

Garg. Mart. c. 35 (173R aus Plinius): rapa Democritus tamquam contraria corpori damnat. putat enim ex is inflationes stomachi excitari. contra Diocles itemque Dionysius etiam necessaria existimant propter eas virtutes, quae subiectae sunt. antidotum repraesentant cum ex oleo et vino trita sumuntur. venerem stimulant, eo validius si cum eruca condiantur. Diokles nannte die Rübe γογγύλη (frg. 125. 141), die attische Benennung ist γογγύλις (Theophr. h. pl. VII

4, 3). Der Name γογγύλη ist in der pharmakologischen Litteratur der gebräuchliche, so bei Krateuas (C fol. 88 v: γογγύλη όμοιως οι δὲ γογγύλιδα κτλ.) und Diosc. II 134: γογγύλης ἡ ὁίζα ἐφθή τρόφιμος, πνευματωτική, σαρκός πλαδαρᾶς γεννητική, ἀφροδισίων παρορμητική. Vgl. [Hipp.] περί διαίτης II 54 (VI 560).

157.

Plinius hist. nat. XX 34: siser erraticum (σίσαρον) sativo simile est et effectu: stomachum excitat, fastidium absterget ex aceto laserpiciato sumptum aut ex pipere et mulso vel ex garo. urinam ciet, ut Ophion credit, et venerem. in eadem sententia est et Diocles; praeterea cordi convenire convalescentium aut post multas vomitiones perquam utile. Vgl. frg. 122.

Diose. Η 139 (257): σίσαρον γνώριμον, οδ ή όίζα έφθή εδστομος, εὐστόμαχος, οὐρητική, δρέξεως προκλητική.

158.

Plinius hist. nat. XXIV 185: Diocles difficile parientibus semen eius (sc. faeni Graeci, τήλεως) dedit acetabuli mensura tritum in novem cyathis sapae, ut tertias partes biberent, dein calida lavarentur, et in balineo sudantibus dimidium ex relicto iterum dedit, mox a balineo relicum, pro summo auxilio. farinam faeni cum hordeo aut lini semine decoctam aqua mulsa contra vulvae cruciatus subiecit idem inposuitque imo ventri. lepras, lentigines sulpuris pari portione mixta farinae curavit, nitro ante praeparata cute, saepius die inlinens perunguique prohibens. Vgl. Diosc. II 124 (243). Sor. gyn. II 28, 323.

159.

Plinius hist. nat. XXII 71: Diocles ad podagras utroque modo, cocta crudaque (sc. radice asphodeli) usus est, ad perniones decocta ex oleo; dedit et suffusis felle in vino et hydropicis.

Diosc. II 199, 313: έψηθεν δε έλαιον έν κεκοιλωμέναις ταϊς όζζαις έπὶ πυρός ήλκωμένας χιμέτλας καὶ πυρίκαυστα ύπαλειφόμενον ἀφελεζ. Gal. VI 652: διὰ καὶ τὸν ἀσπάραγον αὐτοῦ (sc. τοῦ ἀσφοδέλου) τοῖς ἐκτεριώδεσι διδόασί τινες, ὡς μέγιστον ἔαμα. [Hipp.] περὶ νούσων II 38 (VII 54L): διδόναι πίνειν νήστει (sc. ἐκτεριώδει) τοῦ ἀσφοδέλου τὰς ὁίζας, ἀποκαθαίρων, έψῶν ἐν οἶνφ δσον πέντε ὁίζας, καὶ σέλινα συμμίζας δσον χεῖρα πλήρεα τῶν φύλλων.

160.

Plinius hist. nat. XXI 180: quin et alterum genus (sc. strychni), quod halicacabon vocant, soporiferum est atque etiam opio velo-Wellmann, Fragmente I. cius ad mortem, ab aliis morion, ab aliis moly appellatum, laudatum vero a Diocle et Euenore, a Timaristo quidem etiam carmine.

Theophr. h. pl. IX 11, 6. Diosc. IV 72, 566.

161.

Plinius hist. nat. XX 219: addidere Dionysius et Diocles plurimos gigni ex eo (sc. atriplice, ἀνδραφάξει) morbos nec nisi mutata saepe aqua coquendum, stomacho contrarium esse, lentigines et papulas gignere. Vgl. [Hipp.] περὶ διαίτης II 54 (VI 560).

162.

Plinius hist. nat. XX 139: Diocles et cardiacis inponit (sc. rutam, πήγανον) ex aceto et melle cum farina hordeacia et contra ileum decocta farina in oleo velleribus collecta. Vgl. frg. 87.

163.

Plinius hist. nat. XX 106: Diocles hebetari oculos ab his (sc. bulbis, βολβοῖς) putat. elixos assis minus utiles esse adicit et difficile concoqui ex vi unius cuiusque naturae.

164.

Plinius hist. nat. XX 52: suspiriosis coctum (sc. alium, σχόροδον), aliqui crudum id dedere; Diocles hydropicis cum centaurio aut in fico duplici ad evacuandam alvum, quod efficacius praestat viride cum coriandro in mero potum . . . antiqui et insanientibus dabant crudum, Diocles phreneticis elixum.

Garg. Mart. c. 18 (151, 3 R): Diocles hydropicis cum centaureo miscuit. idem freneticis elixum dedit. Diosc. II 181, 292: χρήσιμον δὲ καὶ ύδρωπιῶσίν ἐστιν. Diokles bei Cael. Aur. m. chr. III 8, 141: item . . . olera radices, allium, origanum rutam, satureiam, vinum album et non aquatum et ferarum carnem (hydropicis danda esse scribit). Der Verf. von περὶ νούσων II c. 71 (VII 108) verwarf den Gebrauch von Knoblauch bei der Wassersucht. Dieuches bei Orib. II 262: εὐλντωτέραν δὲ ποιεῖ τὴν κοιλίαν σκόροδα ἐφθὰ ἐν μελικράτφ. [Hipp.] περὶ παθῶν c. 54 (VI 264): λαχάνων σκόροδα καὶ ἐφθὰ καὶ ὀπτὰ καὶ διουρητικὰ καὶ ὑποχωρητικὰ καὶ πρὸς τὰ γυναικεῖα ξύμφορα. [Hipp.] περὶ διαίτης II 54 (VI 556).

165.

Plinius hist. nat. XXIII 27: est ergo et nigra (sc. vitis, ἄμπελος μέλαινα), quam proprie bryoniam vocant, alii Chironiam, alii

gynaecanthen aut aproniam, similem priori, praeterquam colore; huius enim nigrum esse diximus. asparagos eius Diocles praetulit veris asparagis in cibo urinae ciendae lienique minuendo.

Diosc. IV 182, 676: καὶ ταύτης (sc. ἀμπέλου μελαίνης) οἱ καυλοὶ κατὰ τὴν πρώτην ἐκβλάστησιν λαχανεύονται εἰσὶ δὲ καὶ οὐρητικοί, καταμηνίων κινητικοί, τηκτικοὶ σπληνός. Vgl. M. Wellmann das älteste Kräuterbuch der Griechen 27 ff. Diokles nannte die ἄμπελος χειρώνειος auch ἀμπελίς. Vgl. frg. 140. Zopyros bei Orib. II 588: ἀμπέλου μελαίνης τῆς χειρωνείου, ἀρχεζώστριδος οἱ δὲ ἀμπελίδα, οἱ δὲ μαδόνην καλοῦσιν.

166.

Theophr. περὶ λίθων c. 5 (344 W): ἔλχει γὰρ (sc. τὸ λυγγούριον) ὥσπερ τὸ ἤλεχτρον, οἱ δέ φασιν οὐ μόνον κάρφη καὶ ξύλον, ἀλλὰ καὶ χαλκὸν καὶ σίδηρον, ἐὰν ἢ λεπτός, ὥσπερ καὶ Διοκλῆς ἔλεγεν.

Plinius hist. nat. XXXVII 52: esse autem (sc. lyncurio) qualem in sucinis colorem igneum scalpique, nec folia tantum ac stramenta ad se rapere sed aeris etiam ac ferri lamnas, quod Diocli cuidam Theophrastus quoque credit. ego falsum id totum arbitror etc.

13. ΠΕΡΙ ΘΑΝΑΣΙΜΩΝ ΦΑΡΜΑΚΩΝ.

167.

Athen. XV 681b: Διοκλής δὲ ἐν τῷ περὶ θανασίμων φαρμάκων ἀμάρακον, φησίν, δν σάμψυχόν τινες καλοῦσιν.

Plinius hist. nat. XXI 61: amaracum Diocles medicus et Sicula gens appellavere quod Aegyptus et Syria sampsucum. Diosc. III 41, 387: σάμψυχον· κράτιστόν έστι τὸ Κυζικηνὸν καὶ Κύπριον· δευτερεύει δὲ τούτου τὸ Αἰγύπτιον· καλείται δὲ ὑπὸ Κυζικηνῶν καὶ τῶν ἐν Σικελία ἀμάρακον. Nic. Ther. 575 f. schol. πάνυ δὲ ᾶν καὶ ἀμάρακος εἴη βοηθητικός, δ ἐστι σάμψυχος.

168.

Aeliani de nat. an. XVII 15: Τίμαιος δὲ καὶ Ἡρακλείδης καὶ Διοκλῆς (Νεοκλῆς cod.) ὁ ἰατρὸς λέγουσι τοὺς φρύνους δύο ἤπατα ἔχειν, καὶ τὸ μὲν ἀποκτείνειν, τὸ δὲ ἐκείνου πεφυκέναι ἀντίπαλον σώζειν γάρ. Vgl. Antig. Mir. 81.

Vgl. Plinius hist. nat. XXXII 50: iocur ranae geminum esse dicunt abicique formicis oportere, eam partem quam adpetant contra venena omnia esse pro antidoto. M. Wellmann Sostratos Hermes XXVI 329.

VI. GYNÄKOLOGISCHE BRUCHSTÜCKE.

14. TYNAIKEIA.

169.

Sorani gyn. II praef. 2 (299, 19): τινές μέν γὰρ ὑπολαμβάνουσιν ἴδια πάθη γίγνεσθαι γυναιχῶν, καθάπερ οἱ ἀπὸ τῆς ἐμπειρίας καὶ Διοκλῆς ἐν τῷ πρώτῳ τῶν γυναικείων καὶ τῶν Ἐρασιστρατείων ᾿Αθηνίων καὶ Μιλτιάδης τῶν ᾿Ασκληπιαδείων ὁ Ἑλαιούσιος ἐν τῷ τρισκαιδεκάτω τῶν χρονίων κτλ.

[Hipp.] γυναικετα I 62 (VIII 126 L): αμα δὲ καὶ οἱ ἰητροὶ άμαρτάνουσιν, οὖκ ἀτρεκέως πυνθανόμενοι τὴν πρόφασιν τῆς νούσου, ἀλλὶ ὡς τὰ ἀνδρικὰ νοσήματα ἰώμενοι καὶ πολλὰς εἶδον διεφθαρμένας ἤδη ὑπὸ τοιούτων παθημάτων. ἀλλὰ χρὴ ἀνερωτᾶν αὐτικα ἀτρεκέως τὸ αἴτιον διαφέρει γὰρ ἡ ἴησις πολλῷ τῶν γυναικείων νοσημάτων καὶ τῶν ἀνδρείων.

170.

Ps. Galen δοοι ίατο. (XIX 449): ἐχχοίνεται τὸ σπέρμα, ὥσπεο Πλάτων φησὶ καὶ Διοκλῆς, ἀπὸ ἐγκεφάλου καὶ νωτιαίου Πραξαγόρας δὲ καὶ Δημόχριτος ἔτι τε Ἱπποκράτης ἐξ δλου τοῦ σώματος.

Daraus stammt frg. cod. Marc. 521 f. 100 (Diels Dox. 233): 5 πόθεν ἐκκρίνεται σπέρμα; ἐκκρίνεται τὸ σπέρμα, ὥσπερ Πλάτων φησὶ καὶ Διοκλῆς, ἀπ' ἐγκεφάλου καὶ νωτιαίου. Πραξαγόρας δὲ καὶ Δημόκριτος ⟨ἔτι⟩ τε Ἱπποκράτης ἐξ δλου ⟨τοῦ⟩ σώματος (σπέρματος cod. corr. D).

2) Diokles griff zurück auf die Theorie des Alkmaion. Vgl. Aet. plac. V 3, 3 (417, 10): ἀλκμαίων ἐγκεφάλου μέρος (sc. τὸ σπέρμα είναι φησιν). Daraus erklärt sich seine Behauptung (frg. 141, 185), dass übermässige Ausübung des Beischlafes den Augen und dem Rückenmark schade.

3) Das Hippokratescitat geht auf περὶ γονῆς c. 1 (VII 470): ἡ δὲ γονὴ τοῦ ἀνδρὸς ἔρχεται ἀπὸ παντὸς τοῦ ὑγροῦ τοῦ ἐν τῷ σώματι ἐόντος τὸ ἰσχυρότατον ἀποκριθέν. Vgl. c. 3. Aristoteles bekämpft diese Ansicht (de gen. an. I 17, 721 b 11) und kehrt gleichfalls zu der Annahme des Alkmaion zurück. Frg. 285, 3 (220, 22 R): ἔοικεν οδν, φησίν (sc. ὁ ᾿Αρ.), ὅσον ἐπὶ τῇ αἰσθήσει μᾶλλον (sc. ἡ ἀφ᾽ δλον τοῦ σώματος) φέρεσθαι (sc. τὸ σπέρια) ἀπὸ τῶν περὶ τὴν κεφαλὴν τόπων. καὶ γὰρ οἱ πλειστάκις συνουσιάσαντες ὁρῶνται, φησί, κοίλους ἔχοντες τοὺς ὀφθαλμούς (= Diokles). Arist. de gen. an. II 747 a 13: ὅ τε γὰρ περὶ τοὺς ὀφθαλμούς τόπος τῶν περὶ τὴν κεφαλὴν σπερματικώτατός ἔστιν δηλοί δ᾽ ἐν μὲν ταις ὁμιλίαις μετασχηματιζόμενος ἐπιδήλως μόνος, καὶ τοῖς χρωμένοις πλείσσιν ἀφροδισίοις ἐνδιδόασι τὰ ὅμματα φανερῶς.

171.

Sor. gyn. I 4, 20 f. (185, 6 R): ή μέντοι συναύξησις καὶ ή μείωσις (sc. τῆς ἐμμήνων καθάρσεως) οὐχ οὕτως γίγνεται πρὸς ἀκρίβειαν,

ώς ύπενόησε Διοκλής λέγων ἐπι(μένον) αὐτὸ μέχρι ἐτῶν έξήκοντα γίγνεσθαι (πρῶτον ὁλίγον, ἔπειτα) τέλειον, εἶτα μεῖναν ἐπί τινα χρόνον προ(ελθὸν μετὰ) τοῦτο πάλιν παύεσθαι πρὸς λόγον ἐλαττού- 5 (μενον). τοῦτο γὰρ οὐ διηνεκῶς, ἄλλαις δὲ ἄλλως κατὰ τὸ ἀόριστον πλεονάζει τε καὶ μειοῦται . . . τοῦτο δὲ (sc. τὸ καθαίρεσθαι) ἐν ἐκάστη κατὰ τὴν ἰδίαν ἀπαντῷ προθεσμίαν, καὶ οὐ(κ ἀεὶ) κατὰ τὰς αὐτὰς (περιόδους) ὡσπερ ὁ Διοκλής (φησι) πάσαις, καὶ πάλιν Ἐμπεδοκλής, ἐλαττουμένου τοῦ φωτὸς τῆς σελήνης.

3) Arist. hist. anim. VII 5 (585 b 2): παύεται δὲ ταῖε γυναιξὶ ταῖεὶ μὲν πλεισταιε τὰ καταμήνια περὶ τετταράκοντα ἔτη, αΙε δ' ἄν ὑπερβάλη τὸν χρόνον τοῦτον, διαμένει μέχρι τῶν πεντήκοντα ἐτῶν, καὶ ἤδη τινὲε ἔτεκον· πλείω δὲ χρόνον οὐδεμία (gegen Diokles). Sor. gyn. I 4, 20 (184): τὸ δὲ πλῆθος τῆς ἀποκρίσεως ἀρξάμενον ἀπὸ δλίγου πρόεισιν ἐπὶ πλείον καὶ χρόνον τινὰ μένει ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ καὶ πάλιν ἐλαττοῦται καὶ οῦτως ἀποπαύεται τελείως, οῦτε τάχιον ἐτῶν τεσσαράκοντα κατὰ τὸ πλείστον οῦτε βράδιον ἐτῶν πεντήκοντα . . . ἐνίαις γὰρ καὶ μέχρι τῶν ἐξήκοντα παραμένει ἡ κάθαρσις.

8) Die Ergänzungen der Lücken rühren von Kalbfleisch her.

9) [Hipp.] προρρ. c. 24 (IX 54): πυνθάνεσθαι δέ χρή και περί των καταμηνίων ην πάντας μήνας φαίνωνται, και ην πλήθος έκανα και ην εύχροά τε και έσα έν έκάστοισι των χρόνων και έν τήσιν αὐτήσιν ημέρησι των μηνών· οὕτω γάρ ταῦτα γίνεσθαι ἄριστον.

10) Arist. de gen. anim. II 4 (738 a 16): ἀχριβῶς μὲν οὖν ἡ περίοδος οὐ τέτακται τατε γυναιξί, βούλεται δὲ φθινόντων γίνεσθαι τῶν μηνῶν εὐλόγως ψυχρότερα γὰρ τὰ σώματα τῶν ζώων, ὅταν καὶ τὸ περιέχον συμβαίνη γίγνεσθαι τοιοῦτον, αἱ δὲ τῶν μηνῶν σύνοδοι ψυχραὶ διὰ τὴν τῆς σελήνης ἀπόλειψιν, διόπερ καὶ χειμερίους συμβαίνει τὰς συνόδους εἶναι τῶν μηνῶν μᾶλλον ἢ τὰς μεσότητας, Vgl. Arist. hist. anim. VII 2 (582 a 34). Diokles scheint die Ansicht des Empedokles geteilt zu haben: andere Ärzte verlegten die Menstruation in die Zeit des Vollmondes (Sor. I 10, 41).

172.

Actius plac. V 9, 1 (421, 6 D): διὰ τί πολλάχις γυνὴ συνουσιάζουσα οὐ συλλαμβάνει; Διοχλῆς ὁ ἰατρὸς ἢ παρὰ τὸ μηδ' δλως ἐνίας σπέρμα προῖεσθαι ἢ παρὰ τὸ ἔλαττον τοῦ δέοντος ἢ διὰ τὸ τοιοῦτον, ἐν ῷ τὸ ζφοποιητιχὸν οὐχ ἔστιν, ἢ διὰ θερμασίας ἢ ψύξεως ἢ ὑγρασίας ἢ ξηρότητος ἔνδειαν ἢ κατὰ παράλυσιν τῶν 5 μορίων. οἱ δὲ Στωιχοὶ κατὰ λοξότητα τοῦ καυλοῦ μὴ δυναμένου τὸν γόνον εὐθυβολεῖν ἢ παρὰ τὸ ἀσύμμετρον τῶν μορίων ὡς πρὸς τὴν ἀπόστασιν τῆς μήτρας. Vgl. Gal. hist. phil. 113 (641, 23 D).

⁴⁾ Aph. V 62 (IV 554): όκόσαι ψυχράς καὶ πυκνάς τὰς μήτρας ἔχουσιν, οὐ κυΐσκουσιν· καὶ ὁκόσαι καθύγρους ἔχουσι τὰς μήτρας, οὐ κυΐσκουσιν, ἀποσβέννυται γὰρ ὁ γόνος· καὶ ὁκόσαι ξηράς μᾶλλον καὶ περικαέας, ἐνδείη γὰρ τῆς τροφῆς φθείρεται τὰ σπέρμα. ὁκόσαι δὲ ἐξ ἀμφοτέρων τὴν κρᾶσιν ἔχουσι ξύμμετρον, αὶ τοιαῦται ἐπίτεκνοι γίνονται. Vgl. περὶ φύσ. ἀνθρ. c. 3. Arist. frg. 285, 5 (221, 15 R): ἐνίαις μὲν οὖν καὶ γινομένων τῶν καταμηνίων ἀτεκνία παρακολουθεί. συμβαίνει

δὲ τοῦτο κατὰ πολλὰς αἰτίας γίγνεσθαι· καὶ γὰρ ἐὰν ἢ εὐνουχώδης καὶ μικρὸν τὸν τράχηλον ἔχουσα, οὐ συλλήψεται, καὶ ἐὰν ἢ ἔγκεκλεισμένας ἢ κωφὰς καὶ μὴ ἐστομωμένας τὰς ὑστέρας ἔχη, κᾶν λίαν κάθυγρος ἢ, συνεξυγραίνει γὰρ τὸ τοῦ ἄρρενος σπέρμα, κᾶν λίαν πάλιν κατάξηρος . . . καὶ ἄλλαι δὲ πολλαὶ πηρώσεις ἀγονίας αἰτίαι καὶ τοῖς ἄρρεσι καὶ ταῖς θηλείαις ὑπάρχουσιν. Vgl. de gen. an. Η 746 b 20—33.

173.

Αet. plac. V 13, 2 (424, 12 D): Διοκλής ἀγόνους τοὺς ἄνδρας ἤ παρὰ τὸ μηδ' ὅλως ἐνίους σπέρμα προῖεσθαι ἤ παρὰ τὸ ἔλαττον τοῦ δέοντος ἤ παρὰ τὸ ἄγονον εἶναι τὸ σπέρμα ἤ κατὰ παράλυσιν τῶν μορίων ἤ κατὰ λοξότητα τοῦ καυλοῦ μὴ δυναμένου τὸν γόνον 5 εὐθυβολεῖν ἤ παρὰ τὸ ἀσύμμετρον τῶν μορίων πρὸς τὴν ἀπόστασιν τῆς μήτρας. Vgl. Gal. hist. phil. 117 (643, 4).

1) Aph. V 63 (IV 556).

5) Lykos der Empiriker bei Orib. III 382: ὅτι οὐκ ἐφικνεῖται τὸ σύμμετρον αἰδοῖον ἄρρενος τοῦ στομίου τῆς ὑστέρας ἐκ τῶν Λύκου. τοῦ κύτους τῆς μήτρας ἐπίπροσθεν ὁ τράχηλός τε καὶ τὸ στόμα ἐστίν τοῦ δὲ στόματος αὐτῆς ὁ κόλπος ὁ γυναικεῖος προτέτακται, μέγεθος ἔχων τοσοῦτον, ὡς τῷ αἰδοίῳ τῷ μὴ μεγίστῳ εἰς τὸ ἐμβαλεῖν τῷ στόματι τῆς ὑστέρας τὴν γονὴν μὴ ἐξαρκεῖν τὸ μέγεθος, ἀλλὰ καὶ βολῆς τινος προσδεῖν. Vgl. Stephanus in s. Aphorismencommentar bei Dietz scholia in Hippocratem I 384 adn.

174.

Aet. plac. V 18, 3 (428, 8): Πόλυβος Διοχλής οἱ Ἐμπειριχοὶ καὶ τὸν ὄγδοον μῆνά φασι γόνιμον, ἀτονώτερον δέ πως τῷ πολλάχις διὰ τὴν ἀτονίαν πολλούς φθείρεσθαι καθολιχώτερον δὲ μηδένα βούλεσθαι τὰ ὀχτάμηνα τρέφειν, γεγενῆσθαι δὲ πολλούς ὀχτα-5 μηνιαίους ἄνδρας. Vgl. Gal. hist. phil. 122 (644, 23).

Censor. de die natali c. 7, 5: nam septimo mense parere mulierem posse plurimi adfirmant, ut Theano Pythagorica Aristoteles Peripateticus Diocles Euenor Straton Empedocles Epigenes multique praeterea quorum omnium consensus Euryphonem Cnidium non deterret id ipsum intrepide pernegantem. contra eum ferme omnes Epicharmum secuti octavo mense nasci negaverunt. Diocles tamen Carystius et Aristoteles Stagirites aliter senserunt. nono autem et decimo mense cum Chaldaei plurimi et idem supra mihi nominatus Aristoteles edi posse partum putaverint, neque Epigenes Byzantius nono fieri posse contendit nec Hippocrates Cous decimo. ceterum undecimum mensem Aristoteles solus recepit, ceteri universi inprobarunt. Diels Dox. 195.

²⁾ Aristoteles bei Orib. III 63 (Rose Ar. ps. 382): περὶ τῶν ἀκταμήνων εἰσί τινες οἱ φασιν οὐθὲν ζῆν. τοῦτο δέ ἐστι ψεῦδος ζῆ γὰρ, καὶ τοῦτο μάλιστα

μὲν ἐν Αἰγόπτῷ δῆλον διὰ τὸ τρέφειν τε πάντα τὰ γινόμενα τοὺς Αἰγυπτίους . . . οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ 'Ελλάδι τηροῦσιν ἔστιν ἰδεῖν οὖτως ἔχειν, ὧστε τὸ μὲν ἄπαντα τὰ ὁκτάμηνα μὴ ζῆν οὐκ ἀληθές ἐστιν, ὅτι μέντοι ὀλίγα καὶ ἦττον τῶν ἐπταμήνων τε καὶ τῶν ἐκ τοῦ πλείονος ἀριθμοῦ γενομένων ἀληθές καὶ γὰρ ἐνθεκάμηνον δοκεῖ γεννᾶοθαι καὶ δεκάμηνον. hist. anim. VII 4 (584a 36). Der Verfasser von περὶ ἐπταμήνου c. 4 (VII 442) leugnet die Lebensfähigkeit des Achtmonatskindes. Ebenso der Verfasser von περὶ ὁκταμήνου (VII 452), von περὶ σαρκῶν c. 19 (VIII 612) und περὶ τροφῆς c. 42 (IX 114). Letzterer sagt vom Achtmonatskind: οὐκ ἔστι δὲ καὶ ἔστι, ausserdem kann nach seiner Meinung die Geburt erfolgen nach 7, 9 oder 10 Monaten. Vgl. Galens Commentar zu dieser Schrift (XV 407 f.) und Gell. N. Att. III 16 (130 H). Vgl. Alex. Aphrod. probl. II 47 (Ideler I 65): διὰ τί τὰ ἐπταμηνιαῖα βρέφη ζώσιμα, τὰ δ' ὀκτωμηνιαῖα οὐκέτι; ὅτι δ ἐπτὰ ἀριθμὸς τέλειος ἐστι τῷ φύσει, ὡς μαρτυρεῖ Πυθαγόρας καὶ οἱ ἀριθμητικοὶ καὶ οἱ μουσικοί ὁ δὲ ὀκτὼ ἀτελής.

17) Vgl. dagegen περί δεταμήνου (VII 458).

175.

Oribasius III 78: περί διαμορφώσεως έκ των 'Αθηναίου.

ή δὲ πρώτη διαμόρφωσις τῶν ἐμβρύων διασημαίνει περὶ τὰς τεσσαράχοντα ἡμέρας ' ἔως μὲν γὰρ ἐννέα ἡμερῶν οἰον γραμμαί τινες αἰματώδεις ὑποφέρονται ' περὶ δὲ τὰς ὀχτωχαίδεχα θρόμβοι σαρχώδεις καὶ ἰνώδη τινὰ διασημαίνεται, καὶ σφυγμὸς ἐν αὐτοῖς εὐρίσκεται ὁ τῆς καρδίας. περὶ δὲ τὰς τρεῖς ἐννεάδας, ὡς φησιν ὁ Διοχλῆς, ἐν ὑμένι μυξώδει γίνεται φανερῶς ἀμυδρὸς ὁ τύπος τῆς ράχεως καὶ ὁ τῆς κεφαλῆς. περὶ δὲ τὰς τέσσαρας ἐννεάδας ὁρᾶται πρῶτον διακεκριμένον όλον τὸ σῶμα ἢ τὸ τελευταῖον, μιᾶς προστεθείσης τετράδος, περὶ τὴν τεσσαρακοντάδα. συμφωνεῖ δὲ τοῖς χρόνοις τῆς παντελοῦς τῶν ἐμβρύων διακρίσεως καὶ ὁ φυσικὸς Ἐμπεδοχλῆς καὶ φησιν, ὅτι θᾶσσον διαμορφοῦται τὸ ἄρρεν τοῦ θήλεος καὶ τὰ ἐν τοῖς δεξιοῖς τῶν ἐν τοῖς εὐωνύμοις. Vgl. Μ. Wellmann die pneumatische Schule 152.

176.

Gal. XVII A 1006: καὶ μέντοι καὶ ώμολόγηται σχεδὸν ἄπασι τοῖς ἰατροῖς οὐ μόνον διαπλάττεσθαι θᾶττον, ἀλλὰ καὶ κινεῖσθαι τὸ ἄρρεν τοῦ θήλεος. εἴρηται δὲ περὶ τούτων σαφῶς κὰν τῷ περὶ φύσεως παιδίου ὥσπερ γε καὶ παρὰ Διοκλεῖ κατὰ τὰ περὶ γυναικείων συγγράμματα.

[[]Hipp.] περί φύσ. παιδ. c. 21 (VII 510): κινείται δὲ πρόσθεν τὸ ἄρσεν, ὅτι ἐστὶν ἰσχυρότερον τοῦ θήλεος καὶ πρόσθεν πήγνυται τὸ ἄρσεν ἀπὸ γὰρ ἰσχυροτέρης καὶ παχυτέρης γονῆς γίγνεται. Vgl. c. 18 (VII 504). Diogenes bei Diels Dox. 197. Gal. IV 631.

Macrob. comment, in somnium Scipionis I 6, 63 (498 E): verum semine semel intra formandi hominis monetam locato hoc primum artifex natura molitur ut die septimo folliculum genuinum circumdet humori ex membrana tam tenui qualis in ovo ab exteriore 5 testa clauditur et intra se claudit liquorem. hoc cum a physicis deprehensum sit, Hippocrates quoque ipse . . . referens in libro qui de natura pueri inscribitur tale seminis receptaculum de utero eius eiectum quam septimo post conceptum die intellexerat. mulierem enim semine non effuso ne gravida maneret orantem im-10 peraverat saltibus concitari aitque septimo die saltum septimum eiciendo cum tali folliculo qualem supra rettulimus suffecisse conceptui. haec Hippocrates. Straton Peripateticus et Diocles Carystius per septenos dies concepti corporis fabricam hac observatione dispensant ut hebdomade secunda credant guttas sanguinis in super-15 ficie folliculi de quo diximus apparere, tertia demergi eas introrsum ad ipsum conceptionis humorem, quarta humorem ipsum coaqulari ut quiddam velut inter carnem ac sanguinem liquida adhuc soliditate conveniat, quinta vero interdum fingi in ipsa substantia humoris humanam figuram magnitudine quidem apis sed ut in illa brevitate 20 membra omnia et designata totius corporis liniamenta consistant . . . post partum vero utrum victurum sit quod effusum est an in utero sic praemortuum ut tantum modo spirans nascatur, septima hora discernit. ultra hunc enim horarum numerum quae praemortua nascuntur aeris halitum ferre non possunt: quem quisquis ultra 25 septem horas sustinuerit, intellegitur ad vitam creatus, nisi alter forte, qualis perfectum potest, casus eripiat. item post dies septem iactat reliquias umbilici, et post bis septem incipit ad lumen visus eius moveri et post septies septem libere iam et pupulas et totam faciem vertit ad motus singulos videndorum. post septem vero menses dentes 30 incipiunt mandibulis emergere, et post bis septem sedet sine casus timore, post ter septem sonus eius in verba prorumpit, et post quater septem non solum stat firmiter sed et incedit, post quinquies septem incipit lac nutricis horrescere . . . post annos septem dentes . . . cedunt . . . post annos autem bis septem ipsa aetatis necessitate 35 pubescit. tunc enim moveri incipit vis generationis in masculis et purgatio feminarum . . . post ter septenos annos genas flore vestit iuventa, idemque annus finem in longum crescendi facit, et quarta

annorum hebdomas impleta in latum quoque crescere ultra iam prohibet. Vgl. S. 41 f.

- 1) Vgl. Thrasyll bei Theon ed. Hiller p. 104,1ff. Gell. N. A. III 10,7 f. Quelle ist der Timaioscommentar des Poseidonios. Vgl. Schmekel die Philosophie der mittleren Stoa 409ff.
- 6) [Hipp.] περὶ φύσ. παιδ. c. 12 (VII 488), περὶ σαρκ. c. 19 (VIII 610), περὶ ἐβδ. c. 1 (IX 493). Vgl. Harder die pseudh. Schrift περὶ ἐβδ. Rh. M. 48, 435.

7) [Hipp.] περί φύσ. παιδ. c. 13 (VII 488ff.).

12) Das Dioklescitat geht auf den Physiker Straton zurück. Es ergiebt sich daraus, dass Diokles der Siebenzahl sowohl für die Entwicklung des Fötus im Mutterleib als auch für viele Vorgänge des Menschenlebens eine ähnliche Bedeutung zugeschrieben hat wie der Verfasser von περὶ ἐβδομάδων und der Physiker der perikleischen Zeit Hippon. Straton scheint auch sonst unter dem Einfluss diokleischer Lehre zu stehen (vgl. Cens. de die nat. 7, 5. Diels über das physik. System des Straton Sitzgsb. der Berl. Ak. 1893, 17). Vgl. S. 41 f.

14) Vgl. Athenaios bei Orib. a. a. O.: δως μέν γὰρ δυνέα ήμερῶν οΙον γραμμαί τινες αίματώδεις ύποφέρονται. Vgl. περί φύσ. παιδ. c. 13 (VII 490).

- 16) Vgl. Athenaios a. a. O.: περί δὲ τὰς τρεῖς ἐννεάδας, ῶς φησιν ὁ Διοκλῆς, ἐν ὑμένι μυξάδει γίγνεται φανερῶς ἀμυδρὸς ὁ τύπος τῆς ράχεως καὶ ὁ τῆς κεφαλῆς. Varro bei Gell. N. Att. III 10: post deinde quarta hebdomade, quod eius virile secus futurum est, caput et spina, quae est in dorso, informatur.
- 18) Vgl. Athen. a. a. O.: περί δε τὰς τέσσαρας εννεάδας δρᾶται πρῶτον διακεκριμένον δλον τὸ σῶια.
- 29) Cens. de die nat. c. 7, 2: Hippon Metapontinus a septimo ad decimum mensem nasci posse existimavit. nam septimo partum iam esse maturum eo quod in omnibus numerus septenarius plurimum possit, siquidem septem formemur mensibus, additisque alteris recti consistere incipiamus, et post septimum mensem dentes nobis innascantur, iidemque post septimum cadant annum, quarto decimo autem pubescere soleamus ... nam dentes septem mensum infanti nasci et maxime decimo perfici mense, septimo anno primos eorum excidere, decimo ultimos, post quartum decimum annum nonnullos, sed omnes intra septimum decimum annum pubescere. huic opinioni in parte aliqua repugnant alii, alia in parte consentiunt. Vgl. Alex. Aphr. probl. II 47 (Ideler I 65). $\pi e \varrho i \ \ell \beta \delta$. c. 5 (IX 436).

33) περί σαρκ. c. 12 (VIII 598).

34) Sor. gyn. I 4, 20 (184 R). Arist. h. a. V 14 (544 b 22).

178.

Sor. gyn. II 17, 53 (348, 11 R): δ Καφύστιος Διοκλής ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν γυναικείων λέγει δυστοκεῖν τὰς πρωτοτόκους καὶ νέας, εὐτοκεῖν δὲ τὰς πολλάκις τετοκυίας. αἴτιον δέ φησιν εἶναι δυστοκίας τὸ μὴ κατ' εὐθὺ εἶναι τὸ στόμιον τῆς ὑστέρας ἢ ἀποσκληρυνθὲν μεμυκέναι καὶ μὴ δαδίως εἴκειν. φησὶ δὲ καὶ τὰ μεγάλα τῶν ἐμ- 5 βρύων αἴτια εἶναι. ἐν μέντοι τῷ τρίτῳ τῶν γυναικείων λέγει αἴτια εἶναι τὰ ἄτροφα τῶν βρεφῶν καὶ τὰ τεθνηκότα φησὶ δὲ δυστοκεῖν

τὰς καθύγρους καὶ θερμάς, άμαρτάνει δὲ μὴ ἐπιών τὰς αίτίας δι' ᾶς οὐκ εὐτοκοῦσι.

2) [Hipp.] περὶ φύσιος παιδ. c. 18 (VII 500): μάλιστα δὲ πονέονται αὶ γυναϊκες ἐν τῷ τόκῳ καὶ ἐν τοισι λοχίσισιν αὶ πρωτοτόκοι, καὶ αὶ ἐλάσσω τετοκυῖαι τῶν πλείω τετοκυιέων μᾶλλον πονέονται. Vgl. c. 30 (VII 538). γυναικ. I 72 (VIII 152).

4) [Hipp.] γυν. Ι 10 (VIII 40): ἢν μὲν οὖν φῇ αὐτίκα ἀπιέναι (sc. τὴν γονήν) δταν εὐνασθῷ, τὸ στόμα οὐκ ὁρθόν ἐστι τῆς μήτρης, ἀλλ' ιδνοῦται καὶ οὐ λάζεται τὴν γονήν. περὶ ἀφόρ. c. 1 (VIII 408), προρρ. II 24 (IX 54): τὸ δὲ χωρίον, ἐν ϣ ἡ ξύλληψίς ἐστιν, δ δὴ μήτρην ὀνομάζομεν, ὑγιές τε χρὴ εἶναι καὶ ξηρὸν καὶ μαλθακόν, καὶ μήτ' ἀνεσπασμένον ἔστω μήτε προπετές, μήτε τὸ στόμα αὐτοῦ ἀπεστράφθω μήτε ξυμμεμυκέτω μήτ' ἐκπεπλίχθω· ἀμήχανον γάρ, ὅ τι ἀν ῷ τῶν τοιούτων κωλυμάτων, σύλληψιν γενέσθαι. Vgl. γυν. Ι c. 17 (VIII 56) c. 13 (50).

7) Hipp. γυν. Ι 33 (VIII 78): ἔστι δὲ καὶ τόδε μέγα αἴτιον τοῦ μὴ ὁηῖδίως

άπιέναι, ην νεκοδν η άπόπληκτον η διπλόον η (sc. το βρέφος).

8) [Hipp.] yvv. I 17 (VIII 56), Aph. V 62 (IV 554).

179.

Sor. gyn. I 9, 35 (199, 23R): βεβαιοτέρα δὲ καὶ πρώτη σημείωσις, ὡς Διοκλῆς φησι, δύνασθαι συλλαμβάνειν τὰς κατ' ὀσφὺν
καὶ λαγόνα εὐσάρκους, πλατυτέρας, φακώδεις, πυρράς, ἀρρενωπούς,
ἀγόνους δὲ πάλιν τὰς ἐναντίας ἀτρόφους, ἰσκνὰς ἢ καταπιμέλους,
5 πρεσβυτέρας ἢ λίαν νέας. μάλιστα δὲ προσέχει σημειώσει τῆ διὰ
τῶν προσθέτων, οἶον ὑητίνης, πηγάνου, σκορόδου, κοριάνδρου εἰ
μὲν γὰρ ἡ ποιότης προστεθέντων αὐτῶν μέχρι τοῦ στόματος ἀναφέροιτο, δύνασθαί φησι συλλαμβάνειν αὐτάς, εἰ δὲ μή, τοὐναντίον.

3) [Hipp.] προρρητικόν II 24 (IX 54): των δὲ γυναικών δσαι μαλλον καὶ ἦσσον ἐν γαστρὶ λαμβάνειν πεφύκασιν, ώδε ὑποσκέπτεσθαι· πρώτον μὲν τὰ εἴδεα· σμικραί τε γὰρ μειζόνων ἀμείνονες ξυλλαμβάνειν, λεπταὶ παχειών, λευκαὶ ἐρυθρών, μέλαιναι πελιδνών . . . σάρκα δὲ ἐπίθρεπτον ἔχειν πρεσβυτική πονηρόν, μαζοὺς δὲ δγκηρούς τε καὶ μεγάλους ἀγαθόν.

180.

Sor. gyn. I 18, 59 (228, 11 R): ταῦτα δὲ μάλιστα παφέπεται ταῖς ἐκ φαρμακείας φθειρούσαις, ταῖς δὲ χωρίς τινος ἐπιτηδεύσεως ἐκτιτρωσκούσαις προηγεῖται, καθώς Ἱπποκράτης φησί, παρά-

^{5) [}Hipp.] περὶ ἀφόρων (VIII 414): πειρητήρια δι' ὧν δηλοῦται ή γυνή εἰ κυήσει... μώλυζαν σκορόδου περικαθήραντα τὴν κεφαλὴν ἀποκνίσαντα προσθείναι πρὸς τὴν ὑστέρην καὶ ὁρῆν τῇ ὑστεραίῃ, ἢν όζῃ διὰ στόματος καὶ ἡν όζῃ, κυήσει ἢν δὲ μή, οῦ. Vgl. VIII 440, γυν. φυσ. c. 96 (VII 412). Aph. V 59 (IV 554). Arist. frg. 285, 4 (221, 10 R.): τὰς δὲ γυναίκας δοκιμάζουσι προσθέμασι τισιν, οἰον σκόροδα προσάγοντες πρὸς τὰ στόματα τῶν ὑστερῶν κῶν μὲν όζῃ τὸ στόμα χανούσαις καὶ οἱ μυκτῆρες τοῦ σκορόδου, γόνιμός ἐστιν, εἰ δὲ μή, ἄγονός ἔστιν. χρῶνται δὲ καὶ ἄλλαις δοκιμασίαις. Arist. de gen. anim. II 7, 747 a 7. Fredrich a. a. O. 228, 2.

λογος μαστῶν ἴσχνωσις, ὡς δὲ Διοκλῆς φησι, ψῦξις μηρῶν καὶ βάρος ἐγκαθιζόμενον ὀσφύϊ περὶ τὸν καιρὸν τῆς ἀποτέξεως.

1) Vgl. Sor. bei Orib. VI 346D: ut autem Diocles memorat, etiam femorum frigidus torpor atque gravedo insidens clunum, cum perfectus inminit partus. vgl. das folgende Bruchstück.

3) Aph. V 37 (IV 544). 53 (IV 550). yvv. I 27 (VIII 70).

5) [Hipp.] γυν. c. 25 (VIII 68): ἢν γυνὴ ἐν γαστρὶ ἔχουσα τὴν κοιλίην ἢ τὴν όσφὺν πονέῃ, ὀρροιδετν χρὴ τὸ ἔμβρυον ἀμβλῶσαι, ῥαγέντων τῶν ὑμένων οἱ περιέχουσιν.

181.

Sor. gyn. II 13, 48 (344, 23): φθορᾶς δὲ προσδοχωμένης (sc. τοῦ ἐμβρύου) ἔσεσθαι, καθάπερ διὰ τοῦ προηγουμένου σχέμματος παρεστήσαμεν, ἰσχνουμένων τε παραλόγως τῶν μαστῶν, ὡς Ἱπποκράτης φησίν, ἢ ψυχομένων τῶν μηρῶν, ὥσπερ ἐσημειώσατο Διοκλῆς, ἢ καὶ τοῦ ἐμβρύου διεφθαρμένου, πρὸς μὲν τὴν ἔκκρισιν ὁ ἀποσυνεργοῦντα δεῖ πολλὴν ἡσυχίαν ἄγειν καὶ ἀναρρόπως κατακλίνειν καὶ σπόγγους ἀποτεθλιμμένους ἐν ὀξυκράτφ περιβάλλειν ἐφηβαίφ καὶ ὀσφύϊ.

4) Aph. V 37 (IV 544). 53 (IV 550). yev. I 27 (VIII 70).

182.

Sor. gyn. II 31, 85 (373, 21 R): Διοχλής δὲ ἐν τῷ β τῶν γυναιχείων ἐνθλίβων πνεῦμα διὰ χαλχευτιχής φύσης ἐντάσσει τὴν ὑστέραν (d. h. bei Vorfall der Gebärmutter), εἶτα δοὰς περιλέψας χαὶ εἰς ὅξος ἀποβάπτων ἐντίθησι, στρόφον μὲν ἐργασάμενος διὰ τοῦ πνεύματος, θλῖψιν δὲ διὰ τῆς δοᾶς ἀπηνής γὰρ καὶ στύφουσα. 5

Sor. II 4, 29 (324, 20): ἔξωθεν δὲ τούτων Ἱπποκράτης τὰς μὲν ἀφεψήματι κράμβης ἐπότισε, τὰς δὲ ὀνείφ γάλακτι, καὶ ὡς είλεωδῶς στροφουμένης τῆς μήτρας αὐλίσκον ἐνθείς χαλκευτικῆς φύσης είς τὸν γυναικείον κόλπον ἐφύσα διαστολήν ἐπιτηδεύων. [Hipp.] γυν. II 126 (VIII 270) II 131 (VIII 278) II 149 (VIII 324).

183.

Orib. II 143: Διοκλής δὲ καὶ τῆ ὑστέρα τῆς γυναικὸς πρόσθετον ἐσκεύαζε διὰ τοῦ ἐλλεβόρου, ὥστε ἐξεμεῖν.

184.

Sor. gyn. II 4, 29 (325, 1): Διοκλής δὲ ἐν τῷ τρίτῷ τῶν γυναικείων συνάγει μὲν τὰ πτερύγια τῆς ρίινός, ἀνοίγει δὲ τὸ στόμα καὶ πταρμικῷ χρῆται καὶ τῆ χειρὶ τὴν ὑστέραν εἰς τοὺς ὑποκειμένους ἀπο-

θλίβει τόπους διὰ τῆς εἰς τὸ ὑποχόνδοιον ἐπερείσεως καὶ τὰ σκέλη θερμῷ καταντλεῖ (d. h. bei hysterischem Stickkrampf).

Sor. I 22, 71 (242, 16): Ίπποκράτης μέν οὖν πταρμικοῖς χρῆται καὶ συνάγει τὰ πτερύγια τῆς ρινός, ἐνα διὰ τῆς τοῦ πρεύματος εἰς τὸ βάθος ἐμπτώσεως ἐκπέση τὸ χόριον (d. h. bei zurückgehaltener Nachgeburt).

[Hipp.] Aph. V 49 (IV 550): ύστέρων έκπτώσιες, πταρμικόν προσθείς έπι-

λάμβανε τούς μυχτήρας και το στόμα.

[Hipp.] γυναιχ. Η 127 (VIII 272): δταν ώδε ἔχη (sc. ή μήτρα πρός τὸ ήπαρ τραπή), τή χειρὶ ἀπώσασθαι ἀπὸ τοῦ ἤπατος παρηγορικῶς τὸ οἶδος ἐς τὰ κάτω καὶ ἀποδήσαι ταινίη τὰ ὑποχόνδρια καὶ τὸ στόμα διανοίγειν, οἶνον δὲ ὡς εὐωδέστατον κεκρημένον ἔγχεῖν, δτε χρή, καὶ προσέχειν πρὸς τὰς όῖνας τὰ κάκοδμα καὶ ὑποθυμιῆν, πρὸς δὲ τὰς ὑστέρας τὰ εὐώδεα καὶ ὅσα θυώματα. γυν. Η 123 (VIII 266).

15. KAT' IHTPEION.

185.

Gal. XVIII B 629: ἐατρικὸν ἐπέγραψεν αὐτὸ κατ' ἐητρεῖον (sc. τὸ τοῦ Ἱπποκράτους). ἄμεινον δὲ ἦν περὶ τῶν κατ' ἰητρεῖον ἐπιγεγράφθαι, καθάπερ ἔνιοι τὸ Διοκλέους ἐπιγράφουσι καὶ Φυλοτίμου καὶ Μαντίου. γεγραφότων γὰρ καὶ τούτων τῶν ἀνδρῶν εἰς τὴν ὁ αὐτὴν ὑπόθεσιν ἐν ἐκάστου βιβλίον, ἐν μὲν τοῖς πλείστοις ἡ ἐπιγραφή χωρὶς τῆς προθέσεώς ἐστι καὶ τοῦ ἄρθρου κατ' ἰητρεῖον ἀπλῶς ἐπιγεγραμμένων αὐτῶν, ἐν ὀλίγοις δὲ σύν τε τῆ προθέσει καὶ τῷ ἄρθρω περὶ τῶν κατ' ἰητρεῖον.

Gal. XVIII B 666: φαίνεται δὲ έξῆς ὁ τοῦ βιβλίου (sc. κατ' 10 ἰητρεῖον) συγγραφεύς, εἴτ' αὐτὸς ὁ Ἱπποκράτης ἐστὶν εἴθ' νίὸς αὐτοῦ Θεσσαλός, οὔτε πασῶν τῶν κατ' ἰατρικὴν χειρουργιῶν μνημονεύειν οὔτε τῶν κατὰ τὸ ἰατρεῖον, ἀλλὰ καὶ τούτων αὐτῶν ὅσαι τοῖς εἰσαγομένοις εἰσὶ χρήσιμοι. καὶ μέντοι καὶ ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ συγγράμματος ἐντεῦθεν ἐγένετο, ἦ παραπλησίως ἐς ὕστερον ἐποι- 15 ήσατο Διοκλῆς καὶ Φυλότιμος καὶ Μαντίας.

186.

Erot. s. v. ἄμβην 52, 16: Διοκλής δ' ἐν τῷ κατ' ἰητρεῖον ὑπόκοιλόν τινα χώραν (sc. ἄμβην φησὶν εἶναι). Vgl. Hipp. περὶ ἄρθρων c. 7 (IV 88 L).

16. ΠΕΡΙ ΕΠΙΔΕΣΜΩΝ.

187.

Gal. XVIII Α 519: δτι δὲ καὶ ή τύρσις πύργον σημαίνει μάρτυς άξιόπιστος καὶ δ Διοκλής δ Καρύστιος, ⟨δς⟩ ταύτην τὴν νῦν εἰρη-

⁵⁾ ἐν ἐκάστφ βιβλίφ ed. von Kalbfleisch verbessert.

μένην λέξιν παραφράζων ἐν τῷ περὶ ἐπιδέσμων βιβλίφ κατὰ τόν δε τὸν τρόπον ἔγραψεν· 'ἀνέλκειν δὲ τὴν κλίμακα πρὸς πύργον ὑψηλὸν ἢ οἰκίας ἀετόν.' Vgl. Erot. s. v. τύρσις· Βακκεῖος ἐν ᾱ φησί· 5 σκηνὴ ἢ πύργος (Diokles) ἢ προμακών. Gal. gloss. hipp. (XIX 147): τύρσιν· πύργον καὶ μάλιστα τὸν ἐν τείκεσι.

Hipp. περὶ ἄρθρων c. 43 (IV 186 L. Behandlung der Reposition einer Wirbelluxation): δταν δὲ ταῦτα κατασκευάσης οὕτως, ἀνέλκειν τὴν κλίμακα ἢ πρός τύρσιν τινὰ ὑψηλὴν ἢ πρός ἀέτωμα οἴκου. Vgl. S. 63.

188.

Αροllonius Cit. II 13, 2 Schoene: οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ Διοκλῆς τοῦ τρόπου τούτου μέμνηται 'δακτύλου μὲν ἄρθρον ἄν τε ποδὸς ἄν τε χειρὸς ἐκπέση, τετραχῶς ἐκπίπτει, ἢ ἐντὸς ἢ ἐκτὸς ἢ εἰς τὰ πλάγια. ὅπως δ' ἀν ἐκπέση, ράδιον γνῶναι πρὸς τὸ δμώνυμον καὶ τὸ ὑγιὲς θεωροῦντα. ἐμβάλλειν δὲ κατατείνοντα εὐθὺ ἀπὸ χειρῶν, περιελίξαι τε ὅπως μὴ ἐξολισθάνη. ἀστεῖον δὲ καὶ τὰς σαύρας, ἃς οἱ παῖδες πλέκουσι, περιθέντα περὶ ἄκρον τὸν δάκτυλον κατατείνειν, ἐκ δὲ τοῦ ἐπὶ θάτερα ταῖς χερσίν.' Vgl. S. 64.

Ηipp. περὶ ἄρθρων c. 80 (IV 318L): ἐκπίπτει δὲ (sc. δακτύλων ἄρθρον) κατὰ τέσσαρας τρόπους, ἢ ἄνω ἢ κάτω ἢ ἐς τὸ πλάγιον ἐκατέρωθεν, μάλιστα μὲν ἐς τὸ ἄνω, ἢκιστα δὲ ἐς τὰ πλάγια, ἐν τῷ σφόδρα κινείσθαι. ἐκατέρωθεν δὲ τῆς χώρης, οὖ ἐκβέβηκεν, ἄσπερ ἄμβη ἐστίν. ἢν μὲν οὖν ἐς τὸ ἄνω ἐκπέση ἢ ἐς τὸ κάτω διὰ τὸ λειστέρην εἶναι ταύτην τὴν χώρην ἢ ἐκ τῶν πλαγίων καὶ ἄμα μικρῆς ἐσύσης τῆς ὑπερβάσιος, ἢν μεταστῷ τὸ ἄρθρον, ὑηἰδιόν ἐστιν ἐμβάλλειν. τρόπος δὲ τῆς ἐμβολῆς δδε περιελίξαι τὸν δάκτυλον ἄκρον ἢ ἐπιδέσματί τινι ἢ ἄλλφ τρόπφ τοιούτφ τινί, ὅκως, ὁκόταν κατατείνῃς ἄκρον λαβόμενος, μὴ ἀπολισθάνη . . . ἐμβάλλουσι δὲ ἐπιεικέως καὶ αὶ σαῦραι αὶ ἐκ τῶν φοινίκων πλεκόμεναι, ἢν κατατείνῃς ἔνθεν καὶ ἔνθεν τὸν δάκτυλον, λαβόμενος τῷ μὲν ἑτέρῃ τῆς σαύρης, τῷ δὲ ἐτέρῃ τοῦ καρποῦ τῆς χειρός.

189

Gal. XVIII A 735: ὅτι δ' ἐνίστε μένει (sc. μηρός) ἐμβληθεὶς μάρτυς ἀξιοπιστότατος ὁ Ταραντῖνος Ἡρακλείδης . . . ἀκούσωμεν δ' αὐτοῦ τῆς ὑήσεως, ῆν ἔγραψεν ἐν τῷ τετάρτῳ τῶν ἐκτὸς θεραπευτικῶν, αὐτοῖς ὀνόμασιν οὕτως ἐχούσης ' ὅσοι δὲ οἴονται μὴ μένειν μηρὸν ἐμβληθέντα διὰ τὸ [μὴ] διασπασθ⟨ῆν⟩αι τὸ συνέχον νεῦρον 5 πρὸς τὴν κοτύλην τοῦ ἰσχίου τὸν μηρόν, ἀγνοοῦσιν ἐν τῷ καθόλου τρόπῳ τὴν ἀπόφασιν ποιούμενοι οὐ γὰρ ἄν Ἱπποκράτης καὶ Διο-

δε add. H. Schoene de Aristoxeni περὶ τῆς Ἡροφίλου αἰρέσεως libro tertio decimo a Galeno adhibito diss. Bonn. 1893 them. XIV.
 δετόν ed. corr. Schoene.

κλής ἀνέγραψαν ἐμβολάς, ἔτι δὲ Φυλότιμος, Εὐήνωρ, Νειλεύς, Νυμφόδωρος, ἄλλοι δέ τινες. ήμεῖς δ' ἐπὶ δύο παιδίων ἐκρατήσαμεν
10 τῆς προθέσεως. πολλάκις τοί γε καὶ μᾶλλον ἐπὶ κῶν τελείων
όλισθαίνει πάλιν τὸ ἄρθρον. οὐκ ἐκ λόγου δὲ δεῖ τὸ πρᾶγμα κρίνειν, ἀλλ' ἐπειδή ποτε καὶ μένει, διαλαμβάνειν μή διὰ παντὸς
ἀποσπασμὸν γίνεσθαι τοῦ νεύρου, ἀλλὰ καὶ ἀποχαλᾶσθαι καὶ
συστρέφεσθαι πάλιν κτλ.

1) βληθείε ed. corr. 4) sc. Κτησίαε δ Κνίδιοε cf. Gal. XVIII A 731. M. Wellmann Zur Gesch. d. Med. im Alterth. Herm. XXIII 560. 7) Hipp. περί ἄρθρων c. 70 (IV. 288f.) 8) Νηλεύε ed.

Cels. VIII 20: Magnum autem femori periculum est, ne vel difficulter reponatur vel repositum rursus excidat. Quidam semper iterum excidere contendunt: sed Hippocrates èt Diocles et Phylotimus et Nileus et Heraclides Tarentinus, clari admodum auctores, ex toto se restituisse memoriae prodiderunt.

190.

Orib. IV 289: σχαφίον ἢ θόλος Διοχλέους οὐτος ὁ ἐπίδεσμος δύο ἔχει χυχλοτεφεῖς πεφιειλήσεις χεφαλὴν πεφιστεφούσας, μίαν μὲν τὴν χάτω τὴν λεγομένην μετωπιαίαν, ἄλλην δὲ ὑπεφάνω χατὰ τὸ βφέγμα τὴν χαλουμένην στεφανιαίαν ἡ δὲ νομὴ τῆς ἐπιδέσεως γίνεται τῆς μὲν χάτω πφὸς τὰ ἄνω, τῆς δὲ ἄνω πφὸς τὰ χάτω. οὖτος ὁ ἐπίδεσμος εὐθετεῖ ἐπὶ ὧν πλαγίας οὔσης χατὰ τὸ βφέγμα διαιφέσεως πφόχειται τὰ χείλη συνάγειν πφὸς τὴν χόλλησιν ὡς ἐπὶ πεφισχυθισμοῦ.

Gal. XVIII A. 777. 791.

191.

Cels. VII 5, 270: latum vero telum, si conditum est, ab altera parte educi non expedit, ne ingenti vulneri ipsi quoque ingens vulnus adiciamus. evellendum est ergo genere quodam ferramenti, quod Lioxletov xva Hozov Graeci vocant, quoniam auctorem Dioclem habet, quem inter priscos maximosque medicos fuisse iam posui. lamina vel ferrea vel etiam aenea ab altero capite duos utrimque deorsum conversos uncos habet, ab altero duplicata lateribus leviterque extrema in eam partem inclinata, quae sinuata est, insuper ibi etiam perforata est. haec iuxta telum transversa demittitur, deinde, ubi ad imum mucronem ventum est, paulum torquetur, ut telum foramine suo excipiat: cum in cavo mucro est, duo digiti, subiecti partis alterius uncis, simul et ferramentum id extrahunt et telum.

BRUCHSTÜCKE UNBESTIMMTER ZUGEHÖRIGKEIT.

192.

Gal. XVI 197: καὶ μὴν οὐδὲ ᾿Ασκληπιάδης οὐδὲ Διοκλῆς ὁ Καούστιος καλῶς τὴν φωνὴν ταύτην (sc. ἔρριψιν) κατέλαβον · ψήθη-⟨σαν⟩ γὰρ μὴ είναι τοῦτο σύμπτωμα τῆς δυνάμεως καὶ σωματικόν, ἀλλὰ τῆς διανοίας καὶ ψυχικόν. Erot. s. v. ἔρειψις. Vgl. S. 58.

2) [Hipp.] περί χυμών c. 4 (V 480 L).

193.

Hes. s. λαπάραι τὰ παρὰ ταῖς πλευραῖς τοῦ σκήνους. Διοκλῆς δὲ τὴν ἐκ(κε)κενωμένην κοιλίαν. Hes. s. λαπάρας λαγόνας. καὶ λαπάρην ώσαύτως. ἢ κοιλίας ἐκ(κε)κενωμένας. Vgl. S. 57.

Vgl. Hipp. προγν. c. 11 (88, 17 K): δεί δε έν παντί νοσήματι λαπαρήν τε είναι την χοιλίην χαὶ εὔογχον. Vgl. Erot. s. λαπάρην.

Den unechten Brief des Diokles an den König Antigonos habe ich absichtlich von der Sammlung der Bruchstücke ausgeschlossen. Vgl. über ihn Fabricius bibl. gr. XII 585. Fränkel a. a. O. 20. Fredrich a. a. O. 196. 222. 226.

Vindiciani fragmentum ex cod. Bruxell. 1348—1359 fol. 48 r. Vgl. Octavius Horatianus ed. Heremann a Neuenar Argent. apud Schottum 1532 p. 102 f.

Hic de semine quid sit vel unde nascatur.

1. Alexander amator veri appellatus, discipulus Asclepiadis, libro primo de semine spumam sanguinis eius essentiam dixit Diogenis placitis consentiens. item Erasistratus et Herofilus essentiam se-5 minis dicunt sanguinem. hoc idem Stoici philosophi de materiali semine senserunt et demonstrationes alii alias deferentes quasi in unum comprehensas enarrant. primo igitur, ut Herofilus ait, abruptio corporum hoc testatur, quam Graeci ἀνατομήν vocant. etenim seminalium vasculorum interiora atque secretius remota sanguinu-10 lenta videntur, sequentia vero sive secunda plurimum a praescriptis demutata sunt, inferiora ac proxima seminis colorem habent. quo probatur in seminales vias sanguinem venire, sed earum virtute albescere atque mutatum in seminis transire qualitatem. sicut etiam in feminis post partum, si quid sanguinis nondum fuerit uteri nu-15 trimento consumptum, naturali meatu fluit in mammas et earum virtute albescens lactis accipit qualitatem. secundo. [cum] illi, qui frequentius usu venerio depurgantur, sanguinis sustinent per seminales vias emissionem, siquidem celeritatis causa essentia sanguinis in seminales venire non sinitur vias. tertio. summum quicquam ex 20 summo fieri necesse est. summum est autem semen ex omnibus in

¹⁾ semen quid sit et unde nascitur Neu. 4) erofilus (ut semper) B
8) anotonŋn (onŋn in ras. manu alt.) B: anotomin Neu. 11) habentia B Neu.
12) virtutem B Neu. 13) mutatam B Neu. in se ministrans ire Neu.: corr. V.
Rose Arist. fragm. p. 220 14) seminis B: corr. Neu. 15) suo pro fluit B:
cf. Isid. orig. XI 1, 77. 17) venerio ex fenerio man. post. B sustineant Neu.

¹²⁾ Arist. frg. 285, 1 (Rose 220): άλλὰ μὴν καὶ εἰ ἦν αἰμα (sc. τὸ σπέρμα), τος τινες ἔφασαν τῶν ἀρχαίων, πέψει δὲ μεταβεβληκὸς τὴν χροιάν, ἔδει αὐτὸ τῷ ψύχει μᾶλλον πήσσεσθαι, ὅπερ καὶ περὶ πᾶν αἰμα ψυχόμενον συμβαίνει.

¹⁵⁾ Alex. Aph. probl. IV 28 (9 Us.): διὰ τι οι πλείονα συνουσιάσαντες αξμα ἔσθ' δτε ἀποκρίνουσιν; δτι τῆς σπερματικῆς οὐσίας ἐκκενωθείσης προχειρότερον αξματος ὑγρὸν οὐκ ἔστιν. Vgl. Arist. de gen. anim. I c. 19, 726 b.

nobis liquoribus, summus est sanguis. semen igitur ex sanguine generatur. quartum. quicumque flebotomantur, sustinent post sanguinis detractionem pallorem, tenuitatem, debilitatem. haec etiam peracta venere corpora comitantur, siquidem semen ex sanguine fieri videtur. quintum. semen matrici appositum congelatur ut declarant 5 corporis abruptiones, quod est signum seminis [atque] essentiae de sanguine venientis et ad suam originem redeuntis, quippe praeter sua vascula constituti.

2. sed his omnibus Diocles, sectator Hippocratis, quem Athenienses iuniorem Hippocratem vocaverunt, assertionibus (sc. Diogenis 10 de seminis natura) respondens contra primam dixit: quoniam una atque eadem materies descendens per quosdam' viarum meatus uspiam flegma fiet, uspiam fel, id est cholera rubea, uspiam melancholia, uspiam sanguis, fit etiam semen ex nutrimine, id est ex cibo et potu, ex quibus et ipsi quatuor humores nutriuntur, et non spe- 15 cialiter sanguini seminis deputatur (fol. 48 v.) initium. alioquin debuit etiam in pueris seminis substantia servari, cum materia sanguinis non desit. item contra secundam, hoc est quod frequenti venere vexati sanguinem quidam excludant, dicendum, quod iugi adfricatione aliquae interiores venae osculari videantur. denique illis maxime urinam 20 facientibus partium mordicatio sequitur. contra tertiam, quod in nobis magis summus videatur spiritus, non ut illi putant sanguis, qui neque per se moveri potest. contra quartam dicendum, quod a flebotomatis non solum sanguis egeritur, verum etiam spiritus, et eos-

14

²⁾ quicumque ante corr. e superscr. B flebotomati B 6) timporis (corr. in temporis) supra corporis add. man. post B 7) praeter ante corr. extra man. post B ceterum in margine haec adnotantur: copulatio in. sequuntur duo verba inextricabilia 11) quoniam B: quomodo Neu. 13) phlegma Neu. colera B: cholera Neu. 14) [sanguis] post etiam add. Neu. 16) sanguinis eius mutatur B: corr. Kroll inicium B 17) semis B: corr. observari Kroll. at cf. Cael. Aur. m. a. III 4, 45 20) interioris B Neu. innaeoscoli B: interioris coli viae sanguineae Neu. cf. Cael. Aur. m. chr. II 10, 123. osculatae coni. at melius Kroll osculari 23) quia B: corr.

²⁾ Arist. de gen. anim. I c. 18, 725 b: άλλὰ τοῖς πλείστοις καὶ ώς έπὶ τὸ πολύ είπειν συμβαίνει έχ των άφροδισιασμών ξελυσις και άδυναμία μαλλον διά την είρημένην αίτίαν.

⁹⁾ Anonymus Lond. XXV 41 (46 Diels): γίνεται δὲ καί τι (sc. τῆς τροφῆς) του σπέρματος. και γάρ τουτο κατασκευάζεται πρός της ίδιότητος της έν τοις σπερματικοτε πόροιε μεταβαλλούσης την φερομένην ώς αὐτοὺς τροφήν. Vgl. S. 52.

¹⁴⁾ Isid. Orig. XI 1, 139: est enim liquor (sc. semen) ex cibi et corporis decoctione factus ac diffusus per venas atque medullas etc. Wellmann, Fragmente I.

dem non (semper) pallor sive fatigatio vel cetera sequi videantur; hanc igitur essentiam seminis dixerit fel aut stercora. contra quintam dicendum quod saepius conceptione declinante purgationes fiant et propterea, si quid sanguinis in matrice remanserit, semine congeletur. ipsum 5 denique foras effusum et non in matricem veniens nunquam in sanguinis redibit qualitatem aut congelari poterit in similitudinem sanguinis.

3. Diogenes autem Apolloniates essentiam (seminis) similiter spumam sanguinis dixit libro physico. etenim spiratione adductus spiritus sanguinem suspendit, cuius alia pars carne bibitur, alia superans in seminales cadit vias et semen facit, quod (non) est aliud quam spuma sanguinis spiritu collisi.

4. Aristoteles autem semen inquit aliud principaliter vocari, aliud participio. cuius primum semen fervens quidam in liquido spiritus atque in complexum venereum prosiliens fit cum liquore, qui sit similis igni terreno, est enim corruptivus. ille autem qui divinus atque aethereus est, si quidem fit nutribilis germinum atque animalium, clauso fervori seminis in liquido comparabitur. participio autem dicit appellari semen spumam ultimae digestionis nutrimenti. primum

fieri Neu. 2) (vel) ante fel add. Kroll 3) sepius B 6) redivit B: reducitur Neu. potuit B Neu. 8) in margine manu recentiore seminis om. B: add. Neu. haec adnotantur: de spuma. Apollonii B Neu. 10) vivit B Neu: corr. V. Rose Anecd. II 12 9) fisico B 15) sit Neu: corr. Rose 14) semine B Neu. corr. Neu. non add. Neu. 18) fervore Neu: corr. Rose 16) diurnus Neu: corr. Rose Arist. Ps. 380 19) dicunt Neu: corr. Rose.

⁸⁾ Vgl. Diogenes bei Arist. hist. an. III 2, 512 b 5: at δὲ φλέβες at μὲν πρῶται ἐκ τῆς κοιλίας εὐρύτεραι είσιν, ἔπειτα λεπτότεραι γίγνονται, ἔως ἄν μεταβάλωσιν ἐκ τῶν δεξιῶν είς τὰ ἀριστερὰ καὶ ἐκ τούτων είς τὰ δεξιά· αὐται δὲ σπερματίτιδες καλοῦνται. τὸ δ' αίμα τὸ μὲν παχύτατον ὑπὸ τῶν ισαρκῶν ἐκπίνεται· ὑπερβάλλον δὲ είς τοὺς τόπους τούτους λεπτὸν καὶ θερμὸν καὶ ἀφρῶδες γίνεται. Vgl. Zeller I⁵ 269. Rose Anecd. II 12.

¹⁴⁾ Arist. de gen. anim. II 2, 735 a 28f.

¹⁶⁾ Arist. a. a. O. II 3, 736 b 33: πάντων μὲν γὰρ ἐν τῷ σπέρματι ἐνυπάρχει ... τὸ καλούμενον θερμόν. τοῦτο δ' οὐ πῦρ οὐδὲ τοιαύτη δύναμίς ἐστιν, ἀλλὰ τὸ ἐμπεριλαμβανόμενον ἐν τῷ σπέρματι καὶ ἐν τῷ ἀφρώδει πνεῦμα κτλ.

¹⁸⁾ Arist. a. a. O. I 18, 724 b 21 ff. 726 a 26: δτι μέν οδν περίττωμά έστι τὸ σπέρμα χρησίμου τροφής καὶ τῆς ἐσχάτης . . . ἐν τοῖς προειρημένοις φανερόν. II 2, 736 a 13: αἴτιον δέ τῆς λευκότητος τοῦ σπέρματος δτι ἐστὶν ἡ γονὴ ἀφρός ἔοικε δὲ οὐδὲ τοὺς ἀρχαίους λανθάνειν ἀφρώδης ἡ τοῦ σπέρματος οδσα φύσις.

¹⁹⁾ Anon. Lond. XXIV 20: αὖτη (sc. ή τροφή) προσενεχθεῖσα πρώτης κατεργασιας τυγχάνει ἐν στόματι . . . λοιπὸν καταπείνεται διὰ στομάχου καὶ φέρεται είς κοιλίαν. κὰν ταύτη δὲ μεταβάλλει τε καὶ ἀποικειοῦται χυλουμένη ἐπὶ τὸ οἰκείον.

etenim consensum cibus in ore accipit, secundum in alvo, tertium cum in sanguinem mutatum est. igitur superantia supradicta non inutilia, ut urina vel stercora, sed ut illud quod in panificio separant panifices, fermento relicto alterius panis confectioni profuturo. quaerit etiam qua causa cum fervens atque crassum (sit), post egestionem 5 aquatum atque frigidum fiat necesse sit. attendit esse ex duobus, hoc est aut terrenum aut aquosum.

5. Diocles his assertionibus (sc. Diogenis de natura seminis) respondens ait: in libro trigesimo octavo Hippocrates, quem graece περὶ ὁπαμήνων appellamus, suo testimonio affirmavit de seminis 10 natura (et) eo, quo de nutrimento, quod graece προφήν appellamus: sicuti et omnes humores, ut musculi, nervi, venae et arteriae vel reliquorum membrorum seu cordis et cerebri, ubi principaliter anima consistit, suum alimentum vel nutrimentum percipiunt ex cibo et potu, sic itaque et seminales viae, quas graece σπερματικούς πόρους 15 appellamus, ex nutrimento replentur et sic calefacti, incitati a venere, derivatio seminis fit. quae et ipsae viae seminales a cerebro initium alimenti percipiunt ad conficiendum animal. ad haec consentiens Diocles ait.

6. cur Aristoteles definivit terrenum aut aquosum esse semen? 20

¹⁾ albo Neu: corr. Rose 4) quaerunt Neu: corr. Rose 5) confervens Neu: corr. Rose sit add. Rose digestionem Neu: corr. Rose 6) [cum ante necesse sit add. Neu. attendunt Neu: corr. Rose 9) yppocrates B grece B: om. Neu. 10) ceperioctamineon B: primarium medicorum (sic) Neu. vocabula graeca latinis litteris scripta, ut semper. 11) quodex B Neu: corr. trofin B: trophin Neu. 15) spermaticos poros B: sporos Neu. 16) repleantur B: corr. Neu. 17) inicium B 20) Aristotiles B

⁴⁾ Arist. a. a. O. II 2, 735 a 30 ff. 8) Vgl. S. 52.

^{11) [}Hipp.] περί τροφής c. 7 (IX 100): δύναμις δὲ τροφής ἀφικνείται καὶ ἐς ὸστέον καὶ πάντα τὰ μέρεα αὐτοῦ καὶ ἐς νεῦρον καὶ ἐς φλέβα καὶ ἐς ἀρτηρίην καὶ ἔς μῦν καὶ ἐς ὑμένα καὶ σάρκα καὶ πιμελὴν καὶ αίμα καὶ φλέγμα καὶ μυελὸν καὶ ἐγκέφαλον καὶ νωτιαίον καὶ τὰ ἐντοσθίδια καὶ πάντα τὰ μέρεα αὐτῶν καὶ δὴ καὶ ἐς θερμασίην καὶ πνεῦμα καὶ ὑγρασίην.

¹⁵⁾ Anon. Lond. XXV 41 (46 D).

^{17) [}Hipp.] περί γονής c. 2 (VII 472): όχόσοι δὲ παρ' οὖς τετμημένοι εἰσίν, οὖτοι λαγνεύουσι μὲν καὶ ἀφιᾶσιν, όλίγον δὲ καὶ ἀσθενὲς καὶ ἄγονον χωρεί γὰρ τὸ πλείστον τοῦ γόνον ἀπὸ τῆς κεφαλῆς παρὰ τὰ οὖατα ἐς τὸν νωτιαίον μυελόν αὅτη δὲ ἡ δίοδος ὑπὸ τῆς τομῆς οὐλῆς γενομένης στερεὴ γέγονεν. Vgl. περὶ ἀέρων ὑδ. τόπων c. 22 (65 K). Nach Diokles und Plato ist der Same ein Ausfluss des Gehirnes und Rückenmarkes: frg. 70. Daher leiden Augen und Rückenmark bei übermässiger Ausübung des Coitus: frg. 141 (185, 15).

²⁰⁾ Arist. a. a. O. II 2, 735 a 29 ff.

inanem atque vacuam definitionem opposuit. sed si aquosum, cur fervore nostro crassescit, cum liquida magis frigore post egestionem solidentur, etenim terrena fervore solidantur nec tamen frigore solvuntur. sed hanc quaestionem disserens ait semen contineri terre-5 num aeque liquoris et spiritus essentia. efflato autem fervore suo aquosa (fol. 49r) remansit qualitas, sed gelatur, siquidem terrenam quoque habeat substantiam. album est, siquidem fit spuma. denique culpandum inquit historiographum Herodotum, item Ctesiam medicum: atque historiographum Herodotum (III 125), siquidem dixerit Aethi-10 opum semen nigrum videri, Ctesiam vero, quod elephantorum semen ita post egestionem solidari dixerit, ut electri similem substantiam sumat. sanguis etiam non parvus et fit tam vehemens membrorum motus. ut a plerisque epilempsia minor diceretur. quo fit, ut melius quisquam dixerit quod sit quidem alba spuma, sed non solida. lac enim 15 quoque eius coloris ostenditur, nec tamen ilico seminis essentia (seu) seminis derivatio.

7. ad haec Diocles (sc. semen esse spumam sanguinis negat), quippe cum sit omnis spuma levis atque fistulosa et inanibus capillis vacuata et facilitate scissibili solubilis, semen auten, ut a cunctis perspicitur vel intellegitur, est grave, tractuosum, glutinosum et non facile solubile neque fistulosum. ostendunt alia multa non esse semen essentiam sanguinis. omitto plurima et a plurimis animalia sine sanguine memorari: ut puta pulpas, sepias, lollia, ostrea, spondylos, percas, prosacines, qui sua virtute navim velificantem opposito ore vel mordente immobilem retinent. nec tamen haec omnia sine suo

²⁾ digestionem B Neu: corr. 3) solvantur B Neu: corr. 6) verba: 7) habebat B Neu. remansit qualitas subscripta man. post. B est om. Thesium B Neu. 8) autem pro item B: et Neu. corr. 9) atque dixerat B Neu. ethiorum B siquidem [quod] Neu. 10) [medicum] post vero add. Neu. 12) verba corrupta. et ita veniens in ventrem motus B Neu: corr. (vehemens Kroll) cf. Cael. Aur. 13) epilepsia Neu. fiet B Neu. 20) prospicitur B Neu. m. chr. I 4, 127f. 23) pulpas (franz. poulpe) = πολύποδαs octopus Iollia (sic) 21) ostendoet B B Neu = τευθίδας (Iolligo vulgaris) spondulos B Neu = σπονδύλους Stachel-24) pernecas B Neu. cf. Dioclis fragm. 135 muschel. cf. Plin. XXXII 151 25) inmobilem B. prosacines (sic) B Neu = έχενηΐς bellificantes B: corr. Kroll

⁸⁾ Arist. a. a. 0.: Κτησίας γὰρ ὁ Κνίδιος ἃ περὶ τοῦ σπέρματος τῶν έλεφάντων εἴρηκε φανερός ἐστιν ἐψευσμένος. φησὶ γὰρ οὕτω σκληρύνεσθαι ξηραινόμενον ὅστε γίνεσθαι ἡλέκτρω δμοιον... Ἡρόδοτος γὰρ οὐκ ἀληθη λέγει φάσκων μέλαιναν εἶναι τὴν τῶν Αἰθιόπων γονήν κτλ. hist. an. III 22 (523 a 13).

¹³⁾ Gal. XVII A 521: τίς γὰρ ἦν ἀνάγκη γράφειν Δημόκριτον μὲν είρηκέναι μικρὰν ἐπιληψίαν είναι τὴν συνουσίαν, Ἐπίκουρον δὲ μηδέποτε μὲν ὡφελεῖν ἀφροδισίων χρῆσιν, ἀγαπητὸν δ' εί μὴ βλάψειεν; Usener Epicurea 118.

semine procreari possunt: quomodo potest iam in usu venerio spuma generari? persuadent autem cadentibus membris, cum in apertionibus corporum, quas anatomas vocamus, pastus in seminis vasculis

reperiatur.

8. Asclepiades autem consentiens ait essentiam [atque] seminis 5 universalis hominum vel animalium atque principialis corpuscula intellectu sensa, subiectam autem sibi pastilitatis cruditatem, hoc est novum cibum acceptum sive nova subinde nutrimenta. vult enim ex crudis fieri redhibitiones, ut accepti cibi disiecta materies in corpuscula imminuta seu cocta et in lacteum humorem mutata omnes 10 per corporis partes ac particulas discurrat atque ita in nares veniens mucilentum faciat liquorem, in vesicula iecoris fel. non aliter etiam in seminales vias cadente ea cum naturali virtute sive fabricatione semen fieri, ut beatissimus Hippocrates affirmat.

9. lapidem dixit Hippocrates in vesica generari superatione ¹⁵ fervoris, cum attracta seu descendentia urinae terrena in vesica resident, ex fervoris densitate nimio perfusa liquore seu calore: sicut inquit videmus fieri etiam in fictilibus vasculis, quae humecta admixto liquore molliore fornacibus ingeruntur, tunc desiccata fervore in lapideam soliditatem veniunt. quae et ipsa vesica sub ventre ab ²⁰

¹⁾ etiam pro potestiam B Neu. 3) anathomas B suis B: corr. Kroll
4) reperitur B Neu. 5) atque del. Kroll 6) item pro atque Neu. corpusculi intellectu sensam Neu. 9) reddibitiones Neu. redibitiones B
10) immutata B: minuta Neu. 13) cadens ea B Neu: corr. yppocrates B
15) yppocrates B 16) terrore B Neu: corr. 17) colore B: corr. Neu
20) velut ventosa B Neu: corr. cf. 32.

⁶⁾ Cael. Aur. a. m. I 14: item habitudinem athleticam negat (sc. Asclepiades) esse tutam et neque ullam digestionem in nobis esse, sed solutionem ciborum in ventre fieri crudam et per singulas particulas corporis ire, ut per omnes tenues vias (corr. Amman. tenuis visa cod.) penetrare videatur, quod appellavit λεπτομεφές, sed nos intellegimus spiritum. et neque inquit ferventis qualitatis neque frigidae esse nimiae suae tenuitatis causa neque alium quemlibet sensum tactus habere, sed per vias receptaculorum nutrimenti nunc arteriam, nunc nervum vel venam vel carnem fieri. Vgl. Cels. praef. I 4. Gal. XIX 373. Anon. Lond. XXV 24 (46 D).

¹⁴⁾ Hipp. περὶ ἀέρ. ὑδ. τόπ. c. 9 (47 K): ὁκόταν γὰρ θερμανθῷ μᾶλλον (sc. ἡ κύστις) τῆς φύσιος, ἐφλέγμηνεν αὐτῆς ὁ στόμαχος ὁκόταν δὲ ταῦτα πάθη, τὸ οὖρον οὐκ ἀφίησιν, ἀλλ' ἐν ἐωντῷ συνέψει καὶ συγκαίει. καὶ τὸ μὲν λεπτότατον αὐτοῦ ἀποκρίνεται καὶ τὸ καθαρώτατον διιεί καὶ ἐξουρείται, τὸ δὲ παχύτατον καὶ θολωδέστατον συστρέφεται καὶ συμπήγνυται. Vgl. περὶ νούσων IV 55 (VII 600 L). Hier steht die Vergleichung der Umwandlung der Urinsedimente in Stein mit dem Hartwerden des auf dem Wege des Schmelzprozesses gewonnenen Eisens. Vgl. S. 39.

²⁰⁾ Vgl. [Hipp.] περί ἀρχ. ίητρ. c. 22 (27 K): των δὲ ἔσω φύσει τοῦ ἀνθρώπου

artifice posita ad se humorem attrahit et ex omni regione corporis ad orificium eius decurrit et sicut humor tenuatus a lacte discernitur: sic itaque urina a cibo iam cocto atque in sanguineum colorem mutato vel lactineum secernitur effluens ad inferiorem locum, quem 5 graece κύστιν appellamus, per ureticos poros, suscipientem in se urinam viridis coloris. quae et ipsa vesica habet super se duos renulos nervosos, non ad suscipiendam urinam, sed ad respirationem vel evaporationem.

- 10. lacte autem fieri vel nutriri dictum est ex nutrimento. quod si quid fuerit crassius ac pinguius, exprimit vel excludit uterus per angustias aut meatum: quo expresso et in humecta veniente pinguities egeritur (et) in mammarum [aut] fistulosas vias veniens lactis accipit qualitatem.
 - 11. pubertatem et barbam nasci eodem tempore laxamento cutis,
 - 2) tenetur B Neu: corr. cf. 32 3) cocta mutata Neu. 4) lactaneum Neu. post locum [in corpore ad id praedispositam vesicam] add. Neu. quem appellamus om. Neu. 5) grece B quistinon B uritidos Neu. suscipiens B Neu: corr. 8) vaporationem Neu. 9) lacte B: vgl. Musc. gyn. ed. Rose ind. s. v. nutrire B 10) uteri B Neu: corr. 11) pinguicies Neu. 12) egeratur B Neu. accipiat B Neu.

σχημα τοιούτον (οίον αὶ σικύαι) κύστις τε καὶ κεφαλή καὶ ύστέρη γυναιζίν· καὶ φανερῶς ταῦτα μάλιστα έλκει καὶ πλήρεά έστιν ἐπάκτου ύγρότητος αἰεί. Anon. Lond. XXX 14 (56).

6) Gal. περί φυσ. δυν. Ι 13 (122 Η): δσοι γὰρ οὐδεμίαν οὐδενὶ μορίφ νομίζονσιν ὑπάρχειν ἐλκτικὴν τῆς οἰκείας ποιότητος δύναμιν, ἀναγκάζονται πολλάκις ἐναντία λέγειν τοῖς ἐναρχῶς φαινομένοις, ὢσπερ καὶ ᾿Ασκληπιάδης ὁ ἰατρὸς ἐπὶ τῶν νεφρῶν ἐποίησεν, οῦς οὐ μόνον Ἱπποκράτης ἢ Διοκλῆς ἢ Ἐρασίστρατσς ἢ Πραξαγόρας ἢ τις ἄλλος ἰατρὸς ἄριστος δργανα διακριτικὰ τῶν οὕρων πεπιστεύκασιν ὑπάρχειν, ἀλλὰ καὶ οἱ μάγειροι σχεδὸν ἄπαντες ἴσασιν . . . βούλεται γὰρ (sc. ὁ ᾿Ασκληπιάδης) εἰς ἀτμοὺς ἀναλυόμενον τὸ πινόμενον ὑγρὸν εἰς τὴν κύστιν διαδίδοσθαι κάπειτ ᾽ ἐξ ἐκείνων αὐθις ἀλλήλοις συνιόντων οῦτως ἀπολαμβάνειν αὐτὸ τὴν ἀρχαίαν ἰδέαν καὶ γίγνεσθαι πάλιν ὑγρὸν ἐξ ἀτμῶν κτλ. Diese Lehre hatte schon vor Erasistratos Vertreter gefunden, denn dieser hat sie bekämpft: Gal. περὶ φυσ. δυν. Η 8 (182 Η). Isid. orig. XI 1, 97.

9) [Hipp.] περί φύσ. παιδ. c. 21 (VII 512): δι' ἀνάγκην δὲ τοιήνδε γίνεται τὸ γάλα· ὁκόταν αὶ μῆτραι ὀγκηραὶ ἐοῦσαι ὑπὸ τοῦ παιδίου πιέζωσι τὴν κοιλίην τῆς γυναικός, τῆς δὲ κοιλίης πλήρεος ἐούσης ὁ ἐκπιεσμὸς γένηται, ἀποπιδύει τὸ πιότατον ἀπό γε τῶν βρωτῶν καὶ τῶν ποτῶν ἔξω ἐς τὸ ἐπίπλοον καὶ τὴν σάρκα... ἀπὸ τοῦ πίονος διαθερμαινομένου καὶ λευκοῦ ἐόντος τὸ γλυκαινόμενον ἀπὸ τῆς θέρμης τῆς ἀπὸ τῶν μητρέων ἀποθλιβόμενον ἔρχεται ἐς τοὺς μαζούς. καὶ ἐς τὰς μήτρας δὲ ὁλίγον ἔρχεται διὰ τῶν αὐτέων φλεβῶν· τείνουσι γὰρ ἐς τοὺς μαζούς καὶ ἐς τὰς μήτρας φλέβια ταὐτά τε καὶ παραπλήσια ἄλλα. Vgl. γυναικ. 44 (VIII 102).

14) [Hipp.] περί φύσ. παιδ. c. 20 (VII 506): ἔχει δὲ ὧδε τὰ ἀυφί τῶν τριχῶν

quod laxamentum fiet emissione seminis: ante enim fieri non potest. nunc igitur naturale nutrimentum per laxatas vias corporis exiens aeris frigidi tactu nimia densitate coactum in ca (fol. 49v) pillos venit. denique eunuchi barbire non possunt, quia semen non emittunt. denique et infantes nati minime ambulare possunt ut reliqua animalia, 5 quae mox nata fuerint, ambulant, infantes vero minime ob hoc, quia omnis calor in capite est constitutus. omnes vero artus flegmatico humore sunt corroborati eaque ratione neque nervi seu musculi suum officium minime implere possunt nisi ex cibo et potu incitatus fuerit calor, qui in superioribus locis est constitutus, id est in cerebro, et 10 derivando omnem corporis regionem calefacit atque solvit. neque mulieres barbire possunt. quamquam etenim semen emittere videantur, non tamen ita emissionis tempore ut viri moventur, quo possit cutis fieri laxamentum. hinc igitur delicatiora et frigidiora sunt mulierum sive eunuchorum corpora, et non osculatae neque minime 15 incitatae si fuerint aut concussae a virili semine, ante hoc tempus semen emittere non possunt, ut viri in fini vitae. atque in his necessario prohibetur usque ad superficiem corporis exire nutrimentum et propterea supradicta loca capillis deseruntur.

12. hic de septemmensium causa nascendi conicit compendiosam 20

²⁾ naturae B Neu. 3) frigido B Neu. 6) mox [ut] Neu. 7) viri B Neu: corr. Kroll phlegmatico Neu. 9) rite adimplere Neu. 10) qui pro et Neu. 11) durinando Neu. 16) puerili B Neu: corr. 17) viae B Neu. neque pro atque B Neu: corr. 18) prohibetur: hibetur in rasura B 20) annorum B Neu: corr. septem mensium = ἐπταμήνων recte monet Kroll.

τῆς φύσιος φύονται μὲν γὰρ μέγισται καὶ πλείσται, ὅκου-τοῦ σώματος ἡ ἐπιδερμὶς ἀραιστάτη ἐστὶ καὶ ὅκου ἡ θρίζ μετρίην ἰκμάδα ἐς τὴν τροφὴν ἔχει. καὶ
ὅκου ἡ ἐπιδερμὶς ὅστερον ἀραιὴ γίνεται, ἐκεῖ καὶ ὅστερον αὶ τρίχες φύονται,
ἐπί τε τῷ γενείῳ καὶ τῇ ἡβῃ καὶ εἴ που ἄλλοθι ὁκόσοι δὲ εὐνοῦχοι παιδες
ἐόντες γίνονται, διὰ τοῦτο οὕτε ἡβῶσιν οὕτε γενειῶσι λείοι τε γίνονται ὅλοι, ὅτι
ἡ ὁδὸς τῇ γονῇ οὐκ ἐπιγενομένη οὐκ ἀραιοι τὴν ἐπιδερμίδα ἐπὶ τῷ ξύμπαντι
δέρματι ἀπολέλαπται γὰρ ἡ ὁδὸς τῆς γονῆς κτλ.. Vgl. Plato Tim. 76 B f. Anders
der Verf. von περὶ σαρκῶν c. 14 (VIII 602).

⁶⁾ Alex. Aphr. probl. IV 13 (8 Us.): διὰ τί τὰ μέν ἄλογα ζῷα τεχθέντα περιπατει εὐθέως, οἱ δὲ ἄνθρωποι οῦ; δτι ἐπὶ μὲν τῶν ἀλόγων ἴσον ἐν παντὶ μέρει τὸ θερμόν, ἐπὶ δὲ τῶν βρεφῶν πλείον περὶ τὴν πεφαλήν. ὅταν οὖν ὁμαλιοθή πανταχοῦ τὸ θερμόν, ἀνίστανται.

^{12) [}Hipp.] περί φύσ. παιδ. c. 20 (VII 508): και αι γυναϊκες δε λείαι γίνονται τό τε γένειον και τό σωμα, δτι εν τη λαγνείη σφέων το ύγρον ούχ δμοίως κλονεόμενον ώς το του άνδρος την επιδερμίδα ού ποιεί άραιην.

¹⁴⁾ Diese Lehre ist empedokleisch: vgl. Fredrich a. a. O. 127.

²⁰⁾ Cens. de d. n. c. 7: nam septimo mense parere mulierem posse plurimi adfirmant, ut Theano Pythagorica, Aristoteles peripateticus, Diocles Euenor

foetus perfectionem fieri, quotiens summo temperamento primordiorum confectum semen in matricem venerit. ipsa quoque similiter temperat aut etiam nutrimenta minime insidiosa. etenim nono mense magis partum fieri perfectionis est causa. quae cum forte septimo fuerit mense commota, raro quidem, sed rationabiliter fiet. octavo tamen mense non facile nutribiles sunt, non est (enim) umbilicatus foetus pro ratione ponderis. septimo mense ad inferiora loca descendit ex superioribus spatiis. dehinc si fuerit perfectus erumpens membranas nutribiliter excluditur. hinc quassat membranas et totam matricem, qua ex quassatione generatur tumor. rumpere autem cum non potuerit supradictas membranas ac matricem, siquidem nondum conveniens habet pondus ac perfectam fortitudinem, necessario permanens venit in octavum mensem et laborem facit praegnaci, donec tumor quassatione genitus resolvatur. qua desinente nonus mensis rursum veniet levior.

13. causa est autem partus secundum Hippocratem uteri perfectio, ex qua fiet nutrimenti inopia et eruptio membranarum. quamdiu enim parvus fuerit foetus, sufficiens carpit ex matre nutrimentum. cum autem ad perfectam venerit magnitudinem, pluribus necessario indigebit quam valet gravida subrogare. tunc incommodis affectus est nutrimenti. ad quam iniuriam commotus rumpit mem-

³⁾ aut om. Neu. in nono B Neu: corr. 6) amilicatus B Neu: corr. 8) rumpens Neu. 13) pregnaci B: praegnanti Neu. 14) genitus B: gemens Neu. venit Neu. 15) levior ad insequentia trahit Neu: corr. Kroll 16) yppocratem B 19) plurimo B Neu: corr. 21) ad quod acrius commotus Neu: ad quâ iniuriam (ini in ras.) B.

Straton Empedocles Epigenes multique praetera, quorum omnium consensus Euryphonem Cnidium non deterret id ipsum intrepide pernegantem. contra eum ferme omnes Epicharmum secuti octavo mense nasci negaverunt: Diocles tamen Carystius et Aristoteles Stagirites aliter senserunt. Nach dem Verfasser von περὶ ὀκταμήνων c. 4 (VII 442) sind die Achtmonatskinder nicht lebensfähig (vgl. c. 10, 452), auch von den Siebenmonatskindern können nur wenige aufgezogen werden (c. 6, 444). Aristoteles widerlegt die Behauptung, dass die Achtmonatskinder nicht am Leben bleiben. (Orib. III 63 frg. 283R): er schloss sich der Ansicht des Diokles an (frg. 174).

^{8) [}Hipp.] περί δηταμήνων c. 1 (VII 436).

^{16) [}Hipp.] περί φύσ. παιδ. c. 30 (VII 534): δτι δὲ οὐκ ἔστι χρονιώτερον δέκα μηνῶν ἐν γαστρὶ ἔχειν, ἐγὰ φράσω· ἡ τροφή καὶ ἡ αὕξησις ἡ ἀπὸ τῆς μητρὸς κατιοῦσα οὐκ ἔτι ἀρκεῦσα τῷ παιδίῳ ἐστίν, ὁκόταν οἱ δέκα μῆνες παρέλθωσι καὶ τὸ ἔμβρυον αὐξηθῆ. ἔλκει γὰρ ἀπὸ τοῦ αἰματος ἐς ἐωυτὸ τὸ γλυκύτατον, ἄμα δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ γάλακτος ἐπαυρίσκεται δλίγον· ὁκόταν δ' αὐτῷ σπανιώτερα ταῦτα γένηται καὶ άδρὸν ἔῃ τὸ παιδίον, ποθέον πλείονα τῆς ὑπαρχούσης τροφῆς, ἀσκα-

branas, sed celeritate eruptionis connivet. fit etiam umbilici marcor,

cum iam non potuerit valere nutrimenta ministrare.

14. tempore autem infantem concipi atque collocari manifestum est. septizonium vero septem spatiis contineri. septimo mense dentes nasci, aliquibus nono, septimo anno infanti dentes cadere, bis septenis 5 pubescere et nucleantibus mamillis semen generare, ter septenis et uno anno barbam maturare, septizoniis aegros periclitare. quid multis? septem stellis omnia ministrari, sic infantem in utero ferri atque componi (ad) cursum solis et lunae et dodecazodion terminare. est autem numerus septies multiplicatus. ita partum consummari. sed figuram 10

2) poterit B Neu: convivat B: prominet Neu. 1) et pro sed Neu. 4) septidomum B Neu. 3) instante B Neu: corr. Kroll 7) septidomis (s ex correctione, deinde una littera erasa) spaciis B 8) stellis (st minus B Neu: corr. egros suprascr. ab alt. m. B ministrari (i in ras.) B infantem (f in ras.) B 9) ad inseruit in ras.) B duodecadion B Neu: corr. Kroll. Kroll

1) [Hipp.] περὶ ὀκταμήνων c. 12 (VII 458): ὀκόταν δὲ ἐν ἑξόδ ϕ η, τὰ μὲν ἄλλα ἀναστομοῦται, ὁ δὲ ὁμφαλὸς λεπτύνεται τε καὶ ξυμμύει καὶ ἀποξηραίνεται.

3) Vgl. Vindiciani gynaecia c. 19 (Theod. Prisc. ed. V. Rose 450).

elζει καὶ τοὺς ὑμένας ῥήγνυσι. Vgl. 530. 536. Ps. Oribas. comm. in Hipp. Aph. VI 9, 217: et quod mammillae arescunt ac extenuantur, significat esse indigentiam nutrimenti infantis: qui indigentiam non ferens se volvendo rumpit membranas, quibus in utero continetur et sibi ad nativitatem viam parat ac foras exit.

⁴⁾ Vgl. Alex. Aphr. probl. II 47 (I 66 Ideler): δτι δὲ τέλειος ὁ ἐπτὰ καὶ δ. δέκα τη φύσει άριθμός, δήλον έκ τοῦ διοικείν τὸν θεὸν τὸν περίγειον κόσμον έπτα ἄστροις· έπταμηνιαία δὲ τὰ βρέφη τοὺς δδόντας ἀναφέρει, έπτα ἔτη δὲ ἀποβάλλει (Hipp. περί σαρχ. 12. περί όχταμ. 9). δίς (διότι ed.) έπτα δε ήβάσχει, τρίς έπτα δε ανδρούται και τα νοσήματα δε αναλόγως τῷ έπτα αριθμῷ, όμοίως και ή σελήνη τῷ ἐπτὰ ἀριθμῷ σχηματίζεται, ἐβδομάσι δὲ καὶ ὁ μὴν διατυποῦται. Vgl. [Hipp.] περὶ ἐβδ. c. 5 (IX 436): sic autem in hominis natura septem tempora sunt . . . puerulus usque ad septem annos in dentium mutationem. puer autem usque ad seminis emissionem quatuordecim annorum ad bis septenos. adulescens autem usque ad barbam unum et viginti annorum ad ter septenos usque ad incrementum corporis. c. 1 (IX 433): mundi forma sic omnis ornata est eorumque qui insunt incolarum: necesse est septinariam habere speciem et definitiones; septem dierum coagulationem seminis humani et inde formationem naturae hominis et determinationem egritudinum et quaecumque deputriunt in corpus. et cetera omnia septinariam naturam habent et speciem et perfectionem. Vgl. Diokles frg. 177. A. Schmekel die Philosophie der mittleren Stoa 421 ff., wo die Parallelüberlieferung zusammengestellt ist.

^{8) [}Hipp.] $\pi \epsilon \varrho i \ \ell \beta \delta$. c. 2 (IX 435). Vgl. Harder Rh. Mus. 48, 437. Alex. Aphr. a. a. O.

Empedokles und Diokles bei Orib. III 78 (frg. 175). Aet. plac. V 21, 1
 (433, 5) περὶ διαίτης I 26 (VI 498). Isid. orig. XI 1, 143.

hominis infans accipit primo quadragesimo aliquando, aliquando et trigesimo die, sicut ait Hippocrates in libro quadragesimo nono de infantis natura. et vidi quandam mulierem in partibus Gazae triginta dierum abortum fecisse masculum, cuius omnia membra ex 5 integro conformata conspexi. nam et cor ipsius quasi granum papaveris magnitudine existimavi (fol. 50 r).

15. hos autem numeros, ut partus edatur, septies multiplicare oportet, ita ut quicumque die trigesimo in utero materno figuram hominis accipit, septimo mense nascatur. hos dies septies multipli-10 cabis, et efficiuntur dies CCX, qui fiunt menses septem. qui autem quadragesimo die figuram hominis acceperit, nono mense intrante, decimo die nascitur. septies multiplicabis dies, efficiuntur CCLXXX, qui fiunt menses novem. itaque die decimo, ut diximus, septimo aut decimo mense qui nascuntur vitales erunt.

16. manifestum est infantem in utero temporibus formari. quomodo? intendite. primo mense iactus seminis nostri in utero materno congregatur in umbilicum, in hoc est congregatio. secundo mense expressio est corporis. tertio mense, quia priore formatum est corpus, ei tribuitur anima. quarto ungues accipit et capillos ducit et motum

²⁾ sicut ait (icut ait in ras.) B yppocrates B

⁵⁾ confirmata B: corr.

 [[]Hipp.] περὶ φύσ. παιδ. c. 18 (VII 498) Gal. XVII A 445.

^{7) [}Hipp.] περί σαρχών c. 19 (VIII 612): τὸ παιδίον έπτάμηνος γόνος γενόμενον λόγω γεγένηται και ζή και λόγον έχει τοιούτον και άριθμον άτρεκέα ές τάς έβδομάδας· δκτάμηνον δε γενόμενον ούδεν βιοί πώποτε· εννέα δε μηνών καί δέκα ήμερων γόνος γίγνεται καὶ ζή καὶ ἔχει τὸν ἀριθμὸν ἀτρεκέα ές τὰς έβδομάδας τέσσαρες δεκάδες έβδομάδων ήμέραι είσι διηκόσιαι δηδοήκοντα ές δε την δεκάδα των έβδομάδων έβδομήκοντα ήμέραι. Εχει δὲ καὶ τὸ έπτάμηνον γενόμενον τρεϊς δεκάδας εβδομάδων, ες δε την δεκάδα έκάστην εβδομήκοντα ημέραι, τρεϊς δεκάδες δὲ έβδομάδων αἱ σύμπασαι δέκα καὶ διηκόσιαι.

¹⁶⁾ Dass sich der Nabel zuerst bilde, ist die Ansicht des Verfs. von περί qύσ. παιδ. c. 15 (VII 492) und des Demokrit (Plut. de amore prol. c. 3. vgl. Cens. de die nat. 6, 1. Diels 190). Diese Annahme beruht auf pythagoraeischer Doctrin: vgl. Archelaos bei Jambl. theol. arithm. S. 22. Nach Alkmaion und Hippon entsteht zuerst der Kopf, nach Empedokles und Aristoteles das Herz, nach Anaxagoras das Gehirn, nach Diogenes von Apollonia das Fleisch. vgl. Cens. a. a. O. Isid. orig. XI 1, 143.

¹⁷⁾ Vgl. Diokles frg. 175.

^{19) [}Hipp.] περὶ φύσ. παιδ. c. 21 (VII 510): ὅταν δὲ δὴ τὰ ἄκρα τοῦ σώματος τοῦ παιδίου όζωθη έξω, και οι δνυχες και αι τρίχες έρριζώθησαν, τότε δή και κινείται, και ό χρόνος ές τουτο γίνεται τῷ μὲν ἄρσενι τρείς μῆνες, τῆ δὲ θηλείη τέσσαρες. Vgl. περί σαρκών c. 13.

facit infans in utero materno. ideo quarto mense praegnantes nauseantur. quinto mense facit caracterem patris eius aut matris aut adulterium demonstrat. sexto mense adicit nervorum conformationem. septimo mense medulla consolidatur. octavo mense ossa durantur. nono mense maturatum movet infantem effectus naturae rerum beneficiis. decimo mense de tenebris ad lucem exit tardae aetatis ingressu. non enim haec maturam habent intrandi vel in altum tendendi partiliter.

17. igitur cor aliquando cum ex pulmone impletur, si quid per superficiem cutis venerit, recusat atque recludit, aliquando cum pulmo 10 deficiens cordi non dederit, siquidem eo tempore cum ad accipiendum officium visitatur superioribus haustibus, tunc rursus cor ex toto corpore sumit aerem sibi consuetum atque ita respirationis perficit officium, differenti tempore inducens frigus semper corpori necessarium. sic enim supradicto exemplo ignei splendoris seu radii ex partibus 15 loci in corde constituti, in quo anima consistit, usque ad omnes fines corporis nostri superveniet, et consensus in illis partibus fiet, in quibus etiam irruentia perficiuntur.

18. sed speciales quoque vel quae in ipsis geruntur exponens ait unam esse ex corde atque eandem virtutem sensificantem, quae 20 ad animam transmittatur, sed pro viarum diversitate fieri differentem.

¹⁾ pregnantes B nascuntur B Neu: corr. Kroll cf. Theod. Prisc. ed. Rose 454.
6) tractae B: corr. Neu. post ingressu [maturatus et proficiens] add. Neu. quae sequuntur verba non intellego
9) pulmone (mone in ras.) B 10) ac atque B excludit Neu.
11) ad. om. Neu.
12) corpus pro cor B Neu: corr.
13) corde pro corpore B Neu: corr.
14) istis pro nostri B Neu: corr.
15) supervenerit B Neu.
19) post speciales desiderari substantivum (sensus) recte monet Kroll expones aut B Neu: corr.
20) adquam eandem B Neu: corr. sensificant B Neu: corr.
21) transmittat B: transmittet Neu.

⁹⁾ Das Herz ist Sitz des Pneuma und der eingepflanzten Wärme. Das ist diokleische Doctrin. Vgl. S. 77 ff. Das Einathmen der Luft geschieht nicht nur durch die Lunge, sondern durch den ganzen Körper, d. h. durch die πόροι der Haut: Empedokles (Zeller I⁵ 799), Philistion bei Diels An. Lond. XX 35. Diokles frg. 141 (178, 19) 147. vgl. Gal. IV 731: ὧσθ' ὅταν ἀπορῶσι, πῶς εἰς δλον τὸ σῶμα παρὰ τῆς καρδίας κομισθήσεται τὸ πνεῦμα πεπληρωμένων αξματος τῶν ἀρτηριῶν, οὐ χαλεπὸν ἐπιλύσασθαι τὴν ἀπορίαν αὐτῶν μὴ πέμπεσθαι φάντας, ἀλλ' ἔλκεσθαι μήτ' ἐκ καρδίας μόνης, ἀλλὰ πανταχόθεν ὡς Ἡροφίλφ τε καὶ πρὸ τούτον Πραξαγόρα καὶ Φυλοτίμφ καὶ Διοκλεί καὶ Πλειστονίκφ καὶ Ἱπποκράτει καὶ μυρίοις ἐτέροις ἀρέσκει. Plat. Tim. 79 A ff. Dass die Luft der Abkühlung der angeborenen Wärme dient, ist sikelische Lehre: Philistion, Diokles, Plato sind ihre Vertreter. Vgl. Diokles 15.

¹⁵⁾ Vgl. [Hipp.] περί καρδ. c. 11: τρέφεται δὲ (sc. ή γνώμη) οὕτε σιτίοισιν οὕτε ποτοίσι τοίσιν ἀπὸ τῆς νηδύος ἀλλὰ καθαρή και φωτοειδεί περιουσίη γεγονυίη

cum enim, inquit, in viis [suis] visalibus fuerit constituta visus perficitur, cum in audibilibus auditus, cum in odorantibus odor, cum in linguae partibus sapor, cum in toto corpore tactus. sicut enim una atque eadem cibi materia pro differentia viarum nutrimenta ministrans nunc (in) nervos vel arterias, nunc venas aut ossa vel musculos transit, (ita) immutatur sensifica virtus animae secundum accipientium viarum differentiam.

19. itaque si per omne, inquit, corpus mundae essent viae, ut in oculis sunt constitutae, per totum corpus forsitan videremus. nunc 10 autem quia secundum viarum differentiam hoc fieri non potest, recte visum inquit hoc genere generari: cum ex corde sensifica virtus limpida atque splendens ad oculos pervenit, infusa per humorem vitreum, quem Graeci δαλοειδή vocant, exinde rursum redit ad sphaeram, hoc est oculi ultimam interius tunicam, quam Graeci 15 χουσταλλοειδή vocant seu φαχοειδή aut δισχοειδή, tunc tenuans atque splendificans sphaeram ad eius centrum ac mediam partem, quam appellamus facoidem, confugit. exinde ad pupillam omnis concidens celerrimo lapsu per eius raritates accipit casum tamquam ex suffecto secundum sphaeram a vertice ad tenuem pupillae viam conducta. 20 atque ita irruens visibilibus rebus, hoc est quas videmus, earum facit apprehensionem. sicut inquit ignis (fol. 50 v) vicina corpora exurit, distantia calefacit, remota illuminat, longius autem constituta neque urit neque calefacit neque illuminat, dissoluta omnino seu perdita virtute, sic etiam anima in cordis altitudine habens rationabilem virtutem, quae 25 tendit usque ad corporis fines, omnes sensus perficit. sed ab his decidens in aerem eundem vanescens in alios sensus scinditur neque

έχ της διαχρίσιος τοῦ αξματος. εὐπορεί δὲ τὴν τροφὴν έχ της ἔγγιστα δεξαμένης τοῦ αξματος, διαβάλλουσα τὰς ἀκτίνας, καὶ νεμομένη ισπερ έχ νηδύος καὶ ἐντέρων τὴν τροφὴν καὶ τοῦτο κατὰ φύσιν.

¹⁾ vivus pro in viis Neu. 4) providentia B Neu. 6) stait pro transit B: corr. Neu. enimaliter sensificat B: corr. Kroll non aliter Neu. 8) auditu 11) celebrari B Neu: creari Kroll inquam Neu. pro itaque B: om. Neu. 14) speram B 13) greci B hialoiden B Neu. 12) provenit B Neu. 16) speram B 15) crustalloidem B facoidem B disaidem B 17) facoidem 21) igitur pro inquit 18) raritatis B 19) speram B B: phacoidem Neu. 24) quam B Neu: corr. 26) evanescens Neu.

¹⁾ Tert. de anima c. 17: contingit nos illorum etiam quinque sensuum quaestio, quos in primis litteris discimus, quoniam et hinc aliquid haereticis procuratur. visus est et auditus et odoratus et gustus et tactus. horum fidem Academici durius damnant: secundum quosdam et Heraclitus et Diocles et Empedocles, certe Plato in Timaio irrationalem pronuntiat sensualitatem et opinioni complicitam.

⁸⁾ Vgl. S. 47 f. 11) Isid. orig. XI 1, 21.

jam servans sensificam virtutem, dehinc quod in visu sensifica virtus per multa veniet corporis membra ex angustiis ad mundas vias et propterea pura atque illibata pervenit et splendens proprio vigore servato. accedit etiam quod secum plurimum luminis ex anima trahat (atque) ex corde perfecto in similitudinem radii per visificas vias 5 irruat et ab hoc corpore in aerem cadens longo itinere non intereat. ad alios vero sensus virtutes venientes per apertiores feruntur vias et plurimum spiritali ac valida materia circumseptas, quorum admixtione obscurentur: ob hoc mox e corpore in aerem venerint, intereunt plurimo sibi aere permixto.

20. de linguae natura dicit.

item linguam sine suco naturali esse constituit, dehinc mollem atque laxiorem, siquidem sit gustandi capax. sed sine suco fabricatam, ne traducta ab aliquo qui in se esset suco alterari faceret indicium eorum quae extrinsecus irruerint. mollem autem factam, quo facilius 15 seu celerius per eam sensifica virtus currens gustata apprehenderet. laxioris vero naturae atque raram, quo celerius praeventa transvoratione eorum quae sumuntur indicium fieret.

21. de cerebri natura. item cerebrum sine odore esse constituit atque sine sono, siquidem in ipso sit apprehensio odorandi 20 atque tangendi seu audiendi. sed sine odore, inquit, quid possit? nunc vero a supradicto officio ad suum odorem abiens non iam haberet irruentium iudicium. (factum) autem sine sono ut silentio capitis voces acciperet ac probaret. de quo etiam testam natura iugem omni

²⁾ venit Neu. 8) ad plurimum Neu. 9) obscurantur Neu. e om. Neu. veniente Neu. 11) dicit om. Neu. in margine ex sententia Hippocratis add. man. rec. B 12) etenim pro item B Neu: corr. sine suo B: corr. Kroll 13) sit om. Neu. capacem Neu. frabricata B: corr. Neu. 14) succo Neu. et rarefaceret et B Neu: corr. Kroll 15) qui B Neu. [subverteret] post irruerint add. Neu. 17) preventa B 22) atque nunevansabiret B: corr. Kroll (abiens ego) atque nuncians Neu.

¹²⁾ Diogenes von Apoll. bei Aet. plac. phil. IV 18 (407 D): Διογένης τῆ ἀφαιότητι τῆς γλώττης καὶ τῆ μαλακότητι (sc. γίνεσθαι γεῦσιν) καὶ διὰ τὸ συνάπτειν τὰς ἀπὸ τοῦ σώματος εἰς αὐτὴν φλέβας διαχείσθαι τοὺς χυμοὺς ἐλκομένους ἐπὶ τὴν αἴσθησιν καὶ τὸ ἡγεμονικόν, καθάπερ ἀπὸ σπογγιᾶς. Vgl. Alkmaion bei Aet. a. a. O. Vgl. S. 48f.

^{19) [}Hipp.] περί σαρχών c. 15 (VIII 604): καί είσι τινες οι ελεξαν φύσιν ξυγγράφοντες ότι ό εγκέφαλός έστιν ό ηχέων τοῦτο δε ούκ αν γένηται αὐτός τε γάρ ό εγκέφαλος ύγρός εστι και μηνιγέ περί αὐτόν έστιν ύγρη και παχείη, και περί την μηνιγγα όστεα οὐδεν οὖν τῶν ύγρῶν ηχεί, ἀλλά ξηρά τὰ δε ηχέοντα ἀκοὴν ποιεί. c. 16: δσφραίνεται δ' ὁ εγκέφαλος ύγρος εὼν αὐτός τῶν ξηρῶν, ελκων την όδμην ξύν τῷ ἡέρι διὰ τῶν βρογχίων ξηρῶν εόντων.

ex parte circumdatam confecit, ut sumpta sensuali virtute facile indicium fiat ad irruentem vocem.

- 22. hic de vocis natura dicit. vox nascitur ex totius corporis spiritu vel pulmonum, qui sunt in modum follis ferrarii in dando et accipiendo spiritum venientem et pereuntem in caput et resonantem et sic vocis densitas ab universis auditur. sic denique nocte voces densitate aeris perseverante longius et a longe constitutis audiuntur. per diem autem aeris laxioris causa dissipatae etiam proximorum difficilius audibiles fiunt.
- 23. hic de tactu dicit. tactum autem esse inquit sensum capientem. sed si lenia fuerint atque aequalia et tenuissima exterius sive interius irruentia, corporum suavitatem facere: si autem aspera et concisa, dolorem.

24. hic de purgatione feminarum dicit.

fieri autem purgationem feminis ait, siquidem concava atque inanis et fervens et venosa sit matrix, ut ad inanitatem humecta veniens materia ingerat fervorem. venas quoque naturaliter materiosas corrigit, ut post implementum vasculorum osculatione interius facta sanguis excludatur. ut autem per singulos menses hoc fiat, causa, 20 inquit, exstat, quod tales sint viae sive pori, ut mense repleantur et post implementum rursum osculatio fiat ac deinde purgatio se-

3) [Hipp.] περὶ σαρχῶν c. 18 (VIII 606): διαλέγεται δὲ διὰ τὸ πνεῦμα ελκων ἔσω ἐς πᾶν τὸ σῶμα, τὸ πλεῖστον δὲ ἐς τὰ κοιλα αὐτὸς ἐωντῷ· αὐτὸ δὲ θύραζε ἀθεόμενον διὰ τὸ κενὸν ψόφον ποιεῖ. ἡ κεφαλή γὰρ ἐπηχεῖ.

15) Arist. de gen. anim. II c. 4,739 b 10: καὶ ή τῶν καταμηνίων δὲ ἔκκρισις καὶ

συνάθροισις εμπυρεύει θερμότητα έν τῷ μορίφ τούτφ κτλ.

³⁾ hic dicit om. Neu. 5) in capite B Neu. 8) perdonante B perdurante Neu: corr. Kroll 10) hic et dicit om. Neu. tactu aut.. sensu B (sine comp.) capentem B 13) concissa B Neu. 14) hic om. Neu. dicit om. Neu. 17) materiae B Neu. 19) excludat B: corr. Neu. caussa Neu.

⁴⁾ Vindicianus bei Theod. Prisc. ed. Rose 438: pulmo autem noster est in modo causae ferrari follis. taliter ipsum trahit et implet pectoris locum. 472: ubi enim per fistulas id est per arterias repletus spiritus inflavit fibras rursusque in se recepit, ut apud fabros folles solent spiritum trahere modo receptum exprimere, per angusto spatio ictu suo sanguinem sonumque inpulsu suo faciens excautatur usque in epiglosidem, nec tamen plus quam quinque voces intellegit epigloside, quo sono vocales appellamus.

¹⁷⁾ Vgl. Arist. de gen. anim. II c. 4, 738 a 9· τοτε μέν οδν θήλεσι περί τον τῶν ὑστερῶν τόπον, σχιζομένων ἄνωθεν τῶν δύο φλεβῶν...πολλαὶ καὶ λεπταὶ φλέβες τελευτῶσιν εἰς τὰς ὑστέρας, ὧν ὑπερπληρουμένων ἐκ τῆς τροφῆς καὶ τῆς φύσεως διὰ ψυχρότητα πέττειν οὐ δυναμένης, ἐκκρίνεται διὰ λεπτοτάτων φλεβῶν εἰς τὰς ὑστέρας, οὐ δυναμένων διὰ τὴν στενοχωρίαν δέχεσθαι τὴν ὑπερβολὴν τοῦ πλήθους, καὶ γίνεται τὸ πάθος οἶον αἰμορροῖς.

quatur. quae adhuc novellis aetatibus fieri non potest neque declinantibus, siquidem in novellis nondum sint viae dilatatae atque capaces materiae plurimae. item in declinantibus, siquidem conciderint (fol. 51 r): viae iam frigiditate torpent. naturaliter autem suspicatur matrici compati mammas.

25. hic de semine dicit. item masculorum semen suam habere naturam, ut ossa vel nervos aut carnem et his similia, et non ex alienigenis fieri, quae graece ἐτερογενῆ vocant. ostendit enim ad generandum mense nono vulvam femineam convenire. seminis autem iactus ait [nisi] non solum iaculando fieri: non enim sufficit hoc in tantum 10 penetrare, ut fundum matricis teneat, sed ipsam quoque iactum semen sive excussum rapere ad se adducendo atque suae inanitati concedere, ut iaculum piscatorium, quod graece ἀμφιβληστρον vocamus, et ut medicinalis cucurbita apposita carnes ad se adducit adiuvante fervore et ut λύχνος, id est lucerna, et flamma oleum ducit ad se. dehinc 15 forsitan etiam, ut delectatione conceptus fiat, siccitas rapit eam. quod

⁴⁾ via etiam frigida atque turpens B: corr. Kroll 6) hic-dicit om. Neu. 8) quae-vocant om. Neu. greci B heteroge B 9) vel iam B Neu: corr. Kroll foeminam Neu. 10) non nisi Neu. 11) ipsum B Neu. seminis B Neu. 12) inanitatis B concedere (con in ras.) B 13) piscaturum B quem B: corr. quod-vocamus om. Neu. grece B anflebistron B vocavimus B 15) velut pro et ut B lucri id est luceri (sic) B: lucerna Neu. 16) concaeptio Neu.

^{1) [}Hipp.] περὶ γονῆς c. 2 (VII 472): τοίσι δὲ παισὶ λεπτὰ τὰ φλέβια ἐόντα καὶ πληρεύμενα κωλύει τὴν γονὴν ἰέναι . . . καὶ τῷσι παρθένοισι, μέχρις ἄν νέαι ἔωσιν, οὐ χωρεῖ τὰ καταμήνια δι' αἴτιον τωὐτό. ἐπὴν δὲ αὕξωνται καὶ παρθένος καὶ παῖς, αὶ φλέβες αὶ ἐς τὸ αἰδοῖον τείνουσαι τοῦ παιδός καὶ τῆς παρθένου ἐπὶ τὰς μήτρας εὕροαι γίνονται ὑπὸ τῆς αὕξης καὶ στομοῦνται, καὶ ὁδὸς καὶ δίοδος διὰ στενῶν γίνεται, καὶ τὸ ὑγρὸν κλόνησιν τότε ἴσχει εὐρυχωρίη γάρ οὶ τότε γίνεται ἔνθα κλονήσεται.

⁴⁾ Sor. περί γυν. I 15, 181: ἔστι δέ τις αὐτῷ (sc. μήτρα) καὶ πρὸς τοὺς μαστοὺς φυσική συμπάθεια. Vgl. [Hipp.] γυν. II 174 (VIII 354): ἢν ἐρυσίπελας ἔχῃ τὰς μήτρας, οίδει τοὺς πόδας καὶ τοὺς μαζοὺς καὶ τὸ σῶμα . . . μάλιστα δὲ καὶ οἱ μαζοὶ ἀείρονται κατὰ τὴν δμοεθνίην.

¹⁰⁾ Arist. de gen. anim. II c. 4, 739 a 35: ή δ' ἄφεσις (sc. τοῦ σπέρματος) οὐκ ἐντὸς γίγνεται, καθάπερ οἴονταί τινες (στενὸν γὰρ τὸ στόμα τῶν ὑστερῶν), ἀλλ' εἰς τὸ πρόσθεν, οὖπερ τὸ θῆλυ προῖεται τὴν ἐν ἐνίαις αὐτῶν ἰκμάδα γινομένην, ἐνταῦθα καὶ τὸ ἄρρεν προῖεται.

^{14) [}Hipp.] περί ἀρχ. ίητρ. c. 22 (I 628): τῶν δ' ἔσω φύσει τοῦ ἀνθρώπου σχῆμα τοιοῦτον (οίον αἱ σιχύαι)· κύστις τε καὶ κεφαλή καὶ ὑστέρα γυναιξίν· καὶ φανερῶς ταῦτα μάλιστα ἔλκει καὶ πλήρεά ἐστιν ἐπάκτου ὑγρότητος αἰεί. Arist. de gen. an. II c. 4, 737 b 27: ἡ μὲν οὖν ἀπόκρισις γίνεται πᾶσι τοῦ σπέρματος ῶσπερ ἄλλου τινὸς περιττώματος. φέρεται γὰρ ἔκαστον εἰς τὸν οἰκείον τόπον οὐθὲν ἀποβιαζομένου τοῦ πνεύματος οὐδ' ἄλλης αἰτίας τοιαύτης ἀναγκαζούσης, ῶσπερ τινές

etiam ad procidentiam quandam seminis afficiantur feminae, probatur ex eo quod ante coitum agantur stimulis. sic denique si prior feminini seminis cursus in vasculis concidat, masculi ex eo nascuntur, superveniente virili semine: si vero antecesserit virile semen et in 5 vasculis (con)ciderit prius, superveniente femineo semine, feminae nascuntur. hoc est rationi humanae consentiens quod virili semine puellae nascantur, ex femineo semine pueri nascantur. si itaque utrorumque semen permixtum obviando sibi in vasculorum cavitatem ceciderit, hos viragines appellamus. exinde prudentes atque pulchri 10 nascuntur ex uno consensu, nihil in se retinentes iracundiae. denique si ex uno consensu permixtio seminis non fuerit, sed vacanti animo incitatum fuerit seu in vasculis conciderit, debiles atque sine intellectu nascuntur, eo quod ipsum semen invitum moveatur, non ut pingue rationaliter, sed aut cholericum aut aquosum aut coenosum aut cor-15 ruptum, saepius muti aut surdi aut caeci, eo quod non sit integrum semen nec tempore competenti.

26. γένος διδύμων geminos [nos] dicimus eo quod in orificium vulvae duo aditus abire noscuntur exvicissim. atque si divisum in duas vel tres partes semen in vasculorum capita ceciderit, gemini vel 20 trigemini nascuntur.

¹⁾ poenitentiam B Neu: corr. foeminae (ut semper) Neu. 4) simili semine B Neu. 6) hic B hinc Neu. consentiendum B: consentaneum Neu. 12) ceciderit B Neu. 13) minutum Neu. 14) colericum B 15) sepius B rari pro caeci B Neu. 17) geminuim geminos B: geminorum genus Neu. [nos] post genus add. Neu. 18) ubi si vicissim Neu. vel pro atque Neu. 19) capite B: corr. Neu.

φασιν ελχειν τὰ αίδοτα φάσχοντες ώσπες τὰς σιχύας τῷ τε πνεύματι βιαζομένων χτλ.

¹⁾ Arist. de gen. an. I c. 20. (727 b 33): δ δ' οἴονταί τινες σπέρμα συμβάλλεσθαι έν τῆ συνουσία το θῆλυ διὰ το γίνεσθαι παραπλησίαν τε χαρὰν ἐνίστε αὐταῖς τῷ τῶν ἀρρένων καὶ ἄμα ὑγρὰν ἀπόκρισιν, οὐκ ἔστιν ἡ ὑγρασία αὖτη σπερματική, ἀλλὰ τοῦ τόπου ἔδιος ἐκάσταις. Vgl. Aet. plac. V 5, 1 p. 418 D: Πυθαγόρας, Ἐπίκουρος, Δημόκριτος καὶ το θῆλυ προῖεσθαι σπέρμα . . . διὰ τοῦτο καὶ ὄρεξιν ἔχει περὶ τὰς χρήσεις. [Hipp.] περὶ γονῆς c. 4. Vermuthlich war diese Theorie auch dem Empedokles eigen.

⁶⁾ Isid. orig. XI 1, 145.

^{17) [}Hipp.] περί γονης c. 31 (VII 540): δίδυμα δὲ γίνεται ἀφ' ἐνὸς λαγνεύματος οῦτως: ἔχουσιν αὶ μῆτραι κόλπους συχνοὺς καὶ γαμψούς, τοὺς μὲν τηλοτέρω, τοὺς δὲ πλησιαιτέρω τοῦ αἰδοίου... ὅταν δὲ ἡ γονὴ τύχη σχισθεῖσα εἰς δύο κόλπους ἀφικομένη, καὶ αὶ μῆτραι δέξωνται τὴν γονὴν καὶ τοῖν κόλποιν μηδέτερος ἐς τὸν ἔτερον χαλάση, χωρισθεῖσα δὴ ἐν ἐκατέρω κόλπω ὑμενοῦται καὶ ζωοῦται τῷ αὐτῷ τρόπῳ ῷπερ καὶ τὸ ἔν εἴρηται. vgl. περὶ διαίτης I c. 30 (VI 504). Fredrich a. a. O. 128. Empedokles bei Aet. plac. V 10, 1 (421, 25): Ἐμπεδοκλῆς

- 27. ictericum inquit fieri turgescente iecore, id est tumente, seu vesicula, quam fel appellamus, seu saxitate stomachi, id est debilitatione, quippe superatione nutrimenti ⟨fel⟩ impeditur et non potest ad digestorias vias seu rationales pervenire, et fit totius corporis obduratio, stomachi, epatis, splenis atque pulmonum sive intestini caeci, quod 5 graece τυφλον ἔντερον vocamus. et propterea prohibetur fel ad vasculum permeare, quod graece χοληδόχον vocamus, et ita coagulato sive perfundi corpora aut viridescere atque deformes et pallentes cutes facere.
- 28. somnos inquit fieri animae atque corporis indulgentia, id est 10 sedato fervore, qui insomnietatem facit, qui calefacit et desiccat meningas cerebri. temperatis et humectis meningis dulcis somnus corpus fortificat atque reformat.
- 1) [quod] add. ante turgescente Neu. seu pro id est Neu. 2) seu saxitate (= σ×lρρωσις Cael. Aur. m. chr. III 4, 49) vesicula om. Neu. stomachi om. Neu. saxitate stomachi idem B: corr. Kroll debilitationem 3) quippe om. Neu. (fel) add. Kroll caussetur pro impeditur Neu. 5) quod - vocamus om. aut pro et B: corr. Neu. 4) unde pro et Neu. Neu. 6) grece B tifloerteron B 7) holedon B Neu. cogitato B: agitata Neu. 12) metucas Neu: menicas B 8) perfusa Neu. temperato et humecto B: corr. Neu. [itaque] post humectis add. Neu. menicas B: metucis Neu. 13) corporicat atque B corpora reformat Neu: corr.

δίδυμα καὶ τρίδυμα γίνεσθαι κατὰ πλεονασμόν καὶ περισχισμόν τοῦ σπέρματος. Vgl. Cens. de die nat. VI 10. Aristoteles teilte die Ansicht des Empedokles: frg. 285, 14 (223, 26 R): καὶ μὴν ὅτι κατὰ σχίσιν τοῦ σπέρματός τινα γίνεται οὕτως φησί· τὰ δὲ διδυμοτοκοῦντα ἀπὸ μιᾶς καταβολῆς δοκεῖ ἀρρενοτοκεῖν ἢ θηλυτοκεῖν, ὅτε τὸ σμέρμα τοῦ ἄρρενος ἰσχυρόν ἐστιν ἄστε μεριζομένου εἰς δύο ἢ εἰς πλείονα τρόφιμα γίνεσθαι. vgl. Ps. Gal. ὅροι 447 (XIX 453).

- 1) Vgl. S. 23. Diokles Frg. 53. Cael. Aur. m. chr. III 5, 68f: sequitur in passione constitutos saepe etiam iecoris tumentis inflatio sive saxea durities, difficile autem ac rarissime splenis vel stomachi consensus etiam. Aret. caus. m. chr. I 15, 113: ξυνίσταται δὲ (sc. δ ἔχτερος) οὐχ ἐπ' αἰτίῃ μοῦνον ἤπατος, ὅχως τωὶ τῶν ἰητρῶν δοχεῖ, ἀλλὰ χοιλίῃ καὶ σπληνὶ καὶ νεφροῖσι καὶ κώλῳ· καὶ ἐφ' ἤπατι μὲν ἄδε· ἢν φλεγμαίνῃ ἡμῖν ἢ σχίρρον ἴσχῃ τὸ ἡπαρ, ἄτρεπτον δὲ τὸ ἐς ἐργασίην ἢ, τίκτει μὲν ἐν τῷ ἤπατι χολήν, καὶ διαχρίνει τήνδε ἡ ἐν ἤπατι οὖσα κύστις· άλλ' ἢν αὶ φέρουσαι ἐς τὸ ἔντερον τὴν χολὴν όδοὶ ὑπὸ τῆς φλεγμασίης ἢ τοῦ σχίρρον φραχθῶσι, πλημμυρῷ δὲ ἡ κύστις, παλίσσυτος ἡ χολή· τῷ αἰματι οὖν μίσγεται. τὸ δ' αἰμα, ἐς πῶν τὸ σχῆνος φοιτέον, ἄγει τὴν χολὴν παντὶ τῷ σώματι χτλ.
- 10) Vgl. S. 22. Empedokles bei Aet. plac. V 24, 2 (435, 17): Ἐμπεδοκλῆς τὸν μὲν ὅπνον κατάψυξιν τοῦ ἐν τῷ αἰματι θερμοῦ σύμμετρον γίνεσθαι, τὴν δὲ παντελῆ θάνατον. [Hipp.] περὶ φυσῶν c. 14 (VI 110): ὅταν γὰρ ἐπέλθῃ τῷ σώματι ὁ ὅπνος, τότε τὸ αἰμα ψύχεται φύσει γὰρ πέφυκεν ὁ ὅπνος ψύχειν ψυχθέντι δὲ τῷ αἰματι νωθρότεραι γίνονται αὶ διέξοδοι. Arist. de som. et vig. c. 3 (457 b 9): ἔστι δ' οὐκ εῦλογον τὸν μὲν ὅπνον εἶναι κατάψυξιν, τὰ δ' αἴτια τοῦ καθεύδειν θερμά. Wellmann, Fragmente I.

29. bulimum inquit fieri ex ariditate et siccitate totius corporis et obtrusis viis ex melancholia, qui est tardus ad curandum:

ex quibus viis fames sive appetentia ciborum fiet.

30. dysenteriam inquit fieri vel lienteriam nimietate frigoris ac 5 liquidorum humorum, quos graece μυξώδεις vocamus, quae descendendo et exurendo intestina dysenterias vel lienterias facit ex defluenti carne venientium atque ventri irruentium: quae nutrimentis admixta seu cibis sumptis corruptione sui neque sursum naturales (fol. 51 v) vias accipere sinit nutrimentum aut corpori propriari.

31. Chordapson autem et ileon fieri tumore generato dixit in ore

10) Cass. Felix c. 51, 130 Rose. Cael. Aur. a. m. III 17. Theod. Prisc. II 9, 125 R. Vgl. S. 29 ff. Fuchs anecd. med. gr. 14, 547: δμοίως καὶ τὸν είλεὸν συμφώνως είπον οἱ ἀρχαῖοι γίνεσθαι ἔμφραξιν γὰρ είναι τῶν ἐντέρων ἤτοι ὑπὸ σκληρῶν σκυβάλων ἢ φλεγματικῶν καὶ πεπηγότων ὑγρῶν ἢ ὑπὸ ἱλίγγων συστραφέντων ἢ διὰ φλεγμονήν. ὁ δὲ Διοκλῆς ἰδίως καὶ κατὰ ἀπόστημα γίνεσθαι. Gal. XVIII A 68: καὶ μὲν δὴ καὶ ὅτι διὰ φλεγμονὴν ἔμφραξις ἤτοι πόκρου σκληρᾶς ἡ γλίσχρων ὑγρῶν καὶ παχέων γίνεται (sc. ὁ είλεός) λέλεκται πολλοῖς ἐμοὶ δὲ δοκεί καὶ φλεγμονὴν ἢ σκίρρον ἡ ἀπόστημα δύνασθαι τὴν στενοχωρίαν ἐργάζεσθαι τοικαὶ φλεγμονὴν ἢ σκίρρον ἡ ἀπόστημα δύνασθαι τὴν στενοχωρίαν ἐργάζεσθαι τοικαὶ φλεγμονὴν ἢ σκίρρον ἡ ἀπόστημα δύνασθαι τὴν στενοχωρίαν ἐργάζεσθαι τοικαὶ φλεγμονὴν ἢ σκίρρον ἡ ἀπόστημα δύνασθαι τὴν στενοχωρίαν ἐργάζεσθαι τοικαὶ φλεγμονὴν ἢ

¹⁾ bolimum B Neu. ariditate B Neu. 2) obstrusis B Neu. melancolia B: corr. Neu. quae Neu. tardior Neu. 3) fiat Neu. 4) disinteriam B 5) quam B Neu. grece B dacchodes B Neu: corr. descindendo B: corr. Neu. 6) disinterias B 7) ventre ruentium B Neu. 8) carnis vias B Neu. 9) sinat B Neu. propiare B Neu. 10) cordapson B Neu. humore B Neu: corr.

¹⁾ Fuchs anecd. med. gr. 11, 546: δνομαστί μέν τοῦ πάθους (sc. βουλίμου) οἱ ἀρχαῖοι οὐκ ἐμνήσθησαν, κατὰ δὲ τὴν τοῦτων ἀκολουθίαν φαμὲν αὐτὸν γίνεσθαι κατὰ ψύξιν μὲν τοῦ ἐμφύτου πνεύματος, κατὰ πῆξιν δὲ τοῦ ἐνμεσεντέρου φλεβῶν αἰματος ταῦτα γὰρ αἴτια καὶ τῆς δρέξεως. ὁ δὲ Ἱπποκράτης ἐν τῇ διαιτητικῷ, ὁ δὲ Πραξαγόρας ἐν τῷ περὶ νοῦσων, ὁ δὲ Διοκλῆς ἐν τῷ περὶ πέψεως. εἴπερ οὖν ἡ ἀνειμένη ὄρεξις μικρός ἐστι λιμός, ἡ ἐπιτεταμένη βούλιμος ᾶν εἴη· ὅτι δὲ ψύξις ἐστὶ τοῦ αἰματος, πιστοῦται διὰ τὸ ἐπιπολάζειν ἐπὶ γέροντας τὸ πάθος μάλιστα, πολλάκις καὶ ἐν χειμῶνι, καὶ ἡ θεραπεία δὲ δηλοῖ· πυρία γὰρ καὶ οἰνοποσία καὶ δριμέων προσφορὰ ἰῶνται τὸ νόσημα. Vgl. Vind. c. 33. Erasistratos bei Gell. noct. att. XVI 3. Asklepiades bei Cael. Aur. a. m. I 14, 107.

^{4) [}Hipp.] περὶ παθῶν c. 24 (VI 236): ἡ δὲ νοῦσος (sc. ἡ λειεντερίη) γίνεται, ὅταν ἐκ τῆς κεφαλῆς καὶ τῆς ἄνω κοιλίης κατάρροος γένηται τοῦ φλέγματος ἐς τὴν κάτω κοιλίην ὅταν δὲ τοῦτο ἦ, ὑπ' αὐτοῦ τὰ σιτία ψύχεται καὶ ὑγραίνεται, καὶ ἡ ἄφοδος αὐτῶν ἀσήπτων ἐν τάχει γίνεται καὶ τὸ σῶμα τήκεται. Gal. XVIII A 6: οἱ μὲν οὖν πρότερον ἱατροὶ εἰς τρία μέρη διήρουν τὸ πάθος, λειεντερίαν, δυσεντερίαν, τεινεσμόν καὶ τινες μὲν ἐν τοῖς ἐκκρινομένοις τὰς διαφορὰς τοῦ πάθους θεωροῦντες καὶ λέγοντες. ὅτε μὲν γὰρ αἰματώδη τε καὶ μυξώδη προχωροίη τὰ ἀπὸ τῆς κοιλίας, τότε μὲν δυσεντερίαν τὸ πάθος ἐκάλουν εἰ δ' ἄπεπτα εἴη τὰ διαχωρούμενα, μεμιγμένα δὲ τοῖς αἰματώδεσι τε καὶ μυξώδεσι, λειεντερίαν ὅτε δὲ ὑπίοι (ὑπίῃ ed.) χολώδεα τοῖς αἰματώδεσι καὶ μυξώδεσι μεμιγμένα, τεινεσμὸν προσηγόρενον τὸ πάθος (aus Erasistratos' Schrift περὶ κοιλίας). Fuchs Anecd. med. 31. 33, 555.

coli argillosorum (aut) liquidorum humorum obtrusione. sed chordapson (in) inferiore osculo fieri dixit, quod est oppositum vel spectans intestinum, cui nomen est archon, siquidem neque stercora in ipsum neque ventus irruat neque clysteris iniectio accipiatur, omnibus considentibus et obstantibus iniectionali aulisco. ileon vero in superiore 5 osculo fieri, quo liquor tenue denique exspectat intestinum, et inflationem seu ventos et stercora aliquando irruentia accipiat et clysterem quoque, siquidem inferius osculum non sit obtrusum. sed libro de igni et aere a(it) ileon fieri concepto seu retento spiritus iaculo et prohibente nutrimenti naturalem meatum. hoc saepius 10 contingit insipientibus et qui causas non intellegent aut per verecundiam seu potentem personam, sicut in clepsydris, cum acceptus spiritus prohibet transitum liquidorum humorum, seu sursum exusto atque conglutinato nutrimento aliqua empye intestini, quo eius fieri recessus non sinatur, vel duratis intestinis nimia vi spiritus, ita 15 ut prohibeatur irruere nutrimentum.

32. hic dicit quomodo esca vel potus per omne corpus distribuitur.
tria inquit officia atque discretiones in corpore nutrimentum
sustinere, quorum primum in ventre mixtum constituit calefacto atque
decocto, secundum in venis, tertium in particulis, quae pro membrorum 20

¹⁾ argillosorum cf. Cael. Aur. m. chr. III 5. Aret. caus. chr. m. I 15, 114. 118 aut add. Kroll. obstrusione B Neu. 3) arcon B Neu. 4) clisteris B Neu. concidentibus B Neu: corr. 5) iniectionali aulisculeon B Neu: corr. cf. [Hipp.] περί παθών c. 21 (VI 232). Cass. Fel. ed. Rose c. 51, 135. Cael. Aur. a. m. III 4: clysteris auliscon quem nos tibiam dicere poterimus superiori B Neu. sterem B Neu. obstrusum B Neu. 9) libro de igni et area ileo B: non liberum transitum ad ileon (sic) Neu: corr. concepta B: corr. Neu. retenta B 10) his B: corr. Neu. sepius B 11) incipientibus B Neu: corr. intellegent B: intelligunt Neu. clepsidris B: clepshydris Neu. 14) aliqua impar B cf. Isid. IV 7, 20. transitus intestini (sic) Neu: corr. quod B: atque Neu. 15) vi B: ut Neu 17) hic dicit om. Neu. distribuitur B: distribuntur Neu. 20) quia B Neu. αύτην, ώστε αηδέν κάτω διεξέρχεσθαι δύνασθαι. το δέ ύφ' ύγρων παχέων ή γλίσχοων ού πάνυ τι δοκεί πιθανόν είναι.

¹⁾ Vgl. Diokles Frg. 74.

^{9) [}Hipp.] πεοί φυσῶν c. 9 (VI 104).

¹²⁾ Diese Vergleichung ist empedokleisch: v. 295 St. Aet. plac. IV 22, 1 (412, 7). Theophr. de sud. 407, 17: καὶ ἡ κάθεξις δὲ τοῦ πνεύματος πληφοί τὰς φλέβας ὥστε κωλύειν ἐξιέναι, καθάπερ τὸ ὅδωρ τὸ ἐκ τῶν κλεψύδρων, ὅταν γε πλήρεις οὔσας τις ἐπιλάβη, ὅταν δ' ἀφεθη, τότ' ἐξέρχεται μηδενὸς ἐμφράττοντος.

^{13) [}Hipp.] περὶ παθῶν c. 21 (VI 232): ἡ δὲ νοῦσος γίνεται, ὅταν τῆς κόπρου συγκαυθῆ ἀθρόον ἐν τῷ ἐντέρῳ· περὶ τοῦτο περιίσταται φλέγμα, καὶ τὸ ἔντερον, ἄτε τούτων ἀθρόων ἐνεσκληκότων, περιοιδεί.

¹⁸⁾ Vgl. Gal. XV 234. III 266 ff. VI 303. Steph. schol. in Hipp. Dietz I 148: μεμαθήκαμεν δτι τριττή έστιν ή πέψις δστι γάρ πρώτη ή χυλοποίησις, ής περίτ-

dispositione supradicta accipiunt. sed ex primo officio atque discretione si quid inutile fuerit, in stercora per intestina devenire. ex secundo autem, quod venis perficitur, superfluum in urinam transire atque in vesicam decurrere, quae sub ventre ab artifice posita ad se 5 humorem attrahit, vel ex omni parte ad orificium eius decurrit (et) sicut humor tenuatus a lacte discernitur. item ex tertio officio, quod in partibus posuimus, quae in se supradicta suscipiunt nutrimenta, si qua superflua fuerint, tanquam aliena per sudorem egeruntur. tribus ergo, ut supra diximus, officiis ac discretionibus constitutis . . . aut 10 non digeri cibos in alborem, quos putredinem seu fermentosam sumere qualitatem, (quam) ζύμωσιν appellavit, ante ipsum ceteri probaverunt, sed in exaltationem transire seu mutari, ut neque adduci spiritus neque humoris esse videatur, sed inter utramque naturam neutrum probetur. horum igitur utrumque custodiens anima ex-15 ternum frigus inducit, hoc est aeri partita est. hunc adducit non solum per nares, verum etiam per totum corpus officio commutato. quando enim per nares inferius adducitur, per fauces ad pulmonem fertur, exinde pars cordi, pars thoraci transmittitur. tunc impletis locis inductus aer per vias totius corporis insensuales totus egeritur.

15) Philistion nach dem Anon. Lond. XX 45: οὐ γὰο μόνον κατὰ το στόμα καὶ τοὺς μυκτῆρας ἡ ἀναπνοἡ γίνεται, ἀλλὰ καὶ καθ' δλον τὸ σῶμα. Über Empedokles vgl. Zeller I 5, 799. Plato Tim. p. 79 Af. Vgl. S. 82.

⁴⁾ ventosaliartifice B Neu cf. c. 9 6) cf. c. 9 8) egerunt B: corr. 9) [non recte] constitutis Neu. aut om. Neu. 10) degerri B alborem inquit verti putredinem Neu. alborem B 11) quam add. Neu. zimosin B Neu. [quod et] ante ipsum Neu. 12) et pro sed Neu. 14) probetur 15) aere B Neu. partitum Neu. huncque Neu. adduci B Neu. animas B. 19) corporis denuo totus Neu: corporis inseuartis cotus B. B Neu: corr. τωμά έστιν ή κόπρος, δευτέρα δὲ πέψις ή ἐν ηπατι γινομένη [ή] ἐξαιμάτωσις, ής περίττωμά έστι το οδρον, τρίτη πέψις έστιν ή έν έκάστω μορίω ήγουν ή έν τῷ παντὶ σώματι πέψις καὶ έξομοίωσις, ής περίττωμά έστιν ή άδηλος διαπνοή. Vgl. Vind. 477R: degestiones fiunt tres, prima in vaporem et odorem spiritus trahit pulmo epar cerebrum et pulpe, secunda in suco ad ventrem iosanum et ad intestinas ieiunas, tertia in careas, que sunt stercora. Vgl. S. 85ff.

⁶⁾ Vgl. S. 87 A 1. 8) Diokles Frg. 12. 10) Vgl. S. 85. Diokles Frg. 22. 14) Gal. IV 471: ἡ τῆς ἐμφύτου θερμασίας ἀνάψυξίς τις (sc. ἡ ἀναπνοἡ ἐστιν), ώς Φιλιστίων τε καὶ Διοκλῆς ἔλεγον. Anon. Lond. XXIII 38: ἀμέλει γὰρ τὴν εἰσπνοὴν γίνεσθαί φησιν εἰς τὸ τὸ πλεῖον θερμόν τὸ περὶ τὴν καρδίαν κατασβέννυσθαι καὶ μὴ σωματούμενον καταφλέγειν τὰ σώματα. Plat. Tim. 78 Ε: πᾶν δὲ δὴ τό τ' ἔργον καὶ τὸ πάθος τοῦθ' (sc. τῆς ἀναπνοῆς καὶ ἐκπνοῆς) ἡμῶν τῷ σώματι γέγονεν ἀρδομένω καὶ ἀναψυχομένω τρέφεσθαι καὶ ζῆν. Vgl. 70 C: τὴν τοῦ πλεύμονος ἰδέαν ἐνεφύτευσαν . . . ἶνα τό τε πνεῦμα καὶ τὸ πῶμα δεχομένη, ψύχουσα, ἀναπνοὴν καὶ ἡαστώνην ἐν τῷ καύματι παρέχοι. Vgl. [Hipp.] περὶ καρδίης c. 5. Vgl. S. 81.

quando autem ex pulmone atque corde et ventre redditur, rursum per fauces reciprocus fertur ad narium atque oris vias: tunc via servata rursum per totam corporis superficiem inducitur per eiusmodi qui per supradictas vias exierit. sic etiam per podicem atque intestina ac ventrem. quod etiam per totam corporis superficiem seu cutem 5 respiratio fiat, manifestum est ex eo quod medicaminum atque unguentorum virtutes usque altiora viscera perveniant. necessario materiae (eo) tendunt et oppressione ventris perurgentur. etenim per superficiem seu cutem corporis et rationabiles vias, id est digestorias, invisibili dispendio in sumptione facto sequitur, ut inanitas non valeat 10 substantiam retinere, id est cibum vel potum, cum semper irruenti materiae cedit, atque ita opprimente ventre nutrimen (fol. 52 r.) ta partis universo corpori traduntur. sic itaque compresso stomacho, id est domino corporis, escas quas suscepit crudas atque acidas seu blennosas ad superiora reiectat atque evomit impellente fervore.

33. $leq dv v \delta \sigma ov$ inquit fieri, quam nos redibitionem (?) vocamus, cum per inane (sanguis) in obtrusione venae, quae ex corde sumit initium, seu pulmonis, cum cogatur transgredi per eum a corde, reciprocet ad arteriam quae spiritum spargit per omnem corporis regionem, et ob hoc non sinens spiritum recto ac solito cursu moveri 20 ad corporis finem sequitur ut turbatus mentem commoveat et casum corporis faciat atque adductiones et raptus diversos. aut si forte omnia quae in nobis liquida seu argillosa et crassiora et ferventia sunt, haec fuerint obtrusa secundum eos meatus quibus et respiratio credita sequatur. certante enim inquit interiore spiritu seu fervore 25

⁴⁾ qua Neu: qui B 6) quod [cum] Neu. usque [ad] Neu. 8) tenduntur Neu. 10) facta B Neu. 12) materie B cedit B 14) idem domino B Neu: corr. vgl. Vind. 472, 14 (Rose): stomachum autem nostrum, qui dominium totius corporis possidet, alimenta digerit aescas B 15) blemosas B limosas Neu. reiactat B Neu: corr. 16) Amodum (mo corr.) B: anedum Neu. quem B Neu. 17) per inane in B obstrusione B Neu. 18) inicium B pulmonem B Neu. cogetur B: cogitur Neu. 19) reciprocus B Neu: corr. materiam B Neu: corr. 21) mente B 24) obstrusa B Neu. est et B 25) sequentur B: sequeretur Neu. autem pro enim Neu.

⁶⁾ Anon. Lond. XXXVI 55 (68D) ff.: καὶ ὅτι μὲν εἰσκριθήσεταὶ τινα κατὰ τὸ λόγφ θεωρητὸν εἰς ἡμᾶς, πρῶτον ἀπὸ τῶν δυνάμεων τῶν κατὰ τὰ φάρμακα ἔξεστι σκοπεῖν... τίνος γινομένου; οὐ μόνον τῆς δυνάμεως αἰτίας ὑπαρχούσης τῶν φαρμάκων τῆ ἐπιφανείᾳ προσκαθιζούσης, ἀλλὰ καὶ εἰς βάθος ἄχρι του αἰτίας διοδευούσης διὰ τῶν λόγφ θεωρητῶν πόρων τοῦ σώματος ἐξ ὧν φανερόν, ὡς καὶ κατὰ τὸ λόγφ θεωρητὸν εἴσκρισις γίνεται εἰς ἡμᾶς.

¹⁶⁾ Die erste Erklärung ist vielleicht erasistrateisch, da ihr seine Lehre von der παρέμπτωσις zu Grunde liegt. Vgl. S. 26 f.

cum festinatione exeundi et obviante frigore (cum) festinatione intrandi turbari mentem et spiratione retentatos artus fieri seu casum seu malefactionem vel eclipsim animae, usque dum calor ex altioribus locis mutuatus seu adductus obduratas vel clausas vias subtilitate caloris interrumpendo pervias (faciat), qua sanguis vel spiritus consuetudinarium sibi iter consequatur. haec fit epilempsia compatiente sibi bulimi passione, quae fit ex ariditate et siccitate totius corporis ab anno trigesimo usque ad quinquagesimum.

his frequenter ego carpesion epithymo permixto seu sampsuco 10 vel abrotano seu carei semen cum asaro in yssopi aqua decocto ieiunis bibendum dedi et ad meliora provocavi, opium cyrenaicum odorandum naribus opposuimus. in locis refrigeratis bene olentibus repausandi locum accipiant seu ubi flores herbarum dispersi fuerint. ab inquietudine vociferantium custodiendi erunt.

34. sternutationem reflatione inquit fieri liquoris in cerebro constituti cadentis per nares. simili modo etiam aurium tinnitum superantibus liquidis in capite ac reflatis decidente spiritu. hinc saepe etiam aurium dolorem nasci vel ex concepto spiritu et assumptione atque erumpente et extendente partes, item fluentis humoris acrioris causa per auditorias cavernas exulceratis finibus transeunte humore in loca vulnerata. oscitationes etiam fieri coacervati spiritus atque

²⁾ sed casum B: corr. Neu. 1) abvianti B festinationi Neu. obduratus B: corr. abductus B Neu. 4) mutatus B Neu: corr. 7) bulim B: bulini epilepsia Neu. 6) hinc Neu. 5) faciat om. B 9) ego Neu: dato B carpision B Neu. cf. Alex. Neu. cf. c. 29 passionem Neu. 10) abrotano B carui Neu. acaro B v. Tr. ed. Puschmann II 396. epitimo B. ad odorandum Neu. ieiuno Neu. 11) quessaups (sic) pro in hyssopi B reflatatione B: reflationem Neu. limoris 15) sternutatione B 12) cabene B oscitationes B Neu. 21) vulnerato B Neu. 17) sepe B B Neu: corr. enim B: item Neu. corr. Kroll.

^{15) [}Hipp.] Aph. VII 51 (IV 592): πταρμός γίνεται έκ τῆς κεφαλῆς, διαθερμαινομένου τοῦ ἐγκεφάλου ἢ διυγραινομένου τοῦ ἐν τῷ κεφαλῷ κενεοῦ. ὑπερχεῖται οὖν ὁ ἀὴρ ὁ ἐνεών, ψοφεῖ δὲ ὅτι διὰ στενοῦ ἡ διέξοδος αὐτοῦ ἐστιν. Vgl. Gal. XVIII A 157. Cass. probl. 44 (Ideler phys. et med. gr. I 159): ὁ μὲν πταρμός γίνεται ὑπὸ θερμοῦ τινος κινήσαντος τὸν τόπον τοῦτον, ἀφ' οὖ γίνεται . . . εἰκότως οὖν οὐ πτάρνυμεν ἀπαλλαγέντος τοῦ θερμοῦ ἐκ τῆς κεφαλῆς, ὁ κινεῖν πέφυκε τὸ ἐνταῦθα ὑγρόν, οὖ ἐξωθουμένου γίνεται ὁ πταρμός. Alex. Aphr. prob. I 144 (48 Id.): ψόφος οὖν γίνεται τῷ διὰ στενῶν πόρων τῆς ρίνὸς τὸ πνεῦμα διαβαίνειν ἀθρόως, ὡς καὶ ἀποπέρδησις (ἀπὸ πάρδης ed.) δι' ἔδρας . . . καὶ ἢχος δ' ὤτων κτλ.

^{20) [}Hipp.] περὶ φυσῶν c. 8 (VI 102): χασμῶνται δὲ πρὸ τῶν πυρετῶν, ὅτε πολὺς ἀὴρ ἀθροισθεὶς ἀθρόον ἄνω διεξιὼν ἐξεμόχλευσε καὶ διέστησε τὸ στόμα ταύτη γὰρ εὐδιέξοδός ἐστιν· ὡς γὰρ ἀπὸ τῶν λεβήτων ἀτμὸς ἀνέρχεται πολὺς

erumpentis causa et illati per solitas vias decurrentis movente spiritu a parte sive extra cordis pulsum. ob hoc cum lacrimarum fluore

ad superiora fertur.

35. tetanici vero fiunt statione sanguinis arteriae, qui ex corde fertur fieri. spasmum opisthotonum fieri inquit spiritus conceptione 5 sive (as)sumptione interius secundum spinam constituti et qui venarum inferiores regat partes. quando enim, inquit, conceptus spiritus in exitum coeperit perurgeri nec tamen valuerit exire, angustiarum causa irruens venarum summitatibus totius corporis aeque motoris seu sensualis viae occlusionem atque attractionem nervorum atque musculorum facit.

36. peripleumoniam vero inquit fieri astante sanguinis plenitudine aut nimio tumore (in venis) facto, quae pulmonem penetrant, quoniam respiratio impeditur oppresione pulmonis et densatis eius vasculis, hoc est venis. item aliam obtrusionem spiritus generari, 15 aliam liquoris acrioris incerti et transitum viarum non habentis.

έψομένου τοῦ ὕδατος, οὕτω καὶ τοῦ σώματος θερμαινομένου δίεισι διὰ τοῦ στόματος δ ἀὴρ ξυνεστραμμένος καὶ βίη φερόμενος.

²⁾ lacrymarum B lachrymarum Neu. 4) vaero B in statione B Neu: post fieri t in ras. B 5) opostotonum B Neu. concaeptione Neu. 6) sumptione B Neu: corr. innerius B: corr. Neu. constitutis B: corr. Neu. 7) rigant B: corr. Neu. concaeptus Neu. 8) ceperit B: corr. Neu. mitationibus B summotationibus Neu. atque roris ceu sensualis post corporis B: atque totis ceu sumptis alis Neu: corr. 10) obclusionem B quoque ante facit add. Neu. 13) quom pro quoniam B: unde et 14) densatio in (sic) Neu. 15) obstrusionem B Neu.

⁴⁾ Vgl. Fuchs anecdota med. gr. 7, 544: χοινῶς ἔδοξαν οἱ παλαιοὶ πληροῦσθαι τὰ ἀπὸ τοῦ ἐγκεφάλου πεφυκότα νεῦρα ὑπό τινων γλίσχρων καὶ κολλωδῶν χυμῶν, οἰς προσκόπτον (πρόκοπτον cod.) τὸ ψυχικὸν πνεῦμα κατὰ τὴν πάροδον τοὺς σπασμοὺς ἐπιφέρει. Vgl. Diokles bei Fuchs 20, 550. [Gal.] XIV 737. Plato Tim. 84 Ε: πολλάκις δ' ἐν τῷ σώματι διακριθείσης σαρκὸς πνεῦμα ἐγγενόμενον καὶ ἀδυνατοῦν ἔξω πορευθῆναι τὰς αὐτὰς τοῖς ἐπειςεληλυθόσιν ἀδινας παρέσχε, μεγίστας δέ, δταν περὶ τὰ νεῦρα καὶ τὰ ταὐτῃ φλέβια περιστὰν καὶ ἀνοιδῆσαν τούς τε ἐπιτόνους καὶ τὰ ξυνεχῆ νεῦρα οὕτως εἰς τὸ ἐξόπισθεν κατατείνη τούτοις· ὰ δὴ καὶ ἀπ' αὐτοῦ τῆς συντονίας τοῦ παθήματος τὰ νοσήματα τέτανοί τε καὶ ὁπισθότονοι προςερρήθησαν. ὧν καὶ τὸ φάρμακον χαλεπόν· πυρετοί γὰρ οὖν δὴ τὰ τοιαῦτα ἐπιγινόμενοι μάλιστα λύουσι.

⁶⁾ Vgl. S. 11f.

¹²⁾ Vgl. S. 9. Cael. Aur. a. m. II 28, 147: pati in peripneumonicis Diocles venas pulmonis inquit, Erasistratus vero arterias. Vgl. Plato Tim. 84 D: δταν μέν γὰο δ τῶν πνεύματων τῷ σώματι ταμίας πλεύμων μὴ καθαράς παρέχη τὰς διεξόδους ὑπὸ ψευμάτων φραχθείς, ἔνθα μὲν οὐκ ἰόν, ἔνθα δὲ πλείον ἡ τὸ προσῆκον πνεῦμα εἰσιὸν τὰ μὲν οὐ τυγχάνοντα ἀναψυχῆς σήπει, τὰ δὲ τῶν φλεβῶν διαβιαζόμενον

37. similiter et pleureticae passionis duplicem dedit substantiam. ictericum inquit fieri, qui apud nos auriginosus seu arquatus vocatur, nam vulgo morbum regium vocant, (fol. 52v) [fit] obtruso meatu, qui ad ventrem ducit ex eo, qui ad fellis folliculum tendit. suspitatur enim, si quid in sanguine fuerit acrius factum, hoc per spirationem tenuem, quam graece ἀναθνμίασιν vocamus, ad iecoris ferri vesicam, quam fel appellamus, atque ex ipsa exuberatione facta aliud ad vesicam, aliud ad oculos, aliud ad superficiem totius corporis effundi invictuale fortificandi corporis causa seu per viam naturalem pergere, quoniam exilia corpora atque debilia ex hac materia admonitionem atque deformationem et fellis egestionem atque exuberationem in se suscipiant.

38. singultum vero inquit fieri spiritu accepto in quasdam vocales vias et decidente paulatim in vascula, ubi frigidus liquor re-15 positus est, sicut ex aqua videmus vesiculas exsurgentes decidente pluvia aut stillicidio.

39. hydropem inquit fieri sanguinis corruptione per frigidum torporem. fervore enim naturali nutrimentum in sanguinem cogi aestimat: quo extincto per morborum tarditatem supradicta materia ina20 quatur, destinata in sanguinis [ventris] substantiam, ac deinde in loca

²⁾ yctericum B arcuatus B Neu. cf. Cael. Aur. m. chr. III 5, 68 3) vulgus B Neu. vgl. Musc. gyn. Rose I p. 9, 3 6) quam — vocamus om. Neu. grece B anathimiasin B lecoris B 8) aliud ad oculos aliud ad in ras. B superfitiem B 9) inictualem B: om. Neu. vim B Neu: corr. Kroll 10) quo B (quō) Neu. extra B Neu: corr. 13) spiritus Neu. 14) vasculis B Neu. 15) et surgentes B descendente B Neu: corr. 16) atque pro aut Neu. 17) ydropem B 18) naturale B Neu. 19) morborum B Neu. 20) inaquetur B Neu.

καὶ ξυνεπιστρέφον αὐτὰ τῆκόν τε τὸ σῶμα εἰς τὸ μέσον αὐτοῦ διάφραγμά τ' ἔσχον ἐναπολαμβάνεται, καὶ μυρία δὴ νοσήματα ἐκ τούτων ἀλγεινὰ μετὰ πλήθους ἰδρῶτος ἀπείργασται. [Hipp.] περὶ ὀστ. φύσ. c. 14 (IX 186).

¹⁾ Vgl. Diokles Frgm. 63. 64 S. 10. 2) Vgl. Diokles Frg. 53. Isid. IV

^{8, 13. 5)} Aret. caus. m. chr. I 15, 115.

¹³⁾ Gal. XVI 559: ή δὲ λύγξ οἰον σπασμώδης τίς ἐστι τοῦ στόματος τῆς γαστρὸς διάθεσις ὑπὸ πλήθους ὑγρῶν βαρυνομένου ἢ διὰ ψύξιν ἀνιωμένου. Ermerins anecd. med. gr. 171.

¹⁷⁾ Vgl. Diokles Frg. 46. S. 25 ff. Ermerins anecd. med. gr. 185: γίνονται δὲ πάντες εδρωπες ἐπὶ ψύξει τοῦ ἤπατος οὐκέτι γὰο δύνανται αἰμα γεννῆσαι καθαρόν, ἀλλ' εἰς πνεῦμα καὶ ὑγρὸν ἀναλύεται ὁ χυμός (aus der σύνοψις der Arztes Leo). Aret. Caus. m. chr. II c. 1, 124 K. Gal. I 522: πρὸς δὴ τοὺς τοιούτους λόγοι ἀπομαχόμενοί τινες τῶν ἀπ' Αθηναίου τοῦ Ατταλέως ὁμόσε χωροῦσιν, οῦτε κατάστασιν ὑγρὰν καὶ θερμὴν μέμφεσθαι λέγοντες οῦθ' εὐρεθῆναί τι νόσημα φάσκοντες ὑγρὰν καὶ θερμόν, ἀλλὰ πάντως ἢ θερμὸν καὶ ξηρὸν ὑπάρχειν, ὡς τὸν πυρετόν, ἢ ψυχρὸν καὶ ὑγρόν, ὡς τὸν εδερον. Orib. V 504.

venarum, quae peritonaei membranae et intestinis interiecta sunt, [et] diffuso liquore et obtrudente hydropem nasci sive perfici ad tumorem totius corporis.

40. divisam esse dicimus medicinam in partes quatuor: regularem, quam diaetam vocamus; manuum officium, quod chirurgiam 5 vocamus; medicamen, quod farmaciam vocamus; praenoscentiam, quam prognosin dicimus. corpus autem nostrum ex tredecim commixtionibus constat: nervis, renibus alternis, pinguedine, ossibus, unguibus, cartilagine, capillis, suco, (spiritu), sanguine, medullis, membranis.

41. animae regimen in corde consistit, quae per subtilitatem 10 spiritus seminata est per omnem corporis regionem, quod graece dicimus τί ἐστι ψυχή; πνεῦμα λεπτομερὲς παρεσπαρμένον ὅλφ τῶ σώματι καὶ ἐξ οὖ κίνησις, αἴσθησις.

42. digestionem inquit fervore fieri et separatas esse corporis materias, sanguinem in venis contineri, spiritum in arteriis.

43. sed pulmonem esse velut cellarium spiritus ad arterias mittendi seu replendi omnem corporis regionem, ex quo spiritu omnes nostri artus commoventur.

¹⁾ periton B Neu. 2) et (alt.) om. Neu. obstrudentem B Neu. ydropem B 5) dietam Neu. 6) medicamen (n in rass.) B farmatiam B: pharmaciam Neu. 8) [venis] add. post nervis Neu. pinguetudine Neu. 9) succo Neu. 11) retentionem B Neu: corr. quod — αἴσθησιε om. Neu. grece (ut semper) B tiestis ficypreum aleptomeries part|es parmeno alo|to (corr. m. rec.) somatiatquieis vicinis atteris 17) replens B: corr. Neu. omnis B: corr. Neu. 18) arcus B Neu. commoveantur Neu. commovebuntur B.

⁵⁾ Vgl. Porph. in schol. Il. Δ 515: οἱ μἐν οὖν φασιν ὅτι τὸ χειρουργικόν καὶ τὸ φαρμακευτικὸν εὖρητο παρὰ τοῖς παλαιοῖς τοῦ γὰρ διαιτητικοῦ Ἡρόδικος μὲν ἤρξατο, συνετέλεσε δὲ καὶ Ἱπποκράτης, Πραξαγόρας, Χρύσιππος. Vgl. Cels. praef. I. Isid. IV 9, 2.

⁸⁾ Vgl. Vindic. bei Rose Th. Pr. 467: quibus articulis quibus commissuris quibus ossibus venis vel nervis vel compaginibus omnium membrorum constet homo. ex rebus XIV, id est nervos, venas, arterias, ossa, sanguine, spiritu, pulpa, alape, ossa tenera que homoro vocantur, unguis, humorem, capillos, medulla, membrana. ex his omnibus componitur homo. [Gal.] XIV 746. XIX 357.

¹⁰⁾ Gal. IV 731: ωσθ' όταν ἀπορωσι, πως εἰς δλον τὸ σωμα παρὰ τῆς καρδίας κομισθήσεται τὸ πνεῦμα πεπληρωμένων αξματος των ἀρτηριων, οὐ χαλεπὸν ἐπιλύσασθαι τὴν ἀπορίαν αὐτων, μὴ πέμπεσθαι φάντας, ἀλλ' ἔλκεσθαι, μήτ' ἐκ καρδίας μόνης, ἀλλὰ πανταχόθεν, ὡς Ἡροφίλω τε καὶ πρὸ τούτον Πραξαγόρα καὶ Φυλοτίμω καὶ Διοκλετ καὶ Πλειστονίκω καὶ Ἱπποκράτει καὶ μυρίοις ἐτέροις ἀρέσκει. [Gal.] XIX 355: κατὰ δὲ τοὺς Στωικοὺς (sc. ψυχή ἐστι) σωμα λεπτομερὲς ἐξ ἐαυτοῦ κινούμενον κατὰ σπερματικοὺς λόγους. . ψυχή ἐστι πνεῦμα παρεσπαρμένον [ἐν] δλω τῷ σώματι, δι' οῦ ζωμεν καὶ λογιζόμεθα καὶ ταῖς λοιπαῖς αἰσθήσεσιν ἐνεργοῦμεν ὑπηρετοῦντος τοῦ σώματος (Athenaios).

¹⁴⁾ Vgl. c. 32.
16) Isid. Orig. XI 1, 124. S. 11ff.

44. freneticam passionem inquit fieri tumore in corde effecto et suffocato sanguine seu calore consuetudinario, ex quo cerebrum sensum et intellectum praebet. aliud est enim quo intellegitur, aliud quo sentitur. sic itaque duo cerebra sunt in capite constituta, 5 unum quod intellectum dat, aliud quod sensum praebet. idque quod in dextra parte iacet, ab eo sentitur, a sinistro vero intellegitur: ob hoc sub ea parte subiacente corde et semper vigilante, audiente et intelligente, quia et aures habet ad audiendum, quod et pericardia habet ventris, id est receptacula sanguinis et spiritus singulis in par-10 tibus secundum aures, nunc ex venis promere sanguinem, nunc ex arteria spiritum, ut graece dicimus ἀρτηρία μικρον μέν (το) αίμα, πολύ δὲ τὸ πνεῦμα, αἱ δὲ φλέβες πολύ ἔχουσι (τὸ) αἶμα, μικρὸν δὲ τὸ πνεῦμα, id est arteria multum habet spiritum et modicum sanguinem, venae autem multum habent sanguinem et modicum spiritum, 15 sicuti memoravimus in libro undecimo quem epidemion appellavimus qui sunt libri sex.

¹⁾ phreneticam Neu. corpore suffecto B Neu. 2) offocato B: corr. Neu. 3) quod B Neu. 8) praecordia B Neu. ventris B Neu. Vgl. [Hipp.] περὶ καρδίης c. 10: ὑμένες ἐν τῷσι κοιλίησι (valvulae cordis) 11) arteriis B Neu. ut — πνεῦμα om. Neu. grece B arteriam micronde hema pollude topneuma de flebis pollude ethusinhema micronde topneuma B: corr. 13) nam pro id est Neu. 14) bene B: vena Neu. habent om. Neu. 15) sicuti — sex om. Neu. eridimion B.

¹⁾ Vgl. S. 19f.

^{4) [}Hipp.] περί έερ. ν. 3 (VI 366): δ έγκέφαλος τοῦ ἀνθρώπου έστὶ διπλόος ὅσπερ καὶ τοτσιν ἄλλοισι ζώοισιν ἄπασιν τὸ δὲ μέσον αὐτοῦ διείργει μῆνιγξ λεπτή. Arist. h. an. I 16 (494 b 31): διφυής δ' ἐν πᾶσίν ἐστιν ἐγκέφαλος.

⁸⁾ Vindicianus bei Rose Th. Prisc. 474, 12: duas aures habet (sc. cor), ubi mens hominum animusque commoratur. unde quicquid nobis iudicii est, venit per ipsas cordis aures, omnis et cogitatio et omnis erigitur tumulos. [Hipp.] περὶ καρδίης c. 8 (IX 84): ἀγχοῦ δὲ τῆς ἐκφύσιος τῶν φλεβῶν σώματα τῆσι κοιλίησιν ἀμφιβεβήκασι μαλθακά, σηραγγώδεα, ἀ κληΐσκεται μὲν οδατα, τρήματα δὲ οὐκ ἔστιν οὐάτων ταῦτα γὰρ οὐκ ἐνακούονσιν ἰαχῆς ἔστι δὲ ὄργανα τοῖσιν ἡ φύσις ἀρπάζει τὸν ἡέρα. Vgl. περὶ δστ. φύσ. c. 19 (IX 196). Theophil. de corp. hum. fabr. III 10 (99 ed. Greenhill).

I. QUELLENREGISTER.

(20, 125) 65 (28, 147) 66 (29, 154) 84 Aelian (29, 155) 67 nat. an. (XVII 15) 168 III (4, 30) 61 (5, 55) 56 (8, 86) 60 tetrab. (V 94) Akr. 3 (8, 87) 86 (17, 144) 74 (17, 159) 75. 87 Aetius (21, 208) 70plac. (V 9, 1) 172 (V 13, 2) 173 (V 14, m. chr. I (4, 131) 52 (4, 132) 83 (5, 173) 41 II (1, 49) 58 (13, 184, 188) 62 (14, 2) 29 (V 18, 3) 174 (V 29, 2) 31 (V 30, 2) 30 213) 50 Anecdota Crameri III (4, 62) 69 (8, 98) 47 (8, 106) 47 (8, 141) 48 (8, 147) Ph. 19 Paris. (I 395) 3 IV (3, 77) 71 (6, 89) 76 (8, 112) 101 Anecdota graeca ed. Rose (8, 113) 111 (8, 114) 102 (II 255) 22 Anecdota med. gr. ed. Fuchs V (1, 22) Ph. 18 (1, 24) 77. 85 (2, (1, 540) 14. 38 (2, 541) 44 (3, 541) 51 50) 78 (4, 542) 55 (5, 543) 59 (8, 544) 63 (11, Celsus 546) 21 (14, 547) 72 (17, 548) 40 (18, I (praef. 2) 4 549) 42 (20, 550) 57 (29, 553) 68 (30, III (24, 115) 54 554) 53 (34, 556) 46 IV (20, 146) 73 Anonymus Lond. ed. Diels VII (5, 270) 191 (XX 25) Ph. 4 Censorinus Apollonius Citiensis de die nat. (VII 5) 174 (II 13, 2 Sch.) 188 Diogenes Laertius Athenaeus VIII (86) Ph. 3 I (32 c) 130 Ps. Dioscurides II (46 d) 128 (53 d) 126 (55 b) 118 περί λοβόλων (p. 47) 145 (57 b) 127 (59 a) 125 (61 c) 119 (68 d) 120 Erotianus III (74 b) 121 (86 b) 133 (105 b) 134 s. ἄμβην 186 έχτόμου 151 κοτυλη-(110 b) 116 (115 d) Ph. 9 (116 e) 136 δόνες 27. σησαμοειδές 152. φωδες 80. (120 c) 122 VII (301c) 135 (305b) 135 (309c) Galenus 135 (316 c) 132 (319 b) 135 (320 d) 135 II (282) 23 (716) 24 (890) 27 (900) (324f) 135 (326a. 329e) 135 25 (902) 26 IX (371d) 123 IV (471) Ph. 6. D. 15 (731) D. 16 XII (516c) Ph. 13. D. 137 V (141) 103 (684) 8 (751) 6 (879) XV (681 b) 167 143 (897) 144 Caelius Aurelianus VI (455) 112 (473) Ph. 14 (496) 115 a. m. I (12, 100) 96 (12, 101) 39 (510) 113 (541, 544) 117 II (7, 33) 45 (10, 56) 100 (16, 96) 64 VIII (185) 43

IX (728) 106 (775) 104 (777) 105 (812) XX (19) 156 (31) Ph. 12 (34) 157 108 (815) 109 (863) 107 (896) 110 (52) 164 (86) Ph. 10 (106) 163 (122) X (5) Ph. 1 (101) 98 (110) 32 (260) Ph. 11 (139) 162 (219) 161 (255) 155 88 (462) 7 XXI (180) 160 XI (149) 90 (163, 169) 89 (177) 91 XXII (71) 159 (131) 114 (471) 147 (507) 148 (795) 5 XXIII (27) 165 XII (758) 94 (880) 95 (972) 81 XXIV (185) 158 XIV (683) Akr. 2. D. 3 (744) 79 XXVI (10) 5 XV (135) 28 (346) 8 (455) Ph. 14 XXIX (5) Akr. 2 XVI (197) 192 Plutarchus XVII A (222) 97 (364) 37 (1006) 176 Moralia (p. 383 b) Akr. 3 (699 b) Ph. 7 XVIIB (421) 12 (530) 35 (608) 33 Rufus Ephesius XVIIIA (7) D. 37 (8) Ph. 14 (270) (p. 162 Daremb.) Ph. 8 36 (519) 187 (712) 154 (735) 189 Scholia XVIIIB (124) 17 (629, 666) 185 Hippocratis (ed. Dietz I 141) 17 (II XIX (89) 124, 153 (449) 170 (530) 132) 12 (II 326) 34 99 (721) Ph. 16 Homeri (7 547) 92 περί φυσ. δυνάμεων ed. Helmreich Nicandri Ther. (628) 150 (647) 149 (vol. III 122) 18 (181) Ph. 5. D. 8 (230) Sextus Empiricus (p. 174, 9) 93 D. 10 subfig. emp. ed. Bonnet (35) Akr. 2 Soranus περί γυν. παθ. (Ι 3, 14) 27 (Ι 4, 20) hist. phil. (132) 30 (131) 31 171 (I 9, 35) 179 (I 18, 59) 180 (II 2) Hesvchius 169 (II 4, 29) 184 (II 17, 53) 178 (II 31 συγχομιστός ἄρτος 116 λαπάραι 193 84) 182 Hippocrates Stobaeus (VII 360 L) Ph. 17 ecl. phys. (IV 35) 30 Macrobius Suidas comm. in somnium Scip. (I 63) 177 Azowv Akr. 1 Oribasius Tertullian I (274) 138 (336) 129 (406) 131 de anima (c. 15) 13 (c. 17) 19 II (143) 183 (200) 139 (259) 140 Themistius III (78) 175 (168f) 141 (610) 82 orat. (XX 291 D) 146 IV (289) 190 (344) Ph. 15 (565) 49 Theodoret V (228) 142 (300) Akr. 3 (V 226) 14 Ps. Plato Theophrastus epist. (II 314 D) Ph. 2 περί λίθων c. 5 (344 W) 166. Plinius hist. nat.

II. WORTREGISTER.

άβρότονον 75 άβρόγων 118. 126 άγγείων 138. άγγετον 139 άγνοούμενα 112. άγνοετν 112 ayovos 173. 179 άγρια έψήματα 119. άγρια έψανά 120. άγρια λάχανα 141 (184). άδηλα 145 derol Ph. 8. deros olulas 187 άηθες εδωρ 141 (184) άθροιζόμενα 147 αίγειος, τυρός 138 Αἰγύπτιος, κύαμος 140 alua 8. 9. 40. 43. 44 αίματώδεις 147 aluoppayla 62 αλμωδιάν 43 αζοθησιν 12. 147. αίσθήσεις 19. 141 (179) αλοθητή 12 altla 29. 147. altlar légeir 112. altlar ζητετν 112 αίτια 145. τὰ αίτια 12. 107. αίτιαν είναι 112. τον ύπερ αίτιου λόγον 116 αίτιολογετν 112 άκαθαρσίας 138 άκαλήφη 119. ἀκαλήφαις 147 ακατέργαστον 43 άκμάζοντα 141 (177). άκμαζόντων 141 άκράτω 48. 139. ἀκρατέστερον 141 (184) άκρόδουα 141 (182) ἄκρον, κατὰ τὸ 27 άκωλύτως Ph. 4 àléa 141 (179) άλεαίνειν 141 (183). άλεαίνοντας 141 (183) άλειμμα 142. άλείμμασι 141 (183) άλείφειν 141 (178). άλείφεσθαι 141 (179). 142. άλειφομένους 147. άλειψάμενον 142 | άναρμόστων 141 (180)

άλεκτορίδων 141 (181) äles Ph. 10. D. 70. 87. 138. 141 (184) άλευρτται Ph. 9 älevgov 87. 139. 140. 158 aln Jelas, rà rns 112 άλμυρόν, άλμυρά 112 άλμυρίδας 138 άλυπος 120. άλύπως 140. άλυπότερον 121. άλυπότερα 126 άλφηστικός 135 algirov (polenta) 70. 141 (180. 184. 185) 142. 162 (farina hordeacia) άμάραχος 167 αμαυρόν Ph. 4. αμαυρότερον 34 αμβη 186 αμβλύνεται 34 *ἄμπελος μέλαινα* 165 dunelis 140 άμυγδαλα 126. 141 (182. 184) άμυδρός 175 äuvkov 62 (vgl. Diosc. II 123, 243). 94 αμφορέα 129 άναγαργάριστα 61 άναγκαζόν έστι πρός τὰς χρείας 112. άναγκατον είναι 147 άναγωγός 130 ἀνάδοσιν, δάστος πρός Ph. 6 άνακαθαίρειν 63 ἀνακογχυλιάζεσθαι 139 (vgl. Plat. conv. 185 D) άναλαμβανόντων 43 ἀνάντεσιν 142 άναξύων 141 (178) άναπαύεσθαι 141 (182) ἀνάπαυσις 142 άναπνοή Ph. 4. 6. D. 15 άναπτύειν 63

ανάστασιν 141 (177) avaroual 29 άνατρίβεσθαι 141 (177) ἀνάψυξις Ph. 6. D. 15 άνδράφαξυς 119. 161 άνθράκων, έπὶ 138 ανίστασθαι 141 (177) avolusion Ph. 4 άνόμοια 112. άνόμοιον 43 ανοσμία 141 (181) άντιλαμβάνεσθαι 147 Αντιοχεία, έν 125 άνω, ή ά. γαστής 141 (177). ά. φέρεo 9ac 121 άνωμαλία 26. 30 άνώμαλον 147. άνωμάλως Ph. 9 άνωφερής 130 άξιολόγου 82 ἀπαλλάττοι 142 άπαλός 120. άπαλῶν 139. άπαλώτερα 116 άπανθρακίς 116 άπίθανα 112 άπιμέλων 136 àπλεύροις 141 (185) άποβαίνοι 142 ἀπόβρεγμα 139 ἀποβρέχειν 139 άποχρίνεσθαι 79. άποχρινάντων 43 άπολαμβανομένης 147 άπολειπομένην 145 άπονέμειν 141 (179) άπονεύοντα 141 (185) άπονίζειν 141 (178) αποπληξία 55. 56 ἀπορρεόντων 148 άποσκληουνθέν 178 άποσμαν 141 (178) άποσμασθαι 141 (181) άποστέγεσθαι 147 απόστημα 63. 72 αποτελετοθαι 147 ἀποτέξεως 182 άποφράττεσθαι 53 ἀποφύσεις 57 ἀπόχρη 141 (179) ἀποχρῶν ἐστι 141 (180) άπογυλισθείσης 140 άποχωρείν 141 (180) άποχωρήσαντας 141 (179)doylhhov 129

ἄρθρον δακτύλου 188 άριστον 141 (180, 183) 142 άριστολοχία 75 άρμόττει 138. 141 (177. 183. 185). 142 άρμόττοντι 141 (179). άρμόττοντα 138. άρμοττόντως 138. άρμόσειεν 141 (183) άρνεια 141 (181) άρρενωποί 179 άρτηρία 79. άρτηρία παχεία 55. 57 άρτος Ph. 9. D. 48. 144 (180. 181. 184) άρτος συγκομιστός 116 άρχή 141. άρχατε 112 άσαρχα 141 (185) άσχαλώνιον 120 doxirns 47 ασπάραγοι 165 ἀστακοί 134 άσταφυλίνος 123 άστεζον 188 ἀσύμμετρον 173 ασφόδελος 159 άταρακτοτέρους 141 (179) άτενίσας 145 ατονώτερον 174 άτονίαν 174 άτρέμα 141 (183) άτροφα 178. άτρόφους 179. άτροφώτεροι Ph. 9 αὐστηρότερα 138 άφαιρουμένων 138 άφέψειν 129. 138. άφέψων 129. άφεψήons 129 άφεψήματος 139 ἀφιδρώσεως 141 (183) άφόρητον, δίψος 34 άφρίζουσα 37 άφροδίσια 132. 141 (185) άφρόνιτρον (nitri spuma) 87 àppos 11 άφυέσι 141 (185) άφυσον 128. άφυσοι 117. άφύσων 141 (180) άφωνία 100 ayavet 129 ayvilas 138 άψενθιον 67. 83 βαδίζειν πρός 141. (181) βακτηρία 142

βαλανετον 12. 141 (179) βάλανοι Διός 126. 141 (184) Bálavoi (Seifenzäpfchen) 70 βάρος, τὸ τοῦ σώματος 17 βαρύνει την πεφαλήν 126 βαρυνόμενοι 17 Bagús Ph. 9 βάσιν, κατά 27 βαστάζοντες 17 βάτος (rubus) 62 βέλτιον εστι 141 (177. 179. 182. 185). 142 βιάζεσθαι 139 βλέφαρα 26 Bol.Bol 119. 163 βουβώνες 31 βούλησιν 141 (181) βούπρηστις 124. 153 βραχίων 39. 61. 69 βρέχειν 138. 141 (181). βρέχοντας 141 (181). βρέξαντας 141 (182). βρεχόμενα 138. βεβρεγμένοι 118. βεβρεγμένα 126. 141 (182). βεβρεγμένους 141 (182) Boouss 87 βρωθέντα 126 βρωμάτων 141 (184) βρωμώδη 138 βυρσών 147 Bibovs 129 γάλα Ph. 12. 75. 76. γ. αξγειον 70 Ph. 10 γ. βόειον 70. γ. ὄνειον 83 Taharla, by 125 γαστρός 43. έχ τῆς ἄνω γαστρός 141 (177). ἐν τῇ γαστρί 43. στόμα τῆς γ. 43 περί την γ. 141 (182) yévos 145 γήτειον 120 yheūxos 60. 67. 131 γλήχωνος 141 (178) γλιχομένους 141 (179)

γλυκάζων 130

γλυκέα 112

γνωριμώτερον 112

γογγύλη 125. 141 (184). 156

183). yvuvaolov 141 (179)

γυμνασαμένους 141 (183)

γύρεως, οί έκ. γ. άρτοι γινόμενοι Ph. 9 δακούειν 147 δακτύλου ἄρθρον 188. περί ἄκρον τον δ. 188. δακτύλων 26. 142. δακτύλοις 141 (178) δετ 129. 138. 139. 140. δετν 112. τοῦ δέοντος 43. δεόμενα 138. δεομένους 141 (179, 183) δειλινοῦ 141 (180) δείξειεν 112 δειπνετν 140. 141 (181. 183. 184) δετπνον 13. 141 (181). μετὰ δετπνον 140. 141 (182). μετά τὸ δ. 43. 139. 141 (181. 182). πρό δ. 140. πρό τοῦ δ. 139. 141 (181. 182). ύπο πρώτον το δ. 141 (181). ἐν τῷ δ. 141 (182) δεκτικωτέρους τῆς τροφῆς 141 (179) δέρμα 12. 141 (182). 147 δερμάτιον 141 (178) δευτεραία, τή 43 δή 112. καὶ δή καὶ 147. δή ποτ' οδν 112 δήγματος 145 δηκτικόν 147. δηκτικάς δριμύτητας 138 δήξει, δήξιν 147 διάβροχος 129 διαγνώναι 145 διαγωγή 141 (183. 185) διάθεσις, των σωμάτων Ph. 4 δίαιτα, μέση 141 (184). διαίτης 139. δίαιταν 141 (180). δίαιταν ξηραντικήν 77 διακείμενος 141 (178) διακλυσάμενον 139 διαχρίνουσι 141 (179) διαμένειν 43 διαμαρτάνοι, διαμαρτάνουσιν 112 διαναπανόμενον 142 διαναπαύσεως 142 διανίψαι 139 γλυκέος 130. γλυκετ 138. 140. γλυκετα 125. διαπίπτειν 147 διαπνοή 12 διαπονούμενον 145 διάπυρον 130 γυμνάσιον 141 (179. 180). γυμνάσια 141 Siavelous 140 διατιθεμένων 138 γυμνάζεσθαι 141 (179) γυμναζόμενοι 12 διεφθορός Ph. 4 διαφόρως Ph. 4

γυμνόν, μηδέν του σώματος 142

διάφραγμα Ph. 7. D. 38 διαχετν 140. διαχέων 129. διαχεχυμένα 139 διαχρίειν 141 (178) διαγωρεί 126 διαχώρησιν 117. 133. 140. διαχώρησις ύγρά 37. διαχωρήσεις 147 διαχωρητικόν 112. διαχωρητικών 112. διαγωρητικώτερος 120 διεξίη, το πνευμα Ph. 4 διήκειν 63. διήκοντες 43 διημερεύειν 141 (180) διοίγειν 141 (183) διοικετται, διοικουμένων 12 διουρητικόν 112. 121. διουρητικά 48. 52. 60. 69. 71. 77. 134. 165 δινπνισθέντα 141 (177) δίψος ἀφόρητον 34 δοκιμάζειν 147 δοχούν, τό 139 δόλιχοι 117 δραστικώτερα 139 δριμέα 112. δριμείς πυρετοί 53. τὸ δριμύ 34 δριμύτητας 138 δύναμις 12. δ. ψυχική 42. δύναμιν 112. δυνάμεις 112. 141 (181) δύνασθαι 147. δύναιτο 145 δυνατωτέρους 141 (179) δυσεντερία Ph. 11 D. 37 δύσεως πλειάδος 141 (183) δυσχίνητον, το 141 (177) δυσμών ήλιου, προ 141 (181) δυσοικονόμητοι Ph. 9 δυσουρούσι 141 (180) δύσπεπτοι, Ph. 9. δύσπεπτα 141 (184). δυσπέπτων 43 δυσπεψία 141 (179) δύσπνοια 141 (182) δυστοκετν 158. 178 δυσχερές 142 δυσχερείας 138 δυσωδίας 138 6av 139 ἔαρ 141 (180. 184) ἔγγονα 12 έγείρεσθαι 141 (177. 183). έγρηγορέναι 141 (177. 183) έγκαθιζόμενον 180

έγκατάκλεισις 68 έγκαταπνιγήναι 55 έγκέφαλον 44. 170 έγκλύδαξις 43 eynovalas, agros Ph. 9 έγχεόμενον 147 έγχρονίζει 130 έγχυλότερα 138 έδεσμάτων 138. 141 (181) έδοντας 141 (183) έδωδάς 43 etheds 20, 72, 73, 74, 75, 86, 162 είλίξασθαι 142 είσδυόμενον, είσδυόμενα 147 είσω 147 είωθεν 43. 140. είωθέναι 112. είθισμένων 147. είθισμένοις 141 έχχλύζεσθαι 141 (181) 8. χλύζειν έχχρίνοντες 141 (179). έχχριθείη 12 ξακρίσεως 147 έκλείπη 141 (177) έκλείψει 141 (181) έκμάττεσθαι 141 (181) Εκπίπτειν 188 έκπυρουμένου 147 έχτείνειν 141 (183). έχτείνοντα 141 (178). έκτεταμένη 141 (183) έχτιτρώσχειν 180 ξατομον 151 έκτός D. 141 (178). τὰ έκτός Ph. 4 έχφύσεις μαστοειδείς 27 Elaiov 138. 141 (178. 181). 147 έλελίσφακος (salvia) 48 ελ.×η Ph. 4 έλκεσθαι 16. έλκωθέντα 26. έλλέβορος 62. 67. 183. έ. μέλας 69. 151. έ. δ έν Αντικύρα 152 Ehuw 9as 101. 102 Ehvuos (panicum) 114 έμβάλλειν 129. 131. 140. 188. 189 ξαβουα 27. 175. 176. 177. 178. 181 έμειν 43. 141 (185). 139. έμουσι 43. έμοιη 139. εμούντες 43. εμέσαι 139. έμουμένων 139 έμετικά 48. 50. 62. 139 Εμμηνα 171 έμπειρίας 112 ξμπλαστικόν 148

έμπλεκόμενα 26 ξμπυήματα 79 έμφραξις 40. 43. 51. 59. 63. 68. 72 έμφραττομένων 147. έμπεφράχθαι 43 ξμφυτος θερμασία Ph. 6. D. 8. 12. 15. 41 ένδέχεσθαι 29. τὰ ένδεχόμενα 141 (178). ένδεχομένων 112 evegyetv 141 (185). 147 ένιέμενον 145 évoylet 43. 126. 138. 141 (185). 182. évoγλετν 121. 147. ἐνογλοῦντα 141 (178). ένοχληθείη 141 (184) έντός 140. 141. (178) ἔντερον 43. 73. 74. ένωσαι, ένουται 26 έξάγειν 129 έξαγωγάς 141 (185) έξαιθριάζων 129 έξαίρειν 12. 138 έξαιρεθέντων 140 έξανθήματα 80 65euetv 139 έξημμένα, τὰ τῶν δοτῶν 63 έξικμάζειν 138. έξικμάζετσι 107. έξικμαζόμενα 147 έξολισθάνη 188 έξονειριασμοί 141 (182) εξυδάτωσις 46 ₹\$00 147 έξωθεν 82 Loixe 112. Loixagiv 112 έπανορθώσεως 138 έπαοιδήν 92 έπεγχείν 138 έπερειδόμενος 142 έπερείσεως 184 ξπεται τή νόσφ 34. 37. 38. 40. 43. έπόμενά έστιν 113 έπεχομένης (sc. της άναπνοης) Ph. 4 έπιεικέστερος 34 έπικαίειν 147. έπικαίεσθαι 147 έπιληπτικά 141 (182) έπεληψις Ph. 12. D. 51. 52. 58. 83 έπινυκτίς 82 έπιπέμπεται 57 έπιπίνειν 139 έπιπολαιότατος 107 έπιπολαστικόν 126 Wellmann, Fragmente I.

έπισφαλές 141 (184) έπισχούσιν 43 έπιταράττεσθαι 141 (179) έπιχοιοθέντα 147 έρέβινθοι 117. 118. 141 (182) Egevy Felons 140 έρευγμῶν 141 (181) Lowos 149 éplan 147. éplois 86 έρίφεια, κρέα (141 (181) ξοριψις 191 δοθίεται 138. δοθιόμενα 126. 139. 140 έσχαρίτης, ἄρτος Ph. 9 ₹000 Per 141 (178) Ervn 141 (184) εὐανάδοτοι Ph. 9 εθεκκριτώτερος Ph. 9 εδζωμον 141 (184) EV FETET 141 (184) κατ' εύθυωρίαν 141 (183) εὐκαρδιώτερος 120 εύχοιλια 126 εύχρινεία 142 (181) εὐλαβετσθαι 141 (183) εύλογον 139 εὐόγκως 141 (180). εὐογκότερον 141 (179) εὐοιχονομητότεροι Ph. 9 εύπεπτος Ph. 9. εὐπέπτων 141 (180). εὐπεπτότερος 120. 121 εὐπνοή Ph. 4 εὐπνοωτέρους 141 (178) εὐσάρχους 141 (183). 179. 182 εύστομα 134 εὐστόμαχος Ph. 9. D. 125 εὐτάκτως 141 (185) εύτοκετν 178 εύχυλος Ph. 9. εύχυλότεροι Ph. 9. εύχυλοτάτους 141 (181) εὐώδης 138. εὐωδέστατον 138. εὐωδεστάτφ 141 (178) έφεκτικόν 148 έφθός 120. 121. έφθόν 141 (180). έφθά 126, 138, 141 (181). Ep 9 @v 141 (184). έφθούς 141 (181) έχιδνών 145 έψανὰ ἄγρια 120 έψειν 138. έψεται 138. έψόμενα 138. 140. 16

147. έψομένων 138. έψηθείς 120. έψηθέντων 140 έψημα 141 (180). 158 (sapa) έψήματα ἄγρια 119 έωθεν 140 εωλος 141 (184)

ζειαί 113 ζεόντων 138 ζέσις τοῦ αἶματος 34, 40 ζητεῖν αἰτίαν 112 ζυμωτικοὶ τῆς σαρκός 118 ζφοποιητικόν 172

ήγεμών τοῦ σώματος 59 ήδετ 141 (178) ήδονήν, πρός 117. 132. 138. 141 (181. 182). ήδονάς 138 ήδύσματα, ήδυσμάτων 138 A Ferrai 147 กุ่งแลง 147 ήλίου, πρό 141. ήλίους 142 ήλιούμενον 142. ήλιουμένοις 141 (185) ήμιεκτον 129 ήμικοτυλίοις 139 ήμιόνων 29 ήπας 10. 47. 53. ήπ. φλεγμονή 68. ήπατα φούνων 168 ήπατίας 47 ήπατιζόντων 46 ήπατικοί 69 ηπιώτερον 34 ήράκλειον 150 Ήρακλεωτικά, ἀμύγδαλα 126 ήρύγγιον 49 ήσυχή 147

θάλπος 12. θάλπους ύπερβολή Ph. 4

θερινὸν θάλπος 12. θερινῶν 141 (184).

142

θερμαίνειν 48. θερμαινόμενον 147. θερμαινόμενα 147. τεθερμάνθαι 40

θερμαντικά 126. θερμαντικήν 141 (180)

θερμασία s. ἔμφυτος

θερμημερίαις 141 (183)

θερμόν, τὸ Ph. 4. 5. D. 7. 8. 46. πλείον

ἔχειν τὸ θ. τοῦ προσήκοντος 43. θερκαθήμενος 139

ίδέαι Ph. 4 18th 142 ίδιωτικόν 141 (179) ιδρούσιν 12 ίδρῶτας 12. Ιδρωτοποιείν (sudores commovere) 48. 50. 62 ίκανήν 140. ίκανῶς 139 *їхтеро*в 53. 54 έχτεριώδεσι 159 ιξώδες 147 ιπνίτης, ἄρτος Ph. 9 ιππομάραθρου 155 ίστάναι κοιλίαν Ph. 9 λοχάδα 140 ζοχαιμος 92 loχία 141 (185) Loziás 77 logval 179. logvots 141 (181. 185). loχνούς 141 (181. 182) Ισχύειν ήττον 147 λογύν 145 Ισχυρόν 145. Ισχυρότερον 140. Ισχυροτέgois 141 (180) ίχθύες 48. ίχθύων 135. ίχθυς 141 (181)

καθαίροντα 138. καθαίρεται 138 καθαρός 139. 141 (178) κάθαροις 138 καθαρτικά 65 καθεύδειν 141 (182) κάθεφθον 139

κακοστόμαχος 161. κακοστομαχώτερος Ph. 9 κακουργείν 147 κακοχυλότεροι Ph. 9. κακοχυλότερα 138 καλαμίνθη (nepita) 62 καμινίτης, άρτος Ph. 9 κάππαρις 49 καπυρά 147 χάραβοι 87. 134 κάρδαμον 120. 141 (184) χαρδάμωμον 48. 49 ×aqdla 14. 16. 38. 40. 42. 44. 57. 59 καρηβαρικόν 128 xagides 134 καρκίνοι 87. 134 κάρυα πιτύινα 127. κάρ, πλατέα 126. 141 (184). καρύων 126 κάρφη 147 καταβαίνειν 43 καταβιβάζοντες 141 (179) καταδαρθετν 141 (180. 183) καταδέχεσθαι 43 κατακειμένοις 141 (183) ×ατακεκλίσθαι 141 (182) κατακνίζοντες 26 κατακορέσει 138 κατανοήσειεν 43. κατανενοημένοις 112 κατάντεσι 142 καταντλείν 184 καταπέψαι 141 (180) χαταπλάσματα 69 χαταπότιον 83. χαταπότια χυαμιατα 49. άπο μολύβδου γενόμενα 87 κατάστασις 30. 33 κατατείνειν 188 κατατμηθέντων 139 κατατυγχάνοι 138 καταψύχειν 43. 46. 70. καταψυχόμενον 46. κατεψυγμένοι Ph. 9 κατάψυξις 43. 44 κατειλημένους 142 καυλού, λοξότης 173 καθμα 43. καθματα 142 ×avoos 34. 35 καυστικών 43 κέγχοος 113 κεγχρωδές τι 126 κενούντες τό σώμα 141 (178). κενούσθαι κονιοςτούς 147

Tr) พ พองใสม 141 (177). พยาผมิที 139. κενωθώσιν, κενωθήναι 141 (177) κενταύριον 83. 87. 164 κεραται 27 κεραννύναι 138. κεράννυμεν 139. κεκραμένω 138. 141 (180). κιρνάμενον 141 (184). κεκιρναμένον 141 (183). κρα-Pels 140 κέρχνειν 147 κεφαλαία 59 κεφαλαλγικά 126 κεφαλή 45. 126. 130. 141 (178). φλέβες της ×. 59 unuls 76 κηρός 95. 140 κήρυκας 133 ×ηρωτή 61. 86 κινήσεις, αί τοῦ σώματος 17. κινήσεως το σφοδρόν 34. κ. ή κατά προαίρεσιν, 57. z. ή είς τὸ πρόσαντες 142 κινητικόν ψυχής και σώματος 128 ×1000s 50. 130 xlyhai 135 κλειδός, μέχρι 63 κλιβανίτης ἄρτος Ph. 9 xhlµa\$ 187 κλύδαξιν 141 (179) κλύζειν 39. 75. 77. 84. 86. 87 xvñxos 140 χνισόν Ph. 9 χόγχας 133 χογχυλίων 133 κοιλίας 141 (181). κ. στατικοί Ph. 9. πόνοι ποιλίας 43. διανίψαι την ποιλίαν 139. λύει την κ. 140. κενοῦσθαι την 142 (177). κοιλία ἐκκεκενωμένη 193. κοιλίαν Ιστάνει, παρατείνει Ph. 9. την «. ξύειν 147. Επιταράττεσθαι την ». 141 (179). περί την κ. 43. την κάτω x. 43. 141. τὰς κοιλίας ύγρὰς ἔχουσι 141 (181)χοιλιαχοί Ph. 11. χοιλιαχή 71 xóxxos xvldios 61. 95 χόχχυγας 135 χολάζεται 34 χολοχύντη 125. 141 (180) zovlhny 150 16*

χονιοσαμένους 141 (181) λάπαθον 119. 141 (184) χοντός 142 λαπάραι 193 χοπιᾶ 142, χοπιῶσι 141 (179). χοπιῶντας λαπαρός 142. λαπαρᾶς τῆς γαστρός γενο-141 (183). 142 μένης 141 (182) χόπος 142 λαπαρότητι 141 (181) κόπρου περιστεράς 49. κόπρου έμετυ 74 λαπάττουσιν 141 (179). λαπαχθέντα 142 χόπτων 129. χοψας 140 λάχανα 141 (181. 184) zoolavvov (coriandrium) 120. 138. 155 Lealves 130 164. 179 LeBlas 135 χόσσυφοι 135 λέγουσι 43. το λεγόμενον 112. 118. είκοτυληδόνες 26. 27 πείν 138. ώς ούτως είπειν 141 (178). χουρά έν χρφ 141 (178) είρημένων 138. είρημένην 141 (178) κράμβη Ph. 10. D. 140. 141 (184) λειεντερία 37 κρατεί 140. κρατουμένης της τροφής ύπο λετα 26. λείας 141 (178) φύσεως 12. μή δυναμένης κρατείσθαι λειότης 26 της τροφης 46 λειχῆνες εππων 83 (vgl. Diosc. II 45, 185) ×ρέα 93. 141 (181) λέπρα 158 κρείττους 118. κρείττον γίγνεσθαι τής λεπτός οίνος 141 (181, 184) λεπτότατος τοῦ σώματος φύσεως 141 (185). κρά-30 τιστα 133. 136 λευχός 130. λευχοί 118. τὰ λευχὰ (sc. τῶν 2018 as 113 ώων) 129. των λευχών 130. το λευχόχρίνεται 107 τατον 138. s. οίνος χρίσιμοι ήμέραι 104. 105. 107. 108. 109. λήθαργος 44. 45 110 λιβανωτίς (rosmarinum) 62. (vgl. Diose κριών, των λεγομένων 118 III 79, 423) 69 ×ρόμμυον 120. 141 (184) Letovs 26 **κτείνοντα** 145 λινόζωστις 140 **κτένας** 133 λίνου σπέρμα (lini semen) 69. 75 ×τενίζειν 141 (178) λιπαίνειν 141 (178) λιπαρόν 147. λιπαρώς 141 (179) ×τενισμός 141 (178) χύαμον Αίγύπτιον 140 λίπος 147 κυαθίσκον Διοκλείον 191 λιτῶς 141 (181) λόγον παραδέχεσθαι 112. τοῦ λόγου μέzvádois 139. 140 κύμινον 70. 75. 138. κ. αίθιοπικόν 87 τρια 141 (181) λοξότης του καυλού 173 χύριον σπλάγχνον 46 λούειν ψυχρώ 45. 50 χύστις 79. 141. (185). χ. χοληδόχος 53 λούεσθαι 141 (181) xw \$101 135 λούσασθαι 141 (181) κωλύειν 43 λουτρόν 141 (183. 184). λουτροτε 141 (183) λυγγούριον 166 hashv 26 λυμαινομένων 145 λαγάνων 116 λυπετ 126. λυπείν 147. λυπήσειεν 138. λαγόνα 179. ἄχρι τῶν λαγόνων 142 λύει την κοιλίαν 140. λύεσθαι τὰ νοσήλαμβάνειν 139. 141 (180. 181, 182). 142. ματα 35 λαμβάνοιμεν 140. λαμβάνων 140. λαβετν (?) 140. λαμβάνοντες 112. λαμ-

βανόμενον έν πρώτοις, τελευταίον 121.

λαμβανομένη τελευταία 141 (184). λαμ-

βανόμενα 141 (182)

Μαγνησίαν, περί 125 μάζης 140. μάζαν 141 (181. 184) μαλάκια 132

μαλαχή 142. μαλαχώς 141 (178). μαλαχώτερον 141 (178) μαλαχόσαρχοι, μαλαχοσαρχότεροι 135 μαλακτικόν 147 μαλάχη 119 uarla 40 μανιώδεις 40 μάραθρον 49. 75 μαραίνειν 43 μαστοειδείς 8. έχφύσεις μεθεστηκότων 141 uetor yiveodas Ph. 4 μελαγχολία 42. 43 μελαγχολικόν 43. μελαγχολικοτε 141 (185) μέλας 8. οίνος. μέλαινα θρίδαξ 120. μελάνων έρεβίνθων 118. μέλαινα χολή 9 μέλι Ph. 10. D. 75. 140. 141 (183). μέλιτος 126. 139. 140. 141. μέλιτι 140. 141 (180) μελίχρατον 139. μελιχράτου 139. 140. μελικράτω, έν 120 μέλινος 113. 114 μέση δίαιτα 141 (184) μεταβάλλειν 141 (182. 185). μεταβαλλούoais 141 (185) μετάβασις 141 μεταβολή Ph. 4. D. 141 (185) μεταδίδωσι 46 μετάφρενον 43 μετόπωρον 141 (180) μετρητάς 131 μετρίαν 140. μέτρια 141 (181). μετρίως 121. 128. 140 μέτρον 129 μηκύνει 43 μήκων 62. 69. 120. λευκός μήκων 70 μηκώνιον (opium) 67. 76. 94. 95 μήνιγγες 24 μηρον εμβάλλειν 189. μηρών ψύξιε 180. 181 μήτρα 27. 29 Μιλήσιοι, έρέβινθοι 118 μνᾶν 131 μολύβδου 8. καταπότιον μονοσιτείν 142 (183) μοχίτηρον 141 (184). μοχθηρούς χυλούς μοχθηφίας 138. 141 (184)

μαλακόν 141 (183. 184). μαλακού 138. μυελός νωτιαίος 141 (185). 170 µves 87. 133 μύκαι 119 μυκτήρας Ph. 9 μυξώδης 175 μύουροι 27 Múgois, év 125 μύρον (murra) 69. 76. 87. 141 (178) μύρτα 141 (184) μωρά 138

> νεαρών 135 νέον, τον 141 (177). νέους, τοὺς 141 (179) τῶν νέων πάνυ 141 (181). ἐκ νέων 43. νέον οίνον 141 (184). νεωτέροις 141 (180)veggol 18. 79. 141 (185) νήστεσιν 43 νίτρον 61. 75. 87. νόσημα 34. τὰ ν. λύεσθαι, παροξύνεσθαι νόσοι γίνονται Ph. 4 νωχελές, το 141

> ξηραίνειν 48. 71 ξηραντικήν, δίαιταν 77. 141 (180) ξηρόν, τὸ 5. 7. 8. ξηρᾶς 129. ξηρῶν έρεβίνθων 118. ξ. άμυγδάλων 126. ξηροίς 147. ξηράς έχειν τὰς κοιλίας 141 (181). ξηρότερα 141 (184). ξηροτέρους 135 ξηροσάρχους 135 ξύλα 26. 147

бухот 141 (179). бухоть 43 δδμήν 129 δδόντας 43. 141 (178) 390vlar 147 οίχείοις 139. τὰ οίχετα πράττειν 141 (183 οίχονομείν 141 (179. 180) οίνάριον 141 (183) olvos 69. 130. 131. 141 (181). olvov, olvov olv. yhvnús 140. 141 (183). olv. γλυκάζων 130. olv. λευκός 48. 77. 87. 130. 141 (180. 181). olv. xiqqós 50. 130. olv. µéhas 50. 70. 77. 130. 141 (181) 184). οίν. μαλακός 141 (183. 184). οίν.

λεπτός 141 (181. 184). οίν. ύδαρής 141 | πάνακες 87. 150 (180). olv. axparos 48. 139. 141 (184) όκτάμηνα, όκταμηνιαίους 174 δλιγάκις ή οὐδέποτε 141 (181) δλιγοτροφώτεροι Ph. 9 Bhio Jalveir 147 δλυραι 113 δμαλίζουσι 141 (179) δμαλός 138. 141 (178). δυαλώς 138. 141 (179)δμολογούμενα 112 δμώνυμον, το 188 δμφακόμελι 69 020s 77 δξηρών 139 όξος 83. 138. 141 (184) δξυδερκές 128 οξύμελι 50. 67. 75. 87 δξυρεγμίαι 43 δξύε ἔχτερος 53. δξέα φλέγματα 43 όπιον 8. μηκώνιον δπισθοτονικοί Ph. 10. 12 δπτάν 138. δπτωμένων 138. 147 δπτηθέντα 126 όπτός 138. όπτά 139. 141 (184) όπώρας 141 (182) δογανον Φιλιστίωνος Ph. 15 dolyavos 48. 70. 138. 150 όρμητικώς έχειν πρός 141 (181) δονίθεια, κρέα 141 (181) δροβοι 117 δρφνώδες 82 δομή 138. δομή, δομαί, δομαϊς 138. δομάς 112 δστρεα 133 δσφύν 141 (185). 142. 179 οδλα 69. 141 (178) σύρησιν 133 οδρον 79. 103 ούρητικός 120. 130. ούρητικά 141 (181). ούρητικών 112. s. διορρητικά. δφθαλμούς 141 (178. 185). 147 όψον 141 (180. 183). όψων 138. 140. 141 (184). ὄψοις 140

παθών 43. 142 παλιρροείν 147

παραδέχεσθαι τον ύπερ αίτιου λόγον 112 παρακοπαί 38 παράλυσις 56. 57. 58. 172. 173 παραπνετοθαι 55 παρασκευάζειν 43 παρατείνει κοιλίαν Ph. 9 παρατριβειν 141 (178) παρενοχλετ 130 παρηγορία 92. 142 πάροδον 130 παροξύνεσθαι, τὰ νοσήματα 35 πάχη 138 παχύνων 130 πεπαχύνθαι 43 παχθ φλέγμα 55. 57. παχεία άρτηρία 8. άρτηρία πελιδυόν 82 πέπερι 61. 95 πεπτικός 130. πεπτικόν 128 πέπων 120 περδίκων, κρέα 141 (181) περιαιρεί 138. 141 (178). περιαιρούντα 138 περιελίξαι 188 περιλαμβανόμενα 147 περιξυσάμενον 141 (179) περίοδος 97. 107 περιπατείν 141 (180) περίπατοι 48, 50, 52, 141 (179, 183) περιπλαττόμενος 140 περιπλύναντας 141 (182) περιπνευμονία 66. 67. 84 περιστεράς χόπρος 8. χόπρος. περιστερών **κρέα 141 (181)** περιστερεών 87 περιττεύει Ph. 9 περιττώματα 141 (179. 185) πέρκαι 135 Περσικά, τὰ 126 πετραίοι 135. 141 (181) πέττειν τὰ βρωθέντα 141 (179). πέττοντας τὰ σιτία 141 (182). πεφθέντων 43 πέψις, της τροφής 22 πήγανον (rutam) 48. 125. 138. 141 (184). 162. 179

πηξις 44 πιθους 131

πικρίας 138

πικρότατον 138 πιόνων 136 πισσών 117 πιστότερον 112 πιτύινα κάρυα 8. κάρυα πίτυος φύλλα 69 (vgl. Diosc. I 86) πίτυρον (cantabrum) 69. 87 πλάγια, εls τὰ 188 πλατέα κάρυα 8. κάρυα πλειάδος δύσις, Επιτολή 141 (183) πλεκόμενα 147 πλεκτάναι 27 πλεονάζουσι 141 (185). πλεονάση Ph. 4 πλευράν 141 (182). πλευραί 63. πλευρών πλευρίτις Ph. 12. D. 63. 64 πληγής 145 πληφώματος 141 (182). δγκον τοῦ πλ. 141 (179) πλήσιμοι Ph. 9 πλύνειν, πλυνόμενα 138 πνευμα Ph. 4. D. 16. 20. 43. 55. 91. 141 (179. 180). 147. 182. πν. ψυχικόν 44. 59 πνευματικοί Ph. 9 πνεύμων Ph. 7. D. 64. 66. 141 (185) πνιγμοί 141 (182) πνίξ 8. δστερική πνίξ ποδάγρα 78 ποιότης της ύλης 34 πόλος Ph. 15 στολυόφθαλμος βοτάνη 154 πόμα 141 (184). 142 πονετ 141 (183). πονετν 141 (185). πεπονηκόσι 141 (185) πόνον 43. 141 (178). 142. 145 πορείας 142 πορευόμενος 142 πόρους, πόρων 43. 53. 141 (178). 147. πορφύρας 133 ποτήριον 140 πουλύποδες 132 πραγματείας 141 πράσων (marrubium) 62. 131 πράττειν άλλο τι, έτερον τι 141 (177. 178). πρ. τὰ οίκετα 141 (183) πραθνονται 43 προβαλλόμενος 142

προδιαναπαύσαντα 141 (180) προεσθίειν 141 (181) προθυμούμενον 139 προπεριπατείν 141 (178) προπετές 142 προπίνειν 141 (180. 181) πρόσαντες, είς τὸ 142 προσδετται 138 προσέχειν τοτς ολομένοις 112 προσίεσθαι 139 πρόσθετον 179. 183 προσκαθήμενα, τὰ 141 (178) προσκεφαλαίων 141 (177) προσκλύζειν 141 (178) προσπιέζοντας 147. προσπιεζόμενα 147 προστιθεμένων 138 προσφορά 43. 141 (179). 142 προσχεάμενον 139 πρόσωπον 139, 141 (178) προφάσεως, από μηδεμιάς 82 πρόχειρα 141 (179). προχείρως 141 (184) πταρμικά 45. 83. 184 πτερύγια, της δινός 184 πτίσάνη 67. 76. 84. 87. πτ. πυρίνη 69. 115 πτυέλου 130 πτύσεις 43 πυξοειδείς (?) 118 πύρ, πυρός 138 πύργον 187 πυρετός 31. 40. 53. 54. 97. 98. 100. 107 πυριάν 60. 61. 86 πυρούς 113 πυρρώδους 139 δαθυμοτέρως έχειν 141 (179) βάφανος 48 (radices). 121 141 (181, 184) δάχις 141 (183). 142. 175 δείν 147 όητίνη 179. ό. τερμινθίνη 140

φαθυμοτέρως ἔχειν 141 (179) φάφανος 48 (radices). 121 141 (181. 184) φάχις 141 (183). 142. 175 φεῖν 147 φητίνη 179. φ. τερμινθίνη 140 φτνα 141 (178, 11) ε. πτερύγια φόα (malum punicum) 70. 182 φοῦς ὁ ἐχ τῶν συχαμίνων 140 φόφημα 87. 140 φοφούμενον 139. φοφούμενα 140 φωμαλεώτερα 133 σάμψυχον 167 σαργούε 135 σαρχώδεις 141 (181) σαρχός 118. 147. σαρχί 145. σάρχα 147. ύπο σάρκα 47. σάρκας 135 σαύρας 188 σείοντες 141 (179) σελάχη 141 (181) σέλινον (apium) 48 σεμιδαλτται άρτοι Ph. 9 σήποντα 145 σησαμοειδές 152 σήσαμον (sesamum) 69. σησάμου 138. orjoana 139 σικύός προσβάλλειν (scarificare) 61 σιχυός 49. 120. 121. 125. 139. 141 (180. othovoos (silurus) 48 σέλφιον, σιλφίου 138 σίναπυ 120. σίνηπι 141 (184) σίσαρον 122. 157 σχαμμωνία (diagridium) 48. 62. 67 σχάρος 87 σκάφη 87 σχαφίον 189 σκέλη 141 (183). 184 σχεπασάμενον 142 σκληρόν 140. σκληρόσαρκον 135 σχληρύνεσθαι 147 σχόροδον (allium) 48. 50. 120. 141 (184). 164. 179. σχόροδα 139 σχορπίους 135. σχορπίων 145 σχοτεινῷ 141 (180) σχυλάχεια χρέα 93 σμάν 141 (178) อนที่ธิเร 141 (178) σμικρότητα 145 Σμύρνη, έν 125 σπέρμα 9. 11. 169. 172. 173. οπλάγχνον 46 σπληνός 46. 47. σπ. τήκειν 165 onlyvixol 69 onlyverns 47 σπόγγοις 61. σποδός πομφόλυγος 94 σπουδάζειν, περί 138 στάδια 141 (177) σταλτικά, τὰ 141 (181) οτατικοί, κοιλίας Ph. 9

σταφίε άγρία 61. 95 (vgl. Diosc. IV 153. σταφυλή 81, 82, 141 (182) σταφυλίνος Ph. 12 στείρας 29 στήθος 142 στόμα Ph. 4. D. 126. 139. τὸ στ. τῆς γαστρός 43 στόμιον τῆς ύστέρας 178 στοχαζόμενος 138 στραγγουρία Ph. 12 στουφνότητας 138 στούχνος 160 στυπτικός 130 συγκάμπτειν 141 (183). συγκάμπτοντα 141 (178). συγκεκαμμένον 141 (182) συγκαταλαμβανόμενα 141 (184) συγκομιστός ἄρτος 116 σῦκα 141 (182) συχαμίνων 140 συλλαμβάνειν 172. 179 σύμμετρον, τὸ τῆ φώμη τῆς δυνάμεως 141 (178) συμπιληθή 26 συμπλασθέντων 140 συμπληρούν 147 σύμπτωμα 192 συμφέρειν 140 συμφύεται, συνέφυ 26 συνάγειν 141 (183). 184 συνάγχη 61 συνδιαδίδωσιν 147 συνδιατιθέναι 38. 59 συνείρειν 142 συνεκπυρούσθαι 147 συνήθους 139. συνήθων 140 συνθηρεύειν 147 συνοίχου 44 συντόνως 142. 145. συντονώτερα 141 (183)συρρηγνύμενα 79 συσχοτάζοντος 141 (184) συστοίχων 34 σφάγνου 139 σχολάζοντας 141 (178) σωμα 17. 43. 141 (179). 145. τὸ σ. εὐπνοή Ph. 4. σώματος, τὰ ἐνδεχόμενα τοῦ 141 (178). την κίνησιν τοῦ σ. 142. κόν σ. 128. τὰ σώματα 147. καθ' δλον το σωμα Ph. 4

ταινία 142 ταμισίνης τυρός 138 τάριχος 48. 141 (184). ταρίχων 136 τεταγμένοις χρόνοις 43 ταυρόχολλα 62 τεινεσμός 37. 76 τεινόντων 53 τερμινθίνη 8. όητίνη τέρμινθος 82 τέτανος 60. 86 τευτλίων 140 τεύτλον 119 τεύχει, τεύχη 129 τηγάνου, δ άπο τ. ἄρτος Ph. 9 τηλιε 158 τίφαι 113 τούτο δή ποτ' οδν 112 τραγάκανθα 94 τραγήματα 141 (182) τραύμα Ph. 4. D. 31. 60. ἐκ τραύματος 26 τραχέα, τὰ 26 τράχηλον 141 (177) τραχηλισμός 141 (177) τραχούρους 135 τραχύνει 126. τραχύνουσι 26 τρέφει 126. τρέφουσι 117 τρίβειν 138. 139. 140. 141 (178. 179. 181) 147 Tolylas 135 τριμμάτων 138 τρτψις 141 (178) τρτψιν 147. τρίψεως 147 τρόπον τινά 112. κατά τρ. 141 (183). τρόπους πολλούς 140. κατά τρ. π. 46 τρόφιμον 112. τρόφιμα 126. 141 (181). τροφίμων 141 (180). τροφιμώτερος, τροφιμώτατος 130 τρύξ (faex) 75 τύπος 175 τυρός 138 τύρσις = πύργος 187

ύγιαινόντων 141 (183). ύγιαίνουσι, τοτς 141 (181)

τό βάρος, τὰ μόρια τοῦ σ. 17. κινητι- ύγίεια Ph. 4. ύγιείας D. 131. ύγιειαν 138. 141 (178, 185) ύγιεινών, των 141 ύγρᾶναι 141 (181) ύγραντικήν, δίαιταν 141 (180) ύγρρον, το Ph. 4. 5. D. 7. 8. 130. 138. 147. δγρά διαχώρησις 37. δγραί πτύσεις 43. τοὺς ύγρούς 141 (183). ύγρὰς τὰς κοιλίας έχουσι 141 (181). ύγροτέρων 141 (184) ύγρότης 12 ύδαρέστερον 141 (180. 182) θδνα 119 ύδρωψ, ύδρωπικοί Ph. 12. D. 46. 47. 48. 49. 159. 164 δδωρ 75. 87. 128. 129. 138. 139. 140. 141 (178. 180. 181. 182. 184) θεια, πρέα 141 (181) ύλης, της ή ποιότης 34 ύμην μυξώδης 175. ύ. ύπεζωκώς τὰς πλευoás 64 ύπάγειν 140. ύπαγόντων 43 ύπακτικά 62. 141 (181) ύπαλειψάμενον 141 (179) ύπερβολή θάλπους, ψύχους Ph. 4 ύπερμεγέθης 125 ύπεζωκώς 8. ύμην ύπολαμβάνειν 43. ύπελάμβανε 147. ύποληπτέον 112 δπνων, δπνους 141 (177. 179) ύπόπικοα φλέγματα 43 ύποχόνδριον 141 (183). 184. ύποχονδρίου 141 (181). ύποχόνδρια 130. ύποχονδρίων 141 (179). ύποχονδρίοις 43 υπτιον καθεύδειν 141 (182) ύστέρα 178. 182. 183. 184 ύστερική πνίξ 158. 184

φακή 141 (184) gazol 117. (lentigines) 158. 161 φακώδεις 179 galayylov 145 φαρμάκων 147 φαρμακώδη 139 φάρυγγα 126. 147 φαττών 141 (181) φέρον, φερόμενον το 17 φθίσις 50. 63

φθινόπωρον 141 (185) gillorion Ph. 17 φλέβες 28. 43. 46. αί τοῦ πλεύμονος φλ. 66. αί ἐν τῷ ἢπατι φλ. 68. φλ. κοτλαι και βύθιαι της κεφαλής 59. αι περί τάς πλευράς φλ. 63. αί ύπο την γλώτταν φλ. 39. φλ. αί έκ τῆς γαστρός τὴν τροφήν δεχόμεναι 43. φλεβοτομείν 39. 52. 61. 62. 65. 67. 69. 83. 87. 89. 90. 96. φλέγμα 9. 52. φλέγματα ύπόπικοα καί θερμά και δξέα 43. φλ. ψυχρόν και παχύ 55. 57 φλεγμαίνειν 43 φλεγμονή 31. 38. 43. 53. 63. 68. 72 φλυκταινίδων 82 φοινίκων βαλάνους 69 φορτίον 17 φρενίτις, φρενιτικοί 38. 39. 96. 110. 164 φρόνησις 38 φούξας 140. πεφουγμένης 140. πεφουγμένα 126. 139. 141 (184). πεφρυγμένων φρύνους 168 φυκίδες 135 φυλακτικός ύγιείας 131 φυραθείσης 140 φῦσα 130, 182 φύσιγγες 120 φυσώδες 43. φυσώδεις 43. 141 (182. 183). φυσώδεσι 141 (185). φυσωδέστερα 126 φώδες 80

χαλβάνη 95
χάννα 135
χείλη 26
χειμερινά 141 (184)
χειμενος 34. 65. 141 (177. 178. 180. 183).
142
χειρί 129. χείρες 141 (183). χερσίν 141
(178). χείρας 147
χήμας 133
χίμετλα 159
χλιαρόν 139. χλιαρῷ, χλιαρά 139
χλωροί, ἐρέβινθοι 118. χλωρά, ἀμύγδαλα
126. τῶν χλωρῶν ἡδυσμάτων 138
χολαγωγά 69
χολερικοί 70

χολή μέλαινα 9. 42. χολή ξανθή 9. χ. ταύρου 61 χοληδόχος χύστις 53 χολώδες, τό 53 χονδοίται, άρτοι Ph. 9 zóvőgos (alica) 87 χορδαψός 73. 74 χρήσιμος 145. χρήσιμα 138 χοηστούε, χυλούε 138 xetois 141 (178) χοίεσθαι 141 (179. 181). χοιόμενον 147. χοιόμενα 147. χριομένων 147. πεχρισμέvov 141 (179) χυλός 138. 140. χυλών 138. χυλούς 112. 138. χ. πτισάνης 67 χυμός, χυμώ, χυμότε 138. χυμό 8. 9. χ. ψυχροί 46

ψαθυρούς 141 (181)
ψαύοντας 147
ψήττας 135
ψιμμύθιον 94
ψυπτιπόν 128. ψυπτιπά 41. ψυπτιπήν
δίαιταν 141 (180)
ψυχεινῷ 141 (180)
ψυχῆς 128
ψυχιπόν πνεθμα 44. 59. ψ. σύμπτωμα 192.
ψυχική δύναμις 42
ψύχους, ὑπερβολή Ph. 4. ψ. ὄντος 142.
ψ. χιγνομένου 142
ψυχρολουσία 8. λούειν
ψυχρόν Ph. 4. 5. D. 7. 8. 43. 55. 57. 112.
141 (178. 183).

ὅπιμον Ph. 11. D. 149

ἀμήλνσις (pollen) 76.

ἄμον διαφορά Ph. 15

ἀμός 37. 43. 126. 138. 140. 141 (181. 184)

ὅρα, ή τῶν συστοίχων 34. ταύτην τὴν ἄραν 141 (184). 142. ἄραις 141 (183)

ὡρατα 136

ὡτα 141 (178)

ὡφελούμενοι 43

ὧχροι 117.

III. SACHREGISTER.

Aal, Enthaltung vom Genuss 31 A. Adernsystem 84. 89. 102 Akron 70. 73. Fragmente 108f. ακρόπολις του σώματος 19 Alexander Philalethes περί σπέρματος

4. 208 Alkmaion von Kroton: Begründer der Anatomie 94. Lehre vom Sitz der Seele 16. über Entstehung des Schlafes 23. über sinnliche Wahrnehmung 45. Demeter ἐνοδία 31 A.

104. über das Sehen 48. über Entstehung der Töne 49. Embryologie 35

ล้าลอิบแล้σεις 78

Anatomie 94

Anecdota medica graeca 4ff. 80

Anonymus Londinensis 5. 52 A. 1. 70. διάφραγμα 16 A 2 75 A. 4. 79. 82 A. 4

Anziehungskraft der Gebärmutter, Blase

Apoplexie, Entstehung nach Diokles 80 αποστέγεσθαι 67

Archidamos, Vater des Diokles 65. medicinische Richtung 67

Aretaios benüzt den Archigenes 39 A. 2 Ariston 16. 19 A. 2

Aristoteles 78, 86, 88 A. 1. Lehre vom Sitz der Seele 15. von den Nerven 12. über Entstehung des Schlafes 23. über den menschlichen Samen 210. 211. bekämpft Empedokles 36. 37. benützt Diokles 21. 67. 76 A. 5. 96

Asklepiades, über den menschlichen Samen 213

Atmungslehre, der sikelischen Schule 70. 71. 100. des Diokles 82 f. des Plato 83

Bad, Verbot desselben 31 A Blasenstein, Lehre von der Bildung 39 Brustfellentzündung 10

Chrysipp von Knidos 17. 69, 97 Chrysipp der Stoiker 12, 15 A. 4, 71

Darmverschlingung 29. Ursache nach Diokles 80

Demokrit 19 A. 1. 35 A. 2. 45. 95

Dexippos 100. 102. seine Lehre von den Säften 75 A. 4

Diätetik, Bevorzugung in der sikelischen Schule 30 A. 73

Diogenes von Apollonia: Ansicht vom Sitz der Seele 15 A. 4. über das Adersystem 91. über die Natur des menschlichen Samens 51. 208. 210. über Kotyledonen 95. über Entstehung der Geschmacksempfindung 48, der Töne 49. beeinflusst die koische Schule 71. von Diokles bekämpft 67

Diokles von Karystos: seine Lebenszeit 66. Fragmente 117ff. Anatom 95. Schöpfer des ersten hippokratischen Corpus 54. die von ihm benützten Schriften desselben 51ff. von Philistion abhängig 10. 74ff. benützt den Empedokles 23, 34, 35, 43 A 3, 46, 72. 74. 82. 85. 88. sein Verhältnis zu Plato 10 f. 69. benützt die Schrift περί έβδομάδων 43 f. polemisiert gegen Diogenes von Apollonia 50. 51. von Aristoteles benützt s. Aristoteles. Ele-

mentenlehre 74. Säftelehre 74 f. von Euryodes ὁ Σικελός 17. 68 Krankheitsursachen 76. Ansicht vom Sitz der Seele 14. 103. Pneumalehre 46. 76ff. über sinnliche Wahrnehmung 46. 104. Lehre von den Nerven 11f. vom Atmungsprocess 82. vom Ernährungsprocess 34. 85. vom Schweiss 87. von den Blutgefässen 89. Fiebertheorie 57. 91. von der Natur des Samens 34. 209. 211. 212. über Embryologie 35. über Fieber und Entzündung 80. über Entstehung des Schlafes 22. über die kritischen Tage 42. über die Siebenzahl 40. seine Schrift 'Aoxidanos 65. über Darmverschlingung 29. Gelbsucht 24. Epilepsie 29. Lethargie 22. Manie 21. Melancholie 20. Peripleumonie 9. Pleuritis 10. Phrenitis 18. σπασμός 11. τέτανος 14. Wassersucht 25. seine Therapie 26. 30 A.

Elementenlehre 69ff.

Embryologie 35

Empedokles, Ansicht vom Sitz der Seele 15. Bedeutung des Herzens 15. 73. Atmungslehre 70. 72. Elementenlehre 69. Embryologie 35. 72. Porenlehre 36 f. 67. über sinnliche Wahrnehmung 45. 104. 105. Entstehung des Schlafes 23. der Töne 49. über Geisteskrankheit 21. von Archidamos benützt 67. von Diokles, Philistion benützt s.

έμφράττειν, αποφράττειν 16 Α. 2 ξμαυτον θερμόν 72 f. 84 f. ένθουσιαστικόν 21 Entzündung, Ursache 80 Epilepsie 26 f. Ursache 80 έπωδαί 30 Α.

Erasistratos: Lehre vom Sitz der Geistesthätigkeit 16, vom horror vacui 37. vom menschlichen Samen 208. von der Verdauung 86. über Epilepsie 27. Gelbsucht 24. Phrenitis 18. Wassersucht 26. bekämpft Plato 83 A. 1

Ernährungsprocess 85 Eudoxos von Knidos 17, 69 Euryphon von Knidos 38. 96ff.

Fiebertheorie, der koischen Schule 57. von Diokles bekämpft 58. Lehre vom Fieber 91. Entstehung 80.

Gelbsucht 23f. Geschmack 48 Gynäkologie 97

Hahn 31 A Hautatmung 82

Heilverfahren der sikelischen Schule 30 A Horodot 212

Herophilos 16, 105, 208

Herz, Bedeutung desselben in der Physiologie der sikelischen Schule 15ff. Sitz der Seele und des Verstandes 14. 77. 103. Quelle des Blutes 15. 73. 90 f Sitz des πνευμα ψυχικόν 15. 77. des ξμφυτον θερμόν 72. 84. der Affecte 14 A 3. Lehre der Schrift περί καρδίης 97 ff. Lehre von der ôlan des H. 103. Herzohren 105. Herzklappen 106. Hippokratische Schriften: Entstehung des Corpus 2f. 54f. ein nach Rollen geordnetes Corpus von Soran benützt 7

π. ἀέρων, ύδάτων, τόπων 39. 62 ...

π. ἀνατομής 94. 96

π. ἄρθρων, von Diokles benutzt 63

π. άρχαίης ίητρικής 37. 86

àφορισμοί, 13 A. 3. 55. 56. 57. 72 A. 3

π. γονής (π. φύσιος παιδίου, π. νούσων IV) 36. 39. 40

π. γυναικείων 62. Abfassungszeit 17 A

π. γυν. φύσιος, Abfassungszeit 17 A

π. διαίτης 36. 61

π. διαίτης δξέων 13 A. 1.14. von Diokles benützt 58. 59.

π. έβδομάδων, von Diokles henützt 43 έπιδημίαι (Ι) 57 (ΙΙ) 24. (VI) 23 Α. 3

π. έπταμήνου 40 Α 1

π. leoηs νούσου polemisiert gegen die sikelische Schule 16.29.29 A 1. berücksichtigtLehren derselben 10.13 A 1. (c. 1) 30 A. (c. 3) 28. 91. (c. 4) 71 A. 4. (c. 6) 10. (c. 7) 13 A. 1. 71. 76. (c. 14) 21 A 1. 14 A. 3. 16. (c. 18) 56.

π. καρδίης 17. 44. 78 Α. 3. 81 Α. 3. 84. Verfasser 97. Abfassungszeit 98. Analyse 99ff.

π. νούσων Ι: 15. 18

π. νούσων Π: 24. 49

π. νούσων ΙΙΙ: 17. 18. 24. 33 A 1. von Diokles benützt 60

π. δκταμήνων 40 Α. 1. 53

π. δστέων φύσιος 10 Α. 3. 12. 99 Α. 3

π. παθών 17. 18. 25 Α. 1. 26. 33

π. των έντος παθων 17. 24. 25 Α. 1. 26. 49. 84 A 5

προγνωστικόν, von Diokles benützt 57 περί σαρχών 43. 44. 48. 49. 50. 90

π. τόπων τῶν κατ' ἄνθρωπον 48. 71 Α. 2

π. τροφής 53. von Diokles benutzt 52f.

π. φύσιος ἀνθρώπου 58. 74. 92

π. φυσῶν 1. 13 A. 3. 15. 23 A. 2. 26. 28. 30 A. 33. 56. 88

π. χυμῶν, von Diokles benützt 58

Hund 31 A. 1

Intelligenz 103f.

Kallimachos, Arzt 33A. 2 кадариов 30 А Kephalaia, Entstehung 80 κεστρεύς 31 Α

knidische Schule, Lehre vom Sitz der Seele 17. anatomische Studien 96. Gynäkologie 97. Atmungslehre 84 A 5. über Gelbsucht 24. Darmverschlingung 31 A 2. Wassersucht 25 A 1. 26

Knoblauch 31 A

koische Schule, von Alkmaion beeinflusst 23. Lehre vom Sitz der Seele 16. von der Atmung 81. 84 A. 5. Pneumalehre 76f. Fiebertheorie 57f. 92. über Epilepsie 28. Gelbsucht 24. Lethargie 22. Manie 21. Melancholie 20. Phrenitis 18. über Entstehung des Schlafes 23. Wassersucht 25 A 1

Kotyledonen 95 Krankheiten, Ursachen 76f. kritische Tage, Lehre von den 42 Ktesias 212

(c. 15) 18. (c. 16) 17. 77 A 1. 2. (c. 17) | Leberentzündung, Ursache 80 Lethargie 22. 80 Lunge 84. 100f.

> Manie 21 Melancholie 20f. μελάνουρος 31 Α Minze 31 A.

Mnesitheos 17 A. 1. 58 A. 3 Musik, Heilkraft derselben 31 A.

Nerven 11ff. Nieren 41. 87

бухов 89 А 1

Peripleumonie 9

Pflanzen, nach berühmten Arzten benannt 17 A. 1

Philistion, Ort seiner Wirsksamkeit 68. Lebenszeit 69. Elementenlehre 69. Atmungslehre 70f. 84. Lehre von der Aufnahme von Feuchtigkeit durch die Lunge 84. 100. Pneumalehre 79. über Krankheitsursachen 76. von Empedokles abhängig 69. 70. von Plato und Diokles benützt 10. 74f. Pillotion, Pflanzenname 17. Fragmente 109f.

Phrenitis 17

Phylotimos 14A. 3

φύσιν, παρά, κατά 89 Α. 1

Plato, von Philistion abhängig 10. 74f. Atmungslehre 83. über Krankheitsursachen 76. über Geisteskrankheiten 21 A. 5. übur ἐπφδαί 30 A. Lehre vom horror vacui 37. Ernährungsprocess 89. Adernsystem 91. Fiebertheorie 92. über Epilepsie 28. Timaios (64 C) 49 A. 2. (67 A) 50 (70 A) 91. 99. (70 B) 102 (70 C) 81. 84. 85 (70 D) 84. 102 (72 E) 100 (78E) 89 (79A) 83 (79D) 72A. 3. 82 (80 A) 37 (80 D) 82 A. 4 (82 E) 75 (83 D) 88 A. 3 (84 D) 9 (74 E) 13 (85 A) 28 (86 A) 58. 92 (86 E) 21 A. 5. 78 A. 2 (89 C) 74. Brief II (314 D) 68

Pleistonikos 34. 86

Pleuritis 10f. Ursache 80

Pneumalehre 14ff. 20, 46, 70, 76, 77ff.

pneumatische Schule 15. 25

Praxagoras, Lehre vom Sitz der Seele Stimme, Entstehung 50 14. vom Ursprung der Nerven 11f. über das ένθουσιαστικόν 22, über Gelbsucht 24. Phrenitis 18. Wassersucht 26. kannte περί νυόσων ΙΙΙ: 60

pythagoräische Lehre 30 A. von der Siebenzahl 41

Rufus 39 A. 2. 48 A. 5. 105

Säftetheorie 74 Same, Natur desselben 34, 51, 208f Schlaf, Entstehung desselben 22 Schweiss 87 Seele, Sitz derselben 14f Sehen, Entstehung desselben 47f Siebenzahl 41

sikelische Schule, von Galen bezeugt 15 A. 5. 68. Lehre vom Sitz der Seele 15ff. Lehre vom Herzen als Mittelpunkt des Blutes 15. 91. ihre Dogmen 69f. Säftelehre 75. Pneumalehre 77. Atmungstheorie 84. Anatomie 94f. Heilverfahren bei der Epilepsie 30 A. von pythagoräischer Lehre beeinflusst 30 A. vom Verfasser περί ίερ. νούσου bekämpft 16. 29. 29 A 1. 77

Sinnesphysiologie 44f

Soran, Quelle des Vindicianus 6f. benützt eine nach Rollen geordnete Sammlung hippokr. Schriften 7

σπασμός 11. Ursache 80

Stoiker, Lehre vom Sitz der Seele 15. von der dogmatischen Schule beeinflusst 12. 15 A. 4. Sinnesphysiologie 44f. Lehre von der àvadvulaous 78. vom menschlichen Samen 208

Straton, benützt Diokles 41f.

θετον, Versöhnung desselben bei Krankheit 30 A

Theodorus Priscianus 3 Theoprast 87 A. 3. 4. 88

Töne, Entstehung derselben 49

Tolyln 31 A

Turteltauben 31 A

ύπόζωμα 16 Α 2.

Verdauungsprocess 34. 85. 86 A. 4

Vindicianus Verfasser des im Anhang zu Octavius Horatianus ed. Neuenar edierten medicinischen Tractates 4. Quellen desselben 4ff. Text 208ff.

Wahrnehmung, sinnliche 104 Wassersucht 25

Ziege 30 A. Zwiebel 31 A ζύμωσις 34. 86 Α. 2

Druckfehler.

Lies S. 13 Zeile 26: περιστάν

S. 89 A. 1 Zeile 2: quou

S. 109 Frg. 3 Zeile 12: δέ τις πυράν

S. 112 Frg. 6 Zeile 4: ἀνάψυξίε τις

S. 121 Frg. 12 Zeile 10: (γυμναζομένοις ed. corr. Kalbfleisch)

S. 121 Frg. 12 Zeile 18: (ἐνέργειαν ed. corr. Kalbfleisch)

S. 140 Frg. 51, 7 ist die Interpunktion nach oteras zu streichen

S. 144 Frg. 62 A. 9: Mohn für Pfeffer

S. 146 Frg. 64, 40: (debit ed.)

S. 150 Frg. 77, 7: (Latina ed.)

FRAGMENTA POETARUM GRAECORUM

AUCTORE

U. DE WILAMOWITZ-MOELLENDORFF

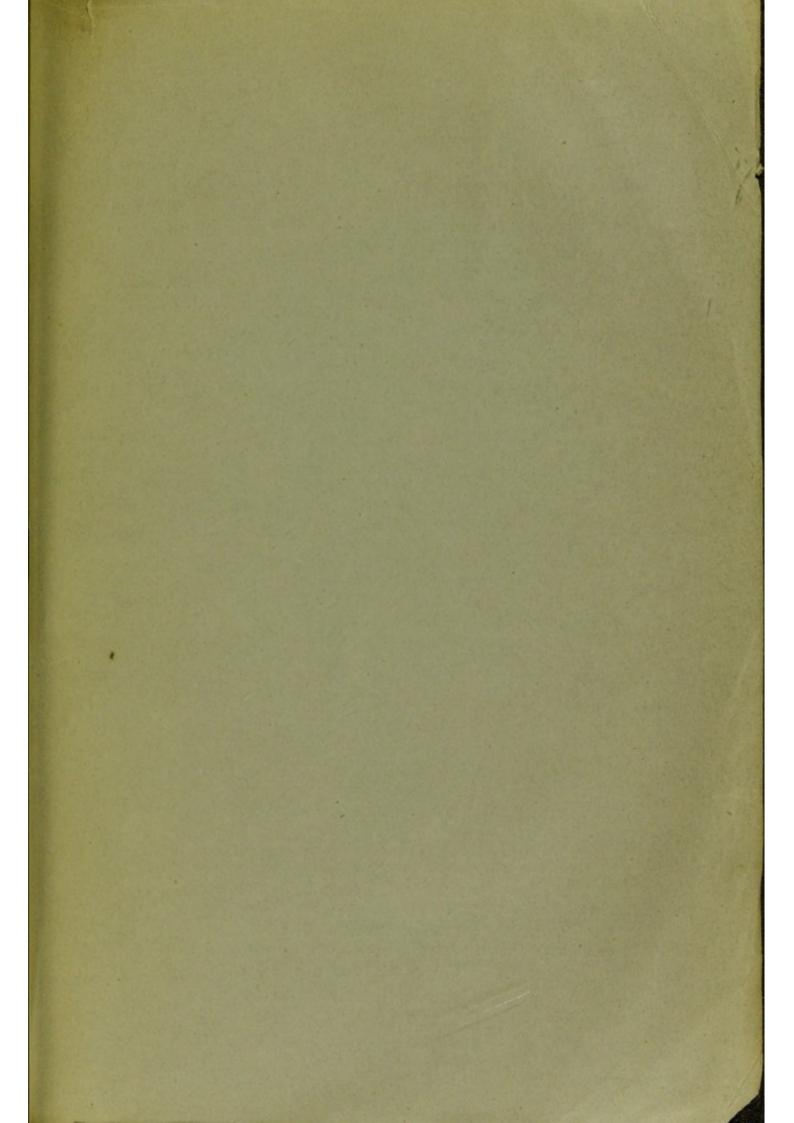
COLLECTA.

- Vol. I. Poesis heroica, ed. E. Bethe.
 - II. Poesis sacra
 - a) oracula, ed. E. Schwartz.
 - b) orphica ed mystica, ed. A. Dieterich et W. Kroll.
 - III. a) Poetae philosophi, ed. H. Diels.
 - b) Elegia et iambus, ed. W. Schulze.
 - IV. Lyrici, V. Tragici, ed U. de Wilamowitz-Moellendorff.
- VI. VII. Comici, ed. G. Kaibel.
- VIII. IX. Poetae aetatis Hellenisticae, ed. G. Knaack.
 - X. a) Poetae aetatis Romanae, ed. E. Oder.
 - b) Proverbia, lusus aenigmata etc.
 - c) Adespota.
 - XI. Carmina e lapidibus collecta, ed. G. Kaibel.
 - XII. Indices.

Vol. VI. 1 ist erschienen. — Vol. III. a) befindet sich im Druck.

Verlag der Weidmannschen Buchhandlung in Berlin.

Adhead commentarius Poliorceticus. R. Hercher recensuit et adnotavit.	4 M.
Aeschyli tragoediae. Recensuit G. Hermannus. Editio altera. 2 Voll.	10 M
Ammiani, Marcellini, fragmenta Marburgensia. Edidit H. Nissen. Accedit	tahula
photolithogr.	
Apulei Madaurensis, L., apologia sive de magia liber ed. G. Krueger.	4 M.
Arati Phanomona reconguit et fantiere de magia inter ed. G. Krueger.	3 M.
Arati Phaenomena recensuit et fontium testimoniorumque notis prolegomeni	s indi-
Cious instruxit E. Maass.	5 M
Aristidis Smyrnaei quae supersuntomnia ed. Br. Keil. Vol. II. Orationes XVII-LIII	. 20 M.
Aristotells de anima nori III. Kecensuit A. Torstrik	Q M
Aristoxenus' harmonische Fragmente. Griechisch und deutsch mit Comment	o Di.
Anhang von Paul Marquard.	ar und
Callimachi Curanania hampi et alimanante El t	8 M.
Callimachi Cyrenensis hymni et epigrammata. Ed. Aug. Meineke.	6 M.
Ciceronis artis rhetoricae libri duo rec. A. Weidner.	4 M.
Dionis Cassii Cocceiani rerum Romanarum libri octoginta, ab I. Bekkero rec	cogniti.
2 Voll.	12 M.
- Historiarum Romanarum quae supersunt edidit U. Ph. Boissevain. Vol. I	04 M
Vol. II. 28 M. Vol. III.	
Dionis Programis ones masses Characteristics	32 M.
Dionis Prusaensis quem vocant. Chrysostomum quae exstant omnia.	Edidit
apparatu critico instruxit J. de Arnim. 2 Voll.	28 M.
Epicharmos, des Koers, Leben und Schriften. Nebst einer Fragmentensam	mlung.
Herausgegeben v. Aug. O. Fr. Lorenz.	6 M.
Eratosthenis Catasterismorum reliquiae recensuit C. Robert. Accedunt prole	*omone
et epimetra tria.	
	12 M.
Euripidis tragodiae. Recensuit G. Hermannus. Voll. I-III. p. 1.	16 M.
Euripides, Herakles. Erklärt von U. v. Wilamowitz-Moellendorff.	Zweite
Bearbeitung. 2 Bände.	16 M.
Eusebi chronicorum libri duo. Ed. Alfredus Schoene. 2 Voll.	38 M.
Fragmenta Poetarum Graecorum, autore U. de Wilamowitz-Moellen	
allocated dita Val VI for I. Conjecture Constitution of the Allocated dita Val VI for I. Conjecture Constitution of the Allocated dita Val VI for I. Conjecture Constitution of the Allocated dita Val VI for I. Conjecture Constitution of the Allocated dita Val VI for I. Conjecture Constitution of the Allocated dita Val VI for I. Conjecture Constitution of the Allocated dita Val VI for I. Conjecture Constitution of the Allocated dita Val VI for I. Conjecture Constitution of the Allocated dita Val VI for I. Conjecture Constitution of the Allocated dita Val VI for I. Conjecture Constitution of the Allocated dita Val VI for I. Conjecture Constitution of the Allocated dita Val VI for I. Conjecture dita Val Vi for III for I. Conjecture dita Val Vi for III	dorn
collecta et edita. Vol. VI fasc. I: Comicorum Graecorum fragmenta ed. G. K	
Vol. I fasc. I. [Vol. I—V erscheinen später.]	10 M.
Herodoti historiae. Recensuit H. Stein. 2 tomi.	24 M.
Heronis Alexandrini geometricorum et stereometricorum reliquiae. Accedunt	Didymi
Heronis Alexandrini geometricorum et stereometricorum reliquiae. Accedunt	
Alexandrini mensurae marmorum et anonymi variae collectiones ex Herone	Euclide
Alexandrini mensurae marmorum et anonymi variae collectiones ex Herone de Gemino Proclo Anatolia aliisque. Edidit Fr. Hultsch.	Euclide 8 M.
Alexandrini mensurae marmorum et anonymi variae collectiones ex Herone de Gemino Proclo Anatolia aliisque. Edidit Fr. Hultsch. Josephi, Flavii, opera. Ed. et apparatu critico instruxit B. Niese. 7 Voll.	8 M. 93 M.
Alexandrini mensurae marmorum et anonymi variae collectiones ex Herone de Gemino Proclo Anatolia aliisque. Edidit Fr. Hultsch. Josephi, Flavii, opera. Ed. et apparatu critico instruxit B. Niese. 7 Voll. Livi, T., ab urbe condita libri a vicesimo sexto ad tricesimum edidit Aug. Luchs.	8 M. 93 M. 11 M.
Alexandrini mensurae marmorum et anonymi variae collectiones ex Herone de Gemino Proclo Anatolia aliisque. Edidit Fr. Hultsch. Josephi, Flavii, opera. Ed. et apparatu critico instruxit B. Niese. 7 Voll.	8 M. 93 M. 11 M. raphra-
Alexandrini mensurae marmorum et anonymi variae collectiones ex Herone demino Proclo Anatolia aliisque. Edidit Fr. Hultsch. Josephi, Flavii, opera. Ed. et apparatu critico instruxit B. Niese. 7 Voll. Livi, T., ab urbe condita libri a vicesimo sexto ad tricesimum edidit Aug. Luchs. Lycophronis Alexandra recensuit Ed. Scheer. Vol. I. Alexandra cum pa	8 M. 93 M. 11 M.
Alexandrini mensurae marmorum et anonymi variae collectiones ex Herone i Gemino Proclo Anatolia aliisque. Edidit Fr. Hultsch. Josephi, Flavii, opera. Ed. et apparatu critico instruxit B. Niese. 7 Voll. Livi, T., ab urbe condita libri a vicesimo sexto ad tricesimum edidit Aug. Luchs. Lycophronis Alexandra recensuit Ed. Scheer. Vol. I. Alexandra cum pa sibus ad codicum fidem recensita et emendata, indices subiecti.	8 M. 93 M. 11 M. raphra- 5 M.
Alexandrini mensurae marmorum et anonymi variae collectiones ex Herone demino Proclo Anatolia aliisque. Edidit Fr. Hultsch. Josephi, Flavii, opera. Ed. et apparatu critico instruxit B. Niese. 7 Voll. Livi, T., ab urbe condita libri a vicesimo sexto ad tricesimum edidit Aug. Luchs. Lycophronis Alexandra recensuit Ed. Scheer. Vol. I. Alexandra cum pasibus ad codicum fidem recensita et emendata, indices subiecti. Pappi Alexandrini collectionis quae supersunt e libris manu scriptis edidit	Euclide 8 M. 93 M. 11 M. raphra- 5 M. latina
Alexandrini mensurae marmorum et anonymi variae collectiones ex Herone demino Proclo Anatolia aliisque. Edidit Fr. Hultsch. Josephi, Flavii, opera. Ed. et apparatu critico instruxit B. Niese. 7 Voll. Livi, T., ab urbe condita libri a vicesimo sexto ad tricesimum edidit Aug. Luchs. Lycophronis Alexandra recensuit Ed. Scheer. Vol. I. Alexandra cum pa sibus ad codicum fidem recensita et emendata, indices subiecti. Pappi Alexandrini collectionis quae supersunt e libris manu scriptis edidit interpretatione et commentariis instruxit Fr. Hultsch. 3 Voll.	Euclide 8 M. 93 M. 11 M. raphra- 5 M. latina 55 M.
Alexandrini mensurae marmorum et anonymi variae collectiones ex Herone i Gemino Proclo Anatolia aliisque. Edidit Fr. Hultsch. Josephi, Flavii, opera. Ed. et apparatu critico instruxit B. Niese. 7 Voll. Livi, T., ab urbe condita libri a vicesimo sexto ad tricesimum edidit Aug. Luchs. Lycophronis Alexandra recensuit Ed. Scheer. Vol. I. Alexandra cum pa sibus ad codicum fidem recensita et emendata, indices subiecti. Pappi Alexandrini collectionis quae supersunt e libris manu scriptis edidit interpretatione et commentariis instruxit Fr. Hultsch. 3 Voll. Pindari carmina ad fidem optimorum codicum recensuit integram scripturae diver	Euclide 8 M. 93 M. 11 M. raphra- 5 M. latina 55 M. sitatem
Alexandrini mensurae marmorum et anonymi variae collectiones ex Herone demino Proclo Anatolia aliisque. Edidit Fr. Hultsch. Josephi, Flavii, opera. Ed. et apparatu critico instruxit B. Niese. 7 Voll. Livi, T., ab urbe condita libri a vicesimo sexto ad tricesimum edidit Aug. Luchs. Lycophronis Alexandra recensuit Ed. Scheer. Vol. I. Alexandra cum pa sibus ad codicum fidem recensita et emendata, indices subiecti. Pappi Alexandrini collectionis quae supersunt e libris manu scriptis edidit interpretatione et commentariis instruxit Fr. Hultsch. 3 Voll. Pindari carmina ad fidem optimorum codicum recensuit integram scripturae diver subiecit annotationem criticam addidit et annotationis criticae supplement	Euclide 8 M. 93 M. 11 M. raphra- 5 M. latina 55 M. sitatem um ad
Alexandrini mensurae marmorum et anonymi variae collectiones ex Herone demino Proclo Anatolia aliisque. Edidit Fr. Hultsch. Josephi, Flavii, opera. Ed. et apparatu critico instruxit B. Niese. 7 Voll. Livi, T., ab urbe condita libri a vicesimo sexto ad tricesimum edidit Aug. Luchs. Lycophronis Alexandra recensuit Ed. Scheer. Vol. I. Alexandra cum pa sibus ad codicum fidem recensita et emendata, indices subiecti. Pappi Alexandrini collectionis quae supersunt e libris manu scriptis edidit interpretatione et commentariis instruxit Fr. Hultsch. 3 Voll. Pindari carmina ad fidem optimorum codicum recensuit integram scripturae diver subiecit annotationem criticam addidit et annotationis criticae supplement Pindari Olympias scripsit Tycho Mommsen. 2 Voll.	Euclide 8 M. 93 M. 11 M. raphra- 5 M. latina 55 M. sitatem um ad 16 M.
Alexandrini mensurae marmorum et anonymi variae collectiones ex Herone demino Proclo Anatolia aliisque. Edidit Fr. Hultsch. Josephi, Flavii, opera. Ed. et apparatu critico instruxit B. Niese. 7 Voll. Livi, T., ab urbe condita libri a vicesimo sexto ad tricesimum edidit Aug. Luchs. Lycophronis Alexandra recensuit Ed. Scheer. Vol. I. Alexandra cum pa sibus ad codicum fidem recensita et emendata, indices subiecti. Pappi Alexandrini collectionis quae supersunt e libris manu scriptis edidit interpretatione et commentariis instruxit Fr. Hultsch. 3 Voll. Pindari carmina ad fidem optimorum codicum recensuit integram scripturae diver subiecit annotationem criticam addidit et annotationis criticae supplement	Euclide 8 M. 93 M. 11 M. raphra- 5 M. latina 55 M. sitatem um ad
Alexandrini mensurae marmorum et anonymi variae collectiones ex Herone demino Proclo Anatolia aliisque. Edidit Fr. Hultsch. Josephi, Flavii, opera. Ed. et apparatu critico instruxit B. Niese. 7 Voll. Livi, T., ab urbe condita libri a vicesimo sexto ad tricesimum edidit Aug. Luchs. Lycophronis Alexandra recensuit Ed. Scheer. Vol. I. Alexandra cum pa sibus ad codicum fidem recensita et emendata, indices subiecti. Pappi Alexandrini collectionis quae supersunt e libris manu scriptis edidit interpretatione et commentariis instruxit Fr. Hultsch. 3 Voll. Pindari carmina ad fidem optimorum codicum recensuit integram scripturae diver subiecit annotationem criticam addidit et annotationis criticae supplement Pindari Olympias scripsit Tycho Mommsen. 2 Voll. Plauti Comoediae. Recens. et emendavit Fr. Leo. Vol. I. 18 M., Vol. II	Euclide 8 M. 93 M. 11 M. raphra- 5 M. latina 55 M. sitatem um ad 16 M.
Alexandrini mensurae marmorum et anonymi variae collectiones ex Herone i Gemino Proclo Anatolia aliisque. Edidit Fr. Hultsch. Josephi, Flavii, opera. Ed. et apparatu critico instruxit B. Niese. 7 Voll. Livi, T., ab urbe condita libri a vicesimo sexto ad tricesimum edidit Aug. Luchs. Lycophronis Alexandra recensuit Ed. Scheer. Vol. I. Alexandra cum pa sibus ad codicum fidem recensita et emendata, indices subiecti. Pappi Alexandrini collectionis quae supersunt e libris manu scriptis edidit interpretatione et commentariis instruxit Fr. Hultsch. 3 Voll. Pindari carmina ad fidem optimorum codicum recensuit integram scripturae diver subiecit annotationem criticam addidit et annotationis criticae supplement Pindari Olympias scripsit Tycho Mommsen. 2 Voll. Plauti Comoediae. Recens. et emendavit Fr. Leo. Vol. I. 18 M., Vol. II Plutarchi Pythici dialogi tres. Rec. G. R. Paton.	Euclide 8 M. 93 M. 11 M. raphra- 5 M. latina 55 M. sitatem um ad 16 M. 20 M. 5 M.
Alexandrini mensurae marmorum et anonymi variae collectiones ex Herone demino Proclo Anatolia aliisque. Edidit Fr. Hultsch. Josephi, Flavii, opera. Ed. et apparatu critico instruxit B. Niese. 7 Voll. Livi, T., ab urbe condita libri a vicesimo sexto ad tricesimum edidit Aug. Luchs. Lycophronis Alexandra recensuit Ed. Scheer. Vol. I. Alexandra cum pasibus ad codicum fidem recensita et emendata, indices subiecti. Pappi Alexandrini collectionis quae supersunt e libris manu scriptis edidit interpretatione et commentariis instruxit Fr. Hultsch. 3 Voll. Pindari carmina ad fidem optimorum codicum recensuit integram scripturae diver subiecit annotationem criticam addidit et annotationis criticae supplement Pindari Olympias scripsit Tycho Mommsen. 2 Voll. Plauti Comoediae. Recens. et emendavit Fr. Leo. Vol. I. 18 M., Vol. II Plutarchi Pythici dialogi tres. Rec. G. R. Paton. Quinti Smyrnaei Posthomericorum libri XIV. Recensuit prolegomenis et adnotations.	Euclide 8 M. 93 M. 11 M. raphra- 5 M. latina 55 M. sitatem um ad 16 M. 20 M. 5 M. tatione
Alexandrini mensurae marmorum et anonymi variae collectiones ex Herone i Gemino Proclo Anatolia aliisque. Edidit Fr. Hultsch. Josephi, Flavii, opera. Ed. et apparatu critico instruxit B. Niese. 7 Voll. Livi, T., ab urbe condita libri a vicesimo sexto ad tricesimum edidit Aug. Luchs. Lycophronis Alexandra recensuit Ed. Scheer. Vol. I. Alexandra cum pa sibus ad codicum fidem recensita et emendata, indices subiecti. Pappi Alexandrini collectionis quae supersunt e libris manu scriptis edidit interpretatione et commentariis instruxit Fr. Hultsch. 3 Voll. Pindari carmina ad fidem optimorum codicum recensuit integram scripturae diver subiecit annotationem criticam addidit et annotationis criticae supplement Pindari Olympias scripsit Tycho Mommsen. 2 Voll. Plauti Comoediae. Recens. et emendavit Fr. Leo. Vol. I. 18 M., Vol. II Plutarchi Pythici dialogi tres. Rec. G. R. Paton. Quinti Smyrnaei Posthomericorum libri XIV. Recensuit prolegomenis et adno critica instruxit A. Koechly.	Euclide 8 M. 93 M. 11 M. raphra- 5 M. latina 55 M. sitatem um ad 16 M. 20 M. 5 M. tatione 8 M.
Alexandrini mensurae marmorum et anonymi variae collectiones ex Herone Gemino Proclo Anatolia aliisque. Edidit Fr. Hultsch. Josephi, Flavii, opera. Ed. et apparatu critico instruxit B. Niese. 7 Voll. Livi, T., ab urbe condita libri a vicesimo sexto ad tricesimum edidit Aug. Luchs. Lycophronis Alexandra recensuit Ed. Scheer. Vol. I. Alexandra cum pasibus ad codicum fidem recensita et emendata, indices subiecti. Pappi Alexandrini collectionis quae supersunt e libris manu scriptis edidit interpretatione et commentariis instruxit Fr. Hultsch. 3 Voll. Pindari carmina ad fidem optimorum codicum recensuit integram scripturae diver subiecit annotationem criticam addidit et annotationis criticae supplement Pindari Olympias scripsit Tycho Mommsen. 2 Voll. Plauti Comoediae. Recens. et emendavit Fr. Leo. Vol. I. 18 M., Vol. II Plutarchi Pythici dialogi tres. Rec. G. R. Paton. Quinti Smyrnaei Posthomericorum libri XIV. Recensuit prolegomenis et adnocritica instruxit A. Koechly. Scriptores historiae Augustae ab Hadriano ad Numerianum. Henr. Jore	Euclide 8 M. 93 M. 11 M. raphra- 5 M. latina 55 M. sitatem um ad 16 M. 20 M. 5 M. tatione 8 M. lan et
Alexandrini mensurae marmorum et anonymi variae collectiones ex Herone Gemino Proclo Anatolia aliisque. Edidit Fr. Hultsch. Josephi, Flavii, opera. Ed. et apparatu critico instruxit B. Niese. 7 Voll. Livi, T., ab urbe condita libri a vicesimo sexto ad tricesimum edidit Aug. Luchs. Lycophronis Alexandra recensuit Ed. Scheer. Vol. I. Alexandra cum pa sibus ad codicum fidem recensita et emendata, indices subiecti. Pappi Alexandrini collectionis quae supersunt e libris manu scriptis edidit interpretatione et commentariis instruxit Fr. Hultsch. 3 Voll. Pindari carmina ad fidem optimorum codicum recensuit integram scripturae diver subiecit annotationem criticam addidit et annotationis criticae supplement Pindari Olympias scripsit Tycho Mommsen. 2 Voll. Plauti Comoediae. Recens. et emendavit Fr. Leo. Vol. I. 18 M., Vol. II Plutarchi Pythici dialogi tres. Rec. G. R. Paton. Quinti Smyrnaei Posthomericorum libri XIV. Recensuit prolegomenis et adno critica instruxit A. Koechly. Scriptores historiae Augustae ab Hadriano ad Numerianum. Henr. Jore Franc. Eyssenhardt recensuerunt. 2 Voll.	Euclide 8 M. 93 M. 11 M. raphra- 5 M. latina 55 M. sitatem um ad 16 M. 20 M. 5 M. tatione 8 M. lan et 12 M.
Alexandrini mensurae marmorum et anonymi variae collectiones ex Herone Gemino Proclo Anatolia aliisque. Edidit Fr. Hultsch. Josephi, Flavii, opera. Ed. et apparatu critico instruxit B. Niese. 7 Voll. Livi, T., ab urbe condita libri a vicesimo sexto ad tricesimum edidit Aug. Luchs. Lycophronis Alexandra recensuit Ed. Scheer. Vol. I. Alexandra cum pasibus ad codicum fidem recensita et emendata, indices subiecti. Pappi Alexandrini collectionis quae supersunt e libris manu scriptis edidit interpretatione et commentariis instruxit Fr. Hultsch. 3 Voll. Pindari carmina ad fidem optimorum codicum recensuit integram scripturae diver subiecit annotationem criticam addidit et annotationis criticae supplement Pindari Olympias scripsit Tycho Mommsen. 2 Voll. Plauti Comoediae. Recens. et emendavit Fr. Leo. Vol. I. 18 M., Vol. II Plutarchi Pythici dialogi tres. Rec. G. R. Paton. Quinti Smyrnaei Posthomericorum libri XIV. Recensuit prolegomenis et adno critica instruxit A. Koechly. Scriptores historiae Augustae ab Hadriano ad Numerianum. Henr. Jore Franc. Eyssenhardt recensuerunt. 2 Voll. Senecae. L. Annaei, opera. Ad libros manu scriptos et impressos recensuit co	Euclide 8 M. 93 M. 11 M. raphra- 5 M. latina 55 M. sitatem um ad 16 M. 20 M. 5 M. tatione 8 M. lan et 12 M. mmen-
Alexandrini mensurae marmorum et anonymi variae collectiones ex Herone Gemino Proclo Anatolia aliisque. Edidit Fr. Hultsch. Josephi, Flavii, opera. Ed. et apparatu critico instruxit B. Niese. 7 Voll. Livi, T., ab urbe condita libri a vicesimo sexto ad tricesimum edidit Aug. Luchs. Lycophronis Alexandra recensuit Ed. Scheer. Vol. I. Alexandra cum pasibus ad codicum fidem recensita et emendata, indices subiecti. Pappi Alexandrini collectionis quae supersunt e libris manu scriptis edidit interpretatione et commentariis instruxit Fr. Hultsch. 3 Voll. Pindari carmina ad fidem optimorum codicum recensuit integram scripturae diver subiecit annotationem criticam addidit et annotationis criticae supplement Pindari Olympias scripsit Tycho Mommsen. 2 Voll. Plauti Comoediae. Recens. et emendavit Fr. Leo. Vol. I. 18 M., Vol. II Plutarchi Pythici dialogi tres. Rec. G. R. Paton. Quinti Smyrnaei Posthomericorum libri XIV. Recensuit prolegomenis et adno critica instruxit A. Koechly. Scriptores historiae Augustae ab Hadriano ad Numerianum. Henr. Jore Franc. Eyssenhardt recensuerunt. 2 Voll. Senecae. L. Annaei, opera. Ad libros manu scriptos et impressos recensuit co	Euclide 8 M. 93 M. 11 M. raphra- 5 M. latina 55 M. sitatem um ad 16 M. 20 M. 5 M. tatione 8 M. lan et 12 M. mmen-
Alexandrini mensurae marmorum et anonymi variae collectiones ex Herone Gemino Proclo Anatolia aliisque. Edidit Fr. Hultsch. Josephi, Flavii, opera. Ed. et apparatu critico instruxit B. Niese. 7 Voll. Livi, T., ab urbe condita libri a vicesimo sexto ad tricesimum edidit Aug. Luchs. Lycophronis Alexandra recensuit Ed. Scheer. Vol. I. Alexandra cum pa sibus ad codicum fidem recensita et emendata, indices subiecti. Pappi Alexandrini collectionis quae supersunt e libris manu scriptis edidit interpretatione et commentariis instruxit Fr. Hultsch. 3 Voll. Pindari carmina ad fidem optimorum codicum recensuit integram scripturae diver subiecit annotationem criticam addidit et annotationis criticae supplement Pindari Olympias scripsit Tycho Mommsen. 2 Voll. Plauti Comoediae. Recens. et emendavit Fr. Leo. Vol. I. 18 M., Vol. II Plutarchi Pythici dialogi tres. Rec. G. R. Paton. Quinti Smyrnaei Posthomericorum libri XIV. Recensuit prolegomenis et adno critica instruxit A. Koechly. Scriptores historiae Augustae ab Hadriano ad Numerianum. Henr. Jore Franc. Eyssenhardt recensuerunt. 2 Voll. Senecae, L. Annaei, opera. Ad libros manu scriptos et impressos recensuit co tarios criticos subiecit disputationes et indicem addidit Carolus Rudo.	Euclide 8 M. 93 M. 11 M. raphra- 5 M. latina 55 M. sitatem um ad 16 M. 20 M. 5 M. tatione 8 M. lan et 12 M. mmen- lphus
Alexandrini mensurae marmorum et anonymi variae collectiones ex Herone Gemino Proclo Anatolia aliisque. Edidit Fr. Hultsch. Josephi, Flavii, opera. Ed. et apparatu critico instruxit B. Niese. 7 Voll. Livi, T., ab urbe condita libri a vicesimo sexto ad tricesimum edidit Aug. Luchs. Lycophronis Alexandra recensuit Ed. Scheer. Vol. I. Alexandra cum pa sibus ad codicum fidem recensita et emendata, indices subiecti. Pappi Alexandrini collectionis quae supersunt e libris manu scriptis edidit interpretatione et commentariis instruxit Fr. Hultsch. 3 Voll. Pindari carmina ad fidem optimorum codicum recensuit integram scripturae diver subiecit annotationem criticam addidit et annotationis criticae supplement Pindari Olympias scripsit Tycho Mommsen. 2 Voll. Plauti Comoediae. Recens. et emendavit Fr. Leo. Vol. I. 18 M., Vol. II Plutarchi Pythici dialogi tres. Rec. G. R. Paton. Quinti Smyrnaei Posthomericorum libri XIV. Recensuit prolegomenis et adno critica instruxit A. Koechly. Scriptores historiae Augustae ab Hadriano ad Numerianum. Henr. Jore Franc. Eyssenhardt recensuerunt. 2 Voll. Senecae, L. Annaei, opera. Ad libros manu scriptos et impressos recensuit co tarios criticos subiecit disputationes et indicem addidit Carolus Rudo. Fickert. 3 Voll.	Euclide 8 M. 93 M. 11 M. raphra- 5 M. latina 55 M. sitatem um ad 16 M. 20 M. tatione 8 M. lan et 12 M. mmen- lphus 18 M.
Alexandrini mensurae marmorum et anonymi variae collectiones ex Herone Gemino Proclo Anatolia aliisque. Edidit Fr. Hultsch. Josephi, Flavii, opera. Ed. et apparatu critico instruxit B. Niese. 7 Voll. Livi, T., ab urbe condita libri a vicesimo sexto ad tricesimum edidit Aug. Luchs. Lycophronis Alexandra recensuit Ed. Scheer. Vol. I. Alexandra cum pa sibus ad codicum fidem recensita et emendata, indices subiecti. Pappi Alexandrini collectionis quae supersunt e libris manu scriptis edidit interpretatione et commentariis instruxit Fr. Hultsch. 3 Voll. Pindari carmina ad fidem optimorum codicum recensuit integram scripturae diver subiecit annotationem criticam addidit et annotationis criticae supplement Pindari Olympias scripsit Tycho Mommsen. 2 Voll. Plauti Comoediae. Recens. et emendavit Fr. Leo. Vol. I. 18 M., Vol. II Plutarchi Pythici dialogi tres. Rec. G. R. Paton. Quinti Smyrnaei Posthomericorum libri XIV. Recensuit prolegomenis et adno critica instruxit A. Koechly. Scriptores historiae Augustae ab Hadriano ad Numerianum. Henr. Jore Franc. Eyssenhardt recensuerunt. 2 Voll. Senecae, L. Annaei, opera. Ad libros manu scriptos et impressos recensuit co tarios criticos subiecit disputationes et indicem addidit Carolus Rudo. Fickert. 3 Voll. Solini, C. Iulii, Collectanea rerum merorabilium. Iterum recensuit Th. Mommsen.	Euclide 8 M. 93 M. 11 M. raphra- 5 M. latina 55 M. sitatem um ad 16 M. 20 M. 5 M. tatione 8 M. lan et 12 M. mmen- lphus 18 M. 14 M.
Alexandrini mensurae marmorum et anonymi variae collectiones ex Herone Gemino Proclo Anatolia aliisque. Edidit Fr. Hultsch. Josephi, Flavii, opera. Ed. et apparatu critico instruxit B. Niese. 7 Voll. Livi, T., ab urbe condita libri a vicesimo sexto ad tricesimum edidit Aug. Luchs. Lycophronis Alexandra recensuit Ed. Scheer. Vol. I. Alexandra cum pa sibus ad codicum fidem recensita et emendata, indices subiecti. Pappi Alexandrini collectionis quae supersunt e libris manu scriptis edidit interpretatione et commentariis instruxit Fr. Hultsch. 3 Voll. Pindari carmina ad fidem optimorum codicum recensuit integram scripturae diver subiecit annotationem criticam addidit et annotationis criticae supplement Pindari Olympias scripsit Tycho Mommsen. 2 Voll. Plauti Comoediae. Recens. et emendavit Fr. Leo. Vol. I. 18 M., Vol. II Plutarchi Pythici dialogi tres. Rec. G. R. Paton. Quinti Smyrnaei Posthomericorum libri XIV. Recensuit prolegomenis et adno critica instruxit A. Koechly. Scriptores historiae Augustae ab Hadriano ad Numerianum. Henr. Jore Franc. Eyssenhardt recensuerunt. 2 Voll. Senecae, L. Annaei, opera. Ad libros manu scriptos et impressos recensuit co tarios criticos subiecit disputationes et indicem addidit Carolus Rudo. Fickert. 3 Voll. Solini, C. Iulii, Collectanea rerum merorabilium. Iterum recensuit Th. Mommsen Stobaei, Joannis, Anthologium. Recensuerunt Curtius Wachsmuth et	Euclide 8 M. 93 M. 11 M. raphra- 5 M. latina 55 M. sitatem um ad 16 M. 20 M. 5 M. tatione 8 M. lan et 12 M. mmen- lphus 18 M. 14 M. Otto
Alexandrini mensurae marmorum et anonymi variae collectiones ex Herone Gemino Proclo Anatolia aliisque. Edidit Fr. Hultsch. Josephi, Flavii, opera. Ed. et apparatu critico instruxit B. Niese. 7 Voll. Livi, T., ab urbe condita libri a vicesimo sexto ad tricesimum edidit Aug. Luchs. Lycophronis Alexandra recensuit Ed. Scheer. Vol. I. Alexandra cum pa sibus ad codicum fidem recensita et emendata, indices subiecti. Pappi Alexandrini collectionis quae supersunt e libris manu scriptis edidit interpretatione et commentariis instruxit Fr. Hultsch. 3 Voll. Pindari carmina ad fidem optimorum codicum recensuit integram scripturae diver subiecti annotationem criticam addidit et annotationis criticae supplement Pindari Olympias scripsit Tycho Mommsen. 2 Voll. Plauti Comoediae. Recens. et emendavit Fr. Leo. Vol. I. 18 M., Vol. II Plutarchi Pythici dialogi tres. Rec. G. R. Paton. Quinti Smyrnaei Posthomericorum libri XIV. Recensuit prolegomenis et adno critica instruxit A. Koechly. Scriptores historiae Augustae ab Hadriano ad Numerianum. Henr. Jore Franc. Eyssenhardt recensuerunt. 2 Voll. Senecae, L. Annaei, opera. Ad libros manu scriptos et impressos recensuit co tarios criticos subiecit disputationes et indicem addidit Carolus Rudo Fickert. 3 Voll. Solini, C. Iulii, Collectanea rerum merorabilium. Iterum recensuit Th. Mommsen Stobaei, Joannis, Anthologium. Recensuerunt Curtius Wachsmuth et Hense. Vol. I. 11 M., Vol. II. 7 M., Vol. III.	Euclide 8 M. 93 M. 11 M. raphra- 5 M. latina 55 M. sitatem um ad 16 M. 20 M. 5 M. tatione 8 M. lan et 12 M. mmen- phus 18 M. 14 M. Otto 20 M.
Alexandrini mensurae marmorum et anonymi variae collectiones ex Herone Gemino Proclo Anatolia aliisque. Edidit Fr. Hultsch. Josephi, Flavii, opera. Ed. et apparatu critico instruxit B. Niese. 7 Voll. Livi, T., ab urbe condita libri a vicesimo sexto ad tricesimum edidit Aug. Luchs. Lycophronis Alexandra recensuit Ed. Scheer. Vol. I. Alexandra cum pa sibus ad codicum fidem recensita et emendata, indices subiecti. Pappi Alexandrini collectionis quae supersunt e libris manu scriptis edidit interpretatione et commentariis instruxit Fr. Hultsch. 3 Voll. Pindari carmina ad fidem optimorum codicum recensuit integram scripturae diver subiecti annotationem criticam addidit et annotationis criticae supplement Pindari Olympias scripsit Tycho Mommsen. 2 Voll. Plauti Comoediae. Recens. et emendavit Fr. Leo. Vol. I. 18 M., Vol. II Plutarchi Pythici dialogi tres. Rec. G. R. Paton. Quinti Smyrnaei Posthomericorum libri XIV. Recensuit prolegomenis et adno critica instruxit A. Koechly. Scriptores historiae Augustae ab Hadriano ad Numerianum. Henr. Jore Franc. Eyssenhardt recensuerunt. 2 Voll. Senecae, L. Annaei, opera. Ad libros manu scriptos et impressos recensuit co tarios criticos subiecit disputationes et indicem addidit Carolus Rudo Fickert. 3 Voll. Solini, C. Iulii, Collectanea rerum merorabilium. Iterum recensuit Th. Mommsen Stobaei, Joannis, Anthologium. Recensuerunt Curtius Wachsmuth et Hense. Vol. I. 11 M., Vol. II. 7 M., Vol. III.	Euclide 8 M. 93 M. 11 M. raphra- 5 M. latina 55 M. sitatem um ad 16 M. 20 M. 5 M. tatione 8 M. lan et 12 M. mmen- phus 18 M. 14 M. Otto 20 M. Alfr.
Alexandrini mensurae marmorum et anonymi variae collectiones ex Herone Gemino Proclo Anatolia aliisque. Edidit Fr. Hultsch. Josephi, Flavii, opera. Ed. et apparatu critico instruxit B. Niese. 7 Voll. Livi, T., ab urbe condita libri a vicesimo sexto ad tricesimum edidit Aug. Luchs. Lycophronis Alexandra recensiti Ed. Scheer. Vol. I. Alexandra cum pa sibus ad codicum fidem recensita et emendata, indices subiecti. Pappi Alexandrini collectionis quae supersunt e libris manu scriptis edidit interpretatione et commentariis instruxit Fr. Hultsch. 3 Voll. Pindari carmina ad fidem optimorum codicum recensuit integram scripturae diver subiecit annotationem criticam addidit et annotationis criticae supplement Pindari Olympias scripsit Tycho Mommsen. 2 Voll. Plauti Comoediae. Recens. et emendavit Fr. Leo. Vol. I. 18 M., Vol. II Plutarchi Pythici dialogi tres. Rec. G. R. Paton. Quinti Smyrnaei Posthomericorum libri XIV. Recensuit prolegomenis et adno critica instruxit A. Koechly. Scriptores historiae Augustae ab Hadriano ad Numerianum. Henr. Jore Franc. Eyssenhardt recensuerunt. 2 Voll. Senecae, L. Annaei, opera. Ad libros manu scriptos et impressos recensuit cotarios criticos subiecit disputationes et indicem addidit Carolus Rudo Fickert. 3 Voll. Solini, C. Iulii, Collectanea rerum merorabilium. Iterum recensuit Th. Mommsen Stobaei, Joannis, Anthologium. Recensuerunt Curtius Wachsmuth et Hense. Vol. I. 11 M., Vol. II. 7 M., Vol. III. Thucydidis libri I et II ex recensione Bekkeri in usum scholarum edidit	Euclide 8 M. 93 M. 11 M. raphra- 5 M. latina 55 M. sitatem um ad 16 M. 20 M. 5 M. tatione 8 M. lan et 12 M. mmen- lphus 18 M. 14 M. Otto 20 M. Alfr. 8 M.
Alexandrini mensurae marmorum et anonymi variae collectiones ex Herone Gemino Proclo Anatolia aliisque. Edidit Fr. Hultsch. Josephi, Flavii, opera. Ed. et apparatu critico instruxit B. Niese. 7 Voll. Livi, T., ab urbe condita libri a vicesimo sexto ad tricesimum edidit Aug. Luchs. Lycophronis Alexandra recensiti Ed. Scheer. Vol. I. Alexandra cum pa sibus ad codicum fidem recensita et emendata, indices subiecti. Pappi Alexandrini collectionis quae supersunt e libris manu scriptis edidit interpretatione et commentariis instruxit Fr. Hultsch. 3 Voll. Pindari carmina ad fidem optimorum codicum recensuit integram scripturae diver subiecit annotationem criticam addidit et annotationis criticae supplement Pindari Olympias scripsit Tycho Mommsen. 2 Voll. Plauti Comoediae. Recens. et emendavit Fr. Leo. Vol. I. 18 M., Vol. II Plutarchi Pythici dialogi tres. Rec. G. R. Paton. Quinti Smyrnaei Posthomericorum libri XIV. Recensuit prolegomenis et adno critica instruxit A. Koechly. Scriptores historiae Augustae ab Hadriano ad Numerianum. Henr. Jore Franc. Eyssenhardt recensuerunt. 2 Voll. Senecae, L. Annaei, opera. Ad libros manu scriptos et impressos recensuit cotarios criticos subiecit disputationes et indicem addidit Carolus Rudo Fickert. 3 Voll. Solini, C. Iulii, Collectanea rerum merorabilium. Iterum recensuit Th. Mommsen Stobaei, Joannis, Anthologium. Recensuerunt Curtius Wachsmuth et Hense. Vol. I. 11 M., Vol. II. 7 M., Vol. III. Thucydidis libri I et II ex recensione Bekkeri in usum scholarum edidit	Euclide 8 M. 93 M. 11 M. raphra- 5 M. latina 55 M. sitatem um ad 16 M. 20 M. tatione 8 M. lan et 12 M. mmen- lphus 18 M. 14 M. Otto 20 M. Alfr. 8 M.
Alexandrini mensurae marmorum et anonymi variae collectiones ex Herone Gemino Proclo Anatolia aliisque. Edidit Fr. Hultsch. Josephi, Flavii, opera. Ed. et apparatu critico instruxit B. Niese. 7 Voll. Livi, T., ab urbe condita libri a vicesimo sexto ad tricesimum edidit Aug. Luchs. Lycophronis Alexandra recensuit Ed. Scheer. Vol. I. Alexandra cum pa sibus ad codicum fidem recensita et emendata, indices subiecti. Pappi Alexandrini collectionis quae supersunt e libris manu scriptis edidit interpretatione et commentariis instruxit Fr. Hultsch. 3 Voll. Pindari carmina ad fidem optimorum codicum recensuit integram scripturae diver subiecit annotationem criticam addidit et annotationis criticae supplement Pindari Olympias scripsit Tycho Mommsen. 2 Voll. Plauti Comoediae. Recens. et emendavit Fr. Leo. Vol. I. 18 M., Vol. II Plutarchi Pythici dialogi tres. Rec. G. R. Paton. Quinti Smyrnaei Posthomericorum libri XIV. Recensuit prolegomenis et adno critica instruxit A. Koechly. Scriptores historiae Augustae ab Hadriano ad Numerianum. Henr. Jore Franc. Eyssenhardt recensuerunt. 2 Voll. Senecae, L. Annaei, opera. Ad libros manu scriptos et impressos recensuit co tarios criticos subiecit disputationes et indicem addidit Carolus Rudo. Fickert. 3 Voll. Solini, C. Iulii, Collectanea rerum merorabilium. Iterum recensuit Th. Mommsen Stobaei, Joannis, Anthologium. Recensuerunt Curtius Wachsmuth et Hense. Vol. I. 11 M., Vol. II. 7 M., Vol. III. Thucydidis libri I et II ex recensione Bekkeri in usum scholarum edidit Schoene. Varronis, M. Terenti, de libris grammaticis scripsit reliquiasque subiecit Aug.	Euclide 8 M. 93 M. 11 M. raphra- 5 M. latina 55 M. sitatem um ad 16 M. 20 M. tatione 8 M. lan et 12 M. mmen- lphus 18 M. 14 M. Otto 20 M. Alfr. 8 M.
Alexandrini mensurae marmorum et anonymi variae collectiones ex Herone Gemino Proclo Anatolia aliisque. Edidit Fr. Hultsch. Josephi, Flavii, opera. Ed. et apparatu critico instruxit B. Niese. 7 Voll. Livi, T., ab urbe condita libri a vicesimo sexto ad tricesimum edidit Aug. Luchs. Lycophronis Alexandra recensuit Ed. Scheer. Vol. I. Alexandra cum pa sibus ad codicum fidem recensita et emendata, indices subiecti. Pappi Alexandrini collectionis quae supersunt e libris manu scriptis edidit interpretatione et commentariis instruxit Fr. Hultsch. 3 Voll. Pindari carmina ad fidem optimorum codicum recensuit integram scripturae diver subiecit annotationem criticam addidit et annotationis criticae supplement Pindari Olympias scripsit Tycho Mommsen. 2 Voll. Plauti Comoediae. Recens. et emendavit Fr. Leo. Vol. I. 18 M., Vol. II Plutarchi Pythici dialogi tres. Rec. G. R. Paton. Quinti Smyrnaei Posthomericorum libri XIV. Recensuit prolegomenis et adno critica instruxit A. Koechly. Scriptores historiae Augustae ab Hadriano ad Numerianum. Henr. Jore Franc. Eyssenhardt recensuerunt. 2 Voll. Senecae, L. Annaei, opera. Ad libros manu scriptos et impressos recensuit co tarios criticos subiecit disputationes et indicem addidit Carolus Rudo Fickert. 3 Voll. Solini, C. Iulii, Collectanea rerum merorabilium, Iterum recensuit Th. Mommsen Stobaei, Joannis, Anthologium. Recensuerunt Curtius Wachsmuth et Hense. Vol. I. 11 M., Vol. II. 7 M., Vol. III. Thucydidis libri I et II ex recensione Bekkeri in usum scholarum edidit Schoene. Varronis, M. Terenti, de libris grammaticis scripsit reliquiasque subiecit Aug.	Euclide 8 M. 93 M. 11 M. raphra- 5 M. latina 55 M. sitatem um ad 16 M. 20 M. 5 M. tatione 8 M. lan et 12 M. mmen- phus 18 M. 14 M. Otto 20 M. Alfr. 8 M. Wil- 4 M.
Alexandrini mensurae marmorum et anonymi variae collectiones ex Herone Gemino Proclo Anatolia aliisque. Edidit Fr. Hultsch. Josephi, Flavii, opera. Ed. et apparatu critico instruxit B. Niese. 7 Voll. Livi, T., ab urbe condita libri a vicesimo sexto ad tricesimum edidit Aug. Luchs. Lycophronis Alexandra recensuit Ed. Scheer. Vol. I. Alexandra cum pa sibus ad codicum fidem recensita et emendata, indices subiecti. Pappi Alexandrini collectionis quae supersunt e libris manu scriptis edidit interpretatione et commentariis instruxit Fr. Hultsch. 3 Voll. Pindari carmina ad fidem optimorum codicum recensuit integram scripturae diver subiecit annotationem criticam addidit et annotationis criticae supplement Pindari Olympias scripsit Tycho Mommsen. 2 Voll. Plauti Comoediae. Recens. et emendavit Fr. Leo. Vol. I. 18 M., Vol. II Plutarchi Pythici dialogi tres. Rec. G. R. Paton. Quinti Smyrnaei Posthomericorum libri XIV. Recensuit prolegomenis et adno critica instruxit A. Koechly. Scriptores historiae Augustae ab Hadriano ad Numerianum. Henr. Jore Franc. Eyssenhardt recensuerunt. 2 Voll. Senecae, L. Annaei, opera. Ad libros manu scriptos et impressos recensuit cotarios criticos subiecit disputationes et indicem addidit Carolus Rudo Fickert. 3 Voll. Solini, C. Iulii, Collectanea rerum merorabilium. Iterum recensuit Th. Mommsen Stobaei, Joannis, Anthologium. Recensuerunt Curtius Wachsmuth et Hense. Vol. I. 11 M., Vol. II. 7 M., Vol. III. Thucydidis libri I et II ex recensione Bekkeri in usum scholarum edidit Schoene. Varronis, M. Terenti, de libris grammaticis scripsit reliquiasque subiecit Aug. manns. de lineua latina libri, emendavit apparatu critico instruxit, praefatt	Euclide 8 M. 93 M. 11 M. raphra- 5 M. latina 55 M. sitatem um ad 16 M. 20 M. 5 M. tatione 8 M. lan et 12 M. mmen- lphus 18 M. 14 M. Otto 20 M. Alfr. 8 M. Wil- 4 M. us est
Alexandrini mensurae marmorum et anonymi variae collectiones ex Herone Gemino Proclo Anatolia aliisque. Edidit Fr. Hultsch. Josephi, Flavii, opera. Ed. et apparatu critico instruxit B. Niese. 7 Voll. Livi, T., ab urbe condita libri a vicesimo sexto ad tricesimum edidit Aug. Luchs. Lycophronis Alexandra recensuit Ed. Scheer. Vol. I. Alexandra cum pa sibus ad codicum fidem recensita et emendata, indices subiecti. Pappi Alexandrini collectionis quae supersunt e libris manu scriptis edidit interpretatione et commentariis instruxit Fr. Hultsch. 3 Voll. Pindari carmina ad fidem optimorum codicum recensuit integram scripturae diver subiecit annotationem criticam addidit et annotationis criticae supplement Pindari Olympias scripsit Tycho Mommsen. 2 Voll. Plauti Comoediae. Recens. et emendavit Fr. Leo. Vol. I. 18 M., Vol. II Plutarchi Pythici dialogi tres. Rec. G. R. Paton. Quinti Smyrnaei Posthomericorum libri XIV. Recensuit prolegomenis et adno critica instruxit A. Koechly. Scriptores historiae Augustae ab Hadriano ad Numerianum. Henr. Jore Franc. Eyssenhardt recensuerunt. 2 Voll. Senecae, L. Annaei, opera. Ad libros manu scriptos et impressos recensuit co tarios criticos subiecit disputationes et indicem addidit Carolus Rudo Fickert. 3 Voll. Solini, C. Iulii, Collectanea rerum merorabilium, Iterum recensuit Th. Mommsen Stobaei, Joannis, Anthologium. Recensuerunt Curtius Wachsmuth et Hense. Vol. I. 11 M., Vol. II. 7 M., Vol. III. Thucydidis libri I et II ex recensione Bekkeri in usum scholarum edidit Schoene. Varronis, M. Terenti, de libris grammaticis scripsit reliquiasque subiecit Aug.	Euclide 8 M. 93 M. 11 M. raphra- 5 M. latina 55 M. sitatem um ad 16 M. 20 M. 5 M. tatione 8 M. lan et 12 M. mmen- lphus 18 M. 14 M. Otto 20 M. Alfr. 8 M. Wil- 4 M. us est

Die pneumatische Schule bis auf Archigenes

in ihrer Entwickelung dargestellt von

Max Wellmann.

(Philologische Untersuchungen. Herausgegeben von A. Kiessling und U. v. Wilamowitz-Moellendorff. XIV.)

gr. 8. (239 S.) 7 M.

Krateuas

von

Max Wellmann.

(Abhandlungen der kgl. Gesellschaft der Wissensch. zu Göttingen. Phil.-Hist. Kl. N. F. H. 1.)

4. (32 S.) Mit 2 Tafeln. 3 M.

Hippokratische Untersuchungen

von Carl Fredrich.

(Philologische Untersuchungen. Herausgegeben von A. Kiessling und U. v. Wilamowitz-Moellendorff. XV.)

gr. 8. (VI u. 236 S.) 7 M.

Arati phaenomena

recensuit et fontium testimoniorumque notis prolegomenis indicibus instruxit Ernestus Maass.

Adiecta est vetusta caeli tabula Basileensis. gr. 8. (XXXVI u. 99 S.) 5 M.

Commentariorum in Aratum reliquiae.

Collegit recensuit prolegomenis indicibusque

instruxit Ernestus Maass.

Insunt tabulae duae et tres imagines textui impressae. gr. S. (LXX u. 749 S.) 30 M.

Antike Himmelsbilder.

Mit Forschungen zu Hipparchos, Aratos und seinen Fortsetzern und Beiträgen zur Kunstgeschichte des Sternhimmels

von Georg Thiele.

Mit 7 Tafeln und 72 in den Text gedruckten Abbildungen. Unterstützt von der Königlichen Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen. gr. 4. (VIII u. 184 S.) kart. 20 M.